STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00947

SHTURMEDIKE YORN

Aaron Gorelik

Permanent preservation of this book was made possible by
Morton H. Kinzler
in memory of
Clare Frankel Kinzler

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

●

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

●

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אהרן גאָרעליק

אהרן גאָרעליק

שטורעמדיקע יאָרן

איקוף פֿאַרלאַג
ניו־יאָרק

דאָס בוך איז ארויסגעגעבן דורך דעם ספעציעלן
אהרן גאָרעליק בוך־קאָמיטעט
אין לאָס אנזשעלעס

STUREMDIGE YOUREN

Copyright 1946
by
Aaron Gorelick

Printed in U. S. A.

Printed by
GRENICH PRINTING CORP.
151 West 25th Street, New York.
166

מיין פרוי, אידע'ן

מיין חבֿר'טע און באַגלייטערין
דורך מיין גאַנצן באַוואוסטזיניקן
לעבן ווידמע איך דאָס דאָזיקע בוך,
די פאַרצייכענונגען פון מיין און
איר לעבן.

צו די, וואָס האָבן געהאָלפן אַרויסגעבן דעם בוך

ס׳איז מיין אַנגענעמער חוב אויסצודריקן מיין דאַנק צו די אַלע יחידים און אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן מיך דערמוטיקט און אויף פאַרשיידענע וועגן געהאָלפן אַרויסצוגעבן דידאָזיקע אַרבעט מיינע אין אַ בוך־פאָרם, — צווישן זיי באַזונדערס די חברים גרשון איינבינדער (כאַווער פּאַווער), ד״ר רפאל מאהלער, אהרן קוריץ, ש. אַלמאַזאָוו, סעמיועל ארניץ, ז. וויינפּער, נחמן מייזיל, וואָס האָבן מיר צוגעגעבן מוט צו שרייבן און פאַרענדיקן דאָס בוך און האָבן געהאָלפן דורך זייער סימפּאַטיע און אַרבעט אַרויסצוגעבן אים, — און צו ח׳ משה כץ, וואָס האָט אַריינגעלעגט אַרבעט אין רעדאַקטירן און צוגרייטן דאָס בוך צום דרוק.

אַ באַזונדערן דאַנק דריק איך אויס די אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן געשטיצט דאָס אַרויסגעבן דעם בוך, ווי די „מאָרגן־פרייהייט״ אַסאָציאַציע, דער לאָס־אַנדזשעלעסער שטאָט־קאָמיטעט פון דעם אידישן פראַטערנאַלן אָרדן, דעם לאָס־אַנדזשעלעסער „איקוף״ און דעם פּרעזידיום פון „איקוף״ אין ניו־יאָרק, דעם קאָונסיל פון די לייענער־קרייזן ביים „איקוף״ אין לאָס־אַנדזשעלעס און דער עמאַ לאַזארוס דיוויזיע ביים אָרדן אין ל.־א.

דער ספּאָנסאָר־קאָמיטעט, וואָס האָט געהאָלפן שאַפן די נויטיקע אַדאַנק דער איבערגעבענער שווערער אַרבעט פון דעם בוך־קאָמיטעט, אין שפּיץ פון וועלכער עס זיינען געשטאַנען: ה׳ חיים קאַטעלאַנסקי— טשערמאַן, ש. קאַדיש — ווייס־טשערמאַן, א. מיימודעס — טרעזשורער, י. שייפער — עקזעקוטיוו סעקרעטאַר און א. מאורים — קאָרעספּאָנדענץ־סעקרעטאַר.

דער ספּאָנסאָר־קאָמיטעט, וואָס האָט געהאָלפן שאַפן די נויטיקע מיטלען אַרויסצוגעבן דאָס בוך און שאַפן אַבאָנענטן פאַר אים איז באַשטאַנען פון די פאָלגנדיקע פּערזאָנען: ד״ר טהעאָדאָר אראָן, ד״ר פּאַולא אַראָן, מר. און מרס. סעם איקען, ש. אַלמאַזאָוו, נ. אייעראָף, ביטריס דעגלין, גרשון איינבינדער, סעמיועל גאָך, ר. פּאַרבאַר, פּערל פייגעלסאָן, ה. גאָלד, וום. און מרס. גאָלדין, מר. און מרס. ל. גרינשפּאַן, דוד האָלץ, איידע קאַדיש, ש. קאַדיש, משה כץ, אהרן קוירשמאַן, וום. קעסנער, חיים קאַטעלאַנסקי, נייטען קרופּין, פרענק קוירק, א. לעבאָוויצקי, רחל רעוויעסאָן, מר. און מרס. דזש. לון, ד״ר רפאל מאהלער, א. מאַטלין,

א. און פּ. מאוריס, א. מיימודעס, ע. מארדען, סעמיועל אָרניץ, ד״ר אל. פֿאַנעס, סיידי ראַסקין, דוד רעזניק, מר. און מרס. ד. ריטשמאַן, ס. ראָזענטאל, אהרן ראָטבלאַט, נייטען און סילוויע סאמאראָף, י. שייפער, קיידי שייפער, יהודית שאַפּיראָ, חיים שוואַרץ, ה. סיימאָן, ה. זאלאטאַראָף מיני סמאָלאַר, אב. וויקטאָר, נייטען וויזאַנסקי, ז. וויינפער, שפרה ווייס, מ. יאשאָן, נחמן מייזיל, אהרן קורץ, ב. פינעס, דאָראַ פינעס, ב. ריגראַד, מ. בענאָף, א. בראונסטין, סאל קאַפּלאָוו.

זיי אַלעמען דריק איך אויס מיין האַרציקן, חבר׳שן דאַנק פאַר זייער הילף און אַרבעט.

א. גאָרעליק

אַריינפיר

דאָס בוך „שטורעמדיקע יאָרן”, וואָס דער לייענער האָט איצט פאַר זיך נעמט אַרום כמעט אַ האַלבן יאָרהונדערט, און שליסט אין זיך איין די אינטערעסאַנטסטע עפאָכע צווישן דעם אָנהויב פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעטער־באַוועגונג אין רוסלאַנד ביז כמעט דעם אָנהויב פון דער וועלט־מלחמה, ווי מ׳האָט דעם אָנהויב געפילט אין אַמעריקע. ס׳איז אַ דערציילונג, וואָס הויבט זיך אָן אַמאָל, אין דעם „היימישן” אָרעמען באָברויסק, ציט זיך דורך די רעוואָלוציאָנערע קאַמפן אין קיעוו, אָדעס, מאַרומפאָל, קאַטערינאָסלאַוו, וואַרשע, וואַרפט זיך אַריבער מיט דער יידישער אַרבעטער־עמיגראַציע קיין לאָנדאָן און שפעטער, מיט דער רוסלענדישער נאָך־רעוואָלוציע עמיגראַציע, אין די פאַראייניקטע שטאַטן, וואו דער שרייבער ווערט אַן אָנטיילנעמער און בויער פון דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג און ספעציעל פון איר פראָגרעסיוון טייל ביי אירע ערשטע טריט. אָבער דער שרייבער — פונקט ווי די גאַנצע יידישע אַרבעטער־סביבה, צו וועלכער ער געהערט, — רייסט ניט איבער די באַציאונג מיט רוסלאַנד, באַזונדערס די אידעאָלאָגישע פאַרבינדונג מיט איר אַרבעטער־באַוועגונג און די האָפענונג אויף דער באַפרייאונג פון דער „אַלטער היים”. זיין געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט אין די פאַראייניקטע שטאַטן איז דעריבער אַ טאָפלטע: דער אָנטייל אין דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג ווערט באַלויכטן דורך די גרויסע טראַדיציעס פון דעם רוסלענדישן רעוואָלוציאָנערן קאַמף, — און די אַרבעט צווישן די רוסלענדישע עמיגראַנטישע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס אין אַמעריקע איז ענג פאַרבונדן מיט דער אָרטיקער אַרבעטער־באַוועגונג.

דער זיג פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, די באַפעסטיקונג פון דער סאָוועטישער אָרדענונג ציט אונדזער אויטאָר, פונקט ווי אַ סך אַנדערע אַמעריקאַנער אימיגראַנטן און תושבים צו מאַכן אַ רייזע אין סאָוועטן פאַרבאַנד און זען דאָס נייע לעבן, וואָס ווערט דאָרט געשאַפן, מיט ביידע אויגן: מיטן אויג פון דעם אַלטן רעוואָלוציאָנער, וואָס האָט זיך אומגעקערט אויף די אַלטע שלאַכטפעלדער צו זען, וואָס

פון די אַמאָליקע קאַמפן איז אַרויסגעקומען, — און מיטן אויג פון דעם אַמעריקאַניזירטן אַרבעטער, וואָס פאַרגלייכט אויף יעדן טריט אָון שריט זיינע איינדרוקן פון סאָוועטן־לאַנד מיט דעם, וואָס ער ווייסט פון אַמעריקע.

אין עטלעכע יאָר אַרום, אין ברען פון דעם אַמעריקאַנישן עקאָנאָמישן קריזיס מאַכט דער אויטאָר אַ צווייטע רייזע אין סאָוועטן־פאַרבאַנד און פאַרבלייבט דאָרט דאָס מאָל לענגער, שוין ניט אַ טוריסט, וואָס זעט אַלץ פון דרויסן, נאָר ווי אַן אַרבעטער אין אַ סאָוועטישער פאַבריק, וואָס זעט און פילט פון אינעווייניק די אַרבעט פון דער סאָוועטישער סיסטעם. ווידער פאַרגלייכט דער שרייבער זיינע איינדרוקן צווישן דעם, וואָס ער האָט אַמאָל געלאָזן אין רוסלאַנד, צווישן דעם וואָס ער האָט איצט געלאָזן אין אַמעריקע מיט דעם וואָס ער האָט איצט געפונען און זעט אין דער אַנטוויקלונג אין סאָוועטן־פאַרבאַנד.

די דאָזיקע פאַרגלייכן מאַכט דער אויטאָר אויף אַ ברייטן הינטערגרונט פון דער אינטימער באַקאַנטשאַפט מיט באַדינגונגען, אין וועלכע אים קומט אויס צו לעבן, פון לענדער און שטעט, וואָס ער האָט באַזוכט, פון מענטשן, וואָס פיל פון זיי קאָן ער פון קינדווייז אָן און קאָן זען וואָס פון זיי איז אַרויסגעקומען אונטער די נייע באַדינגונגען. דאָס אַליין גיט צו דער אַרבעט „שטורעמדיקע יאָרן” אַ באַדייטנדיקן ווערט פון אַ באַריכט פון אַ לעבעדיקן עדות, וואָס האָט מיט אַן אויפמערקזאַמען אויג געזען און מיט אַ ווירקזאַמען אויער געהערט די וויכטיקסטע זאַכן און פאַסירונגען אין דער מענטשלעכער געשיכטע פאַר דעם לעצטן האַלבן יאָרהונדערט.

ס׳איז ניט קיין געשיכטע פון די יאָרן אין דעם גענויעם זין פון וואָרט. ס׳איז ניט קיין געשיכטלעכער דאָקומענט. פאַר אַ היסטאָריקער איז דאָס בלויז אַ מאַטעריאַל, אַ באַריכט פון איינעם אַן עדות, וואָס האָט געזען און געהערט און וואָס פרעטענדירט בשום אופן ניט אויף דעם, אַז ער האָט אַלץ געזען און געהערט, אָדער אַז ער איז שטרענג אָביעקטיוו צו דעם, וואָס ער איז בייגעווען. ווארום דער שרייבער איז ניט קיין זייטיקער און קאַלטבלוטיקער באַאָבאַכטער. ער איז מערסטנס אַ דירעקטער אָנטיילנעמער אין דעם, וואָס ער זעט און וועגן וואָס ער דערציילט. די סוביעקטיוויטעט פון דעם שרייבער צו דעם וואָס ער דערציילט שטאַמט פון זיין וואַרעמער, פערזענלעכער באַציאונג צו דעם, און אים אַרט ניט, אויב עמיצער אַנדערש וועט קומען און זאָגן: איך האָב געזען אַנדערע זאַכן, אָדער דיזעלביקע זאַכן אַנדערש ווי דו האָסט זיי געזען,

אָדער זיי האָבן אין מיינע אויגן געהאַט גאָר אַן אַנדער באַדייטונג, ווי אין דיינע. דער באַרעכטיקטער ענטפער פון דעם שרייבער וועט זיין: עס ווענדט זיך ווער עס זעט, וואָס ווער עס זוכט און מיט וואָס פאַר אַ ציל...

אָבער אויב די „שטורעמדיקע יאָרן" זיינען ניט קיין היסטאָרישער דאָקומענט זיינען זיי אָבער אַ פיינער מענטשלעכער דאָקומענט, אַ געטרייע פאַרצייכענונג פון דעם וואָס אַ יידישער אַרבעטער, וואָס איז דערצויגן געוואָרן פון דער היים אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אונטער לעניגס אָנפירערשאַפט, האָט איבערגעלעבט, איבערגעטאָן און איבערגעטראַכט אין די אַלע גרויסע און גרויזאַמע יאָרן. פאַר אַ היסטאָריקער קאָן דאָס לעבן פון איין אַרבעטער, פונקט ווי אַפילו די גאַנצע אַרבעטער־באַוועגונג, זיין איינער פון די פאַקטן, וואָס כאַראַקטעריזירן און דערקלערן אַ געוויסן היסטאָרישן פעריאָד. פאַר דעם אַרבעטער און אַרבעטער־טוער, וואָס האָט זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דעם פעריאָד איז עס אָבער זיין גאַנץ לעבן, די גאַנצע סומע פון זיינע דערפאַרונגען, זיין גאַנצער וואוקס פון די ערשטע מאָמענטן פון קלאַסן־באַוואוסטזיין, זיינע אַלע פריידן, ליידן און האָפענונגען, אַנטוישטע און פאַרווירקלעכטע. און דערפאַר מוז אַזאַ מענטשלעכער דאָקומענט געפינען אַן אָפקלאַנג ביי יעדן לייענער, וואָס אינטערעסירט זיך מיט דער מענטשלעכער זייט פון דעמדאָזיקן פעריאָד.

אָבער אַחוץ אָט דערדאָזיקער סוביעקטיווער זייט האָבן אהרן גארעליק׳ס זכרונות אויך אַ וויכטיקע אָביעקטיווע באַדייטונג. קודם־כל זיין עדות־זאָגן וועגן די ערשטע אַנטשיידנדיקע שריט פון דעם טייל פון דער רוסלענדישער אַרבעטער־באַוועגונג, אין וועלכער ער, אַ באָברויסקער יידישער אַרבעטער, האָט זיך באַטייליקט אין אָנהויב פון דעם יאָרהונדערט. די בונדישע אַפאָלאָגעטן און עפיגאָנען האָבן צענדליקער יאָרן לאַנג געזוכט צו שאַפן אַ לעגענדע, אַז די יידישע אַרבעטער־באַוועגונג אין רוסלאַנד איז געשאַפן געוואָרן דורכן „בונד", איז דורכגעגאַנגען דורך די רייען פון דעם „בונד" און איז פאַרבליבן אידעאיש מיטן „בונד". ס׳איז געווען אַ פאַלשע לעגענדע, געשאַפן און אויפגעהאַלטן צוליב רעאַקציאָנערע פאָליטישע צוועקן. קומט אַן אַרבעטער, ווי דער אויטאָר פון דעם בוך, און אָן פרואוון צו פאָלעמיזירן אָדער דערווייזן עפעס דערציילט ער זיין געשיכטע, פון וועלכער עס איז קלאָר, אַז גרויסע מאַסן פון די אַקטיווסטע יידישע אַרבעטער זיינען אָרגאַניזירט געוואָרן און האָבן דורכגעפירט זייערע גרויסע קאַמפן ניט

דורכן „בונד“, נאָר דורך דער רוסלענדישער סאָציאַלֿ־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי און גראָד דורך איר רעוואָלֿוציאָנערן, באָלֿשעוויסטישן, לֿענינשן פֿליגלֿ.

דידאָזיקע אַרבעט ברענגט דעם אויטאָר שפּעטער, בעת זיין אַרבעט אין לאָנדאָן אין יאָר 1903, אין אַ דירעקטן קאָנטאַקט מיט לענין און מיט זיין פרוי, נאַדעזשדאַ קרופּסקאַיאַ, אַלס באַזוכער פון לֿענינס לעקציעס. דערדאָזיקער קאַפּיטלֿ אין די זכרונות גיט אפשר ניט צו קיין סך נייע שטריכן צו דעם וואָס מיר ווייסן וועגן לֿענינען אין יענעם פּעריאָד, — אַחוץ אַ פּאָר פאַרצייכענונגען וועגן לֿענינס פערזענלֿעכער האַלטונג מיט מענטשן, געוואוינהייטן, מאַנירן, א. אַ. וו. אין דער נייעסטער אָפיציעלֿער ביאָגראַפיע פון לֿענינען, וואָס איז אַרויס אין סאָוועטישן מלוכה־פאַרלאַג אין יאָר 1944 ווערט אַפילו ניט דערמאָנט, אַז לענין זאָלֿ האָבן אָנגעפירט אין לאָנדאָן אין ווינטער פון 1903 אַ רעגולערן קלֿאַס אָדער קורס פאַר אַרבעטער־טוער. עס איז מעגלֿעך דערפאַר, אַז דאָס איז גיכער געווען פשוט אַ ריי פון עטלעכע לעקציעס, וועלכע לענין האָט געגעבן אין לאָנדאָן און וועלֿכע דער אויטאָר האָט געהאַט דאָס גליק צו באַזוכן. אָבער יעדער פאַקט, וואָס האָט אַ שייכות צו לֿענינען און צו זיין אַרבעט, — באַזונדערס אין יענע יאָרן — איז וויכטיק פאַר זיך אַליין, ווי גרויס, אָדער קלֿיין ער זאָלֿ ניט זיין, און דער קאַפּיטלֿ וועגן לֿענינען גיט דערפאַר צו די זכרונות אַ באַזונדערן ווערט.

צוליב זיין אַרבעט אין דער רוסיש־רעדנדיקער עמיגראַציע אין אַמעריקע האָט דער אויטאָר געהאַט די געלֿעגנהייט אינטים צו זיין מיט וואָלאָדאַרסקין, — אַ יידיש־רוסישן סאָציאַליסטישן טוער, וועלֿכן ס׳איז באַשערט געווען צו שפּילן אַ גרויסע ראָלֿ אין די ערשטע צוויי יאָר פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע אַלס „טריבון פון דעם פּעטראָגראַדער פּראָלעטאַריאַט“. וואָלאָדאַרסקיס נאָמען וואַרפט זיך אָפט דורך אין עטלעכע קאַפּיטלען פון די זכרונות, וואָס גיבן צו עטלעכע פיינע מענטשלעכע שטריכן צו דעם ווייניק באַקאַנטן פּאָרטרעט פון דעם גרויסן אַרבעטער־קעמפער און מאַרטירער.

אין זיין איינלֿייטונג ווייזט דער אויטאָר אָן, אַז ער האָט אָנגעהויבן שרייבן זיין בוך אין דער צייט פון דער וועלֿט־מלחמה, נאָך היטלערס באַרבאַרישן און פאַררעטערישן אָנפאַלֿ אויפן סאָוועטן־פאַרבאַנד, אין דער צייט ווען היטלער׳ס האָרדעס האָבן פאַרפלֿייצט דאָס סאָוועטן־לאַנד מיט פייער און בלוט און ווען ביי אַ סך פון די איבערגעגעבנסטע פריינט פון דער גרויסער אַרבעטער רעפּובליק האָט געציטערט דאָס האַרץ

צי וועט דעם נאַצישן מאָנסטער דאָס מאָל ניט געלינגען אויסצולעשן דאָס סאָוועטישע ליכט. אויס מורא פֿאַר דעם, וואָס קאָן נאָך, חלילה, פּאַסירן און דורכגעדרונגען מיט ליבע צום סאָוועטן־פֿאַרבאַנד, אין וועלכן ער האָט אויך אַריינגעלייגט זיין חלק, האָט דער אויטאָר געזוכט אויפֿצושטעלן אין זיינע זכרונות אַלץ וואָס ער האָט זיך געקאָנט דערמאָנען וועגן דעם לאַנד פֿון באַפֿרייטער אַרבעט און יעדער איבערגעלעבטע קלייניקייט איז אים געווען ניט ווייניקער וויכטיק און טייער, ווי גרעסערע דערשיינונגען און פּאַסירונגען.

ביים רעדאַקטירן דאָס בוך בין איך אָפֿט געשטאַנען פֿאַר אַ נסיון, אָנטרעפֿנדיק זיך אויף גאַנצע קאַפּיטלען און באַשרייבונגען, וואָס האָבן אויסערלעך צו טאָן מיט דעם אויטאָרס פּערזענלעכע רייזע־איינדרוקן, באַגעגענישן מיט זיינע פֿריינט, קרובים, באַקאַנטע, באַזוכן פֿון מיטינגען, פֿון טעאַטער־פֿאָרשטעלונגען א. אַ. וו.: איז עס אַן איבעריקע זאַך פֿאַרן ברייטערן לייענער־קרייז, אָדער מען דאַרף עס איבערלאָזן? איך האָב אָבער באַשלאָסן, אַז מען דאַרף עס איבערלאָזן, ווייל גראָד אָט די פּערזענלעכע באַגעגענישן און משפחה־איינדרוקן גיבן צו דעם בוך זיין ספּעציעלן טאָן, די ספּעציעלע פּערזענלעכע באַציאונג און וואַרימקייט און דעם כאַראַקטער פֿון אַן עדות־זאָגן פֿון איינעם, וועלכער דערציילט וועגן זאַכן, אין וועלכע ער האָט זיך פּערזענלעך באַטייליקט און וואָס בילדן דעם עצם, אָדער דעם בעסטן טייל פֿון זיין אייגענעם לעבן.

א. גאָרעליקן איז באַשערט געווען דורכצומאַכן אַלס אַקטיווער טוער און אָנטיילנעמער אַ זייער אינטערעסאַנטן שטיק לעבן, — אַ לעבן, וואָס איז אינטערעסאַנט און וויכטיק ניט נאָר פֿאַר אים און פֿאַר זיינע פּערזענלעכע פֿריינט, נאָר פֿאַר אַ ברייטן קרייז לייענער. דאָס באַרעכטיקט די דערשיינונג פֿון די „שטורעמדיקע יאָרן” און דעם פּלאַץ, וואָס דאָס בוך וועט פֿאַרנעמען אויפֿן ביכער־טיש פֿון יעדן איינעם, וואָס אינטערעסירט זיך מיט דער לעבעדיקער געשיכטע פֿון דעם לעצטן האַלבן יאָרהונדערט.

משה כץ

ניו־יאָרק, פֿעברואַר 1946

אין שווערע און אין פריידיקע צייטן איז פאַר מיינע אויגן מיר אַלעמאָל געשטאַנען מיין לעבנס־גאַנג. איך האָב געזען חברים, פריינט, אַרבעטער פון וואַרשטאַטן און פאַבריקן, מיט וועמען איך האָב צוזאַמען געאַרבעט. איך האָב אויך געדענקט מיינע געצוואונגענע עטאַפן פון טורמע צו טורמע, מיינע געניטע וואַנדערונגען כדי זיך אויסבאַהאַלטן פון דער צאַרישער פאָליציי.

אין מיין לעבנסגאַנג האָב איך זיך געטראָפן מיט גרויסע רעוואָלוציאָנערן, איך האָב אויך געזען שוואַכקייטן, און אַפילו פאַרראַט פון פחדנים אויפן שווערן וועג פון קאַמף.

דאָס אַלץ האָט זיך איינגעקריצט אין מיין זכרון און נשמה. מיט אָט די זכרונות טראָג איך זיך אַרום אַ לעבן לאַנג ווי מיט אַ מין באַלעבאַטישקייט אויף וועלכער מ׳קוקט זיך צייטנווייז ניט אַרום.

די שרעקלעכע מלחמה האָט ברייט געעפנט מיינע אויגן. איך האָב דערזען דעם בלוטיקן נאַצי צלם, די סוואַסטיקאַ, וואָס ברענט מיט אַ העלישן פייער, צינדט אונטער אַ וועלט, מאַכט חרוב לענדער, פאַרניכטעט פעלקער און, דער עיקר, יידן. פאַר מיינע אויגן איז די גאַנצע צייט געשטאַנען דער ערשטער מענטשלעכער מוסטער, דער סאָוועטן־פאַרבאַנד, אין פלאַמען. אין 1942 איז שוין דאָס פאַרגאָסענע בלוט געוואָרן ווי איין גרויסער צעגאָסענער ים, די דייטשן, די נאַציס, זיינען שוין געשטאַנען ביי די טויערן פון מאָסקווע, ביי דער הויפט־שטאָט פון דער ערשטער פראָלעטאַרישער מלוכה.

אָט אין די שרעקלעכע מאָמענטן פון צער און טרויער האָט זיך מיין קאָפ געשפאָלטן, מיין האַרץ האָט זיך געריסן פון שרעק. איך האָב געטראַכט: מיט וואָס וועט זיך דאָס אויסלאָזן? וועט אונדזער גאַנצע שיינע וועלט אונטערגיין?

האָבן מיינע זכרונות זיך פלוצלונג צעוויקלט, זיך ברייט צעעפנט פאַר מיינע אויגן. איך האָב פון דאָס ניי דערזען דעם אָנהויב, די אונטערערדישע אַרבעט אין רוסלאַנד אין צייט פון צאַר און זיינע דינער, ווי זיי פייניקן דעם גוף און די נשמה. די דעמאָלטיקע פאָגראָמען אויף יידן שטייען מיר אויף פאַר די אויגן און איך זע אַז אין די בלוטיקע נאַצישע

הענט זיינען די באַרבאַרישע אוראַלטע מעטאָדן קעגן דעם מענטשלעכן וועזן נאָך שרעקלעכער און גרויזאַמער.

אין מיינע זכרונות זע איך די האָרעפּאַשנע אַרבעטער און פּויערים, וועלכע האָבן מיט זייער בלוט אָפּגעשווענקט די שוואַרצע כוחות פון רוסלאַנד און געשאַפן אַ ניי לעבן, דעם גרויסן מוסטער — די סאָוועטן. עס שטייען מיר פאַר די אויגן אַמאָליקע מאַרטירער און די איצטיקע פּאַרטיזאַנען, ווי שותּפים צוזאַמען, קעגן דעם נאַצי, דעם שונא פון דער גאָרער וועלט. און דאָס דערמאָנען זיך גופא וועגן די אַמאָליקע שווערע קאַמפן האָט מיר געגעבן אַ נייעם גלויבן, אַז זיגן וועלן מיר, ניט דער שונא.

פון אָט די זכרונות, וואָס כ׳האָב פאַרשריבן איז אַרויסגעקומען דאָס בוך.

מיַין אָרעמע היים

מיין טאַטע איז געווען איינער פון די בעסטע מלמדים אין באָברויסק, פונדעסטוועגן האָב איך ניט געהאַט די מעגלעכקייט צו גיין אין חדר, און אויך ניט געלערנט אין קיין שול: ערשטנס, ווייל איך בין אַלע מאָל געווען אָרעם אין בגדים, צווייטנס, ווייל דעם טאַטנס קנעלונג איז באַשטאַנען פון עלטערע קינדער.

אין הויז ביי אונדז האָב איך געדאַרפט אַריינטראָגן וואַסער און האָלץ, העלפן דער מאַמען מאָלן מיטן שטיין די האָבערנע גרויפן, כדי אַרויסצוהעלפן דעם טאַטן, וואָס האָט פון זיין קנעלונג ניט געהאַט גענוג פּרנסה. מאָלן גרויפן איז געווען אַ פּרנסה פאַר אַ סך פאַמיליעס אין באָברויסק, אויף דער „סלאָבאָדע״.

מיין מאַמע פלעגט אַמאָל טענהן, פאַרוואָס דער טאַטע פאַרדינט ניט גענוג צום לעבן. אָבער מיר, קינדער, האָבן גראָד ליב געהאַט אונדזער פאָטער, און אַלע אין שטאָט האָבן געהאַט גרויס דרך־ארץ פאַר זיין בקיאות אין קבלה, און פאַר זיין שרייבן פון צייט צו צייט אין „הצפירה״. אמת, ער האָט געהאַט אַ גרויסן חסרון — ער איז ניט געווען קיין „קריכער״, ניט געקענט קריגן קיין סך תלמידים, און אויך ניט געהאַט קיין ריכטיקע היים, קיין פּאַסיקן חדר וואו צו לערנען מיט די קינדער. דער טאַטע האָט געוואָלט מיט מיר לערנען נאָכן חדר, אין אָוונט, אָדער שבת נאָך וואַרמעס. ער האָט אָבער געהאַט אַ טבע אַליין אויפשטיין פאַרטאָג און מיך אויך אויפרייסן פון שלאָף, מיך פירן אין שול אַריין צו

שחרית, דאָרט אַריינכאַפּן אַ שטיקל תּורה. דער סוף איז געווען, אַז אין אָוונט פֿלעג איך „פֿאַלן אויפֿן נאָז" שלאָפֿן און בּאַין אופֿן ניט געקענט בּאַנעמען די סוגיא אין דער גמרא, און פֿאַרטאָג, ווען דער טאַטע האָט געלערנט קבלה מיט די בּאַלעגאָלעס און אַנדערע שכנים פֿון דער סלאָבּאָדע, האָבּ איך געקוקט אין ספר ווי אַ האָן אין „בּני אדם".

אונדזער היים איז בּאַשטאַנען אַ שטיבּל פֿון איין חדר, וואו דער אויוון איז כּמעט געווען דער אויבּנאָן. געווען איז דער אויוון אַ גרויסער, מיט אַ „לעזשאַנקע" פֿון דער זייט, וואוהין יעדער פֿון דער פֿאַמיליע איז דורכן טאָג אַרויף אויסוואַרעמען די בּיינער. ווינטער איז אין שטובּ געווען מוראדיק קאַלט. ממש אַ „לעדניק", דער דיל איז געווען אַ ליימענער און עס האָט געצויגן פֿון אים אַ קעלט, פֿלעגן מיר זיך בּייטן, „אַ מיירע אַרויף און אַ מיירע אַראָפּ", איינער איז אַרויף אויף דער „לעזשאַנקע" זיך אָנוואַרעמען, אַ צווייטער איז אַרונטער זיך אָנגעטאָן אין טאַטנס וואָליקעס אַריינבּרענגען האָלץ, וואַסער, אָדער צולויפֿן אין קרעמל בּרענגען קעראָסין. דאָס ערגסטע איז געווען שטיין אויף איין אָרט אין ווינקל לעבּן טיר. דאָרטן איז געשטאַנען דער מילשטיין אויף צו מאָלן די האָבּערנע גרויפּן, כּדי צו פֿאַרדינען אויף אַ לעבּל בּרויט, וואָס איז אַלע מאָל געווען אין שטובּ בּלויז אויף צו בּאַשמירן די ליפּן. מיר פֿלעגן ממש זען אַלע מאָל דעם בּיטערן סוף פֿונם בּרויטל, ווען ער איז נאָך געווען גאַנץ פֿריש, כּמעט אַ לעבּעדיקער. אויף דער נאַכט פֿלעגן מיר פֿאַרחתמענען דעם אויוון, פֿאַרמאַכן די לאָדן און פֿאַרוואַנדלען די שטובּ אין אַ שוויץ בּאָד. אויף די שטולן האָט מען צעלייגט בּרעטער, אויף די בּרעטער אַ שעניק, דאָס איז געווען אַ בּעט. אויפֿן טיש האָט מען אויך אַרויפֿגעלייגט אַ שעניק — נאָך אַ בּעט, אויף דער ערד — פּערענעס, קישנס אָנגעשטאָפּט מיט שטרוי — אויך בּעטן, צוגעדעקט האָט מען זיך מיט קליידער, פּעלצלעך, מיט וואָס עס האָט זיך געמאַכט אונטערן האַנט, וואָס מער אַלץ וואַרעמער. צו דעם גרויסן געזינדל זיינען נאָך צוגעקומען די הינער אין „פּאָדפּלעץ", פֿלעגט די לופֿט דורך דער נאַכט ווערן געדיכט, כאָטש שנייד מיט אַ מעסער.

די לאַנגע ווינטער־אָוונטן אין אונדזער שטובּ ליגן מיר גוט אין זכרון, ווייל די זומערן פֿלעגן אַוועקפֿליען ווי די פֿויגעלעך.

ווען איך בּין אַלט געוואָרן עלף יאָר האָט אונדזער פֿאַמיליע אָנגעהויבּן קלענער ווערן. מיין עלטערער בּרודער, ראובן, אַ בחור פֿון זיבּעצן יאָר, אַ מתמיד מיט אַ געראָטענעם קאָפּ, איז אַוועק אין דער ישיבה, אין פּאַריטש, לערנען און פֿלעגט דאָרטן עסן טעג. די טעג האָבּן אויפֿ-

געגעסן זיינע לונגען, איז ער געקומען אַהיים, געלעגן אויף טאַטע־מאַמעס איינציקער בעט, זיך געמאַטערט ביז ערב פּסח, און איז אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט אויף אַלעמענס אויגן. דורך דער צייט האָבן טאַטע־מאַמע זיך איינגעמאָסטעט און געשלאָפן אויף אַ ברעט איבערגעלייגט איבער קאָזלעס.

מיינע עלטערע שוועסטער, כמעט כלה־מיידלעך, האָבן געצאַנקט ווי די ליכט. זיי האָבן געראַמט און געראַמט די שטוב, אָבער די מעקענע פון די גרויפּן האָט זיך געלייגט אויף טיש און אויף בענק, אויף זייערע האָר, און דאָס האָט זיי געמאַכט אויסזען אַלט און גרוי. אַ יאָר נאָך ראובנס טויט איז געשטאָרבן אונדזער צווילינג, מאיר און מרדכי. געראָטענע קינדער געווען. — מ'האָט אין זייערע פּנימער ניט געטאָרט אַריינקוקן, — פלעגט מען זאָגן. דער ערשטער איז געשטאָרבן פון סקאַרלאַטין, דער צווייטער פון דיפטעריע. אין הויז איז אַ ביסל גראַמער געוואָרן, עס איז אָבער ניט געוואָרן בעסער פאַר די איבערגעבליבענע. אינגיכן האָבן שדכנים און שדכנטעס זיך גענומען סודען מיט אונדזערע עלטערן. אונדז, קליינוואַרג, האָט מען פּאַרשיקט אויפן אויוון אויף אַ גאַנצן אָוונט, כדי ניט צו ווייזן אונדזער הילוך, חלילה. פון דאָרטן האָבן מיר נאָכגעקוקט ווי די שדכנים ברענגען אין שטוב אַריין אַן עלטערן אלמן, אַמאָל אַ ישיבה בחור מיט אַ לאַנגן, בלייכן פּנים, געגאָרגלט ווי מיט אַ קנופּ אונטערן האַלדז. מיר, קינדער, האָבן זיך געשטיקט מיט אונדזער געלעכטער, האָט אָבער פּאַסירט, אַז מיר האָבן זיך שוין מער ניט געקענט איינהאַלטן און אויסגעשאָסן אַ געלעכטער אויפן קול, האָט אונדז שוין מער ניט געפעלט. וואָכן לאַנג זיינען געשטאַנען אויפן לייב די בלויע סיניאַקעס, וואָס די מאַמע האָט שטילערהייט אונדז אָנגעקנייפּט. מיין טאַטע האָט יעדן מאָל אויסגענומען ביי די חתנים, פּאָרט אַ שיינער ייד געווען, אַ תלמיד חכם, ער האָט געקענט אַריינזאָגן אַ שיינעם וויץ, אַז מ'האָט געקייכט פון געלעכטער. ניט אומזיסט, הפּנים, איז ער ביי מיין זיידן, דעם באַלעגאָלע, אויף לאַנגע קעסט געזעסן. אויף מיינע שוועסטער אָבער פלעגט מען זאָגן: אַ קאַפּיטשקע צו בלייך, צו דאַר, אפשר גאָר, חלילה, ניט געזונט...

אָבער גאָט איז אַ גוטער. אין אַ שטיקל צייט אַרום איז מיין עלטערע שוועסטער, ריווע, אַ כלה געוואָרן, און טאַקע אינגיכן חתונה געהאַט מיט אַ ישובניק פון אַ דערבייאיקן דאָרף, מיט אַ קרעטשמע, פערד, בהמות און הינער. קעז, סמעטענע און פּוטער איז געווען איבערגע־

נוג, אין דער היים האָבן מיר עס קיינמאָל ניט אָנגעזען, פונדעסטוועגן האָט מיין שוועסטער ניט אויפגעהערט צו וויינען אויף איר ביטער מזל, וואָס זי איז אַריינגעפאַלן אין אַ גראָבן פויערישן לעבן. איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן דעם רוגז פון דער ישובניק־משפחה פון חתנס צד, למאַי דער טאַטע האָט ניט אָפגעצאָלט די צוגעזאָגטע פופציק רובל נדן, וואָס דער זיידע, דער באַלעגאָלע, האָט כלומרשט געזאָלט אויסלייען מיין טאַטן צו דער שוועסטערס חתונה. מיין צווייטע שוועסטער, בריינע, האָט שוין דערפאַר חתונה געהאַט אָן אַ גראָשן צוגעזאָגטן נדן מיט אַ יונגן מלמד, וואָס האָט שוין געהאַט אַ קנעלונג. דעם חתן איז אָנגעגאַנגען ניט אַזוי די כלה ווי דער שווער, דער גרויסער מלמד־יחוס. מיין שוועסטער זיינען זייער ניט געפעלן געווען זיינע צו גרויסע אויגן, זיין צו פלאַטשיקע נאָז און די צו רויטע האָר, אָבער די מאַמע האָט געטענהט, אַז דאָס האָט גאָט פון הימל איר צוגעשיקט אַ שטיק גאָלד.

נאָך די שוועסטערס חתונות ווער איך מיטאַמאָל דער עלטערער פון הויז און פאַרשטייט זיך, דער איינציקער צו מאָלן די האָבערנע גרויפן און אויפפאַסן אויף קליינוואַרג. מיין מאַמען אסתר רחל דער אשת חיל, דוכט זיך אַז זי קאָן זיך שוין איצט דערלויבן אַ סך פרנסות — אין פאָדער־הויז עפענען אַ קרעמל, ערב פסח באַקן מצות, זומער האַלטן סעדער, און איך ווער עס איר „גלאַוונער” אַרויסהעלפער.

„סלאַבאָדע” וויל קויפן, נאָר דערהויפט אויף באָרג. די טיר עפנט זיך אַלע וויילע, ווי אין אַ שפע הויז. עס באַווייזט זיך מער צום עסן, איבערהויפט ווען מ'האָט אַנטליען דעם פינף און צוואַנציקער אויף איינפירן דאָס קרעמל. יענעם טאָג האָט מען ווייסע חלה געבאַקן, האָבערנעם קרופניק געקאָכט און פאַרן ערשטן געריכט — אַ שטיקל שמאַלץ־הערינג, טויזנט טעמים! די ערשטע וואָך איז נאָך געווען נישקשה, אינגיכן איז אָבער אין קרעמל געוואָרן שיטערער, סלאָבאָדער ווילן קויפן, אָבער דאָס קרעמל איז פוסט, ניטאָ וואָס צו פאַרקויפן, אַפילו קיין ברויט פאַר זיך צום עסן איז אויך ניטאָ. איך בין דער עלטסטער פון די קינדער, איך ווייס עס און ביסלעכווייז דערפיל איך ווי איך בין אַרויסגעוואַקסן פון מיינע „טשאָרטאָ־קאָזשענע” הויזן, איך הויב זיך אָן שעמען אַרויסגיין אין מיין מאַמעס מאַנטל, אין דעם טאַטנס שטיוול, וואָס זיינען משונה גרויס, אַז זיי פאַלן מיר ממש אַראָפ פון די פיס. איך טרייסט זיך, אַז אין גיכן וועל איך ווערן אַ רעדלער אין דער מאַמעס מצה „פאָדראַד”, און אויף פסח וועט מען מיך אויסקליידן. אָט אַזוי האָט מען געלעבט מיט האָפענונג טאָג איין, טאָג אויס.

גלייך נאָך פּסח, צו מיין בר מצוה, גיי איך אַוועק אַרבעטן אין אַ וואַרשטאַט צו אַ „זאַגאַטאָווטשיק” (קאַמאַשן שטעפּער), איך ווער אויף גאַנצע דריי יאָר אַ לערן־יינגל. פאַרן ערשטן יאָר קריג איך נאָר אַ פּאָר קאַמאַשן, פאַרן צווייטן יאָר צען רובל מיט אַ פּאָר קאַמאַשן, פאַרן דריטן יאָר — פופציק רובל, אַ רובל אַ וואָך. אַ קאַרבן אַ וואָך וועל איך פאַרדינען! מיר האָט שוין גערונען די סלינקע פון דעם דערוואַרטעטן גליק. מיינע עלטערן איז טאַקע ניט געפעלן געוואָרן וואָס איך בין אַוועק אין „שוסטער גאַס”, „פאַרשוואַרצט זיי די אויגן” און געוואָרן אַ בעל־מלאָכה. איך האָב מיר אָבער געטאָן מיינס.

אין דעם שוסטערס וואַרשטאַט איז געווען וואַרעמער. דאָרטן שטייט אַ ווייסע, קאַכלנע הרובע, די פענצטער זיינען פאַרשטעקט מיט וואַטע, ווי ביי די גבירים. אַלע מאָל ווען איך פלעג פאַרבייגיין גאַלדזין, דעם זאַגאַטאָווטשיק, מיט זיין לעדער־געשעפט, האָב איך געטראַכט אַז דאָס מוז זיין אַ גליקלעכע אַרבעט. ווען איך קען זיך אויסלערנען די מלאכה! דער אַרבעטס־טאָג איז געווען אַ לאַנגער, דער באַלעבאָס, די באַלעבאָסטע, די קינדער, און די אַרבעטער האָבן געהאַלטן אין איין אַרומשאַפן זיך מיט מיר. דעם באַלעבאָס געשרייען און טופען מיטן פוס איז געווען הימל עפן זיך. אָט דער גאַלדזין, דער באַלעבאָס, האָט געהאַט אַ טבע אָפּהיטן זיין געזונט. ער האָט אויף זיך אַליין שטאַרק רחמנות געהאַט, וואָס ער איז צו שטאַרק באַשעפטיקט. געווען איז ער אַ גאַנץ קיילעכיק, מיט אַ פעטלעך רויטן פנים, מיט אַ געלבלעך בערדל און מיט אַ געזונטן אויסזען. נאָך דער גוטער וועטשערע פלעגט ער זיך צולייגן, כאַפּן אַ דרעמל. שפּעטער אין אָוונט נאָכן דרעמל, פלעגט ער אַריינקומען אין וואַרשטאַט, זיך צעשרייען וואָס מ׳אַרבעט ניט גענוג שנעל, און אויסלאָזן דעם כעס דווקא צו מיר, אָט ווי איך וואָלט געווען שולדיק אין דעם וואָס די אַרבעטער שושקען זיך און לאַכן שטילערהייט. ער פלעגט פאַרקוועטשן אין זיינע צוויי פינגער מיין אויער, און איך פלעג פילן ווי דאָס בלוט אין מיין פנים צינדט זיך אָן. איך פלעג אָבער טראַכטן, אַז ווען ער וועט אַפילו קראַפּירן וועל איך אויף אים אויך קיין רחמנות ניט האָבן.

אין שטאָט האָט מען גערעדט אַז גאַלדזין איז אַ רייכער ייד. די סאָלדאַטן פון דעם „קרעפּאָסט” פלעגן קומען קויפן שטיוול, עס פלעגן אויך קומען די אַרומיקע ישובניקעס. אין אַ זונטיק און מאָנטיק פלעגן אַלע איילן און טרייבן מ׳זאָל אויף גיך אויסנייען זייערע שטיוול און קאַמאַשן מיט שיינע אוזאָרן אין די כאָלעוועס, אויך רעזינקעס איינ־

גייען, און אַלע האָבן געהאַלטן אין איין שרייען — גיכער! גיכער! די פורן דאַרפן אָפּפאָרן.

אויף די טישן — טעפּ מיט קליי. מיר שמירן מיטן פינגער, מיט דער גאַנצער האַנט, קלעפּן די כאַליעוועס און לייגן זיי אונטער אונדזערע „מחילות", זיי זאָלן גיכער טריקענען. איך חלש שוין קענען אויסשטעפּן אַ שיינעם אוזאָר אין אַ שטיוול, ווייל פאַרן אַוועקגיין וואַרפן צו די סאָלדאַטן אַ פּיאַטאַק. אָבער שמערל פּערלעס, דער שטעפּער, לאָזט מיך ניט לערנען די מלאכה. און חיים קאַלב, דער עלטערער, איז נאָך ערגער פון אים. רק ער וואַרפט זיך, רק ער טרייבט מ'זאָל אים געבן צום האַנט. זיין מאַשין לויפט, טראָגט זיך, און ער אַרבעט און עסט. רק ער עסט, ווי ניט אין זיך. ער כאַפּט פון יעדערנס האַנט דעם „מיטזיך", און האַלט אין איין צוזאָגן מיך אויסלערנען שטעפּן. דערווייל שמיר איך דעם קליי אויף די כאַליעוועס, וויש מיינע הענט אָן דער פּאָלע, און מיט דער פּאָלע וויש איך מיין נאָז און שטערן, וואָס שוויצט פון אָנגעשטרענגטער אַרבעט. שפּעט ביינאַכט דאַרף איך נאָך אויסקערן דעם וואַרשטאַט, צונויפקלייבן דאָס מיסט, אויססאָרטירן די גרעסערע שטיקלעך לעדער און צוגרייטן זיך צו דער אַרבעט אויף מאָרגן אינדערפרי.

אָט דער חיים קאַלב, דער עלטערער מייסטער, האָט מיר אינגאַנצן פאַראומערט מיין לעבן. יעדע וויילע האָט ער זיך מיט מיר געשאַפן: — אַרטשע! ברענג עפּל! אַרטשע, ברענג אַ צוקערלעקעך! אַרטשע, ברענג פאַר צוויי קאָפּיקעס צוקערקעס! — זומער האָט עס מיך ניט געאַרט זייער שטאַרק, אָבער אָסיען-צייט, אין די גרויסע בלאָטעס, אין מיינע צעריסענע שיך, פלעגט מיך וואַרפן אין קעלט ווי אין אַ קדחת. דאָס ערגסטע פלעגט זיין, וואָס חיים קאַלב האָט ליב געהאַט הייסע בלינעס מיט ברינזע. אַ צען בלינעס איז געווען זיין פּאָרציע. ביי מיר פלעגט רינען די סלינע פון מויל פון דעם טעם, וואָס איך האָב זיך פּאָרגעשטעלט. איך האָב באַדאַרפט וואַרטן ביז דבורה די בעקערין וועט זיי אויסבאַקן, און דער באַלעבאָס וויל פון גאָרניט וויסן: **וואוהין לויפסטו אַרום?** וואוהין טראָגט דיך דער שד אַוועק אַלע וויילע? — און פון חדר טאָר מען דאָך ניט אויסזאָגן, מוז מען נעמען די שולד אויף זיך. די בלינצעס זיינען געווען ניט גרויס גענוג? מיין שולד. חיים קאַלב האָט מיך געשאָלטן מיט טויטע, ביטערע קללות. אַז איך האָב אים געפרעגט, וואָס וויל ער פון מיר האָבן, איז דער ענטפער געווען, אַז ווען ער איז געווען אַ לערן-יינגל, פלעגט מען אים נאָך שלאָגן אויך.

איין מאָל האָט פּאַסירט, אַז חיים קאַלב וויל זיינע בלינעס ניט אַנדערש

ווי אין צוויי טעלער, איינער אויפֿן אַנדערן, און טאַקע באַלד. אין דרויסן גיסט אַ גוס רעגן, קאַלט—אַ שרעק. איך בעט זיך ביי אים, כ׳וויל ניט גיין, אָבער עס העלפֿט ניט. איך זע עס האַלט ביי קלעפּ, בין איך אַוועק מיט אַ פֿאַרקלעמט האַרץ און מיט טויזנטער מחשבות אין קאָפּ, אָבער די בלינעס געבראַכט, מער ניט, אַנשטאָט אין צוויי טעלער, ווי ער האָט אָנגעזאָגט, האָב איך זיי געבראַכט אין דער פֿאָלע פֿון מיין זשיפּיצקע, וואָס איז געווען אין קליי און קעראָסין פֿון די מאַשינען, וואָס איך פֿלעג אַלע טאָג שמירן. איך וועל קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן חיים קאַלבס רויטע אויגן, זיין פֿאַרריסענעם נאָז מיט די אָפֿענע נאָזלעכער און זיינע ביידע פֿויסטן, מיט וועלכע ער האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו מיר ווי אַ ווילדע חיה. איך געדענק אַליין ניט וואָס מיט מיר האָט דעמאָלט פּאַסירט. צי פֿאַר מורא, צי פֿאַר האַס, און אפשר אַלץ צוזאַמען, האָב איך אַ כאַפּ געטאָן דעם טאָפּ מיטן פֿרישן קליי און אים אָנגעטאָן חיים קאַלבן אויפֿן קאָפּ. ווי גרויס ער איז געווען איז ער באַגאָסן געוואָרן מיט קליי, דערצו האָט זיך צוגעמישט דאָס בלוט וואָס איז גערונען פֿון זיין נאָז ווי פֿון אַ צאַפּן. מער האָב איך גאָרנישט געזען און גאָרנישט געהערט...

אין אַ וואָך אַרום, ווען איך בין אַרויס פֿון בעט מיט צעבראָכענע ביינער, האָבן אַלע געטענהט אַז חיים קאַלב האָט אַ טריפֿענעם מזל, וואָס דער נאָז איז אים ניט אַרונטער פֿון פּנים. אַז מיין טאַטן, דעם איידעלן יידן, איז אָבער די מעשה ניט געפֿעלן געוואָרן. — ניט קיין יידיש שטיקל אַרבעט אָפּגעטאָן. עס פּאַסט ניט פֿאַר זיין קנעלונג...

מיין נייער באַלעבאָס

צו לייזער פֿישל דעם זאַגאַטאָווטשיק אין וואַרשטאַט בין איך שוין אַריין אַ שטיקל קענער אין דער מלאכה. איך בין טאַקע ווי מיט אַמאָל אונטערגעוואַקסן, זיך אַ הויב געטאָן, בין אַרומגעגאַנגען מיט פֿאַרביסענע ליפּן, מסתמא נאָך אַלץ אין כעס געווען אויף חיים קאַלב, אָבער צופֿרידן וואָס איך האָב זיך מיט אים אָפּגערעכנט פֿאַר אַ גאַנצן יאָר פּלאָגעניש.

סיי דער נייער באַלבאָס און סיי די לערן־יינגלעך און די אַרבעטער האָבן געוואוסט וועגן דער פּאַסירונג אין דעם ערשטן וואַרשטאַט. דער באַלעבאָס, אַ גוטמוטיקער, קלוגער ייד, האָט זיך מיט מיר באַדונגען אויף אַ יאָר, און כמעט מיט שפּאַס אויסגערעדט: זיך ניט שלאָגן, ווען מ׳דאַרף ניט. און אַ וואונדער האָט פּאַסירט! אַלע לערן־יינגלעך האָבן געהאַט פֿאַר מיר גרויס דרך־ארץ און אַפֿילו די אַרבעטער האָבן פֿאַר־

שטאַנען, אַז מ׳דאַרף אויסמיידן זיך צופיל שאַפן מיט מיר גלאַט אין דער וועלט אַריין.

ביי לייזער פּישלען איז דער וואַרשטאַט געווען די הויפּט־זאַך און זיין לעדער־געשעפט אַ ביי־פּרנסה. פלעגט דער באַלעבאָס אַליין אויך אַרבעטן, אַליין זיך שאַפן און אַליין לערנען די יינגלעך די מלאכה. אַלץ איז געגאַנגען ווי אויף פּוטער. ער האָט גלייך באַמערקט אַז מיך ציט צום שניצן דעם לעדער מיטן מעסער, האָט ער ביסלעכווייז מיך גענומען צוגעוואוינען צום ברעט פאַר אַ צושניידער. נאָך פּסח, ווען מ׳הויבט אָן אַרבעטן בלויז ביז מ׳צינדט אָן פייער, אַזוי ביז אלול, זיינען די אָוונטן געווען פרייע, האָט זיך אָונדז געדוכט אַז מיר אַרבעטן בלויז האַלבע טעג. אַלע אַרבעטער פלעגן זיך אַרויסלאָזן צוזאַמען גיין אַהיים, האָט מען שוין דערווייל געקענט זיך צוזאַמענריידן וועגן אַ סך זאַכן.

לייזער פּישלס וואַרשטאַט האָט געהאַט אַ גוטן נאָמען אין שטאָט. מיר זיינען געווען פון די ערשטע ניט אָנצוצינדן פייער ביינאַכט ביי דער אַרבעט, מיטן באַלעבאָס צושטימונג. אויף אונדז קוקנדיק האָבן שוין אַלע דערנאָך אַזוי געטאָן.

פּאַסירט איין מאָל, אַז מיך וואַרט אָפּ איינער אַ שמואליק, אַ שוסטערס אַ זון, וואָס וואוינט אויף שאָסיינער גאַס, שוין אַ היפּש ביסל עלטער פון מיר, און גיט מיך פלוצלונג אַ שטעל אָפּ. — דאָס האָסטו, אַרטשע, צעשלאָגן חיים קאַלב? — פרעגט ער. איך ווער אַ ביסל צעטומלט. מיר לויפט דורך אַ געדאַנק אַז דאָס וויל ער זיך אפשר אָפּרעכענען מיט מיר. שטיי איך, קוק אים אָן און בין גרייט אויף אַלץ. איך זאָג ניט ניין, און זאָג ניט יאָ. קוקט ער מיך אָן און שמייכלט. פאַרשעם איך זיך פאַר זיך אַליין, וואָס איך שווייג און טו אַ זאָג:

— איז וואָס?

— גאָרנישט, — לאַכט ער ווידער און טוט מיר אַ פּאַטש אין פּלייצע גוטמוטיק. — ביסט אַ גוטער יאַט! — און גייט אַוועק.

שפּעטער דערוויס איך זיך, אַז שמואליק געהערט צו דער פּרוזשענער חברה, און אַז ער איז דאָרט אַ גאַנצער מאַכער, חיים קאַלב, ווידער, באַלאַנגט צו דער קצבישער חברה און ער וויל ניט אַנדערש ווי זיך אָפּרעכענען מיט מיר. היט איך מיינע ביינער. איך אַליין באַלאַנג נאָך ניט צו קיין חברה, אָבער עס ווייזט זיך אַרויס אַז פּרוזשענער חברה האַלטן גראָד פאַר מיר. אין גרונט גענומען האָב איך אַלע מאָל פיינט געהאַט די קצבישע חברה פאַר זייער בויאַנעווען אין שטאָט, פאַר זייע־

רע שטענדיקע געשלעגן, די געשלעגן זיינען געווען מוראדיקע, מ׳פלעגט שפּאַלטן קעפּ אָן אַ פאַרוואָס אָדער פאַרוועז, עס פלעגן אויסברעכן געשלעגן, וואָס פלעגן זיך פאַרציען אַ גאַנצן שבת ביז שפּעט אין דער נאַכט. דאָס האָט זיך געשלאָגן די „גראָבקייט" פון שטאָט, מיט די „יאָלדן", די קינדער פון איידעלערע עלטערן.

אָרעמקייט איז ניט קיין שאַנד

פאַרן ערשטן מאַי באַגעגנט מיך ווידער שמואליק דער שוסטער, דאָס מאָל, צו מיין פאַרוואונדערונג, מיט אַ בוך אונטערן אָרעם. טראַכט איך: לייענט מסתמא שמרס אַ ראָמאַן. שמרס ראָמאַנען פלעגן מיר לייענען אַלע פרייטיק צונאַכטס נאָך וועטשערע שטונדן־לאַנג.

— אַרטשע! — מאַכט ער צו מיר, — אַרבעטסטו דעם ערשטן מאַי?

—וואָס איז דאָס פאַר אַ יום־טוב? — פרעג איך אים.

—וואָס הייסט? —לאַכט ער שוין, — אין לייטישע שטעט איז דאָך עס אַן אַרבעטער יום־טוב. — ער רופט מיך שפּאַצירן מיט אים. איך גיי אים נאָך און מיר דוכט זיך אַלץ אַז ער וויל מיך אונטערפירן. איך היט נאָך אַלץ מיינע ביינער פון דער חברה.

— ווייסט, אַרטשע, — זאָגט ער צו מיר, — איך האָב מיט דיר קיינמאָל ניט גערעדט אויג אויף אויג, דיך קיינמאָל גוט ניט געקענט, איך וויל מיט דיר ריידן אָפן וועגן אַ סך זאַכן. — איך וואַרט אומגעדולדיק, וואָס אַזוינס וויל ער מיר פאַרטרויען. — וועגן אונדזער אָרעמקייט, — הויבט ער אָן שטילערהייט, און איך פאַרשטיי נאָך אַלץ ניט וואָס ער וויל דאָ אויסברייען, איך האָב קיין אַנונג ניט וואָס פאַר אַ שייכות עס האָט צו אונדזער באַקענען זיך. כדי איינגאַנצן ניט צו שווייגן, ענטפער איך: — אוודאי ווייס איך. — איך שעם זיך אַ ביסל, ווי איך וואָלט פאַרדעכטיקט, אַז ער מוז וויסן וועגן דער ביטערער אָרעמקייט פון מיין פאַמיליע. נאָך פון קינדהייט אָן בין איך געוואוינט געווען באַהאַלטן מיין אָרעמקייט, קיינער זאָל ניט וויסן, ווייל אָרעמקייט איז געווען אַ חרפה...

נאָך אַ פאָר שעה פון זיין ריידן מיט מיר יענעם אָוונט, דערוויס איך זיך אַז ער, שמואליק, איז נאָך אָרעמער פון מיר, און אַז אָרעמקייט איז גאָרניט קיין חרפה. ווי אַ וואָלקן וואָלט אַראָפּגעפאַלן פון מיינע אויגן! ער האָט מיר דערציילט פון מענטשן, פון שכנים, וועלכע איך האָב גוט

געקענט, אַז ביי זיי איז ניטאָ קיין ברעקל ברויט אין הויז, און אין דער זעלבער צייט מיר דערציילט פון די גבירים אין שטאָט, פונם רב, גלח און פריץ—ער האָט אַפילו ניט געזאָגט קיין להבדיל—אַז זיי זיינען אַלע גרייט צו זויגן דאָס בלוט פון די אָרעמע בעל־מלאָכות אין שטאָט. ער האָט גערעדט וועגן טויזנט און איין זאַך, און האָט עס מיר דערציילט אין אַזאַ פאָרם, מיר אַזוי געגעבן צו פאַרשטיין, אַז איך האָב געזען דאָס איז ניט געווען קיין רכילות, קיין קנאה, דאָס איז בלויז געווען אַ ביישפיל, ווי פון אַ בוך אַרויסגעלייענט, כדי מיר קלאָר מאַכן וועגן וואָס ער האָט גערעדט.

ווען מיר האָבן זיך צעשיידט, איז מיין קאָפ, דוכט זיך, גרעסער געוואָרן, מיינע אויגן, אָפענער, האָבן געקוקט אין אַלע זייטן, און מער ווי אַלע מאָל האָב איך געזען די שטערן אין הימל. איך האָב דערפילט אַ וואַרעמע ברודערשאַפט צו שמואליקן, אַ דאַנקבאַרקייט פאַר אַזאַ האַרציקן, אמתן, מענטשלעכן געשפרעך, דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן.

עס איז שוין געווען שפעטלעך און איך האָב זיך געאיילט גיכער אַהיים מיט אַ באַהאַלטענעם אוצר אין מיינע געדאַנקען.

אין הויז זיינען שוין אַלע געשלאָפן. איך האָב זיך פאַרקליבן אין דער שטיל אויף מיין געלעגער און, מיט אָפענע אויגן געקוקט אין דער שטילער פינצטערניש. איך האָב געזוכט דעם אָפענעם שויבן־שפאַלט און געוואַרט עס זאָל שוין וואָס גיכער אָנהויבן טאָגן. גאַנץ פרי, ווי דער שטייגער, האָט מיר מיין מאַמע אָנגעזאָגט, אַז עס איז שוין צייט אויפשטיין צו דער אַרבעט. אין דרויסן האָט די זון מיך ליבלעך און זומערדיק באַגריסט און עס האָט זיך מיר געדוכט אַז איך בין אַריין אין אַ נייער וועלט. נאָך שמואליקס רייד איז אויסגעקומען אַז עס איז די פליכט פון יעדן איינעם, וועלכער פאַרשטייט מער דאָס לעבן, מיטטיילן דאָס אויך צו אַנדערע, און די אַנדערע צו נאָך אַנדערע, ביז אַלע וועלן פאַרשטיין איין און די זעלבע זאַך וועגן לעבן און גערעכטיקייט.

אַז איך בין געקומען אין ווערקשטאַט אַריין, האָט זיך מיר געוואָלט אַלעמען עפענען די אויגן, אָבער איך בין געוואָרן נאָך שווייגנדיקער ווי פריער. איך האָב דערפילט מיין גייסטיקע אָרעמקייט, פשוט ניט געוואוסט ווי צו פאַרבינדן די אַלע געדאַנקען, וועלכע זיינען, דוכט זיך, געווען אַזוי קלאָר פאַר די אויגן. לייענען די „ביכעלעך”, וואָס שמואליק האָט צוגעזאָגט מיר געבן, איז געווען מיין הייסער באַגער פון די קומענדיקע טעג. לאַנג האָב איך ניט געדאַרפט וואַרטן. שמואליק האָט מיך אָפגעוואַרט לעבן ווערקשטאַט און שטילערהייט מיר געגעבן אַן אָפגעריבן

ביכעלע „דער לאַנגער אַרבעטס טאָג״. ער האָט עס מיר געהייסן באַהאַלטן, קיינעם ניט ווייזן, ווייל דאָס איז אַ „טריף״ ביכעלע.

אָט דאָס ביכעלע „דער לאַנגער אַרבעטס טאָג״ איז געוואָרן מיין ערשטער וועגווייזער צו אַ נייעם וויסן און לעבן. דאָס האָט מיר געגעבן אַ מאָס און אַ וואָג אין מיין באַציאונג צו מענטשן. איך האָב זיך דערוואוסט ווער עס זיינען מיינע מיטמענטשן, מיינע פריינט, און מיינע אמתע שונאים. פֿון ביכעלע האָט אַרויסגערעדט אַ וועלט מיט זאַכן, וואָס איך האָב פֿריער ניט געוואוסט. אויפֿן באַלעבאַטישן „מזל״ האָב איך אָנגעהויבן קוקן ווי אויף אַ פשוטן שווינדל און גנבה, אויף די גבירים ווי אויף פיאַווקעס, בלוט־זויגער, און אין די נאַרישע קבצנים האָב איך דערזען דעם אמתן מענטשן. איך האָב געטראַכט: אַזאַ קליין ביכעלע, און דערציילט **אַזוי פֿיל!**

מיינע אויגן נעמען זיך עפענען

אין אַ פאָר טעג אַרום, ווען שמואליק האָט מיך ווידער דערזען, איז ער גאָר געווען אויפן זיבעטן הימל פֿון מיין „ברייטן פאַרשטאַנד״, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט. ווער רעדט נאָך, אַז מיר האָבן צוזאַמען דאָס נאָך אַמאָל איבערגעחזרט, האָט דאָס ביכעלע באַקומען דעם אמת וואָגיקן אינהאַלט. עס האָט זיך אַזש געוואָלט אויסשרייען אויפן קול אַז אַלע זאָלן הערן. שמואליק האָט מיך געוואָרנט אַז מ׳דאַרף וויסן ווי אַזוי צו זאָגן דעם אמת, מ׳דאַרף עס טאָן מיט אַ „פלאַן״. ערשטנס, דאַרף מען זיך היטן און רעדן בלויז מיט פאַרטרויענסווערטע מענטשן, מיט יאַטן, וועלכע וועלן ניט פלאַפלען גלאַט אין דער וועלט אַריין. צווייטנס, פאַרטרויט ער מיר אַ סוד, אַז די מינסקער בערשטער און אויך די ווילנער בערשטער האָבן שוין דערשלאָגן זיך צו אַ סך דורך „סטאַטשקעס״. זיי טוען אויף וואונדער, איינגיכן וועלן זיי געווינען דעם אַכט שטונדיקן אַרבעטס־טאָג. — זיי זיינען אַלע גוטע יאַטן, — האָט ער צוגעגעבן, ווי ער אַליין וואָלט געווען איינער פֿון זיי.

איך האָב איינגעשטימט, אַז עס ווענדט זיך אָן די אַרבעטער אַליין צו מאַכן בעסער די באַדינגונגען. **אָט דער סוד האָט מיך שוין ניט גע**לאָזט רוען. אויב זיי קענען, האָב איך געטראַכט, קענען דאָך דאָס אַלע. איך האָב געפילט אַ פרייד אין מיין האַרצן, וואָס איך ווייס אַזאַ גרויסן, אמתן סוד.

דאָס צווייטע ביכעלע, ווי איך געדענק, **איז געווען „דאַמיק נאַ**

וואָלגע״. פון דעם רוסיש, וואָס מיין טאַטע האָט מיך ביסלעכווייז געלערנט, איז מיר ניט געווען גרינג צו פאַרשטיין אַלץ פונם ערשטן מאָל לייענען. איך האָב עס געלייענט אַ צווייטן און אַ דריטן מאָל, און דאָס ביכעלע האָט שוין אויף מיר געהאַט גאָר אַ באַזונדער ווירקונג. די פּאָליטישע זייט דערפון האָט מיך איבערראַשט, איך האָב ממש מורא געקראָגן, איך האָב זיך געדאַרפט צוגעוואוינען און פאַרשטיין די שייכות צווישן פּאָליטיק און דעם קאַמף פאַר אַ בעסערן לעבן.

דאָס ביכעלע האָט פולשטענדיק באַרעכטיקט די דערמאָרדונג פון צאַר אַלעקסאַנדער דעם צווייטן. די העלדן דאָרטן אין ביכעלע: סאָפיע פּעראָווסקאַיאַ, העסיע געלפאַנד, כאַלטורין און אַנדערע זיינען געשילדערט ווי גרויסע העלדן, מענטשן פון פאָלק און פאַרן פאָלק, וואָס האָבן זיך פאַרמאָסטן מיטן אייגענעם לעבן קעגן די טיראַנען פאַר די קריוודעס פון דעם פאָלק. דאָס ביכעלע האָב איך געלייענט אין אַ צייט, ווען עלטערע מענטשן האָבן אונדז, יונגטלעכע, פאַרטרויט, אַז מ׳האָט זיי, די העלדן פון דעם ביכעלע, צוגענומען אין שוואַרצע קאַרעטעס און זיי זיינען שוין געווים אויף דער וועלט נישטאָ, און אַז מ׳דאַרף זיך היטן ווי פאַר פייער פון דער זשאַנדאַרמעריע, ווייל זיי האַלטן אין איין זוכן ווער עס רעדט און טראַכט וועגן אַזעלכע זאַכן. אָט דאָס ביכעלע האָט מיך אַריינגעפירט אין די קרייזן פון די העלדן, ווי איך אַליין וואָלט געווען איינער פון זיי. מיר האָט זיך געוואָלט איבערחזרן זייערע מעשים נאָך מיט מער מוט און אָפּפערוויליקייט פאַר דער באַפרייאונג פון דער מענטשהייט.

דעם אמת געזאָגט, ווען איך האָב געלייענט דאָס ביכעלע אין דער שטיל, האָט זיך מיר געדוכט אַז ווענט הערן, פענצטער זעען, און אַלע ווייסן מיינע געדאַנקען. פונדעסטוועגן האָב איך עס איבערגעלייענט נאָך און נאָך אַ מאָל, אַזוי פאַרכאַפּנדיק איז דאָס געווען. אין גאַס האָב איך זיך אַרומגעקוקט צו מ׳גייט מיר ניט נאָך, איך האָב אויסגעמיטן צו באַגעגענען אַ גאָראָדאָוואָי, און אַלע ווײַלע האָב איך געטאַפּט די קעשענע, צו האָב איך דאָס חלילה ניט פאַרלאָרן. איך האָב געהיט דאָס ביכעלע ווי אַ טייערן דימענט.

ביסלעכווייז האָב איך זיך צוגעוואוינט צו דעם געדאַנק, אַז מ׳זעט ניט און מ׳כאַפּט ניט אַזוי גיך, אַז ווענט אַליין האָבן ניט קיין אויערן. מיר האָט אָנגעהויבן געפעלן ווערן דער געדאַנק, אַז איך וויים עפּעס אַזוינס, וואָס ניט אַלע ווייסן, און אַז איך וועל שוין זען וואָס איז בעסער פאַר דער מענטשהייט. איך, שמואליק און יאָסל האָבן זיך אָנגע־

הויבן באַגעגנען זייער אָפּט. דערהויפּט האָבן מיר זיך אָפּגעגעבן מיט לייענען ביכער ביי יאָסלען אין הויז, זיין טאַטע, אַ וועכטער ביינאַכט, זיין מאַמע, אַ דינסט אין אַ גביריש הויז, האָבן מיר געהאַט די געלעגנהייט צו זיין צווישן זיך אַליין שטונדן לאַנג. מיר האָבן ממש געשלונגען יעדעס וואָרט פֿון די ביכער, וואָס זיינען דעמאָלט געווען אין געברויך און זיינען געגאַנגען פֿון האַנט צו האַנט. מענדעלעס „קליאַטשע", ספּעקטאָרס שריפֿטן, דינעזאָנס ווערק און י. ל. פּרצעס „די נייטאָרינס", „די שוועסטער" און „באָנטשע שווייג". דאָס לעצטע איז געווען גאָר עפּעס אַזוינס, וואָס מיר האָבן איבערגעלייענט מיט יעדן „נאָוויטשאָק", דאָס הייסט איינעם, וועמען מיר האָבן געוואָלט „עפּענען דעם קאָפּ" אויף זיך. איין מאָל האָב איך מיט אַ כיוון געלאָזט „באָנטשע שווייג" אָפֿענערהייט ביי אונדז אויפֿן טיש, זאָל מיין טאַטע אויך אַריינקוקן און וויסן אַז איך פֿאַרשטיי וואָס צו לייענען. אָט דער „אויפֿטו" האָט מיך פֿאַרשאַפֿט אַ סך צרות. אָבער וועגן דעם שפּעטער.

מיר האָבן זיך קוים אַרומגעזען ווי דער זומער איז אַוועק. די אלול־טעג און די לענגערע אָוונטן האָבן זיך אָנגערוקט, ווען מ'האָט געמוזט אָנהויבן אַרבעטן ביי אַ לאָמפּ. ס'איז געוואָרן טרויעריק אויפֿן האַרצן. אַרבעט אַ סך, און אַז מ'אַרבעט שוין אין אָוונט, ווייסט מען ניט ווען צו ענדיקן. אמת, דורכן זומער האָבן מיר זיך געזען מיט אַ סך יאַטן, גערעדט מיט אַלעמען אַ ביסל פֿרייער וועגן די מינסקער בערשטער און זייער קירצערן אַרבעטס־טאָג, און אַז עס איז ניט מער ווי רעכט, אַז אַרבעטער זאָלן האָבן אַ באַשטימטע צייט צו אַרבעטן, אָבער מיר האָבן זיך נאָך אַלץ ניט געהאַט צונויפֿגערעדט ווי עס באַדאַרף צו זיין. צום באַדויערן איז שמואליק געוואָרן עפּעס זייער פֿאַרנומען, ער פֿלעגט פֿאַרפֿאַלן ווערן אויף עטלעכע טעג מיטאַמאָל, און אַמאָל גאָר קומען מיט אַ גאַנצן פּאַק ביכער אונטערן אָרעם — אַ גאַנצער „אינטעליגענט". יאָסל רוימט מיר איין אַ סוד, אַז שפּעט ביינאַכט האָט ער געזען שמואליקן מיט בערנשטיינען דעם אַפּטייקער. — זיי האָבן ביידע שפּאַצירט ווי אמתע גוטע פֿריינט, — גיט ער צו.

אין שטאָט האָט מען זיך שוין לאַנג געסודעט וועגן לעאָן בערנשטיינען, ווי וועגן עפּעס אַ געהיימען מענטשן. ער איז געווען הויך געוואַקסן, געהאַט פּעך־שוואַרצע, געקרייזלטע האָר, אַ קיילעכדיק פּנים, אַ גרויסע נאָז און גרויסע אויגן, אַ כוואַטסקע אויסזען. זומער איז ער געגאַנגען אין אַ הוט, ווינטער אין אַ גרויסן, שוואַרצן קאַפּעלוש, מיט אַ שטעקן אין האַנט. מיט זיינע קלוגע אויגן הינטער זיין פּענסנע פֿלעגט

ער פֿיל מאָל אַרויסקוקן אין דרויסן דורך די בּרייטע, ליכטיקע פּענצטער פון דער אַפּטייק אויף נעווסקער גאַס, וואו צוויי גרויסע פּלעשער מיט רויטע און בּלויע פליסיגקייטן פלעגן באַצירן די פּענצטער, אַלס צייכן פון אַן אַפּטייק.

— שמואליק מיט בּערנשטיינען? — האָבּ איך זיך געחידושט. בּאַלד האָבּ איך זיך דערמאָנט אָן די העלדן פון „דאָמיק נאַ וואָלגע“, אויך העלדן פון רייכע, געהויבּענע פּאַמיליעס, מסתמא ווי בּערנשטיין, און איך האָבּ געקראָגן מער דרך־ארץ פאַר שמואליקן, נאָר פרעגן אים וועגן דעם האָבּ איך ניט געוואַגט: ס׳איז ניט „קאָנספּיראַטיוו“... שמואליק איז געווען שטאַרק צופרידן מיט מיר און יאָסלען. ער האָט אונדז צוגעשטעלט בּיכער אַזוי גיך ווי מיר האָבּן געלייענט. ער איז אויך געווען צופרידן וואָס מיר בּאַקענען זיך מיט אַלץ מער און מער יאַטן אין שטאָט.

דער ערשטער אַרבּעטער קרייז

ניט אַלע יאַטן האָבּן פאַרשטאַנען דעם „לאַנגן אַרבּעטס טאָג“, און פון „דאָמיק נאַ וואָלגע“ האָבּן מיר געהאַט בּלויז איין קאָפּיע, און די האָבּן מיר מורא געהאַט געטרויען יעדן נעמען אַהיים. האָבּן מיר אין דרייען בּאַשלאָסן אַז מיר זאָלן צונויפקלייבּן די יאַטן בּיי יאָסלען אין הויז אין אַן אָוונט, און איך זאָל פאָרלייענען פאַר זיי. צום בּאַוואונדערן האָבּ איך יענעם אָוונט אויסגענומען מיט מיין לייענען. אַלע זיינען געווען צופרידן. אין אַ געהויבּענער שטימונג, האָבּן מיר בּאַשלאָסן זיך צוזאַמענקומען רעגלמעסיק און לייענען אַנדערע זאַכן אויך. דאָס איז געווען דער ערשטער „קרוזשאָק“ אין שטאָט. דעם ערשטן אָוונט איז דער „קרוזשאָק“ בּאַשטאַנען פון זיבּן, דעם צווייטן אָוונט זיינען שוין געקומען ניין, געקומען איינער אַ נייער און מיטגעבּראַכט אַ מיידל מיט זיך. בּאַלד האָבּן מיר איינגעשטימט אַז מיידלעך זיינען אַזוי וויכטיק אין דער „בּאַוועגונג“ ווי יינגלעך. גאַלקע, דאָס מיידל, האָט אויסערגעוויינלעך גיך אויפגעכאַפּט אַלץ וואָס מיר האָבּן געלייענט און גערעדט. זי האָט פאָרגעשלאָגן אַריינצונעמען נייטאָרינס און אַפילו דינסטן אויך. אַלע זיינען געווען איינפאַרשטאַנען אַז מיר דאַרפן האָבּן וואָס מער מענטשן. וואוהין? אין דער בּאַוועגונג!

און עס האָט זיך טאַקע אָנגעהויבּן בּאַוועגן. אינגיכן איז דאָס קאָנטיק געוואָרן אין שטאָט. אויף די גאַסן האָבּן זיך בּאַוויזן יינג־

לעך און מיידלעך מיט ביכלעך אונטער די אָרעמס, מ׳לויפט אין ביבליאָטעק. אַן אויסכאַפעניש געוואָרן אויף אונדזערע עטלעכע „טריפע" ביכלעך, וואָס מיר האָבן ערגעץ געקראָגן. דאָס האַרץ האָט זיך געפרייט פון אַזאַ גרויסער באַקאַנטשאַפט, פון אַזוי פיל פריינט אין אַזאַ קורצער צייט, גייענדיק אין גאַס, האָט מען געדאַרפט האַלטן אין איין שאָקלען מיטן קאָפ צו די פיל נייע באַקאַנטע. יאָסלס הויז איז שוין געווען ניט גרוים גענוג, גאָלקעס הויז איז שוין אויך געווען צו קליין פאַר אירע מיידלעך, וואָס זי האָט אַריינגענומען אין דער באַוועגונג.

מיר טוען איין מאָל אַ צייל, וואו אַן ערך האַלטן מיר אין דער וועלט, זעען מיר אַז מיר וואַקסן און אַז מ׳קען אַריינגעמען אין דער באַוועגונג נאָך מער מענטשן, מיר מוזן עפּעס באַשליסן. קלייבן מיר אויס די בעסטע פון אונדזערע יאַטן אויף אַ „סכאָדקע" *). האָבן מיר שוין, הייסט עס, אַ „סכאָדקע" אויך. אין אַ שטיקל צייט אַרום באַשליסן מיר אויסצוקלייבן אַ קאָמיטעט. די באַוועגונג איז שוין, אַזוי אַרום, אַ קערפּערשאַפט מיט אַ קאָפּ, ווי עס באַדאַרף צו זיין. מיר דאַרפן דאָס באַוועגן די אַרבעטער. פון די עטלעכע ביכלעך וואָס מיר האָבן געהאַט איבערגעלייענט, האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז מיר זיינען דער „פּראָלעטאַריאַט", וואָס פאַרמאָגט בלויז זיינע הענט, און אַז אונדזערע אינטערעסן — עס מאַכט ניט אויס צו וועלכן פאַך ווער עס באַלאַנגט — זיינען פון איין און דעם זעלבן קלאַס...

שטילערהייט זיינען מיר, איך, שמואליק און יאָסל, געווען נאָך העכער פונם קאָמיטעט גופא. מיר האָבן פאַרטראַכט זאַכן, געמאַכט פּלענער און געבראַכט צום קאָמיטעט, ער זאָל האַנדלען. איינמאָל דוימט אונדז שמואליק איין אַ סוד, אַז אַזוי ווי מיר דריי דאַרפן אַ סך וויסן, לאָדט ער אונדז איין צו איינעם „משהקע דער אָבאָישטשיק", וועלכער איז נאָר וואָס געקומען פון מינסק און ער ווייסט גאָר אַ סך פון דער מינסקער באַוועגונג. ווי דערשטוינט זיינען מיר געוואָרן ווען מיר האָבן ביי משהקען אין צימער געפונען בערנשטיינען, דעם אַפּטייקער. אין צימער האָבן מיר אַריינגעבראַכט יעדן איינעם באַזונדער, זייער פאָרזיכטיק, ווי עס באַדאַרף צו זיין, פונדעסטוועגן האָב איך ביי זיך געטראַכט אַז ס׳איז ניט שטיל גענוג, ווייל מיר

---

*) אַ צענטראַלע גרופּע.

האָט זיך געדוכט אַז מיר זיינען אַוועק אין עפּעס גאָר ווייטע דרכים. „ס׳איז מוראדיק, — האָב איך געטראַכט, — אָבער אינטערעסאַנט״.

בערנשטיין דער אַפּטייקער איז געווען אַ מענטש, וואָס האָט געקענט דערציילן וואָרט אין וואָרט וואָס ער האָט געלייענט אין ביכער. יענעם אָוונט האָט ער אויף אויסנווייניק אונדז גענומען איבערדערציילן הויפּטמאַנס „די וועבער״. מיר זיינען געזעסן ווי פאַרגאַפּטע און האָבן באַשיימפּערלעך געזען די אָרעמקייט פון די וועבער אין שלעזיע, ווי מיר אַליין וואָלטן איבערגעלעבט אַ סטאַטשקע ביי אונדז אין שטאָט, אין רוסלאַנד גופא. גאַלקע האָט געוויינט, נאָך אַ פּאָר מיידלעך האָבן אונטערגעכליפּעט. מיטאַמאָל פאַרגעס איך וועגן מיין היימישן דלות, מיין אָפּגעקראָכן בגדל, איך דערפיל זיך ווי אַ דערוואַקסענער, מיט מענטשן גלייך. מיט אַזאַ ווי בערנשטיין אַלס חבר און לערער, האָב איך דערפילט אַ ליכטיקייט אין מיין נשמה, וואָס וועט שטענדיק באַלויכטן מיין וועג פאַרן אַרבעטער קלאַס, פאַרן פּראָלעטאַריאַט. אַ כּפּרה קייסער, גענעראַלן און באַלעבאַטים. כ׳געהער צום וועלט־פּראָלעטאַריאַט! אַ נייער טיטולירטער מענטש געוואָרן. פון אַזאַ קבצן, אַ נישטיקן יינגל, אַ גאַנצער פּראָלעטאַריאַט געוואָרן, האָב איך געטראַכט.

אַלס צוגאָב צו אַלץ איז אומדערוואַרטעט אַריינגעקומען איציק יאַפע, אַ סאָלדאַט אין מונדיר, געקומען אויף אורלויב. אַליין אַ בערשטער פון ווילנע, אַ גוטער פריינט פון משהקען און בערנשטיינען, איז ער געקומען זיך זען מיט פריינט. ער האָט אַרונטערגענומען דעם שינעל, אויסגעטאָן די סאָלדאַטסקע היטל, זיין קלוגער שמייכל האָט פאַרשיינט דעם צימער. אַ צופרידענער האָט ער אונדז אַלעמען באַגריסט, געוואונטשן אַ גוטע צוקונפט דעם פּראָלעטאַריאַט און אַ מפּלה ניקאָלאַיען. פון די קליינע פּראָבלעמען אין אונדזערע קרייזלעך, פון מאַכן אַ סטאַטשקע אין דער נאָענטער צוקונפט, איז שוין מיין קאָפּ געוואָרן פאַרנומען מיט וועלט־פּראָבלעמען, ווי מיט דער צייט אַרונטערוואַרפן דעם קייסער און איבעראַנדערשן אַ וועלט.

בערנשטיין הויבט אָן אונטערצוברומען אויף אַ באַסאָווער שטימע די „מאַרסעליעזע״, וואָס איך הער צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן. אַ ווײַלע שפּעטער זינגט יאַפע, דער סאָלדאַט, „שטייט אויף, איר אַרבעטסלייט״, און משהקע, בערנשטיין און שמואליק העלפן אונטער. פאַרן אַוועקגיין באַשליסן מיר, אַז בערנשטיין זאָל מיט אונדז לערנען פּאָליטישע עקאָנאָמיע. ביי מיין טאַטן בין איך געווען פון די

קליינע לערנער, אָבער אין קלאַס מיט בערנשטיינען האָב איך אַרויסגעוויזן גרויסע פעאיקייטן, ווייל ס׳האָט זיך מיר גוט געלייגט אויפן שכל.

מיר האָבן זיך געסטאַרעט צוציען מער אַרבעטער צו דער באַוועגונג, און בערנשטיין, פון זיין זייט, האָט געזען צוציען וואָס מער אינטעליגענטן, מער לערער פאַר אונדזערע קרייזלעך. איינער פון די לערער, פיין, אויך אַן אַפּטייקער, איז באַשטאַנען אַז מ׳מוז אונדז לערנען גראַמאַטיקע. די רוסישע שפּראַך. — דער יידישער אַרבעטער, האָט ער געטענהט, — וועט זיך באַפרייען נישט אַליין, נאָר מיט דער הילף פונם רוסישן פאָלק. — האָבן מיר טאַקע געשאַפן אַ קרייזל צו לערנען רוסישע גראַמאַטיקע מיט די וויטערע פון דער באַוועגונג, און פון ציַיט צו צייט אַריינשמוגלען אויך אַ ביסל אַגיטאַציע.

צרות צוליב „באָנצע שווייג״

מיינע צרות אין דער היים הויבן זיך ערשט אָן. מיין טאַטע, איבערלייענענדיק פּרצעס „באָנצע שווייג״, וואָס איך האָב אומיסטן געלאָזן אויפן טיש, איז פון דעם ווייניק וואָס נתפעל געוואָרן. אמת, ער האָט געקראָגן אַ ביסל דרך־ארץ פאַר מיר, אָבער מיין קומען שפּעט אַהיים האָט אויף אים אָנגעוואָרפן אַ מורא. ער האָט עפּעס אויפגעכאַפּט פון וואָס מ׳רעדט אין שטאָט, אויך מיין אויפפירן זיך האָט אים געוויזן אַז עפּעס איז ניט מיט אַלעמען ביי אים אין דערהיים אויך. ער איז געוואָרן אומעטיק און פאַרביסן געשוויגן. איין מאָל, ווען איך האָב פאַרנאַכלעסיקט מיינע אומלעגאַלע ביכלעך, האָט ער זיי איבערגעלייענט און האָט, ווייזט אויס, פאַרשטאַנען וואו ער האַלט מיט מיר אין דער וועלט. גלייך אויף מאָרגן האָט ער, אויג אויף אויג מיט מיר, גענומען איינטענהן מיט מיר, אַז איך קריך מיט אַ געזונטן קאָפּ אין אַ קראַנקער בעט. ער האָט מיר געזאָגט אַז אונדזערע חברה־ייִנגלעך און מיידלעך זיינען ווי פליגעלעך קעגן אַ גרויסן בער, וואָס וועט אונדז צעקוועטשן אונטער די פיס נאָך איידער מיר ווילן זיך אַרומזען אין דער וועלט. — אַזאַ מלכות! — האָט ער געטענהט, — אַ קלייניקייט, אַזאַ אַרמיי, אַזוי פיל פּאָליציי, זשאַנדאַרן און שפּיאָנען! איר זוכט אויף זיך אַליין אַ שטריקל אויפן האַלדז. — מיין טאַטנס פאַנטאַזיע האָט געמאָלן, אַז אָט אָט אַרעסטירט מען מיך און מ׳טוט מיט מיר

ווי מיט אַ סך אַנדערע, וואָס זיינען שוין מסתמא אויף דער וועלט ניטאָ.

עס זיינען אַוועק אַ פּאָר טעג און מיין טאַטע האָט, הפּנים, פאַרטרויט דער מאַמען אַז איך באַלאַנג צו אַ „חברה". מער האָב איך שוין ניט באַדאַרפט, עס איז געווען אַ פּרייטיקצונאַכטס. מ'האָט ערשט אָפּגעפּטרט די שבתדיקע וועטשערע, האָב איך זיך שטילערהייט אַרויסגערוקט פון שטוב צום „קרוזשאָק", לערנען פּאָליטישע עקאָנאָמיע. אַ קליייניקייט, אַזאַ וויכטיקער אָוונט־קלאַס. ווען איך בין געקומען אַהיים גאַנץ שפּעט האָב איך די עלטערן געטראָפן וואַכע, ביידע זייענען געזעסן פאַרצאָרנטע. איידער איך בין אַריין אין הויז האָב איך זיך דערשראָקן, געמיינט עפּעס אַן אומגליק האָט געטראָפן, ערשט ווען איך בין אַריינגעקומען האָב איך זיך דערוואוסט אַז דאָס האָבן זיי אויף מיר געוואַרט. איך האָב נאָך קיין צייט ניט געהאַט פאַרמאַכן הינטער זיך די טיר, האָבן זיך ביידע אַרויפגעוואָרפן אויף מיר, די מאַמע מיט אַ געוויין, דער טאַטע אויף אַן אַנדער שטייגער, אַז איך מאַך אומגליקלעך די גאַנצע משפּחה, אָפּגערעדט שוין וועגן מיר אַליין מ'ווייסט שוין מסתמא וועגן מיר, ווענט האָבן אויערן, פענצטער האָבן אויגן, און מורד במלכות זיין איז ניט קיין יידישע זאַך...

ביידע ריידן שוין מיט איין מאָל, די מאַמע עטוואָס קוויטשיקער ווי געוויינלעך, דער טאַטע רעדט אויך גאַנץ הויך. איך בעט זיך ביי זיי: — שטילער אַ ביסל, שכנים וועלן דערהערן. — עס האָט ניט געהאָלפן. די מאַמע איז געווען אַזוי צעקאָכט אַז זי האָט אַ כאַפּ געטאָן די לייכטער פון טיש און גלייך צו מיר. ווער ווייסט וואָס דאַן וואָלט פּאַסירט, ווען דער טאַטע דערמאָנט איר ניט גלייך אַז ס'איז שבת, מ'טאָר די לייכטער ניט האַלטן. מיין מאַמע טוט אַ שליידער די לייכטער, שפּייט אויס דריי מאָל, ווי זי וואָלט אָפּגעשפּראָכן אַ גוט אויג, און לויפט וואַשן די הענט.

קיין צרות האָט מיר פון דעמאָלט אָן שוין ניט געפעלט. אַזוינע סצענעס צווישן מיר און די עלטערן האָבן גענומען פאָרקומען גאַנץ אָפט, ביז ס'איז זיי נמאס געוואָרן צו ריידן און זיי האָבן אָפּגעלאָזט די לייצעס. דערווייל האָב איך זיך אַרומגעזען, אַז איך ווער עלטער, אַז ס'איז צייט זיך שטעלן אויף די אייגענע פיס. פון קינדווייז אָן האָט מיך געצויגן אין דער גרויסער שטאָט, צו אַ ליכטיקערן און שענערן לעבן. מער פון אַלץ האָב איך געפילט מיין הינטערשטעליקייט אין וויסן, באַזונדערס אין פאַרגלייך מיט די לערער אין אונדזערע

קרייזלעך. זיי האָבן געלערנט אין גימנאַזיעס, אין אוניווערזיטעטן. זייער שיינעם רוסיש, וואָס זיי האָבן אַזוי גלאַטיק גערעדט, בין איך זיי זייער מקנא געווען. עס האָט פונדעסטוועגן גענומען אַ לאַנגע צייט ביז איך האָב זיך אַרויסגעריסן אין דער וועלט. דערווייל איז אין באָברויסק פאָרגעקומען אַ וויכטיקע פּאַסירונג.

אין אַ שיינעם פרימאָרגן דערוויסן מיר זיך, אַז ניט ווייט פון אונדזער הויז האָט מען אַנטדעקט אַ געהיימע דרוקעריי, דערביי האָט מען אַרעסטירט אַ פרוי, מיט אַ קינד און אַ מאַן. שפּעטער דערוויס איך זיך אַז דאָס איז געווען מירל סירקין. אָט דער פאַל בייט דעם גאַנצן גאַנג פון אונדזער באַוועגונג אין שטאָט. עס פאַרשווינדט די לייכטע באַציאונג אין דער באַוועגונג. שוואַכע, באַלעבאַטישע קינדער פאַלן אָפּ, דערפאַר די וואָס פאַרבלייבן, זיינען שוין גרייט אַ לעבן אָפּצוגעבן. מיר הויבן זיך אָן צוגעוואוינען צום געדאַנק אַז עס זיינען דאָ אויגן וואָס זעען און היטן, און מסתמא אונדז אויך. יאַטן גיבן איבער פון מויל צו מויל, אַז דאָ און דאָרטן האָבן פאַרשוינען אָפּגעשטעלט עמיצן פון אונדזעריקע, שפּיאָנען היטן ביי טאָג און ביי נאַכט, שטעכן מיט זייערע אויגן, האָבן מיר געמוזט צונויפרופן אַ געהיימען קרייז און אויסאַרבעטן פּלענער ווי אָנצוגיין שטיל און פאָרזיכטיק מיט דער אַרבעט.

אונדזער באַוועגונג האָט קיין ביכער ניט געפירט. מ׳האָט קיינעם ניט אַריינגעשריבן און קיינעם ניט אויסגעמעקט, נאָר יעדער האָט געהאַט זיין צונאָמעניש. צום ביישפּיל: אהרון, מיט די פּעביקע, שוואַרצע האָר און שוואַרצע אויגן האָט, נאַטירלעכערווייז, געקראָגן דעם נאָמען „אַהרון גזלן״. אַ צווייטער אהרון — „אַרע דער שניידער״, אַ דריטער „אַרע דער הויכער״. אַזוי איז אויך געווען מיט לייבעס: „לייבעטשקע קאַלעסניק״, לייבע אסתר קרומע פּיסעלעס״, נאָך זיין מאַמע דער קאַליקע. אַזוי אויך די מיידלעך: „גאַלקע די רויטע״. אַ חברטע, עטוואָס אַ הויקערדיקע — „די קראַסאַוויצע״. „חיה די שיינע״. יעדערער האָט זיך געהאַט זיין קאָנספּיראַטיוון נאָמען, נאָך דער גוטער אַרבעט, וואָס יעדערער האָט געטאָן אין דער באַוועגונג, זיינען די צונעמענישן געוואָרן ווי טיטולן צו זייערע אמתע נעמען. למשל, אַ סך מיידלעך וואָלטן זיך געוואונטשן צו זיין אַזוי אָנגענומען ווי „די קראַסאַוויצע״, און אַ סך יאַטן האָבן זיך געסטאַרעט צו זיין אַזוי חשוב ווי לייבעטשקע קאַלעסניק. די יאַטן און יאַטיכעס, מיט זייערע צונעמענישן, האָבן זיך צעבליט אין דער באַוועגונג ווי אַ שיינער בלומען

גאָרטן. מערסטע צונעמענישן האָבן צוגעגעבן חן, ווי מ'וואָלט יעדערן אָפּגעשאַצט לויט זיין ווערט. באַוועגער האָבן שטאַרק הנאה געהאַט צוצוטראַכטן פּאַסיקע נעמען, וועלכע זיינען פאַרבליבן אַ לעבן לאַנג, ווי אַ שילד פון דעם מענטשן, צו ווייזן ווער ער איז.

דער יאַט פון יאַטן-לאַנד

לייבעטשקע קאָלעסניק איז געווען אַזאַ יאַט, וואָס איז גיך געשטיגן אין דער באַוועגונג. געווען איז ער אַ פירער פון פּרוזשענער חברה, אַ גוטער שלעגער, אַ מזיק. ווען ער האָט געפונען פאַר „נויטיק”, האָט ער זיך אַרויסגעכאַפּט פון דער סטעלמאַכעריי וואו ער האָט געאַרבעט און, מיט אַ דובינקע אין האַנט, געשפּאָלטן קעפּ רעכטס און לינקס. די קצבישע חברה פלעגט ער מזיקן אומברחמנותדיק. ער האָט ניט געזשאַלעוועט קיין קלעפּ פאַר די „שקצים” פון מינסקער פּלאַן, וואָס באַפאַלן יידישע קינדער ווען זיי זיינען געגאַנגען פון די חדרים. ער האָט זיך געקענט שטעלן קעגן שיכורע סאָלדאַטן, וואָס טשעפּען זיך צו יידישע בערד און פּיאות אין גאַס. ער האָט אויך ניט איין מאָל אַפילו מיט אַ גאָראָדאָוואָי זיך אָפּגערעכנט...

פאַלט מיר איין, אַז קאָלעסניק וואָלט געווען אַ גוטער יאַט פאַר אונדזער באַוועגונג, אָבער צוטרעטן צו אים איז ניט געווען קיין גרינגער עסק, מ'האָט פּשוט באַדאַרפט זיין זיינס גלייכן. פון אונדזערע „באַלעבאַטישע” יאַטן פלעגט ער אָפּלאַכן ווי פון יאָלדן, וואָס לויפן ווען מ'שלאָגט. מיין מזל איז אָבער געווען, וואָס ער האָט, הפנים, געוואוסט ווי איך האָב חיים קאַלבן געבראַכט די בלינצעס אין מיין פּאָלע און אים נאָך געגעבן צו פאַרבייסן מיטן טאָפּ קליי... קאָלעסניק האָט שטאַרק געהאַלטן פון יענעם שפּיצל מיינעם. ער האָט עס אויסגעדריקט מיט זיין שפּאַסיקן „אַ יאַט פון יאַטן לאַנד”, דערביי מיר אַ פּאַטש געטאָן אין פּלייצע, אַז איך האָב דערזען דעם זיידן פון יענער וועלט. פון מיינע רייד מיט אים האָט ער פאַרשטאַנען אַז די יאַטן טוען עפּעס, און אַז מ'באַהאַלט זיך אויס פון אים. דאָס האָט אים, הפנים, שטאַרק פאַרדראָסן. אָבער עס איז געווען גענוג אָנצודייטן וועגן אונדזער קאַמף, האָט קאָלעסניק זיך שוין צוגעהערט און זיך ערנסט פאַרטראַכט, ווי איינער זאָגט: אויף דעם האָב איך שוין לאַנג געוואַרט.

לייבעטשקע האָט, ניט נאָך זיינע יאָרן נאָך, געקענט מאַכן אַ

„שנאַפּס", און מיר האָבן אַ לענגערע צייט געצווייפלט, צו וועט ער זיך קאָנען אָפּגעוואוינען פון טרינקען. פּאַסירט אָבער, אַז די קצבישע חברה פאַרדינגט זיך צו אַ באַלעבאָס, אָפּצורעכענען זיך מיט זיינע אַרבעטער פאַר מאַכן אַ סטאַטשקע. דאָס איז געווען כמעט די ערשטע סטאַטשקע אין שטאָט. אַלע אונדזערע יאַטן ווערן שטאַרק אויפגערעגט פון אַזאַ מיאוס שטיקל אַרבעט. מיר זיינען געווען גרייט פּאָליציי, זשאַנדאַרמען זאָלן זיך אַריינמישן, אָבער אויף יידישע שוואַרץ־מאַהניקעס האָבן מיר זיך ניט געריכט. האָבן מיר באַשלאָסן, איין מאָל פאַר אַלעמאָל, צו מאַכן אַ סוף דערצו.

לייבעטשקע קאַלעסניק איז געווען דער פּאַסיקסטער מענטש אָנצוטרויען אונדזער באַשלוס. — סטייטש? — האָב איך אַריינגעטענהט מיט אים, — אָרעמע אַרבעטער ווילן פאַרבעסערן זייער ביטערן לעבן, און דאָ, קומט גאָר די קצבישע חברה אין וועג...

איך האָב נאָך קיין מאָל ניט געזען קאַלעסניקן אַזוי ערנסט. ער האָט מיך אויסגעהערט און זיך צעשאָלטן מיט אַ ביטערער זידלעריי. זיינע ליפּן האָבן אַרויסגעבראַכט אַזאַ שפּראַך, וואָס איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהערט פון אַ יידישן מויל. וויפיל איך האָב זיך ביי אים ניט געבעטן ער זאָל וואַרטן, איבערטראַכטן וואָס צו טאָן, עס האָט ניט געהאָלפן. ער האָט, ווייזט אויס, גלייך שוין געהאַט אָפּגעמאַכט ביי זיך וואָס צו טאָן, און ער האָט לאַנג ניט געוואַרט. דעמזעלבן אָוונט נאָך האָט ער צווייען פון דער קצבישער חברה, יאַנקל זובאַטין און פּיניע, אַזוי צעמזיקט, אַז זובאַטינען האָט מען צוגענומען אין הקדש, מיט אַ צעשפּאָלטענעם קאָפּ, און פּיניען האָט מען שטונדנלאַנג געמינטערט. האָט זיך שוין נאָכדעם צעפלאַקערט אַ געשלעג אויף אַ „ריכטיקן" אופן, מיט די פּרוזשענער חברה אויף אונדזער זייט און דער חברה קצבים קעגן אונדז. עס איז געוואָרן דרינגענד נויטיק אַז קאַלעסניק און זיין חברה זאָלן זיך מיט אונדז באַראַטן וואָס צו טאָן. נאָך נויטיקער איז געווען אַריבערציען עמיצן פון דער קצבישער חברה אויף אונדזער זייט.

פּאָליציי האָט, ווייזט אויס, דערשמעקט פאַרוואָס די געשלעגן קומען פאָר, האָט זי אָפּן גענומען באַשיצן די קצבישע חברה קעגן דער „חברה". לעאָן בערנשטיין, דער אַפּטייקער, האָט זיך אונטערגענומען דורכריידן מיט קאַלעסניקן, אים אַ ביסל איינצאַמען. חייקין, אַ יונגער דאָקטאָר, איינער פון בערנשטיינס קלאַס אין פּאָליטישער

עקאָנאָמיע, האָט זיך אונטערגענומען באַזוכן יאַנקל זובֿאַטין אין הקדש און אים, ווי עס איז, באַווירקן אָפּשטעלן די געשלעגן.

יאַנקל זובֿאַטין, אַ סלאָבאָדער יינגל, האָט זיך געהאָדעוועט ביי אַ פֿעטער, זלמן קאַבֿילע, דער רייכסטער קצבֿ אין שטאָט, וואָס פֿלעגט נאַכט אין נאַכט שלאַכטן אַ סך בהמות און אָקסן. יונגערהייט נאָך איז יאַנקל געוואָרן זיין רעכטע האַנט אין שלאַכטהויז. ער האָט זיך גאַנץ יונג צוגעוואוינט צום ריח פֿון בלוט און צום האַקן און פֿאַלמעסן. ווען ער האָט זיך געשלאָגן מיט די יאַטן האָט ער, ווייזט אויס, געמיינט אַז ער מוז עס דורכפֿירן ווי אין שלאַכטהויז. אָבער דער יאַנקל איז געווען אַ קינד פֿון אַן אָרעמער אלמנה, וועלכע ער האָט זייער ליב געהאַט. זי האָט שווער געאַרבעט אַלס דינסט צו פֿאַרדינען אויפֿן לעבן. מ׳האָט נאָר געדאַרפֿט דערמאָנען יאַנקלען וועגן זיין לעבן, זיין מאַמעס לעבן, ווי ער איז געשטראָפֿט געוואָרן, אַז זי האָט אים אַפֿילו אין קיין ריכטיקן חדר ניט געקענט שיקן, האָט זיך יאַנקל ווי אויפֿגעכאַפּט ווי פֿון הינער־פּלעט. דער דאָקטאָר חייקין, אַ געבוירענער אין באָברויסק, האָט געוואוסט וואָס עס טוט זיך אין אַ סך היימען, און ער האָט נאָר באַדאַרפֿט אַ רעד טאָן מיט יאַנקלען, האָט ער אים געטראָפֿן אין פּינטל אַריין. יאַנקל האָט זיך גוט איינגעהערט צום דאָקטאָר חייקין, וועלכער האָט אים געגעבן צו פֿאַרשטיין אַז עס איז ניט אין זיינע אינטערעסן זיך שלאָגן פֿאַר באַלעבאַטים קעגן אָרעמע אַרבעטער וואָס וואוינען אין איין גאַס מיט אים...

לייבעטשקע קאַלעסניק איז אַוודאי געווען שטאַרק צופֿרידן פֿון אַ נאָענטן געשפּרעך מיט בערנשטיינען. ווען, אַן ערך, וואָלט לייבעטשקע געקענט רעדן מיט בערנשטיינען אויג אויף אויג? מיט איין וואָרט, די פֿירער פֿון ביידע חברהס האָבן זיך גענומען ציען אין איין ריכטונג. בערנשטיין און חייקין האָבן באַשלאָסן צונויפֿפֿירן קאַלעסניקן מיט יאַנקלען און אויסגלייכן זייערע קריוודעס. איך, שמואליק, בערנשטיין און חייקין האָבן בייגעוואוינט די באַגעגעניש. ביידע האָבן געהאַלטן אַראָפּגעלאָזט די קעפּ, די אויגן אָפּגעקערט, מ׳האָט זיך אָבער דערלאַנגט די הענט, און לייבעטשקע קאַלעסניק איז געווען דער ערשטער אָנצורופֿן יאַנקלען „חבר”. ביי אונדז איז עס געווען אַ גרויסער יום־טובֿ, איין קלייניקייט, די „קעפּ” פֿון ביידע פֿיינטלעכע חברהס ביי אונדז אין דער באַוועגונג! האָבן מיר שוין איינגעטענהט מיט ביידן אַז זיי זאָלן ווירקן אויף זייערע חברה, זיי זאָלן שלום מאַכן צווישן זיך.

די געשלעגן האָבן זיך אָבער ניט אָפּגעשטעלט גלייך. די באַלעבאַטים האָבן געוואָלט פאַרצאַמען דעם וועג דער וואַקסנדיקער אַרבעטער־באַוועגונג. האָבן זיי פאַררופן געהיימע אַסיפות און גענומען פאַרשפּרייטן פאַלשע, צוגעטראַכטע מעשיות וועגן די „מרגלים”, — אַזוי האָבן זיי אונדז גערופן, — וואָס ווילן, חלילה, ברענגען פּאָגראָמען אויף יידן און אַנדערע צרות. די מה־יפתניקעס האָבן געלאָזט וויסן דער נאַטשאַלסטוואָ, אַז דאָס זיינען די ממזרים, די „מרגלים”, זיינען פון די אָרעמעלייט, אָבער ניט די שיינע באַלעבאַטים פון שטאָט.

איך ווייס ניט וועלכער „שיינער ייד” האָט אונטערגעזאָגט דער פּאָליציי וועגן אונדזערע באַהאַלטענע נעמען, מיר האָבן זיך נאָר דערוואוסט, אַז פּאָליציי ווייסט, אַז לייבעלע קאַלעסניק האָט געשלאָגן און יחיאל אייזיק דעם מלמדס זון — דאָס מיינט מען מיך — איז „דער גאַנצער מאַכער”. אַרום מיין שטוב האָט מען שפּעט ביינאַכט געקענט באַמערקן אַ פּאַרשוין, וואָס האָט זיך געדרוקט ווי אַ שאָטן נאָך מיר. ניט איין מאָל פּלעגט מיין מאַמע נעמען ציטערן, אַז גנבים קריכן. איך האָב געוואוסט אַז קיינער זוכט ניט באַגנבענען אונדזער דלות... פאַרדעכטיקע פּאַרשוינען האָבן גענומען אַריינקומען אויך צו בערנשטיינען אין אַפּטייק און פרעגן אויף רפואות, וואָס בערנשטיין אַליין האָט וועגן זיי ניט געוואוסט. קאַלעסניקן האָבן זיי אָבער ניט געקענט נאָכגיין. ער האָט אַלע מאָל באַוויזן צו זיין ביי זיי הינטער די פּלייצעס. האָט אים אַ פּאַרשוין דערעסן, האָט שוין דעם פּאַרשוין קיין צרות ניט געפעלט. האָט זיך אַ גאָראָדאָוואָי צעפייפט אין אַ פינצטערער נאַכט, האָבן מיר שוין געוואוסט אַז עמעצער פון יענע פּאַרשוינען האָט געקראָגן אַ צעשפּאָלטענעם קאָפּ. לייבע קאַלעסניקן האָט ניט געאַרט וואו ער איז אַריינגעפאַלן אויף נאַכטלעגער, איבערגעשלאָפן, און אָנגעהויבן פון דאָס ניי, אַ נייעם טאָג.

ביסלעכווייז האָבן מיר זיך אָנגעהויבן צוגעוואוינען צו די שפּיאָנען, זיי איבערקליגן, זיך אַריינכאַפּן אין אַ הויף, זיך אַריבערכאַפּן אויף אַ צווייטער גאַס שנעלער ווי דער שפּיאָן. אין אַ נויט האָט מען זיך גאָר אַריינגעכאַפּט אין אַ שול „דאַוונען”. זומערצייט האָבן מיר זיך גענומען קלייבן אין וואַלד, שפּילען זיך אויפן טייך און דורכפירן אונדזערע אַרבעטן. גרעסערע פאַרזאַמלונגען האָבן מיר געמאַכט אויף די פעלדער, וואו יאַטן זיינען געשטאַנען אויף דער וואַך און געהיט. ס'איז אָבער געקומען אַ צייט ווען איך האָב דערפילט, אַז איך מוז זיך אָפּטראָגן פון באָברויסק.

אין קיעוו

לעאָן בערנשטיין האָט מיך באַזאָרגט מיט עטלעכע אַדרעסן צו זיינע באַקאַנטע סטודענטן אין קיעוו. מיט אַרבעטער פֿון מיין פֿאַך און פֿון אַנדערע פֿאַכן, האָב איך געטראַכט, וועל איך זיך שוין אַליין באַקענען. די צרה איז געווען מיטן וואוינרעכט. אָבער צוגעוואוינט זיך אַ ביסל אין דער באַוועגונג, צו דרייען זיך אין הינטערשטע גאַסן און איבערקליגן שפּיאָנען, האָב איך גערעכנט, אַז עס איז ניט קיין געפֿאַר. איך בין געקומען קיין קיעוו ווי אַ שטילער, באַלעבאַטישער יינגל זוכן אַרבעט צו פֿאַרדינען אויף אַ לעבן. איך האָב זיך דערפֿרעגט צו אַ יידישן זאַגאָטאָווטשיק אויפֿן פּאָדאָל, זיין נאָמען איז, דוכט זיך, געווען פֿרידלאַנד. איך האָב אים פֿאַרטרויט דעם סאָד אַז איך האָב ניט קיין וואוינרעכט, איך מוז אָבער אַרבעטן, איך מוז עסן... פֿרידלאַנד, אַ רייכער, גוטמוטיקער ייד, האָט מיך באַטראַכט און איך בין אים, קענטיק, געפֿעלן געוואָרן. ער האָט מיך פֿונאַנדערגעפֿרעגט וואָס איך טו אין דער אַרבעט און האָט באַשלאָסן מיך אָנשטעלן פֿאַר אַ צושניידער, זיין אַן אַרויסהעלפֿער ביי אים, און מיר דערלויבט שלאָפֿן אין ווערקשטאַט נאָך דער אַרבעט. ביי אים וועט מען קיין אָבלאַוועס ניט מאַכן, האָט ער מיך פֿאַרזיכערט. איך לאָז איבער מיין פּעקל ביי פֿרידלאַנדן און אַליין לאָז איך זיך אַרויס באַקענען זיך אַ ביסל מיט דער שטאָט. איך לאָז זיך איבער די גאַסן „טאַפּן די ווענט”, ווי זאָגט מען, ווייל פֿרעגן עפּעס ווילט זיך ניט, מ׳זאָל ניט באַמערקן מיין קליינשטעטלדיקייט.

איך וועל קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן דעם רושם וואָס קיעוו האָט אויף מיר געמאַכט, מיט די טראַמווייען, די שיינע, ליכטיקע גאַסן, וואָס פֿירן באַרג אַרויף פֿון פּאָדאָל צום קרעשטשאַטיק; פֿון דער לינקער זייט פֿון דניעפּער, צעשפּרייט אויף ווייטע ווייטן און גרינע פֿעלדער. די הויכע באַגילדעטע קלויסטערס און די שיינע געמויערטע הייזער, — אין מיין לעבן האָב איך נאָך אַזעלכע ניט געזען. איך שפּאַן איבערן קרעשטשאַטיק. טראַמווייען, דראָזשקעס רוישן, מענטשן איילן, סטודענטן, גימנאַזיסטן גייען פֿריי, לאַכן הויך, — זייער וועלט, — טראַכט איך. איך בין מקנא זייער זאָרגלאָזיקייט, זייער ניט מורא האָבן פֿאַר „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ” און מיך פֿאַרדריסט ביזן ביין די אומגערעכטיקייט קעגן יידן. אין דערהיים, אין דער געטאָ האָב איך קיינמאָל ניט געטראַכט

ווענן „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ״, איצט גיי איך ווי אַ גנב, היט זיך מ׳זאָל מיך ניט כאַפּן, ניט אָפּשטעלן און אַ פֿרעג טאָן: ווער ביסטו? און ווער בין איך טאַקע? אַרטשע יחיאל אייזיק דעם מלמדס זון, אַ באַלעבאַטיש בחורל, אַן ערלעך קינד, גאַנץ באָברויסק קאָן מיך, און דאָ — אַ שטיקל גאָרנישט, אַ ייִנגל אָן רעכט צו לעבן אין קיעוו. עס האָט מיך כמעט פֿאַרדראָסן וואָס איך האָב פֿאַרלאָזט מיין היים און מיין פֿרייהייט. איך האָב אויף גיך זיך געלאָזט צוריק צו מיין נייעם באַלעבאָס, וואו עס וועט זיין מיין היים אויף אַ ווײַלע. ביינאַכט האָב איך זיך פֿאַרקליבן אויף מיין געלעגער, זיך צוגעהערט צום רויש פֿון דרויסן, צו די פֿערדישע טריט אויף די שטיינער, האָב איינגעזאַפּט די ריחות פֿונם פֿרישן לעדער, וואָס איז געווען צעוואָרפֿן איבערן ווערקשטאַט, און געפֿילט ווי צו לויפֿן צוריק. די מורא צו ווייזן זיך צוריק אין דערהיים, דער געדאַנק אַז מ׳זוכט מיך, האָט מיך אָבער צוריקגעהאַלטן און איך האָב באַשטימט צו בלייבן אין קיעוו אונטער אַלע אומשטענדן.

איצטער איז כמעט שווער זיך פֿאָרצושטעלן ווי עס האָט געקענט פּאַסירן, אַז איך זאָל אָנהויבן אַרבעטן אַכט אינדערפֿרי, אַרבעטן ביז זעקס פֿאַרנאַכט און אַמאָל נאָך שפּעט אין אָוונט און זאָל דאָך ניט האָבן אויף אַ ריכטיקן מאָלצייט. איך האָב זיך בלויז געקענט פֿאַרגינען ברויט מיט טיי אין פֿרימאָרגן, אַ שטיקל ברויט מיט וואורשט אויף וואַרמעס און ביינאַכט, אין טראַקטיר, טיי מיט ברויט, אָדער אַ שטיקל קאַוועגע מיט ברויט. אמת, אַמאָל פֿלעג איך אַרויסגיין און קויפֿן ביי אַ פּויערטע אַ קריגעלע מילך, מיט אַ פֿעטער פּלויקע פֿאַרצויגן, און פֿלעג זיך לאָזן וואוילגיין. אָרעם ווי איך האָב געלעבט, האָב איך זיך אָבער געפֿילט גליקלעך וואָס איך פֿאַרדין אַליין אויף מיין אויסקומעניש, דאַרף צו קיינעם ניט אָנקומען. היינט וואָס איז ווערט צו וואוינען אין אַזאַ שטאָט ווי קיעוו? אין יענע צייטן איז וואוינען אין קיעוו און האָבן וואָס צו עסן געווען אַ גרויס גליק. פֿרידלאַנד, מיין באַלעבאָס, איז געווען צופֿרידן פֿון מיין אַרבעט. ער האָט מיך צוגערעדט איך זאָל גיין אין „רעמעסלענע אופּראַווע״ און אויסהאַלטן עקזאַמען פֿאַר וואוינרעכט. עס האָט גענומען אַ שטיקל צייט, און איך בין געוואָרן אַ מענטש מיט מענטשן גלייך, זיך שוין געקענט איינמעלדן אויף מיין אייגענעם נאָמען.

איך זוך אויף דעם סטודענט בערלין, וועמעס אַדרעס לעאָן בערנשטיין האָט מיר געגעבן. בערלין, אַ רייכן טאַטנס אַ זון, האָט געקראָגן

צוגעשיקט געלט רעגלמעסיק, האָט געוואוינט אין אַ שיינעם, ליכטיקן צימער, מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן און האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיין געלט. ביי אים אין צימער איז געווען צום עסן פון פויגלמילך, חוץ דעם איז ער נאָך יעדן טאָג געגאַנגען אין דער סטודענטישער סטאָלאָווע עסן מיטיק. איין מאָל האָט ער מיך איינגעלאַדן אויף אַ מאָלצייט, אַ רוסישן באָרשטש, מיט סמעטענע פאַרוויסט, און קאָטלעטן, וואָס האָבן געהאַט טויזנט טעמים. דאָ האָב איך ערשט געזען ווי מענטשן לעבן אויף דער וועלט. אַ חילוק אַ ביסל, האָב איך געטראַכט, פון מיין טראַקטיר צו אָט דער סטאָלאָווע! אין טראַקטיר, לעבן די קאָנטראַקטאָווע זאַלן אויף פאָדאָל, וואו איך פלעג גיין נאָך מיין טיי מיט ברויט, האָט די קאַטערינקע געשפילט, שיכורע פויערים האָבן געזונגען, זיך געזידלט, פון צייט צו צייט זיך געשלאָגן צום טויט. דאָ האָבן סטודענטן און סטודענטקעס, גימנאַזיסטן זיך באַנומען ווי מענטשן, זייער שיינע, קלינגענדיקע שפּראַך האָט זיך געטראָגן ווי מוזיק. איך האָב זיך צוגעהערט און געשוויגן, ניט געוואוסט ווי אַרויסצוברענגען אַ זאַץ, ווי אויסדריקן זיך, און אַפילו ניט אַלץ פאַרשטאַנען וואָס מ׳האָט גערעדט. ערשט דאָ האָב איך דערפילט מיין אָרעמקייט אין שפּראַך און וויסן. בערלין האָט דאָס באַמערקט. ער האָט מיך באַקאַנט מיט אַ פּאָר פון זיינע פריינט. פון זייערע געשפּרעכן האָב איך פאַרשטאַנען אַז זיי זיינען געווען צופרידן זיך באַקענען מיט אַן אַרבעטער, זיין אין נאָענטער באַרירונג מיטן אַרבעטער קלאַס.

איינער פון זיינע פריינט איז געווען זאַכאַראָוו, אַ בלאָנדער, הויכער סטודענט, אַ פּאָמעשטשיקס אַ זון, אַלץ האָט אַראָפּגעשיינט פון אים. זאַכאַראָוו האָט צוגעהאַלטן מיין האַנט אַ לענגערע ווייַלע, מיך געטרייסט אַז איך וועל זיך איינלעבן אין קיעוו, וועל זיך צוגעוואוינען רעדן רוסיש, און אַלץ וועט זיין גוט. אין אַ פּאָר טעג אַרום זאָגט מיר בערלין אָז איך זאָל קומען צו אים אויף דער קוואַרטיר אויף אַ וועטשערינקע. דאָס איז געווען דעם ניינצטן פעברואַר, דער יאָרטאָג פון דער פויערים־באַפרייאונג דורך אַלעקסאַנדער דעם צווייטן. ביי בערלינען איז געווען זאַכאַראָוו און זיינע אַ שוועסטער, וואָס האָט געטראָגן אַ גרויע קאַראַקולענע קוטשמע אויף אירע געקרייזלטע האָר. די קוטשמע האָט איר צוגעגעבן אַ סך חן. ביידע, שוועסטער און ברודער, האָבן פאַרשיינט דעם צימער. עס זיינען געווען עטלעכע גימנאַזיסטן, אויך איינער קאָסטיקאָוו, אַ רוסישער אַרבעטער פון דעמיעווקע, זאַכאַראָווס אַ פריינט.

שפּעטער איז אָנגעקומען אַ פּאָר פאָלק, ווען מען האָט פאָרגע־

שטעלט אַלס די דעוויליקאָווסקיס. ער, טאָליע דעוויליקאָווסקי, עטוואָס הייזעריקלעך, הויך, בלייך און דאַר, האָט זיך איידל פֿאַרנייגט פֿאַר אַלעמען און איז געווען העכסט צופֿרידן פֿון דעם גרויסן עולם ביי דער וועטשערינקע. אויפֿן טיש האָט ניט געפֿעלט קיין וויין און שנאַפּס, צום עסן און טרינקען איז געווען אַ סך. מ'האָט געזונגען סטודענטישע לידער, שפּעטער אַ ווײַלע האָט מען אויפֿגעפֿאָדערט דעוויליקאָווסקין ער זאָל עפּעס זאָגן וועגן דעם יום־טוב און ער האָט אַרויסגעבראַכט אַז דער צאַר האָט געגעבן די פֿרייהייט דערפֿאַר, ווייל ער האָט מורא געהאַט אַז די פּויערים וועלן זיך באַפֿרייען פֿון אונטן אָנשטאָט פֿון אויבן.

מאַשאַ זאַכאַראָוואַ האָט אויך געוואָלט זאָגן אַ פּאָר ווערטער און האָט זיך אַזש צעוויינט. קאָסטיקאָוו, ניט קיין רעדנער, האָט געהאַלטן אַ טאָסט: נידער מיטן צאַר, לעבן זאָל די פֿרייהייט! טאָליע דעוויליקאָווסקי האָט זיך אַרומגעקוקט און איז צוגעגאַנגען צו מיר, זיך געסטאַרעט רעדן מיט מיר. ווי אויף להכעיס האָב איך זיך צעטומלט אין מיין רוסישער שפּראַך און ניט געקענט גוט ענטפֿערן. אים האָט זיך אָבער שטאַרק געוואָלט אַז אויך איך, אַן אַרבעטער, אַ יידישער אַרבעטער, זאָל זאָגן אַ פּאָר ווערטער. ער האָט געטענהט אַז דער „קרעסטיאַנסקי וואָפּראָס" און דער „יעווריעסקי וואָפּראָס" דאַרפֿן קיין „וואָפּראָסן" ניט זיין, אַלע דאַרפֿן זיין פֿריי. ער האָט מיך צעוואַרימט, און עס האָט מיך פֿאַרדראָסן וואָס איך, אַ ייד, בין אין קיעוו אַ פּראַגע־צייכן. האָב איך זיך אויפֿגעשטעלט און געוואָלט רעדן אין רוסיש, עס איז אָבער ניט געגאַנגען, האָב איך גענומען רעדן יידיש. דעוויליקאָווסקי האָט געשיינט פֿון פֿאַרגעניגן, וואָס אַ יונגער יינגל, אַן אַרבעטער, רעדט אין יידיש, גלאַטיק, מיט אַ פֿלאַם. ער האָט געבעטן בערלינען איבערזעצן מיינע רייד אין רוסיש, און אַז יענער האָט איבערגעגעבן, וואָס איך האָב געזאָגט, איז ער צוגעגאַנגען צו מיר, מיך אַרומגענומען און זיך צעקושט מיט מיר.

—אָט די רעדע דיינע, — האָט דעוויליקאָווסקי געזאָגט, — מעג געדרוקט ווערן... (אין 1927, ווען איך האָב באַזוכט דעם סאָוועטן־פֿאַרבאַנד, האָב איך אין קיעווער מוזעאום געפֿונען דעם ניינטן נומער „וופּיעראָד". דער פֿאַרוואַלטער פֿון מוזעאום האָט מיך געבעטן אונטערשרייבן מיין פֿולן נאָמען אונטערן אַרטיקל מיט מיין רעדע, וואָס איך האָב געהאַלטן דעם ניינצטן פֿעברואַר 1899).

נאָך יענער נאַכט ביי בערלינען זיינען אַלע טיילן פֿון קיעוו געווען פֿאַרטראָטן: איך — אַ פּאָדאָליער; קאָסטיקאָוו פֿון דימיעווקע און אויך

אַן אַרבעטער פון דעפּאָ; סטודענטן פון וולאַדימירער אוניווערזיטעט; זאַכאַראָוו פון פּאָליטעכניקום; מאַשאַ זאַכאַראָווא האָט גרויסע פאַרבינדונגען אַלס לערערין, און דעווילִיקאָווסקי איז געווען פאַרבונדן מיט דער אונטערערדישער פּרעסע. האָט דעווילִיקאָווסקי טאַקע גלייך אויף אַן אָרט אויסגעלייגט אַ פּלאַן פאַר יעדערן באַזונדער, וואו ווער עס זאָל זיין פאַרטראָטן. איך האָב באַדאַרפט פאַרטרעטן פּאָדאָל; קאָסטיקאָוו—דעמיעווקע און דעם דעפּאָ; זאַכאַראָוו האָט געדאַרפט זיין דער פאַרמיטלער צווישן אונדז אַלעמען, און אַזוי ווייטער. דעווילִיקאָווסקי האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג אַז צום אַלעם ערשטן מוז מען די אַרבעטער לערנען, האָבן אַ פּראָפּאַגאַנדיסטישן צענטער, וואו ער וועט לערנען פּאָליטישע עקאָנאָמיע, מאַשאַ זאַכאַראָווא — אַלגעמיינע למודים, און בערלין און די אַנדערע וועלן אויך אַרויסהעלפן אין אַריינגעמען נייע אַרבעטער אין דער באַוועגונג.

ווען איך בין אַרויס אין גאַס האָט מיך באַגעגנט אַ פרישער, קאַלטער ווינטל. איך האָב טיף אָפּגעאָטעמט און זיך געלאָזט צו פּאָדאָל צו. שפּעט ביינאַכט זיינען טראַמווייען געלאָפן זעלטן, ס'איז געווען שפּעטלעך, האָב איך זיך געלאָזט וואוילגיין און גענומען אַ שליטל. פאַרבייפאָרנדיק דעם וולאַדימירער אוניווערזיטעט, קוק איך זיך צו און באַטראַכט די פינסטערע געביידע מיט די אויסגעלאָשענע פענצטער, און עס דוכט זיך מיר אַז סיי־ווי־סיי לייכט פון דאָרטן אַרויס. אינעווייניק בין איך דאָרט קיין מאָל ניט געווען, פונדעסטוועגן דוכט זיך מיר, אַז איך בין אויך פון יענער משפחה סטודענטן. פאַרשטייט זיך, מיר איז ניט איינגעפאַלן אַז איך קען זיין אַ סטודענט אין אוניווערסיטעט, איך האָב אָבער געהאָפט און געגלויבט, אַז מ'קען פון זייער וויסנשאַפט געניסן און מיט דער צייט זיך אַ סך אויסלערנען. מיר ווערט פריילעכער פונם געדאַנק, אַז ווען עס איז וועל איך וויסן מער ווי איך ווייס איצט...

דער וועג איז גוט, דאָס שליטל לויפט פאַרביי פאַרשלאָפענע הייזער אויפן קרעשטשאַטיק און באַלד אַרונטער אַלעקסאַנדראָווסקע. אַ גאָראָדאָוואָי אויפן פּאָסטן ציט זיך און גענעצט, דוואָרניקעס קערן דעם שניי פון טראָטואַר, און וואַו ניט וואו ברומט אַ שיכור אַ לידל אויף זיין שטייגער. דער קוטשער שווייגט און איך טראַכט וועגן מיין גרויסער פאַראַנטוואָרטלעכער אַרבעט, וואָס איך האָב זיך אונטערגענומען צו טאָן אויפן פּאָדאָל. אָרגאַניזאַטאָריש טו איך אַ רעכן צונויף מיין באַקאַנטשאַפט צווישן די אַרבעטער פון מיין פאַך און אַנדערע פאַכן, וועלכע איך קען, און איך זע אַז עס איז שוין פאַראַן אַ גרופּע מענטשן, מיט

וועלכע מ׳קאָן אָנהויבן עפּעס צו טאָן. יאָסל דער איינבינדער פון קרעמענטשוג, אַ גאַנץ באַלערנטער, אין שכנות מיט מיר אויף מיין קוואַרטיר; סאַפּאָזשניקאָוו — אַ קאַמאַשן־שטעפּער; משהקע שוסטער; לאַזאַר ליולאָוו און זיין גאַנצע פאַמיליע, אויף אַנדרעיעווסקי ספּוסק, זייער אייגענע מענטשן; ראָזע לעווין, אַ מאָדיסטקע פון אַ דערבייאיק שטעטל, אַן אַריינגייערין צו יאָסלען, און ישראל, אַ שניידער. איך צייל אָן מענטשן פון אַ סך פאַכן, מיט וועמען מ׳קען זיך צוזאַמענריידן וועגן אַן אַרבעט, וואָס זאָל זיך צעשפּרייטן אין דער ברייט און זיך צעוואַקסן. פון מיין ביסל פּראַקטיק אין באָברויסק האָב איך געוואוסט, אַז פריער פון אַלץ מוזן מיר האָבן אַ פּראָגראַם מינימום, דאָס מיינט אַן אַכט שטונדיקן אַרבעטס טאָג, אַ ריכטיקן מאָלצייט פאַר אונדזער אַרבעט, און טאַקע פּאָליטישע פרייהייט אויך, וואָס וועט שוין ממילא קומען מיטן עקאָנאָמישן קאַמף. פון מיינע דערפאַרונגען האָב איך געוואוסט מיט וואָס אָנצוהויבן. איך האָב געוואוסט ווי צוצוגיין צו אַן אַרבעטער, אים אויספּרואוון, אַ טאַפּ טאָן פאַרן דופק. מיט דעם געדאַנק בין איך אַרויס פון שליטל, באַצאָלט דעם איזוואָשטשיק און אַריין איבערשלאָפן די עטלעכע שעה, כדי מאָרגן זיין פרי צו דער אַרבעט.

פאַרשיידענע ריכטונגען

עס איז ניט געווען אַזוי לייכט ווי איך האָב געדענקט. דעוויליקאָווסקי האָט מיט מיר געלערנט, מיך צוגעגרייט טעאָרעטיש. קומענדיק צו אים, דערצייל איך אים, אַז אין אַזאַ שטאָט ווי קיעוו, מיט אַרבעטער צוזאַמענגעפאָרענע פון פאַרשיידענע שטעטלעך זיינען די אַרבעטער פון פאַרשיידענע ריכטונגען. איינער זאָגט ער איז אַ סאָציאַליסט רעוואָלוציאָנער; אַ צווייטער — אַן אַנאַרכיסט; אַ דריטער — אַ ציוניסט; אַ בונדיסט, אַ מאַכעיעוועץ... שמייכלט דעוויליקאָווסקי און זאָגט, אַז עס איז שוין אַן אַלטע געשיכטע, יעדער איינער וויל באַפרייען דאָס רוסישע פאָלק אויף זיין אופן. למשל, — זאָגט ער, — מיר סאָציאַל דעמאָקראַטן גלויבן ניט אין טעראָר. מיר גלויבן ניט אַז ווען מ׳הרגעט אַ צאַר, אָדער אַ הויכן באַאַמטן ראַטעוועט מען דאָס פאָלק. אדרבא, מ׳מאַכט דורך דעם גלויבן די מאַסן, אַז עמעצער אַנדערש וועט פאַר זיי אויסקעמפן די באַפרייאונג. זאָל זיך עס אָנהויבן פון קליינע קאַמפן, פון סטאַטשקעס, דעמאָנסטראַציעס, פאַרשפּרייטן בלעטלעך, אָבער זאָלן די אַרבעטער אַליין טאָן די אַרבעט

פאַר זייער אייגענער באַפרייאונג... מיר, סאָציאַל דעמאָקראַטן דאַרפן זיין די ערשטע צו לערנען מיט די אַרבעטער, די ערשטע צו פירן זיי אין סטרייקס, וועלן זיי זיך שוין צוהערן צו אונדזער לערע.

מיר האָבן אָפגערעדט צונויפרופן אַן אַרבעטער־פאַרזאַמלונג ערגעץ אויף פאָדאָל אין אַ הויז, וואו ער וועט קומען רעדן צו אונדז.

אויף קאָנסטאַנטינאָווקער גאַס, ביי מאַניע טשולאָטשניצע אויף דער דירה, האָט זיך צוזאַמענגעקליבן אַ פולער צימער, אַלע בעלי־מלאכות. איך האָב צונויפגערופן אַלעמען, וואָס איך האָב געקענט, געזאָגט זיי, אַז מירן האָבן אַ גרויסן פראָפאַגאַנדיסט. און אַלע זיינען געקומען.

טאָליע דעוויליקאָווסקי האָט געליטן פון האַלדז־שווינדזוכט, אין צימער איז געווען שטיקנדיק, האָט ער אונטערגעהוסט, אָבער ער איז געווען צופרידן, וואָס אַרבעטער זיינען געקומען. ווי ביי בערלינען אין צימער, האָט ער דאָ גערעדט דייטלעך און גוט, דערצו נאָך ספעציעל־צוגעפאַסט צום אַרבעטער עולם. מ׳האָט אים געשטעלט פראַגן. מיר האָבן אויסגעפונען אַז הברה האָבן פשוט ניט געוואוסט ווער זיי זיינען. איינער האָט זיך געקענט מיט אַ סאָציאַליסט רעוואָלוציאָנער, אַנאַרכיסט, אָדער ציוניסט, האָט ער זיך שוין אַליין אויך גערופן אַזוי. דעוויליקאָווסקי האָט זיך אָפגעשטעלט אויף יעדער פאַרטיי, קלאָר געמאַכט די באַוועגונג פון די דעקאַבריסטן, נאַראָדאָוואָלצעס, און איז דערנאָך אַריבער צו דער דערקלערונג פון דעם, וואָס די סאָציאַל דעמאָקראַטן ווילן.

דער אָוונט האָט געלעגט דעם פונדאַמענט פונעם פאָדאָליער ראַיאָן. די צייט איז געווען אַזאַ, ווען די סאָציאַל דעמאָקראַטישע פאַרטיי האָט זיך ערשט אָנגעהויבן אויספאָרמירן אין אַ מאַסן־באַוועגונג. אין אונדזערע קרייזן איז געוואָרן אַן אויסכאַפעניש אויף אומלעגאַלער ליטעראַטור, ווי אויך אויף ליטעראַטור אין אַלגעמיין. מיר האָבן געשלונגען יעדן געדרוקטן וואָרט. מיר האָבן געלייענט פאַבלען, ראָמאַנען, בעלינסקין, טאָלסטאָיען, טורגענעוון, גאָגאָלן, פושקינען, און עס איז אַלץ ניט געווען גענוג. דערצו האָבן מיר געמאַכט לייען־שטונדן צווישן זיך, געלערנט איינע די אַנדערע וויפיל מיר האָבן נאָר געקאָנט. אָנהויב פרילינג האָבן מיר זיך אָנגעהויבן קלייבן אינדרויסן, אויף דער אָפענער גאַס, כלומרשט בלויז צו שפאַצירן. יאַראָסלאַווסקע גאַס איז געוואָרן די אַרבעטער־„בירזשע״ פון פאָדאָל. דאָס האָט אַ סך געהאָלפן אונדזער אַרבעט. וועמען האָט מען דאָרט ניט געטראָפן? אַז דער אייז איז אַראָפ פון דניעפר, האָט מען זיך גענומען שיפלען צום צווייטן

ברעג. לידער האָבן זיך געגאָסן טרויעריקע און פאָלקסטימלעכע, לידער סטודענטישע, די „שבועה” און די „מאַרסעליעזע”. מיר האָבן פאַרגעסן, אָדער ניט געוואָלט וויסן פון צאַריזם און אָכראַנקע, מיר האָבן פשוט איגנאָרירט און זיך אויסגעלאַכט פון פאַרבאָטן און שטערונגען.

אונדזער באַוועגונג האָט געאַרבעט ווי אַ זייגער. אַזוי איז אויך געווען אין דימיעווקע און אין דעפאָ (זאַוואָדסקי ראַיאָן). און זאַכאַראָוו, דער פאַרמיטלער צווישן די ראַיאָנען, איז געלאָפן אויספילן אַלע פליכטן מיט אימפעט.

גאַלאָסיעווסקער וואַלד

דער ערשטער מאַי האָט זיך גיך אָנגערוקט. קיעוו האָט געבליט. אַלץ אַרום האָט גערופן צום לעבן. עס האָט זיך געוואָלט עפעס אויפטאָן און אַלע זיינען געווען איינשטימיק אַז מ'דאַרף פייערן דעם ערשטן מאַי. דער פאָדאָליער ראַיאָן איז געווען דער ערשטער אַריינצוטראָגן דעם פאָרשלאָג, אַלע אַנדערע האָבן אים אונטערגעכאַפט און באַשלאָסן אַז מ'זאָל אָפזוכן אַ פלאַץ וואו זיך צונויפקלייבן. איך, יאָסל דער איינבינדער, ראָזע לעווין און זאַכאַראָוו זיינען אַ זונטיק גאַנץ פרי אַוועק הינטערן שטאָט אין גאַלאָסיעווסקער וואַלד באַטראַכטן דעם פלאַץ, די אַריינגאַנגען און אַרויסגאַנגען. זאַכאַראָוו האָט געמאַכט דעם פלאַן ווי אַ ריכטיקער אינזשינער. די ברייטקייט און גרויסקייט פון וואַלד האָט אונדז פאַרשיכּורט. ווי קינדער האָבן מיר זיך צעלאָזט מיט געלעכטער און זינגעריי, ווי דער וואַלד וואָלט געווען אינגאַנצן אונדזערער. יענעם טאָג האָבן מיר אינגאַנצן פאַרגעסן וועגן צאַר, וועגן זשאַנדאַרמעריע און שפיאָנען, און געמיינט אַז מיר זיינען שוין אין דער אמתן פרייע מענטשן. געקומען צוריק אין שטאָט, האָבן מיר גענומען מאַכן פלענער ווי צונויפקלייבן אַלעמען אין וואַלד־אַריין דעם ערשטן מאַי. מ'האָט באַדאַרפט אָנזאָגן יעדן איינעם און דאָך ניט צעשפרייטן די נייעס איבערן שטאָט צו פרי, יעדער ראַיאָן האָט באַדאַרפט קומען מיט זיינע אָנפירער. בלויז איין טראַמוויי האָט געפירט פון דעמיעווקע צום וואַלד, האָט מען אונדז לייכט געקענט באַמערקן. מיר האָבן זיך פאַרזיכערט מיט גענוג פאַטרולן, ביי וועמען מען האָט געקענט פרעגן ווי צו גיין צום ריכטיקן פלאַץ, וואו אַלע וועלן זיך טרעפן, אַלץ איז געגאַנגען ווי געוואונטשן.

די דעמיעווקער און דעפּאָ אַרבֿעטער, קאָסטיקאָווס גרופּע, און נאָך רוסישע אַרבֿעטער האָבֿן זיך אַן עצה געגעבֿן און געבֿראַכט אין וואַלד אַריין אַ גאַנץ פֿעסל ביר. חוץ דעם האָט יעדער איינער מיטגעבֿראַכט גענוג צום עסן און צו טרינקען. אַרום צוועלף בייטאָג זיינען שוין אָנגעקומען אַרום צוויי הונדערט מענטשן. עס האָבֿן ניט געפֿעלט גימנאַזיסטן, גימנאַזיסטקעס, אַרבֿעטער — רוסישע און יידישע. עס איז געוואָרן פֿריילעך. מיר האָבֿן צום ערשטן מאָל דערפֿילט אַן אמתע מאַסן־באַוועגונג. לידער האָבֿן זיך געטראָגן העכער און העכער. מיר האָבֿן געהאַט אָפּגערעדט מ׳זאָל זיך דורכרעדן שטילערהייט און זיך צעגיין צוריק אין שטאָט אַריין, ווען דער עולם איז אָבֿער געוואָרן זאַטער, פֿולער, איז געוואָרן אוממעגלעך אים קאָנטראָלירן. וואָס בעסער אַ רעדנער האָט זיך אויסגעדריקט, אַלץ העכער האָט מען געשריען: „נידער מיטן צאַר! זאָל לעבֿן די פֿרייהייט!”

אונדזער גליק האָט אָבֿער לאַנג ניט אָנגעהאַלטן. אונדזערע פּאַטרולן האָבֿן אָנגעהויבֿן קומען פֿאַרסאָפּעטע, אָנזאָגן אַז פֿאַרדעכטיקע פֿאַרשוינען דרייען זיך אַרום און פֿרעגן זיך פֿונאַנדער, מיר מוזן זיך דעריבֿער שנעל פֿונאַנדערגיין. עס האָט ניט גענומען לאַנג און מיר האָבֿן זיך צעשאָטן איבֿערן וואַלד אין אַלע ריכטונגען. אַ ביסל האָט געהאָלפֿן, וואָס די זון האָט גענומען זיך אַרונטערלאָזן און אין וואַלד איז געוואָרן טונקעלער. פֿאַרשטייט זיך, אַז די יונגע סטודענטן און זייערע מיידלעך, און גלאַט קיעווער האָבֿן זיך ווינציקער געשראָקן, אָבֿער די יידן אָן וואוינרעכט איז געוואָרן שווערלעך אויפֿן האַרצן.

פֿאַר דער פּאָליציי גופֿא איז דער מיטינג געווען אַ נייעס, זיי האָבֿן נאָך אַליין ניט געוואוסט ווי צו האַנדלען, און עס איז אונדז אַראָפּ כמעט גלאַט. בלויז עטלעכע, וואָס מ׳האָט געכאַפּט, האָט מען אַוועקגעשיקט מיטן עטאַפּ צוריק אַהיים אין זייערע שטעטלעך, מיט אַ וואָרנונג, אַז אויבֿ מ׳וועט זיי כאַפּן אַ צווייטן מאָל וועט זיין ערגער. אָבֿער פֿונדעסטוועגן האָט עס אויפֿגערויעט נאַטשאַלסטוואָ: סטייטש, אינמיטן העלן טאָג אַ פֿאַרזאַמלונג דעם ערשטן מאַי! דאָס פֿעסל ביר האָט מען געבֿראַכט אין אַנדרעיעווסקי אוטשאַסטאָק, און פֿון די יידן, וועלכע מ׳האָט פֿאַרהאַלטן פֿאַר ניט האָבֿן קיין וואוינרעכט, האָט מען געוואָלט דערגיין ווער עס האָט געבֿראַכט דעם ביר? וויפֿיל מענטשן זיינען געווען? און אַזוי ווייטער. די יאַטן זיינען אָבֿער באַשטאַנען אויף דאָס זייעריקע, — אַז זיי ווייסן פֿון גאָרנישט.

און דערמיט האָט זיך דערווייל אויסגעלאָזן.

אַ לאַנגע צייט האָט מען אין שטאָט גערעדט וועגן דעם ערשטן מאַי אין וואַלד. די מאַסן אַקציע האָט אַריינגעטראָגן אַ סך לעבן אין דער באַוועגונג, עס איז געווען אַ גוטער ביישפיל, וואָס מענטשן קאָנען אויפטאָן, אַז מ׳וויל.

זומער האָט די אַרבעט אין דער באַוועגונג זיך אַנטוויקלט אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. יעדער צעך אין שטאָט האָט געקעמפט פאַר אַ קורצערן, אַכט שטונדיקן אַרבעטס טאָג. די קאַמאַשן־שטעפער זיינען געווען די ערשטע זיך צו אָרגאַניזירן. נאָכדעם זיינען געקומען די שניידער, זאָקן־מאַכערינס, מאָדיסטקעס, יואוועלירן. אַ צאָל באַלעבאַטים האָבן ניט געוואָלט זיך איינרייסן און האָבן זיך אונטערגעגעבן. דאָ האָט אָבער די פאָליציי זיך אַריינגעמישט און צוגעזאָגט שטיצן די באַלעבאַטים און באַקעמפן די „בונטאָווטשיקעס". פאַר יידישע אַרבעטער, אָן וואוינרעכט, איז געווען שווער צו מאַכן אַ סטאַטשקע, מ׳האָט זיך אָבער אַן עצה געגעבן.

דער צופלוס פון אַרבעטער פון שטעט און שטעטלעך, איז געוואָרן גרויס. עס האָט שוין זיך געלאָזט הערן אַז קיעוו האָט אַ שטאַרקע באַוועגונג. באָברויסקער יאַטן און יאַטיכעס האָבן געהאַלטן אין איין קומען קיין קיעוו און זוכן און זוכן אויף דער יאַראָסלאַווסקער בירזשע אַרטשע זאַגאַטאָווטשיק. זיי פלעגן זיך ניט פוילן מיך אָפזוכן וואו איך האָב געאַרבעט און מיר דערציילן ווער עס האָט זיי געשיקט צו מיר מיט אַ בריוועלע און... מ׳האָט קיין חזיר ניט געקענט זיין, געמוזט באַזאָרגן מיט אַ קוואַרטיר, מיט עסן, געפינען אַרבעט אויך. אַמאָל האָט מען איינעם געמוזט אויסריכטן אין אַן אַנדער שטאָט, ווי יעקאַטערינאָסלאַוו, אָדעס. עס איז געוואָרן אַ פראָבלעם וואָס צו טאָן מיט דער אימיגראַציע פון די קלענערע שטעטלעך, פון וואַנען יאַטן האָבן געמוזט „אָפציען", ווייל די פאָליציי האָט זיי גוט געקענט. אַנדערע שטעט האָבן פאַרזאָרגט אונדזערע קיעווער „אָפציער" אויף דער צייט וואָס מ׳האָט זיי געזוכט אין קיעוו, דערפאַר האָבן די ניי געקומענע יאַטן אין קיעוו געקענט אויפטאָן אַ סך אַרבעט, ווייל מ׳האָט זיי פריער ווייניק באַמערקט אין די גאַסן. מיר האָבן געמוזט האָבן געלט אויף אויסצוהאַלטן די אָנגעקומענע חברים און אויף איבערשיקן זיי אין אַ צווייטער שטאָט, צו אַנדערע חברים, מיר האָבן געדאַרפט געלט אויף וואוינונגען, אויף ליטעראַטור.

אויף דעם האָבן מיר שוין געהאַט סטודענטן פון רייכע עלטערן, וואָס האָבן ליב געהאַט זיך דרייען אין דער באַוועגונג, אָבער אויך ליב געהאַט אָפצוהיטן די ביינער, פלעגן זיי געבן געלט און דערמיט פטור ווערן פאַר זייער געוויסן. ליבעראַלן האָבן אָנגעקוואָלן וואָס עס טומלט זיך, און פלעגן אָפט אַרויסהעלפן. האָבן מיר טאַקע אויסגענוצט זייערע היימען פאַר עמיצן איבערצונעכטיקן, און טאַקע גענומען ביי זיי אַ פאָר רובל אויך. מאַשאַ זאַכאַראָוואַ און נאָך אַ פאָר מיידלעך, אירע אַרויסהעלפער, האָבן שוין געטאָן אויף דעם געביט וואָס מ'האָט געדאַרפט. דאָס אַלץ האָט אַ סך געהאָלפן דער באַוועגונג. דערווייל איז געוואַקסן די צאָל אַרעסטירטע יידן, וואָס מ'האָט געהאַלטן אין אַרויסשיקן יעדן טאָג. זיי האָט מען געדאַרפט פאַרזאָרגן ביזן אַרויסשיקן, און אייניקע פון די יאַטן האָט מען זיך אויך באַמיט צו באַפרייען. אויף דעם האָבן מיר שוין געהאַט באַזונדערע מענטשן מיט פאַרבינדונגען, רייכע, „זייטיקע”, ניט פאַרדעכטיקטע מענטשן, וואָס האָבן אויסגעהאַלטן דעם „פאָליטישן רויטן קרייץ”. דעוויליקאָווסקי און זאַכאַראָוו האָבן געוואוסט פון אַזעלכע מענטשן און האָבן געוואוסט וואָס צו טאָן אין אַזוינע פאַלן.

דעם זומער 1900 האָבן זיך די סאָציאַל דעמאָקראַטן שוין שטאַרק געלאָזט הערן אין קיעוו. אַפילו געוויסע סאָציאַליסטן-רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך אויך ניט אָפגעזאָגט צולייגן אַ האַנט ווי, למשל, פאַרשפרייטן פראָקלאַמאַציעס, אויסבאָרגן וואוינונגען פאַר אונדזערע קרייזן און זאַמלען געלט, וואָס מיר האָבן געדאַרפט פאַר אונדזער באַוועגונג. אַט אַזוי האָבן אין יענער צייט די רעוואָלוציאָנערע פאַרטייען געלעבט בשלום. וואָרום ס'איז געווען דער געפיל, אַז מיר קעמפן קעגן איין שונא, פאַר איין זאַך.

דער אַרעסט אין שול

איך האָב באמת ליב געקראָגן פאָדאָל. דאָרטן זיינען געווען אַ סך יידישע אַרבעטער און באַלמעלאָכעס, וועלכע איך האָב גוט געקענט. צווישן זיי האָב איך געקענט אויסנוצן מיין יידיש, ביז איך וועל באַהערשן די רוסישע שפראַך. פאָדאָל איז געווען דער צענטער פון אַ סך מלאכות. די צענטראַלע סכאָדקע האָט זיך אַ סך גערעכנט מיטן פאָדאָליער ראַיאָן, און עס איז געוואָרן מיין אַמביציע אַז פאָדאָליער ראַיאָן

זאָל וואַקסן. די זעלבע אַמביציע איז מסתם אויך געווען ביי אַ סך פון די פּאָדאָלער יאַטן, ווייל זיי פלעגן זיך גרויסן מיטן פּאָדאָל. סטאַטשקעס, איינצלנע און פון גאַנצע פאַכן, זיינען דאָרטן געווען אַ טעגלעכע דער־שיינונג. די אַרבעטער האָבן געזוכט די פירערשאַפט פון די סאָציאַל דעמאָקראַטן. יאַראָסלאַווסקע גאַס איז געווען געפּאַקט מיט אַרבעטער, און רעדלעך האָבן אָנגעהאַלטן ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין.

ענדע זומער האָבן מיר באַשלאָסן מאַכן אַ גרויסע מאַסן־פאַר־זאַמלונג.

אויף דניעפּראָווסקע גאַס איז געווען אַ יידישע שול, וואו פּאָדאָ־ליער יידן פלעגן ראש־השנה און יום־כיפור אָנפילן ניט נאָר די שול, נאָר אַפילו די גאַס אַרום. מיר איז אַריין אַ געדאַנק אַז מ׳קען אויס־נוצן די שול פאַר אונדזערע צוועקן, זיך צונויפקלייבן דאָרטן אין אַן אָוונט. איך רייד זיך דורך מיטן שמש פון שול און דערצייל אים אַז אַ סך יידישע בחורים פון אַרומיקע שטעטלעך קומען אָן יעדן טאָג קיין קיעוו זוכן אַרבעט, און עס וואָלט גוט געווען זיי זאָלן ווערן אַריינ־גייער אין שול, און שלאָג אים פאָר אַז מיר זאָלן זיך צונויפקלייבן און שמחת־תורה זיך פאַרוויילן, וועלן זיך די יונגוואַרג שנעל צוגעוואוינען צו דער שול. דער שמש האָט צוגעשטימט.

פּאָדאָליער ראַיאָן איז געווען העכסט צופרידן פון מיין פאָרשלאָג. די צענטראַלע סכאָדקע איז אויך צופרידן פון מיין איינפאַל, און עס בלייבט אַז שמחת תורה נאַכט מאַכן מיר אין שול אַ שטיקל יום־טוב מיט אַ פאַרזאַמלונג. מיר זאָגן וועגן דעם אָן איינער דעם צווייטן, און שמחת תורה נאַכט האָבן זיך אַריינגעשאָטן אין שול צענדליקער אונזע־רע יאַטן און מיידלעך. דעמיעווקע האָט זיך דערוואוסט וועגן דעם, האָט קאָסטיקאָוו זיך פאַרפּוצט אין זיינע שיינע, גלאַנציקע שטיוועלעך, מיטן רויטן העמדל, מיטגעבראַכט אַ סך אַרבעטער פון דעפּאָ, און אַ האַר־מאָשקע אויך, זיך משמח זיין אין פּאָדאָליער ראַיאָן. זאַכאַראָוו האָט אונדז אויך נישט פאַרגעסן, האָבן מיר שוין אַ סטודענט אויך. די שול יידן, ניט געוואוינט צו אַזאַ עולם, מיט גויאישע „דאַוונער״, האָבן אָנ־געשטעלט מויל און אויערן, זיך גענומען שושקען צווישן זיך. די גוי־אישע שכנים איז אויך פאַרדעכטיקט געוואָרן, וואָס רוסישע קלייבן זיך אין אַ יידישער שול. און אין מיטן דעם טומל האָט זאַכאַראָוו גענו־מען דאָס וואָרט. אָבער ווי נאָר ער האָט אָנגעהויבן רעדן צו די איבער הונדערט אַרבעטער, האָבן מיר דערהערט אַ שטרענגע קאָמאַנדע: —
שטיל! איר זייט אַרעסטירט!

נאַדזיראַטעלעס, זשאַנדאַרמען און גאָראָדאָוואָיען מיט אַנטבּלויזטע שווערדן האָבן פאַרשטעלט אַלע טירן. איך קוק אַרויס אין דרויסן דורך די פּענצטער, ערשט כ'זע אַרום קאָזאַקן אויך, אויף פערד, מיט פּאַקעלן, ווי אויף אַ מלחמה, טראַכט איך. מיר גיבן איבער איינער דעם צווייטן, אַז אַלע זאָלן זאָגן, אַז זיי זיינען געקומען פּראַוועון שמחת־תורה. זאַכאַראָוו שטייט שוין צווישן צוויי גאָראָדאָוואָיען אָן אַ זייט, זייער אַ וויכטיקער — אַ סטודענט, דער רעדנער. מ'הויבּט אונדז אָן איינטיילן: יידן באַזונדער, קריסטן באַזונדער, מ'טיילט אויך אָפּ די בחורים פון די מיידלעך. די נאַדזיראַטעלעס שעלטן און זידלען „די פאַרפלוכטע זשידעס, די קראַמאָלניקעס". תחילת ווערן מיר אַראָפּגעפאַלן בּיי זיך, אָבער אונדזערע מיידלעך, ספּעציעל ראָזע לעווין, אַ כוואַטסקע מיידל, וואָס האָט אָרגאַניזירט די מאָדיסטקעס, טוט זיך אַ שטעל אַרויס און, אין אַ גוטן רוסיש, פאַרלאַנגט זי פונם סטאַרשי נאַדזיראַטעל מ'זאָל זיך ניט זידלען, וואָרום אויב מ'וועט ניט אויפהערן זידלען, וועלן מיר אינגאַנצן ניט ענטפערן. אונדז אַלעמען איז מיטאַמאָל גרינגער געוואָרן. מיר האָבן גלייך אויפגעכאַפּט איר טאָן, און מיר האָבן באַגריפן אַז צוזאַמען זיינען מיר אַ כוח. „אַז מיר ווילן, וועלן מיר גאָרניט ענטפערן", האָבן אַלע צוגעגעבן. די פּאָליציי האָט זיך איראָניש צעלאַכט. ווען זי האָט אָבער דערזען אונדזערע אויפגערעגטע פּנימער, דערהערט נאָך עטלעכע שטימען אינם זעלבן טאָן, האָט זי געביטן זייער טאַקטיק. די זשאַנדאַרן האָבן געוואָלט ראָזע לעווין אויסטיילן באַזונדער, איז געוואָרן אַזאַ געשריי פון אַלעמען, אַז זיי האָבן זי מער נישט געטשעפּעט. דער אַרעסט אין שול, אַזוי פיל מענטשן אויף איין מאָל, איז געוואָרן אַ צו ערנסטע זאַך. כאַפּן זיך שלאָגן אונדז האָט זיי נישט געפּאַסט, האָבן זיי, מיט פאַרשטשעמעטע ציין, גענומען פאַרשרייבּן יעדן באַזונדער. דערווייל האָבן מיר זיך שוין אַ ביסל צוגעוואוינט צום אַרעסט און גענומען זיך דורכוואַרפן מיט ווערטער. געווען מיט אונדז איינער קאָטיק, אַ שניידער, אַ קליינגעוויקסיקער, גוטער, אומדערשראָקענער יאַט, וואָס האָט העכער פון אַלעמען פּראָטעסטירט מ'זאָל ראָזען נישט טשעפּען. פּלוצלונג איז צוגעגאַנגען צו אים איינער פון די נאַדזיראַטעלעס און געוואָלט הויבּן אַ האַנט אויף אים. קאָטיק איז אָבער געווען פלינקער פון אים און האָט אים אָנגעשפּיגן אין צורה. דער נאַדזיראַטעל האָט זיך געכאַפּט צו דער שווערד, אָבער אונדזער אַלעמענס געשריי מיטאַמאָל האָט אָפּגעשטעלט זיין האַנט. אָנשטאָט איינציקווייז האָט מען אונדז דאָס מאָל אַרויסגעפירט אין אַ מאַסע. עס איז געווען אַ פינצטערע

נאַכט, און טאַקע שפּעטלעך אויך, ביז מ׳האָט אונדז אַלעמען איבערגעשריבן און אויסגעשטעלט אין פירן, ווי סאָלדאַטן. פּאָראויס דער פּאָליצמייסטער און נאַדזיראַטעלעס, אַרום אונדז קאָזאַקן אויף פערד, מיט בלויזע שווערדן. די גאָראָדאָוואָיעס צעטרייבן דעם עולם, וואָס איז געקומען קוקן אויף אונדזער בייז וואונדער. אַ קאָמאַנדע, מ׳פירט אונדז איבער די קיעווער גאַסן.

קאָטיק האָט דער ערשטער אויסגעפּראַלט די „מאַרסעליעזע”, די מיידלעך און מיר אַלע האָבן אונטערגעכאַפּט. פאַרשטייט זיך, אַז מ׳האָט זיך באַלד אַ וואָרף געטאָן אויף אונדז, ניט געזשאַלעוועט קיין קלעפּ, אין דער פינצטער איז וואו מ׳האָט געטראָפן. אָבער די מורא איז אינגאַנצן פאַרשוואונדן. אדרבא, מיר האָבן געפילט שטאָלץ אין זיך און האָבן מאַרשירט און געוואָרפן שמייכלענדיקע בליקן צו די פאַרבייגייער, וועלכע האָבן פאַרשטאַנען אַז מיר זיינען נישט קיין פּשוטע פאַרברעכער. סטודענטן האָבן צוגעשאָקלט מיט די קעפּ, אַנדערע האָבן עפנטלעך אַרונטערגענומען די היטלען, געשמייכלט פריינטלעך צו אונדז.

אין אַנדרעיעווסקי פּאָליציי־אוטשאַסטאָק האָט מען אונדז שוין געגעבן די וועלט צו זען. מ׳האָט געשטויסן, געשריען, געזידלט. נאָך לאַנגע אויספרעגענישן האָט מען אונדז ענדלעך ווידער איינגעטיילט — וועמען אַרויסשיקן פון קיעוו מיטן עטאַפּ און וועמען אָפּשיקן אין דער לוקיאַנאָווסקער טורמע.

און אָט שטייען מיר שוין ווידער, דער גרעסטער טייל פון די אַרעסטירטע. דער קאָנוואָי מיט אַנטבלויזטע שווערדן איז גרייט אונדז צו פירן. שווייגן מיר אַלע מיט אַ טויטער שטילקייט און וואַרטן אויף דער קאָמאַנדע. אין דרויסן הויבט שוין אָן טאָגן און מיר אַלע, ניט אויסגעשלאָפענע, דער קאָנוואָי אין גרויען, קוקן אויס ווי איין גרויע מאַסע. קאָטיק דער שניידער טוט אַ זאָג צו אַ קאָנוואָיער:

— מיינסט אַוודאי, אַז מיר זיינען מערדער?

דער קאָנוואָיער שווייגט, טוט שוין ראָזע לעווין אויך אַ זאָג אין דער וועלט אַריין, מ׳זאָל הערן:

— זיי איז נישט בעסער פון אונדז. זיי דינען דעם זעלבן צאַר און האָבן די זעלבע צרות.

איך באַמערק אַז דער קאָנוואָיער שמייכלט, און עס פאַלט מיר איין אַז צווישן זיי זיינען אויך דאָ לייטישע מענטשן. ווענד איך זיך שוין צום קאָנוואָיער, צי ווייסט ער וואו מ׳פירט אונדז, ווי איך אַליין וואָלט גאָרניט געוואוסט. קוקט ער זיך אַרום און זאָגט שטילערהייט אַרויס, ניט

קוקנדיק אין אונדזער זייט, „אין לוקיאַנאָווקע“. פון דעם ענטפער אַליין איז מיר דורכגעפלויגן אַ געדאַנק, אַז צו יעדער מענטש איז דאָ אַ טיר, מ׳דאַרף נאָר וויסן ווי צוצוגיין און עפענען זי.

פאַרמאַטערטע האָבן מיר אויסגעפאָלגט וואָס מ׳האָט געהייסן — גיין גלייך אין רייען, ניט ריידן. אַ פאַפּיראָס האָט זיך אָבער געוואָלט אַז דאָס חיות איז אויסגעגאַנגען, אָבער מ׳האָט מורא געהאַט פאַררויכערן, ווענד איך זיך ווידער צום קאָנוואָיער, צי האָט ער אַ שוועבעלע. מיט דעם אַליין האָב איך אים געוואָלט אויספּרובירן אויף ווי ווייט מ׳קען זיך אויף אים פאַרלאָזן. קוקט ער זיך ווידער אַרום, רוקט מיר צו אַ שוועבעלע און זאָגט מיר אָן איך זאָל רויכערן אין אַרבל, דער עלטסטער זאָל נישט באַמערקן. איז עס ניט אַזוי דער פאַפּיראָס, וואָס האָט מיך דערמוטיקט, נאָר וואָס דער קאָנוואָיער איז מיט אונדז און קעגן „זיי“ מסתמא. איך האָב געטראַכט אַז עס איז כדאי דורכצוגיין אַזעלכע אַרעסטן און קומען אין באַרירונג מיט די, אויף וועלכע עס האַלט זיך די מאַכט, וואָס איז, אין דער אמתן קיין מאַכט ניט. ווען אַלע קאָנוואָיער זאָלן עס פאַרשטיין... צום באַדויערן זיינען אָבער ניט אַלע קאָנוואָיער געווען אַזעלכע. אַ סך פון זיי האָבן אונדז אָנגעטאָן צרות ביז מ׳האָט אונדז דערפירט צו דער טורמע.

לוקיאַנאָווסקע טורמע

גרוי און חושכדיק איז געשטאַנען די טורמע און מיר האָבן, פאַרמאַטערטע, זיך געשלעפּט איבער שטיינערנע גאַסן און געקומען אַהין צום פרימאָרגן, — אָנצוהייבן אַ שיינעם זוניקן טאָג צווישן פינצטערע ווענט. אַ קאַלטקייט האָט געטראָגן פון די גרויע ווענט, און שטיל איז געווען ווי אין אַ קבר. איך האָב פריער געהערט פון לוקיאַנאָווקע, אָבער איך האָב קיין אַנונג ניט געהאַט וואָס דאָרטן קומט פאָר. מיך האָט עס געשראָקן, אָבער אַ סך צוזאַמען איז דאָס פאָרט ניט אַזוי מוראדיק, טראַכט איך.

דורך אַ נידעריק טירל, איינגעבויט אין אַ גרויסן טויער, לאָזט מען אונדז דורך איינציקווייז און מ׳ציילט אונדז ווי שאָף, מיט רוגז און ביקס צוגעטריבן יעדן איינציקן, מ׳זאָל חלילה ניט מקנא זיין איינער דעם צווייטן פאַרן גוטן ברוך הבא. יעדן איינעם טוט מען אַ טאַפּ אַרום,

אַלץ נעמט מען צו, און מ'לאָזט אונדז מיט גאָרניט. ווידער פאַרשרייבט מען, און אָט איז די קאַמער און אַ נומער, מיין איינצל קאַמער, וואוהין מ'האָט מיך געבראַכט דורך אַ לאַנגן קאָרידאָר, מיט טרעפּ אַרויף און אַראָפּ, ווי פּאַר אַ זייער וויכטיקן פאַרברעכער. די קאַמער איז שמאָל און לאַנג, די פּענצטער זיינען פאַרשטעקט הויך, כמעט אין סופיט, קוים עס דרינגט אַריין אַ ביסל שיין. אַן אייזערן בעטל מיט אַ האַרטן שעניק פון שטרוי און אַ גרויער צודעק, פון וועלכן עס האָט זיך געטראָגן אַ דעמפּער ריח. פון וואַנט שטעקט אַרויס אַן אייזערן טישל און אַ שטול.

ענדלעך בין איך איינער אַליין. אַז איך וויל קען איך שלאָפן, אָדער איך קען גיין הין און צוריק פינף טריט, הין און צוריק פינף טריט. שפּאַן איך און שפּאַן, און עס הויבט מיר אָן שווינדלען אין קאָפּ. איך שפּאַר זיך צו אויפן האַרטן בעטל און שלאָף איין. איך ווייס ניט ווי לאַנג איך בין געשלאָפן, ווען דער וועכטער האָט מיטן שווערד־שיידל מיך געוועקט, געטורקעט און אָנגעוויזן אויפן שוואַרצן ברויט און הייסן וואַסער — מיין ערשטן קאַזיאָנעם מאָלצייט. אין דעם פינצטערן צימער האָט דאָס ברויט אויסגעזען נאָך שוואַרצער ווי אין דער ווירקלעכקייט, עס האָט אָבער געשטילט דעם הונגער. ציען זיך די מינוטן, די שעהן לאַנגע, אויסגעצויגענע. איך הער שטילע, איינציקע, צווייענדיקע, און עטלעכע מיטאַמאָל קלעפּ לעבן מיין טישל. דאָס קלאַפּט אַ שכן פון דער צווייטער קאַמער, אָבער איך קען ניט די קלאַפּ־שפּראַך. איך ענטפער סייווי. מיין שכן פאַרשטייט אַז איך קען ניט ריידן, ווערט ער אַנטשוויגן, און ווידער איז שטיל ווי אין אַ קבר. דעם וועכטער איז הפּנים אומעטיק, טראַכט איך, רק ער קוקט אַריין אין טיר־אייגל.

אויפן צווייטן טאָג, גאַנץ פרי, עפנט זיך די טיר און דער וועכטער, וועלכן איך האָב גאַנץ גוט באַמערקט, שטייט אין זיין גאַנצער גרויס. הויך, שוואַרץ, ביייניק, מיט לאַנגע ברעמען און קאָזאַקישע וואָנצעס, מיט שפּיצן, געדרייטע. אין די לאַנגע שטונדן ווען ער היט אונדז דרייט ער, הפּנים, די וואָנצעס. ער זאָגט מיר אָן אַז עס איז „פּאָווערקע”. גלייך דערהערט מען די שנעלע טריט פון עטלעכע מיטאַמאָל. איך דערקען דעם געהילפס־נאַטשאַלניק, וועמען איך האָב שוין געהערט זיך זידלען, ווען מיר זיינען ערשט אָנגעקומען אין טורמע.

— סמירנאָ ! — שרייט אויס דער נאַדזיראַטעל.

איך שטעל זיך אויף.

— פּאָליטיטשעסקי, — הער איך ווי דער נאָכגייענדיקער נאַדזיראַטעל זאָגט אים אָן.

— פאָליטישעסקי,—קרימט נאָך דער געהילפס־נאַטשאַלניק, און מעסט מיך אָפ פון קאָפ ביז די פיס.

— ראַבאָטשי?

— יאָ, — ענטפער איך.

ער שפייט אויס און גייט פאַרביי. די טיר פאַרמאַכט זיך און איך בלייב צופרידן וואָס ער האָט מער גאָרניט געזאָגט. איך הער קוים ווי די טירן עפענען און פאַרמאַכן זיך, און איך שטעל זיך פאָר אַז דאָס איז איינע פון זיינע „וויכטיקע” אַרבעטן אַלע טאָג. אין אַ וויילע אַרום עפנט זיך דאָס טירל און מ'שטעלט אַריין אַ האַלב־ווייסן ברויט, טיי און אַ שטיקל צוקער. כמעט מענטשלעך, טראַכט איך, און איך דערוויס זיך אַז פאָליטישע קריגן עטוואָס בעסער עסן ווי קרימינעלע. שפעטער אַ וויילע עפנט זיך ווידער די טיר, און איך דערזע דעם וועכטער מיט נאָך איינעם, אַ הויכן בלאַסן מאַן, מיט אַ רויטלעך בערדל, אין ברילן, זעט אויס ווי אַ סטודענט. איך האָב קיין צייט ניט אַרומקוקן זיך, ווי איך הער אַ זייער פריינטלעכע שטימע באַגריסט מיך מיט אַ גוטן מאָרגן, און איילנדיק זאָגט ער מיר אָן, אַז ער איז דער „סטאַראָסטא” פון פאָליטישן קאָרפוס. זיין נאָמען איז סאַמואיל בערנשטיין, און ער זיצט שוין דאָ דאָס דריטע יאָר. ער דערציילט מיר אַז די עסנס זיינען לעצטנס פאַרבעסערט געוואָרן. דער „רויטער קרייץ” דערלייגט צו די זיבן קאָפיקעס, וואָס דער אַרעסטאַנט קריגט אַ טאָג, ביז צוואַנציק קאָפיקעס, און דאָס מאַכט אונדזער עסן בעסער. איין מאָל אַ וואָך, ווען מ'ברענגט פאַר די פאָליטישע אַרעסטירטע עסן פון דער פריי, טיילט מען דאָס אַלעמען גלייך. ער מאַכט קלאָר אַז איך בין ניט אַליין, און ער זאָגט מיר, אַז אויב איך וויל לייענען אָדער שרייבן, וועט ער אַלץ באַזאָרגן. בריוו שרייבן מעג איך. עס וועט, פאַרשטייט זיך, דורכגיין די צענזור. אין דער שטיל גיט ער צו, אַז איך מעג שרייבן אומשולדיקע בריוועלעך צו די עלטערן, אויב איך דאַרף... איך פאַרשטיי, אַז דאָס גיט ער מיר אָנצוהערעניש איך זאָל וואָס ווייניקער שרייבן צו פריינט... ער גיט מיר צו פאַרשטיין, אַז פאָליטישע אַרעסטירטע האָבן דאָ אין טורמע בעסערע באַדינגונגען ווי קרימינעלע אַרעסטאַנטן. עס ווערט אַ ביסל פריילעכער אויפן האַרצן, און דער געפיל אַז איך בין אַליין אין קאַמער שרעקט מיך שוין ניט אַזוי ווי פריער. עס געפעלט מיר, וואָס אַפילו דאָ אין טורמע זיינען מיר פאַרבונדן צווישן זיך. איך דערוויס זיך, אַז עס קומט מיר אַ שטונדע אין טאָג ”פראָגולקע”. אמת, מיט זיך אַליין, אין אַ ווינקל פון שטיינערנעם הויף, אָבער מ'זעט דאָך פאָרט אַרויס דעם הימל.

פון צייט צו צייט דערטראָגן זיך שטילע קלאַנגען, און עס ווילט זיך מיר אויסריידן צו עמעצן אַ וואָרט. טעג קומען, און גייען. לאַנגע מוראדיקע נעכט, וואָס לאָזן ניט שלאָפן רואיק, חוץ וואָס איך זע פון צייט צו צייט דעם סטאַראָסטע, מיט וועמען איך קען קיין סך ניט ריידן אין דער אָנוועזנקייט פונעם וועכטער. מיין שטרענגע אָפגעזונדערטקייט געדויערט אַ צען צוועלף וואָכן. איינמאָל אין אַ פרימאָרגן רופט מען מיך אַרויס אויף אַ פאַרהער אין דער זשאַנדאַרמסקע אופּראַוולעניע. מיין פרייד איז גרויס: מ׳פירט מיך צוזאַמען מיט זאַכאַראָוון, ראָזע לעווין, קאָסטיקאָוו און נאָך עטלעכע. צום באַדויערן קענען מיר זיך בלויז זען פון וויטן, אָבער ניט רעדן, אַפילו גריסן זיך איז שטרענג פאַרבאָטן. די קאָנוואָיער זיינען אמתע ברוטן. אָט פאָרט צו די קאַרעטע. אין קאַרעטע — איינער קעגן אַנדערן — איך און זאַכאַראָוו, אָבער ער זיצט צווישן זיינע צוויי קאָנוואָיער און איך צווישן צוויי אַנדערע מיט אַנטבלויזטע שווערדן.

איוואַנאָוו, דער זשאַנדאַרמסקי פאָלקאָווניק, וואָס האָט מיך אויסגעפרעגט, איז געווען נידעריק געבויט, מיט אַ געל בערדל, אויסגעבאָליעט און פרעך, אַ צעבאַלעוועטער פון זיין מאַכט, און שטרענג אויף צו שרעקן און איבערשרעקן. ער האָט מיך אַ נעם געטאָן אויף זיכער, אַז ער ווייסט אַלץ וועגן מיר, אַז מ׳רופט מיך גאָר אַרטשע, ניט אַראָן, אַז נאָך פון באָברויסק בין איך געווען אַ גאַנצער מאַכער, אַז איך האָב דאָס געמאַכט דעם פאָרשלאָג וועגן דער פאַרזאַמלונג אין שול, און אַז עס איז בעסער פאַר מיר איך זאָל זיך מודה זיין אין אַלץ, ווייל אויב ניט... און דאָ זיינען געקומען סטראַשונקעס. און אָט רעדט ער גאָר צו מיר ווי אַ טאַטע, ווי אַ פריינט, ווי אַ ברודער. און איך שווייג. איך טענה אַז איך ווייס ניט וואָס ער רעדט, אַז איך בין ניט איך. איך זע ווי ער קריכט פון דער הויט, שטייט אויף פון פלאַץ.

— סטייטש! — שרייט ער, — דו אַזאַ און אַזאַ... — שוין ניט אין קיין פיינער שפּראַך, און אָט הויבט ער מיך אויף, סטראַשעט ער וועט מיר צעפערטלען, מיך צעשניידן אויף שטיקער. ער ווייזט מיר אָן אויף די צוויי זשאַנדאַרמען מיט די בלויזע שווערדן ביים טיר און זאָגט מיר אַז זיי זיינען גרייט אויספאָלגן זיין באַפעל. איך ווייס ניט וואָס דער פאָלקאָווניק איוואַנאָוו וואָלט מיט מיר געטאָן, נאָר מיטאַמאָל, אומגעריכט, באַווייזט זיך דער גענעראַל נאָוויצקי אין זיין גאַנצער גרויס, מיט די רויטע אָפשלאַגן פון זיין מונדיר אויפן שווערן בייכיקן גוף, מיט שווערע, שנעלע טריט לאָזט ער זיך צו מיר, טוט אַ לייג אַ האַנט אויף

מיינע פּלייצעס אַזש צום דערדריקן. איך פֿיל אַז איך האָבֿ זיך דערשראָקן, עטוואָס אויפֿגעציטערט. דערפֿילט ער זיין כוח און מיינט אַז אָט־אָט, און איך וועל אים מסתמא אַלץ דערציילן. עס גערויערט אָבער ניט לאַנג און איך טו אַ טראַכט, אַז זיי זיינען ביידע פֿון איין טייג געקנאָטן. ער הייסט מיר זיך זעצן און הייבט אָן מיר אַריינקוקן אין די אויגן, ווי ער וואָלט פֿריער וועלן אויסגעפֿינען פֿון וואַנען אָנצוהויבן.

— האָסט אַ טאַטן און אַ מאַמען ? — טוט ער מיך אַ פֿרעג.

— יאָ, — ענטפֿער איך.

— וואָלסטו זיי נאָך וועלן זען אַמאָל ?

— יאָ, — ענטפֿער איך ווידער אומשולדיק.

— דאַן מוזטו אַלץ דערציילן, — זאָגט ער שוין מיט רוגזה.

— איך האָבֿ ניט וואָס צו דערציילן, — ענטפֿער איך אַ ביסל ברוגזלעך, ווי איך וואָלט וועלן פֿאַרקירצן דעם ווייטערדיקן פֿאַרהער.

דאָס האָט אים אויפֿגערעגט. ער איז אויפֿגעשפּרונגען, זיך געלאָזט צו מיר, און געלאָפֿן צוריק, מיטן שווערן קערפּער, ווי אַ חיה, איך האָבֿ געמיינט ער וועט מיך דערשטיקן.

— איך וועל דיך הענגען ! — האָט ער פּלוצלונג אויסגעשריען מיט באַנומענע קולות. — איך וועל דיך פֿאַרשיקן ! — צענדליקער טויטן האָט ער גענומען מיך צוזאָגן, איך מוז אים אַלץ דערציילן. מיין שווייגן האָט אים אַזוי אויפֿגערעגט אַז ער האָט זיך אָנגעהויבן זידלען ווי אַ פּשוטער קאָנוואָיער, און, ווי פּלוצלונג אַריין, אַזוי איז ער פּלוצלונג פֿאַרשוואונדן.

פֿאָלקאָווניק איוואַנאָוו איז שוין ווידער געזעסן אויף זיין פּלאַץ און געשעפֿטמעסיק געשריבן, ווי ער האָט שוין אָפּגעמאַכט זיין מיינונג. ער האָט אַ וואונק געטאָן מ׳זאָל מיך צוריקפֿירן, אָנזאָגנדיק מיר אַז ער וועט זיך נאָך זען מיט מיר אינגיכן, און איך זאָל בעסער באַטראַכטן מיין לאַגע אויף ווייטער. ער זאָגט מיר אָן אַז מ׳פֿירט מיך צוריק אין טורמע. איך האָבֿ זיך סיי־ווי ניט געריכט מ׳זאָל מיך גלייך באַפֿרייען, האָבֿ איך געטראַכט אַז עס איז בעסער שוין זיין וואָס גיכער ביי זיך אין קאַמער און ניט אָנקוקן זייערע טריפֿהנע פּנימער. ביז מ׳האָט אונדז אַלעמען אויסגעפֿרעגט איז שוין געוואָרן האַלבער טאָג, האָט מען אונדז אַלעמען צונויפֿגעקליבן פֿירן צוריק אין טורמע אַריין. איך ווייס ניט פֿאַרוואָס מ׳האָט אונדז ניט צוריקגעפֿירט אין קיין קאַרעטע. מ׳האָט אונדז בלויז אויסגעשטעלט: מיך מיט זאַכאַראָוון, ראָזע לעווין און

קאָטיקאָוו, ווי נאָוואָבראַנצעס. זעקס קאָנוואָיער און אַן עלטערער מיט פאַפירן אין האַנט, און מאַרש!

כמעט דריי חדשים דעם דרויסן ניט געזען, האָט די שטאָט און די גאַסן געהאַט טויזנט חנען. אויף דער פרישער קאַלטער לופט, אין ליבטיקן זונשיין האָב איך ערשט דערזען מיינע חברים אין דער פולער ליכט. איך האָב דערזען דעם בלאַסן קאָליר פון זייערע פנימער, דער רעזולטאַט פון דער איינצלקאַמער, און געטראַכט אַז דאָס איז מסתמא דער שפיגל פון מיין פנים אויך. צופרידענע וואָס מיר זעען זיך, וואָס מיר וועלן לאַנג גיין צופוס ביז דער לוקיאַנאָווקע, איז דאָס געווען אַ גוטער טאָג פאַר אונדז.

— רעדן צווישן זיך איז שטרענג פאַרבאָטן! — האָט אונדז געזאָגט דער עלטערער קאָנוואָיער, אָבער אַ הויפן פאַפּיראָסן פון זאַכאַראָווס פּריצישער פושקע האָט אים ווייכער געמאַכט. און אגב, אין אַ מונדיר! פאָרט אַ סטודענט! האָבן אַלע קאָנוואָיער געקראָגן פאַר אים דרך־ארץ, און מיר האָבן אויך פאַררויכערט און זיך צוזאַמענגערעדט וועגן ווייטערדיקע פאַרהערן. דערוויסנדיק זיך פון די קאָנוואָיער אַז נעכטן האָט מען אַרעסטירט אַ סך סטודענטן אין שטאָט, זיינען מיר געווען צופרידן וואָס די באַוועגונג גייט אָן. אַז עס זיינען דאָ אַ סך צו אַרעסטירן, מסתמא טוט מען עפּעס, בייטן מיר זיך מיט אונדזערע מיינונגען.

אונדזערע „אַרעסטאַנטן" — אַ געמיש: קאָסטיקאָוו, אַ ברייטפּלייציקער, אַ כוואַטסקער, אין זיינע גלאַנציקע שטיוועלעך, מיט קאָטיקן, קליין און דאַר; ראָזע אין אַ מאָדנעם הילוך — זי האָט אַלע מאָל ליב געהאַט צו פוצן זיך מענעריש — איז געגאַנגען צווישן מיר און זאַכאַראָוון; זאַכאַראָוו, דער איינציקער אין אַ סטודענטישער אוניפאָרם, האָט אויסגעזען דער העלד פון אונדזער גרופּע. פאַרבייגייער האָבן גלייך פאַרשטאַנען אַז מיר זיינען פּאָליטישע. מיר האָבן באַשיימפּערלעך געזען דעם גוטן ווילן פון מענטשן צו גריסן אונדז. אייניקע האָבן בלויז מילד געשמייכלט און אייניקע סטודענטן האָבן טאַקע באַגריסט אָן מורא. קינדער האָבן געצויגן זייערע אויפפּאַסערינס פאַר די קליידלעך און זיך, הפנים, שטאַרק נאָכגעפרעגט אויף אונדז.

געבראַכט אונדז צוריק אין טורמע, האָט מען אָפּגעגעבן דעם געהילפס־נאַטשאַלניק די פאַפירן, און די קאָנוואָיער זיינען געווען פריי. מיר פילן אַז די נאַטשאַלסטוואָ איז ניט צופרידן וואָס מ'האָט אונדז צוריקגעבראַכט אין טורמע. מיר הערן אַז עס פעלן אויס איינצלקאַמערן,

און אָט זעען מיר ווי דער נאַטשאַלניק באַטראַכט אונדז. ראָזע לעווינען האָט ער געהייסן אָפּפירן אין דער פרויען־אָפּטיילונג און אונדז, מענער, אַלעמען צוזאַמען אין איין קאַמער. אונדז איז ליכטיקער געוואָרן אין די אויגן. אויך ראָזע לעווין, דערוויסן מיר זיך, וועט זיצן מיט נאָך צוויי מיידלעך צוזאַמען אין איין קאַמער.

פון יענעם טאָג אָן הויבט זיך אָן מיין „קיעווער אוניווערזיטעט”. זאַכאַראָוון ברענגט מען ביכער, און זאַכאַראָוו אַרבעט אויס אַ פּראָגראַם פאַרן טאָג: אינדערפרי — לערנען שפּראַך; נאָכן שפּאַצירן — פּאָליטישע עקאָנאָמיע; נאָך וואַרמעס — אַנעקדאָטן דערציילן; און אָוונט נאָך פּאָוויערקע — פּאַרלייענען און דערציילן פּאַסירונגען. דער ווינטער איז לאַנג און קאַלט, אָוונטן לאַנגע, קען מען טאַקע „דעם שד דעם קאָפּ אַראָפּדרייען”. איך באַרויִק זיך. מיין טאַטע מאַמע ווייסן שוין וואו איך בין, און מיר איז שוין בעסער אויפן האַרצן. עסן און טרינקען, אַ בעט צום שלאָפן, אַ לערער, און אויך ביכער צום לעזן, האָב איך. ווירקט דאָס אויף מיר צום גוטן. איך בין שוין נישט שעמעוודיק ביים רעדן רוסיש, אַ סך פראַגן וואָס האָבן מיך געמאַטערט ווען איך בין געווען אויף דער פריי, זיינען מיר שוין איצט פאַרענטפערט.

אין טורמע איז פריילעכער געוואָרן. אונדזערע צוויי פענצטער אין קאַמער זיינען ניט אַזוי הויך ביים סופיט, עס דערלויבט אונדז אַרויסצוקוקן און זען די הונדערטער קרימינעלע אויף זייער שפּאַציר, זייער באַשעפטיקונג ביי פאַרשיידענע אַרבעטן, ווי ברויט באַקן, נייען שיך און קליידער, ראַמען און וואַשן, אַ רעגולערע שטאָט, אַ מלוכה פאַר זיך. דער פרויען־קאָרפּוס איז אויך אַ וועלט פאַר זיך. אַרעסטירטע קומען און גייען, קומען און גייען.

קומענדיק טאָג־טעגלעך אין באַרירונג מיט די קרימינעלע, דערוויסט מען זיך וועגן זייערע פאַרברעכנס. איך באַקען זיך מיט זייער לעבן, וואָס איז זייער ענלעך אויפן לעבן פון סלאָבאָדער אָרעמקייט, וואָס טרייבט צו גנבענען ברויט, אַ שוך, אַ בגד, אַפילו צו מאָרדן ווען מ׳לאָזט ניט גנבענען, און נאָך אַזוינע פאַרברעכער. אַז מ׳רעדט מיט די קרימינעלע פאַרשטייען זיי אונדז, און מיר פאַרשטייען זיי דאָך אַוודאי. מיר ווערן צוזאַמענגעבונדן קעגן איין שונא. זיי, די קרימינעלע, און מיר, די פּאָליטישע, האָבן נאַטשאַלסטוואָ סיי אויף דער פרייהייט, סיי אין טורמע. אונדזער סימפּאַטיע צו זיי רופט אַרויס דרך־ארץ צו אונדז, און עס וואַקסט די פאַרבינדונג אין טורמע. זיי העלפן איבערטראָגן בריוועלעך, גיבן עפּעס איבער פון מויל צו מויל. באַשלוסן קענען געמאַכט

ווערן שנעל, וואָס זאָלן שאַפֿן אַ מאַסן־ווידערשטאַנד. אמת, נאַטשאַלסטוואָ באַשטראָפֿט מיט קאַרצער, שלאָגט פֿון צייט צו צייט, אָבער עס העלפֿט ניט. עס גייט אַ פּאָסט, ביכער ווערן איבערגעטראָגן פֿון איין קאַמער אין דער צווייטער, און עס פֿירט זיך אַ מלוכה אין אַ מלוכה.

איך באַקען זיך מיט אַלע סאָרטן פֿאַרברעכער: יאָלדן־גנבים, וואָס האָבן פּשוט ניט געקענט ביישטיין דעם נסיון; מאַרעוויכערס, וואָס כאַפּן און לויפֿן; גנבים, וואָס זיינען גרייט הרגענען אין דער זעלבער צייט, און פּשוטע גזלנים, וואָס האָבן הנאה וואָס זיי האָבן געהרגעט. אָבער די צופּעליקע מערדער, חוץ דער פֿיזישער שטראָף, ווערן טאָג־טעגלעך געפּייניקט פֿון זייער אייגענעם געוויסן, און אַלע צוזאַמען מאַכן זיי אַ שרעקלעכן איינדרוק. די יאָלדן־גנבים, נאָכדעם ווי זיי ווערן באַפֿרייט, ווערן זיי שוין דערפֿאַרענע גנבים; די מאַרעוויכערס ווערן רעגולערע גנבים, און די צופּעליקע מערדער — אמתע גזלנים. ניט אַלע מאָל קען מען זיך אינגאַנצן פֿאַרלאָזן אויף די קרימינעלע, נאָר מיט אַ ביסל טאַבאַק, אַ ביסל שפּייז קען מען זיי אויסנוצן פֿאַר געוויסע צוועקן, איבערשמוגלען פֿון קאַמער צו קאַמער און אַפֿילו עפּעס איבערגעבן אויף דער פֿריי. מיר האָבן קיינמאָל ניט אויפֿגעגעבן די האָפֿענונג צו ווירקן אויף זייער מאָראַל. מיר פֿלעגן איינטענהן מיט זיי, זיי אויפֿקלערן פּאָליטיש. (ערשט ווייס איך אַז אַ סך האָט עס געהאָלפֿן צו ווערן שפּעטער אַנדערש).

אָבער טורמע איז טורמע. די גרעסטע קאַמער פֿון פֿינף צוזאַמען האָט אונדז אויך קיין סך פֿרייד ניט געבראַכט. די בענקשאַפֿט נאָך פֿרייהייט האָט געדריקט. צייטנווייז האָט אַ חבר גענומען שפּאַנען צו אָפֿט הין און צוריק, האָט אַ צווייטער חבר, אַ ביסל נערוועז, געדענקט אַז ער קען ניט לייענען צוליב דעם זיין ביכל ווי געהעריק, און אַ דריטער האָט ביידן פֿיינט געקראָגן, דעם ערשטן למאי ער שפּאַנט הין און צוריק און מאַכט נערוועז דעם צווייטן, און דעם צווייטן למאי ער ווערט נערוועז. אַז דרייען זיינען אין כעס, וויל מען דאָס אויסגלייכן, ווערט דער כעס, אין פֿינפֿטן שטאַרקער. עס איז געקומען אַ צייט, אָנהויב זומער, ווען יעדערער האָט געזוכט אַן איינצל־קאַמער ווי מיט ליכט. אויב ניט פֿרייהייט, טאָ זאָל כאָטש זיין אַן איינצל־קאַמער, האָט יעדער באַזונדער געטראַכט, אין דער זעלבער צייט האָבן מיר חבריש געזוכט אויסצוגלייכן אונדזערע קריוודעס. די צייט האָט זיך גענומען ציען אַזוי לאַנג ביז צו חלשות. ענדלעך, אין אַ שיינעם טאָג, האָט מען מיך ווידער גערופֿן אין דער זשאַנדאַרמסקע, מיר אָנזאָגן די בשורה אַז מ׳באַפֿרייט מיך.

איך האָב קוים באַגריפן וואָס עס קומט פאָר. פלוצלונג זאָגט מען מיר אָן אַז מ׳גיט מיר בלויז דריי טעג צו פאַרבלייבן אין קיעוו, זיך איינפאַקן, נאָכדעם מוז איך פאַרלאָזן די שטאָט, פאָרן צוריק אַהיים, „אונטער פאָליציי־אויפזיכט" אויף צוויי יאָר.

פרילינג־צייט איז קיעוו גאָר מאָדנע שיין. זי איז ווי אַ יונגע כלה אין גרינס פאַרפוצט און שימערירט אין זונען־שטראַלן מיט טויזנטער חנען. איך האָב מיינע אויגן ניט געגלויבט, אַז איך בין אויף דער פריי און בין אַ וויילע שטיין געבליבן ווי פאַרשיכורט, ניט געוואוסט וואוהין זיך לאָזן גיין. עס איז ניט געווען גענוג דריי טעג זיך צו זען מיט יאַטן און יאַטיכעס, וועלכע מ׳האָט פריער באַפרייט. דערהויפט האָט זיך געוואָלט פאַרן אַוועקפאָרן לאָזן פאָדאָלער ראַיאָן אין גוטער אָרדענונג. פאַר דער צייט זיינען אַ סך אַנדערע געקומען צופאָרן קיין קיעוו. לייבע קאַלעסניק איז שוין דאָ געווען — יאָסל פון באָברויסק, אויף וועמען מ׳האָט זיך גוט געקענט פאַרלאָזן. איך האָב זיי צוזאַמענגעבראַכט מיט דעווויליקאָווסקין און בערלינען. איך האָב אויך אָפגעזוכט מאַשאַ זאַכאַראָוואַ און צוריק איינגעשטעלט דעם ראַיאָן. קאָטיק האָט באַשטימט ניט אויספאָלגן דעם באַפעל און בלייבן אין קיעוו ווייטער. קאָסטיקאָוון, געבוירן אין קיעוו, האָט מען אין ערגעץ ניט געשיקט.

אונטער דער פאָליציי־אויפזיכט

טאַטע־מאַמע זיינען געווען צופרידן מיטן גאַסט. משפחה האָט זיך געקליבן אויף בייז־וואונדער. אַ טורמעניק! אַ קלייניקייט, אין קיעוו געזעסן אַ גאַנץ יאָר! מ׳האָט מיך באַגעגנט ווי אַ דערוואַקסענעם מענטשן, מ׳האָט מיך אָבער געפרואווט נעמען אויפן צימבל, און איך האָב זיך ניט געלאָזן. זיי זיינען אָבער געווען צופרידן וואָס איך בין צוריק אין דער היים. זיי האָבן לכתחילה געמיינט אַז רעוואָלוציאָנערישקייט איז אַ קראַנקייט אַזאַ, מיט דער צייט וועט זיך עס אויסשטיין. חברים האָבן מיך באַזוכט און געווען שטאָלץ מיט מיר. אויף דער בירזשע אויף נעווסקי גאַס האָט זיך שוין געפילט אַ מאַסן־באַוועגונג. קינד און קייט האָט אַהין געצויגן, סיי די, וואָס האָבן דאָרט געדאַרפט זיין פאַר דער באַוועגונג, און סיי מיידלעך און יינגלעך פאַר אַ ראַנדעוואו. פאָליציי האָט ניט געוואוסט וואו איין און וואו אויס.

אַרע „גזלן“, מיין חבֿר, האָט חתונה געהאַט מיט אסתּר דער שוואַרצער, אויך אַ חבֿרטע. זיי האָבֿן געדאַרפֿט מאַכן אַ לעבֿן, האָבֿן זיי געעפֿנט אַ קרעמל פֿון טאַבאַק און פּאַפּיראָסן און נאָך קלייניקייטן אויף דער בירזשע. חבֿרים האָבֿן אויסגענוצט די געלעגנהייט זיך דאָרטן טרעפֿן. נאָך פֿאָרלעך האָבֿן חתונה געהאַט, זייערע היימען זיינען גוטע קוואַרטירן פֿאַר דער באַוועגונג. מאַך איך צופֿרידן אַ חשבון אויף ווי גיך אונדזער באַוועגונג האָט זיך צעוואַקסן און וועט נאָך מער וואַקסן אין דער צוקונפֿט. חבֿרה האָט צוגעטראַכט אַ „תּנאָים“, געמאַכט דאָס אָפֿיציעל אין אַ באַלעבאַטיש הויז, עס זאָל ניט זיין פֿאַרדעכטיק, מ׳האָט איינגעלאַדן די פּני פֿון דער באַוועגונג, צו הערן וואָס איך האָבֿ צו דערציילן פֿון דער קיעווער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, און טאַקע פֿון לוקיאַנאָווער טורמע. קיין ענטוזיאַזם האָט מיר ניט געפֿעלט.

אין יענע צייטן זיינען ליאַמעס געוואָרן אַן אָפּטע דערשיינונג אין באָבּרויסק, ווילנע, מינסק און גאַנץ ליטע. ווי נאָר עפּעס — אַ ליאַמע. אַ חתונה — אַ ליאַמע; געבוירן אַ קינד — אַ ליאַמע; עמעצן באַפֿרייט — אַ ליאַמע, און טאַקע אַ ליאַמע צוליבֿ אַ ליאַמע. חבֿרים האָבֿן געוואָלט אויסטייטשן דאָס וואָרט „ליאַמע“, דערקלערנדיק אַז דאָס איז ווי אַ ליאַמע אויף אַ בגד (ווען מ׳פֿאַרענדיקט אַ בגד לייגט מען אַרויף אַ ליאַמע). די ליאַמע האָט מער צונויפֿגעשמידט די חבֿרים צווישן זיך מיט הייסע און גוטע לידלעך, וואָס מ׳האָט צו יענער צייט געזונגען, און יעדעס מאָל האָט מען צוגעטראַכט נייע. אַ סך יאַטן האָבֿן די ליאַמעס קיין גוטס ניט געטאָן. אייניקע האָבֿן געטרונקען בראָנפֿן ווי ניט אין זיך. מיר איז אויך ניט געווען געפֿעלן די איינגעשלאָסנקייט פֿון דער יידישער באַוועגונג. ווען איך האָבֿ זיך איין מאָל אויסגעדריקט אַז מ׳דאַרף צוציען וואָס מער רוסישע אַרבעטער, ווי אין קיעוו. האָט מען מיר געענטפֿערט, אַז דאָס איז ניט דעם „בונדס“ אַרבעט, דער בונד האָט בלויז די אויפֿגאַבֿע צו פֿאַראייניקן דעם יידישן פּראָלעטאַריאַט, אַרבעטן מיט די „גוים“ איז אַן עסק פֿאַר דער „איסקראַ“. מ׳האָט מיך, ניט געוואָלט באַליידיקן מיט דעם, נאָר מ׳האָט מיך גערופֿן „איסקראָוועץ“. איך האָבֿ געפֿילט אַז איך בין שוין ניט קיין באָבּרויסקער און, אַז די ריכטונג אין וועלכער עס איז אַוועק די באַוועגונג, זינט איך בין אַוועק קיין קיעוו, איז מיר פֿרעמד. איך האָבֿ ניט באַהאַלטן מיין מיינונג. די חבֿרים וואָס זיינען געקומען פֿון מינסק און פֿון ווילנע אָנצופֿירן מיט דער באַוועגונג זיינען ניט געווען איינשטימיק מיט מיר, דאָס האָט אָבער, אין יענער צייט,

ניט אַרויסגערופֿן קיין רייסערייען, מיר האָבֿן געלעבֿט בשלום און צוזאַמען געקעמפט.

לעאָן לוואָוויטש, דער יידישער לערער, אַ גוטער פֿריינט און אַ חבר, איז געווען אַ שטאַרקער ליבהאָבֿער פֿון דער יידישער ליטעראַטור, און האָט טאַקע בעסער פֿון אונדז אַלעמען געקענט פרץ. פֿון זיינע שריפֿטן האָט ער ממש געלעקט די פֿינגער. היינט מענדעלעס „קליאַטשע", ספעקטאָרס, דינעזאָנס שריפֿטן, ער האָט זיי אַלע געהאַט. אַליין אַ העברעאישער לערער, האָט ער געהאַט העברעאישע ביכער אויך. פֿלעגן די בעסערע יידישע לייענער—יאַטן, ווי יאָשע דער בייגער, עליע דער הויכער, הלל דער שניידער און נאָך אַזוינע זיך קלייבֿן צו אים. דעם גאַנצן שבת־דיקן טאָג פֿלעגט מען זיך קוויקן ביי אים מיט די „יידישע פערל", ווי לוואָוויטש פֿלעגט רופֿן די ליטעראַרישע זאַכן. איין מאָל האָבֿ איך זיך אויסגערעדט אַז אין קיעוו האָבֿ איך געלייענט רוסישע ביכער, דאָסטאָיעווסקיס, גאָגאָלס, לערמאָנטאָווס, און אַז איך האָבֿ פֿון זיי אמת הנאה געהאַט. לוואָוויטש האָט מיר גענומען דערקלערן אַז יידישע אַרבעטער וועלן קיינמאָל ניט פֿאַרשטיין רוסיש בעסער, ווי זיי פֿאַרשטייען זייער מוטערשפראַך יידיש. דער געשפרעך, אין וועלכן אַלע האָבֿן גענומען אָנטייל, האָט זיך מיר דעמאָלט געדוכט, איז געווען צו נאַציאָנאַליסטיש, און לוואָוויטש האָט מיך, אויף אַ גוטמוטיקן אופֿן, אָנגערופֿן „יידישער גוי". איך האָבֿ געפֿילט אַז קיעוו איז מיר פֿאָרט בעסער געפֿעלן, וואו רוסישע און יידישע אַרבעטער אַרבעטן צוזאַמען אין דער באַוועגונג און סטאַרען זיך צו פֿאַרשטיין איינע די אַנדערע. איך האָבֿ אָבֿער דערווייל געמוזט בלייבֿן אין באָברויסק ביז איך וועל איבערקומען מיין פאָליציי אויפֿזיכט.

מען וויל מיך פֿאַר אַ סאָלדאַט

דערווייל האָט דער וואָאינסקי נאַטשאַלניק מיך אויפֿגעפֿאָדערט געבֿן דין וחשבון למאי איך בין ניט געקומען צום פריזיוו. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז ווען איך בין געזעסן אין טורמע, האָבֿ איך, נאָך מיינע יאָרן, געדאַרפֿט זיך „שטעלן צום פריזיוו". אַזוי ווי עס איז אָבֿער געווען ניט מיין שולד, וואָס איך בין ניט געקומען, האָבֿ איך געדאַרפֿט זיך יאַווען צו אַ ספעציעלער קאָמיסיע אינמיטן זומער.

מ׳האָט מיך אויסגעטאָן ווי געהעריק. מיין הויך שטימט, אַלץ שטימט, איך גיי שוין צום לאַנגן, גרויסן טיש, וואו דער וואָינסקי נאַטשאַלניק איז געווען דער גאַנצער מאַכער. קליינגעוויקסיק, פעט און ברייט, מיט אַ גלאַטן, גרויסן קאָפּ ווי אַ קירבעס, האָט ער אָבער, אין זיין מונדיר מיט אַלע קנעפּ און עפּאָלעטן, אָנגעיאָגט אַ מורא. איך פיל אַז עס איז מסתמא פון דעם זעלבן סאָרט מענטש וואָס דער זשאַנדאַרמסקי גענעראַל נאָוויצקי, און איך בין גרייט ער זאָל מיך באַליידיקן, אויסזידלען, ווי יענער דאָרטן אין קיעוו.

— קום אַהער! — גיט ער אַ קאָמאַנדעווע. — פאַרוואָס האָסטו זיך ניט געיאַוועט?

— איך בין געזעסן אין טורמע, — ענטפער איך.

— פאַרוואָס? — שרייט ער אויס מיט מער כעס.

— פּאָליטישעסקי, — שטאַמל איך אַרויס.

אַז ער שפּרינגט דאָס אויף, רויט ווי אַ ראַק פון כעס. — האַוונאָ! פּאָשאָל וואָן! — דאָס הייסט, ער וויל מיך ניט האָבן אין זיין אַרמיי. וואָלט איך געהאַט וואו, וואָלט איך מסתמא דריי מאָל אויסגעשפּיגן, אַלע צרות צו זיין קאָפּ. וועמען איז אָנגעגאַנגען זיין אַרמיי? ווער האָט עס דענסטמאָל געוואָלט דינען דעם צאַר? מיר איז געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן. פּטור פון סאָלדאַטשניע, טראַכט איך. דער וואָינסקי נאַטשאַלניק האָט געטאָן וואָס ער האָט געוואָלט — מיך אויסגעשלאָסן. „ניע גאָדיען“! — אַלע צרות צו זיין קאָפּ, — טו איך אַ זאָג צו די חברים, און מיר קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. מיינע עלטערן האָט עס געשראָקן; זיי האָבן ניט געגלויבט אַזאַ גליק, און מורא געהאַט אַז עפּעס וועט מען אָפּטאָן אַ שפּיצל דערפאַר.

מיין אַרבעט וואָס איך האָב דערווייל געקראָגן איז געווען גראָשנדיק אין פאַרגלייך מיט דעם וואָס מ׳האָט מיר געצאָלט אין קיעוו. די אָרעמקייט אין דער היים איז געווען ווי פריער, האָב איך באַשלאָסן אויך פאָרן ווידער, אויב ניט קיין קיעוו, איז קיין יעקאַטערינאָסלאַוו. איך האָב געוואוסט פון חברים דאָרט. דעם אמת געזאָגט, האָב איך געוואָלט פאָרן קיין אָדעס, וואוהין לעאָן בערנשטיין און אויך פיין דער אַפּטייקער זײנען אַרויסגעפאָרן, אָבער דערצו האָט מען געדאַרפט אַ סך געלט. פאָרן קיין יעקאַטערינאָסלאַוו זומער־צייט, מיט אַ שיף, האָט ניט געקאָסט קיין סך, ווייל עסן איז געווען אַ קלייניקייט, און צייט האָט זיך ניט גערעכנט. מ׳האָט בלויז געדאַרפט צופאָרן פון באָברויסק קיין האָמעל, און פון דאָרטן, מיטן שיף, גלייך קיין יעקאַטערינאָסלאַוו.

אויפֿן שיף איבער דעם דניעפּער

בייטאָג איז געווען אַ פֿאַרגעניגן צו זיצן אויפֿן דעק. מענטשן אַ סך, יעדער ווינקעלע געפּאַקט, גאַנצע פֿאַמיליעס פּויערים וואַנדערן, זוכן גליקן, אַ סך פּויערים האָבן זיך געצויגן קיין קיעוו, עולה רגל זיין צו די הייליקע „פּעטשערעס” דאָרט. יידישע אַרבעטער און אַרבעטערינס האָבן אויך ניט געפֿעלט. זיי זיינען געלאָפֿן פֿון זייערע אָרעמע היימען אין דער גרויסער וועלט פֿאַרדינען אויפֿן לעבן. ס'איז שוין אַפֿילו געוועזן אַ קאַפּעטשקע צו פֿריילעך, דערהויפּט די נעכט. דער דריטער קלאַס האָט זיך געלאָזט הערן און אויך פֿילן. אונטן איז שטיקעדיק, הייס, און אויבן — איז קאַלט. געפֿאָרן זיינען מיר ווי גרינע, אין פּעקל און אין דער קאַרזינקע האָט אַלץ געמוזט אַריינקריכן: דער ווינטער און דער זומער, דער ברויט און דער הערינג, און אַ שטיקל קאַווענע אויך, בלויז דאָס קישעלע און די פּאַלטאָ איז געבליבן ניט איינגעפּאַקט, און מיר האָבן ניט געוואוסט וואָס פֿריער צו טאָן דערמיט, צודעקן זיך — אָדער אויסבעטן אויף די האַרטע ברעטער, עס זאָל זיין אַ ביסל ווייבער. מ'האָט זיך ווי עס איז איינגעמאָשטשעט, אונדזערע יאַטן האָבן זיך שוין אַן עצה געגעבן. מיר האָבן גיך דערקענט איינער דעם צווייטן און זיך געטוליעט צוזאַמען, אָנגעשפּאַרט אַ קאָפּ אויף עמעצנס פּלייצע, אָדער עמעצנס שיך אונטערגעשפּאַרט צוקאָפּנס, און חי־געלעבט! פֿאַרטאָג שיינט שוין ווידער די זון, פֿרישע ריחות גייען פֿון די פֿעלדער אַנטקעגן, און די וועלט רופֿט צום לעבן פֿון דאָס ניי. „קיפּיאַטאָק” (הייס וואַסער) איז פֿריי. שטייען מענטשן מיט די טשייניקלעך, איך צווישן זיי, ווערט וואַרעמער, און עס איז ווידער אַ מחיה. וואָס האָט באמת ניט געלאָזט רוען איז דער אַפּעטיט. אַ סך פֿאָרן מסתמא אַרויס פֿון באַלעבאַטישע היימען אָן עסן, איז רק מ'עסט. מ'עסט קאָלבאַס, מ'עסט געבראָטענע הינער, מ'עסט געפּרעגלטע פֿליישן, היינט קעזן! געטריקנטע גאָמעלקעס, קעזן מיט פּעפּער, היימיש געמאַכטע, און חלה און פּוטערקוכן, אַז די סלינקע רינט איבערן מויל. עס דוכט זיך איך וואָלט אַן אָקס אויפֿגעגעסן. מ'איז דאָך אָבער פֿון קינדווייז אָן געוואוינט געווען צו וועלן עסן און ניט האָבן, מאַכט מען שלום מיטן הונגער, אָדער מ'שטראָפֿט זיך אַליין אויס פֿאַר האָבן גרויסע אויגן און מ'פֿאַררעדט זיך אַליין די ציין.

אַנטקעגנאיבער, אין אַ ווינקל, זיצן צוויי מיידלעך. די האָר אויסגעצוואָגן, אין ציכטיקע זומערדיקע קליידלעך, קוקן אויס צו זײַן פֿון באַלעבאַטיש שטאַנד. זיי לייענען ביכלעך און בייטן זיך פֿון צייט צו צייט מיט אַ וואָרט. איך וואַרף אַן אויג אויף זיי, כאַפּן זיי צוריק אַ שעמעוודיקן קוק און לייענען ווידער.

— וואָס לייענען מיידלעך? — ווענד איך זיך צו זיי און רוק זיך צו נעענטער.

דאָס העלע מיידל טוט אַן עפֿן אויף אַ פּאָר בלויע גרויסע אויגן און ווייזט אירע שיינע ציין מיט איר פֿריילעכן שמייכל, אַ מין גוט מאָרגן מיר. דאָס צווייטע מיידל, מער באַשיידן, קוקט אַרויס פֿון ביכל און, קוים מ׳הערט, ענטפֿערט זי: פּושקין. כאָטש מיין בליק איז געווען אינגאַנצן אויפֿן בלאָנדן מיידל, האָט אָבער געענטפֿערט די צווייטע. רעד איך שוין צו ביידן.

— און איר, איר וואָס לייענט? — פֿרעג איך שוין דער העלער מיידל דירעקט.

— און איך לייען פּרץ, — ווי פֿאַרשעמט, וואָס זי לייענט בלויז אַ יידיש ביכל.

געפֿעלן מיר, פֿאַרשטייט זיך, ביידע, אי פּרץ, אי פּושקין, און איך דערמאָן זיי אייניקע שטעלן פֿון פּושקינען און פּרצן, זיי זאָלן וויסן אַז איך לייען אויך אויף ביידע שפּראַכן. ליגן שוין די ביכלעך אויף די שויסן. די מער באַשיידענע רייסט זיך רעדן רוסיש, גייען מיר איבער אויף רוסיש. דערווייל רוקט זיך צו אַ צווייטער יאַט, מיט וועמען איך האָב זיך שוין פֿריער באַקענט, אַ האָמלער וואָס פֿאָרט קיין קיעוו. די מיידלעך מעסטן אים אָפּ מיט די אויגן, און מ׳מאַכט שוין אַ ווינקל פֿאַר אונדז אַלעמען צו זיצן, און, אין פֿירן, ווערט פֿריילעכער. די מיידלעך, קרעמענטשוגער, דערציילן אַז זיי פֿאָרן אויך קיין קיעוו. די מער באַשיידענע וויל לערנען, זי וויל אַריין אין קיעווער אוניווערזיטעט, מ׳רופֿט זי קלאַראַ. די העלע מיידל, אַ מאָדיסטקע פֿון דער היים, טראַכט ניט פֿון לערנען, זי וויל אַרבעטן און זען אַ וועלט, מ׳רופֿט זי רחלע. זי לאַכט פֿון איר נאָמען רחלע. — מיין מאַמע, — זאָגט זי, — וויל דווקא רחלע, זאָל זיין רחלע, אָבער איצטער וועל איך הייסן רחל,—טוט זי זיך כוואַטסקע אַ שטעל אויף, ווי זי וואָלט באמת שוין געוואָרן אַן אַנדערע. לאַכן מיר מיט אַ ברייטן געלעכטער, צופֿרידן פֿון דער נייער באַקאַנטשאַפֿט, וואָס מיר פֿאָרן אַלע צוזאַמען.

אויפן דעק ווערט פריילעכער. ערגעץ פונווייטנס צעשפילט זיך אַ בחורל אויף אַ גיטאַרע. ער שפילט פריילעכע אוקראַאינישע לידער, אַז עס ווילט זיך אַזש גיין טאַנצן. טוען זיך טאַקע אַ סך אַ לאָז צו אים. ער צעשפילט זיך שטאַרקער, און אַ פאָר דאָרפישע מיידלעך כאַפן אונטער מיט זייערע יונגע, קוויטשיקע טענער, ווי זיי וואָלטן זיך צונויפגערעדט אויף זייער מוטערשפראַך. רחלע ווערט גאָר אַן אַנדערע. עס זינגט פון איר אַרויס. — ווען זי שעמט זיך ניט וואָלט זי צוגעשטאַנען צום כאָר, — זאָגט זי.

— צייט עפעס איבערצובייסן! — טוט קלאַראַ אַ קאָמאַנדעווע, און הויבט אָן אַרויסלייגן די עסנס, וואָס איר מאַמע האָט איר מיטגעגעבן. עס איז קענטיק אַז זי האָט דאָרטן פון פויגל-מילך. רחלע כאַפט גוטמוטיק אַרויס פון איר קערבל איר בייטראָג: אַ פאָר גרינע אוגערקעס, שוואַרצן ברויט און גאָמעלקע קעז. לויפן מיר שוין, ביידע יאַטן, ברענגען אונדזער חלק. איך כאַפ דעם טשייניק, דער צווייטער לאָזט זיך צום בופעט. אויך הפנים ניט קיין אָרעמער, טראַכט איך. און אָט ליגט שוין אויסגעשפרייט אַ קלאָרער טישטוך פון קלאַראַס זייט, רחלע שניידט שטיקלעך קעז און אוגערקעס, און מיר עסן און האָבן הנאה, און עס ווילט זיך די צייט זאָל זיך ציען, מיר זאָלן פאָרן וואָס לענגער צוזאַמען.

אָט זעט זיך שוין פון ווייטן די קראַסאַוויצע קיעוו. דאָס ערשטע מאָל וואָס איך פאָר פאַרביי קיעוו מיטן טייך. עס זעען זיך די באַגילדטע קלויסטער-שפיצן, וואָס שימערירן אין זון-שטראַלן, דער וולאַדימיר באַרג איז פול אין גרינס, און עס ציט מיך אַהין מיט מיין גאַנצן וועזן. קלאַראַ פוצט זיך שוין, פאַרקעמט אירע שוואַרצע האָר אין טיילן. מיט איר ווייסן, געקראָכמאַלעטן, מענערישן קאָלנער, זעט זי אויס ווי אַ סטודענט. ניט אַנדערש ווי קיעוו וואַרט אויף איר. רחלע, אַ ביסל אומעטיקער, קוקט אויף קיעוו מיט גרויסע, צעשראָקענע אויגן, ווי זי וואָלט ניט געוואוסט פון וואַנען אָנהויבן. איך טרייסט איר אַז זי וועט קריגן אַרבעט דורך די אַדרעסן מיט וועלכע איך באַזאָרג ביידע מיידלעך. ליאָווע גאָלדין פאַרנעמט זיך אויך גרויס, ער וועט זיך לערנען אויף דאָקטאָר, ניט אַנדערש. קלאַראַ און ליאָווע גאָלדין שפאַרן זיך פאָראויס מיט זייערע פעק, און רחלע איילט נאָך אַלץ ניט, זי וויל נאָך אַלץ עפעס הערן און עפעס פרעגן. — צום ווידערזען! — שרייען מיר איינע צו די אַנדערע, און צעשיידן זיך. ס'איז ווי פוסט געוואָרן אויף אַ ווייל̈ע די ווייטערדיקע רייזע צו יעקאַטערינאָסלאַוו צו. אַ סך זיינען אַרונטערגעגאַנגען, נייע פאַסאַזשירן זיינען אַרויף. מ'פאָרט ווידער. אַ סך יידן, וועלכע מ'לאָזט

אין קיעוו ניט זיין אָן וואַוינרעכט, שילטן נאַטשאַלסטוואָ מיט ביטערע קללות. און עסן האָב איך אַלץ ווינציקער פאַר אַזאַ ווייטער רייזע.

ענדלעך קומען מיר אָן אין יעקאַטערינאָסלאַוו. איך לאָז מיין פעקעלע אין האַפן, און לאָז זיך צופוס אין שטאָט אַריין. איך האָב אַ פאָר אַדרעסן צו חברים, אָבער זיי וועל איך ערשט קענען זען נאָך דער אַרבעט, האָב איך דעם גאַנצן טאָג פאַר זיך. גיי איך פון גאַס צו גאַס. אַ שיינע, ברוקירטע שטאָט. דער נעווסקי פראָספעקט ציט זיך לענג־אויס איבער דער גאַנצער שטאָט, ווי אַ פראַכטפולע אַלעע, פון בוימער און בענק וואָס ציען זיך מיילן ווייט, און ביי די זייטן איילן טראַמווייען, קלינגען: מאַכט אַ וואַרע! מאַכט אַ וואַרע! זיץ איך אַ ווײַלע און באַטראַכט און עס געפעלט מיר די שטאָט. דאָס איז ניט קיעוו, נישט פאַר סטודענטן, טראַכט איך. אָבער אַ שיינע, גרויסע שטאָט. אַנדערע מענטשן. אַרבעטער איילן אין זאַוואָדן, — פאַבריקן צו דער אַרבעט. לויט זייערע היטלען, העמדלעך און שטיוול — עכטע רוסישע אַרבעטער. וואו ניט וואו וואַרפן זיך דורך יידישע ייִנגלעך און מיידלעך, קענטיק שניידער, שוסטער, מאָדיסטקעס, „רעמעסלעניקעס", ווי מ'האָט זיי דאַן גערופן. איך פיל אַז איך וואָלט עפעס געגעסן, ווי עס פאָדערט מיין אַפעטיט, אָבער קיין געלט האָב איך ניט. לאָז איך זיך שוין ווידער טיפער אין שטאָט.

איך גיי פאַרביי אַ שיד־קראָם, פרעג איך דאָרט וואו די זאַגאַטאָוושטשיקעס געפינען זיך. מ'גיט מיר עטלעכע אַדרעסן. אויף טרויאיצקי באַזאַר שטייען געמויערטע קראָמען אין רייען, אויף אייניקע קראָמען הענגען שילדן מיט זאַגאָטאָווקעס אויסגעמאָלן. באַטראַכט איך וואָרהין פריער אַריינגיין. דעם אמת געזאָגט, האָט זיך מיר אין קיינער פון זיי ניט געוואָלט אַריינגיין. פון דרויסן שמוציקע פענצטער, אינעווייניק זיצן אַ צוויי דריי שטעפער, וואָס שטעפן סאָלדאַטסקע שטיוול, נייען אַריין גומקעס אין קאַמאַשן, און האָבן הפנים מורא אַרויסקוקן צו מיר, ווען איך שטיי שוין אַ היפשע ווײַלע און קוק אַריין אין וואַרשטאַט. איך קלייב אויס אַ עטוואָס שענער פענצטער, וואו עס איז אַ ביסל ריינער, ווי אין די אַנדערע, בלייב שטיין ביי דער אָפענער טיר פון קראָם, טו אַ זאָג גוט מאָרגן, און וואַרט מ'זאָל מיך אַריינרופן. אַ ברייטבייניקער, מיטליאָריקער, הויכער ייד האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין שטול, וואו ער איז געזעסן לעבן אַ שרייב־טישל, און זיך פאָרגעשטעלט: באַוואַטסקי איז מיין נאָמען. זאָג איך אים מיין נאָמען און דערצייל אים, אַז איך בין ערשט געקומען מיט דער שיף און זוך אַרבעט. עס געפעלט

אים, זאָגט ער, אַזאַ אַרבעטער ווי איך, וואָס איז ערשט געקומען און זוכט שוין אַרבעט, רוט זיך אַפילו ניט אָפּ. ער פֿרעגט מיך פֿונאַנדער וואָס איך טו און, אַז איך זאָג אים אַז איך האָב געאַרבעט אין קיעוו אַלס זאַגאָטאָווטשיק, ווערט ער מלא שמחה.

— דאָס הייסט, — זאָגט ער, — אַז אין אַזאַ מאַסטערסקאַיע וואָלסטו דאָך געקענט פֿירן דאָס רעדל.

דאָס מיינט אַז איך זאָל צושניידן און געבן צו דער האַנט די פּאָר שטעפּער. שאָקל איך צו מיטן קאָפּ, פֿאַרשטייט זיך, אַבי ער זאָל מיך אָנשטעלן.

— און אַז איך, למשל, גיי אַוועק, קענסטו דערווייל אַרבעטן?

— פֿאַרשטייט זיך, — ענטפֿער איך שוין אויף זיכער.

איך זע עס בלישטשען אים די אויגן פֿאַר פֿרייד. מיר געפֿעלט ניט וואָס ער „דוקעט" מיך, כאָטש ער זעט מיך דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן, אָבער, טראַכט איך מיר, ס'איז ניטאָ וואָס פֿאַראיבל צו האָבן. וועגן שכירות וויל ער ניט רעדן, ער וועט מיך אויספּרואוון, דאַן וועט מען רעדן. בלייבט דאָס אַזוי, און איך וויל זיך שוין שטעלן אַרבעטן. באַטראַכט ער מיך און טוט אַ פֿרעג וואו איז מיין דירה. ענטפֿער איך, אַז איך האָב דאָ אַ פֿריינט, וועמען איך וועל שפּעטער באַזוכן, וועל איך שוין זען מכוח אַ דירה. ער פֿאַרשטייט הפנים אַז איך בין ניט קיין גביר, כאַפּט ער אַרויס אַ רובל און זאָגט:

— דו, בחור, גיי אַפֿריער און עס גוט אָפּ, נאָכדעם וועסטו זיך שטעלן אַרבעטן.

פֿאַרגיב איך אים שוין וואָס ער זאָגט מיר „דו", און טראַכט אַז ער איז פּאָרט אַ פֿיינער מענטש. ער געפֿעלט מיר שוין פֿאַר אַ באַלעבאָס. גיי איך אַריין אין אַ סטאָלאָווקע, נעם אַ הייסן, געשמאַקן באָרשטש מיט פֿלייש, וואָס איך האָב שוין אַ לאַנגע צייט ניט געגעסן, קאָטלעטן אויך, און איך בין זיך אמת מחיה. איך דערפֿיל זיך מוטיק, שטאַרק, פֿאַרטיק צום אַרבעטן.

אין אַ האַלבער שעה אַרום קער איך זיך צוריק, נעם אַראָפּ מיין רעקל, פֿאַרקאַטשע די אַרבל גרויסשטאָטיש און נעם זיך שניידן מיטן מעסער, וועלכן איך פֿלעג שטענדיק טראָגן אין קעשענע, אין פֿאַל איך וועל אים ערגעץ דאַרפֿן.

כאַוואַטסקי שטייט פֿון דערווייטן און קוקט זיך צו. ער וויל זען צי עס איז אמת וואָס איך האָב אים דערציילט, אַז איך בין אַ

גוטער צושניידער. איך מאַך זיך אַז איך באַמערק אים ניט און טו אַ שאַרף מיין זייער שאַרפן מעסער, ווי אַן אמתער בעל־מלאכה, און עס גייט ווי אויף פּוטער. מיין האַנט איז זיכער און שנעל, און די צוגעשניטענע אַרבעט וואַקסט אין דער הויך ווי אַ באַרג. שטעלט ער זיך שוין, אַ צופרידענער, קעגן דער ברעט וואו איך שנייד, און וויל אַז איך זאָל אים דערלאַנגען מיין גאַנצן יחוס. איך געפעל אים זייער, איז ער זיך מודה. איך טראַכט: דער ייד איז אַ חניפהניק, ער גלעט מיך איבער דער פּלייצע כדי איך זאָל אַרבעטן שנעלער און גוט פאַר אַזאַ פריינטלעכן באַלעבאָס ווי ער.

נאָך דער אַרבעט, אין אָונט, האָב איך זיך געלאָזט זוכן גרישע דעם שוסטער, וועמען איך האָב געקענט נאָך פון קיעוו, אַן אָנפירנדיקער אַרבעטער אין דער באַוועגונג, וואָס האָט געמוזט פאַרלאָזן קיעוו אַזוי ווי איך. גרישען האָב איך אָבער ניט געקענט אָפּזוכן דעם ערשטן טאָג. אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָט זיך דעמאָלט געטומלט, זשאַנדאַרמעריע האָט געהאַלטן אין נישטערן די „קראַמאָלע”, ווי זיי האָבן גערופן אונדזערע יאַטן. זוך איך שוין אָפּ מיינע באָברויסקער יאַטן, ווינציקער „וויכטיקע” פאַר דער פּאָליציי, אַ שוועסטער און אַ ברודער. זי איז אַן אַקושאָרין און ער איז אַ פּריקאַזטשיק. איך ווייס אַז זיי וואוינען ביי אַ פאַרהייראַטער שוועסטער, דער מאַן איז אַ קצב אויף באַזאַרנע גאַס. איך טרעף די גאַנצע פאַמיליע ביי אַ באַלעבאַטיש געגרייטן טיש, פאַרשטייט זיך, אַ גוטע פלייִשיקע וועטשערע. זיי לאַדן מיך פריינטלעך איין צו עסן און איך לאָז זיך ניט בעטן. איך דערצייל זיי, אַז איך אַרבעט שוין, כאָטש דעם ערשטן טאָג אין שטאָט, און זע אַז אַלע קריגן דרך־ארץ פאַר מיר. דער קצב, אַליין אַ גוטער פאַרדינער, שאַצט מיך הפּנים אָפּ אַלס אַ האָרעפּאַשנער בחור, ניט פון „יענע”, וועמען ער האָט שוין געזען אין זיין הויז — יאַטן, וועמען מ'מוז אַלע מאָל מיט עפּעס אַרויסהעלפן. ביים עסן פאַרגעסט ניט שאַפּיראָ, דער קצב, אונטערשפּאָסן פון די „מרגלים”, וועלכע זאָרגן ניט וועגן קיין תכלית. סאָניע די אַקושאָרין און איר ברודער ליאָווע קייכן פון געלעכטער. זיי ווייסן שוין, אַז ער האָט באמת אַ סך אַ בעסערע מיינונג וועגן די „באַוועגער”. איך זע טאַקע, אַז ער ווייסט אויך פון מיין אַרעסט אין קיעוו און האָט פונדעסטוועגן קיין מורא ניט איך זאָל בלייבן אין זיין הויז, ווייל דאָס הויז, זאָגט ער, איז גרויס גענוג פאַר אַלעמען. פאַרשטייט זיך, אַז איך וועל צאָלן וויפיל עס פאָדערט זיך. איך און אַלע זיינען צופרידן.

באָריסקע פאַרשטייט אַן עסק

איך האָב שוין אַ היים און אַרבעט, טראַכט איך, און וועל שוין זען וואָס ווייטער וועט זיין. כאַוואַטסקי, מיין באַלעבאָס, ווייזט זיך אַרויס, איז טאַקע געווען ניט קיין שלעכטער מענטש. פאַרנומען אויך מיט אַנדערע געשעפטן, פאַרלאָזט ער זיך אויף מיר אַ סך. דורכן טאָג פיל איך זיך אין ווערקשטאַט גאַנץ פריי, די יונגע אַרבעטער האָבן אָפשיי פאַר מיר. — אַ קיעווער זאַקראָישטשיק, — הער איך ווי זיי באַרימען זיך מיט מיר פאַר די קונים. די ערשטע עטלעכע טעג בין איך מיט זיי אַ ביסל פונדערווייטן, איך סטאַרע זיך דערקונדיקן וועגן זיי ווי געהעריק, איך ווייס אָבער אַז דורך די יונגע חברה וועל איך דערגיין אַ סך וואָס טוט זיך אין די ווערקשטאַטן פון אונדזער פאַך. די אַרבעטס־שטונדן, ווייס איך שוין, זיינען לאַנגע, דאָס געהאַלט — קליין, און וועגן אַן אַכט שטונדיקן אַרבעטס־טאָג טראַכטן זיי גאָר ניט, אַרבעטן ביי פייער אין אָוונט, איז אַ געוויינלעכע זאַך, אַפילו זומער־צייט אויך. זע איך שוין אַז דאָ איז אַ ברייט פעלד צו אָרגאַניזירן די אַרבעטער, און עס פאַרדריסט מיך וואָס דאָ, ווי אין קיעוו און אין באָברויסק, דאַרף מען ערשט אָנהייבן איינטענהן וועגן בעסערע באַדינגונגען. — ווער רעדט שוין וועגן פאָליטישע זאַכן... איין מאָל נעם איך אויפן צימבל דעם יינגסטן אין וואַרשטאַט באָריסקען. ער געפעלט מיר צוליב זיין גוטמוטיקייט און שטענדיקן הומאָר. צום ביישפיל, ווען ער באַמערקט דעם באַלעבאָס קומענדיק, זאָגט ער אָן די אַנדערע: דער אָנלעגער קומט. די באַלעבאָסטע רופט ער „די גראָבע טוצע". חברה לאַכן אין די הויפנס.

זאָג איך אַמאָל צו באָריסקען, אַז פון שפאַסן אַליין וועט די אַרבעטער בעסער ניט ווערן. געפעלט דאָס באריסקען זייער און זייער, און ער טוט אַ זאָג שטילערהייט, אַז פאַר בלויז שפאַסן וואָלט מען ניט געכאַפט כמעט יעדן טאָג מענטשן פון די גאַסן און זיי אַרעסטירט. דערביי קוקט ער מיר צו זען וואָס פאַר אַן איינדרוק עס מאַכן אויף מיר זיינע ווערטער, ווי ער וואָלט מורא געהאַט אַז ער האָט צופיל גערעדט. נוץ איך אויס די געלעגנהייט און דערצייל אים אַז ערשט לעצטן יאָר האָבן מיר אין קיעוו זיך דערשלאָגן צו אַן עלף־שטונדיקן אַרבעטס־טאָג, אָנשטאָט אַ צוועלף־שטונדיקן, און אַז מ׳וועט שוין מסתמא באַלד אַרבעטן צען, אויב ניט אַכט שטונדן, ווי מ׳אַרבעט שוין

אין אויסלאַנד. איך גיב צו אַז אויב מ׳קען אין קיעוו, קען מען דאָ אויך טאָן דאָס זעלבע. איך זע אַז באַריסקעס אויגן פינקלען, ער פאַרשטייט אַז מיר רעדן אויף איין שפּראַך.

פון באַריסקען דערוויס איך זיך אַז גרישען דעם שוסטער זוכט די פּאָליציי ווי מיט ליכט, נאָר ער ווייסט וואו מ׳קען אים געפינען, און ער וועט שוין זען מיך צונויפברענגען מיט אים.

דערווייל גייען מיר אַרונטער אויף פּראָספּעקט גאַס, אויך אַ בירזשע, וואו מ׳טרעפט זיך צוזאַמען ווען מ׳דאַרף. ווייס איך שוין אַז ס׳איז די זעלבע סיסטעם צו טרעפן זיך. מיט אַלע פּיטשעווקעס, טראַכט איך, ווי אין באָברויסק און אין קיעוו. מ׳שטייט פּאָרלעכווייז, אין דרייען, קופּקעסווייז, יאַטן און מיידלעך אין העמדלעך, שוואַרצע, רויטע, ווייסע, מיט קוטאַסן, וואָס הענגען אויף אַ זייט, די מייסטע זיינען אָן היטלען, מיט די האָר אַרויף, האָר געגרויזטע, לענגערע האָר; מיידלעך, יינגליש געשאָרן, ביי אַנדערע די האָר אונטערגעהאַקט ווי ביי אַ קוטשער; אַ סך יונגע בחורימלעך מיט פּנימער ווי אין ראַמען איינגעפּאַסט, און זייערע בערדלעך, פאַרלאָזענע ווי ביי „אינטעליגענטן”. מ׳רעדט שטיל און מ׳רעדט אַ סך, מיט די הענט, מיטן מויל און מיט די אויגן. עס פעלן אויך ניט די קליינשטעטלדיקע מיידלעך מיט זייערע לאַנגע צוויי צעפּ ביז צו דער טאַליע, פאַרפלאָכטן פון ביידע זייטן, כאָטש נעם און טרייב זיי אָן ווי מיט ליצעס. דאָ און דאָרט דערקען איך די חברים און חברטעס, וועלכע מיר האָבן געהאָלפן פון קיעוו זיך דערשלעפּן אין אַ צווייטער שטאָט, אַ סך באָברויסקער, וואָס זיינען אַוועק פון זייער אָרעמקייט אין דער ברייטער וועלט אַריין.

איך דערפיל זיך כמעט ווי ביי זיך אין דער היים. אין יענער צייט זיינען געווען פאַרשיידענע בירזשע גייער. אייניקע פלעגט מען רופן „פון כאַשען צו באַשען”. דאָס זיינען געווען מענטשן, וואָס פלעגן גיין פון קופּקע מענטשן צו אַ צווייטער קופּקע, זיך אויסרעדן מיט יעדן אַ ביסל ביז שפּעט אין דער נאַכט, און אויף מאָרגן ווידעראַמאָל דאָס זעלבע. זיי האָבן די שפּיאָנען געקענט זייער גוט און וועגן זיי פלעגן די שפּיאָנען דענקען ווי וועגן „רעדל פירער”. באַווייזט זיך אַ בלעטל אויף דער בירזשע, טוען די שפּיאָנען אַ כאַפּ אַרויס אַ ביסל יאַטן מיט דער זיכערקייט אַז זיי האָבן שוין וועמען זיי דאַרפן. ווערט פאַרשפּרייט אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּראָקלאַמאַציע, אַרעסטירט מען אַנדערע יאַטן וואָס רעדן רוסיש. אָבער די בירזשע גייט אָן. דאָס זיינען

די „מרגלים” וואָס האָבן צוגעוואוינט די יוגנט אין יענער צייט צו שפּאַצירן אויף דער „בירזשע”. מער דערפאַרענע אין דער באַוועגונג האָבן שוין געוואוסט ווי אויסצונוצן די בירזשע אַמבעסטן. אַלס נאָך אַ גוטער זאַמלפּונקט פאַר דער באַוועגונג האָט פאַרן זומער געדינט דער פּאָטיאָמקין סאַד, וואָס איז געווען ביי דער ענדע פון נעווסקי פּראָספּעקט. אַ פּראַכטפולע געגנט זומערצייט, מיט אַ צוגאַנג צום דניעפּער, וואו שיפלעך פלעגן שוין שטיין און וואַרטן אויף ליבהאָבער. צו יענעם פּלאַץ פלעגט זיך קלייבן אין גרופּן, צו אַכט און צו צען, זיך לאָזן אויף שיפלעך, כלומרשט איבעריאָגן איינע די אַנדערע, פאַריאָגן זיך ווייט אויף די אינזלען אינמיטן טייך, און דאָרט אויסאַרבעטן אַלע אונדזערע פּלענער ווי אָנצופירן די אַרבעט אין יעדן צעך און אין יעדן ווערקשטאַט. אונדזער אונטערערדישע אַרבעט האָט, אַזוי אַרום, געהאַט אַ לופט און ליכט. אונטער דער נאָז פון פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע זיינען מיר געוואַקסן און זיך געמערט.

דער סטרייק

צו געווינען עפּעס אין יענע צייטן האָט מען געמוזט ביטער קעמפן. באַלעבאַטים האָבן געטענהט:

— וואָס הייסט? אינמיטן דרינען וועלן זיי אונדז דעות זאָגן ווען צו ענדיקן אַרבעטן! און אַז מ׳דאַרף די אַרבעט פאַרענדיקן היינט וועלן מיר דען וואַרטן אויף מאָרגן?

אָבער מיר האָבן פאָרט אָרגאַניזירט אַ סטרייק. פון מויל צו מויל צעטראָגט זיך אַן אָנזאָג — אַ שוסטער סטרייק. אַ סך וואַרשטאַטן זיינען פאַררוקט אין לעכער, צעשטעקט אויף בוידעמער, וואו הייפּעלעך מענטשן זיצן און אַרבעטן. האַוועט מען, לויפט מען אַרום פון גאַנץ פרי ביז שפּעט אין דער נאַכט. אַמאָל דאַרף מען גאָר עמיצן „דערלאַנגען” אויך, ווייל ניט אַלעמען העלפט אַגיטאַציע. דאַן לאַכט מען שוין ניט. אַ באַשלוס איז אַ באַשלוס, ווייל אויב מ׳פאַרלירט איין צעך, איז שווער צו אָרגאַניזירן אַ צווייטן צעך, ממילא ווערט דאָס שוין אַ זאַך, וואו אַלע דאַרפן העלפן.

עס ווייזן זיך בונדיסטן, וואָס ווילן פירן דעם סטרייק; סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן ווילן געווינען פּרעסטיזש, און די סאָציאַל דעמאָקראַטן גייען דאָך אוודאי פאָראויס פון אַ מאַסן־באַוועגונג פון אַרבעטער.

גייט טאַקע די בירזשע כאַדאָראָם. מ׳דאַרף די לערן־ייִנגלעך באַזאָרגן מיט עסן. זייערע עלטערן שיקן זיי אַרבעטן און גיבן זיי ניט קיין עסן אין דער היים. אַ סך אַרבעטער, וואָס זיינען ביי די באַלעבאַטים אויף עסן און קוואַרטיר, האָבן ניט וואו צו זיין און וואָס צו עסן, מוז מען דאָס אַלץ באַזאָרגן. דער קאָפּ איז פול מיט אַלע פּראָבלעמען. מיר זיינען בלויז עטלעכע מענטשן, וואָס זיינען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַרונטערנעמען די אַרבעטער אין סטרייק, אָן אַ גראָשן געלט אין „קאַסע”, וועלכע איז קיינמאָל ניט געווען צוגעגרייט. פאַלט אונדז איין זיך ווענדן צו די „ליבעראַלן” אין דער באַוועגונג, וועלכע שטאַמען פון רייכע עלטערן, זיי זאָלן העלפן מיט געלט געווינען דעם סטרייק.

מאַיסעיעוויטש, אַ סטודענט, וועמען מען האָט אַרויסגעוואָרפן פון קיעווער אוניווערזיטעט — און איז ביי זיין רייכן טאַטן אין יעקאַטערינאָסלאַוו אַלס „פּאָדנאַדזאָרניק”, איז זייער צופרידן צו טאָן עפּעס אויף דעם געביט. אייניקע עקסטערנע מיידלעך און בחורים, וואָס זיינען נאָענט צו דער בירזשע, אָבער ווייט פון ממשותדיקער אַרבעט אין דער באַוועגונג זיינען אויך גרייט צו העלפן. מאַיסעיעוויטש כאַפּט אויף גיך דעם געדאַנק און ווערט זייער טעטיק צו שאַפן געלט. עטלעכע חברטעס נעמען זיך עפּעס טאָן פאַר די לערן־ייִנגלעך מכח עסן, און באַלד קען מען זען די מיידלעך אויף דער בירזשע מיט פּעק עסן, וואָס מיר הויבן אָן צעטיילן פאַרן טאָג. עס ווערן אויך געשאַפן דירות פאַר די אַרבעטער צום שלאָפן. באַריסקע לויפט פון קאָמיטעט צו מאָיסעיעוויטשן קריגן געלט, אַרויסהעלפן דעם קאָמיטעט קויפן שפּייז. מיט איין וואָרט, עס פורעמט זיך אויס אַ גאַנצע מאַשין, יעדערער אויף זיין געביט, ווי געשולטע „עקספּערטן”.

באַלעבאַטים קערן אַ וועלט. זיי מסרן אויף וועמען מ׳ווייסט עפּעס, און פּאָליציי יאָגט זיך נאָך אַלעמען. אָט באַפאַלט זי די בירזשע, שטעלט אָפּ אין גאַס „פּאַרדעכטיקע”, אָבער מיר קליגן איבער די פּאָליציי. דער סטרייק ציט זיך אַרום זיבן־אַכט וואָכן, און די שיך־אַרבעטער געווינען אַ צען־שעהאיקן אַרבעטס־טאָג.

עס לאַדן אונדז איין צו העלפן זיי סטרייקן די שניידער, די וועשער, די מאָדיסטקעס, און איך ווער שוין כמעט אַן עקספּערט אויף אַזעלכע זאַכן. איך פאַרנאַכלעסיק מיין אַרבעט. דער באַלעבאָס זאָגט אַז ער איז שטאַרק אַנטוישט אין מיר, ער וואָלט קיינמאָל ניט געגלויבט אויף מיר אַז איך זאָל אים אַזוינס „אָפּטאָן”. ער האַלט מיר אין איין דערגיין די יאָרן, אים איז שוין ניט געפעלן מיין אַרבעט, און איך אייל

זיך צו פֿאַרלאָזן אים איידער ער וואַרפֿט מיך אַרויס, כאָטש איך ווייס אַז קיין אַנדערע באַלעבאַטים וועלן שוין אַפֿילו ניט וועלן קוקן אויף מיר. איינמאָל דערציילט מיר שאַפּיראָ דער קצבֿ, וואו איך האָבֿ געוואוינט, אַז שוין די צווייטע נאַכט ווי מ'דרייט זיך אַרום זיינע פֿענצטער, און ער ראַט מיר „זיך אָפּטראָגן", אויבֿ איך קען.

צוריק אין קיעוו

אָנהויבֿ ווינטער באַשליס איך פֿאָרן צוריק קיין קיעוו. נאָך אַזוי־פֿיל אַרבעט פֿאָרן סטרייק האָבֿ איך פֿאַרלוירן אַ סך וואָג, געוואָרן מאָגערער, דערצו האָבֿן מיינע וואָנצעס זיך אויסגעהאָדעוועט, האָבֿן זיך צעשפּראָצט ווי ביי אַ דערוואַקסענעם מענטשן, בין איך געווען זיכער אַז פּאָליציי וועט מיך דאָרט ניט דערקענען.

אָנהויבֿ 1902 איז זייער פֿריילעך געוואָרן אין קיעוו. און אפשר האָט זיך מיר בלויז געדוכט אַזוי, ווייל איך האָבֿ קיעוו זייער ליבֿ געהאַט, קיעוו איז מיר געוואָרן אַ סך היימישער ווי מיין באָברויסק. קיין וואונדער ניט, אַלע האָבֿן ליבֿ געהאַט קיעוו. זומער — די שיינע נאַטור, ווינטער — דער פֿולער לעבֿן אין גאַס פֿול מיט סטודענטן און גימנאַזיסטן; דער „נאַראָדני דאָם" (טעאַטער); די לעקציעס, וואָס זשעלעזנאָוו גיט איבער פּאָליטישע עקאָנאָמיע; לעקציעס איבער ליטעראַטור; סאָלאָווצעווס טעאַטער, וואו עס שפּילן די בעסטע אַרטיסטן; די אָפּערע, וואו שאַליאַפּין פֿלעגט אַרויסטרעטן; און טאַקע ווייל מ'טאָר דאָרט ניט וואוינען, ווייל מ'לאָזט ניט, ווילט זיך עס שטאַרקער.

אויף פֿונדעקלעיעווסקע גאַס אין אַ פֿאָדוואַל, וואו רחל האָט געוואוינט מיט אירע אַ חברטע אין אַן ענגן, שמאָלן צימער, איז געווען פֿריילעך און היימיש. דער טיש איז פֿול מיט ביכער. דער בלויער אַבאַזשור איבערן לאָמפּ האָט צוגעגעבֿן אַ באַזונדערן חן. פֿון אַלץ האָט אַרויסגעשיינט, און רחלע אַליין — אַ ברען! מיט אירע בלויע אויגן, איר שטענדיקן שמייכל און גאַסטפֿריינדלעכקייט האָט זי אַלעמען צוגעצויגן. איר חברטע ראַאיסאַ, אויך ניט קיין אונטעראויוונדיקע, אַ באַלעזנע, אַן „עקסטערנע", האָט געהאַט איר קרייז אינטעליגענטן. די מערסטע געסט האָט אָבער געצויגן צו רחלען. עס איז אַ פֿולער צימער מיט יונגוואַרג. איך פֿאַל אַריין איין מאָל אַהין, איז רחלע גאָר

אויפֿן זיבעטן הימל. זי דערמאָנט מיר די רייזע אויפֿן שיף און דאַנקט מיר פֿאַר די אַדרעסן, מיט וועלכע איך האָב איר צוגעטראָפֿן. אין אַ ווײַלע אַרום שטייט שוין אויפֿן טיש אַ גרויסער טשײַניק טיי, ווײַס ברויט, וואָרשט, קעז און פּוטער, כמעט אַ „ליאַמע”. בײדע מיידלעך זײַנען אויפֿגעלייגט. אויף יעדן קלאַפּ אין צימער דורכן קאָרידאָר ווייסן שוין די מיידלעך אַז דאָס איז צו זיי. אַמאָל רחלע און אַמאָל ראַאיסאַ לויפֿן שטילערהייט צום טיר, אַרײַנלאָזן חברים און חברטעס. עס פֿאַלן אַרײַן זאַכאַראָוו, מיט וועמען איך צעקוש זיך, בערלין, קאָסטיקאָוו, ראָזע לעווין — מײַנע מיטזיצער אין לוקיאַנאָווקע. עס ווערט פֿריילעך, כאָטש לאָז זיך טאַנצן. אַלע רעדן, אַלע איילן זיך עפּעס דערציילן. איך קוק אויף רחלען. ווי זי האָט זיך דאָס צעבליט! און לשון געקראָגן! איר רוסיש איז קלינגעדיק ווי אַ מזמור.

— רחלע! — זאָג איך פּלוצלונג אַרויס אין שפּאַס, — האָסט שוין איבערגעלייענט פּרצן?

אַז זי שיסט דאָס אַרויס מיט אַ געלעכטער.

— ער, זאַכאַראָוו, איז שולדיק. ער לאָזט מיך ניט לייענען קיין יידיש.

קאָסטיקאָוו פּאַטשט זיך אין דער ברייטער ברוסט און ווייזט אָן אַז ער אויך האָט אַ חלק אין איר רוסיש. פּלוצלונג טוט זאַכאַראָוו אַ זאָג אַרויס אַז ער האָט דעם נייסטן נומער „איסקרא”, ספּעציעל געבראַכט פֿאַר רחלען. בערלין זאָגט אויך אַז ער האָט ערשט געקראָגן לענינס „טשטאָ דיעלאַט”, און עס ווערט אַ שמחה אויף אַלעמען צו זען די נייסטע זאַכן, דאָס לעצטע וואָרט פֿון טאָג.

די „איסקראַ” און „טשטאָ דיעלאַט”

איך קוק און באַטראַכט די „איסקראַ”. אויף פּאַפּיראָס פּאַפּיר, מיט קליינע, געדיכטע אותיותלעך, זעט דאָס אויס אַזוי מאָדנע געהיימניספֿול און טייער. לענינס „טשטאָ דיעלאַט” איז אַ דיק ביכעלע. אַלע טוען זיך אַ לאָז צו דעם ווי צו אַ גרויס געווינס. איך פֿיל זיך אַ ביסל אָפּגעשטאַנען. איך האָב קיין אַנונג ניט וועגן וואָס דאָרטן האַנדלט זיך. שווייג איך און וואַרט ביז איך וועל דאָס איבערלייענען, אָבער חברה וואַרט ניט. ראָזע לעווין וויל שוין אויפֿן אָרט אַז בערלין זאָל נעמען לייענען „טשטאָ דיעלאַט”. רחלע, זע איך, איז ניט שטאַרק

צופרידן מיט אַזאַ פאָרשלאָג, מיטאַמאָל אַזאַ „סעריאָזנע" זאַך לייענען! ראָזע לעווין וויל אָבער שוין אויפן אָרט וויסן. לעזן איז לעזן.

זיצן שוין אַלע געדיכטלעך אָנגעשפאַרט ווער אויף וועמען. איך עפן מויל און אויערן. ווי איינפאַך און פאַרשטענדלעך לענין קומט און זאָגט, און דערקלערט ווי מ'דאַרף בויען די באַוועגונג, ווי זיך אָרגאַניזירן, וועמען און וועלכע פאַרטיי דאַרף דער אַרבעטער נאָכפאָלגן צום ענדגילטיקן זיג פון פראָלעטאַריאַט!

כדי קלאָר צו מאַכן וואָס צו טאָן, קומען געזונטע פאָרשלאָגן, וואָס קיינער ביז לענינען האָט נאָך ניט געזאָגט. זעט מען טאַקע וואָס פאַר אַ רושם „טשטאָ דיעלאַט" מאַכט אויף יעדן איינעם. אַלע בעטן אַ וואָרט, אַלע ווילן עפעס פרעגן, אַליין עפעס צוגעבן. דער אָוונט איז העכסט שפאַנענד און אינטערעסאַנט. פון דעם פריערדיקן, דאַכט זיך איינהייטלעכן קרייזל הייבט אָן ווערן בולטער און בולטער ווער וואוהין עס צילט, ווער מיט וועמען גייט, און וואוהין מיר וועלן קומען.

אַזוי האָבן מיר פאַרבראַכט אַ צווייטן און אַ דריטן אָוונט, אין פאַרשיידענע צייטן. מיר לייענען צוזאַמען פון דער „איסקראַ" פלעכאַנאָווס אַרטיקלען און אַנדערע שרייבער וועגן די רעוואָלוציעס פון 1848; וועגן טעראָר, און נאָך אַזוינע ברענענדיקע פראַגן, וואָס האָבן דעמאָלט באַהערשט די מוחות. חבר **דעווילקאָווסקי האָט איינגעזען** די וויכטיקייט פון די דיסקוסיעס, האָט ער פאָרגעשלאָגן דורכגיין מיט אונדז גרינדלעך לענינס „טשטאָ דיעלאַט", כדי מיר זאָלן עס קענען ברענגען נעענטער צו די מאַסן. אויף די קאָמיטעט־זיצונגען האָט זיך גענומען פילן די אויפלעבונג, וואָס „טשטאָ דיעלאַט" האָט אַריינגעטראָגן אין דער באַוועגונג. ניט אַלע האָבן פאַרשטאַנען זאַכן גלייך. אַ צאָל חברים האָבן נאָך אַלץ געמיינט אַז רעוואָלוציע איז אַ זאַך פון דער ווייטער צוקונפט. די סאָציאַל דעמאָקראַטישע פאַרטיי אין יענער צייט האָט זיך אָבער שוין געשטיצט אויף די פעטערבורגער פאַסירונגען, אויף מאַסן־סטרייקס און די סטודענטן־אומרוען אין די אוניווערזיטעטן. אויך פאַך־סטרייקס אין שטעט און שטעטלעך האָבן געגעבן האָפענונג אויף גרויסע געשעענישן אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. מ'מוז עס אויסנוצן, ניט שלעפן זיך נאָך די געשעענישן. נאָר זיין די אָנזאָגער און פירער. די פאַרטיי האָט זיך גענומען גרייטן צו איר צווייטן צוזאַמענפאָר, וואָס האָט געזאָלט פאָרקומען אין אויס־

לאַנד, אויסצואַרבעטן אַן איינהייטלעכע פּראָגראַם פֿון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי.

איך האָב קיין אַרבעט ניט געקענט געפֿינען, כאָטש צעריים זיך. פֿרידלאַנד, מיין געוועזענער באַלעבאָס, האָט מורא געהאַט מיך אָנשטעלן, ווייל נאָך מיין אַרעסט האָט מען אים אַ סך מאָל גערופֿן אין דער פּאָליציי. האָב איך דערווייל אָפּגעזוכט אַ צימער נאָך מיינע מעגלעכקייטן. איך האָב זיך אַריינגעצויגן צו כאַווקינען, אַ שניידער, אויף קאָנסטאַנטינאָווסקע גאַס, אין פּאָדאָל. די דרויסנדיקע ווענט אין מיין צימער האָבן גענעצט, די ווינקלען אין סופֿיט האָבן געהאַט אַ שימל קאָליר, פֿון די ווענט האָט זיך געטראָגן אַ נאַסער ריח, צו וועלכן מ׳האָט זיך געמוזט צוגעוואוינען כדי צו קענען בלייבן זיצן אין צימער. איך האָב אָפּגערוקט די סאָפֿע פֿון וואַנט, די קאָלירטע נאַסקייט פֿון די ווענט פֿאַרהאַנגען מיט צייטונגען, די פֿענצטער פֿאַרשטעלט מיט אַ דייקער קאָלדרע, מ׳זאָל פֿון דרויסן ניט אַריינקוקן גלייך צו מיר אין פֿענצטער. איך האָב זיך געפֿילט ווי אין אַ קאָנספּיראַטיווער דירה. די דירה האָט געהאַט צוויי אַריינגאַנגען, איינער גלייך פֿון גאַס אין ווערקשטאַט און, דורכן זאַל, צו מיר אין צימער, אַ צווייטער — דורך אַ באַזונדערער טיר אין הויף, דורך אַ קליין טירל אויף אַ קייט, אָן אַ דוואָרניק צום היטן. די ברוקירטע גאַס האָט אָפּגעהילכט מיט פֿערדישע טריט, די טראַמווייען זיינען געלאָפֿן מיט אַ קלונג, דער מויער האָט געהאַט דיקע ווענט, האָט מען אין מיין צימער געקענט „דעם טייוול דעם קאָפּ פֿאַרדרייען” און קיינער זאָל גאָרניט הערן. דערצו איז כאַווקין געוועזן אַ ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט, ביי וועמען מען וועט קיין אָפּטע אָבלאַוועס ניט מאַכן.

האָט טאַקע די אָרגאַניזאַציע זיך פֿאַרטראַכט ווי אויסנוצן מיין דירה פֿאַר גוטע צוועקן. אַן אמת גוטער פּלאַץ צו דרוקן פּראָקלאַמאַציעס און האַלטן ליטעראַטור. צו יענער צייט איז שוין לייבע קאָלעסניק אויך געווען אין קיעוו. אויף לייבען האָב איך זיך געקענט פֿאַרלאָזן. לאַד איך אים איין צו מיר אין צימער, וואוינען מיט מיר ווי לאַנג ער וויל. רייבט ער מיטן פֿינגער זיין גראָבע נאָז און פּאַטשט מיר אין פּלייצע:

— אַרטשע! ביזט אַ יאַט פֿון יאַטן־לאַנד!

דאָס קאָנען אַריינפֿאַלן אין צימער דורך אַ הינטער־טיר, ווען ער וויל, איז לייבען שטאַרק געפֿעלן געוואָרן. ער האָט געהאַסט די דוואָרניקעס ווי דעם טויט פֿאַר זייער „שטעקן די נאָז אומעטום”. לייבען

איינהאַלטן אין צימער איז געווען אוממעגלעך. אַזוי ווי ער פּלעגט פּלוצלונג אַריינפֿאַלן, אַזוי פּלעגט ער פּלוצלונג פֿאַרפֿאַלן ווערן אויף גאַנצע טעג. עס האָט אים ניט געאַרט וואו ער איז געשלאָפֿן אָדער וואו ער האָט געטאָגט. לייבע קריגט אַרבעט אויף דימיעווקע און ווערט דאָרט אַ שטענדיקער טוער אין יענעם ראַיאָן. ער נעמט זיך אונטער צו אָרגאַניזירן די דאַך־אַרבעטער און די סטאָליאַרעס. אמתע יאַטן, רופֿט ער זיי, ניט קיין „טאַרטורים", דאָס מיינט ער צו זאָגן, ניט קיין שניידער און שוסטער — „יאָלדן".

— מיין דירה איז אָבער ביי דיר, — זאָגט מיר לייבע אָן, — מיינע בעבעכעס און מיין מאַמעס „גאַרדעראָבע", וואָס זי האָט מיר געגעבן אויפֿן וועג, בלייבן דאָ. מיינע שבתדיקע „סעמיסראַקע"־הויזן (דאָס מיינט ער זיינע פֿאַרלאַטעטע הויזן) וועלן דיר אין וועג ניט זיין.

זיין דריבנער שמייכל הענגט אים אויף די ליפּן. מוז מען מיטלאַכן פֿון זיין יעדן וואָרט.

וואָלט שוין געווען ניט שלעכט, נאָר עס האָט געפֿעלט עסן. ברויט מיט טיי, און טיי מיט ברויט, איז געווען אַלץ וואָס איך האָב זיך געקענט דערלויבן. אמת, איך פֿלעג זיך אַמאָל אַריינכאַפּן צו בערלינען, אונטערכאַפּן די נשמה, אַמאָל פֿלעגט מאַשאַ זאַכאַראָוואַ ברענגען, אַ מתנה כלומרשט, אַ פֿולן פּאַק מיט עסן, פֿלעגט טאַקע ווערן יום־טובדיק אין צימער, און די אַרבעט איז געגאַנגען ווי אויף פּוטער. צוריק פֿלעגט מאַשאַ צונעמען די פּראָקלאַמאַציעס, און די יאַטן האָבן עס צעקלעפּט, פֿאַרשפּרייט פֿאַרטאָג. שפּיאָנען האָבן געזוכט, גענישטערט, מ'האָט אַרעסטירט מענטשן, ביי יעדן געוואָלט אויספּרעסן פֿון וואַנען קומען די פּראָקלאַמאַציעס, מ'האָט געמאַכט אָבלאַוועס און גלאַט געכאַפּט אין גאַס. רחלען, נעבעך, האָט מען משלח געווען מיטן עטאַפּ קיין קרעמענטשוג, יאָסל דעם איינבינדער, נאָך אייניקע האָט מען אַרויסגעשיקט, מ'האָט געמאַכט אַ שטיקל חורבן אין דער באַוועגונג, בלעטלעך האָט מען אָבער געשפּרייט ווי פֿריער.

לייבע קאַלעסניקס אַרבעט אין דער דעמיעווקער ראַיאָן האָט אַרויסגערופֿן באַוואונדערונג. ער איז באַליבט געוואָרן ביי אַלעמען. איין מאָל איז ער אַריין צו מיר צו באַראַטן זיך ווי בעסער אויפֿלעבן זיין ראַיאָן. מיר אַרבעטן אויס אַ פֿאָרשלאָג צום קאָמיטעט מ'זאָל דורכפֿירן אַ מין אָוונט אין הויז פֿון אַן אַרבעטער, און איינלאַדן אַ גוטן רעדנער, ווי זאַכאַראָוון. עס דויערט ניט לאַנג, און עס פֿאַרקלייבן זיך

דאָרטן אַ סך פון לייבעס דאַך־אַרבעטער, סליעסאַרעס, צווישן זיי אויך גרישקע, אַ ברען אַ יאַט, אין פייער און אין וואַסער! מיר, פּאָדאָליער, אויך אַנדערע ראַיאָנען האָבן געדאַרפט ברענגען אַ גרופּע מענטשן. נעם איך סאָניע די מאָדיסטקע, קאָטיק דעם שניידער, ראָזע לעווין און נאָך צווייען, און מיר פאָרן אויף דימיעווקע.

אַ באַגייסטערטער אָוונט געווען. באַלד זאָגן אונדז אָבער אָן די פּאַטרולן, אַז פּאָליציי קומט. הפּנים צופיל מענטשן אויף איין מאָל זיך צוזאַמענגעקליבן אין איין הויז. דער אַרעסט איז געווען ענלעך צו דעם ערשטן שמחת תורה אַרעסט. דאָס מאָל האָט מען אונדז אָבער ניט געפירט מיט קאָזאַקן איבער די גאַסן, ווייל ענלעכע מאַסן־אַרעסטן זיינען שוין דורכגעפירט געוואָרן אויף סטודענטן און אויף אַרבעטער־סטרייקער. פּאָליציי האָט שוין געהאַט מער פּראַקטיק. מ'האָט זיך שוין אָנגעהויבן צוגעוואוינען אַז מיר מוזן זיך קלייבן, זיי מוזן אַרעסטירן.

מ'באַגעגנט אונדז אין פּאָליציי ווי אַלטע באַקאַנטע, ווען מ'דערוויסט זיך ווער מיר זיינען. נאַטשאַלסטוואָ, ווי דער שטייגער, זידלט זיך און ווייסט שוין וואָס צו טאָן מיט אונדז.

די וואָס זיינען שוין געווען אַרעסטירט צום צווייטן מאָל האָט מען אַוועקגעפירט גלייך אין לוקיאַנאָווער טורמע, וואו נאַטשאַלסטוואָ האָט אונדז דערקענט גלייך אין דער ערשטער מינוט וואָס מ'האָט אונדז געבראַכט אין קאַנצעלאַריע. קיין איינצלנע צעלן זיינען שוין, ניט געווען פאַר קיינעם, „וויכטיקע" אָדער ניט וויכטיקע האָט מען געפּאַקט ווי הערינג אין אַ פאַס... דערפאַר אָבער זיינען מיר שוין געווען פאַרהאַרטעוועטע אין קאַמף, גרייט צו קעמפן אונטער אַלע אומשטענדן...

נאַטשאַלסטווע האָט שוין פאַרשטאַנען אַז דאָס איז מער נישט קיין קאַפּריז פון אומדערפאַרענע קינדער, וואָס שפּילן זיך אין רעוואָלוציע... און האָט גענומען זיך צו אונדז, פּיזיש און מאָראַליש... האָבן מיר זיך, נאַטירלעך, געשטעלט דיבאָם.... פלעגן טאַקע גאַנץ אָפט פּאַסירן געשלעגן און קאַרצער פאַר אונדז, פּאָליטישע אַרעסטירטע. אויף צו להכעיס האָבן מיר געזונגען רעוואָלוציאָנערע לידער. איז דאָס אַוודאי געווען טריף ביי נאַטשאַלסטווע, און מ'האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף אונדז מיט ביטערער אַכזריות... דער סוף איז געווען, אַז מיר האָבן דערקלערט אַ הונגער־סטרייק. דער פּראָקוראָר און אַפילו דער גובערנאַטאָר האָבן גענומען אונדז סטראַשען און אויך בעטן מיר זאָלן זיך באַנעמען גוט און געהאָרכזאַם און, אַז מיר הערן זיי

ניט, דערפֿאַר אָבער גייט שטאָט אויף רעדלעך. — „ס׳איז אַ הונגער־סטרייק אין טורמע״, — צעשפּרייט זיך די נײַס צווישן די סטודענטן און אַרבעטער...

די קאַמפּן אין טורמע האָבן אַרויסגערופֿן אַ מאַסן־באַוועגונג, וואָס האָט שוין אויפֿגערודערט אַלע שיכטן פֿון דער באַפֿעלקערונג...

אַלע טאָג קומען פֿאָר נײַע אַרעסטן. די לוקיאַנאָווער טורמע ווערט אָנגעפֿילט, „אַלטע אַרעסטירטע״ מוז מען באַפֿרײַען אָדער איבערפֿירן אין אַנדערע טורמעס, כּדי מאַכן פּלאַץ פֿאַר „נײַע״, וואָס מ׳האָט נאָך אין זינען אין גיכן אַרעסטירן...

ענדלעך רופֿט מען מיך ווידער אין זשאַנדאַרמסקע, און דער זעלבער איוואַנאָוו, דער זשאַנדאַרמסקער פּאָלקאָווניק, זאָגט מיר אָן, דאָס מאָל שיקט ער מיך ווידער אַרויס אויף צוויי יאָר „פּאָד נאַדזאָר״, און ווידער „נאַ ראָדינו״ (אַהיים).

ווערט מיר פֿינצטער אין די אויגן פֿון זײַנע רייד וועגן „ראָדינע״, און ער רעדט זיך ווידער אַזוי קאַלטבלוטיק, מיט וואָרנונגען שוין, אַז אויב איך וועל אַ דריטן מאָל קומען אין זײַנע הענט, זאָל איך קיין רחמנות ניט דערוואַרטן... ער וועט מיך שוין פֿאַרשיקן קיין סיביר, און אַפֿילו אויף קאַטאָרגע.

איך ווייס וואָס עס מיינט צו זיצן בײַ טאַטע מאַמע אויף קעסט... בעט איך זיך בײַ איוואַנאָוון ער זאָל מיר געבן דעם „פּאָד נאַדזאָר״ כאָטש אין אָדעס, וואו איך וועל קענען קריגן אַרבעט אין מײַן פֿאַך און איך זאָל, חלילה, ניט דאַרפֿן קומען צוריק קיין קיעוו, פֿון וואַנען ער שיקט מיך אַרויס שוין דאָס צווייטע מאָל...

— וואָס! מיינסט קומען צוריק? — שרייט איוואַנאָוו מיט באַנומענע קולות.

חזר איך איבער, אַז איך וועל ניט קומען צוריק, ווײַל איך בין זיכער אַז אין אָדעס וועל איך קריגן אַרבעט.

ברעקלט ער זיך, ווײַל אָדעס איז אַן אוניווערזיטעט שטאָט, און עס לוינט זיך אים נישט שיקן מיך אַהין.

מאַך איך זיך טאַמעוואַטע און טו אַ זאָג: — איך בין ניט גענוג גראַמאָטנע צו גיין אין אוניווערזיטעט.

איך זע, אַז דער ממזר פֿאַרשטייט אַז איך מאַך זיך לעמעשקע, ווײַל אַן איראָניש שמייכעלע גייט ניט אַרונטער פֿון זײַנע ליפּן, ער איז אָבער, אַפּנים, צופֿרידן מיטן געדאַנק אַז איך וועל מער קיין קיעוו ניט קומען. ער קוקט מיך שוין גלײַך אין די אויגן און פֿרעגט כיטרע

איבער: — וועסטו נאָכאַמאָל קומען קיין קיעוו? — אַז ער לאָזט זיך רעדן, חזר איך איבער, אַז אין אָדעס האָף איך צו קריגן אַרבעט, אָבער ניט אין באָברויסק. פאַרגעסט ער ניט, איוואַנאָוו, און סטראַשעט ווידער מיט סיביר אויב איך וועל אַ דריטן מאָל אַריינפאַלן אין זיינע הענט. און ער גיט מיר צוויי טעג צייט צו פאַרלאָזן קיעוו, „פאָד נאַדזאָר אין אָדעס, זיך מעלדן אַלע וואָך אין דער פאָליציי". — אַנדערש לוינט זיך אים נישט דער געשעפט, — טראַכט איך, און איוואַנאָוו לאָזט מיך פריי שוין אַ צווייטן מאָל.

אונטער פאָליציי-אויפזיכט אין אָדעס.

אַ פריער פרילינג געווען אין אָדעס. — אַ שיינע שטאָט, — טראַכט איך, — אַ גרויסע שטאָט. — אָבער קיעוו איז מיר געפעלן אַ סך בעסער. איך בין צום ערשטן מאָל אין אָדעס, די אַדרעסן צו חברים גיבן מיר אַ גרויסע באַקאַנטשאַפט, און איך באַקען זיך מיט באַוועגונגמענטשן, וועלכע פאַרזיכערן מיך אַז עס איז זייער אינטערעסאַנט צו פאַרבלייבן אין אָדעס: — „עס פעלן טאַקע אויס מענטשן אין דער באַוועגונג, אַרבעט איז דאָ אַ סך, אירט קענען צולייגן אַ האַנט".

איך פיל אָבער, אַז מיין מעלדן זיך אַלע וואָך אין פאָליציי, וואו אַ סך שפיאָנען וועלן מיך קענען, וועט מיר בינדן די הענט און איך וועל מסתמא קיין סך ניט קענען אויפטאָן. און דערצו טאַקע גייען עטלעכע וואָכן פאַרביי און קיין אַרבעט קריג איך נאָך אַלץ ניט און איך דערהאַלט זיך קוים ביים לעבן מיט ברויט מיט טיי. דערצו פיל איך אין געזונט ניט אַמבעסטן.

מאַכט זיך, אַז משה בערעזין, אַן אַרבעטער פון יעקאַטערינאָסלאָוו, מיט וועמען מיר איז אויסגעקומען אַרבעטן דאָרט אין אַ וואַרשטאַט, דערציילט מיר אַז ער קומט ערשט פון מאַריופאָל, וואו ער האָט געאַרבעט אַ לענגערע צייט, דאַרף מען דאָרט אַ צושניידער ביי שיך אויף זיין אָרט. דער באַלעבאָס איז איינער אַ ראַטבלאַט, אַליין אַ שוך־קרעמער, און ער מוז האָבן אַ צושניידער אין קראָם. — די אַרבעט איז אויף אַלעם פאַרטיקן — עסן, דירה און גוטע געהאַלט.

איך דאַנק משה בערעזין פאַר זיין עצה, און בעט אים שרייבן דעם באַלעבאָס אַז איך קום צופאָרן. באַשלאָסן עס, גיי איך גלייך צום זשאַנדאַרמסקע פאָלקאָווניק, צו וועמען איך האָב זיך געמאָלדן

ווען איך בין געקומען קיין אָדעס, און דערצייל אים דעם גאַנצן אמת וועגן דער אַרבעט אין מאַריופּאָל, און דערצייל אים אויך אַז אין אָדעס קען איך קיין אַרבעט ניט געפינען, און בעט אים מיר טאָן אַ טובה, אָפּשיקן מיין „נאַדזאָר" קיין מאַריופּאָל, וואו איך וועל זיך מעלדן, אָט ווי אין אָדעס, אַז ער שפּרינגט דאָס אויף, שוין מיט כעס:

— ווער האָט דיך אינגאַנצן געבעטן קומען אַהער? און אַז דו ביסט שוין דאָ, וועסטו שוין דאָ זיין די פולע צוויי יאָר, ווי מ'וויל אין דער קיעווער זשאַנדאַרמסקי אופּראַוולעניע.

אָפּגעזאָגט זיינס, שיקט ער מיך גלייך אַרויס, איך זאָל אים מער ניט דרייען קיין קאָפּ. אַז איך בין געקומען אַ צווייטן מאָל, האָט ער מיך שוין אַפילו ניט געוואָלט אויפנעמען.

איך באַשליס אָבער פאָרן אין מאַריופּאָל אַרבעטן. אין האַפן שטייט אַ פראַכט־שיף און אָנגעשריבן איז, כמעט אויפן נאָז פון דער שיף, „טאַראַס בולבאַ". טו איך אַ פרעג: וואוהין גייט די שיף? ענטפערט מיר דער מאַטראָס, ווען איך האָב אָפּגעשטעלט, אַז זיי פאַרלאָזן פינף פאַרנאַכט, קיין מאַריופּאָל. איך זע דער מאַטראָס לאָזט זיך רעדן, גיב איך אים אַ פּאַפּיראָס, פאַרדריבער אַליין אויך, און פרעג אים צי עס איז אפשר מעגלעך פאָרן אַלס אַן אַרויסהעלפער, ווייל קיין געלט האָב איך נישט, האָט ער מיטלייד מיט מיר, און הייסט מיר פרעגן דעם קאַפּיטאַן. אַליין איילט ער זיך אַוועקגיין, ווייל דער קאַפּיטאַן פון שיף קומט גראָד אָן גלייך מיר אַנטקעגן. לכתחילה דערשרעק איך זיך: אַזאַ משונהדיק גרויסער מאַן, דער קאַפּיטאַן, מיט אַ שוואַרצער, קיילעכדיקער באָרד און שווערע ברעמען, וואָס פאַרשטעלן זיינע אויגן. איך נעם זיך אָבער אָן מיט מוט און טו פלוצלונג אַ זאָג ניט דערוואַרטעט: — גאָספּאָדין קאַפּיטאַן! — ווערט דער קאַפּיטאַן אַ ביסל איבערראַשט, וויל גיין ווייטער, איך בין שוין אָבער אַנטשלאָסן, פרעג איך אים גיך און גלאַטלעך צו וועט ער מיך נעמען אויפן שיף קייז מאַריופּאָל, וואו איך האָב אַ „סלוזשבע", אָבער איך האָב ניט קיין געלט צו באַצאָלן פאַרן פאָרן, דער קאַפּיטאַן איז אַזוי ערנסט און שווייגנדיק, און ער שפּאַנט ווייטער, איך גיי אים נאָך און שלאָג פאָר אַרבעטן אויף דער שיף דורך דער רייזע. אַז ער הויבט דאָס פלוצלונג אויף דעם קאָפּ, קוקט מיך אָן אַ ווײַלע, און צעלאַכט זיך גוטמוטיק אויפן קול: — דו, מיט דיינע מוסקולן אַרבעטן אויף אַ שיף?

— אָבער באַלד, ווי ער וואָלט חרטה געהאַט, טוט ער מיך פלוצלונג אַ פרעג: — וויפיל געלט האָסטו, יונגערמאַן?

— צוויי רובל, — כאַפ איך זיך אַרויס, און בין גרייט אים דאָס איבערגעבן.

— און עסן האָסטו מיט זיך? — פרעגט שוין דער קאַפיטאַן, אַ גוטמוטיקער.

שווייג איך אַ ווײַלע און זע, ער הייבט אָן ווייטער גיין און, גייענדיק שוין, בעט ער ביי מיר בלויז איין רובל און פאַרן צווייטן רובל, הייסט ער מיר קויפן אַ קאַוונע, עפל, פאַפיראָסן, אויב איך רויכער, גיט ער צו, ווי אים אַליין וואָלט געפעלן געוואָרן וואָס ער האָט עפעס צוגעטראַכט אויף גיך, און זאָגט מיר אָן זיין פינקטלעך צו דער צייט, פינף אַזייגער פאַרנאַכט. איך דאַנק אים און לויף שוין גיך צונויפקלייבן מיינע זאַכן אויף מיין דירה צו פאָרן מיטן שיף קיין מאַריופאָל.

איך בין דער איינציקער פאַסאַזשיר אויפן שיף. די קאַיוטעס פאַר די מאַטראָסן זיינען טיף אין שיף, די לופט איז דאָרט שרעקלעך פאַרשטיקט. ווייזט מיר אָן דער מאַטראָז, וועמען איך האָב פריער געגעבן אַ פאַפיראָס, אַז אויפן דעק, אַרום שיף נאָז, וואו עס ליגן עפעס צוגעדעקט מיט ברעזענטן, איז דאָ אַ פלאַץ, וואָס איז פאַרשטעלט פון ווינט, אויך פון זון און רעגן, און די לופט איז פריש, גיט ער צו. איך פאַרקלייב זיך טאַקע אַהינצו, שטעל אַוועק מיינע זאַכן אונטערן ברעזענט און, מיטן ברויט, קאַוונע און וואורשט, וואָס איך האָב זיך פאַרגרייט דורכצוקומען די עטלעכע טעג אויפן ים, בלייב איך שטיין. קוק איך פון נאָז פון שיף, וואו איך שטיי צום אָפענעם ים און וואוהין מיר הויבן אָן אונדזער רייזע, און די שיף הויבט זיך אָן שטיל באַוועגן. דער ים זעט מיר אויס ווי אַ גרויסער, שטילער טייך, דאָס וואַסער ווי אַ שפיגל אַנטקעגן דער זון. שיפן אַ סך, קליינע און גרויסע שיפן פאָרן אָפ און קומען אָן, מ'לאָדט אָן און מ'לאָדט אויס, מ'אַרבעט שווער, קאַבאַקאָוו, דער קאַפיטאַן, שטייט ביים רודער, פאַרפוצט אין זיין קאַפיטאַנישן מונדיר, אַ ריז אַ מענטש. אָט שרייט ער אויפן קול — שטיל! שנעלער! נאָך שנעלער! — און „טאַראַס בולבאַ” שניידט שוין דעם שטילן ים, וואָס איז גלאַט ווי אַ בלעך, און דאָס וואַסער בויגט זיך, גלאַטע האַלב־רייפן כוואַליעס ברעכן זיך פון ביידע זייטן שיף. מאַטראָסן, געשיקט און פעאיק, דרייען רעדער, וויקלען גראָבע, שווערע קאַנאַטן, קלינגען מיט קייטן, מיט וועלכע מ'שלעפט אַרויס דעם אַנקער פון וואַסער.

און איך שטיי אויפן סאַמע נאָז פון שיף און קוק נאָענט און ווייט, אַרום און אַרום, און וויל קיין זאַך ניט פאַרלירן, קיין איין מאָמענט פון דעם וואָס איז מיר אַזוי נאָענט אויפן שיף און ים...

אָדעס איז שוין גאַנץ ווייטלעך, פון שיף קוים מ'זעט די שטאָט פון ווייטן. דעלפינען, וואָס לויפן נאָך אונדזער שיף, ווערן גאָר ניט מיד, שטעקן אַרויס די קעפּ פון וואַסער, טונקען זיך אונטער, און קומען צוריק אַרויס, שפּילעוודיק ווי קינדער. מ'קלינגט. דאָס רופט מען די מאַטראָסן גיין עסן. דער אָוונט איז זומערדיק וואַרעם, קלייבן זיך די מאַטראָסן צוזאַמען אויפן דעק צום גרויסן טיש. מיין אַפּעטיט איז שאַרף ווי אַ מעסער. פון גרויס איילעניש האָב איך קיין ביסן ברויט אין מויל ניט געהאַט אַ גאַנצן טאָג. כאַפּ איך זיך פאַר מיין פּעקעלע, וויל אויך עפּעס נעמען אין מויל, גייט צו מיר צו אַ מאַטראָס און זאָגט מיר אָן אַז איוואַן קאַבאַקאָוו, דער קאַפּיטאַן אַליין, האָט באַפוילן מיך רופן עסן מיט די מאַטראָסן ביים טיש.

חידוש איך זיך, אַזאַ גאַסט־פריינדלעכקייט האָב איך ניט דערוואַרט פון אים. גיי איך, זעץ זיך ביים ברעג טיש, ווי אַן איבעריקער. די מאַטראָסן רייבן שוין אויף ביידע באַקן, עסן שוואַרצן ברויט און טונקען אין שיסלען באָרשטש, פון וואַנען עס שלאָגט אַ פּאַרע. איך וואָלט זיך גאָרניט אָפּגעזאָגט דערפון, טראַכט איך... באַלד שטייט שוין לעבן מיר אַ שיסל פון דעמזעלבן באָרשטש און ביי דער זייט ליגט אויך ווייסער ברויט. דער קוכער דערקלערט מיר: — דאָס האָט קאַבאַקאָוו געהייסן אייך געבן ווייסן ברויט. — ער שמייכלט און פאַרטרויט מיר אַ סוד אַז דער קאַפּיטאַן אַליין האָט עס ספּעציעל צוגעגרייט פון מיינעטוועגן פאַר דער גאַנצער רייזע. פאַרשטיי איך שוין אויף וואָס דער קאַפּיטאַן האָט גענומען דעם רובל, און די מאַטראָסן שמייכלען, קוקנדיק אין מיין זייט ווי אויף אַ „יאָלד”, וואָס קען נעבעך ניט פאַרדייען קיין שוואַרצן ברויט... און איך טראַכט פאַר זיך וועגן דעם ברייטן רוסישן האַרץ און רוסישער גאַסטפריינדלעכקייט, דעם שפּאַסיקן איינפאַל פון אַ פאַרנומענעם מענטשן, אַ קאַפּיטאַן דערצו.

פּעטיאַ.

די מאַטראָסן, פאַרמאַטערט פונעם טאָג אַרבעט, פאַרקלייבן זיך גיין שלאָפן, עס פאַרבלייבן נאָר די, וועמענס ריי עס איז צו אַרבעטן אַ גאַנצע נאַכט. זיינען די מאַטראָסן טאַקע פאַרנומען, יעדערער מיט

זיין אַרבעט, אָבער פון די מאַטראָסן וואָס וואָלטן געדאַרפט שלאָפן, בלייבט איינער אויפן דעק, אַ יונגער מאַטראָס פון אַ פויערישן אויסזען, הויך, שלאַנק, מיט האָר, אַפנים נאָך העלער, ווי עס האָט באַדאַרפט צו זיין, פון דער שטענדיקער זון און ים ווינט, וואָס גלעטן שטענדיק זיין קאָפ. — צו היים צו שלאָפן אין קאַיוטע, — דערציילט ער מיר. — געוואוינט צו שלאָפן אין דאָרף אויף די סטויגן פרישן היי, — גיט ער צו מיט אַ בענקשאַפט אין זיינע בלויע אויגן, וואָס איך מערק ביי דער פולער לבנה שיין. איך פרעג זיין נאָמען, ענטפערט ער קורץ — פעטיאַ, — און ער לעגט זיך איין כמעט לעבן מיר, לעבן ברעזענט און, מיט אַ זאַק פון די פעק, צוקאָפנס. פעטיאַ ליגט מיט די אויגן אָפן צום הימל, ווי ער קלייבט זיך ניט איינשלאָפן גיך. איך דענק נאָך אויך נישט שלאָפן באַלד, איך קען זיך ניט אָפרייסן פון דער לבנה־שיין, וואָס פאָרמירט אויס אויפן ים אַ גאַנצן שליאַך פון אומענדלעכע ווייטקייטן.

מיר הויבן אָן רעדן. איך דערצייל אים אַז אין מיין היים איז מען זייער אָרעם, איך האָב געמוזט פאָרן זוכן אַרבעט אין פרעמדע שטעט, צוליב אַרבעטסלאָזיקייט אין דער אייגענער שטאָט.

און פעטיאַ עפנט ביסלעכווייז זיין גאַנצן לעבן פאַר מיר, זיין לעבן אין דאָרף. פון זיין משפחה דערציילט ער, אַז פון צען קינדער זיינען בלויז דריי פאַרבליבן, ער און נאָך צוויי ברידער, וואָס זיינען אַוועק אין סאָלדאַטן; דער טאַטע האָט געשיכורט, און די ערד זייערע האָט מען צוגענומען פאַר „פאָדאַטקעס”; איז די מאַמע פון צרות יונגערהייט געשטאָרבן, האָט אים זיין באָבע אין אַ דערבייאיקן דאָרף אויסגעהאַלטן און ער איז גאָר יונג אַוועק אויף „זאַראַבאָטקעס”, און אַזוי צו ביסלעך זיך דערשלאָגן אַרבעטן אויף דער שיף „טאַראַס בולבאַ”. דאָס איז די צווייטע שיף, וואו ער אַרבעט שוין דעם צווייטן יאָר, ווייל קאַפיטאַן קאַבאַקאָוו איז אַ גוטער מענטש...

שפעט ביינאַכט זיינען מיר איינגעשלאָפן. אויף מאָרגן זיינען מיר שוין געווען ווי צוויי אַלטע גוטע פריינט, פון אַ לאַנגער צייט אָן...

אויפן צווייטן און דריטן טאָג פאָרן מיר פאַרביי סעוואַסטאָפאָל, פעאָדאָסיע, יאַלטע. פעטיאַ, דער מאַטראָס, ווייזט מיר אָן אַז דאָרט, אין יאַלטע, אין דער הויך, אויפן ברעג ים, איז דאָס דעם צאַרס פאַלאַץ, וואו דער צאַר באַטיושקאַ אַליין, קומט אַרויס מיט זיין סוויטע, אויפן זומער און, אַז ער האַלט שוין ביים פאַרענדיקן דערציילן וועגן

צאַר, צלמט ער זיך איבער עטלעכע מאָל מיט אַזאַ רעספּעקט ווי צו גאָט אַליין...

וואַרף איך אַריין אַ פּאָר ווערטער אַז „זיי" איז גוט אום ווינטער און ס׳איז זיי נאָך בעסער אום זומער... פּעטיאַ שווייגט און איך רעד ווייטער, אַז מיר אָרעמע זיינען אין די מיליאָנען, און אונדז איז שלעכט זומער און נאָך ערגער ווינטער. געפעלט פּעטיאַן וואָס איך רעד. ער קוקט מיך אָן זאָגט שוין אָפנהאַרציק, אַז ער ווייסט אַז יידן זיינען קלוגע מענטשן. מיינט ער דאָס מיך? רעד איך שוין וועגן אַנדערע זאַכן, און האָב שוין מורא פאַרקריכן מיט אים אויפן שיף אין ווייטע דרכים... אָבער דאָ און דאָרטן אין געשפּרעך זשאַלעוועט ניט פּעטיאַ קיין קללה זיין פּריץ אין דאָרף, וואָס האָט צוגענומען זייער ערד פאַר פּאָדאַטקעס און צעבראָכן זייער היים... נוץ איך שוין אויס די געלעגנהייט און קלער אים אויף אַז שולדיק אין דעם איז די גאַנצע סיסטעם, פונם צאַר ביזן קלענסטן טשינאָווניק. שאָקלט פּעטיאַ צו מיטן קאָפּ, ווי איך וואָלט אים צוגעטראָפן אין סאַמע פּינטל אַריין...

— אַזאַ פּשוטער בחור אָט דער פּעטיאַ, — טראַכט איך פאַר זיך. — אָט צלמט ער זיך פאַרן צאַר באַטיושקאַ, און אָט שילט ער מיט ביטערע קללות אַלעמען וועלכע טוען אים שלעכטס... און בסוד דערצייל איך אים שוין וואָס איך טראַכט וועגן אונדזער אַלעמענס אָרימקייט, ייד און גוי, ווי איך וואָלט שוין גערעדט צו מיין גלייכן. הערט זיך פּעטיאַ איין און, איך זע ווי מיינע רייד פאַלן אויף אַ גוטן באָדן. פאַרבייגייענדיק זאָג איך שוין אַרויס מיין מיינונג, אַז פאַר אים, פּעטיאַן, אַזאַ יונגן, שטאַרקן בחור, וואָלט גוט געווען ווען ער קען ערגעץ אין אַ שטאָט זיך אויסלערנען אַ מלאכה, און ניט דאַרפן אַרבעטן אַזוי שווער אויף אַ שיף. הערט זיך פּעטיאַ איין, און איז מיר זייער דאַנקבאַר פאַר אַלע רייד מיט אים און גיט צו, אַז ער האָט מיט גרויס הנאה מיך אויסגעהערט און ער איז זייער איינפאַרשטאַנען מיט מיר.

איך פאַרגעס ניט איינלאַדן פּעטיאַן, ווען ער וועט אַ צווייטן מאָל קומען מיט דער שיף אין מאַריופּאָל, זיך נאָכפרעגן אויף מיר אין דער שיך־קראָם, וואו איך וועל מסתמא אַרבעטן. ער זאָגט מיר צו, און מיר מאַכן אָפּ צו טרעפן זיך אינגיכן.

קאַפּיטאַן קאַבאַקאָוו, האָט ניט פאַרפעלט מיך קומען זען אויפן דעק, מיט שפּאַס אַ טאַפּ געטאָן מיין אָרעם, אַ פּראַוו געטאָן מיינע מוסקולן און, מיט אַ שעלמיש שמייכעלע מיך געפרעגט צי האָב איך געקראָגן מיין ווייס ברויט אַלע טאָג צו עסן.

איך האָב אים העפלעך אָפגעדאַנקט פאַר זיין גוטהאַרציקייט און גאַסטפריינדלעכקייט, און בין אינדערפרי אַראָפ אין מאַריופאָל.

דער פרימאָרגן איז געווען זייער פריש, די שטאָט מאַריופאָל איז נאָך געשלאָפן. לינקס, ווי מ׳גייט צו דער שטאָט צו, דער אַזאָווער ים, אויף דער רעכטער זייט קליינע און גרעסערע מויערן, וואָס ציען זיך אַוועק אין גאַסן ווייט און ברייט צעשפרייט; הייזער געקאַלכטע, ווי פאָלירטע. די ברייטע גאַס אַרויף צום שטאָט צו, וואָס הויבט זיך אויף העכער און העכער, איז גרויסשטאָטיק און ריין.

ראָטבלאַט, דער באַלעבאָס, צו וועלכן איך בין געקומען, איז געווען זייער צופרידן, וואָס משה בערעזין האָט אויסגעפילט זיין בקשה און מיך צוגעשיקט צו אים אַרבעטן. ער האָט מיך גלייך פון קראָם אָפגעפירט צו זיך אַהיים, געוויזן מיר אַ פלאַץ וואו איך וועל שלאָפן, אַ פיינער צימער, פאַר זיך אַליין. נאָכן גוטן אָנבייסן מיך צוריקגעבראַכט צום קראָם, וואו איך וועל אַרבעטן. האָב איך טאַקע באַלד פאַרקאַשערט מיינע אַרבל און זיך גענומען פלייסיק אויספילן די באַשטעלונגען. צו נאַכט צו האָב איך שוין, אַפנים, אויסגענומען ביי מיין באַלעבאָס.

די באַלעבאָסטע, אַ גוטמוטיקע יידענע, האָט שוין מסתמא געוואוסט אַז איך קען די מלאכה. ווען איך בין געקומען פון דער אַרבעט איז שוין די וועטשערע געשטאַנען אויפן טיש. — פאַר אַ גוטן בעל־מלאכה וואַרט אַ גוטע וועטשערע, — וויזט מיר מיט אַ שמייכעלע די באַלעבאָסטע צום טיש. דער באַלעבאָס, אַליין ניט קיין גראָבער יונג, איז געווען זייער צופרידן וואָס איך בין אַ מלמדס אַ זון. אַליין אַ ייד וואָס רעדט צו דער זאַך, פאָדערט ניט צופיל פון מיר, ווייל ס׳איז קאַנטיק אַז ער מאַכט גוטע געשעפטן אין זיין לעדער־קראָם.

דער אַרעסט אין מאַריופאָל.

איך האָב אָפגעאַרבעט אויף מיין נייעם פלאַץ ערשט איין וואָך, ערשט „געסט” קומען אַריין אין קראָם, וואו איך אַרבעט, — צוויי זשאַנדאַרן. דאָס האָט מען פון אָדעס, אַפנים, אָנגעזאָגט מיך אַרעסטירן, ווייל איך האָב זיך שוין דאָרטן ניט געמאָלדן עטלעכע וואָכן צייט, האָט מען זיך אָנגעשטויסן אַז מען דאַרף מיך זוכן. אגב, האָבן זיי געוואוסט אַז איך האָב זיך געבעטן קיין מאַריופאָל פאָרן.

אין מאַריופּאָלער זשאַנדאַרמסקי אופּראַוולעניע זאָגט מען מיר אָן, אַז דער פּריקאַז איז מיך ניט לאָזן וואוינען אין אַ שטאָט וואו עס זיינען דאָ צוויי זאַוואָדן מיט אַ סך אַרבעטער... עס העלפט ניט מיין דערקלערן זיי אַז אין מאַריופּאָל אַרבעט איך שוין, אַז איך קען זיך מעלדן אַלע וואָך, ווי אין אָדעס, זיין „פּאָד נאַדזאָראָם פּאָליציאי", דער באַפעל איז — ברענגען מיך צוריק אין אָדעס מיטן עטאַפּ...

זיץ איך אין מאַריופּאָלער טורמע אַ וואָך, צוויי וואָכן און מוז וואַרטן אויף קאָמפּאַניע, ווייל איין און איינציקן שיקט מען ניט אַזאַ מהלך אַליין. די טורמע אין אַ קליינער שטאָט ווי מאַריופּאָל איז קיין טורמע ניט, ס'איז אַ מין הויף מיט קליינע שמוציקע שטיבעלעך, נאָר מיט אמתע אייזערנע גראַטעס. איך וואַרט טאָג־איין טאָג־אויס אויף מיין גורל אַוועקגעשיקט צו ווערן מיטן עטאַפּ קיין אָדעס... מיין באַלעבאָס, דערווייל, ליגט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט פאַר מיר מ'זאָל מיך אָפּשטעלן אַרבעטן ביי אים, אָבער עס העלפט ניט.

איין מאָל אין אַ פרימאָרגן פאַלט מיר איין זיך ווענדן צום אַלטן מאַן, דעם זשאַנדאַרמסקע פּאָלקאָווניק אין מאַריופּאָל, ער זאָל מיך נעמען אויף אַ „דאָפּראָס". דער אַלטער איז געווען זייער גערן, ווייל קיין סך אַרבעט האָט ער דאָרט ניט, קיין פּאָליטישע כמעט קיין מאָל ניט געהאַט. מאַכט ער אַ גרויסע וואַרע פאַר מיר, פאַרפּוצט זיך אין זיינע עפּאָלעטן און וואַרט אויף מיר אין אופּראַוולעניע. ער בעט מיך זיצן, טוט אָן זיינע ברילן נידעריקי אויפן נאָז און קוקט שטאַרק אַריין אין מיין „דיעלאָ".

— אַזוי אַזוי, — חזרט ער איבער עטלעכע מאָל, — שוין צוויי מאָל אַרעסטירט געווען, — און קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין, — אַ פּאָליטישער. אַזאַ יונגער יינגל נאָך...

נעם איך זיך אָן מיט מוט און דערצייל אים אויף מיין שטייגער.

— ווי איר זעט, אייער בלאָגאָראָדיע! — איך בין ניט זיכער צו אים קומט אַזאַ טיטול, אָבער איך זשאַלעווע ניט אים רופן אַפילו ווי אַ גענעראַל. — אָט זעט איר, אַרבעט איך, דער באַלעבאָס איז צופרידן פון מיר, און איך וואָלט געקענט אַליין מיין שטיקל ברויט פאַרדינען, און נאָך אַרויסהעלפן מיינע אָרעמע עלטערן אויך, אָבער, ווי איר זעט, לאָזט מען ניט לעבן און מ'וויל מיך ווידער שיקן קיין אָדעס, וואו איך האָב קיין אַרבעט ניט. מיינע ביידע אַרעסטן זיינען אויף

גאָרנישט געבויט, איך בין אומשולדיק. — דאָ בין איך אַנטשוויגן געוואָרן.

דער פּאָלקאָווניק שווייגט אַ ווײלע און הויבט זיך אויף, ווי ער וואָלט שוין פֿאַרענדיקט מיט מיר, אָבער באַלד ווענדט ער זיך צו מיר מיט כיטרע אויגן און טוט אַ זאָג: — און איך האָב געמיינט אַז דו ווילסט עפּעס דערציילן... וואָלט איך עפּעס געטאָן פֿאַר דיר...

ווער איך אויפגערעגט און טו אַ פּרעג שוין אַ גאַנץ ברוגזער: וואָס אָן ערך קען איך דערציילן, אַז איך ווייס גאָרנישט... — איך בין געקומען בעטן, — הויב איך אָן ווידער ריידן, — אַז אייער סיאַטעלסטוואָ, — גיב איך אים נאָך אַ העכערן טיטול, — זאָל מיט אייער מאַכט און גוטן האַרץ געבן אַ טעלעגראַמע קיין אָדעס מ׳זאָל מיך אָפּשטעלן אין מאַריופּאָל אונטער אייער אויפזיכט, וועל איך אַרבעטן דאָ ווי עס פּאַסט פֿאַר אַן ערלעכן מענטשן צו לעבן... — פֿאַר דער טעלעגראַמע וועל איך באַצאָלן ווען איך וועל אָנהויבן אַרבעטן...

אַז ער ווערט דאָס אויפגערעגט, דער זשאַנדאַרמסקי פּאָלקאָווניק! ניט וואָס איך בעט אים שיקן אַ טעלעגראַמע, נאָר וואָס איך שלאָג פֿאָר באַצאָלן דערפֿאַר מזומן...

— וואָס מיינסטו? די רעגירונג איז ניט רייך גענוג צו שיקן אַ טעלעגראַמע? — שרייט ער אויס אויפן קול.

דערצייל איך אים אַז אויב נישט שיקן אַ טעלעגראַמע, האָט מיר דער נאַטשאַלניק פֿון טורמע געזאָגט, אַז ער שיקט מיך אָפּ אין אַ פּאָר טעג אַרום מיטן עטאַפּ. דער פּאָלקאָווניק קלאַפּט אָן אין טיש. דאָס רופֿט ער אַריין אַ זשאַנדאַרם. איך הער ווי ער זאָגט אים אָן: — אָנזאָגן דעם נאַטשאַלניק אין טורמע, מיך ניט שיקן ביז ער וועט קריגן אַן ענטפֿער פֿון אָדעס.

אין אַ וואָך אַרום נאָכן דאָפּראָס רופֿט מיך דער אַלטער פּאָלקאָווניק צו זיך. ער איז זייער אויפגעלייגט, באַרימט זיך אַז ער קען אַ סך אויפטאָן, אַז ער איז אַ גאַנצער מאַכער אין די הויכע פֿענצטער, און לאָזט מיך זיין פֿריי אין מאַריופּאָל, מיטן באַדינג איך זאָל קומען אַלע וואָך זיך יאַווען.

דער באַלעבאָס און די באַלעבאָסטע זיינען זייער צופֿרידן וואָס איך הויב אָן צוריק אַרבעטן, און ביידע אויף איין מאָל פֿאַרזיכערן מיך אַז זיי האָבן געוואוסט אַז איך בין אומשולדיק.

נייע באַקאַנטשאַפטן.

אין מאַריופאָלער טורמע האָב איך זיך „איינגעהאַנדלט" אַ הויט קראַנקהייט און געמוזט נעמען זיך היילן. ראַט מען מיר גיין אין שטאָט־שפיטאָל, וואָס מ'לויבט זייער אין דער געגנט.

עס קומט אַרויס צו מיר אַ פעלדשערין און באַטראַכט מיינע הענט, מיין לייב, און הייסט מיר וואַרטן אויפן דאָקטאָר, וואָס וועט אין גיכן קומען, דערווייל פרעגט זי מיך וואו האָב איך עס געקראָגן די הויט־קראַנקהייט. זאָג איך: מסתמא אין דער מאַריופאָלער טורמע. איך זע, זי הידושט זיך וואָס איך קום פון טורמע. אייל איך זיך אונטער און דערצייל איר אַז איך בין „פאָד נאַדזאָראָם פאָליציאי" דאָ, אַז איך בין אַ פאָליטישער, אַרעסטירט געווען נאָך אין קיעוו, און דערצייל איר ווי מ'האָט מיך געוואָלט אַרויסשיקן מיטן עטאַפ צוריק קיין אָדעס, און אַז איצט בלייב איך אין מאַריופאָל, אויף אַ לענגערע צייט מסתמא.

די פעלדשערין, אַ יידיש מיידל, שטעלט זיך פאָר פאַר מיר מיט דרך־ארץ. איר נאָמען איז מינאַ רייגראַדסקאַיאַ. זי טרייסט מיך איך זאָל זיך ניט שרעקן, און אַז זי וועט טאָן אַלץ אויסצוהיילן מיינע הענט און לייב, ווייל ס'איז ניט קיין געפערלעכע קרענק. עס איז קאָנטיק אַז זי איז אַן אמת גוטער מענטש און, איך פיל נאָך איר רעדן, אַז זי באַציט זיך מיט סימפאַטיע צו פאָליטישע אַרעסטירטע.

נאָך עטלעכע וויזיטן אין שפיטאָל ווער איך פטור פון מיין הויט־קראַנקהייט און דאַרף שוין מער ניט קומען זיך היילן, מינאַ רייגראַדסקאַיאַ וויל אָבער איך זאָל סיי ווי קומען צו איר אין שפיטאָל נאָך דער אַרבעט. ווייל אין מאַריופאָל איז קיינער ניטאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן, און קיינער ווייסט ניט וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט.

זי הערט זיך גוט צו ווען איך פאַרוואַרף אַ וואָרט וועגן אַ באַוועגונג, וועגן קאַמף און נאָך... און מיר באַדויערן שוין אין צווייען וואָס אין מאַריופאָל איז אַזוי שטיל און אומעטיק... דערווייל מאַכט זיך אַז אַ צווייטע פעלדשערין, זשעניע רייך, קומט אָן אַרבעטן אין שפיטאָל, זי איז מינאַס אַ פריינדין פון ראָסטאָוו. זשעניע איז זייער אַ שיינע, מיט שוואַרצע האָר וואָס זיינען געשוירן אויף אַ יינגלשן שטייגער, להיפוך פון מינאַס האָר, וועלכע זיינען לאַנג, פאַרקעמט אויף אַרויף, אויפן רו־

סישן שטייגער. באַקאַנט מיך מינא מיט זשעניען, שטעלט מיך פֿאָר ווי אירן אַ גוטן פֿריינט. זשעניע איז זייער צופֿרידן וואָס מיר רעדן וועגן פּאָליטיק, ווייל, זאָגט זי, אין ראָסטאָוו, פֿון וואַנען זי קומט, האָט זי זיך געקענט מיט אַ פֿאַמיליע בראַאילאָווסקי, וועלכע זיינען געווען באַוואוסטע ראַדיקאַלע מענטשן. זי קוקט מיר טאַקע אויס צו זיין אַ מער פֿאָרגעשריטענע אין דער באַוועגונג... — זיינען מיר שוין אין דרייען אין מאַריופּאָל, — טראַכט איך, און אינגיכן שלאָג איך פֿאָר מיר זאָלן ניט פֿאַרלירן קיין צייט און זיך נעמען צוזאַמען לייענען פּאָליטישע עקאָנאָמיע. איך שלאָג פֿאָר מיינע עטלעכע ביכער וואָס איך האָב געבראַכט מיט זיך. מיין פֿאָרשלאָג געפֿעלט זיי.

שפּעטלעך אין אָוונט, ווען מיר פֿלעגן צייט האָבן, פֿלעגן מיר, איך און מיינע „שוועסטער”, ווי איך האָב זיי אַ נאָמען געגעבן, אַרויסגיין ניט ווייט פֿון שפּיטאָל צום הויכן ברעג צו, אויפֿן אַזאָווער ים, זיצן און זיך קוויקן מיט דער שיינקייט און הנאה האָבן פֿון אַ קילן ווינטל נאָך אַ הייסן זומערדיקן טאָג. זשעניע, אַ גוטע זינגערין, פֿלעגט פֿאַרציען אַ לידל אין רוסיש, איך און מינא פֿלעגן אונטערהעלפֿן.

אינגיכן זיינען קיין מאַריופּאָל געקומען צופֿאָרן אויף „קאַניקולעס” עטלעכע סטודענטן און גימנאַזיסטן, וועמען מינא קען זייער גוט. זי באַקענט מיך מיט איינעם פֿון זיי, אירן אַ גוטן פֿריינט לאַפּידוס, אַ סטודענט פֿון קיעווער אוניווערסיטעט. ער איז דעם זאַוואָדטשיקס אַ זון, וועמעס שמעלץ זאַוואָד געפֿינט זיך ביי דער ענדע פֿון שטאָט, טאַקע ניט ווייט פֿון שפּיטאָל. זי באַקענט מיך מיט נאָך צוויי סטודענטן, „אַריסטאָקראַטן”, ווי זי רופֿט זיי אָן, זיי שטאַמען פֿון די גאָר רייכע אין מאַריופּאָל, אויך מיט איינעם באָרים, אַ גימנאַזיסט, וועמען זי לויבט זייער אַ סך.

זאָג איך איינמאָל צו מיינע „שוועסטער” אַז היות עס איז קאַניקול־צייט, וואָלט זייער כדאי געווען מאַכן אַ קרוזשאָק (אַ קרייזל). דערווייל דערצייל איך פֿון מיין באַקאַנטשאַפֿט מיט אייניקע אַרבעטער, מיט וועמען איך טענה שוין אַריין אַ לענגערע צייט וועגן דער באַוועגונג. איך שטרייך אונטער אַז אָט די אַרבעטער נויטיקן זיך זייער ערשטנס אין גראַמאָטע און, צווייטנס אין פּאָליטישער עקאָנאָמיע, כדי זיי באַקענען מיט קלאַסן־קאַמף און מיט דער באַוועגונג...

ווי מיר זיצן אַזוי אין אָוונט ביים ברעג ים, דערזעען מיר פּלוצלונג ווי פֿון הינטערן שטאָט, פֿון דער אַנדערער זייט, הויבן זיך מיטאַמאָל אויף פֿלאַם־פֿייערן און באַלויכטן דעם הימל אַזוי פֿאַנטאַסטיש שיין.

— די פֿייערן קומען פֿון די ניקאָפּאָלער און מאַריופּאָלער זאַוואָדן, — דערקלערט מיר מינא, — דאָרטן גיסט מען אייזן.

ווען עס איז געווען וואָלקנדיק, האָט זיך געדוכט אַז די וואָלקנס ברענען מיט אַלע קאָלירן. מיר קוקן אין דרייען ווי עס לויכט זיך אויף עס ווערט פֿאַרלאָשן דאָס פֿייער, ווי טאָג און נאַכט...

טו איך איין מאָל אַ זאָג: — דאָרטן אַרבעטן טויזנטער אַרבעטער. עס וואָלט נויטיק געווען אַריינשטעלן אַ פֿוס אַהין, שאַפֿן אַ באַוועגונג.

זשעניע איז אויפֿן זיבעטן הימל פֿון דעם פּלאַן, מינא טראַכט נאָך אַ ווײַלע און גיט צו אַז ס'איז אין דער אמתן אַ מעגלעכע זאַך אַריינדרינגען אין די זאַוואָדן, און מיר קוקן שוין אַהין מיט אַנדערע אויגן.

זשעניע איז נישט שווער אָנגעקומען אַז די „אַריסטאָקראַטן" סטודענטן זאָלן זי באַמערקן אין שטאָט און זיך צוהערן צו איר. אויך לאַפּידוס דער סטודענט איז געווען זייער צופֿרידן זיך טרעפֿן מיט זשעניען, מיט מינאַן און מיט מיר, דעם איינציקן פּאָליטישן „פּאָדנאַדזאָרניק". בין איך טאַקע געווען אַן אָנגעלייגטער גאַסט צווישן זיי אַלעמען.

לאַפּידוס, אַ גוטמוטיקער בחור, האָט זיך געפֿילט מיט אַ „קראַנקן געוויסן" פֿאַר זײַן טאַטנס זאַוואָד, וואו די עקספּלואַטאַציע איז געווען ניט קליין... ער איז שנעל איינגעגאַנגען צו טאָן עפּעס פֿאַר דער אַרבעטער־באַוועגונג אין מאַריופּאָל. באָריס, אַ גימנאַזיסט שוין אין די העכערע קלאַסן, האָט זיך באַלד אָנגעבאָטן טאָן וואָס ער קען פֿאַר דער באַוועגונג אין מאַריופּאָל דורך דער צייט פֿון זײַן וואַקאַציע.

פֿאַר אַן אָנהויב האָבן מיר שוין אַ געגנוג אינטעליגענטן קרוזשאָק, באַשליסן מיר איין אָוונט אַז יעדע וואָך זאָלן מיר זיך צונויפֿקלײַבן און געשעפֿטסמעסיק לערנען צווישן זיך פּאָליטישע עקאָנאָמיע. דערויף איז לאַפּידוס געווען דער פּאַסיקסטער. מיט מײַנע עטלעכע אַרבעטער וועט באָריס קודם לערנען גראַמאַטע און נאָכדעם וועלן מיר זען וואָס ווײַטער. באָריס האָט שפּעטער איינגעשפּאַנט איינעם פֿון די „אַריסטאָקראַטן" אויף זײַן אָרט צו לערנען גראַמאַטע מיט די אַרבעטער און אַליין האָט ער צוגעזאָגט צו באַזוכן די זאַוואָדן הינטערן שטאָט און ברענגען אַ באַריכט פֿון דאָרטן...

אין לעדער־קראָם וואו איך האָב געאַרבעט פֿלעגן זונטיק קומען אַרבעטער פֿון די זאַוואָדן קויפֿן שטיוול, און זיי לאָזן אויסשטעפּן מיט שיינע אַכטעלעך אויף די כאָליעוועס צום טראָגן אום יום־טוב. די אַר־

בעטער פלעגן וואַרטן ביז מ'איז פאַרטיק געוואָרן מיט דער אַרבעט, פלעג איך דערווייל אַריינוואַרפן אַ פּאָר ווערטער, געמאַכט מיט זיי באַקאַנטשאַפט אויף שפּעטער, ווען מ'וועט באַדאַרפן... אין אַ שטיקל צייט אַרום קומט ווידער אַריין קיין מאַריופּאָל די פראַכט שיף „טאַראַס בולבאַ" און פּעטיאַ, דער מאַטראָס, פאַרגעסט ניט קומען אין קראָם, מיך געוואויר ווערן. ער דערציילט מיר אַז ער האָט זיך פאַרטראַכט זיך שטעלן אַרבעטן אויף איינעם פון די זאַוואָדן, ער דאַרף נאָר אַז עמעצער זאָל אים אַהין אַריינגנעמען אַרבעטן...

אַ מייסטער פון ניקאָפּאָלער זאַוואָד, וועמען איך האָב ערשט אויסגעשטעפּט אַ פּאָר שטיוול, שטייט דערביי. באַקען איך אים מיט פּעטיאַן. דער מייסטער קוקט אָן פּעטיאַן, ער געפעלט אים אַפּנים פאַר זיין שטאַרקן אויסזען, זאָגט ער צו אַרויפצונעמען פּעטיאַן אַרבעטן.

פּעטיאַ לאָזט מיך שוין פון אויג ניט אָפּ. יעדן זונטיק קומט ער אַרויס אין שטאָט. צום ערשטן פיר איך זיך אום מיט אים אַליין, איך רעד אַלץ מער און פרייער, און ער דערציילט מיר וואָס אין זיין זאַוואָד גייט אָן; מיר באָדן זיך ביידע אין ים, מיר עסן צוזאַמען; אויפן דריטן זונטיק באַקען איך אים אויך מיט מיינע „שוועסטער", זשעניען און מאַניאַן. פּעטיאַ שווייגט ווי אַ שטומער. ווי ער האָט מיר שפּעטער דערקלערט, איז ער פּשוט איבערראַשט געוואָרן וואָס ער געפינט זיך אין איין הויז מיט אַזעלכע שיינע מיידלעך... די מיידלעך האָבן דאָס פאַרשטאַנען, און האָבן זיך באַמיט צו מאַכן פּעטיאַן זיך פילן היימיש, ביסלעכווייז האָט פּעטיאַ צוריקגעקראָגן לשון און ער האָט, אויף זיין שטייגער, פאָלקסטימלעך, דערציילט וועגן זיין קינדהייט, וועגן זיינע רייזעס אויפן ים און וועגן זיינע חברים מאַטראָסן אויפן שיף.

אויפן זאַוואָד, וואו פּעטיאַ אַרבעט, האָבן אים אַלע ליב. ער פירט זיך אויף שטיל און אָנשטענדיק און קלאָגט זיך פאַר מיר, אַז מיידלעך פון זאַוואָד לאָזן אים פּשוט ניט רוען... און ער לאַכט ווען ער דערציילט פון יענע מיידלעך מיט אין פאַרגלייך מיט זשעניען און מאַניאַן. איך זע צו וואָס פאַר אַ מדרגה פּעטיאַ האָט זיך דערהויבן אין אָפּשאַצן מענטשן.... מיר לאַדן שוין איין פּעטיאַן צו אונדזער לייען־קרייז מיט לאַפּידוסן, וואו באָרים איז אויך געווען, אויך די „שוועסטער", און־פּעטיאַ איז גאָר אין אַ געהויבענער שטימונג, ער איז איבערראַשט אַריינצופאַלן אין „אַזאַ געזעלשאַפט"... דער קלוגער באָרים נעמט שוין איבער פּעטיאַן צו זען זיך מיט אים אויפן זאַוואָד, דאָרטן זיך באַקענען מיט די אַרבעטער פון זיין צעך.

באָרים טוט אויס זיין גימנאַזיסטישע קורטקע, טוט אָן אַ פּשוטע היטל און, מיט זיין גוטער רוסישער שפּראַך, ווערט ער אַ גאַנצער אַריינגייער אויף ביידע זאַוואָדן, וואָס זיינען נאָענט איינער לעבן אַנדערן. ער ווערט פאַניע בראַט מיט די אַרבעטער, מיט וועלכע פעטיא באַקענט אים, טאַנצט מיט די מיידלעך פון זאַוואָד אויף זייערע וועטשערינקעס, און באָרים מיט פעטיאַן ווערן שוין שטאַרק באַשעפטיקט אויף ביידע זאַוואָדן גלייכצייטיק.

מיר האָבן קיין צייט ניט זיך אַרומזוען, און די וואַקאַציעס הויבן אָן אַוועקגיין, איילן מיר אונטער מיט אונדזער אַרבעט. מיר האָבן באַשלאָסן אויסקלייבן אַ קאָמיטעט פאַר פּראָפּאַגאַנדע צווישן די אינטעליגענטן און אַן אַרבעטער־קאָמיטעט באַזונדער, אויף וועלכן איך וועל שוין אַכטונג געבן.

דורך מיינע פאַרבינדונגען אין קיעוו, אין אָדעס, האָבן מיר אָנגעהויבן קריגן ליטעראַטור אויף לאַפּידוסעס אַדרעס, טאַקע אויפן אַדרעס פון זיין טאַטנס זאַוואָד. מ׳שיקט צו „ראַבאָטשעיע דיעלאָ”, נאָך אומלעגאַלע ליטעראַטור און ווען איך קריג אַריין אַ ביכעלע „דאָמיק נאַ וואָלגע”, לעקט שוין דערפון פעטיא די פינגער...

אונדזער ערשטע אויפגאַבע איז געווען צו פאַרגרעסערן די פאַרבינדונגען מיט די ברייטע מאַסן אויף די זאַוואָדן און אין שטאָט גופא. אַלע זיינען מיר איינגעשלונגען געוואָרן פון דער אַרבעט פון לערנען זיך און העלפן פונאַנדערקלייבן זיך, און אויך אַנדערע, אין די בראָשורן וואָס זיינען געגאַנגען פון האַנט צו האַנט. אַפילו לאַפּידוסעס שוועסטער, אַ דענטיסטין, וואָס פלעגט ליב האָבן אַרויספאָרן מיט גאווה אין טאַטנס פאַיעטאָן, האָט פאַרנאַכלעסיקט איר פאָרן און גענומען זיך דערנעענטערן צו אונדז ווי צו אייגענע מענטשן. אַ דאַנק דעם איז זייער הויז געוואָרן אָפן פאַר אונדזערע רעפעראַטן, פריער וועגן ליטעראַטור בלויז, שפּעטער אַ ביסל אויך וועגן אָרגאַניזאַציע פראַגן, וואָס איז געוואָרן זייער נויטיק צו יענער צייט אין שטאָט. די אינטעליגענטן האָבן צוגעצויגן דעם יונגן אַדוואָקאַט פון שטאָט, דעם דאָקטאָר, דעם לערער פון דער גימנאַזיע, און מאַריופּאָל האָט אָנגעהויבן באַקומען נאָר אַן אַנדער פּנים.

די אַרבעט אין לעדער־קראָם פאַלט מיר שווער, ווייל גלייך נאָך מיין שווערן טאָג אַרבעט אין קראָם הויבט זיך ערשט אָן מיין אַרבעט אין דער באַוועגונג. מוז איך זיצן שפּעט אין אָוונט, מוז איך שוין וואוינען ערגעץ אין אַ צימער, כדי דער באַלעבאָס זאָל ניט פאַרדעכטיקן מיין

אַרבעט אין דער באַוועגונג. מיין צימער ווערט שוין ממילא אַ „יאַוואָטשני פונקט" און, חברה וואָס קומען אַריין צו מיר, גיבן מיר איבער אַז פאַרדעכטיקע פאַרשוינען דרייען זיך אַרום מיין הויז... איך אַליין מאַך זיך ניט וויסנדיק צופיל, ווייל איך גיי דאָך סיי ווי זיך מעלדן אַלע וואָך, און מאַך דעם אָנשטעל פון אַן אומשולדיקן מענטשן...

מיר האָבן שוין גענוג הייזער, וואו זיך צוזאַמענקומען, און מ'הערט אויף מיך באַזוכן אין מיין דירה. מיר צעוואַרפן זיך ברייט איבערן שטאָט, מ'היט זיך אויס ניט צו וואַרפן זיך דער פּאָליציי צופיל אין די אויגן, און אַ שטיקל צייט גייט אַלעס ווי געוואונטשן.

איך ווייס ווען גאָרניט

איינמאָל רעד איך מיט זשעניען און מאַניען ווי אונדזער באַוועגונג וואַקסט, וואָס פאַר אַ גוטער באָדן מאַריופּאָל איז, און מיר פאַרטראַכטן זיך, וואָס וועט זיין ווען די סטודענטן וועלן נאָך די קאַניקולן זיך צעפאָרן אין די גרעסערע שטעט זיך לערנען, מיט וועמען וועלן מיר פאַרבלייבן אַרבעטן? איך נעם זיך אָן שרייבן קיין קיעוו זיי זאָלן עמעצן צושיקן צו אונדז. איך פיל אַז די אַרבעט איז גרויס געוואָרן און אַז עס פאָדערט זיך אַ „פּראָפעסיאָנעלער רעוואָלוציאָנער", וואָס זאָל אָנפירן מיט דער אַרבעט. איך שרייב צו חבר דיווילקאָווסקין אין קיעוו, און צו אַנדערע פונם קיעווער קאָמיטעט, וואָס עס קומט פאָר, וואָס פאַראַ גוטע אויסזיכטן פאַר אַ מאַסן־באַוועגונג עס זיינען דאָ אין מאַריופּאָל.

נאָך איידער די אינטעליגענטן צעפאָרן זיך צוריק אין די גרויסע שטעט זיך לערנען באַשליסן מיר אַז לאַפּידוס דער סטודענט און באַרים דער גימנאַזיסט זאָלן מימעאָגראַפירן אַ פּראָקלאַמאַציע צו די זאַוואָדן, ווי אויך צו די שטאָטישע אַרבעטער, מיט אַן איינלאַדונג „סטרייקן און קעמפן קעגן די מייסטערס און באַלעבאַטים, וואָס איזדיעקעווען זיך איבער די אַרבעטער", און פאַרענדיקן „נידער מיטן צאַריזם"!...

גערעדט און געטאָן. ביידע זאַוואָדן זיינען פאַרפּלייצט מיט פּראָקלאַמאַציעס דורך באָריסן און פּעטיאַן, וואָס האָבן שוין געהאַט זייער „ראַיאָנעם פאַבריק־קאָמיטעט" מיט אַ סך אַרויסהעלפער. אין שטאָט האָבן די אַרבעטער, בעל־מלאכהס, און טאַקע זשעניע און מאַניא אויסגעקלעפּט אויף ווענט און אויף טירן אַ סך פּראָקלאַמאַציעס, ווי עס דאַרף צו זיין. פּאָליציי און זשאַנדאַרן האָבן זיך גלייך געשטעלט אויף

די ביס. און שטאָט האָט טאַקע געהאַט וועגן וואָס צו רעדן און זיך שושקען...

ביי לאַפידוסן אויפן זאַוואָד איז געווען געדיכטער ווי אומעטום מיט פראָקלאַמאַציעס. האָט זיך טאַקע דער אַלטער געקאָכט און געזאָטן, און גאָרניט פאַרדעכטיקט אַז זיינע אייגענע קינדער האָבן דערמיט עפעס צו טאָן... מיר איז יענע נאַכט געווען שווער צו קומען אויף מיין קוואַרטיר נעכטיקן, האָב איך איבערגענעכטיקט ביי באָריסן אין הויז און אינדערפרי, ווי געוויינלעך, אַוועק צו דער אַרבעט אין דער לעדער קראָם. ערשט, ווי נאָר איך האָב פונאַנדערגענומען די הענט צום אַרבעטן, שטייען שוין לעבן מיר צוויי זשאַנדאַרן און זיי בעטן מיך מיטגיין מיט זיי אין זשאַנדאַרמסקע פאַרוואַלטונג אויף אַ „דאָפראָס".

דער אַלטער פאָלקאָווניק זיצט שוין גאַנץ פרי אין קאַנצעלאַריע, דערוויס איך זיך פון אים אַז ער האָט נאָך געוואָלט פאַרטאָג מיך האָבן אויפן פאַרהער. ער זאָגט מיר ניט דעם אמת, אַז ער האָט מיך געוואָלט אַרעסטירן און מאַכן אַן „אָביסק" ביי מיר, וואָס ער האָט סיי־ווי געטאָן. מ'האָט, פאַרשטייט זיך, מיך ניט געפונען אויף דער דירה, אויך גאָרניט געפונען קיין פאַרדעכטיקס... — וואָס־זשע בין איך שולדיק פאַר עמיצנס פראָקלאַמאַציעס? — זאָג איך.

אָבער דער פאָלקאָווניק שרייט אַז איך בין פאָרט שולדיק, למאי מ'האָט מיך ניט געפונען אין מיין צימער, מסתם בין איך געווען איינער פון די, וואָס האָבן צעשפרייט די פראָקלאַמאַציעס. ער זעט איך שרעק זיך ניט שטאַרק, ווערט ער שוין אין כעס אויף אַן אמתן, און פרואווט מיך נעמען אויפן צימבל. — „וואָס הייסט? — שרייט ער שוין נאָך העכער, — ביז דו ביסט אַהערגעקומען האָבן מיר דאָ ניט געוואוסט פון אַזעלכע זאַכן!" אויף זיין טיש ליגן די אָראָפגעריסענע און צונויפגעקליבענע פראָקלאַמאַציעס פון גאַס, און איך מאַך זיך אַז איך באַמערק גאָרניט וואָס פאַר אַ דימענטן דאָ ליגן... שטייען די זשאַנדאַרמען וואָס האָבן מיך געבראַכט, און נאָך פאַרשווינען אין פשוטע קליידער, גייען אַרויס און אַריין, כלומרשט עפעס נעמען, און דערווייל וואַרפן זיי שטעכיקע אויגן אויף מיר. איך דערקען איינעם פון זיי, וואָס איז מיר נאָכגעגאַנגען אַ היפשע צייט, וואו איך האָב זיך נאָר אַ ריר געטאָן. — ער מוז ברוגז זיין, דער לעקיש, — טראַכט איך, ווייל איך פלעג אים אָפנאַרן, אין איין הויף אַריין, פון אַ צווייטן אַרויס, אָדער נאָר אַריינלויפן צו אַ דערבייאיקן שוסטער, וואָס האָט געהאַט אַ מאַסטערסקאַיע אין גאַס, כלומרשט לייען אַ שטיקל געצייג און עס טראָגן

געלאַסן אין האַנט. איך פלעג אָפט זען, ווי אַנטוישט ער איז, דער שפיאָן. און ווער רעדט, אַז מיטאַמאָל פלעג איך אים פאַרלויפן דעם וועג און אַריינקוקן זיך אין זיין טריפהנער צורה, פלעגט ער נאָך מער אין כעס ווערן און גאָר ניט וועלן קוקן אין מיין זייט. ערשט דאַמאָלט פלעג איך זיך גיך פאַרקירעווען און פאַרשווינדן. איצט קוקט ער אויף מיר, דער שפיאָן, מיט שטעכיקע אויגן...

דער אַלטער פאָלקאָווניק וויל איך זאָל אים זאָגן וואו איך האָב גענעכטיקט די נאַכט. ביי וועמען? און ווער האָט צעוואָרפן די פראָקלאַמאַציעס? איך זע אַז איך קען ניט פטור ווערן פון זיינע פראַגן, טו איך מיט אַ כיוון אַ זאָג שעמעוודיק און נאַאיוו, אַז איך וויל ניט אָנרופן ביים נאָמען דאָס מיידל ביי וועמען איך נעכטיק... און איך כאַפ זיך דערקלערן אַז זי איז אַן אָרנטלעך מיידל, וויל איך איר די אויגן ניט פאַרשוואַרצן. גייט אים אוים דאָס חיות, עס גייט דעם פאָלקאָווניק ממש אין לעבן צו וויסן איר נאָמען. ווער איז זי? איך זאָל אים אויסזאָגן, וועט ער מיך גלייך באַפרייען און איך וועל קענען גיין צוריק צו דער אַרבעט, פאַרזיכערט ער מיך.

אַפנים אַז דער אַלטער האָט שוין מער קיין כוח ניט געהאַט צו רעדן מיט מיר, ווייל ער האָט מיך פלוצלונג איבערגעלאָזט מיט די צוויי זשאַנדאַרן אין זיין צימער. אין אַ וויילע אַרום קומט ער צוריק אַריין און לאָזט מיך פריי, מיטן באַדינג אַז איך מוז נעכטיקן אַלע נאַכט ביי זיך אין צימער, און איך זאָל אויף ווייטער היטן מיינע ביינער...

הינטער דער פאַרמאַכטער טיר נאָך מיר, הער איך ווי ער שרייט:

— „סטודענטי ווינאָוואַטי!” — דאָס האָט ער זיך אַפנים ערשט דערטראַכט...

אָסיען־צייט איז מאריופאָל אַ זייער קויטיקע שטאָט, ס'איז געווען ניט צו פוס גיין, ניט מיט אַ פור צו פאָרן. די בלאָטע, ספעציעל פון מאריופאָל צו די זאַוואָדן הינטערן שטאָט, וואָס איז געווען אַ היפשער מהלך, איז געווען אַזאַ קלעפיקע, אַ שרעק, מ'האָט קוים געקאָנט אַרויסשלעפן די פיס. פעטיאַ האָט זיך ניט געקענט צערייסן אַרבעטנדיק אין זיין ראיאָן, די באַוועגונג איז דאָרטן געוואַקסן פון טאָג צו טאָג, אונדזער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע ליטעראַטור האָט זיך פאַרשפרייט, איז געגאַנגען פון האַנט צו האַנט. ס'האָט זיך געפאָדערט אַ שטענדיקע פירערשאַפט... איך האָב זיך געדאַרפט גנבענען אַהין, שפיאָנען זאָלן מיך ניט באַמערקן ווי איך גיי צו די זאַוואָדן. גאָר שווער איז געווען דאָס קומען צוריק אין שטאָט שפעט ביינאַכט. מערסטנס פלעג איך גיין צופוס און האָב

באַדאַרפט שלעפן די פיס אין די הויכע שטיוול אין דער פינסטער, ווייל וואָס פינסטערער, אַלץ זיכערער איז געווען מ׳זאָל מיך ניט באַמערקן.

איז אָבער געווען אַ צרה, אָט דוכט זיך איז שטאַרק פינצטער, אוממעגלעך אַפילו די אייגענע טריט זען, גייענדיק אין דער טיפער בלאָטע, אָבער יעדע ווײַלע גיסט מען אויף די זאַוואָדן דעם הייסן אייזן אַרויס, ווערט ליכטיק פאַר מײַלן אַרום. דעמאָלט פלעג איך דאַרפן זיך מיטאַמאָל אַ בויג טאָן צו דער ערד, אויסבאַהאַלטן דעם קאָפּ, מ׳זאָל פון וויטן נישט באַמערקן ווי מ׳שלעפט זיך אַרום די זאַוואָדן.

„אָפטע רייזעס” אַזעלכע איז שווער געווען צו מאַכן. יעדן מאָל פלעג איך זיך אומקערן אַהיים מיט אַ שרעקלעכן הוסט, פון דער נאַסקייט וואָס פלעגט זיך אַרײַנגנבענען אין מײַנע שטיוול, און מיט אַ ציטער אין אַלע ביינער. אַרום זאַוואָד, וואו פעטיאַ האָט געאַרבעט, זײַנען די הײַזער געווען געדיכט באַזעצט מיט אַרבעטער, די פענצטער פון די הײַזער האָבן נישט געהאַט קיין פאָרהאַנגען, מ׳האָט געקאָנט אַרײַנקוקן אַהין ווי אין אַן אָפענער טיר, די מייסטערס האָבן זיך אַרומגעדרייט בײַ די הײַזער און יעדער פרעמדער האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן. פעטיאַ האָט מיט אַ ביוון געוואוינט אין אַ הויז האַרט לעבן וועג, מיט אַ גרויסער פאַמיליע פון אַרבעטער אין זאַוואָד, וועלכע פלעגן אַרבעטן גרופּעסווײַז, פלעגט שוין פעטיאַ מאַרקירן זיך צו טרעפן מיט מיר ווען אונדזערע נעענטערע אַרבעטער פלעגן קומען פון דער אַרבעט. אַז דער ערשטער פראָסט האָט צוגעטריקנט די בלאָטע אויפן וועג צום זאַוואָד, איז געוואָרן עטוואָס גרינגער צו גיין, קיין צרות האָבן פונדעסטוועגן ניט געפעלט, ווייל פונעם אַזאָווער ים האָבן ווינטער־צייט געבלאָזן שאַרפע ווינטן און געשניטן דאָס לײַב ווי מיט מעסערס. אויף איינער פון מײַנע „רייזעס” בײַנאַכט צו די זאַוואָדן בין איך שטאַרק קראַנק געוואָרן.

אונדזער דאָקטאָר האָט מיך אָפּגעשיקט אין שפּיטאָל, וואו ס׳האָבן געאַרבעט די „שוועסטער”.

זשעניאַ און מינאַ, בײַדע פעלדשערינס, ניאַנטשען זיך מיט מיר ווי מיט אַן אייגן קינד און אין אַ צוויי דרײַ וואָכן אַרום בין איך שוין כמעט געזונט. מינאַ באַשטייט איך זאָל נאָך פאַרבלײַבן לענגער אין שפּיטאָל, זיך אַ ביסל פאַרריכטן, און אַגב, טאַקע צייט האָבן צוזאַמען אײַנשטעלן די אַרבעט אין דער באַוועגונג. מײַן צימער אין שפּיטאָל, וואָס איז געווען פאַרדרוקט ווייט אין אַ ווינקל, ווערט שוין אַ גאַנצע קאַנצעלאַריע.

צו דער צייט פאַסירט אַז עס קומט אָן אַ ענטפער פון קיעוו, טאַקע אויף מינאַס אַדרעס אין שפּיטאָל, אַז מ׳שיקט אַרויס אַ טוער קיין מאַריופּאָל. און ווער קומט? חבר גורסקי, וועמען איך האָב נאָך געקאָנט פון קיעוו. דערפרייען מיר זיך וואָס אונדזער אַרבעט גייט ניט פאַרפאַלן...

חבר גורסקי פאַרבלייבט אָבער ניט אין מאַריופּאָל. ער באַקענט זיך מיט די איינצלהייטן און באַשטימט שיקן אַ „פּראָפעסיאָנאַל", וועלכער וועט אָנפירן מיט דער אַרבעט ווייטער. אָבער חבר גורסקי האָט נאָך ניט באַוויזן אָפּצופאָרן, ווען מיר דערוויסן זיך דורך לאַפּידוסעס שוועסטער, דער דענטיסטין, אַז אין קאָנטאָר פון זייער זאַוואָד האָט אַ פּריסטאַוו פון דער מאַריופּאָלער פּאָליציי זיך באַרימט, אַז אינגיכן וועלן זיי פּטור ווערן פון דעם איינציקן פּאָליטישן פּאָדנאַזאָרנעם אין שטאָט, וואָס פאַרשאַפט אַ סך צרות דער פּאָליציי. דאָס מיינט, אַז מ׳קלייבט זיך ווידער אויף מײַנע ביינער.

חבר גורסקי ראַט מיר אָפּפאָרן אַזוי גיך ווי איך וועל באַקומען אַ פּאַספּאָרט, וואָס ער וועט פאַרגרייטן פאַר מיר און צושיקן אינגיכן. זשעניע וויל איך זאָל פאָרן קיין ראָסטאָוו, וואו איר מוטער און אַ שוועסטער וואוינען אין אַ גוטער דירה און וואו, זי גלויבט, אַז איך וועל זיך איינלעבן מיט אַרבעט און אויך אין דער באַוועגונג.

עס געדויערט אַ שטיקל צייט ביז מיר קומט אָן דער פּאַספּאָרט און עס בלייבט צו האָפן אַז דער פּאַספּאָרט וועט זיין אַ גוטער...

איך פאָר אַוועק קיין ראָסטאָוו

די באַן וואָס גייט קיין ראָסטאָוו איז איבערגעפּאַקט מיט מענטשן. איך הער ווי עמיצער רופט מיך זיך זעצן, ערשט אַ ייד מאַכט אַ פּלאַץ פאַר מיר לעבן זיך אויף אַ באַנק. דער איינציקער ייד אינעם וואַגאָן, און ער פרעגט מיך אויף מאַמע־לשון:

— וואוהין פאָרט אַ ייד?

אויף אַ מינוט פאַרליר איך זיך, קוק זיך צו ווער איז דער ייד, ערשט טאַקע אַן אמתער ייד, אין אַ שוואַרצן סורדוט, אין אַ שוואַרצער היטל מיט אַ ברילִיק, ווי די יידן אין וואַרשע טראָגן. איך דאַנק אים און זעץ זיך לעבן אים. האַלט דער ייד מיר אין איין דערציילן, אַז ער פאָרט אויך קיין ראָסטאָוו, כאָטש ער ווייסט נישט וואוהין איך פאָר. — אַפנים אַז ער שטויסט זיך אָן, — טראַכט איך, און טו אַ זאָג:

— איך פאָר אויך אַהין, — און שווייג ווידער. איך דערוויס זיך פון זיין דערציילן אַז ער איז אַ „פערווי גילדיאי קופעץ”, פאָרט צוליב געשעפט קיין ראָסטאָוו און אַז די באַן קומט אַריין אין שטאָט שפעט ביינאַכט, דער היפוך פון דעם וואָס איך האָב געדאַרפט. איך האָב געהאַט אָפגערעדט מיט זשעניען קומען פרי, כדי איך זאָל ניט דאַרפן קלינגען צום דוואָרניק אין הויף, וועלכער וועט ניט לאָזן איבערנעכטיקן אַ מענטשן וואָס האָט זיך ניט געמאָלדן אין דער פאָליציי. ווערט מיר קאַלעמוטנע אויפן האַרצן...

דער ייד באַרימט זיך זייער פאַר מיר. פאָרן, זאָגט ער, — האָב איך ליב אַמבעסטן מיטן דריטן קלאַס, ווייל קיין פערטע קלאַס פאָרט ניט קיין ראָסטאָוו. איך האָב פיינט צאָלן קאַזנאַ איבעריקע געלט. וואָס ווינציקער אַלץ בעסער, — גיט ער צו, — זעט איר, עסן האָב איך ליב פון דעם שענסטן און בעסטן, און אַ שנאַפס אויך. — מיט אַ געלעכטערל נעמט ער זיך פונאַנדערלייגן מיטן עסן. — גוטע וואַרשעווער וואורשט, היימישע געבאַקענע חלה, אַ שטיקל שמאַלץ־הערינג, — רעכנט ער אויס זיינע מאכלים, וואָס ער האַלט אין אַרויסלייגן אויפן טישל לעבן פענצטער. ער הויבט אָן עסן און בעט מיך צובייסן מיט אים. איך קען ניט ביישטיין דעם נסיון און פרואוו פון אַלץ צוביסלעך. דער ייד וויל וויסן וואוהין איך פאָר אין דער אמתן, און מיט וואָס איך באַשעפטיק זיך. דערצייל איך אים אַז איך בין אַ לעדער־פרייקאַזטשיק און אַז איך האָב געמאַכט אַ טעות מיט דער באַן, געדאַרפט האָב איך קומען קיין ראָסטאָוו גאַנץ פרי, פאַרברענגען דעם טאָג און ביינאַכט פאָרן צוריק, ווייל קיין געלט אויף אַ האָטעל האָב איך ניט און, אגב, גיב איך צו, אַז קיין קופעץ בין איך ניט און אַ ייד נאָך דערצו... דער ייד, זע איך, גלויבט אַלץ וואָס איך דערצייל אים. ער טרייסט מיך און טוט אַ זאָג: — יידן גייען ניט פאַרלאָרן. יידן וועלן זיך שוין אַן עצה געבן. — און ער גיט גלייך צו: — וועט איר איבערשטיין די נאַכט מיט מיר אין מיין גאַסטיניצע.

איידער די באַן שטעלט זיך אָפ פאַרפוצט זיך דער ייד אין אַ נייעם קאַפעלוש, טוט אָן אַ נייע קאַפאָטע, מעשה וואַרשעווער סוחר, און ער שיינט טאַקע ווי אַ נייער. מיר הייסט ער נאָכגיין. ער וועט מיך לאָזן איבערנעכטיקן אָן אַ גראָשן געלט... אַפנים דעם סוחר קען מען גוט. מ׳כאַפט אונטער זיינע זאַכן און מ׳טראָגט זיי גלייך צו דער גאַסטיניצע, וואָס איז כמעט לעבן וואָקזאַל, אויף אַ ברייטער שיינער גאַס.

דער צימער אין האָטעל איז שיין, מיט ווייכע מעבל, צוויי בעטן, אַ פלאַש וואַסער אויפן טיש, צוויי לייכטער, וואו גרויסע ליסטערינגע ליכט ברענען, ווי אין אַ שיינער פריצישער הויז. אין אַ וויילע אַרום קומט אַרויף דער אָפיציאַנט און בעט „פריאַוועזן” אונזערע פאַספאָרטן. איך גיב אים מיין נייעם פאַספאָרט. דער ייד הייסט מיר זיך מאַכן היימיש. שמייכל איך און דאַנק אים פאַר זיין גאַסטפריינדלעכקייט. ער איז אַזוי צופרידן און אַזוי אויפגעלייגט אַז ער מאַכט שוין ווידער, שטייענדיק, אַ שנאַפס.

דער אָפיציאַנט קלאַפט ווידער אין טיר. ער אַנטשולדיקט זיך פאַרן סוחר וואָס ער באַאומרואיקט אים, — אָבער, — זאָגט ער, — דעם יונגנמאַנס פאַספאָרט איז ניט אינגאַנצן קלאָר. די שטאָט מיט דער גובערניע שטימען ניט... און אין דער פרי קומט מען פון פאָליציי רעווידירן... — איז דער אָפיציאַנט זייער פאַרזאָרגט. לאַכט דער סוחר. אים, פאַרשטייט זיך, גלויבט זיך ניט אַז ס'איז עפעס ניט ריכטיק, טוט ער מיט זיכערקייט אַ זאָג דעם אָפיציאַנט ער זאָל זיך ניט זאָרגן פאַר מיר און לאָזן אויף אינדערפרי אויסגלייכן דעם פאַספאָרט...

איך אַליין מאַך זיך ניט וויסנדיק, אָט ווי איך האָב גאָרניט געהערט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך. דער סוחר פאַרמאַכט די טיר, ברוגזט זיך און זאָגט צו מיר:

— גויישע קעפ! קענען אַפילו זייער אייגענעם לשון ניט לייענען. — איך שמייכל ווידער, אָבער פאַר זיך פאַרשטיי איך אַז מסתם האָט מען פאַרביטן די יוצרות אין מיין נייעם פאַספאָרט... און טראַכט שוין וואָס צו טאָן. איך מוז זיין געדולדיק ביזן סוף. אַרויסגיין אויף דער נאַכט קען איך ניט, באַשליס איך ביי זיך, גאַנץ פרי, פאַרטאָג, איידער די פאָליציי וועט קומען אויפקלייבן די פאַספאָרטן, פאַרלאָזן דעם האָטעל און פאַרגעסן מיין פאַכפאָרט...

איך בין קוים איבערגעקומען די נאַכט. איך האָב מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט, מורא געהאַט זיך פאַרשלאָפן שפעט. אַז ס'האָט אָנגעהויבן טאָגן, האָב איך גענומען זיך שנעל אָנטאָן. פרעגט מיך דער ייד ווי פון שלאָף: — וואָס איילט איר זיך, יונגערמאַן? פאַרוואָס שלאָפט איר ניט נאָך אַ ווײלע? שפעטער וועלן מיר טרינקען טיי, צובייסן אויך. — נעם איך אָן מיט דאַנק זיין איינלאַדונג, כדי ניט פאַרציען לאַנג דעם געשפרעך און זאָג צו אינגיכן קומען צוריק. און כדי ער זאָל קיין חשד ניט האָבן, גיב איך אָן אורזאַך אַז איך דאַרף

קויפן פּאַפּיראָסן און טאַקע כאַפּן אַ קוק אויף דער שטאָט אין פּרימאָרגן, ווייל שפּעטער וועל איך זיין פאַרנומען מיט געשעפט...

די פרילינג־לופט אין דרויסן האָט מיך אמת מחיה געווען. אין מיין געדאַנק איז געווען וואָס שנעלער אַריינפאַלן ערגעץ אין אַ הויז, מ׳זאָל מיך אין גאַס ניט דערקענען, ווען זיי וועלן זיך כאַפּן וועגן מיין פּאַספּאָרט. אַ ווײַלע שפּעטער בין איך שוין צוגעוואוינט, איך ווייס אַז עס נעמט צייט, מ׳לויפט ניט אַזוי שנעל און מ׳כאַפּט ניט אַזוי גיך, איך פאַרשנעלער בלויז די טריט צו זיין ווייטער פון דעם האָטעל און טו זיך אַ קער אַריין אין אַן אַנדער גאַס, דוכט זיך סאַדאָוואַיאַ. ווען איך פרעג זיך אויף דער גאַס, זאָגט מען מיר אַז זי איז אַזוי לאַנג זי ציט זיך אַזש צו נאַכיטשעוואַן, און אַז צו רעכטס־צו ליגט דער טייך דאָן, צוליב וועלכן מ׳רופט די שטאָט „ראָסטאָוו נאַ דאָנו”.

טורגענעווסקאַיאַ, די גאַס וואָס איך האָב געדאַרפט, וואו זשעניעס מוטער און שוועסטער האָבן געוואוינט, האָב איך שנעל אָפּגעזוכט. איך בין אַריין אין הויף, ווי זשעניע האָט מיר געהייסן, בין צו צו דער ערשטער טיר אין רעכטן פליגל און אָנגעקלונגען. די טיר האָט געעפנט זשעניעס שוועסטער. איך האָב זי דערקענט לויט איר ענלעכקייט אויף זשעניען, זי איז בלויז געווען אַ ביסל עלטער, אירע האָר עטוואָס לענגער, אָבער מיטן פּנים — זשעניע מיט די ביינער. סאַראַ מאָיסעיעוונאַ, ווי זי האָט זיך פאַר מיר פאָרגעשטעלט גרויסשטאָטיש, האָט מיך אויך דערקענט, אַפּנים לויטן בריוועלע וואָס זשעניע האָט געשריבן וועגן מיר. זי האָט מיך אַריינגערופן אין הויז און איז געווען העכסט צופרידן מיט מיר און מיטן גרוס פון דער שוועסטער. די מוטער איז נאָך געשלאָפן, האָבן מיר אַ ווײַלע גערעדט שטילערהייט. איך האָב איר דערציילט פון מאַריופּאָל, כמעט וועגן אַלץ, ווייל זשעניע האָט מיר געזאָגט, אַז מ׳קען מיט איר שוועסטער רעדן וועגן אַלץ פון דער באַוועגונג.

די מאַמע, רעבעקאַ סאָלאָמאָנאָוונאַ, שוין אין די עלטערע יאָרן, מיט זילבער גרויע האָר און אַ פּריצישן אויסזען, האָט מיך גוטמוטיק באַגעגנט, געהאַלטן אין פרעגן וואָס זשעניטשקע מאַכט, ווי זי פילט זיך נעבעך אין דער פרעמד, און באַלד זיך גענומען פּאָרען אין קיך און גרייטן צום טיש פרישטיק. איך בין שוין פאַרבליבן אין זייער הויז. די איינציקע צרה איז געווען מיטן „יאַוועץ” זיך. כ׳פלעג מוזן קומען נעכטיקן זייער פרוי, כדי דער דוואָרניק זאָל ניט באַמערקן, אַז איך נעכטיק אין הויז. פלעג איך טאַקע אַ סך מאָל פאַרבלייבן און

ניט אַרויס פון הויז דעם גאַנצן אָוונט אין דרויסן, ווייל אַרעסטן אין ראָסטאָוו צו יענער צייט זיינען אָנגעגאַנגען אויף שריט און טריט.

סאַראַ מאַיסעיעוונאַ, כאָטש פאַרבונדן מיט דער באַוועגונג, האָט גאָרנישט געקענט אויפטאָן וועגן אַ נייעם פאַספּאָרט פאַר מיר, האָב איך אַליין באַדאַרפט שרייבן און וואַרטן. אָן אַ פאַספּאָרט האָט מיך קיינער ניט געוואָלט אויפנעמען אַרבעטן. האָבן זיך די טעג לאַנגזאַם געצויגן און כ׳האָב ניט פאַרדינט קיין גראָשן. אמת, סאַראַ מאַיסעיעוונאַ איז פאַראויסגעקומען מיט געלט, וואָס איך פלעג זעלטן נעמען. פלעג איך במילא צייט האָבן אָנקוקן די שיינע צווילינג־שטאָט ראָסטאָוו־נאַכיטשעוואַן, דער טייך פון וואַנען עס נעמט זיך דער נאָמען פון די דאָנער קאָזאַקן, וועלכע פלעגן אַזוי ברוטאַל מזיקן, מכות רצח שלאָגן אויף אונדזערע דעמאָנסטראַציעס. ווער האָט ניט געוואוסט פון די דאָנער קאָזאַקן? אָבער דאָ אין ראָסטאָוו, האָב איך געטראַכט, קוקן די מענטשן ניט אויס געפערלעך. אדרבא, מענער, ווייבער און קינדער פילן אָן די גאַסן און בולוואַרן, מ׳רעדט פריינטלעך. די דאָנער חברים — אַ מחיה צו רעדן מיט זיי, פאַרשטייען זייערע קלאַסן־אינטערעסן, ניט ערגער ווי אין אַנדערע שטעט. דער אונטערשייד איז, וואָס אין ראָסטאָוו, וואו יידן זיינען אַ סך ווייניקער ווי אין קיעוו, און ווער רעדט נאָך אין אָדעס אָדער אַנדערע שטעט, וואַרפן זיך ניט די „היימישע יאַטן״ אין די אויגן, און אַפילו קיין ריכטיקע „בירזשע״ פאַר דער באַוועגונג איז נישטאָ. שיינע סעדער, שיינע אַלייען, אַ סך בלומען, — אָבער עס פעלן מיר אויס די קעמפער, וואָס דער סאָזש, בערעזינאַ און דניעפּער פירן פונאַנדער פון שטעט און שטעטלעך קיין קיעוו, יעקאַטערינאָסלאַוו און אָדעס, פון די אויסגעבליכטע, ניט דערנערטע, פון די צו גרויסע משפחות, וואו קינדער ווערן געבוירן להכעיס דעם דלות און אָרעמקייט... זיי פעלן מיר אָט די יאַטן. זיי פאָרן און פאָרן, אָבער ניט קיין ראָסטאָוו, טראַכט איך זיך.

די אומפריינטלעכע אויגן פונם דוואָרניק נעמען מיך דורך יעדן מאָל. אַפנים ער פאַרשטייט, אַז איך בין אַ צו אָפטער אַריינגייער אין הויז. ער הויבט אָן מיך אָפּשטעלן, פרעגט זיך פונאַנדער ווער איך בין. זשעניעס מאַמע און שוועסטער האָב איך אמת ליב און איך האָב מורא זיי פאַרשאַפן אומאָנגענעמלעכקייטן, אויב מ׳זאָל מיך אַרעסטירן ביי זיי אין הויז.

איך האָב שוין אַפילו ליב געקראָגן די שיינע שטאָט און אויך דעם

טייך דאָן, וואָס פליסט פאַרביי. אָבער איך מוז זיך ווידער מטריח זיין און ווידער פאָרן. וואוהין? איך פאָר אַהיים אין באָברויסק אָפכאַפן דעם אָטעם. דאָרטן וועל איך שוין זען וואָס ווייטער צו טאָן...

איך פאָר קיין אויסלאַנד

דאָס לעבן אין צאַרישן רוסלאַנד פאַר די שוין אייניקע מאָל אַרעסטירטע איז גאָר געוואָרן אומדערטרעגלעך שווער. מ'פלעגט כאַפן און אַרעסטירן אָבער און ווידער אַמאָל. אָט פאָרט דורך דער צאַר דורך מיין שטאָט צו מינסק צו אויף מאַניעוורעס, מוז מען מיך פאַרשפאַרן... ערגעץ האָט מען פראָקלאַמאַציעס פאַרשפרייט, נעמט מען זיך צו מיינע ביינער, — מיט איין וואָרט, ניט פטור צו ווערן פון דער פאָליציי און זשאַנדאַרן, וואָס פלעגן אָפשלאָגן די שוועלן ביי מיינע עלטערן אין הויז.

ענדע 1902 דערהאַלט איך אַ בריוועלע פון אויסלאַנד, פון מיין נאָענטן פריינט בערלין, דעם סטודענט, וואָס איז שוין אין דער שווייץ דעם צווייטן יאָר אויף קורסן. ער שרייבט מיר, אַז ער איז באַגייסטערט פון דער דאָרטיקער פרייהייט, און פון זיינע באַגעגענישן מיט פלעכאַנאָוו, מיט לענינען און קרופסקאַיאַ, און וועגן נאָך אַ סך, וועלכע זיינען געווען באַוואוסט פון דער אומלעגאַלער ליטעראַטור און אַפילו פון ביכער. היינט די לעקציעס וואָס ער הערט זיך אָן! צום שלום פון זיין בריוול פאַרזיכערט ער אַז ס'איז כדאי צו קומען קיין אויסלאַנד, אָפכאַפן דעם אָטעם און טאַקע זען ווי מענטשן לעבן אין אַ פריילאַנד. און ער פאַרגעסט ניט צוצוגעבן, אַז אויב איך וויל פאָרן, וועט ער מיר שיקן געלט אויף הוצאות...

פאַרטרוי איך מיין טאַטן דעם תוכן פון דעם בריוועלע, וואָס בערלין שרייבט מיר פון דער שווייץ, זע איך ווי מיין טאַטנס גרויסע, גוטע אויגן ווערן אויפגעלויכטן, ממש די שכינה רוט אויף זיין פנים. אַפנים אַ שטיקל האָפענונג פאַר אים אַז איך וועל ענדלעך פטור ווערן פון ווייטערדיקע אַרעסטן, וואָס האָבן שוין דערעסן ווי אַ ביטערע ציבעלע...

עס דויערט ניט לאַנג און סיי דער טאַטע, סיי די מאַמע באַשטייען שוין ערנסט, אַז ס'איז אַ גלייכע זאַך אַוועקצופאָרן און פטור ווערן פון „זיי".—אַ סך בחורים לויפן פון סלוזשבע קיין אַמעריקע יעדן טאָג,

— גיט צו מיין מאַמע. און זי דערמאָנט דעם שוועסטערקינד אירן, מענדל פּלאָטקין, וואָס איז שוין לאַנג צוריק פון „סלוזשבע" אַנטלאָפן קיין לאָנדאָן, ענגלאַנד, און איז דאָרטן קיין עין הרע געוואָרן אַ גביר, גיט מיין מאַמע צו.

מיין טאַטן איז מענדל פּלאָטקין, אַפּנים, ניט שטאַרק געפעלן געווען, ווייזט ער דער מאַמען אויף דער דלאָניע און רעדלט עפּעס מיטן פינגער אויף שטום־לשון, אַז ס'איז ניט די סלוזשבע פון וואָס ער איז אַנטלאָפן, נאָר פאַלשע געלט, און באַלד האַלט ער זיך טאַקע ניט איין, און מיט אַלע פּיטשעווקעס, ווי חזירים האָבן אויפגעריעט די זעק ביי מענדלען אונטערן שטאַל און פּאָליציי האָט אויף אַזאַ אופן זיך דערוואוסט וועגן אַלץ...

צי איך וועל פאָרן, אָדער ניט, באַהאַלט איך ביי זיך פּלאָטקינס אַדרעס, אויב איכל פאַרן וועט עס מיר צונויץ קומען. דער חשק צו זען אַ וועלט לאָזט מיך שוין ניט אָפּ. איך זע זיך מיט יאַטן און פאַרטרוי זיי דעם סוד, זיינען זיי מיר אמת מקנא: — אַזאַ געלעגנהייט! פאָרן קיין אויסלאַנד! אָבער ווי מאַכט מען דעם גרענעץ אָן אַ פּאַספּאָרט? זאָגט מיר יונה דער בערשטער, אַ בונדאָוועץ. מיינער אַ גוטער חבר: „זאָל עס דיך ניט אַרן". — דאָס מיינט, ער וועט שוין אָן עצה געבן וואָס צו טאָן. — „מיינע חברים בערשטער פון וואָלקאָוויסק", — פאַרזיכערט ער מיך, „וועלן דיך שוין איבערשמוגלען, אָט ווי זיי שמוגלען דורך נויטיקע ,זאַכן' פון אויסלאַנד". און ער שמייכלט אונטער, ווי איינער וואָס ווייסט וואָס ער רעדט.

און אין עטלעכע וואָכן אַרום, נאָך אַ וואַרעמער „ליאַמע", וואָס חברים האָבן געמאַכט פאַר מיין אָפּפאָרן, נעמט מיך איבער יונה דער בערשטער אין זיינע הענט צום באַן וואָס פאָרט דורך באָברויסק, מינסק און צו וואָלקאָוויסק. אין דייטשלאַנד וועל איך שוין וואַרטן אויפן געלט וואָס בערלין וועט מיר שיקן צו פאָרן אין דער שווייץ. יונה וואָרנט מיך, אַז וואָלקאָוויסק איז באַשאָטן מיט שפּיאָנען און זשאַנדאַרן, ווייל עס איז אַ גרענעץ שטאָט וואו מען זוכט קאָנטראַבאַנדע. ער עצהט מיר זיך אָפּשטעלן מיט אַ סטאַנציע פריער און ערשט פון דאָרט פאָרן מיט אַ פור, און דערנאָך אַריינקומען ווי אַ היימישער מענטש אָן פּעקלעך...

יונהס פריינט, דער בערשטער, האָט מיך פריינטלעך באַגעגנט, אָבער גערעדט מיט מיר זייער ווינציק און, כמעט אויף שטום־לשון, מיך געבראַכט צו אַ קליין שטיבל און נאָך אין אַ קלענערן צימערל

מיר געהייסן וואַרטן. ער האָט מיר געזאָגט אַז איך קאָן זיך צולייגן אַ וויילע, אָבער ניט שלאָפן, ווייל ער איז ניט געווען זיכער ווען מ'וועט מיך רופן צום גיין.

ס'איז געווען אַ לאַנגע פינצטערע נאַכט וואָס האָט זיך געצויגן ווי אָן אַ סוף. כ'האָב אַפילו ניט געקענט זען ווי מיין צימער קוקט אויס, איך האָב בלויז געפילט דעם טוכלען ריח, פון אַ הויז, וואָס איז געדיכט מיט קינדער און מיט בעבעכעס... דאָס שנאָרכן פון די שלאָפנדיקע האָט זיך געריסן דורך די דינע ברעטלדיקע ווענט. מיין אומרואיקייט האָט פון מיר פאַרטריבן דעם שלאָף, און אַ בענקשאַפט איז מיך באַפאַלן. כ'האָב שוין באַצייטנס געבענקט צוריק נאָך דעם שווערן קיעוו, יעקאַטערינאָסלאַוו, אָדעס, מאריופאָל, ראָסטאָוו, און טאַקע נאָך מיין באָברויסק אַליין, מיט די קילע זומערדיקע נעכט, מיט אַלץ וואָס זי פאַרמאָגט, גוטס און שלעכטס...

אָבער די נייגעריקייט צו זען אַ וועלט איז גובר. איך זידל זיך אַליין אויס פאַר מיין זיין צו סענטימענטאַל. איך נעם זיך אָן מיט מוט אויף מיין לאַנגער רייזע צו „וואַרטן און וואַרטן”. דער פוסטער מאָגן לאָזט זיך פילן און מאָנט זייניקעס, ווייל איך האָב אין מויל גאָרנישט געהאַט שוין אַ לענגערע צייט... יונהס פריינט זע איך שוין נישט מער, איך דערהער אָבער אַ ווילד־פרעמדע, אַפילו נישט קיין יידישע שטימע, עמיצער טוט מיך אַ צי פאַרן אַרבל און טוט אַ זאָג:

— קום! זיין רוסיש איז פראָסט, און מיט אימפעט טוט ער אַ זאָג אַרויס: — גיי מיר נאָך. אָן טומל...

דער קילער, פינצטערער דרויסן ניכטערט מיך אויס, ווי איך וואָלט אין דער אמתן געשלאָפן די נאַכט. נייגעריקייט, מער ווי מורא, מאַכט מיך נערוועז און אָנגעשטרענגט, איך גיי נאָך דעם מאַן ווי אַ בלינדער. זיין פנים זע איך ניט, נאָר זיין ברייט־פלייציקע מיטליאָריקע פיגור, וואָס שפאַנט פעסט, מיט זיכערע טריט, ווי איינער וואָס ווייסט וואָס ער טוט, און איך לויף אים נאָך ווי אַ יינגל. אין דער שיין פון אַ ליכט וואָס קומט פון אַ הויז, וועלכע מיר לויפן שנעל פאַרביי, מערק איך זיין היפשלעך באַבערדלט פנים. מיר גייען הויף איין, הויף אויס. הייזער ווערן שיטערער. ערגעץ וואו בילן הינט. די לעצטע פייערלעך פון שטאָט הויבן אָן פאַרשווינדן. אָט זיינען מיר אין אַ וועלדל. וואָס ווייטער ווערט ער געדיכטער און פינצטערער, קוים וואָס איך זע שוין מיין וועגווייזער, ווי אַ שאָטן שלענגלט ער זיך צווישן די ביימער, מיר דוכט זיך, אַז איך יאָג אים נאָך שוין זייער לאַנג...

פֿלוצלונג דערהער איך עטלעכע שטימען מיטאַמאָל. מיין וועגווייזער, פֿיל איך, איז רואיק, פֿאַרשטיי איך, אַז מסתמא דאַרף אַזוי זיין. שוין כמעט צוגעוואוינט צו דער פֿינצטערניש, הויב איך אָן אונטערשידן צווישן קלענערע און גרעסערע בוימער, און איך באַמערק טאַקע באַלד נאָך עטלעכע מענטשן, ווי זיי וואָלטן געוואַרט אויף אונדז, אַפּנים צוזאַמען מיט מיר גנבענען דעם גרענעץ... גייען מיר שוין אַלע נאָך אין איין שורה, שטיל, אויף די שפּיץ פֿינגער... פֿלוצלונג טוט זיך דער גוי אַ קער אוים צו אונדז, טוט אַ מאַך מיט דער האַנט אַרויף, מיר זאָלן בלייבן שטיין. און פֿון וואַנען נעמט זיך אַזאַ כעס צו אים?
— שטילער! — שרייט ער אוים, ווי מיר וואָלטן כאַטש אַ וואָרט צו אים גערעדט. — שטייט אַ ווײַלע! — קאָמאַנדעוועט ער ווידער, און אַ מאָדנע זידלעריי גליטשט זיך אַראָפּ פֿון זיינע ליפּן, ווי עס וואָלט אים אָנגעכאַפּט אַזאַ ספּאַזמע, און מיטאַמאָל טוט ער אַ פֿרעג: —
„וויפֿיל געלט האָט איר?”

אַלע דערשרעקן זיך און מיר בלייבן שטיין ווי פֿאַרגליווערט. עס דויערט ניט לאַנג, ווייל איך כאַפּ זיך אַרוים מיט מיינע דריי רובל אים אַנטקעגן, שעפּטשענדיק: מער האָב איך ניט... כאַפּט ער דאָס אַרוים פֿון מיין האַנט, באַלד פֿאַלט אַרוים אַ צווייטער פֿינף־רובלדיקער, אַ דריטער, און דער חברהמאַן קלייבט שווייגנדיק צונויף דאָס געלט פֿון אַלעמענס הענט, וויפֿיל ווער עס גיט, און באַפֿוילט שוין מיט רוגזה מיר זאָלן לויפֿן איבערן גרובן, וועלכן איך האָב ערשט באַמערקט עטוואָס ווייטער פֿון אונדז. באַלד קאָמאַנדעוועט ער נאָך שטרענגער: לויפֿן! — ווי ער וואָלט וועלן וואָס גיכער פּטור ווערן פֿון אונדז...

אויפֿן בערגל, שוין אין פּרייסן־דייטשלאַנד, בין איך געבליבן שטיין פֿאַרסאָפּעט און אויסגעמאַטערט, און אַליין ניט געגלויבט, צי בין איך שוין אין דער אמתן אַריבער די גרענעץ, און איך קוק אַהין פֿון וואַנען איך בין ערשט געקומען צולויפֿן. אין דער שוואַכער ליכט באַמערק איך ווי דער וועכטער, דער גרענעץ־סאָלדאַט, וויל זיך כלומרשט נאָך אונדז יאָגן, אונדז כאַפּן, אָבער, ווי מ׳האָט אונדז פֿאַראויס דערציילט, איז שוין ניטאָ וואָס מורא צו האָבן... עס הויבט אָן טאָגן. אַ ליכטיקער הימל פֿאַנגט זיך אָן דאָרט, פֿון וואַנען איך האָב ערשט ניט לאַנג אַזוי אומרואיק און אימפּעטיק געאיילט... די וועכטער אויף יענער זייט גרענעץ — באַקאַנטע מענטשן מיר, ריידן אויף מיין שפּראַך, איך קען זייערע דערפֿער, היימען, און מיטאַמאָל זיינען זיי שוין גאָר מיינע פֿיינט, און מיינע נייע „באַשיצער” קען איך נאָך ניט, ווייס אפֿילו ניט דעם נאָמען פֿון שטעטל, וואו־

הין איך בין פאַרלאָפן איבערן גרענעץ. העכער, צו דער רעכטער זייט וואו איך שטיי, זעט זיך אַ גרויסע הילצערנע הויז, מיט אַ גוט געשינדלטן דאַך, „גאָר אַנדערש ווי אַ רוסישע קרעטשמע", — טראַכט איך. ניט ווייט פונעם הויז — אַ גרויסער שטאַל, אַפנים, ווייל אַרום שטייען גוט געפאַשעטע בהמות. זיי שטייען אין הויכע טיפע גראָזן, באַדעקט מיט פרישן טוי, וואָס דערפרישט דעם אָטעם. איך טראַכט ווי גוט עס וואָלט צונוץ געקומען מיינע דריי רובל, וואָס דער קאָנטראַבאַנדיסט האָט ערשט ביי מיר צוגענומען, איך וואָלט עפעס צוגעביסן נאָך אַזאַ שווערער „פּערעפּראַווע".

כ'האָב קיין צייט צופיל צו טראַכטן. לעבן מיר וואַקסט אויס אַ באַבייכלטער פאָליציימאַן, אַ דייטש, אין אַ קאַפעלוש מיט צוויי בריליקעס, ווי אַ פאַזשאַרניק להבדיל. ער שטייט און גלעט זיך געלאַסן זיינע וואָנצעס, פרעגט מיך עפעס און וואַרט אויף אַן ענטפער פון מיר. זיין שפּראַך, דייטש, קלינגט מיר ווי צעבראָכענער יידיש. ער ווייזט מיטן האַנט פון וואַנען איך בין געקומען און דרייט מיטן קאָפ, ער מיינט מסתמא איך זאָל קיין מורא ניט האָבן, ווייל זיי קענען אַהער קיין דייטשלאַנד ניט נאָכלויפן... איך פאַרשטיי וואָס ער מיינט, אָבער דער דייטשער פאָליציימאַן סטאַרעט זיך אַלץ מיר דערקלערן אַז ס'איז דייטשלאַנד, וואו איך שטיי יעצט.

ער הייסט מיך נאָכגיין, און איך פאַרדייטש מיין יידיש און דערצייל אים אַז איך בין אַ פאָליטישער אַנטלאָפענער, מ'זאָל מיך חלילה ניט צוריקשיקן. לאַכט דער פאָליציימאַן אַזוי גוטמוטיק און דרייט מיטן קאָפ, אַז דאָס וועט ניט פאַסירן...

אין „טאַמאָזשנע" זאָגט מען מיר אָן, אַז איך קען פאַרבלייבן וואַרטן ביז איך וועל באַקומען מיין שיפסקאַרטע, כדי פאָרן ווייטער „נאָך אַמעריקע". אַלע יידן מוזן ניט אַנדערש, ווי פאָרן קיין אַמעריקע. איך דערוויס זיך אַז דאָס שטעטל הייסט איידקונען. מ'פאַרשרייבט אַלעם וואָס איך זאָג און מ'לאָזט מיך פריי.

די פעטלעכע מאַן און ווייב, די באַלעבאַטים פון גאַסט־הויז, ריידן צו מיר, פאַרשטייט זיך, דייטש. אַז איך פאַרשטיי זיי ניט גוט, סטאַרען זיי זיך צו פאַרשטיין מיין יידיש. זיי דערוויסן זיך פון מיר, אַז איך האָב ניט אַ גראָשן געלט, און אַז איך מוז וואַרטן ביז עס וועט מיר אָנקומען געלט צו פאָרן ווייטער. זיי ווערן, חלילה, ניט איבערראַשט, וואָס מ'האָט אונדז אויסגעליידיקט ביים גרענעץ. זיי זיינען, אַפנים, צוגעוואוינט צו אַזעלכע פאַסירונגען, באָטן זיי מיר אָן איך זאָל עסן ביי זיי אויף באָרג

און, ווען איך וועל קריגן געלט, וועל איך זיי באַצאָלן. דערווייל קומען אָן די אַנדערע מענטשן מיט וועמען איך האָב „געשוואַרצט" דעם גרענעץ. זיי האָבן מסתמא געלט, מ'דערלאַנגט זיי עסן, און איך דערפריש זיך אויך מיט מילך און צובייסן. טאַקע דאָ עצהט מען מיך אַז איך קען קריגן אין שטעטל אַ צימער ביז איך וועל פאָרן ווייטער.

אין די גלייכע שורות הייזער, מיט די גוט־געשינדלטע דעכער, די בלומען און גרינסן אַרום, האָב איך באַשיינפּערלעך דערזען דאָס דייטשלאַנד, וועגן וועלכן מ'האָט מיר נאָך פריער דערציילט, און זיך פאָרגעשטעלט ווי אַזוי די דייטשן לעבן, אין ריינע הייזער, אין פולער אָרדענונג... הימל, זון און ערד, דוכט זיך דאָס זעלבע, בלויז מענטשן, פערד און בהמות זיינען קיילעכדיק און רואיקער, — איז געווען מיין ערשטער איינדרוק וועגן דייטשלאַנד.

אין מיין צימער אויפן צווייטן שטאָק, אין דעם פרידלעכן שטעטל איידקונען, האָב איך גענוג צייט געהאַט זיך רואיק אַרומזען ווי פאַרשידן מענטשן לעבן אונטער פרייע אומשטענדן... און אין מיינע געדאַנקען גייען דורך די גרויסע דייטשע שרייבער און לערער, וועגן וועלכע איך האָב שוין אַ סך געלייענט, ווי קאַרל מאַרקס, בעבעל, לאַסאַל, היינע, און נאָך, וואָס זיינען אין דייטשלאַנד געבוירן און האָבן געשאַפן, און איך פיל זיך שוין גאָרניט אַליין. אדרבא, מיר ווערט זייער היימיש אויף דער נשמה ווען איך טראַכט אַז איך געפין זיך אין לאַנד פון בעבעל און ליבקנעכט, וואָס באַלויכטן אונדזער וועג צו אַ שענערער און בעסערער צוקונפט... וואַרטנדיק אויף מיינע געלט און בריוועלעך, האָב איך זיך דערווייל באַקענט מיט מענטשן, וואָס זיינען, ווי איך, געבליבן וואַרטן אויף שיפסקאַרטן צו פאָרן קיין אַמעריקע. — זיי אַלעמען איז רוסלאַנד טייער, — זאָגן זיי, — אָבער דער צאַריזם צווינגט זיי צו לויפן און וואָגלען אין פרעמדע לענדער. — זיי קרעכצן און בענקען שוין נאָך זייערע טאַטע־מאַמעס און קרובים, און מוזן דאָך לויפן ווי פון אַ שרפה. איך פיל מיט זיי מיט, ווייל איך בין איינער פון זיי...

חיים דער איינבינדער, אַן אָדעסער יאַט, איז שוין געווען אויפן וועג קיין סיביר, האָבן אים יאַטן, סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, זאָגט ער, געהאָלפן אַנטלויפן. ער דערציילט מיר, אַז אויך ער מוז וואַרטן אויף זיינע פּאַפּירן קיין אַמעריקע. ער גיט מיר אָן אין נדן אַז אַמעריקע איז אַן אינדוסטריעלע לאַנד, און ער האָפט דאָרט זיך איינלעבן, מיט דער צייט אַריבערנעמען זיין משפחה, ווייל ער דענקט שוין פאַרבלייבן אויף שטענדיק אין אַמעריקע. דער „שטענדיק" שרעקט מיך, איך חידוש זיך,

און עס באַפאַלט מיך אַ שטאַרקע בענקעניש, און איך פרעג חיימען נאַאיוו, צו מיינט עס, אַז ער וועט שוין קיינמאָל ניט זיין אין רוסלאַנד. איך זע ווי אַ טרויער צעגיסט זיך אויף זיין פנים און ער שווייגט, ווי איך וואָלט אים געכאַפּט ביי אַ גנבה, איך פאַרטרוי חיימען מיינע פּלענער, אַז איך דענק פאָרן אין דער שווייץ, בלויז צו זען אַ וועלט, מיט דער צייט וועל איך צוריקפאָרן און ווייטער אַרבעטן פאַר אַ פרייער רוסלאַנד...

הערט מיך חיים אויס מיט דרך ארץ, און מיט אַ זיפץ גיט ער צו, אַז ער וואָלט אויך געטאָן דאָס זעלבע, נאָר זיינע שוואַכע עלטערן, וועמען ער דענקט אַריבערנעמען קיין אַמעריקע, וועלן מסתמא אים שטערן אין זיינע פאַרלאַנגען. וואָס איז שייך מיר, דענקט ער, אַז די שווייץ איז ניט פאַר קיין אַרבעטער, דאָס לאַנד איז ניט גענוג אינדוסטריעל אַנטוויקלט, ער איז זיכער אַז איך וועל דאָרט קיין אַרבעט ניט קריגן און וועל פאַלן צו לאַסט מיין פריינט בערלין, דעם סטודענט. צום ערשטן מאָל פאַרטראַכט איך זיך אַז, אין דער אמתן, וואוהין פאָר איך? צו וועמען אין געסט? און צו זאָל איך טאַקע פאָרן אין דער שווייץ? קיין געלט קומט מיר ניט אָן אַזוי גיך, בין איך שוין פאַרצווייפלט און רעד זיך דורך מיט חיימען. לאָזט מיך חיים שוין ניט אָפּ, און מיר פילן זיך אין צווייען ווי אַלטע גוטע פריינט. איין מאָל שלאָגט מיר חיים פאָר, איך זאָל נאָר פאָרן מיט אים קיין לאָנדאָן, וואו ער דאַרף סיי ווי זיך אָפּשטעלן ביי זיינעם אַ שוועסטערקינד, און ערשט פון דאָרט וועט ער פאָרן קיין אַמעריקע. וואָס איז שייך הוצאות, קען ער מיר אויסבאָרגן, איך וועל אים אָפּצאָלן אין לאָנדאָן, וואו, ער פאַרזיכערט מיך, איך וועל גלייך קריגן אַרבעט. ער וואַרעמט נאָך אונטער, אַז אין לאָנדאָן וועל איך פאַרדינען גענוג און אויף אייגענע הוצאות קענען אין אַ צייט אַרום פאָרן אין דער שווייץ און נאָכדעם, אויב איכל וועלן, זיך אומקערן צוריק קיין רוסלאַנד. — אַ לאָגישער פאָרשלאָג, — טראַכט איך, און שטים איין פאָרן מיט אים קיין לאָנדאָן.

אין צווייען איז שוין גאָר אַנדערש. מיר פאָרן ביידע קיין בערלין, ווי חיימס שיפסקאַרטע פאָדערט, פון דאָרטן דאַרפן מיר פאָרן קיין האַמבורג. די גרויסע שטאָט בערלין געפעלט אונדז זייער שטאַרק. אַזאַ שטאָט איז גאָר אַ נייס פאַר אונדז ביידן. פון דעם פרידריך־שטראַסע וואָקזאַל שטייגן מיר אַרונטער טאַקע אויף פרידריך־שטראַסע, אַ גאַס פול מיט לעבן, אַ פּראַכט! בלייבן מיר שטיין און באַטראַכטן ווי רייך עס איז אַרום און גייען ווייטער, גאַס איין, גאַס אויס, ווייל עס ווילט זיך אַלץ זען, אַריינעמען אין זיך אַלץ וואָס דייטשלאַנד איז.

אין די גאַסן זעט מען מענטשן עלעגאַנט געקליידט, אין מאַנישקעס און שניפּסן, קליינע קינדער, און אַפילו עלטערע, אין קורצע הייזקעס ביז די קני. — אמת דייטשמעריש, — טראַכט איך. דייטשן, עלטערע שוין, פעט־בייכיקע, מיט טעלער־פּנימער זיצן אין קאַפעען אַרום קיילעכדיקע טישן און טרינקען גרויסע, רונדע „קופּעלס" ביר בלויז פאַר עטלעכע פעניג; אויף די טישן שטייט זויער־קרויט מיט דיקע וואורשטלעך אויף גרויסע טעלער און די דייטשן עסן אויף ביידע באַקן; אַנדערע עסן פולע טעלער חזיר־קנאָכן מיט בולבע־קאַשע, וואָס שווימט אַרום אין חזיר־פעטס.

— עס קוקט אויס אַ זאַט לאַנד, — שעפּטשעט מיר חיים אַ סוד אין אויער, ווי ער וואָלט זיך היטן טאָמער וועט עס אימיצער דערהערן. איך שטים איין מיט אים, ווייל, נעמענדיק אין פאַרגלייך מיט די רוסישע טראַקטירן, מיט דער הייסער טיי און ברויט, וואָס מ'האַלט אין איין שלינגען, איז דער הילוק גאָר אַ גרויסער. — אַ גרויסער חילוק, — גיב איך צו, און מיר לאָזן זיך אויך וואוילגיין מיט אַ דייטשן מאָלצייט. דערווייל הערן מיר זיך איין וואָס דערבייאיקע ריידן און, כאָטש מיר פאַרשטייען ווינציק זייער דייטשע שפּראַך, דאָך פילן מיר אַז אַלע אַרומיקע מוזן זיין קולטורעלע, פרייע מענטשן. אַזוי שטעלן מיר זיך פאָר. ס'איז געווען מיטיק צייט, זיצן מיר און זעען, ווי מ'האַלט אין איין קומען עסן און טרינקען ביר. מענטשן האַלטן זיך פריינטלעך, מ'רעדט מענטשלעך, און עס פילט זיך עפּעס היימיש מיטן שכן ביים צווייטן טישל, אַז עס ווילט זיך זיצן לענגער אַ ווײלע.

ווי קליינשטעטלדיקע קוקן מיר אַרויף צו די הויכע געביידעס, אויף סטאַטועס, וואָס זיצן אויף זייערע בראָנזענע פערד אין מונדירן, אַפּנים גרויסע קייסאָרים געווען; פּאָעטן, מוזיקער פון אַמאָליקע צייטן, — קוקן אַרונטער צו אונדז, און אומעטום שטייען מענטשן און באַטראַכטן זיי, טראַכטן מסתמא פון די אַמאָליקע צייטן, פון וואַנען די העלדן קומען. די בולוואַרן זיינען פול מיט מענטשן, דער פולער אויסדרוק פון אַ גרויסער, רייכער שטאָט. אָוונט־צו זיינען די גאַסן באַגאָסן מיט ליכט, די שוי־פענצטער זיינען אויסגעשטעלט מיט שיינע, רייכע סחורות, מענטשן קוקן אַריין און גייען פאַרביי, אַנדערע קומען און קוקן ווידער, אָן אַ סוף. און דאָ און דאָרט נאָך קאַפעען, שענערע, רייכערע, פאַרפּוצטע מענטשן זיצן, עסן, לאַכן, לאָזן זיך וואוילגיין...

מיר ווייסן טאַקע אַז מיר זעען בלויז די אויבערפלאַך פון בערלין, אַז ניט אַלעס איז אין דער אמתן אַזוי ווי עס דוכט זיך צו זיין אומעטום

אין דייטשלאַנד, אָבער קיין צופיל צייט האָבן מיר ניט צו פאַרבלייבן און שטודירן דאָס לעבן אין בערלין. אויף מאָרגן גאַנץ פרי פאַרלאָזן מיר בערלין און פאָרן קיין האַמבורג, וואו מיר דאַרפן נעמען די שיף צו פאָרן איבערן ים קיין לאָנדאָן.

ביי מיר איז דאָס געווען דאָס צווייטע פאָרן אויפן ים. דעם ערשטן מאָל בין איך געפאָרן אויפן שוואַרצן ים, פון אָדעס קיין מאריופאָל, איצט פאָרנדיק איבער די ברויזנדיקע וואַסערן פונם באַלטישן ים, וואָס וואַרפט ווי אין קדחת אויף אַלע זייטן. זיינען מיר, נאַטירלעך, אויף דער וואַך, ווי עס וואָלט אין דער אמתן געווען פאַרוואָס מורא צו האָבן. ווען מיר זעען אָבער, ווי דער קאַפּיטאַן און זיינע מאַטראָסן פילן זיך ווי ביי זיך אינדערהיים און שפּאַסן נאָך אונטער פון די פּאַסאַזשירן, וואָס ברעכן מיט דער גרינער גאַל אין די קאַיוטעס, נעמען מיר זיך אָן מיט מוט און שטייגן אַרויף אויפן דעק, וואו מיר פילן זיך אַ סך בעסער. די צייט גייט, מ'רופט עסן. גייט מען צו די טישן, וואו עס שטייען שיסלען מיט קאַרטאָפל, צעשניטענע הערינג, שוואַרצן ברויט און שוואַרצע קאַווע.

די דייטשע מאַטראָסן זיינען פאַרשייט און צעלאָזן, זיי לאָזן זיך וואוילגיין. אָט שפּאַסן זיי איבער יידישע באָרד און פּיאות און, אַז זיי ווילן, נעמען זיי גאָר אַרום אַ יידיש מיידל און, אַז דאָס מיידל שטויסט זיי אָפּ, זידלען זיי זיך „פאַרפלוכטע יודן”, און שילטן זיך. ווער איך און חיים אויפגעבראַכט און זידלען זיי צוריק אין רוסיש, וואָס זיי פאַרשטייען אַפּנים, קומט עס שיר ניט צו קלעפּ. זייער „עלטערער” איז אָבער געשעפטסמעסיק, עס פּאַסט נישט פאַר זיין שיף, דערלאָזט ער ניט צו קיין געשלעגן.

די רייזע אויף אַ דייטשער שיף רופט אַרויס אין אונדז עפּעס אַ ווידער־טעם צוליב דער באַציאונג צו יידן. כאָטש צוגעוואוינט צו אַנטיסעמיטיזם און שלעכטע אויסדרוקן אין צאַרישן רוסלאַנד, טוט עס אָבער שטאַרקער וויי, ווען מ'הערט עס אויך אין אַ צווייטן לאַנד, אין דעם „פרייען דייטשלאַנד”. פאַרשטייט זיך אַז איך פאַראורטייל ניט אַלע דייטשן, איך סטאַרע זיך אויסטייטשן דאָס ווי איינצלנע פאַלן, אַ צופאַל... קאַרל מאַרקס, ליבקנעכט, לאַסאַל און אַנדערע דייטשע געלערנטע קומען אין מיינע געדאַנקען ווי צו פאַרשטויסן די ערשטע ביטערע דערפאַרונג וואָס איך האָב געהאַט מיט דייטשישע מאַטראָסן.

מיר דערנעענטערן זיך ענדעך צו לאָנדאָן. עס ווערט גרינגער אויפן האַרצן. וואו ניט וואו זעט זיך לאַנד. אונדזער שיף באַוועגט זיך שוין

רואיקער. מיר קענען שוין באַטראַכטן פריי די פישער שיפלעך, וואָס באַוועגן זיך אַהין און אַהער, אין אַלע ריכטונגען. מאַטראָסן פון שיפן באַגריסן אונדז פריינטלעך. אַלע פּאַסאַזשירן קומען אַרויס אויפן דעק, פריילעכע, מונטערע, און וואַרפן זיך אין אַלע זייטן ווי נייגעריקע קינדער. וואָס נעענטער מיר קומען צו לאָנדאָן ווערט דער טעימז־טייך געדיכטער מיט שיפן און שיפלעך, מ׳זעט באַשיינפּערלעך אַז ענגלאַנד איז אַ ים־מאַכט אין פולן זינען פון וואָרט.

אין „שעלטער", אין האַפן, האָט מען גערעדט ענגליש, און די שפּראַך איז מיר געווען אַזוי פרעמד, אַז אַלע ווערטער זיינען געווען ווי איין שטיק בליי צוזאַמענגעגאָסן, און זיי האָבן זיך ניט געקענט דורכשפּאַרן דורך מיין אויער. די גליכע, אויסגעצויגענע פּאָליסלייט, מיט די צוויי ברילִיקעס און לעדערנעם רימענדל אונטער זייער גאָמבע, מיטן פּאָלירטן שטעקל, וואָס דרייט זיך ביי זיי אין האַנט ווי אַ שפּילצייג ביי אַ חדר־יינגל, גייען אַרום צווישן אונדז. באַלד קומען אַריין ענגלישע יידן אין האַרטע קאַפּעלושן. זיי רעדן, דוכט זיך, מאַמע לשון, אָבער עס קלינגט מאָדנע, ווייל ענגלישע ווערטער ברעכן עס איבער פון צייט צו צייט. פונדעסטוועגן פאַרשטייען מיר זיי. זיי ווילן אונדזערע אַדרעסן צו קרובים, וועלן זיי אונדז גלייך אָפּפירן צו זיי. זיי העלפן אָפּזוכן אייגענע פאַר יידישע עמיגראַנטן. איידער וואָס, ווער, וועמען, פירט מען אונדז צו אַ קהלשן טיש און מ׳גיט אונדז אַ גוטן צובייסן.

לכתחילה האָב איך ניט געטראַכט צו פאַרפאָרן צו מיין קרוב מענדל פלאָטקין, נאָר אַז איך האָב געוויזן זיין אַדרעס, וואָס איך האָב מיטגענומען פאַרן אָפּפאָרן פון רוסלאַנד, איז שוין געווען גענוג אַז זיי זאָלן מיך גלייך אַוועקפירן צו אים. מ׳שטעלט מיך צו צו אַ גרופּע מענטשן, אַפּנים אַלע וואָס גייען אין דער זעלבער ריכטונג, וואו מיין אַדרעס איז, צו פונאַנדערטיילן זיי צווישן די קרובים. מיין פּעקל ליגט שוין אויף אַ גרויסן וואָגן, מיט נאָך פּעק הויך פאַרלייגט, מיט אַ צעטעלע צום פּעקל, ווי עס באַדאַרף צו זיין. פערד מיט שווערע האָריקע פיס, גאָרניט ווי רוסישע, אָדער אַפילו דייטשישע פערד, טראַכט איך, און די מענטשן זיינען אוודאי ניט ענלעך צו רוסישע און ניט אויף דייטשישע. די ענגלענדער זיינען הויכע, דאַרע, דוכט זיך הוילע ביינער. זייערע געברילִיקטע ווייכע היטלען מאַכן זיי אויסזען יינגער, זייערע פּנימער ביינערדיקע. זיי איילן אין אַלע ריכטונגען מיט אימפּעט. אין די גאַסן זעט מען פרויען מיט אָנגעקליבענע האָר, איינגעקלאַמערט אין שפּילקעס, ווי ערשט פון באָד אַרויס, די האָר פייכט אָנגעשמירט מיט עפּעס אַ בוימל.

מיר באַוועגן זיך דורך ציכטיקע שמאָלע געסלעך, מיט צוויי־דריי שטאָקיקע הייזקעס און שמאָלע טירן אין דרויסן, מיט עטלעכע מאַרמאָרנע טרעפּ אַרויף, ווי זיי וואָלטן אייך זאָגן: זייט זיך מטריח, גייט אַרויף און קלאַפּט אָן מיטן הענטל וואָס הענגט פאַר דעם צוועק. די זון איז אַיינגעוויקלט אין אַ נעפּל. מיר קומען צו נעענטער צו אַ ברייטער גאַס. עס ווערט טומלדיק, אַ גוואַלד. אויטאָבוסן, צווייגאָרנדיקע, זיינען איבּערגעפּאַקט מיט מענטשן; צוויי־רעדלדיקע דראָזשקעס, מיטן אָנטרייבערס הינטער ביידל. טראַמווייען יאָגן; צייטונגס־יינגלעך שרייען אויס אויפן קול קעפּ פון צייטונגען, מענטשן אָן אַ שיר. די אויגן צעלויפן זיך, און מ׳ווייסט ניט וואוהין פריער צו קוקן.

מיין קרוב פלאָטקין, אַ שטאַרקער, ברייטער ייד אין די מיטעלע יאָרן, מיט פעטע, פולע באַקן און אַ היפּשער נאָז, וואוינט מיט זיין ווייב און צוויי דערוואַקסענע קינדער אין זיין אייגן הויז אין ווייטשעפּל. זיין פרנסה איז פאַרקויפן חתונה־פּרעזענטן און צירונג צו אַרבעטער אויף אויסצאָלן וועכנטלעך.

ווען דאָס דינסט־מיידל האָט געעפנט פאַר מיר די טיר, איז ער אַרונטערגעקומען פון זיין שלאָף־צימער, וואָס האָט זיך געפונען אויף די העכערע שאַלקעס אין הויז. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ מינע פון: ווער האָט דיך אַהער געבראַכט? און האָט מיר צוגעוואָרפן אַ פּאָר גראָבע פינגער פון זיין פוכלער האַנט צו מיין שלום עליכם, וואָס איך האָב אויסגעשטרעקט. ער האָט מיך ניט געבעטן זיצן אָדער טיפער אין הויז אַריין. באַלד ווענדט ער זיך צו זיין ווייב, וואָס איז אויך אַרונטערגעקומען פון שלאָף־צימער און טוט אַ זאָג — אָט דאָס איז דער גרינער. — ער וואַרט אַ ווײַלע און גיט צו — יחיאל אייזיק דעם מלמדס זון, וואָס איך האָב דיר דערציילט...

אַפנים אַז מיין טאַטע האָט אים אין אַ בריוועלע געלאָזן וויסן אַז איך קלייב זיך קומען קיין לאָנדאָן.

איך האָב אים באַלד קלאָר געמאַכט אַז איך בין צופעליק פאַרפאָרן צו זיי, ווייל דער „שעלטער” האָט געפאָדערט אַדרעסן צו קרובים, איך קלייבן זיך זוכן אַרבעט, ווייל איך בין אַ גוטער בעל־מלאכה, און האָף צו געפינען אַ דירה פאַר זיך צו וואוינען. דאָס איז געווען אַ מין באַרואיקונג זיי זאָלן ניט מורא האָבן אַז איך וועל זיי פאַלן צו לאַסט. פלאָטקין איז פרייליכער געוואָרן, שוין מיך פאַרבעטן טיפער אין הויז אַריין, און געבעטן זיך זעצן. אויך זיין פרוי איז פריינטלעכער געוואָרן און, מיט אַ האַלבן מויל, געבעטן איך זאָל אָנבייסן מיט זיי. אַז איך האָב

זיי אָפּגעדאַנקט, מיטן אויסרייד אַז אין „שעלטער" האָט מען אונדז געגעבן אַ גוטן אָנבּייסן, האָט זיך שוין פּלאָטקין צעלויבּט, ווי אַ פרומע קאַץ, וועגן דער פרייער, גוטער ענגלאַנד און אירע גוטע אַנשטאַלטן, וואָס קיין גלייכן צו זיי איז אין דער וועלט ניטאָ. גלייך האָט ער זיך גענומען צו מיינע בּיינער, מיר אויפווייזן אַז דאָס איז אַ לאַנד פון אַרבעט און אַז אין ענגלאַנד אַרבעט מען, מען קלייבּט אַ שילינג צו אַ שילינג און, מיט עטלעכע פונט אין בּאַנק, איז מען שוין גאָר אַן אַנדער מענטש.

אויף מאָרגן אינדערפרי האָט מיר מיין פּלאָטקין אָנגעזאָגט, אַז זיין צייט איז זייער טייער, פונדעסטוועגן וועט ער מיך נעמען צו זיינעם אַ פריינט, אַ מיסטער בּייגל, וואָס האָט אַ שוך פּעקטאָרי אויף קאָממוירשעל ראָוד.

מיט שנעלע טריט פון זיינע לאַנגע פיס שפּאַנט פּלאָטקין פּאָראויס איבּער ווייטשעפּל, ווי ער רופט אָן די גאַס פאַר מיר, און איך, ווי אַ יינגל, לויף אים נאָך. אָט בּרענגט ער מיר צו בּייגלס פאַבּריק, וואָס איז פילגאָרנדיק און גרויס. פּלאָטקין רעדט צו מיסטער בּייגל אין ענגליש. איך הער דאָס וואָרט „גרינער", פאַרשטיי'איך דאָס מיינט ער מיך. בּאַלד פרעגט ער מיך אין יידיש וואָס איך קען טאָן אין פאַבּריק. דערצייל איך אַז איך בּין אַ צושניידער בּיי שיך, זיינען זיי צופרידן, און פּלאָטקין זאָגט מיר שוין אָן די גוטע בּשורה אַז איך זאָל קומען מאָנטיק אַרבעטן אין פאַבּריק און אַז איך וועל קריגן בּאַצאָלט, דערווייל צען שילינג אַ וואָך.

איך האָבּ נאָך ניט געוואוסט דעם גרויסן ווערט פון אַ שילינג, האָט מיך שטאַרק ניט געקימערט אין וויפיל מען שאַצט מיין אַרבעט, איך בּין געווען צופרידן וואָס מיר איז פאַרבּליבּן פיר טעג בּיז איך וועל אָנהויבּן אַרבעטן אין דער פאַבּריק, און דערווייל וועל איך האָבּן אַ געלעגנהייט צו זען לאָנדאָן ווי עס בּאַדאַרף צו זיין, און צו געזעגענען זיך מיטן גוטן חבר חיים דעם איינבּינדער פאַר זיין אָפּפאָרן קיין אַמעריקע.

כמעט די גאַנצע פיר טעג בּין איך געווען אויף די גאַסן. יעדע ווילע האָבּ איך זיך אָפּגעשטעלט און אומעטום אַריינגעקוקט, אַלץ איז געווען אַזוי ניי, אַנדערש ווי אין רוסלאַנד, און אַפילו ווי אין דייטשלאַנד. אין לאָנדאָן מערקט זיך ניט אַזוי פיל קאַפעען, מיט פּעטע, זאַטע עסערס ווי אין דייטשלאַנד. דערפאַר אָבּער סאַלונען וואו מ'גייט און וואו מ'שטייט, מענטשן טרינקען אַ סך בּיר און שנאַפּס. איילנדיקע מענטשן כאַפּן, גייענדיק איבּערן גאַס אַ הויפן „פּאָטייטאָ טשיפּס" פאַר אַ האַי־פּעני, אָדער גאָר פאַרשיידענע פישלעך, געשלענגלטע, ווי ווערים,

און מ׳שלינגט דאָס ווי הייסע לאַטקעס. עס קומט אויס ווי דאָס עסן איז ביי די לאָנדאָנער אַ ביזאַך. איך זע כמעט דעם ערשטן מאָל ווי שיכורע פֿרויען לאָזן זיך טאַנצן אין רעכטן מיטן גאַס, ווען אַ שאַרמאַנקע צעשפּילט זיך פֿאַר אַ פּאָר גראָשן, וואָס זיי וואַרטן מ׳זאָל זיי צואוואַרפֿן פֿון די פֿענצטער אַרויס. קינדער טאַנצן אויך אונטער די זעלבע טענער. גרויסע צאָלן אָרעמע אָפּגעריסענע מענער און פֿרויען, שיכורע, דרייען זיך אַרום איבער די גאַסן און די פּאַרקן, שטייען אָנגעשפּאַרט ביים וואַנט, זיצן וואו עס מאַכט זיך, ביז דער פּאָליסמאַן הייסט אַוועקגיין, ווייל זיצן אָדער ליגן אויפֿן גראָז טאָר מען ניט. שטייען די מענטשן און שטאַרן מיט הונגעריקע אויגן, אפשר וועט עמיצער עפּעס צואוואַרפֿן. עמיצער פֿון זיי לאָזט זיך לויפֿן אויפֿקלייבן שטיקלעך סיגאַרעטן, וואָס פֿאַרבייגייער וואַרפֿן אַוועק לעבן טראָטואַר. און דער פּאָליסמאַן, אין טונקל בלויען מונדיר, שטייט אָדער שפּאַצירט געלאַסן ווי אַ פּריץ און דרייט אַ גראָבן שטעקן אויפֿן רימענדל, וואָס הענגט אים שטענדיק אויפֿן האַנט.

אינמיטן דערינען שטויס איך זיך אָן אויף אַ גרופּע מענער און פֿרויען אין מונדירן ווי סאָלדאַטן. דאָס איז די „סאַלוויישאָן אַרמי”, וואָס זינגען, ווי זיי וואָלטן מער גאָרנישט געהאַט וואָס צו טאָן. זיי זינגען הללויה לידלעך, מענטשן אַרום שטייען און הערן זיך צו. ביינאַכט טיילט אויס די „סאַלוויישאָן אַרמי” צו שערענגעס אָרעמע, אָפּגעריסענע מענער און פֿרויען סופּ, אָדער שוואַרצע קאַווע מיט ברויט, מיט וואָס זיי לעבן אַפּנים דעם גאַנצן טאָג אויף מאָרגן.

פֿון אַ פֿאַררויכערטער באַנק געביידע, ווי פֿון אַ מיטלפּונקט, צעלויפֿן זיך גאַסן אין אַלע ריכטונגען, ווער ווייסט וואו מ׳קען אָנשפּאַרן. איך האָב זיך אַוועקגעלאָזט איבער אַ גאַס און צופֿעליק האָט עס מיך געבראַכט צום בריטישן מוזיי. איך וועל קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן דעם איינדרוק וואָס דער מוזיי האָט אויף מיר געמאַכט דאָס ערשטע מאָל. די טויזנט יאָריקע מומיעס, אויסגעגראָבן ערגעץ אין עגיפּטן, די קעניגן אין די טרונעס, וועלכע האָבן אַפּנים ניט געטראַכט, אַז זיי וועלן דורך זייער באַלמאַזירן זיך אָנשפּאַרן ערגעץ ווייסט וואו אויף יענער וועלט. אָבער איבער זיי איז איצט געשריבן שוואַרץ אויף ווייס: „ניט צורירן זיך”, ווייל עס וועט זיך צעשיטן אין שטויב...

קרוינען, ביינערנע, אייזערנע, זילבערנע און גאָלדענע, פֿאַר וועלכע מ׳האָט מקריב געווען מענטשן, ליגן ווי אַלטער ברוכוואַרג אונטער גרויסע גלעזערנע שויבן אין דער זעלבער רייע מיט זייערע „הערשער”, מיטן

איינציקן אונטערשייד וואָס די מכשירים זיינען ווי אַ באַרג שמאַטעס, און די „הערשער" זיינען אַ קופּע אַש.

די אַרבֿעט אין פאַבריק ביי מיסטער בייגל אויף קאָממוירשעל ראָוד איז מיר גראָד געפעלן געוואָרן. מיר זיינען געפעלן געוואָרן די נייע מעטאָדן פון אַרבֿעט, די מעכאַניזירטע, איינגעטיילטע אַרבֿעט, וואָס איז געגאַנגען ווי אויף פוטער. מיר זיינען געפעלן געוואָרן די אַרבֿעטער, ריינע, מיט קלאָרע העמדער, אַרבֿל פאַרקאַטשעט אַרויף, הענט טונקל פון זון און פון לופט, אַ געזונטער אויסזען. פון האַלדז הענגען אַרונטער פאַרטוכער איבֿער זייערע קליידער, נאָכן טאָג אַרבֿעט זעען די שוסטער אויס ווי „דזשענטללייט", ווי אמתע פראַנטן. היינט דאָס איבֿערבייסן צוויי מאָל אַ טאָג אינמיטן דער אַרבֿעט אין פאַבריק, דאָס אָפּרוען זיך, דאָס אַלץ האָט געגעבֿן אַ געפיל אַז מען שאַצט דאָ דעם אַרבֿעטער, ניט ווי אין רוסלאַנד, וואָס איך האָב ערשט פאַרלאָזן...

מיין קרוב פלאָטקין איז געוואָרן פריינטלעכער צו מיר, ווער רעדט נאָך, אַז איך האָב אינגיכן זיך אַרויסגעצויגן אין אַ דירה פאַר זיך, איז ער אוודאי געווען זייער צופרידן, וואָס ער וועט חלילה ניט דאַרפן צולייגן צו מיר אַ שילינג.

מיינע פרייע אָוונטן נאָך דער אַרבֿעט האָבן מיר דערלויבט אָפּזוכן די פלעצער וואו אַרבֿעטער קלייבן זיך צוזאַמען. צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן שטוים איך זיך אָן אויף אַן אָפענעם מיטינג, און טאַקע אין גאַס, וואו איך הער אַ פייערדיקן רעדנער, און דערוויס זיך אַז דאָס איז דער אַנאַרכיסט רודאָלף ראָקער, וואָס רעדט יידיש ווי אַ וואַסער, כאָטש ער אַליין, זאָגט מען מיר, איז ניט קיין ייד. דער געפיל אַז מ'קאָן רעדן אַזוי פריי, אַפילו „קעגן דעם קייסער אַליין", מיט די קאַפּיטאַליסטן צוזאַמענגענומען, וויפיל דאָס האַרץ גלוסט, און פּאָליסלייט שטייען נאָך און היטן מ'זאָל דעם רעדנער קיין שלעכטס ניט טאָן, איז אַזוי ניי, אַזוי גוט. שטיי איך טאַקע און הער זיך איין און קוויק זיך מיט דעם טעם פון ניי געפונענער פרייהייט.

ראָקערס רעדע האָט אויף מיר ניט געמאַכט קיין שטאַרקן איינדרוק. איך בין געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט און געוואוסט, אַז דער אַרבֿעטער קלאַס מוז פריער פון אַלץ האָבן עלעמענטאַרע פרייהייט, כדי צו קענען פאַרבעסערן זיין לאַגע עקאָנאָמיש און זיך דערשלאָגן פּאָליטישע פרייהייט. ווי ווינציק איך האָב דעמאָלט פאַרשטאַנען, האָב איך שוין געוואוסט אַז די אַנאַרכיסטן, באַקונינס נאָכפאָלגער, גלויבן ניט אין קיין פּאַרלאַמענט און קיין מלוכה. אַז זיי ווילן בלויז „אינדיווידועלע פרייהייט"

און, אין דער זעלבער צייט, גלויבן זיי אין אינדיווידועלן טעראָר, אין אָפּראַמען און פּאַרניכטן, און אויפן אַש בויען אַ נייע וועלט. עס האָט מיר געקלונגען מאָדנע צעשוואומען די ריידעריי מיט די ווידערשפּרוכן פון איבערגעוואַקסענע קינדער...

די מענטשן וואָס האָבן זיך צוגעהערט צו ראַקערס רעדע זיינען אַפּנים געווען פון אַלע ריכטונגען, האָט מען געפרעגט פראַגן און דעבאַטן זייער אָנגעגאַנגען אויף אַ ברייטן אופן.

אין 1903 — 1904 זיינען אַ סך יידן געלאָפן פון רוסלאַנד ווי פון אַ שרפה צוליב די אונטערדריקונגען און פּאָגראָמען אויף די יידן אין קישינעוו און אין אַנדערע שטעט. ניט־יידן זיינען אויך געלאָפן צוליב דער עקאָנאָמישער אָפּגעשטאַנענקייט וואָס איז געווען אומדערטרעגלעך. די עמיגראַציע איז געגאַנגען אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב, און לאָנדאָן איז געוואָרן די שטאָט צווישן רוסלאַנד און אַמעריקע, וואו מ׳קען איבערכאַפּן דעם אָטעם, אַרבעטן אַ ביסל ביז קרובים שיקן צו שיפס־קאַרטן צו פאָרן ווייטער. זיינען טאַקע די אימיגראַנטן געווען פול אין די גאַסן, געשטאַנען אין רעדלעך, זיך צוגעהערט צום פרייען וואָרט און זיך געחידושט און אויך הנאה געהאַט וואָס פּאָליציי שטייט אויף דער וואַך, היט דעם רעדנער, די פראַגע־שטעלער און סתם מענטשן וואָס הערן זיך איין. די ענגלענדער, ווידער, זיינען אַפּנים שוין אַזוי צוגעוואוינט צום פרייען וואָרט, אַז זיי הערן אוים געדולדיק יעדן איינעם, געפעלט זיי עמיצנס רייד, דריקן זיי עס אוים אויפן קול: — היער! היער! — געפעלט זיי ניט עפּעס, שווייגן זיי מיט רעספּעקט צום רעדנער.

עס האָט מיר ניט לאַנג גענומען אויסגעפינען וואו עס קומט זיך צוזאַמען די גרופּע רוסלענדישע סאָציאַל דעמאָקראַטן, וואָס האָבן געאַרבעט אין לאָנדאָן צו העלפן דער רוסישער רעוואָלוציע פינאַנציעל און מאָראַליש.

איין מאָל פאַל איך אַריין צו אַ לעקציע, וואו א רוסישער פּראָפעסאָר אַלעקסעיעוו האָט געגעבן אַן איבערבליק איבער אַרטיקלען אין דער „איסקראַ" וועגן דעם צווייטן צוזאַמענפאָר פון דער רוסישער סאָציאַל דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. די פּאַרטיי האָט זיך ערשט גענומען טיילן אין באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס. די פראַגע וואָס די באָלשעוויקעס האָבן געשטעלט איז געווען ווי אַמשנעלסטן און אַמבעסטן איינצושטעלן די אונטערערדישע אַרבעט אין רוסלאַנד. די טעמע איז געווען אַ העכסט אינטערעסאַנטע און שפּאַנענדע.

דער לעקטאָר איז געווען אַ מענטש, וואָס האָט זיך געלאָזט ריידן, נעלאָזט פרעגן. אמת, ער איז געווען אַ ביסל נערוועז, מ'האָט געזאָגט אַז דאָס איז אים געקומען פון לאַנגן זיצן אין טורמע.

יענעם אָוונט האָט אַלעקסייעוו אַ סך און מיט סימפּאַטיע גערעדט וועגן לענינען אַלס דעם פירער פון דער באָלשעוויסטישער גרופּע. יענעם אָוונט בין איך געגאַנגען אַהיים שפּעט ביינאַכט און איך האָב זיך שוין נעפילט היימישער אין לאָנדאָן.

ווינטערצייט איז זייער שווער צו אונטערשיידן אין לאָנדאָן ווען עס ענדיקט זיך דער טאָג און עס הויבט זיך אָן די נאַכט. דער נעבל איז ווי אַ געדיכטער בליי, פול מיט גאַז, וואָס דרינגען אַריין אין די ביינער, אַלע מענטשן באַקומען אין אים אַ מאָדנעם געלן אויסזען. אַפילו די גאַז־רערן וואָס ברענען סיי ביטאָג און סיי ביינאַכט, קוקן אויס ווי פאַרשלאָפן. אונדז, רוסישע, איז שווער געווען זיך צוגעוואוינען צו דעם וועטער, כאָטש אַלע אַרומיקע האָוועז, לויפן און איילן, ווי דער נעבל און די נאַסקייט וואָלט זיי ווינציק וואָס אָנגעגאַנגען. אין יענע אָוונטן פלעגן מיר גערן זיך פאַרקלייבן אין בלעקליין־יאַרד, אין אַ סאַלון, שפּילן ביליאַרד אָדער שאַך, טרינקען ביר און דעבאַטירן וועגן דער רעוואָלוציע, וואָס מוז זיכער קומען אין דער סאַמע נאָענטער צוקונפט... ס'איז געווען אַן אינטימער רוסישער קרייזל פון איבערגעגעבענע רעוואָלוציאָנערן, מערסטנס אינטעליגענטן, וואָס האָבן זייער גערן זיך געחברט מיט אַרבעטער. צווישן זיך האָט מען מערסטנס גערעדט רוסיש, ווייל קיין איינער פון אונדז, דוכט זיך, האָט ניט געדענקט פאַרבלייבן אויף שטענדיק אין אויסלאַנד.

דער קאָמיטעט פון דער רוסישער סאָציאַל דעמאָקראַטישער גרופּע האָט פון צייט צו צייט דורכגעפירט לעקציעס, רעפעראַטן און אונטערנעמונגען צו שאַפן די נויטיקע געלט און שיקן קיין רוסלאַנד אויף אַן אומלעגאַלן אופן, ליטעראַטור, ווי „איסקראַ” און אַנדערע רעוואָלוציאָנערע זשורנאַלן און בראָשורן. צווישן די לעקטאָרן פון פאַרשיידענע גרופּן, וואָס פלעגן אַרויסטרעטן מיט לעקציעס איז געווען אַ געוויסער אלאדין, זיין באַליבטע טעמע איז געווען: די נאַראָדאָוואָלצעס אין די אַכציקער יאָרן. אלאדין, אַ געוועזענער רוסישער אָפיציר, אַ פּאָליטיש אַנטלאָפענער, איז געווען הויך און שלאַנק, פלעגט זיך ליב האָבן פּוצן און האָט געהאַט דעם אויסזען פון אַ טיפּישן בורזשואַזן אינטעליגענט פון יענער צייט. אמת, ער האָט שיין גערעדט, מיט אַ מין פּאַטאָס ווי אַן אַקטיאָר, אָבער ניט אַזוי קלאָר ווי חבר אַלעקסייעוו און אַנדערע פון

דער סאָציאַל דעמאָקראַטישער גרופע. אַלאַדינס לעקציעס פלעגן אַרויסרופן שטענדיקע קריטיק. דער פשוטער עולם, איבערהויפט די אַרבעטער, האָבן אים שווער פאַרשטאַנען. דערצו איז אַלאַדין געווען קעגן די באָלשעוויקעס און איז אויך ניט געווען איינפאַרשטאַנען מיט די מענשעוויקעס. אים איז געווען אינגאַנצן פרעמד דער ענין סאָציאַל דעמאָקראַטיע. האָט ער טאַקע קיין סך נאָכפאָלגער ניט געהאַט, און דער עולם האָט אים געהערט דערהויפט צוליב זיין שיינער רוסישער שפראַך.

צו יענער צייט זיינען די רוסישע אימיגראַנטן נאָך ניט געווען צוגעוואוינט צום פרייען וואָרט און האָבן ניט געקענט דעבאַטירן געלאַסן. שוין ביי די ערשטע ווערטער פלעגט מען זיך צעקאָכן, זיך צעבעסן, ווייל דאָס וואָרט האָט געשפאַרט, אויסדריקן זיך איז געווען שווער, האָט מען מער געשריען ווי גערעדט.

אויף לענינס לעקציעס אין לאָנדאָן

מאַכט זיך, אַז אין יולי, 1903, אינמיטן צוזאַמענפאָר פון דער רוסישער סאָציאַל דעמאָקראַטישער פאַרטיי אין בריסעל, בעלגיע, ברעכט אויס אַ סכסוך מיט דער אָרטיקער פאָליציי, און מ׳שיקט אַרויס די דעלעגאַטן פון לאַנד, קומען זיי אָן קיין לאָנדאָן פאַרענדיקן די זיצונגען. עס קומען לענין און קרופסקאַיאַ, מאַרטאָוו, לעוו דייטש, ווערא זאַסוליטש, און נאָך באַוואוסטע רעוואָלוציאָנערן. איז טאַקע באַלד לעבעדיק געוואָרן אין אונדזערע קרייזן. מיר האָבן זיך גענומען גרייטן אין בלעקליין־יאַרד, ברוקלין, צו הערן וואָס די גרויסע רעוואָלוציאָנערע פירער זאָגן.

איין מאָל דערציילט מיר חבר אַלעקסייעוו אַז לענין הויבט אָן אינגיכן אַ סעריע לעקציעס וועגן דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט אין רוסלאַנד. די לעקציעס, זאָגט ער, וועלן זיין זייער אינטערעסאַנט. און איך בין איינער פון די, וועמען ער רעכנט אַריין אין דעם ענגן קרייז פאַר לענינס קלאַס. איבעראַשט עס מיך און איך בין זייער צופרידן. איך האָב זיך פשוט ניט געקענט דערוואַרטן דעם ערשטן מאָנטיק אָוונט, ווען חבר לענין וועט אָנהויבן זיינע לעקציעס.

אונטער די אויגן האָב איך זיך פאָרגעשטעלט לענינען ווי עפעס אַ ריז. ווען דער פאָרזיצער אַלעקסייעוו האָט פאָרגעשטעלט לענינען אין דער סביבה פון אונדזער קליינעם קרייז, וואָס זיינען געקומען אַ סך פריער ווי מ׳האָט געדאַרפט און נייגעריק געוואַרט אויף אים, בין איך

איבערראַשט געוואָרן צו באַגעגענען אין לענינען אַ פשוטן גוטמוטיקן חבר, וואָס האָט פאָראויסגעאיילט מיט אַ וואַרעמען שלום עליכם אויף אַ רוסישן שטייגער. איך האָב באַלד דערפילט ווי איך וואָלט שוין געקענט לענינען זייער לאַנג, ווי אַ חבר פון דער אַלטער היים.

עס האָט ניט גענומען לאַנג יענעם אָוונט צו דערפילן ווער לענין איז. ניט פאַרלירנדיק קיין צייט איז שוין חבר לענין געווען אויבנאָן. מיט דער רעכטער האַנט אין דער הויזן־קעשענע און דעם גראָבן פינגער פון דער לינקער האַנט הינטער דער וועסט, כמעט אונטער דער פאַכווע, און מיט זיין ברייטן ברוסטקאַסטן פאָראויס, איז ער ווי מיטאַמאָל געוואָרן העכער פון אַלעמען. ער האָט אונדז אָפגעמאָסטן מיט זיינע קלוגע און טיפע אויגן, ווי ער וואָלט יעדן אַריינגעקוקט אין דער נשמה: ווער זיינען מיר? און וואָס ווייסן מיר וועגן דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג?

און טאַקע באַלד, שוין פון אָנפאַנג אָן, ווי נאָר ער האָט אָנגעהויבן רעדן, איז זיין שטימע און פאַרמעסט געוואָרן זייער גרויס. לענין האָט זיך קודם־כל פאַרנומען מיט קלאָר מאַכן וואו מיר האַלטן מיט דער אונטערערדישער באַוועגונג אין רוסלאַנד, און עס האָט זיך געדוכט, ווי ער וואָלט אין זיינע הענט געהאַלטן דעם שליסל פון אַ ריזיקער באַוועגונג, פאַר וועלכער אַ רעוואָלוציע איז מעגלעך אין דער גאָר גיכער צוקונפט... לויט לענינס מיינונג, זיינען די סאָציאַל דעמאָקראַטן, זייער ווייט אַוועק פון זינט די נאַראָדאָוואָלצעס פון די אַכציקער יאָרן. פון אַ הייפעלע אידעאַליסטן האָבן מיר אָנגעהויבן ווערן אַ רעוואָלוציאָנערע מאַסן באַוועגונג, וואו אַרבעטער, סטודענטן און פויערים אַרבעטן צוזאַמען. לענין שטעלט זיך אָפ אַ ווילע, ווי ער וואָלט אונדז געגעבן צייט צו פאַרדייען זיינע ווערטער.

— אַ שנעלע רעוואָלוציע איז מעגלעך, אין דעם איז גאָר קיין צווייפל נישטאָ, אויב מ׳וועט זיך נאָר באַציען ערנסט צו דער אונטערערדישער אַרבעט אין רוסלאַנד,—גיט לענין צו, און זיין שטימע ווערט שטאַרקער און העכער. די שפראַך זיינע איז קלאָר און דייטלעך, אַזש מ׳קען, דאַכט זיך, מיט די הענט אָנטאַפן זיין געדאַנק. מיר שלינגען זיין יעדן וואָרט.

אין איינקלאַנג מיט זיין ערשט פאַרעפנטלעכטן בוך „טשטאָ דעלאַט”, וואָס האָט דאַן געמאַכט אַ רושם און אַרויסגערופן הייסע דעבאַטן אין די סאָציאַליסטישע קרייזן, ווייזט לענין אָן, אַז כדי ווי געעריק צו פירן אונטערערדישע אַרבעט, מוז מען זיין אַן אַקטיווער רעוואָלוציאָנער... ער רעדט וועגן דער ראָלע פון פראָפעסיאָנעלע רעוואָלוציאָנערן, און ווי צו באַנוצן זיי אין דער באַוועגונג, אַז זיי זאָלן קאָנען

אָפגעבן זייער פולע צייט פאַר דער רעוואָלוציע... „אַלע שעה אין טאָג, אַלע טאָג אין יאָר, נעכט אַריינגערעכנט, — שמייכלט לענין, — ניט ערגער און ניט ווינציקער ווי די קאַפיטאַליסטן, וואָס שטעלן זיך ניט אָפ פאַר עקספלואַטירן אַפילו אַן אייגענעם ברודער”.

דעם גאַנצן אָוונט האָט וולאַדימיר איליטש לענין גערעדט און פאַרענטפערט פראַגן, אונטערשטרייכנדיק די געמיינשאַפטלעכע קראַפט פון אַרבעטער און פויערים צוזאַמען, וואָס וועלן ענדלעך בכוח זיין אומצואוואַרפן דעם צאַר און זיך באַפרייען פון דעם פריציש־קאַפיטאַליסטישן יאָך.

יענעם אָוונט האָב איך דורך לענינס רייד עפעס גאָר אויף אַ נייעם אופן באַגריפן וואָס פאַר אַ ריז דער אַרבעטער־קלאַס איז און וואָס פאַר אַ ריזיקע מאַכט ער קען מיט זיך פאָרשטעלן צוזאַמען מיט די מיליאָנען פויערים פון דעם גרויסן רוסלאַנד.

זייער שאַרף האָט לענין יענעם אָוונט גערעדט וועגן כלומרשטע „פריינט פון אַרבעטער קלאַס, די סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן, אַנאַרכיסטן און אַנדערע גרופירונגען, וואָס פאַרטונקלען די אַרבעטער מוחות מיט פראַזן און שיינע רייד”. זיי זיינען, האָט לענין אונטערגעשטראָכן, — פאַררעטער צום אַרבעטער קלאַס און צום גאַנצן פאָלק. לענין לאָזט ניט איבער אַ שטיין אויף אַ שטיין פון זייערע פאַלשע טעאָריעס און פילאָזאָפיעס, וואָס האָבן, נאָך זיין מיינונג, געשטערט און שטערן צום פראָגרעס פון דעם אַרבעטער־קלאַס און פון די האָרעפאַשנע מאַסן.

אויף אָט דער ערשטער לעקציע האָט לענין גערעדט איבער צוויי שעה צייט, ער איז געווען אומדערמידלעך. נאָך דער לעקציע האָבן, פאַרשטייט זיך, ניט געפעלט קיין פראַגן, אָבער אונדז אַרבעטער, אָנוועזנדע דאָרט, האָט לענין געטראָפן „אין פינטל אַריין”. האָבן מיר געהערט און מיר האָבן געשוויגן. אויף אונדז האָט געמאַכט אַ באַזונדערן איינדרוק לענינס באַמערקונג, אַז „ניט אַלע וואָס זאָגן אַז זיי אַרבעטן פאַרן סאָציאַליזם זיינען אין דער אמתן די, וואָס וועלן ברענגען סאָציאַליזם אויף דער וועלט”.

יענעם אָוונט האָב איך דערפילט אַז איך בין עפעס ווי מיטאַמאָל אויסגעוואַקסן, זיך אַרויסגעשפאַנט פון אָנשויאונגען וואָס זיינען געווען באַגרענעצט און קליינשטעטלדיק. יענער אָוונט האָט פיליכט באַשטימט מיין ווייטערדיקן וועג אין לעבן...

אויף אַלעקסייעווס פאָרשלאָג האָט חבר לענין צוגעשטימט צו געבן נאָך עטלעכע לעקציעס פאַר די אַקטיווע טוער, ווייל, האָט לענין באַמערקט,

„מען מוז וויסן אַ סך, כּדי ניט צו לאָזן זיך פאַרדרייען די קאָפּ פון פאַלשע פירער און פאַר וויטערדיקער אַרבעט אין דער אַרבעטער באַוועגונג".

די שפּעטערדיקע קלאַסן מיט לענינען האָבן אונדז נאָך מער געגעבן, ווייל מיר זיינען שוין געווען מער צוגעוואוינט צו זיי. די קלאַסן זיינען באַשטאַנען פון אַ טוץ אָדער מער חברים, ווי אַלעקסייעוו, באַרים, שוואַרץ, ניקאָלאַי מיכאַילאָוו, אידאַ וואַקסמאַן (שפּעטער מיין ווייב), וויקטאָר, דער פינאַנס סעקרעטאַר פון דער גרופּע, בראַזול, און נאָך נעמען וואָס איך געדענק שוין ניט. מיר האָבן געשלונגען יעדעס וואָרט פון לענינס לעקציעס. לענין האָט בעת אָט די לעקציעס געהאַט אַ טבע אַרויסרופן אַ וועלכן עס איז שטילן חבר פון אַ ווינקל און בעטן אים ער זאָל לייענען אין דער הויך פון דער „איסקראַ" וועגן אַ פראַגע וואָס ער האָט ערשט באַהאַנדלט. אַרבעטער, פלעגט ער זאָגן, מוזן אַרויסרעדן זייערע אייגענע געדאַנקען אַז אַלע זאָלן הערן... — ווען מיר פלעגן שמייכלען, פלעגט לענין ערשט באַשטיין אויף דאָס זייניקע. און האָט פאַרזיכערט אַז יעדערער פון אונדז מוז זיין גרייט, צו לייענען און רעדן, ווייל פון צייט צו צייט וועט ער אַרויסרופן יעדערן אין זיין רייע.

די אַרטיקלען פון „איסקראַ" פלעגן מיר שוין לייענען און לערנען יעדערער אין דער היים כּדי לענין זאָל אונדז ניט כאַפּן ניט צוגעגרייט.

לענינס לעקציעס זיינען געוואָרן די שולע און אוניווערזיטעט, וואָס האָט מיר אַזוי אויסגעפעלט אין רוסלאַנד. לענינס האַנטדרוק, זיין אויסקערן זיך צו מיר, ווען איך האָב אים עפּעס געפרעגט אויג אויף אויג, האָט מיך דערהויבן אין מיינע אייגענע אויגן און דערמוטיקט, איך האָב זיך דערפילט אַ גלייכער מיט אַלעמען. לענין פלעגט ענטפערן אַן אַרבעטער אויף אַ פראַגע, ווי אַ טאַטע ענטפערט אַ קינד — אין פּשוטע ווערטער, אין אַן איינפאַכער שפּראַך, כּמעט אלף בית. ניט קוקנדיק אויף מיין יונגקייט און מיין באַגרענעצטן וויסן, האָט לענין מיך גערופן חבר און גערעדט צו מיר ווי צו זיינס גלייכן. אַזוי איז ער געווען מיט אַלעמען אויף זיינע לעקציעס. זיינען מיר טאַקע אַלע פאַרברידערט געוואָרן ווי איין משפּחה, וואָס איז פאַרקניפּט געוואָרן פאַר אַ לעבן לאַנג צו גיין אין לענינס דרכים צו זיין גרויסן אידעאַל, דעם סאָציאַליזם.

איין מאָל אין אַ גוס רעגן, אַזאַ ווי עס קען פּאַסירן נאָר אין לאָנדאָן, איז צו לענינס לעקציע געקומען גאָר אַ קליינע צאָל תּלמידים. וואַרט מען אַ ווײַלע, אפשר וועלן קומען נאָך, דערוויי שטייען חברה אַרום באַריסן און וויקטאָרן, וועלכע פאַרענדיקן זייער שפּיל ביים ביליאַרד־טיש אין סאַלון, וואו די לעקציעס פלעגן געהאַלטן ווערן אין אַ זייטיקן צימער.

באָריס זוכט דעם ריכטיקן ווינקל פון וואַנען צו פאַרטרייבן די לעצטע דריי באַלעמס אין זייערע „קעשענעס" פון ביליאַרד טיש. אונדזער עולם פאָלגט נאָך געשפּאַנט, און באָריס הויבט דעם שטעקן פונקט פאַרקערט ווי ער וואָלט געדאַרפט. לענין איז אויך געשטאַנען דערביי. איך זע ווי עס בייסן אים ממש די הענט, אָט גיט ער אַ טראָט צום טיש, גייט אַרום אַרום טיש, ווי ער וואָלט געזוכט דעם ריכטיקן ווינקל פון וואַנען צו טרעפן אַלע דריי באַלעמס מיט אַ מאָל. ער שטרעקט אויס זיין האַנט צו באָריסן נאָכן לאַנגן ביליאַרד שטעקן. באָריס דערלאַנגט אים דעם שטעקן. חברה לאַכן. זיי זיינען נייגעריק צו זען וואָס פאַר אַ ביליאַרד שפּילער לענין איז. און אָט איז ער שוין אָנגעשפּאַרט מיטן קערפּער און איבערגעבויגן איבערן טיש, מיט דער רעכטער האַנט פירט ער אַ פּאָר מאָל אַהין און צוריק דעם לאַנגן שטעקן איבער אַ פינגער פון דער לינקער האַנט, און די באַלעמס צעלויפן זיך פון ערשטן קלאַפּ. דער גרינער באַלעם טרעפט דעם רויטן, דער רויטער דעם געלן, אַלע דריי באַלעמס באַמבלען זיך שוין אין די לעכער קעשענעס אין דריי זייטן פון טיש, און די שפּיל איז געענדיקט. לענין איז שטאַרק צופרידן, לאַכט מיט אַלעמען צוזאַמען און האַלט אין איין פאַרזיכערן אַז „עס ווענדט זיך פון וועלכן ווינקל מען גייט צו" . . .

אַזוי ווי קיין סך מענטשן זיינען יענעם אָוונט ניט געקומען, מאַכט חבר אַלעקסייעוו אַ פאָרשלאָג אָפּצולייגן דעם קלאַס אויף אַן אַנדערן אָוונט. ווערט לענין זייער ערנסט און טוט אַ זאָג: — אויב אַפילו איינער וועט אין דעם אָוונט עפּעס אויסלערנען, וואָס זאָל העלפן דעם אַרבעטער בעסער פאַרשטיין דעם קלאַסן־קאַמף, איז אויך ווערט די טרחה. — און לענין פירט אָן דעם אָוונט מיטן קלאַס, מיטן זעלבן אינטערעס ווי פאַר אַ גרויסער צאָל מענטשן.

ענלעכעס פלעגט פּאַסירן אויף גרויסע מיטינגען, וואו לענין פלעגט דעבאַטירן. לענין האָט ניט געזשאַלעוועט קיין וואָרט צו טרעפן דעם קעגנער אין ביין אַריין. מיט מענטשן וואָס פאַרשטייען ניט, איז לענין געווען גרייט צו לערנען אלף בית, צו פאַרפירער איז ער געווען אָן רחמנות.

חברטע קרופּסקאַיאַ, לענינס פרוי, פלעגט שטענדיק קומען צו די מיטינגען מיט ביכער, פּאַפּיר און בליישטיפט אין האַנט, און האַלטן אין איין פאַרצייכענען און שרייבן, וואו זי איז נאָר געזעסן. הגם זי איז נאָך געווען אין די דרייסיקער, האָט זי זיך געקליידט ווי אַלטמאָדיש. אירע האָר, גלייכע, לאַנגע, זיינען געווען אַראָפּגעקעמט פון ביידע זייטן, און פון הינטן פאַרכאַפּט אין אַ קובליק און פאַרהויבן אויף דער פּאַ־

טילניצע. קרופּסקאַיאַ האָט געהאַט אַ ליבֿע, מאַמישע זאָרג פֿאַר איר איליאיטשן. אונדז פֿלעגט זיך אויסדוכטן, אַז זי האָט ווי רחמנות אויף אים, וואָס ער עסט זיך אויס דאָס האַרץ מיטן אָפּאָנענט, אָבֿער זי אַליין איז געווען אַזוי איבֿערגעגעבֿן דער באַוועגונג, צום רוסישן פֿאָלק און צום סאָציאַליסטישן אידעאַל, וואָס וולאַדימיר איליאיטש האָט פֿאַרטיידיקט ווי אַ לייב, אַז איר איז אַלץ רעכט געווען. פֿון צייט־צו־צייט, אויף די מיטינגען פֿלעגן זיך זייערע אויגן באַגעגענען מיט ליבֿע און פֿאַרשטענדעניש איינער צום אַנדערן... און אַז לענין פֿלעגט נאָך אַ לעקציע אין אַ קאַלטן אָוונט זיך לאָזן גיין אַהיים, פֿלעגט קרופּסקאַיאַ, ווי אַ מאַמע, פֿאַרלויפֿן זיין וועג, בעטן אים ער זאָל פֿאַרשפּיליען דעם מאַנטל, און אין דער זעלבֿער צייט אים העלפֿן אַרומוויקלען זיין האַלדז, אים מאַכן וואַרעם. . .

יענער ווינטער פֿון לענינס לעקציעס האָט אויף מיר און דער גאַנצער גרופּע צוהערער געהאַט אַ גוואַלדיקן איינפֿלוס. זאַכן, וואָס מיר האָבֿן פֿריער ניט באַגריפֿן זיינען אונדז קלאָר געוואָרן. פֿראַגן וועגן יידן, די פֿויערים פֿראַגע, פֿרויען רעכט,—לענין האָט אין זיינע לעקציעס קלאָר אַרויסגעבראַכט אַז „אַט די אַלע פֿראַגן וואָלטן קיין פֿראַגן ניט געווען, ווען סאָציאַל־אוטאָפּיסטן וואָלטן די פֿראַגן ניט פֿאַרדרייט און קאַפּיטאַליסטן וואָלטן זיי ניט אויסגענוצט פֿאַר זייערע קלאַסן־אינטערעסן.

— נאַציאָנאַלער האַס, — פֿלעגט לענין זאָגן מיט עקל, — איז בלויז אַ מיטל צו צעטיילן די פֿאַרשקלאַפּטע מענטשהייט. עס איז אַ פּרימיטיווער מעטאָד צו פֿאַרבֿלענדן די אויגן פֿון אָפּגעשטאַנענע מאַסן, בדי צו באַהאַלטן פֿון זיי די ריכטיקע סיבות פֿון זייער אָרעמקייט און אומגליקלעכהייט.

יידישע אימיגראַנטן אין לאָנדאָן

אין יאָר 1904 האָט שוין לאָנדאָן געהאַט אַ סך יידיש־רוסישע אימיגראַנטן, וואָס האָבֿן פֿאַרלאָזן רוסלאַנד צוליב דעם קישינעווער פּאָגראָם און אַנדערע פּאָגראָמען, וואָס האָבֿן אויפֿגעשוידערט אַ וועלט... אַמעריקע האָט דעמאָלט שטאַרק פּראָטעסטירט קעגן די פּאָגראָמען אויף יידן. האָבֿן טאַקע יידן געהאַפּט צו געפֿינען אַ נייע היים אין אַמעריקע. ענגלאַנד איז געווען אַ ציוויליזירטער אָפּשטעל, וווּהין מ׳האָט אויף אַ ווייל אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם. אָבֿער אַ צאָל רעוואָלוציאָנערע עמיגראַנטן

זיינען מיט אַ כּיוון געבליבן אין לאָנדאָן, האָפֿנדיק מסתּמא, אַז פֿון דאָרטן וועט זיין גרינגער אומצוקערן זיך צוריק קיין רוסלאַנד.

די יידישע באַוועגונג אין לאָנדאָן איז ניט געווען אַזוי אָרגאַניזירט ווי אין אַמעריקע, וואו יידן זיינען געקומען צו לעבן און אַרבעטן און, במילא, קעמפֿן פֿאַר בעסערע באַדינגונגען. דערווייל אָבער האָבן אָט די אימיגראַנטן אָנגעפֿילט די מיטינגען, וואו זיי פֿלעגן קומען צו לעקציעס און געשלונגען יעדן פֿרייען וואָרט. אַ סך יאָטן האָבן באַלד גענומען טראַכטן וועגן אַ מער פֿעסטער באַוועגונג אויף דער יידישער גאַס אין לאָנדאָן גופֿא. באַיטקע קאַהאַן, דער זון פֿון אַן אייגנטימער פֿון דער באַלטיק שיף קאָ. אין לאָנדאָן, באָריסאָוו און שוואַרץ, און בעק, וואָס איז ערשט געקומען פֿון פּאַריז קיין לאָנדאָן, האָבן גענומען טראַכטן וועגן שאַפֿן אין לאָנדאָן אַ פֿאָלקס־הויז און אַ יידישע צייטונג צו באַקעמפֿן די אַנאַרכיסטן און זייער צייטונג „דער אַרבעטער פֿריינד", וואָס איז צו יענער צייט געווען די איינציקע יידישע צייטונג וואָס אַרבעטער האָבן געלייענט. ביי די מיטינגען איז די פֿראַגע אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין דער עפֿנטלעכקייט.

אַ באַזונדער גרויסע ראָל אין דער לאָנדאָנער סאָץ. דעמאָקראַטישער אַרבעטער קאָלאָניע האָט געשפּילט חבר בעק. אין זיינע לעקציעס האָט ער קריטיקירט" די אַנאַרכיסטן ווי אַן אמתער מאַרקסיסט. ח׳ בעק האָט צו זיך אויך צוגעצויגן די אויפֿמערקזאַמקייט מיט זיין שיינער פּערזענלעכקייט, מיט זיין ברייטער בלאָנדער באָרד, וועלכע ער פֿלעגט פֿון צייט צו צייט אַזוי יידישלעך אַ גלעט טאָן און דערביי זאָגן: — מיר, יידן, מוזן האָבן אַ יידישע סאָציאַל דעמאָקראַטישע צייטונג אויף דער יידישער גאַס, — כאָטש אַלע האָבן געוואוסט אַז בעק איז ניט קיין ייד. עס איז אָבער געווען נאַטירלעך פֿאַר בעקן ער זאָל רעדן פֿאַרן אַרבעטער קלאַס און, במילא, פֿאַר יידישע אַרבעטער אינטערעסן.

אין זיינע לעקציעס קעגן אַנאַרכיזם האָט בעק אַרויסגעוויזן אַ גרויסן אינטערעס און באַקאַנטשאַפֿט מיט דעם יידישן לעבן, און זיין סימפּאַטיע צום יידישן פֿאָלק. דער קישינעווער פּאָגראָם האָט ממש אויפֿגעטרייסלט בעקן, און ער האָט זיך געסטאַרעט אָפּצעווישן דעם פֿלעק פֿונם רוסישן פֿאָלק. די גאַנצע שולד פֿאַר די פּאָגראָמען האָט בעק געוואָרפֿן אויפֿן צאַר און דער קירך וואָס האָט אים געדינט. ריידנדיק אַזוי אָפֿט וועגן אַ יידישער צייטונג, האָט זיך שוין בעק אַגבֿ גענומען לערנען יידיש, שרייבן און לייענען און — אוודאי יידן. גאָר אינגיכן האָט בעק אין זיינער אַ דעבאַטע מיט ראָקערן, דעם רעדאַקטאָר פֿון „אַרבעטער פֿריינד", שוין

געקאָנט ציטירן גאַנצע זאַצן אין יידיש. פאַרשטייט זיך, אַז אונדזערע יידישע צוהערער זיינען געווען אָנגענעם איבערראַשט פון בעקס יידיש רעדן. איך געדענק ניט ווי לאַנג עס האָט גענומען בעקן צו פאַרענדיקן זיין קורס אין יידיש. איין מאָל דערוויסן מיר זיך אַז בעק האָט אָנגעשריבן אַ רוף צו לאָנדאָנער יידישע אַרבעטער צו שטיצן די אַרבעט פאַר אַ פאָלקס הויז און אַ יידישער צייטונג, און באַלד נאָכדעם, אויף אַ ספעציעלן מיטינג וועגן דער צייטונג, הויבט אָן בעק זיין רעדע אין אַ פיינעם, זאַפטיקן יידיש. מיר האָבן אַלע געשיינט פאַר פרייד, פון אַזאַ אונטערנעמונג זיינער, אָבער אין לויף פון זיין רעדע, ווען ער איז אַריין אין עקסטאַז און גערופן אַריינצוקוקן אין די אָרעמע יידישע היימען, האָט זיך ביי בעקן פון מויל אַרויסגעגליטשט: — קוקט אַריין אין די אָרעמע יידישע הויזן!

איך וועל קיין מאָל נישט פאַרגעסן דעם געלעכטער וואָס אַלע האָבן מיטאַמאָל אַרויסגעשאָסן. בעק, האָט, נאַטירלעך, מיטגעלאַכט מיט אונדז, ווען ער האָט זיך געכאַפט וועגן זיין גרייז.

דער טאָג איז ענדלעך געקומען, און אונדזער יידישע אַרבעטער־צייטונג „די נייע צייט” האָט אָנגעהויבן דערשיינען. גאָר אין גיכן איז חבר בעק געוואָרן ניט נאָר דער רעדאַקטאָר פון דער „נייער צייט”, נאָר אויך דער פאַרוואַלטער פונעם יידישן פאָלקס־הויז, דער שטענדיקער לעקטאָר, און אַפילו דער קוכער אין קיך, וואָס מ'האָט געמוזט אָנהאַלטן, כדי מיט די פראָפיטן אויסצוהאַלטן דאָס פאָלקס־הויז און העלפן אַרויסגעבן די צייטונג. שטייט בעק מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל, אין זיין ווייסן פאַרטוך און קאָכט מיטיקן צו פאַרקויפן און דערביי, אויפן קיך־טיש, ליגן מאַנוסקריפטן צו קאָרעגירן, אַרטיקלען דורכצוקוקן. שטעקט ביי בעקן אונטערן אויער דער בליישטיפט, און אַז מען באַשטעלט ביי אים עסן, זעט מען שוין בעקן מיט דער לעפל אין האַנט און מיטן בליישטיפט אונטערן אויער „באַוואָפנט”. פלעגן מיר שפאַסן: „חבר בעק איז שטענדיק מיט די וואָפן אין די הענט”. צו דעם אַלעמען איז בעק אויך געווען דער אָנפירער פונם אַרבעטער־כאָר און אַליין טאַקע נישקשהדיק געזונגען און, אוודאי, דער דירעקטאָר פונעם אַרבעטער טעאַטער, וואָס ער האָט צוזאַמענגעשטעלט פון יונגע מיידלעך און בחורים אַרבעטער, וועלכע פלעגן אַרויסטרעטן איין מאָל אַ וואָך אין פאָלקס־הויז.

בעק איז געווען פול אומעטום, און אַלע האָבן אים שטאַרק ליב געקראָגן. ער איז געווען אַ מיטגליד אין דער ענגלישער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, אַ מיטגליד אין אַ טרייד־יוניאָן, און אויף אַלץ האָט ער געפו־

נען צייט און ענערגיע. אונדזער פּאָלקס־הויז אונטער זיין אָנפירונג האָט גענומען ווערן זייער פּאָפּולער. אַ חסרון איז נאָר געווען וואָס די אַנאַרכיסטן האָבן געפּראָוואווט אויסנוצן אונדזער פּאָלקס־הויז פאַר זייערע צוועקן. לכתחילה האָבן זיי געבעטן אַ וואָרט, דערנאָך האָבן זיי געהאַלטן אַזעלכע לאַנגע רעדעס, אַז זיי האָבן ניט געוואָלט אָפּגעבן די פּלאַטפאָרמע. איך געדענק איינעם אַ גרינשפּאַן, אַן אַנאַרכיסט, גראָד אַן אַרבעטער, וואָס האָט קיינמאָל ניט געוואוסט ווען צו ענדיקן. ער האָט געהאַט אַ טבע צו שרייען אַז „אַרבעטער האָבן אויך אַ רעכט עפּעס צו זאָגן”, פלעגן טאַקע גרינשפּאַנס חברים, אַנאַרכיסטן, אויסנוצן „דאָס רעכט צו זאָגן עפּעס” און אין פּאָלקס־הויז פלעגט ווערן הימל עפן זיך.

די בונדאָווצעס, וואָס האָבן אַרויסגעהאָלפן דער „נייער צייט”, האָבן בייגעשטייערט אַ ביבליאָטעק מיט ביכער פון יידישע שרייבער: ראָזענפעלדס, ווינטשעווסקיס, מענדעלעס, שלום עליכמס, פּרצעס און ביאַליקס, בונדישע זשורנאַלן און בראָשורן וואָס זיינען זייער פּאָפּולער געווען אין יענער צייט. בערים קאַפּלאַן איז געווען דער ביבליאָטעקאַר. ער פלעגט אויסלייגן זיין פּאַק ליטעראַטור און צייטונגען ביים אַריינגאַנג און נעמען אויסשרייען אויפן קול די קעפּ פון די צייטונגען און די ביכער, און מענטשן האָבן זיך אָפּגעשטעלט בלעטערן און דערווייל אַ ווײלע לייענען. און אַזוי ווי יעדער איינער פון די באַזוכער איז אַליין געגאַנגען אין קיך נעמען עסן פאַר זיך, דערנאָך טראָגן אַליין דאָס עסן פון קיך אין „זאַל” אַריין, פלעגט טאַקע אין פּאָלקס־הויז זיין ווי אויף אַ יאַריד...

אַז דער טומל פלעגט שוין ווערן גאָר גרויס, פלעגט זיך בעק אַרויסכאַפּן פון קיך „מאַכן אַ טאָלק”. ער פלעגט אַפּעלירן ס'זאָל זיין שטילער אַ ביסל, און דערביי פלעגט ער אַליין שנעל פאַרקערן דעם דיל, צעשטעלן די שטולן אין אַ שורה, ס'זאָל אַ ביסל ריינער ווערן. מיט דער צייט האָבן מיר אָרגאַניזירט אַ הויז־קאָמיטעט, וואָס האָט אויפגעפּאַסט אויף דער אָרדענונג און דאָס פּאָלקס הויז האָט אָנגעהויבן אויסזען פיל שענער און בעסער.

דער יידישער אַרבעטער־טעאַטער

דער רעפּערטואַר פונעם אַרבעטער־טעאַטער אין פּאָלקס־ הויז איז געווען אין יידיש און אין רוסיש. מ'האָט געשטעלט טשעכאָווס „שוועסטער”, יעקב גאָרדינס „גאָט, מענטש און טייוול” און איינאַקטערס,

וואָס בּעק האָט איינגעשטודירט מיט די אַרבּעטער־אַרטיסטן, און דער עולם האָט אמת הנאה געהאַט. דער געדאַנק אַליין, אַז מ׳קען פּשוטע אַרבּעטער אויסלערנען שפּילן טעאַטער און אַרויסטרעטן פֿאַר אַן עולם איז אַלעמען געפֿעלן געוואָרן. דער אַרבּעטער טעאַטער האָט געהאַט נאָך אַ מעלה. מ׳האָט צווישן די בּחורים און מיידלעך אַנטדעקט אמתע גוטע שפּילער. איינע פֿון זיי איז געווען אידאַ וואַקסמאַן, וואָס איז לויט מיין מיינונג דעמאָלט געווען אויסערגעוויינלעך גוט אין אירע ראָלן, און איז אַגב בּכלל געווען זייער אַקטיוו אַרום פֿאָלקסהויז. אידאַ וואַקסמאַן האָט בּאַלד געקראָגן אַ געטרייען נאָכפֿאָלגער אין מיר... דאָס איז אָבער געווען מיינער אַן אייגענער סוד: „ס׳פּאַסט עפּעס ניט פֿאַר אַ רעוואָלוציאָנער...״ — האָבּ איך דעמאָלט געטראַכט. בּעק האָט איינמאָל פֿאָרגעשלאָגן אַז מיר זאָלן אין אַ גרופּע זיך בּאַקענען מיט די לאָנדאָנער היסטאָרישע פּלעצער, בּאַזוכן קאַרל מאַרקס קבר, דעם בּריטישן מוזיי, האַיד־פּאַרק און טראַפֿאַלגער סקווער, זיינען מיר אַלע געווען צופֿרידן, און איך אַוודאי און אַוודאי, ווייל אידע וואַקסמאַן איז אויך געווען אין דער עקסקורסיע...

די צייט איז געלאָפֿן. די יידישע אַרבּעטער בּאַוועגונג אין לאָנדאָן איז זיך צעוואַקסן, ספּעציעל דורכן זומער, מיט גאַסן־דעמאָנסטראַציעס דעם ערשטן מאַי, מיט מיטינגען אין האַיד־פּאַרק, וואו יעדערער, ווער עס וויל — רעדט, און אַלע רעדנער האָבּן צוהערער.

איז אונדזער קרייז געוואָרן אַלץ מער אַקטיוו אין דער גרופּע. איך האָבּ אויסגענוצט יעדער געלעגנהייט זיך בּעסער צו בּאַקענען מיט לאָנדאָן און דעם לאָנדאָנער לעבּן. האָבּ איך טאַקע ניט איינמאָל זיך מטריח געווען צו בּאַטראַכטן כאָטש אויסערלעך דעם בּאָקינגהעם פּאַלאַץ, וואו דער קעניג וואוינט. מיר פֿלעגט אויסגיין דאָס חיות צו זען דעם פּאַלאַץ פֿון אינעווייניק... נאָר גיי טו, מאַך, אַז סאָלדאַטן שטייען, אָדער גייען הין און צוריק, און לאָזן ניט אַריין אַזעלכע ווי איך... היינט דאָס ריזיקע פּאַרלאַמענט הויז, מיט די לייבּן, ענגלאַנדס סימבּאָל, פֿון בּיידע זייטן אַריינגאַנג. זייער אָפֿט פֿלעג איך גיין צום „מאַרקעט״, וואָס איז געווען ניט ווייט פֿון ווייטשעפּל און זיך צוקוקן ווי עס לעבּן לאָנדאָנער אַרבּעטער. דאָרט, אינמיטן מאַרקעט, אויף אַ וואָגן און אַ שטול, רייסט מען עמעצן אַ צאָן פֿון מויל. פֿאַר אַ שילינג אַ צאָן אַרויסגעריסן, פֿאַר אַ טריפּענס שערט מען אָפּ די האָר; מ׳פֿאַרקויפֿט „פּאָטייטאָ טשיפּס״ און אָט קויפֿט איינער בּיים צווייטן אַן אַלטע פּאָר הויזן; עמעצער נעמט אַרונטער פֿון לייבּ אַ

רעקל און פאַרקויפט דאָס פאַר אַ שילינג; מ'פאַרקויפט אַן אַלטע פאָר שיך און אַליין בלייבט מען באָרוועס; עלטערע פרויען און יונגע קינדער מיידלעך באָטן זיך אָן פאַר אַ שטיקל ברויט. אָט דאָס איז לאָנדאָן, די הויפט־שטאָט פון רייכן ענגלאַנד...

אין לאָנדאָנער אַפטאַון ווידער איז שוין גאַנץ אַנדערש: צילינדערס, פראַקן, קאַרעטן, פרויען, פאַרפוצטע אין זיידנס, באַצירט מיט דימענטן, — אַן אײדעלער אָנשטעל, אַן אַנדער שפראַך און אויסזען...

מיינע צוועלף שילינג אַ וואָך זיינען געווען אַזוי ווינציק צום לעבן און איך האָב געהאַט אַזאַ שטאַרקן אַפעטיט צום עסן, אַז דאָס חיות פלעגט מיר אויסגיין. קום איך אין פאָלקס הויז צו חבר בעקן, דעם קוכער, נעם פאַר אַ „טריפענס” אַ צוביים, אָדער אַ פולן מאָלצייט פאַר אַ שילינג. אין פאָלקס־הויז קאָן מען עסן אַ קיפערד־הערינג, פאַרטרינקען מיט אַ גלאָז טיי, זידלען די קאַפיטאַליסטישע סיסטעם און אויסלאָזן דעם כעס אין אַלע שפראַכן צו די פאַרפלוכטע בורזשויען... פלעג איך טאַקע צו די קללות קעגן קאַפיטאַליזם צולייגן אַ פאָר מיינע קללות פון סלאָבאָדע, די אמתע באָברויסקער קללות, און פילן זיך אַ קאַפיטשקע גרינגער.

יום כיפור אין לאָנדאָן אין ניינצן הונדערט און פיר

יאָרן לאַנג האָבן יידישע אַנאַרכיסטן אין לאָנדאָן געהאַט אַ טבע צו מאַכן אַ באָל יום כיפור ביינאַכט, צו כל נדרי. דאָס איז געווען אַ מין דעמאָנסטראַציע קעגן רעליגיע, דאָס האָט געהייסן „אַטעאיסטיש דערציען די מאַסן”. האָט מען די מעלדונג וועגן דעם באָל ווייט און ברייט פאַרשפרייטן דורך צירקולאַרן און דורך זייער צייטונג „אַרבעטער פריינד”. די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע „נייע צייט” האָט אויך ניט דורכגעלאָזט די געלעגנהייט צו שרייבן בייסנדיקע אַרטיקלען וועגן אָרטאָדאָקסן, וואָס זינדיקן אַ גאַנצן יאָר, עקספלואַטירן די אַרבעטער־מאַסן און מיינען אין יום־כיפור, דורך תפילה, זיך ריינצוואַשן, כדי צו זינדיקן נאָך מער, מסתמא, דעם קומענדיקן יאָר. דאָס פאָלקס־הויז האָט אָנגעזאָגט די יידישע מאַסן וועגן לעקציעס וואָס וועלן געהאַלטן ווערן איבער די יום טובים, ראש השנה און יום כיפור.

אונדזער פאָלקס הויז איז געשטאַנען אין ברוקלין, אין האַרץ פון דעם יידישן געגנט. די לאָנדאָנער פרומע יידן האָבן אויך געהאַלטן

ברוקלין פֿאַר אַ גוטן פּלאַץ. אויף ימים נוראים פֿלעגן זיי אַפֿילו דינגען אַ פּאָר קלויסטערס צו דאַווענען ראש השנה און יום כיפור. איז אויסגעקומען אַז אונדזערע „גרינע” יידן האָבן זיך געקליבן אין פֿאָלקס הויז, גלייך קעגנאיבער אַ קלויסטער, וואו לאָנדאָנער יידן האָבן זיך געקליבן צו כל נדרי, מיט זייערע ענגליש געבוירענע יידישע קינדער, וואָס זיינען געווען אָרטאָדאָקסיש פֿרום, ווי מ'האָט זיי געלערנט. מאַכט זיך, אַז די יונגע, אין זייערע טליתים־שאַליקלעך, כאַפּן זיך אַרויס אויף אַ ווייל פֿון קלויסטער־שול, און אַרום פֿאָלקס־הויז שטייען אַנאַרכיסטן פֿון גרינשפּאַנס הדר, מיט סיגאַרעטלעך אין מויל, און קיבעצן די יידישע אָרטאָדאָקסן. אין פֿאָלקס הויז זיינען די פֿענצטער ברייט אָפֿן, מ'קען אַריינקוקן און זען ווי אונדזערע יאַטן עסן און טרינקען, ווי אַלע טעג פֿון אַ גאַנץ יאָר. ווייסן מיר ניט וואָס האָט פּאַסירט, נאָר שטיינער האָבן פּלוצלונג גענומען האָגלען אין די אָפֿענע פֿענצטער פֿון אונדזער פֿאָלקס הויז, גראָד דאַן ווען דער כל נדרי איז אָנגעגאַנגען אין די שולן און ווען חבר בעק האָט זיך נאָר וואָס געהאַט פֿאַרקליבן אויף דער פּלאַטפֿאָרמע צו האַלטן אַ לעקציע איבער „יום כיפור און די יידן”. אין אַ ווײלע אַרום זעט מען שוין ווי די אַנאַרכיסטן לויפֿן צום פֿאָלקס הויז און די יידישע אָרטאָדאָקסן נאָך זיי, מיט שטעקנס, מיט שטיינער און מיט וואָס ס'האָט זיך נאָר געמאַכט אונטער דער האַנט. זיינען אונדזערע יאַטן אַרויס פֿון פֿאָלקס הויז, זען וואָס דאָרט טוט זיך, ערשט זיי לויפֿן שוין צוריק, און גלייך זיך גענומען פֿאַרבאַריקאַדירן די טירן און פֿענצטער, ווי קעגן רעגולערע בוליגאַנעם...

חבר בעק און דער הויז קאָמיטעט האָבן זיך געווענדט צו דער פּאָליציי אין גאַס, אָבער אומזיסט, די פּאָליסלייט האָבן ניט געפֿונען פֿאַר נויטיק אַריינצומישן זיך. האָבן אונדזערע יאַטן שוין אַליין געמוזט זיך נעמען פֿאַרטיידיקן. דאָרט וואו אונדזערע זיינען געווען מער, האָט שוין די „אָרטאָדאָקסן” קיין קלעפּ ניט געפֿעלט. וואו אונדזערע זיינען געווען ווייניקער, האָט מען פֿון אונדז געריסן שטיקער... דעם גאַנצן אָוונט האָבן מיר שוין ניט געקענט גיין אַהיים. אויף מאָרגן אינדערפֿרי זיינען שוין געווען גרעסערע קופּעס מענטשן אַרום פֿאָלקס־הויז, וואָס האָבן זיך געקליבן אָנהויבן אַ נייעם טאָג מיט געשלעגן.

— אפּיקורסים! גרינע חיות! — האָבן די שלעגער פֿון „פֿרומע” יידן אונדז גערופֿן מיט צונעמען און געשאָלטן מיט ביטערע קללות. בעק און באַיטקע קאַהאַן האָבן זיך ענדלעך דורכגעריסן דורכן עולם,

אַוועק צו דער פּאָליציי־סטאַנציע און פּאָליציי אויף פערד האָט ענדלעך גענומען אָפּרייניקן די גאַס אַרום פּאָלקס הויז. דער עולם האָט שוין געקענט פריי אַריין און אַרויס.

מיין קרוב פּלאָטקין, דער „אָרטאָדאָקסישער" ייד, האָט מיך פאַרדעכטיקט אַז איך בין אויך אַ „יום כיפּור גוי" און מיך גענומען אויפן צימבל. איך האָב זיך נאַטירלעך נישט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע... איז אונדזער קרובהשאַפט געוואָרן שוואַכער, און מיר זיינען אינגאַנצן פאַרפרעמדט געוואָרן.

גרוסן פון רוסלאַנד

ענדע ווינטער 1904 האָבן גענומען אָנקומען נייס פון רוסלאַנד וועגן גאָר גרויסע אַרעסטן דאָרט, און וועגן אַ מאַסן־באַוועגונג קעגן דער רעגירונג, וואָס אירע גענעראַלן האָבן זיך באַרימט אַז „זיי וועלן די יאַפּאַנעזער מיט היטלען פאַרוואַרפן", און אַליין האָבן זיי געכאַפּט קלעפּ אַרום פּאָרט אַרטור און אין מאַנדזשוריע. מ'האָט אָנגעהויבן הערן אַז אין דער רוסישער אַרמיי איז שוין „ניט גלאַטיק", און אַז די האָפענונג אויף אַ גיכער רעוואָלוציע האַלט אין איין וואַקסן.

צו יענער צייט קומען אָן קיין לאָנדאָן אָרליענעוו מיט זיין טרופּע אַרטיסטן, צו שפּילן טשיריקאָווס „יעווריעאי". די טרופּע האָט געהאַט גרויס דערפאָלג. אויף דער איינלאָדונג פון חבר בעק, קומען איין מאָל אין אָן אָוונט אָרלעניעוו מיט נאָך איינינקע פון זיינע אַרטיסטן אין פּאָלקס הויז צו גאַסט. זיי ווערן שטאַרק באַגייסטערט ווען זיי זעען שפּילן אַן איינאַקטער פון די אַרבעטער אַרטיסטן. און פאַרשטייט זיך, אַז די אַרבעטער־אַרטיסטן זיינען געווען אויפן זיבעטן הימל פון אָרליענעווס מיינונג און, ווער רעדט נאָך, אַז אָרליענעוו אַליין האָט זיך מטריח געווען אַ ביסל קאָרעגירן זיי אין דעם איינאַקטער, איז מען מאַקע מיט נייע כוחות אַרויסגעטראָטן אַ צווייטן מאָל אין דער זעלבער וואָך מיט נאָך אַ גרעסערן דערפאָלג.

דעם ניינטן יאַנואַר 1905, איז די גאַנצע גרופּע אַרבעטער־אַרטיסטן פון פּאָלקס־הויז מיט בעקן בראש און אויך דער הויז־קאָמיטעט, אַרויסגעפאָרן אין לאָנדאָנער וועסט ענד, וואו אָרליענעוו האָט געגעבן זיינע ספּעקטאַקלען.

איך געדענק דעם טומל וואָס מיר האָבן געמאַכט אויף דעם אויטאָבוס, וואו מיר זיינען פאַרקראָכן אויפן צווייטן שטאָק, אונטערן פרייען הימל. עס האָט ניט געפעלט קיין געלעכטער, ווי עס פאַסט פאַר יונגע מיידלעך און בחורים, וואָס לאָזן זיך וואוילגיין בציבור אין אַ פריי לאַנד.

די צייטיקע טעמע „יעוורעאַי” און אַרליענעווס שפּילן האָט דערוואַרעמט אונדזער עולם. דער טעאַטער האָט געשטורעמט מיט אַפּלאָדיסמענטן. נאָך און ווידער אַמאָל האָט מען זיך געשטויסן צו דער בינע צו באַגריסן די אַרטיסטן. אין די גאַסן אַרום טעאַטער שטייען מענטשן, ווילן ניט גיין אַהיים, מ׳בייט זיך מיט מיינונגען, מ׳איז באַגייסטערט פון דעם שפּילן. גרופּנווייז הויבן מיר זיך אָן פונאַנדערגיין. מיט אַמאָל איז שטיל געוואָרן אין אונדזערע רייען: צייטונגספאַרקויפער און זייערע אַרויסהעלפער האָבן געשריען הויך אויפן קול: „— עקסטרא! עקסטרא! אין פּעטערבורג האָט מען געשאָסן אויף פרידלעכע אַרבעטער און פּויערים, בעת אַ גלח, גאַפּאָן, האָט זיי געפירט בעטן ביים צאַר פרייהייט”.

ווי אַ בליץ וואָלט דורכגעשפּאָלטן די פינצטערע נאַכט. יעדער האָט זיך געשטעלט די פראַגע: ווער איז גאַפּאָן? למאי האָט מען געשאָסן אין פרידלעכע בירגער? ווי קומט עס, וואָס דאָס רוסישע פאָלק גלויבט נאָך דעם צאַר און לאָזט זיך פירן פון אַ גלח בעטן, און ניט פאָדערן, פרייהייט?

צוריק דאַון טאַון זיינען מיר שוין ניט געפאָרן, נאָר געגאַנגען צופוס, אפשר וועלן מיר הערן מער פון די שפּעטערדיקע עקסטראַס אין די לאָנדאָנער גאַסן, און טאַקע כדי זיך דורכריידן, צעקייען, ווי מ׳זאָגט, די נייס וואָס איז געקומען אַזוי פּלוצלונג. אַ סך האָבן אויסגעטייטשט אַז „די שעה פון דער רעוואָלוציע האָט געשלאָגן”; אַנדערע, פאַרקערט, האָבן נאָך געצווייפלט אין די מאַסן, וואָס לאָזן זיך פירן פון אַ גלח מיט אַ גלויבן אין צאַר.

יענע נאַכט האָב איך שוין מיט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. געטראַכט וועגן מיין היים אין רוסלאַנד, און געפילט אַז די צייט איז געקומען, ווען מ׳דאַרף זיך אומקערן צוריק. אַ בענקשאַפט נאָך מיין היים און לאַנד האָט זיך צעשפּילט אין מיין פאַנטאַזיע, און איך האָב געפילט אַז איך קען שוין רואיק ניט פאַרבלייבן אין ענגלאַנד.

אין פאָלקס הויז איז געוואָרן זייער לעבעדיק, כאָטש אויסערגעוויינטלעך טומלדיק פון שטענדיקן וואַרטן אויף נייס פון רוסלאַנד.

אַנאַרכיסטן האָבן גערעדט אַז דער טעראָר איז דער בעסטער מיטל אין אַזאַ צייט אין רוסלאַנד, ערשטנס, צוליב נקמה, צווייטנס — כדי איבערצושרעקן די הערשער. חבר בעק האָט גערעדט און געבראַכט ביישפילן פון דער פאַריזער קאָמונע אין פראַנקרייך, פון די רעוואָלוציעס אין אייראָפּע אין 1848, און זיי פאַרגליכן מיטן צושטאַנד אין רוסלאַנד. חבר אַלעקסייעוו האָט פאָראויסגעזאָגט, אַז דער רוסישער פּראָלעטאַריאַט וועט פאַרכאַפּן די מאַכט און וועט ווערן דער פולער באַלעבאָס אין אַ פרייער רוסישער רעפובליק.

אין בלעקליין יאַרד, אין סאַלון, וואו אונדזער גרופּע רוסלענדישע סאָציאַל דעמאָקראַטן פלעגן אַריינקומען, האָבן זיך איינמאָל צוזאַמענגעקליבן אַ סך מיטגלידער און באַשלאָסן צו מאַכן אַ יום־טוב לכבוד „די גרויסע געשעענישן אין רוסלאַנד”. אויף דעם אָוונט האָט אַלעקסייעוו גערעדט פלאַם פייער. אַלאַדין האָט גערעדט מיט פּאַטאָס, און געוואונטשן דעם רוסישן פאָלק אַן אמתע, גיכע רעוואָלוציע. האָב איך זיך אויך צעוואַרעמט און געבעטן אַ וואָרט.

חבר אַלעקסייעוו איז געווען זייער צופרידן, וואָס אַן אַרבעטער וויל אויך רעדן און האָט מיר גלייך געגעבן דאָס וואָרט. גיי איך אַרויף אויף דער פלאַטפאָרם, נאָר איך שווייג אַ ווײלע, ווייל אין דער אמתן האָב איך נאָך קיין מאָל ניט גערעדט פאַר אַן עולם מענטשן, און נאָך צווישן אַנדערע רעדנער דערצו. ווען איך נעם ענדלעך רעדן גיס איך אויס מיין גאַנצן צאָרן אויפן צאַר מיט זיין גאַנצער כאַליאַסטרע, וואָס איזדיעקעוועט זיך איבער אונדז און מאָרדעט אונדז אויס ביי יעדער געלעגנהייט. איך רעד וועגן די פּאָגראָמען אויף יידן, וועגן פירן אומזיסטע, נאַרישע מלחמות מיט יאַפּאַן און וועגן האַלטן אונדז אין דער פינצטערניש, אָן בילדונג. מיט איין וואָרט, איך האָב צוגעשטעלט דער צאַרישער רעגירונג אַ גאַנצן צעטל. איך געדענק גוט ווי איך האָב חוזק געמאַכט פון זיך אַליין און פון אַלעמען, וואָס זיצן אין אַזאַ רעוואָלוציאָנערע צייט אין אויסלאַנד, און ניט אין רוסלאַנד, וואו מ׳דאַרף צולייגן אַ האַנט, און העלפן באַפרייען דאָס פאָלק. „מיר רעוואָלוציאָנערן דאַרפן זיין אַקטיוו, מיר דאַרפן פאָרן צוריק קיין רוסלאַנד! צוריק! יעדערער אויף זיין פּאָסטן! — האָב איך איבערגעחזרט עטלעכע מאָל. איך האָב גערעדט ווי איך האָב געפילט. קיין ענטוזיאַזם האָט מיר, אַפּנים, ניט געפעלט. מ׳האָט שטאַרק אַפּלאָדירט, געדענק איך, אמת, אייניקע זיינען ברוגז געווען אויף מיר למאי איך האָב זיי פאָרגעוואָרפן דאָס זיצן אין אויסלאַנד, אָבער שפּעטער אין

אָוונט האָבֿן אַלע צוגעגעבֿן אַז אַזוי דאַרף רעדן אַן אמתער רעוואָלוציאָנער...

מיטינגען און פּראָטעסטן וועגן דעם 9־טן יאַנואַר האָבֿן זיך אָנגעהויבֿן אין לאָנדאָן אויף אַ גרויסן מאַסשטאַבֿ, אויך לעקציעס וועגן די געשעעענישן, וועגן גאַפּאָנען, ווער ער איז, פֿון וואַנען האָט ער זיך גענומען, וועגן דעם גאַנג פֿון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד אויף ווייטער.

אין אונדזער רוסישער גרופּע איז די פֿראַגע וועגן פֿאָרן צוריק אין רוסלאַנד כסדר געשטאַנען אויפֿן טאָג־אָרדענונג. יאַטן האָבֿן זיך אומבאַמערקט גענומען אַרויסגליטשן פֿון לאָנדאָן צוריק קיין רוסלאַנד, אויף אייגענער אַחריות. אַנדערע האָבֿן אונדזער גרופּע געהאָלפֿן פֿאָרן אויף אונטערערדישער אַרבעט.

די אַרבעט אין פֿאַבריק איז מיר געוואָרן אַלץ שווערער. מיין קאָפּ איז שוין ניט געווען ביי דער אַרבעט, און קוים האָט זיך דער טאָג פֿאַרענדיקט, זיינען אָנגעקומען נעכט פֿון חלומות, אין וועלכע איך האָב באַשיינפּערלעך געזען דאָס גרויסע רוסלאַנד אין פֿלאַמען פֿייער פֿון רעוואָלוציע... די באַקאַנטשאַפֿט מיט ענגלאַנד, מיט איר פֿרייער פּרעסע, פֿרייע מיטינגען, האָט צוגעגעבֿן חשק צו קומען וואָס שנעלער קיין רוסלאַנד און העלפֿן אויסקעמפֿן ניט קיין ערגערע פֿרייהייט ווי אין ענגלאַנד, און אַ בעסער לעבן, אָן אָרימקייט און אָן רייכקייט.

אין אַפּריל 1905 באַשליסט דער קאָמיטעט פֿון אונדזער גרופּע, אַז איך זאָל אַרויספֿאָרן צוריק קיין רוסלאַנד, קיין אָדעס.

האַלט איך עס בסוד, חזר איין דעם „שיפֿר" וועלכן איך וועל דאַרפֿן פֿאַר מיין קאָרעספּאָנדענץ פֿון רוסלאַנד, אויך מיינע רוסישע אַדרעסן מוז איך שיפֿרירן... און פֿון יעצט אָן דאַרף איך וויסן און גוט געדענקען מיין נייעם נאָמען — אברהם מאַיזין, — לויט דעם פּאַספּאָרט, וואָס דער קאָמיטעט האָט מיר געגעבֿן, בין איך אַ סטאַראָ־ביכאָווער מעשטשאַנין, פֿון מאָהילעווער גובערניע. דער פּאַספּאָרט איז אַן „אייזערנער, ווייל זיין באַלעבאָס פֿאַרבלייבט אין אויסלאַנד, און זיין גובערנאַטאָר־פּאַס פֿאָרט מיט מיר צוריק אין רוסלאַנד. איך קריג מיין בילעט פֿאַרן באַן און שיף און פּופּציק רובל מזומן געלט. איך פֿאָר אַהיים כמעט ווי אַ פּריץ.

אין אָדעס אַרום דעם פּאָטיאָמקין אויפֿשטאַנד

אָנהויב מאַי 1905, כּמעט פֿאַרטאָג קום איך אָן קיין אָדעס. דער פֿרימאָרגן איז פֿריש, אַלץ אַרום בליט שוין. די שטאָט קוקט אויס יום־טובדיק, אַ מחיה. ווי איך וואָלט צו זיך אַהיים געקומען. אַזוי היימיש זיינען מיר די רוסישע מענטשן, די יידן, וועמען איך באַגעגן, אַרויסגייענדיק פֿון וואָקזאַל. לויטן הילוך, לויטן אויסקוק אין די מענטשנס אויגן, דוכט זיך מיר אַז איך דרינג אַריין טיף אין זייערע נשמות. איך ווייס ווי זיי לעבן, אַפֿילו וואָס זיי טראַכטן, ניט ווי אין פֿרעמדן אויסלאַנד, וועמעס פּנימער, כאַראַקטער און טראַדיציעס זיינען מיר געווען ניט אינגאַנצן קלאָר אין משך פֿון די לעצטע צוויי יאָר דאָרטן.

אויפֿן פּערעסיפּ, — דער אַרבעטער קוואַרטאַל פֿון אָדעס — וואו איך האָב באַדאַרפֿט זען דעם חבר „לעאָניד”, האָב איך געדאַרפֿט זיין שפּעטער. איך האָב געהאַט גענוג צייט אַריינצוגיין אין אַ טראַקטיר און אָפּכאַפּן דעם אָטעם נאָך מיין לאַנגער רייזע פֿון לאָנדאָן. צובייסן און טרינקען טיי אויפֿן רוסישן שטייגער. — אין טראַקטיר זיינען מענטשן געזעסן ביי די טישן, אָנגעשטעלט מיט טשייניקעס מיט טיי, בולקעס, קאָלבאַס, און האָבן געגעסן מיטן ריכטיקן אַפּעטיט, אַזש מיינע ציין זיינען מיר איילוק געוואָרן. אייל איך זיך ניט, באַטראַכט אַלץ אַרום, ווי דאָס לעבן גייט אָן אויפֿן אַלטן שטייגער, גאָר אַנדערש ווי אין דייטשלאַנד אָדער ענגלאַנד. איך פֿאַרגלייך באַנעמונגען פֿון איינעם צום צווייטן, ביים פֿאַרקויפֿן, דערלאַנגען, עסן, אין רעדן, און די רוסישע מענטשן געפֿעלן מיר יאָ און געפֿעלן מיר ניט. איך האָב שוין געפֿילט אויף זיך אַ חוב: נעם און מאַך עס אַנדערש, נעם און לערן די מענטשן וואָס איז בעסער פֿאַר זיי.

אויף מיין פּערעסיפּער אַדרעס בין איך געקומען אין צייט. איך האָב אָנגעקלונגען אין טיר נומער פֿינף, ווי איך האָב עס געדאַרפֿט טון, אָבער אָנשטאָט „לעאָנידן”, איז צו מיר אַרויסגעקומען אַ בלייכלעכע, עלטערע פֿרוי, וועמענס אויגן זיינען געווען צעשראָקן, האָט מיר געקוקט מיט פֿאַרדאַכט אין פּנים און זיך איינגעהערט וואָס איך וויל. קענטיק זי האָט מיר געגלויבט וואָס איך האָב געזאָגט, ווייל זי האָט מיט שרעק אין איר קול מיר געזאָגט זייער שטיל איך זאָל זיך

וואָס גיכער זיך אָפּטראָגן, ווייל דעם „לעאָניד", וועמען איך זוך, האָבן די זשאַנדאַרן פאַרנומען אין מיטן נאַכט.

איך פאַרליר נית קיין צייט. וואַרף אַן אויג צו עמעצער „וואַרט נית" אויף מיר. אין דעם שמאָלן געסל באַמערק איך נית קיין פאַרדעכטיקע. אַ ווײַלע שפּאַן איך מיט שטילע טריט, ביז איך פאַרקירעווע זיך אין אַ צווייטער, ברייטערער גאַס, וואו מ'קען זען אויף אַ ברייטערן שטח. קיינער גייט מיר נית נאָך. ווען איך קום צו זיך, באַגרייף איך, אַז מײַן איינציקער אַדרעס „צו דער באַוועגונג" איז פאַרלוירן געגאַנגען. איך בין „איינער אַליין" אין אַ שטאָט, וואו עס איז מיר שוין אַמאָל געווען זייער שווער צו קריגן אַרבעט, און וואו די זשאַנדאַרמעריע האָט אַמאָל געפאָדערט מ'זאָל מיך ברענגען צו איר מיטן עטאַפּ פון מאַריופּאָל. אמת, איך בין שוין איצט אברהם מאַינין, מעגלעך אַז זיי האָבן מיך שוין לאַנג פאַרגעסן...

דערווײַל בין איך שוין היפּשלעך ווײַט אַוועק פון מײַן נית געלונגענעם אַדרעס, וואו צו אײַלן זיך האָב איך נית, גיי איך מיטן פּערעסיפּ צו דער שטאָט צו. ערשט איך דערזע, איבערן גאַס, גלײַך אַנטקעגן אַן אַפּטייק. אין די צוויי גרויסע פענצטער שטייען פלעשער מיט רויטע און בלויע פליסיקייטן, וואָס שײַנען אַנטקעגן דער זון, בײַ איין פענצטער שטייט דער אַפּטייקער חבר לעאָן בערנשטיין אין זײַן פולער גרויס, מיט דער פענסנע אויפן נאָז, מיט זײַן געקרײַזלטן קאָפּ האָר, פונקט ווי אַמאָל אין באָברויסק, וואו ער איז געווען מײַן ערשטער לערער. איך האָב אים שוין לאַנג נית געזען, נית געוואוסט וואו ער געפינט זיך אַפילו. ער באַמערקט מיך אַפּנים נית. איך באַטראַכט אים, זע ווי שטאַרק ער האָט זיך געביטן, עלטער געוואָרן, טראַכט איך. איך עפן די טיר פון אַפּטייק. לעאָן בערנשטיין מיינט אַפּנים עמעצער איז געקומען נאָך אַ רעצעפּט, שמייכלען זײַנע אויגן, צווישן די ליפּן ווײַזן זיך צוויי שורות ציינער.

— אַ גוטן מאָרגן, חבר לעאָן! — זאָג איך אַרויס אויף אַן אַמאָליקן באָברויסקער שטייגער, וואָס פלעגט אים זייער געפעלן ווערן. נאָך מײַן קול האָט ער מיך דערקענט, נאָכדעם שוין דעם פּנים אַוודאי. ער כאַפּט אַרײַן מײַן האַנט אין זײַן פולער, וואַרעמער האַנט און שרײַט אויס:

— אַרטשע! — זײַן שטימע האַקט זיך אָפּ, ער באַטראַכט מיך אַ ווײַלע, וואונדערט זיך ווי איך בין „געוואָרן אַ גאַנצער מענטש" און חידושט זיך. ער בעט מיך זיך זעצן לעבן אים, אויף דער גרויסער

באַנק לעבן פּענצטער. — מײַן אויסלענדישער אַרטשע, — רעדט ער פאַר זיך, און הזרט איבער „אויסלענדישער", ווי דאָס וואָלט געווען אַ שפּאַס, וואָס געפעלט אים זייער און ער איז דעריבער צופרידן. איך זע אַז ער ווייסט אַז איך בין געווען אין לאָנדאָן. חברים האָבן אים מסתמא איבערגעגעבן. דערצייל איך אים אין קורצן וועגן מײַן אַדרעס, וואָס איך האָב געזוכט אויפן פּערעסיפּ. בערנשטיין ראַט מיר זוכן אַנדערע פאַרבינדונגען. דערוויל דערציילט ער מיר אַז ער האָט ערשט חתונה געהאַט, און אַז עס איז שוין דאָס צווייטע יאָר ווי ער האַלט זײַן אַפּטייק אויפן פּערעסיפּ.

לעאָנס פרוי, אַ שלאַנקע, שיינע ברונעטקע, איז ווי צוגעפּאַסט צו לעאָנען, מיט איר גוטער, האַרציקער נשמה. זי האָט מיך גלייך אײַנגעלאַדן זײַן זייער גאַסט פאַר אַ טאָג.

אין פאַרלויף פון טאָג דערציילט מיר לעאָן בערנשטיין אַז לייבעטשקע קאָלעסניק איז אין אָדעס, גרשון דער איינבינדער, אַבראַמטשיק אשכנזי, פּאַשע די שוואַרצע, און נאָך באָברויסקער. ווערט שוין מיר פריילעכער אויפן האַרצן. די בערנשטיינס זײַנען צופרידן צו הערן ווי איך דערצייל פון מײַנע אײַנדרוקן אין דייטשלאַנד, איבערהויפּט פון ענגלאַנד.

— זייער באַלערנד, — זאָגט לעאָן, און ער און זײַן ווײַב קוקן מיר אין די אויגן. — פיזיש און פּאָליטיש זיך גוט אַנטוויקלט, — זאָגט לעאָן, און קוקט אויף מיר מיט זײַנע גוטע אויגן. ווען מיר גייען אַריבער אויף רוסישער פּאָליטיק, זאָגט מיר בערנשטיין אָן אַז ער איז נאָך ניט קיין באָלשעוויק, איז נאָך אַלץ אַ בונדאָוועץ און, נאָך אַ ווײַלע טראַכטן, גיט ער צו: — בלויז אַ בעסערער ייד געוואָרן. — איך האָב געזען אַז מיט די ווערטער וויל ער מיר זאָגן זייער אַ סך. פון זײַנע ווייטערדיקע רייד דערווייס איך זיך אַז דער קישינעווער פּאַגראָם האָט אים „אַנטוישט" אינעם רוסישן פאָלק. שפּאַר איך זיך אויף אַ חברישן אופן, שטעל זיך איין פאַר די רוסישע מאַסן, וואָס זײַנען גוטהאַרציק און גאַסטפרײַנדלעך, באַשולדיק בלויז דעם צאַר און זײַן פּאָליציי. שמייכלט בערנשטיין גוטמוטיק און חבריש פון דעם „איסקראָוועץ". דער געוועזענער לערער איז צופרידן פון זײַן תלמיד דעם אָפּאָנענט, אָבער ער איז ניט אײַנשטימיק מכוח דעם קישינעווער פּאָגראָם און וועגן די רוסישע מאַסן... — דאָס, זאָגט ער, — איז אַ קאַפּיטל פאַר זיך. — צו קיין היים בלוט קומט עס ניט.

ער גיט מיר אָן אַדרעס צו די ברידער מאָווּשאָוויטש, וואָלאָדיאַ און מאיר, וועמען ער קען זייער גוט דורך לייבעטשקע קאָלעסניק. — אויך שוסטער, פֿון דיין פֿאַך, — גיט בערנשטיין צו. מיר געזעגענען זיך און איך פֿאַרלאָז דאָס הויז.

די ברידער וואָלאָדיאַ און מאיר וואוינען אויף דער מאָלדאַוואַנקע, פֿאַררוקט אין אַ הויף. איך קום אַריין, גייט מיר אַנטקעגן וואָלאָדיאַ, ווי ער רופֿט זיך אַליין אָן, מיט אַ גוטמוטיקן ברייטן פּנים און קלוגע אויגן און מעסט מיך אָפּ. זאָג איך אים ווער עס האָט מיך געשיקט. — לייבעטשקעס אַ פֿריינט פֿון באָברויסק, — גיב איך צו. איז וואָלאָדיאַ צופֿרידן מיך צו קענען, באַקאַנט מיך מיט זיין ברודער מאיר, וואָס איז עטוואָס נידעריקער און שווייגנדיקער. ער באַקאַנט מיך אויך מיט זיין ווייב מירל, אַ קליין געוויקסיקע און זייער אַ פֿריינטלעכע. דערביי דערציילט מיר וואָלאָדיאַ אַז פּאַשאַ איז מאירס ווייב. בין איך אוודאי זייער צופֿרידן צו קענען אַלעמען. גוטע חברים!

וואָלאָדיאַ און מאיר אַנטשולדיקן זיך, וואָס אין דער זעלבער צייט וואָס זיי ריידן מיט מיר, מוזן זיי אַרבעטן. ביידע ברידער זעצן זיך איין אויף זייערע, מיט לעדער באַצויגענע נידעריקע בענקלעך, ביים נידעריקן שוסטער טישל, וואָס איז פֿול מיט הילצערנע און אייזערנע טשוועקלעך. מאיר קלאַפּט הילצערנע טשוועקלעך אין אַן איבערגעקערטן שוך מיט דער פּאָדעשווע אַרויף און וואָלאָדיאַ, מיט אַ לאַנגער דראָטווע ציט הין און צוריק מיט ביידע הענט, ווי ער וואָלט זאָגן: און קיין ברויט איז אַלץ ניטאָ, כאָטש צעריים זיך... מ'פֿרעגט, און איך דערצייל אַז איך קום ערשט פֿון אויסלאַנד, פֿון לאָנדאָן, — אויך אַ שוסטער, אַ קאַמאַשן־מאַכער, — גיב איך צו. רייסט מען איבער די אַרבעט, און ביידע הערן זיך שוין צו. זיי ווילן וויסן ווי שוסטער אַרבעטן און לעבן אין לאָנדאָן, ווי פֿילט מען זיך עפּעס צו זיין פֿריי, ריידן וואָס מ'וויל, לייענען וואָס מ'וויל? איך דערצייל זיי ווי די אַרבעט ביי שוסטעריי איז איינגעשטעלט אין די פֿאַבריקן, וועגן די מעכאַנישע מעטאָדן, די שוסטער־מאַשינען, וואָס אַרבעטן בעסער ווי מענטשן און גיך ווי דער טייוול. וואָלאָדיאַ דערציילט מיר וועגן שוסטער־פֿאַבריקן אין אָדעס — יאַקאָוליעווס, ליסאַנסקעס, — די בעסטע אין שטאָט, — גיט וואָלאָדיאַ צו און, — מ'קען דאָרטן מסתּם קריגן אַרבעט אויך.

עס גייט אָן אַ לעבהאַפֿטער געשפּרעך. זיי קיבעצן שוין מיך אַלס „אויסלענדישן שוסטער", און דערציילן מיר דערווײַלע וואו איך קען

געפֿינען לייבעטשקע קאָלעסניק. — יעדן טאָג אין מישקינס טראַקטיר, — לאַכט וואָלאָדיאַ. — דער יאַט פֿון יאַטן־לאַנד, קאָלעסניק, — צעציט וואָלאָדיאַ די ווערטער, זוכט יעדן טאָג אַ נייעם קרבן, צו צאָלן פּאַר אַ טשייניק טיי, — דערציילט ער גוטמוטיק. וואָלאָדיאַ שיקט מיך צו אַ חבר, וואו איך וועל קענען איבערנעכטיקן ביז איך וועל קריגן אַ דירה.

אָדעס געפֿעלט מיר שוין איצט אַ סך בעסער ווי דעם ערשטן מאָל. איך האָב שוין דאָ אַ סך נייע פֿריינט. איך קוק זיך שוין צו נעענטער צו דער שטאָט. אין אָוונט איז דעריבאסאווסקא גאַס ליכטיק און פֿריילעך. אויפֿן הויכן ברעג, ביים ים, זיצן מענטשן אויף לאַנגע בענק און קוקן צום ווייטן ים אַרויס, וואו שיפֿן שווימען צו פֿרעמדע ברעגן און שיפֿן קומען פֿון ווייטע מקומות, ס'איז בישופֿדיק שיין, אַ קיל ווינטל בלאָזט, און לאָזט ניט אַוועקגיין.

אויף מאָלדאַוואַנקע, אין מישקינס טראַקטיר, איז טומלדיק ווי אין אַלע טראַקטירן אין אָדעס. מ'קלאַפּט אין די טשייניקעס טיי, דאָס רופֿט מען די „זעקסטלעך” (וועיטערס) און מענטשן שוויצן און טרינקען. איך פֿרעג אַ „זעקסטל” מיט אַ טשייניק טיי אין האַנט, אפשר ווייסט ער וואו קאָלעסניק זיצט דאָ. ווייזט ער מיר אָן אין אַ ווינקל וואו עס זיצט אַ יאַט, אין אַ העמדל האַלב צעשפּילעט, אַפּנים ס'איז אים צו וואַרעם, זיצט און לייענט אַ צייטונג. דערקען איך אין אים שוין אַן אונדזעריקן... טו איך אים אַ פֿרעג וואו געפֿינט זיך לייבע. בעט ער מיר זיך צוזעצן. — ער וועט באַלד קומען, — פֿאַרזיכערט ער מיך און באַקלאָגט זיך דערווייל אַז ער וואַרט שוין אַ דריי שעה אויף לייבעטשקען.— איך קען זיך פֿון אָרט ניט רירן, ווייל דער לעצטער ביים טשייניק טיי מוז באַצאָלן פֿאַר דער טיי, וואָס מ'טרינקט דעם גאַנצן טאָג, — סטאַרעט ער זיך מיר קלאָר מאַכן דעם מנהג פֿון טראַקטיר, ווי ער וואָלט געוואוסט אַז איך בין ניט קיין אָדעסער. געפֿעלט מיר די מעשה און איך צעלאַך זיך. לאַכט שוין דער יאַט אויך און טוט אַ זאָג: — ס'איז גוט צו לאַכן, אויב מ'האָט מיט וואָס צו באַצאָלן און זיין פֿריי.

קלאַפּ איך אין טשייניק, רוף צו דעם „זעקסטל” און הייס דערלאַנגען פֿרישע, הייסע טיי, ברויט, קאָלבאַס און אַ שטיקל הערינג דערצו. מיין יאַט ווערט פֿריילעך, און הויבט זיך אויף צו פֿאַרלאָזן דעם טיש. פֿאַרשטיי איך אַז דער חברהמאַן האָט מורא איך זאָל אים ניט איבערלאָזן צום סוף, לאַך איך אין זיך און פּרואוו מיט אים פֿאַרפֿירן אַ געשפּרעך. לאָזט זיך ניט דער יאַט, מאַכט דעם אָנשטעל אַז ער איילט

זיך עמעצן טרעפן ערגעץ־וואו. כדי ער זאָל ניט מורא האָבן באַצאָל איך גלייך אויפן אָרט פאַר מיינע באַשטעלונגען און בעט דעם יאַט צוביסן מיט מיר, ווייל איך וויל ניט בלייבן אַליין וואַרטן אויף לייבעטשקען. ער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטן, און רייבט שוין אויף ביידע באַקן, עסט און האָט הנאה. קענטיק געווען גוט הונגעריק. — די אַרבעטסלאָזיקייט, — הויבט ער אָן, שווייגט אַ ווײַלע, און צערעדט זיך ווידער, — איך קום פון אַ קליין שטעטל, קיין אַרבעט דאָרטן ניט געקענט קריגן, און די אָרעמקייט ביי טאַטע מאַמע אין הויז איז שרעקלעך. קיין מלאכה האָב איך ניט, ניט געווען קיין צייט זיך לערנען אַ מלאכה, אין דער באַוועגונג געווען אַ סך אַרבעט, ענדלעך געמוזט אָפציען פון דער פאָליציי... העלפט מיר לייבעטשקע קאָלעסניק אַרויס, כאָטש אַליין האָט ער אויך ניט וואָס צו עסן. דערפאַר טאַקע מוז איך דאָ זיצן שטונדן לאַנג און וואַרטן ביז ער שיסט אויס די פאָר גראָשן צו באַצאָלן פאַר דער טיי און מיך אַראָפנעמען פון „אַנקער".

איך דערוויס זיך פון דעם יאַט אַז די באַוועגונג אין אָדעס איז גרויס, אַ סך סטרייקס גרייטן זיך און אַז ס'איז פאַראַן וואו צוליגן אַ האַנט ביי דער איצטיקער צייט.

אין טראַקטיר האָט מען שוין אָנגעצונדן די בליץ־לאָמפן. איך הויב זיך שוין אָן קלייבן צו גיין, ערשט קאָלעסניק פאַלט אַריין פאַרסאָפעט און, מיט אַ דריבנעם געלעכטערל ווענדט ער זיך גלייך צום יאַט, ניט באַמערקנדיק מיך, — לאַנג געוואַרט? אָבער איך האָב אויסגעשאָסן אַ האַלבן רובל ביי אַ חבר! — און ער פרייט זיך ווי מיט אַ גרויסן געווינס. באַלד אָבער דערקענט ער מיך און פאַלט מיר אַרויף אויפן האַלדז מיט קושן: — געזשאַרעטער טאַרטער, אַרטשע! — שרייט ער אויס אויפן קול, און כאַפט מיך ווידער אַרום.—אַן אויסלענדער! — קלאַפט מיך קאָלעסניק אין פלייצע, קוקט מיר אין די אויגן, און ווייסט ניט וואָס צו טאָן מיט מיר. — אפשר אַ הערינג ברענגען? אַ פלעשעלע, אַ טערקישע בולקע, קאָלבאַס? — רעכנט ער אויס עטלעכע מאכלים אויף איין מאָל, וואָס ער אַליין האָט זיי מסתמא שוין לאַנג ניט געהאַט אין מויל. אָט די מאכלים הייס איך טאַקע דערלאַנגן צום טיש. קאָלעסניק חכמעט זיך: — בורזשויען לאָזן זיך וואוילגיין, — און עסט מיט הנאה.

קאָלעסניק רעדט ניט קיין סך, אָבער, איך דערוויס זיך פון אים אַ סך וועגן אונדזערע חברים און באַקאַנטע פון באָברויסק, יעקאַטערינאָסלאַוו און אָדעס. ווען ער וויל איבערגעבן אַז עמעצער איז מער

ניט טעטיק אין דער באַוועגונג, טוט ער אַ זאָג — ער איז ווי אַ וואָרים נאָך אַ רעגן. — וועגן אַ חבר, וואָס האָט חתונה געהאַט, געעפנט אַ קרעמל, זאָגט ער: — אַ קאָפיקע אַריין, אַ קאָפיקע אַרויס, די מעשה איז אויס. — די באַוועגונג איז שטאַרק אויסגעוואַקסן זינט איך בין אַוועק קיין אויסלאַנד. קאָלעסניק איז באַגייסטערט, ווען ער דערציילט וועגן די טאַבאַטשניקעס, וועמען ער העלפט זיך אָרגאַניזירן אין אַ צעך, וועגן זיין אייגענעם צעך סטעלמאַכערס און שמידן; די ברידער שוסטער, וואָלאָדיאַ און מאיר, וועמען ער באַצייכנט „דער שוסטער־טרעסט”, אָרגאַניזירן די שוסטער; אַבראַם בעלי — די סלעסאַרעס, אַזוי קריג איך אַ באַגריף וואָס אַן ערך די אַרבעט אין אָדעס קען מיינען. די צעכן שפילן אַ גרויסע ראָלע און די צעכן זיינען די בעסטע פלעצער פאַר אונדזער אַרבעט, עקאָנאָמיש און פאָליטיש.

אין מיינע געדאַנקען פאַרגלייך איך די רוסישע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג צו דער דייטשער און ענגלישער. יענע האָבן שוין אַ סך דערוואָרבן, אָבער אין רוסלאַנד, טראַכט איך, וועלן די רעזולטאַטן זיין בעסערע, ווייל מיר וועלן אויסנוצן אויך זייערע דערפאַרונגען.

עס נעמט מיר ניט לאַנג און איך געפין אַ דירה, אויך אַרבעט ביי ליסאַנסקין אין פאַבריק. מיר איז געווען גענוג צו זאָגן בלויז אַז איך האָב געאַרבעט אין אויסלאַנד, און ליסאַנסקי האָט מיך שוין אויפגעכאַפט אַרבעטן אין זיין פאַבריק. די אַרבעטער דאָרט ווערן דערשטוינט ווען זיי דערזעען ווי איך צי אַרויס פון קעשענע אַ קליין לאָנדאָנער מעסערל צו דער אַרבעט. אין פאַרגלייך מיט די לאַנגע מעסערס וואָס די צושניידער האָבן דעמאָלט געברויכט אויף שניידן לעדער, איז עס געווען ווי אַ שפילצייג. אָנשטאָט זיך אָנלייגן מיט כוח אויפן לעדער צום שניידן, פיר איך דאָס מעסערל ווי אַ פען און דער לעדער שניידט זיך ווי פוטער, קומען אַלע קוקן ווי דער באַרג צוגעשניטענע אַרבעט וואַקסט ביי מיר אויפן טיש.

ליסאַנסקי דענקט אַז איך, דער „אויסלענדער”, בין פאַר אים אַן אוצר. מיינע פאַך־אַרבעטער, ווידער, באַשיטן מיך מיט פראַגן וועגן לאָנדאָן, וועגן די באַדינגונגען דאָרטן, דערהויפט וועגן די פאַרדינסטן און דער פרייהייט אין אויסלאַנד. דערצייל איך וויפיל איך ווייס, וועגן דער פרייהייט מאַך איך שוין גאָרניט קיין סוד. איך רעכן אויס די פרייע פרעסע, די פרייע מיטינגען, די פרייע פאָלקס־הויז פאַר די אַרבעטער, און די דעמאָנסטראַציעס אין די גאַסן שילדער איך אין די שענסטע

פאַרבן... די אַרבעטער הערן זיך איין צו אַ דערפאַרענעם מענטשן, וואָס האָט „געזען אַ וועלט”, און איך ווער ביי זיך פעסטער.

ביסלעכווייז ווער איך טיפער אַריינגעצויגן אין דער באַוועגונג. איך ווארף זיך אַריין אין דער אַרבעט, ווי איך וואָלט וועלן אָניאָגן די פאַרלוירענע צייט אין אויסלאַנד. ווייל אונדזערע „איסקראָוועצעס” האָבן געהאַט אַ כלל: געבן פירערשאַפט די ברייטע אַרבעטער־מאַסן און ניט נאָכשלעפן זיך נאָך דער באַוועגונג.

אַז אין אַלע צעכן טוט זיך עפעס, מוזן די אַרבעטער רעדן וועגן דעם אין די גאַסן, אין די טראַקטירן, און אין די היימען. מ׳רעדט וועגן פאַרשידענע גרופן; וועגן סאָציאַליסטן, אַנאַרכיסטן, בונדיסטן, ציוניסטן, וועגן באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס. דערקלערן צו יעדער צייט די אַרבעטער מאַסן דעם אמתן חילוק צווישן באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס האָט גענומען אַרבעט. די באַלעבאַטים זיינען פון די געשפרעכן געווען נערוועז אויפגערעגט, פאָליציי איז געווען אויף דער וואַך, גענישטערט אויף דער „בירזשע”, אין די טראַקטירן, געיאָגט זיך נאָך אונדזערע יאַטן, שפיאָנירט. טומלט זיך אין אָדעס, אַזוי אויך אין אַלע אַנדערע שטעט פון רוסלאַנד.

אונדזערע צעכן־אָנפירער אין אָדעס זיינען געווען: אַבראַם בעלי, וואָלאָדיאַ און מאיר, מישא קראָל, קאָלעסניק, וואַלענטין (טאַרטאַקאָווסקי), וויקטאָר און נאָך אַ סך. די מאַסן ווילן סטרייקן, שטויסן צו מאַסן־אַקציעס. אין אַ סך פאַלן זיינען די אַרבעטער אין די צעכן מער קעמפעריש געשטימט ווי די פירער און זיינען גרייט צו סטרייקן יעדע מינוט אין טאָג.

צו די פראָבלעמען פון סטרייקן קומען צו די אידעאָלאָגישע קאַמפן און דיסקוסיעס: מיט די סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן, מיט די אַנאַרכיסטן, מיט ציוניסטישע גרופעס.

סטודענטן טומלען זיך אין די אוניווערסיטעטן, גימנאַזיסטן — אין זייערע שולן, עקסטערנע בהורים און מיידלעך זוכן וואו צוצולייגן אַ האַנט אין דער באַוועגונג. ווענדט זיך טאַקע וואו זיי אַלע שפאַרן אָן צוליב זייער באַקאַנטשאַפט מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. אָבער אַלע זיינען מסכים אַז מ׳דאַרף פריער פאַר אַלץ אומוואַרפן דעם צאַריזם. אונדזערע אונטערערדישע פראָקלאַמאַציעס און אומלעגאַלע בראָשורן זיינען געגאַנגען פון האַנט צו האַנט און אויפגעטאָן גוטע אַרבעט.

אין מאָנאַט יוני 1905 איז אָדעס געווען ווי אַ קעסל גרוב. עס קאָכט און עס זידט אין די טראַקטירן „פאָרט אַרטור”, „מישקינס

טראַקטיר״, און אַנדערע, וואָס האָבן געדינט ווי זאַמל־פּונקטן פאַר ספּעציעלע צעכן. יעדער צעך האָט געהאַט „זיין״ טראַקטיר, וואו מ׳פלעגט אויסאַרבעטן די באַשלוסן וועגן סטרייקס און נייע פאָדערונגען צו די באַלעבאַטים. די אָדערלעך פון די באַלעבאַטים ציען, — פלעגט קאַלעסניק זאָגן, ווען ער פלעגט אָרגאַניזירן אַ וואַרשטאַט און צושטעלן די פאָדערונגען פון די אַרבעטער.

די רוסיש־יאַפּאַנעזישע מלחמה איז נאָך דעמאָלט אָנגעגאַנגען, אָבער מיט דער פולער אַראָפּ. די צאַרישע גענעראַלן זויפן, פרעסן, שיכורן אויף וואָס די וועלט שטייט און פאַרלירן די שלאַכטן. אין פלאָט באַלעבאַטעווען גנבים, און לאָזן די מאַטראָסן הונגערן, אָדער קאָרמענען זיי מיט ווערימדיקע פלייש. פּראָטעסטירן די מאַטראָסן, שלאָגט מען זיי, שיסט מען זיי. טראָגן זיך קלאַנגען וועגן בונטן און אויפשטאַנדן אין פלאָט, עס גייט פון מויל צו מויל, צום אויער אין דער שטיל, אין יעדער היים, אומעטום...

און פּלוצלונג, אין אָנהויב יוני דערהערן מיר, אַז דער קרייצער „פּאָטיאָמקין״ טראָגט זיך אַ צעבונטעוועטער צום אָדעסער פּאָרט, מיט רעוואָלוציאָנערע פאָדערונגען צו דער רעגירונג. יעדן טאָג באַקום איך אָן אָנזאָג פון קאָמיטעט איך זאָל גיין אויף דער דאַטשע „אַטראַדאַ״, וואָס געפינט זיך ביים ברעג ים, אין אַ וועלדל, און אַז איך מוז דאָרט זיין פּונקט פינף אַזייגער אויף אַן אויסערגעוויינלעכער זיצונג פון דעלעגאַטן, וואָס פאַרטרעטן אַלע אַרבעטער־צעכן אין אָדעס. עס האַנדלט זיך וועגן אַ גענעראַל־סטרייק אין דער גאַנצער שטאָט...

אויף דער דאַטשע „אַטראַדאַ״ טרעף איך שוין אַבראַם בעלי (הימאָו), וואַלענטין (טאַרטאַקאָווסקי), וויקטאָר, און אַנדערע טוער פון די פּראָפעסיאָנעלע אָרגאַניזאַציעס. מען וואַרט אויף נאָך דעלעגאַטן און די זיצונג איז נאָך ניט געעפנט. קוקט מען זיך אַרום דערווייל אין אַלע זייטן. איך קוק צום ים, וואָס זעט זיך אַראָפּ פון הויכן באַרג, און איך זע גוט ווי שיפן קומען און גייען אָפּ ווייט אַרום. ביים ים אונטן זיצן פישער־לייט אין זייערע קליינע שיפלעך און וואַרטן מיט געדולד צו כאַפּן פיש. נאָר עס דאַכט זיך, אַז ס׳איז עפּעס צופיל פישער־שיפלעך מיט פישער־לייט. — און אפשר זיינען זיי גאָרניט קיין פישער־לייט, — טוט אַ זאָג אַ חבר לעבן מיר.

דערווייל קומען אָן די פּאַטרולן, וואָס מיר האָבן צעשטעלט צו באַוואכן די פאַרזאַמלונג, און זאָגן אָן אַז פאַרדעכטיקע פּערזאָנען ווייזן זיך פון ווייטן. מיר האָבן נאָך קיין צייט ניט אַרומצוקוקן זיך, ערשט

קאָזאַקן, אויף פֿלינקע, קליין־געוויקסיקע פֿערד, טראָגן זיך אויף אונדז פֿון באַרג און טאָל ווי אונטערגעשאָסענע, מיט אַנטבלויזטע שווערדן. די שאַרפֿן פֿון די שווערדן שיינען קעגן דער אונטערגייענדיקער זון, וואָס איז אַזוי נאָענט און גרויס ווי אַ רויט העליש פֿייער. די קאָזאַקן טראָגן זיך מיט אַ ליאַרעם און ווילדן געשריי, ווי זיי קומען פֿון אַלע זייטן אין די צענדליקער, און פאָליציי, אויך מיט בלויזע שווערדן, פֿאַרלויפֿן שוין אונדז דעם וועג און שרייען — כאַפט זיי! — ווען מיר פרואוון אַנטלויפֿן. די לופֿט איז פֿול מיט זידלעריי, מיט קולות און געשרייען פֿון חברים, וועמען מ׳שלאָגט מיט שווערדן און נאַהאַיקעס, וואו נאָר מ׳טרעפֿט. איך און וואַלענטין ווערן צוגעשפאַרט צום רעכטן הויכן ברעג, לעבן ים. אונטן ליגט דער ים ברייט אָפֿן. איך טראַכט ניט קיין סך און שפרינג אַרונטער. וואַלענטין נאָך מיר. מיר האָבן ניט געהאַט קיין כוח און קיין צייט זיך שטעלן אויף די פֿיס, ערשט וועסלעס פֿון די „פֿישערלייט” אונטן ברעכן אונדזערע ביינער. די שפיאָנען זיינען געווען פֿאָראויס צוגעגרייט...

צעמזיקטע, האָט מען אונדז גענומען ברענגען אין איין זאַמלפונקט. חברים אין די צענדליקער שטייען שוין, און יעדע וויילע ברענגט מען נאָך, אַ גאַנצע שעה צייט האַלט מען אין איין פֿירן אַרעסטירטע. פאָליציי האָט גענומען אונדז באַזוכן און אונטערגעאיילט יעדן איינעם מיט אַ שטויס און זידלווערטער.

מיר זיינען געווען אַרום אַכציק חברים אין צאָל, האָבן מיר גענומען פראָטעסטירן קעגן דער פאָליצייאישער באַהאַנדלונג. לכתחילה האָט די פאָליציי נאָך מער געבושעוועט, אָבער אויף אַלע אירע אויספֿרעגענישן האָבן מיר געהאַט איין ענטפֿער: — מיר זיינען פֿאַרבייגייער, — אָדער: — געקומען זיך אָפרוען אויף דער דאַטשע נאָך דער אַרבעט. — ענדלעך האָט מען גענומען אונדז ציילן, צעשטעלן אין רייען. נאָך אונדזערע ענטפֿערס האָט פאָליציי פֿאַרשטאַנען אַז זי האָט צו טון מיט מענטשן וואָס שרעקן זיך ניט איבער. יעדנפֿאַלס האָט מען אונדז גענומען באַהאַנדלען בעסער. מ׳בעט שוין מיט גוטן מיר זאָלן „אָפגעבן דאָס געווער וואָס מיר האָבן”... אונדזערע דערקלערונגען, אַז מיר האָבן ניט קיין געווער, העלפֿן ניט, און מ׳האַלט אונדז אין איין באַזוכן.

ס׳איז שוין געוואָרן נאַכט. פֿאַקעלן ברענען, קאָזאַקן, מיט די היטלען אויף אַ זייט, אויף זייערע קליינע פֿערדלעך, קוקן אויף אונדז מיט זייערע גראָע וואַסערדיקע אויגן און די, אין וועמעס אויגן עס שפיגלט זיך אָפ דאָס פֿאַקל שיין, זעען אויס אין אונדזערע אויגן, ווי

עפּעס מאָדנע חיות. דערווייל דערוויסן מיר זיך אַז באַלד וועט מען אונדז אָפּפֿירן און צעשטעקן אין די לעכער. ריידן מיר זיך שטילערהייט צונויף וואָס צו זאָגן און ווי צו האַלטן זיך.

קיין געווער האָבן זיי ניט געפֿונען. דער קאָזאַקישער אַטאַמאַן שרייט אויס צו זיין סאָטניע — סמירנאָ! פּאָ מעסטאַם! — צעשפּילן זיך די פֿייער פֿאַקעלן, צעפֿינקלען זיך די אַנטבלויזטע שווערדן, די פֿערדלעך טוען זיך אַ שטעל אויס, מאַכן אַ רינג אַרום אונדז. מיר בלייבן שטיין אין רייען, די קאָזאַקן אַרום אונדז, פּאָליציי פֿון ביידע זייטן מיט בלויזע שווערדן: — אַן אמתע ערן־וואַך...

— מאַרש! מאַרש! — די פֿערדלעך קלאַפּן אויס אין טאַקט די ערשטע טריט, מיר טוען זיך אַ לאָז, ווי ווער עס וויל. שרייט דער אַטאַמאַן — אין פֿוס! — די קלענערע שרייען נאָך: — אין פֿוס! — און אַזוי, מיט גערודער און ליכט פֿאַקעלן קומען מיר אין שטאָט. פֿון די טראַקטירן לויפֿן אַרויס מענטשן קוקן. אַרבעטער אין די גאַסן, מיידלעך און בחורים שטעלן זיך אָפּ, קוקן מיט אָפֿענע אויגן, זיי פֿאַרשטייען ווער מיר זיינען... מענטשן באַגלייטן אונדז מיט סימפּאַטיע אין זייערע אויגן, אייניקע נעמען פֿאַר אונדז אַרונטער די היטלען. — מיר זיינען שוין אַ מאַסן־באַוועגונג, — זאָגט צו מיר אַבראַם בעלי. וואַלענטין פֿאַרציט אַ ליד — „שטייט אויף, איר אַרבעטער מאַסן!" — אין רוסיש, און אַלע כאַפּן אונטער. די גאַסן־קינדער לויפֿן נאָך, ווי אין אַ דעמאָנסטראַציע, אַ סך גייען נאָך.

דער קאָזאַקישער אַטאַמאַן שרייט שוין מיט באַנומענע קולות:
— סטאָי! — די קאָזאַקן בלייבן שטיין. דער אַטאַמאַן רייט אַרום און אַרום, זיין פֿלינק פֿערד שטייט ניט אויף אַן אָרט, און ער שרייט מיט כעס: — קטאָ נאַטשאַל? — (ווער האָט אָנגעהויבן?). גיי טו אים אַ טובה און זאָג אים אויס... אָבער חברה זינגט, שרעקט זיך ניט. מיר זעען ווי דער פּאָליציימייסטער פֿאַרלויפֿט דעם אַטאַמאַן דעם וועג, בעט אים אַפּנים ער זאָל דעם עסק לאָזן צו אים. ער אַליין ווענדט זיך שוין שטרענג, אָבער איינגעהאַלטן, און סטראַשעט אונדז, אַז אויב מיר וועלן ווייטער זינגען וועט ער אונדז צעטיילן אין קליינע גרופּעס.

מיר האָבן געוואוסט אַז אַלע צוזאַמען איז אונדז בעסער, האָבן מיר אויפֿגעהערט זינגען. אויף די גאַסן זעען מיר שוין אַ סך חברים, וואָס קוקן אונדז נאָך. הייסט עס, אַז זיי ווייסן שוין וועמעס דירה אָפּליידיקן, און וועמען פֿון באַקאַנטע אָנזאָגן.

אין דער פּאָליציי־סטאַנציע ציילט מען אונדז ווידער אַמאָל און הינטער פאַרמאַכטע טירן, איז מען שוין מיט אונדז פרעכער. עס איז שוין שפּעט אין דער נאַכט, מ׳טיילט יעדן איין נאָכן ראַיאָן, וואו ער האָט געוואוינט, כדי צו וויסן אין וועלכן אוטשאַסטאָק אונדז איינטיילן. מיך, אַבּראַם בּעלי, וואַלענטין, דובּינסקי און סאָלאָמאָן שיקט מען איבּער אין מיכאַילאָווסקי אוטשאַסטאָק. אַנדערע אין אַנדערע ראַיאָנען.

מיכאַילאָווסקי אוטשאַסטאָק

מיט אַ הויכער, שטיינערנער וואַנט פאַרצאַמט, שטייט אינמיטן הויף אַ ווייס געקאַלכטע, משונהדיקע הויז. די פענצטער זיינען אויף אַ העלפט אין קעלער אַריין, די צווייטע העלפט איז איבּערן בּרוק, פאַרצאַמט מיט שווערע גראַטעס, ווי אין אַ טורמע. אינמיטן הויף איז אַ בּרונעם, פון וואַנען מ׳ציט אַרויס וואַסער מיט אַ צעבּער. פון בּיידע זייטן בּרונעם שטייען פּאָליציילייט אין צוויי שערענגעס און זיי סטאַרען זיך אָפּצוגיסן פלוצלונג יעדן איינעם וועמען מ׳פירט פאַרבּיי אין קאַמער אַריין. דאָס וואַסער האָט מען געגאָסן מיט אַ הירזשען פון ווילדע פערד. די נאַכט איז געווען אַ וואַרעמע, פונדעסטוועגן האָט מען ניט געקענט פאַרטראָגן דעם פלוצלונגדיקן צעבּער וואַסער אויפן קאָפּ און אויפן גאַנצן לייבּ. אַ צאָן אויף אַ צאָן האָט ניט געטראָפן. איך האָבּ זיך געפילט עפּעס ווי אַן אָפּגעשמיסענער בּפרהסיה, ווי איך וואָלט גאָר קיין מענטש ניט געווען. דעם געפיל וועל איך קיינמאָל ניט פאַרגעסן. אין קאַמער, וואו מ׳האָט אונדז אַריינגעוואָרפן, איז געווען ווי אין אַ קעלער, דער דיל איז געווען פייכט און קלעפּיק, אַז ס׳האָט אַזש געעקלט צו זעצן זיך. קיין בּעט צום שלאָפן, קיין בּענקל צום זעצן זיך. מיר האָבּן געציטערט ווי אין קדחת און געשאָלטן מיט בּיטערע קללות, וועלכע זיינען געקומען אין מויל, דעם צאַר, זיינע דינער מיט זיינע יורשים צוזאַמען.

אָבּער אינגיכן האָט אונדזער בּלוט גענומען זידן און קאָכן אַז ס׳איז אונדז אַזש היים געוואָרן אין אַלע גלידער: מיר האָבּן דערהערט דאָס שיסן פון קאַנאָנען. איין שאָס, אַ צווייטער. דאָס האָט דער קרייצער פּאָטיאָמקין, ניט ווייט פון שטאָט, מיט גרויסע פּראָזשעקטאָרס אַריינגעקוקט קיין אָדעס און מיט שטאָלענעם מויל אָנגעזאָגט וועגן זיין קומען.

נאַטשאַלסטווע האָט זיך געפילט זייער נערוועז. פּאָליציי האָט געהאַלטן אין איין אַרעסטירן, שלאָגן מכות רצח, לעבּן יעדער פּאָליציי־

קאַמער זיינען געשטאַנען וועכטער מיט געלאָדענע רעוואָלווערן, ווי גרייט צו שיסן. די קולות פון די ניי־געבראַכטע, וועמען מ׳האָט ברוטאַל געשלאָגן, האָבן פאַרהילכט דעם הויף. אין אַלע קאַמערן איז געווען ווי נאָך אַ מלחמה אויפן שלאַכט־פעלד. אַז ס׳האָט גענומען עטוואָס טאָגן, האָבן מיר דורכן פענצטער פון אונדזער קאַמער, דורך די גראַטעס, דערזען אַז דער הויף איז ווי אַן אמתע שלאַכט־הויז. צעמזיקטע מענטשן זיינען ווי טונקעלע שאָטנס געלעגן ווייטער פון ברונעם, אַנדערע האָט מען נאָך געהאַלטן אין פייניקן. ווען ס׳איז געוואָרן טאָג האָט מען געקענט הערן דאָס קרעכצן אין די קאַמערן. מיר האָבן פאַרגעסן אָן דער נעץ, דער קעלט, דער שמוציקער פאָדלאָגע, מיר האָבן גענומען קלאַפן אין טיר. אַנדערע אַרעסטירטע האָבן אויך געפאָדערט מ׳זאָל געבן הילף צו די צעשלאָגענע, פאַרחלשטע מענטשן, וואָס האָבן געקרעכצט אין די קאַמערן אָן אַ טראָפן וואַסער אין מויל. פאָליציי האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו אונדז נאָך מיט גרעסערן צאָרן, צו ווייזן וואָס זיי קענען...

צו אונדזער מזל איז מען געקומען פון קאַנצעלאַריע רופן אויף אַ פאַרהער. ספעציעלע זשאַנדאַרן זיינען געקומען אונדז ווידער איבערשרייבן און זיך נעענטער באַקענען מיט אונדז. פון די אויספרעגענישן האָבן מיר פאַרשטאַנען אַז דער קרייצער „פאָטיאָמקין" שטייט זיי ווי אַ ביין אין האַלדז. — צי האָבן מיר געוואוסט אַז „פאָטיאָמקין" קומט צו צו אָדעס? צי האָבן מיר געוואוסט אַז ער וויל שיסן אין שטאָט אַריין? צו קענען מיר דעם אָנפירער פון דעם אויפשטאַנד? — ביי יעדן פון אונדז האָט מען אויך געפרעגט וועגן צענדליקער אַרעסטירטע, וואָס זיינען שוין געווען אין זייערע הענט. פון דעם אַליין האָבן מיר פאַרשטאַנען ווי גרויס דער חורבן איז געווען יענע נאַכט.

די זשאַנדאַרן האָבן געזוכט צו פאַרבינדן אונדז מיטן אויפשטאַנד אויף דער שיף. לויט זייער מיינונג, האָבן מיר עס געגעבן אינסטרוקציעס צו דער שיף און האָבן זיך געקליבן גלייכצייטיק אַרויסרופן אַ גענעראַל סטרייק אין שטאָט און במילא אַ רעוואָלוציע אין לאַנד.

נאָך די אויספרעגענישן, אין וועלכע אונדזערע טענות, אַז מיר ווייסן פון גאָרנישט האָבן ניט געהאָלפן, האָט מען אונדז אָנגעזאָגט אַז אויב מיר האָבן געלט, וועט מען אונדז דערלויבן איינקויפן עסן, ווייל ערשט פון מאָרגן אָן וועט מען אונדז אָנהויבן געבן עסן ווי אַלע אַרעסטאַנטן. אויף אונדזערע פאָדערונגען מ׳זאָל אונדז איבערשיקן אין טורמע, האָט מען אונדז געענטפערט: — אייערע זיינען שוין דאָרט פאַראַן צופיל, ניטאָ קיין פלאַץ פאַר אייך.

פֿון די פֿרישע אַרעסטירטע דערוויסן מיר זיך שפעטער גענויער וועגן די גרויסע געשעענישן פֿון יענער נאַכט און אויף מאָרגן אין שטאָט גופֿא און אַרום ים, וועגן דער שיסעריי אויף די באַרימטע פאָרט־טרעפ, וואו מאַסן אומשולדיקע מענער, פֿרויען און קינדער, וואָס האָבן פֿון דאָרט געקוקט אויף „פאָטיאָמקין" זיינען געשאָסן און אויסגעמאָרדעט געוואָרן.

מיר וואַרטן וואָס וועט ווייטער זיין. מיר שרעקן זיך אָבער ניט. אדרבה, עס וואַקסן די האָפֿענונגען. דער פֿלאָט איז אויפֿגעשטאַנען! און איך טראַכט אַז דאָס פֿאַרגאָסן אומשולדיק בלוט וועט איצט שוין גאָר אינגיכן אונטערגראָבן דעם באָדן פֿון צאַריזם...

אין יולי זיינען געקומען זייער הייסע טעג אין אָדעס. עס איז געווען אַזוי שטיקנדיק אין דער קאַמער פֿון דעם מיכאַילאָווסקי אוטשאַסטאָק, אַז צום חלשן. האָבן מיר געקעמפֿט, געפֿאָדערט מ'זאָל אונדז אַרויסלאָזן אויפֿן הויף, אויף דער פֿרישער לופֿט, אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם, און מיר האָבן עס אויסגעקעמפֿט. אין דער ברוטאַלקייט פֿון דער פּאָליציי האָט זיך געמערקט אַ מורא פֿאַר שפּעטער, פֿאַרן מאָרגן.

— אַנדערע צייטן הויבן זיך אָן, — פֿאַרטרויט מיר ווי אַ סוד דער אַלטער דיקער נאַדזיראַטעל, וואַסיל דימיטריעוו, נאָכדעם ווי ער האָט זיך שוין אַ ביסל צוגעוואוינט צו מיר אין די פֿילע וואָכן פֿון מיין זיצן דאָרטן. — עס טומלט זיך שוין צופֿיל און צו אָפֿט, — גיט ער צו. וואַסיל דימיטריעוו קען ניט פֿאַרגעסן דעם „פּאָטיאָמקין אויפֿשטאַנד" און ער האַלט אין איין איבערחזרן: — סטייטש? אַ שיף, אַ צאַרישע שיף, זאָל וואַגן שיסן אויף אַן אייגענער שטאָט! מ'איז דאָך שוין ניט זיכער מיטן לעבן, — גיט ער טרויעריק צו, און מ'זעט אַז ער קען דאָס זיך אַליין ניט פֿאַרענטפֿערן, פֿרעגט ער פֿאַרצווייפֿלט: — און וואָס וועט ווייטער זיין?

אויף די פּראָגולקעס (שפּאַצירן), פֿלעגן מיר פּרואוון רעדן אויך צו די אַנדערע אויפֿזעער. איך פֿלעג זיי זאָגן אַז „עס קען פּאַסירן ווי עס האָט שוין פּאַסירט אין אַנדערע לענדער... דאָס רוסישע פֿאָלק וועט נעמען נקמה"... זיי האָבן זיך איינגעהערט און זיך געשראָקן, אָבער ווען עס איז געקומען צו עפּעס ממשותדיקעס, האָבן זיי פֿאָרט געהאַנדלט ווי חזירים...

פֿאַר קליינע און גרעסערע מתנות צו נאַדזיראַטעלעס פֿלעגט מען אונדז ברענגען אין אוטשאַסטאָק צייטונגען. פֿון צווישן די שורות לייענען מיר אַרויס ווי די ליבעראַלן הויבן אָן זיך צו רייסן פֿון דער הויט

און ווילן אויסדינגען בײַם צאַר אויף אונדזער חשבון אַ קאַפּיטשקע פרייהייט פאַר זיך, כדי עס זאָל חלילה ניט קומען צו אַן אמתן רעוואָלט. זיי האַלטן אין איין וואָרענען דעם צאַר און זיין רעגירונג „אַז עס קען ווערן צו שפּעט". מ'האָט געזען אַפילו דורך די שטאַרק צענזורירטע צייטונגען די מורא פון דער רעגירונג, געפילט ווי זי וואָרפט זיך ווי אין קדחת קעגן די וואַקסנדיקע כוואַליעס פון דער רעוואָלוציע.

צוליב מיין גובערנאַטאָר פּאַס אויפן נאָמען פון „אברהם מאַינין", וואָס איז געווען אין אויסלאַנד און געקומען אַזוי גיך צוריק, נעמט מיך די זשאַנדאַרמעריע אויפן צימבל. — נאָך וואָס געפאָרן? — פאַרוואָס געקומען צוריק? — מ'האַלט מיך אין איין רופן אויף פאַרהערן. מיין פּאַספּאָרט איז אָבער ריין, די רעקאָרדס ווייזן, אַז איך בין דעם ערשטן מאָל אַרעסטירט, הייסט עס, אַ פשוטער קליינשטעטלדיקער בחור, לאָזט מען מיך דערווייל ווידער זיצן, ווי פילע אַנדערע.

מיר דערוויסן זיך דערווייל אַז אַ קריגס־טריבונאַל זיצט און אַז ס'איז מעגלעך, אַז ער וועט אונדז משפּטן אין פאַרבינדונג מיטן „פּאַטיאָמקין"־אויפשטאַנד. נאָך אין אַ פינף־זעקס וואָכן אַרום, אין אַ פרימאָרגן ענדע אויגוסט, טוט מען אונדז אַ הויב אויף מיר זאָלן זיך איינפּאַקן. ציילט מען אונדז שוין ווידער און מ'שרייבט, און מ'שרייבט...

— דאָס פירט מען אונדז איבער אין טורמע, — באַמערקן אַבראַם בעלי און וואַלענטין, וואָס גייען מיט מיר אין איין רייע. זיי קענען שוין די גאַסן וואָס פירן אַהין. זיינען מיר, פאַרשטייט זיך, צופרידן פּטור צו ווערן פון אוטשאַסטאָק, ווייל אין טורמע וועלן מיר כאָטש האָבן אַ באָד און אַ בעט צום שלאָפן. אָט זעט זיך שוין די טורמע פון וויטן. און אָט זע איך שוין די נייגעריקע פּנימער וואָס קוקן אַרויס צו אונדז דורך די גראַטעס אין די הויכע פענצטער. אין טורמע טרעפן מיר אַ סך אַרעסטירטע פון אונדזער אוטשאַסטאָק. מען פירט אונדז גלייך אין דער טורמע באָד. דאָס האָט מען צוגעגרייט די באָד פאַר אונדז, ניט חלילה מיר זאָלן זיך אַרומוואַשן, נאָר ווי אַ זאַמלפּונקט פון אַלע די, וואָס זיינען אַרעסטירט געוואָרן צוליב דעם פּאָטיאָמקין־אויפשטאַנד. איך געפין דאָרטן אַ סך אַרעסטירטע פון דער דאַטשע „אָטראַדאַ" און אויך אַ סך ליבעראַלן, באַוואוסטע זשורנאַליסטן, פאַרשיידענע אַדוואָקאַטן, סטודענטן און דאָקטוירים. חברה באַגריסן אונדז מיט הוראַ אויסגעשרייען, און אַזוי יעדער נייע גרופּע, וואָס מ'ברענגט אין באָד אַריין. עס ווערט פריילעך, כמעט ווי אויף אַן אָפענעם מיטינג אין

לאָנדאָן, טראַכט איך. מ׳לאַכט פֿריי, מ׳רעדט פֿריי. מיר פֿאָדערן עסן, טרינקען, און מ׳באַקומט גוטע עסן, — צום באַוואונדערן...

נאָכן עסן אין באָד, לאָזט מען אונדז אַלעמען אַרויס אין גרויסן הויף פֿון טורמע אויף שפּאַציר. איך זע דורך די גראַטעס אין די פֿענצטער דעם בליכן פּנים פֿון מאַניע טשולאָטשניצע, פֿון אַ צווייטן פֿענצטער קוקט אַרויס איר מאַן, גרישע, אַ שניידער,ביידע שוין לאַנג אַרעסטירט פֿאַר אַן עסערישער אונטערערדישער דרוקעריי, און נאָך חברים. דערמאָן איך זיך: אָט דער גרישע שניידער, געקומען נאָך גאָר אַ יינגל פֿון אַ קליין שטעטל אַרום קיעוו, איצט איז ער שוין אַ מאַן, באַבערדלט, און אַ וויכטיקער פּאָליטישער, געפֿונען אים אין אַן אונטערערדישער דרוקעריי... אין אַ דריטער קאַמער, מיט אַ פֿענצטער העכער זיצט „דער גימנאַזיסטל״, ווי מ׳פֿלעגט אים רופֿן, אַ שוואַרץ־חנוודיק יינגל. איצט האָט ער שוין אַ קיילעכדיק געשוירן בערדל, שוואַרצע לאָקן האָר, פֿאַרקעמט אויף אַרויף. וואַלענטין באַמערקט וועגן אים: — ער האָט אַ גוטן קאָפּ אויף זיינע פּלייצעס, דער קאַצענעלסאָן, ער איז שוין אַ דאָקטאָר, — גיט ער צו, און ער דערציילט מיר אַז דעם דאָקטאָרס ווייב זיצט דאָ אויך, האָט ערשט געבוירן אַ קינד אין טורמע... ביסלעכווייז דערוויסן מיר זיך איינער פֿונם צווייטן וואו היים, יאַנקל, זרח געפֿינט זיך. ס׳איז ווי אַ בוך פֿון לעבן, וואָס ווערט געשריבן און געשאַפֿן אין פּיין און אין צרות, דורך מאַטערניש און בלוט.

גאַנצע זעקס טעג האַלט מען אונדז אין באָד פֿון אָדעסער טורמע. אַזוי ווי קיין באַווייזן, לויט וועלכע מען זאָל אונדז קאָנען משפּטן אין קריגס־טריבונאַל זיינען ניטאָ, באַשליסט מען, אַז די וואָס זיינען אַרעסטירט צום ערשטן מאָל זאָל מען שיקן מיטן עטאַפּ „נאַ ראָדינו״; די וואָס זיינען שוין עטלעכע מאָל געווען אַרעסטירט זאָל מען אַדמיניסטראַטיוו אַרויסשיקן קיין סיביר, אויף דריי אָדער פֿינף יאָר, ווי ווועמען... פֿון אָדעס, דערוויסן מיר זיך, שיקט מען אונדז קיין קיעוו, פֿון קיעוו וועט מען שוין איינטיילן יעדערן באַזונדער.

דער עטאַפּ איז גרויס. דער נאַטשאַלניק פֿון קאָנוואָי האַלט די פּאַפּירן אין האַנט און זיינע אַרויסהעלפֿער שרייען אויס די נעמען.

גרופּנווייז שטעלט מען אונדז אויס אויפֿן טורמע־הויף און מ׳באַפֿעלט אונדז מיר זאָלן שטיין פּינקטלעך אין די רייען. פֿון אַזאַ אָנהויב, פֿילן מיר, קאָן דער סוף זיין אַ שלעכטער. פּראָטעסטירן מיר, און זאָגן דעם נאַטשאַלניק מיטן האַרבן וואָרט אַז מיר וועלן ניט אויספֿאָלגן בדאי בלוט זאָל זיך גיסן. מיר זיינען עטלעכע הונדערט מענטשן, צווישן אונדז

באַוואוסטע כּלל־טוער, שרייבער, דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, סטודענטן, מיר מאַכן אַלע אַזאַ טומל אַז עס הערט זיך ווייט אַרום.

די פּאָליטישע אַרעסטירטע אין די קאַמערן, די קרימינעלע אַרעסטירטע אין זייערע צעלן דערהערן דעם טומל, מיינען זיי אַז מ׳שלאָגט אונדז, הויבט זיך מיטאַמאָל אָן אַ געשריי פון אַלע פענצטער, פון אַלע קאַמערן. פרויען קריגן היסטעריקע, און ווען עמעצער גיט דעם ערשטן קלאַפּ ערגעץ אין אַ טיר, איז דאָס ווי אויל אויפן פייער. עס האָט אויסגעבראָכן אַ גרויסער טומל און אַ געשריי — נאַטשאַלסטוואָ איז זיך צוזאַמענגעלאָפן, זיך גענומען בעטן, אונדז איינשטילן, און מיר פאָדערן אויפן קול: — בעסערע באַהאַנדלונג. מיר האָבן געפאָדערט: איידעלערע באַציאונג פון קאָנוואָי, לאָזן רויכערן אויפן וועג, די אינטעליגענטן האָבן געפאָדערט מ׳זאָל פאַר אונדז אַלעמען באַשטעלן אַ געקאָכטן מאָלצייט אין קאַזאַטין, ווען מיר וועלן דורכפאָרן די סטאַנציע.

אויסגעפירט אונדזערע פאָדערונגען, גייען מיר שוין מיטן קאָנוואָי איבער די גאַסן פון אָדעס כמעט ניט ווי אַרעסטאַנטן, נאָר ווי ווער עס וויל. מיר רויכערן און קוקן זיך אום אין אַלע זייטן צו די פאַרבייגייער וואָס גייען אונדז נאָך.

אויף זייטיקע רעלסן פון דער באַן־סטאַנציע וואַרט אויף אונדז אַ צוגעגרייטער צוג, וואו מ׳נעמט אַלעמען אַריין. פּאַסאַזשירן אויף דער סטאַנציע כאַפּן אַרונטער די היטלען, און מיטאַמאָל באַווייזן זיך גימנאַזיסטקעס און טראָגן אונדז אונטער בינטלעך בלומען. מ׳פאָכעט מיט רויטע טיכלעך, מ׳וואַרפט בלומען. די זשאַנדאַרן פּרואוון צוריקהאַלטן, זיי זיינען אָבער ניט בכוח איינהאַלטן די גרויסע מאַסן מענטשן.

זיצן די קאָנוואָיער אין די וואַגאָנען מיט אונדז, אויף די ערשטע בענק אין צוג, זיי שטייען ביי די טירן, היטן אונדז, אָבער זיי זעען איין אַז עפּעס זיינען מיר אַזעלכע, פאַר וועלכע מ׳דאַרף האָבן דרך ארץ.

באַגייסטערטע, הויבן מיר אָן זינגען אויפן קול לידער, וואָס זיינען פאַרבאָטן פון דער פּאָליציי און שטאַרק באַליבט ביי די סטודענטן און אַרבעטער. די לופט ווערט פאַרהילכט פון אונדזער געזאַנג, און אַז דער צוג רירט זיך, שרייט מען אונדז נאָך: — זייט געזונט, חברים! אַדיע אָדעס! לעבן זאָל דער „פּאָטיאָמקין־אויפשטאַנד!” — שרייען מיר צו זיי.

שנעל טראָגט זיך דער באַן. אַז מיר דערנענטערן זיך צו אַ סטאַנציע, נעמען מיר זינגען, און לאָזן וויסן ווער מיר זיינען, וועמען מען פירט אין די וואַגאָנען. זעען מיר טאַקע, ווי מענטשן רופן זיך אָפּ, ווי

זיי וואָלטן שוין לאַנג געוואַרט אויף אונדז. מ'באַגריסט אונדז, מ'כאַפּט אַרונטער די היטלען, מ'שיקט אונדז נאָך לופּט־קושן, אַנדערע וואַרפן נאָר צו בלומען. מיר טראָגן זיך שנעל ווי אָנזאָגער פון גרויסע געשעענישן:

מיט הילכיקן געזאַנג פאָרן מיר אַריין אויף דער סטאַנציע קאַזאַטין. מענטשן אין די הונדערטער קלייבן זיך אַרום און באַגריסן אונדז. די קאָנוואָיער איילן שוין צום ערשטן קלאַס אויפן וואָקזאַל, וואו עס וואַרט שוין אויף אונדז אַ וואַרמעס, וואָס מע האָט באַשטעלט טעלעגראַפיש. און פון וואַנען נעמען זיך אַזוי פיל מענטשן? זיי קומען און האַלטן אין איין קומען. ווייזט אויס אַז אין קיעוו האָט מען געהערט אַז מ'ברענגט „פּאָטיאָמקינצעס”, זיינען קרובים און פריינט געקומען צום וואָקזאַל. האָבן זיך אַלע געשטויסן נעענטער צו כאַפּן אַ בליק אויף אונדז.

די באַגעגעניש אין קיעוו האָט איבערגעשטיגן אַלע אונדזערע דערוואַרטונגען. זינגען מיר טאַקע מיט אַלע כוחות קאַמפּס־לידער, און דער עולם כאַפּט אונטער. פּאָליציי איז צעטומלט, איילט זיך גיכער אונדז אַוועקצופירן. דערווייל טרייבט מען פונאַנדער די מענטשן. דער טומל ווערט גרעסער, טראַמווייען שטעלן זיך אָפּ, דראָזשקעס פאַרשיקט מען אין די זייטיקע גאַסן, מענטשן שטייען פון ביידע זייטן טראָטואַרן און קוקן. קינדער לויפן, פאַרלויפן אונדז דעם וועג, און אַזוי ווערן מיר געבראַכט אין דער טורמע, וואו מ'האָט אונדז געדאַרפט צעטיילן און אַוועקשיקן מיט באַזונדערע עטאַפּן.

דער נאַטשאַלניק פון דער טורמע איז געווען אַ פאַרשוין מיט רויטע, בלוט פאַרלאָפענע אויגן, זיין פולער רויטער פּנים האָט אַרויסגעקוקט ברוטאַל אומרחמנותדיק. בעת די מאַסן־אַרעסטן, ווען די טורמע אויף לוקיאַנאָווקע פלעגט זיין איבערגעפּאַקט מיט אַרעסטאַנטן, פלעגט מען ברענגען די אַרעסטירטע צו אים צייטווייליק, ווייל ס'איז נאָענט פון שטאָט און פון וולאַדימירער אוניווערסיטעט איז מיטן האַנט צו דערלאַנגען. אַז מ'איז באַפאַלן די סטודענטן האָט מען זיי גלייך געפירט אין דער טורמע. דער נאַטשאַלניק האָט געהאַט אַ טבע זיך אַריינרייסן אין די גרויסע געפּאַקטע קאַמערן, וואו אַ פופציק אָדער מער פּאָליטישע אַרעסטירטע זיצן און אַרויספּלאַצן מיט אַ ווילדן כעס: — שוואַל! סמירנאָ!
— דאַן פלעגט ער אויסקלייבן אַ צענדליק, זיי אַריינוואַרפן אין קאַרצער, אָן ברויט און אָן וואַסער, כדי אָנצושרעקן די איבעריקע.

אונדז האָט אָט דער נאַטשאַלניק באַגעגנט גאָר אַנדערש. זיינע רויטע בלוטיקע אויגן האָבן זיך געשמאָלצן אין אַ נאַרישן שמייכל, זיין

„גוטסקייט" — אַ מין כיטרעקייט פון אַ מענטשן, וואָס ווייסט ניט ווי צו זיין גוט. פון זיין ערשטן ברוך הבא האָבן מיר ניט געקענט וויסן וואָס ער האָט צוגעגרייט פאַר אונדז. מיר דערקענען אָבער פון זיינע רייד און זיין האַנדלונג אַז אים איז פּשוט באַפאַלן אַ מורא פאַרן מאָרגן. דאָס האָט „פּאָטיאָמקינס" שאָס געשפּאָלטן אויף אַ ווײלע דעם פּאַנצער פון צאַריזם. עס האָט זיך געפילט ווי אַ פריש ווינטל וואָלט זיך אַריינגעריסן דורך די גראַטעס.

מיט חניפה זאָגט אונדז דער נאַטשאַלניק אַז מיר זיינען „זיינע צייטווייליקע געסט", און ער איז גרייט אונדז „מאַכן אַזוי באַקוועם ווי מעגלעך". אַנשטאָט דער אַרעסטאַנטסקער „פּאַכליאָבקע", ווי מ'פּלעגט רופן די עסנס אין טורמע, האָט מען אונדז געבראַכט שפּיטאָל־עסן, ווי פאַר קראַנקע, רחמנא לצלן, אמתע געקעכץ, צעשטעלט אויף לאַנגע טישן, ווי פאַר מענטשן...

איידער מ'האָט אונדז נאָך איינגעטיילט אין עטאַפּ־גרופּן, האָב איך שוין געוואוסט אַז מיך, אברהם מאַינין, שיקט מען קיין סטאַראַ־ביכאָוו, „נאַ ראָדינו" (אַהיים), ווייל לויט מיין פּאַספּאָרט בין איך אַרעסטירט געוואָרן צום ערשטן מאָל.

האָב איך איבערגעגעבן דעם זשורנאַליסט לאָענגרין, וועלכן מען האָט געזאָלט באַלד באַפרייען אין קיעוו, אַז ער זאָל איבערשיקן מיינעם אַ בריוו צו נאָכקע יוכוועדין און אַנדערע חברים אין באָברויסק. איך האָב זיי אָנגעזאָגט אַז לויט דעם דאָקטאָרס דיאַגנאָזע האָב איך בויך־טיפוס, מיטגעטיילט זיי וועגן מיין נייעם נאָמען און געבעטן זען, אַז דער סטאַראָסטע דאָרט זאָל מיך דערקאָנען.

קוים וואָס איך האָב זיך געהאַלטן אויף די פיס. די ביינער האָבן געבראָכן און דער קאָפּ האָט זיך געשפּאָלטן אין טויזנטער חלקים. אויף מיינע פּראָטעסטן אַז איך קען ניט גיין, האָט מען געענטפערט מיט אַ שטויס אונטער. אַ קראַנקן האָט מען מיך אַזוי געבראַכט מיטן עטאַפּ קיין קאַנאַטאָפּ. בין איך שוין געווען מער טויט, ווי לעבעדיק. דעם קאָנוואָי איז דאָס אָבער ניט אָנגעגאַנגען, אים האָט ניט געאַרט וואָס מיט מיר וועט פּאַסירן...

צוריק אין דער היים

ווען איך האָב געעפנט די אויגן האָט זיך מיר געדוכט עס איז אַ חלום אַזאַ: איך ליג אויף אַ קאַנאַפּע, ביי אונדז אין הויז. איך זע טאַטע־

מאַמע שטייען לעבן מיר, דוכט זיך חברים אויך. וויל איך עפּעס זאָגן, און קאָן ניט. שרעקלעכע ווייטאָקן באַפאַלן מיך ווידער, שריי איך מיט באַנומענע קולות, מיין קאָפּ שפּאַלט זיך מיר און איך פאַל אין חלשות. ווען איך האָב ווידער געעפנט די אויגן, האָב איך דערזען איבער מיר אונדזער גוטן דאָקטאָר, פּייערטאָג, וואָס האָט ליב געהאַט שפּאַסן ווען ער פלעגט קומען אין אונדזערע אָרעמע הייזער. אָט דער דאָקטאָר פלעגט ביי אָרעמעלייט קיין געלט ניט נעמען, אָפט פלעגט ער נאָך איבערלאָזן עסנוואַרג און קליידער, וואָס ער פלעגט צונויפקלייבן ביי די רייכע. אָט שטעלט ער מיר צו אַ פינגער צום בויך, און מיר ווערט פינצטער אין די אויגן, איך שריי אויס, ווי ער וואָלט מיך האַלטן אין דערשטעכן.

כ'פיל אַ קאַלטן אייז־פּענכער אויף מיין קאָפּ, מיר דוכט זיך אַז מיין ברילִיק איז אַ ביסל אָן אַ זייט, וויל איך אים באַרירן, און איך כאַפּ זיך אויף. עמעצער שטייט איבער מיר מיט אַ גלאָז וואַסער: — אָרטשע, טרינק אַ ביסל וואַסער, — בעט מען זיך ביי מיר. פאַרשטיי איך אַלץ וואָס דאָ קומט פאָר און ברום אַרויס — אברהם מאַינין. — דאָס דערמאָן איך זיך הפנים, אַז איך דאַרף זיך האַלטן ביי מיין נייעם נאָמען. ווען איך קוק זיך לענגער צו, זע איך אויף אָן אמתן, אַז נאָכקע יוכוויד שטייט איבער מיר און בעט מיך „זיך שטאַרקן און קומען צו זיך". מ'רעדט אויפן קול — דער קריזיס איז געבראָכן. — איך הער טאַטע־מאַמע ריידן, נאָכקעס קול קלינגט העכער, און איך הויב אָן פאַרשטיין אַז איך בין באמת טאַקע אין דערהיים, פריי... אַרום מיר ווערט אַ פריי־לעכע שטימונג, אַלע ריידן מיטאַמאָל — ערט בלייבן לעבן. ערט בלייבן לעבן. —

ערשט ווען מיר איז שוין בעסער געוואָרן, האָבן מיינע עלטערן מיך גענומען פרעגן פאַרוואָס איך בין געקומען צוריק פון אויסלאַנד. זייער שמחה, וואָס איך ווער געזונט איז אָבער געווען אַזוי גרויס, אַז עס האָט פאַרגיטיקט אַלע זייערע זאָרגן און מיר אַלע האָבן זיך געפרייט וואָס מיר זעען זיך לעבעדיקערהייט.

נאָכקע דערציילט מיר שפּעטער ווי ער האָט מיך געבראַכט פון סטאַ־ראַ־ביכאָוו קיין באָברויסק, — פון די נעגל אַרויסגעריסן, — און טאַטע־מאַמע קוקן אויף אים מיט דאַנקבאַרקייט אין די אויגן.

— איך האָב געקראָגן דיין בריוועלע, — דערציילט נאָכקע, — האָב איך שוין ניט גערוט. איך האָב אַ כאַפּ געטאָן אַ צענדליק יאַטן מיט „שפּייערס" אין די קעשענעס, און מיר וואַרטן אויפן שליאַך אויפן עטאַפּ. מיר וואַרטן אַ טאָג, צוויי, און אָט ליגסטו גאָר אין אַ וואָגן מיט

שטרוי געבעט. אָנפאַלן, דיך אָפּשלאָגן וואָלט געמיינט אויך דיין טויט, האָבּן מיר פאַרקירעוועט צום שטעטל, און גלייך צום סטאַראָסטע, צו זיין שטוב. דער הויכער, לאַנגער ייד, דער סטאַראָ־בּיכאָווער סטאַראָסטע, ווערט אַזש בּלאַס פאַר שרעק, ווען ער דערזעט מיך אויפן שוועל מיטן „שפּייער“, דעם נאַגאַן אין האַנט. און ווען ער, אפּריכּס, אַלעמענס שפּייערס קוקן אויף אים. טוט דער ייד אַ פרעג: „וואָס ווילט איר פון מיר, בּחורים? זאָגט!“ „מ׳בּרענגט צו אייך, זאָג איך, מיטן עטאַפּ איינעם אברהם מאַינין, טאָ זאָגט אַז איר דערקענט אים, אָן צווייפל, און גאָר“... דערפרייט זיך דער סטאַראָסטע ממש, און פאַרזיכערט אונדז אַז אַוודאי קען ער אים גוט, דערציייל איך אים אָבּער דעם אמת, און זאָג אים אַז דיך מוז ער עס דערקענען. איך זע דער ייד עקשנט זיך, ער האַלט מיך אין איין פאַרזיכערן, אַז ער איז אַן ערלעכער ייד און איז גאָר גאָט די נשמה שולדיק. ווער איך שוין אין כעס און, פרעג אים מיטן שפּייער בּיים בּויך: — און לעבּן ווילסטו, רבּ ייד? — קוקט מיך דער סטאַראָסטע אָן, ניט קיין נאַר אַפּנים, און שווערט בּיי זיין ווייבּ און קינדער, אַז ער וועט דיך דערקענען אַזוי ווי זיינע אייגענע קינדער.

מיינע עלטערן זיינען שוין צוגעוואוינט געוואָרן צו די צרות מיט מיר, זיי ווערן אויך צוגעוואוינט צו הערן וועגן דער בּאַוועגונג. היינט האָבּן דאָך חברה טאַקע אַזוי פיל געטאָן פאַר מיר, האָבּן זיי שוין ניט מורא ווי געווען. מיין ייִנגערער בּרודער נח, מיין שוועסטער־מוזינקע מאַשקע, שוין אונטערגעוואַקסענע, זיינען אינם קליינעם „בּונד“. איך פאַרריכט זיך שנעל, שטעל זיך אויף די פיס. נאָר צו לאַנג בּלייבּן אינדערהיים טויג פונדעסטוועגן ניט. פּאָליציי קען זיך נאָך דערוויסן וועגן מיר. איז נאָך אַ וואַרעמע „ליאַמע“ ענדע סעפּטעמבּער פאָר איך ווידער אין מיין ליבּער שטאָט קיעוו.

די קאָנסטיטוציע און פּאָגראָמען

אַ מאָרגנע קראַפט האָט מיך געצויגן קיין קיעוו. יעדן מאָל האָבּ איך געפונען אַ נייע אורזאַך פאַרוואָס איך האָבּ ליבּ קיעוו. די אוניווערסיטעטן, שולן, גימנאַזיעס, וואוהין די יוגנט שטראָמט און פון וואַנען, שפּעטער אין טאָג, זיי גייען זיך פונאַנדער און פילן אָן די גאַסן מיט לעבּן; די ריינקייט; די טראַמווייען בּאַרג אַרויף און בּאַרג אַראָפּ, און דער דניפּער, ווי קרישטאָל אַנטקעגן דער זון, בּאַצויבּערן מיך ממש. היינט טעאַטער, לעקציעס, און טאַקע טרעפן זיך מיט חברים און חברטעס.

עס דויערט ניט לאַנג און איך אָרדן זיך איין אויף אַ דירה ביי מוישקעס טאַטן, אַ שוסטער, אַ ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט. די דירה איז אויף קאָנסטאַנטינאָווסקע גאַס, וואו קיין אָבלאַוועס, האָף איך, וועלן ניט פאָרקומען.

קלאַרע די אַקושערקע און רחלע וואוינען נאָך צוזאַמען אין איין דירה, אין אַ שיינעם צימער, אויפן פאָדאָל. רחלע — כמעט די זעלביקע, עטוואָס עלטער געוואָרן, די האָר אַנדערש געשוירן, איז אָבער פול מיט לעבן, לאַכט ביי יעדער געלעגנהייט. קלאַרע רוימט מיר איין אַ סוד אַז רחלע איז לעצטנס עפעס צו שטאַרק געניינט צו אינטעליגענטן... וואָס איז שייך דער באַוועגונג, איז רחלע מיט ביידע גרופעס, מענשעוויקעס און באָלשעוויקעס. עס איז איר צו שווער זיך פונאַנדערצוקלייבן צווישן זיי. קלאַרע אַליין איז פאָלקאָם איינשטימיק מיט איר סאַאולן, וואָס איז אַ סאָציאַליסט רעוואָלוציאָנער. רחלע איז צייטנווייז מיט זיי אויך איינשטימיק, זי האָט ליב שלום... דעריבער איז ביי זיי אין צימער פולע האַרמאָניע. קלאַראַ דערציילט מיר בסוד, אַז רחלען איז זאַכאַראָוו זייער געפעלן, זי האָט אויך ניט פיינט באַראַכאָוויטשן, דעם סטודענט, און אַז אין אַלגעמיין איז זי אַ ביסל צופיל פאַרשיכורט פון דעם, וואָס אַלע זאָגן איר צו אָפט אַז זי איז זייער שיין. קלאַרע אַליין פרייט זיך אָבער אויך מיט רחלעס שיינקייט און האַלט איר אין איין געבן קאָמפלימענטן, — אמת, ניט אין סאַאולס אַנוועזנקייט... רחלע האָט קיינעם ניט פיינט און אַלע האָבן זי ליב, מ'לאַדט זי איין אין טעאַטער, אין אָפערע, צו לעקציעס, און עס איז איר ניט גרינג צו באַשטימען מיט וועמען בעסער ארויסגיין, האַוועט זי און איז שטענדיק פאַרנומען.

ראָזע לעווין, אין איר שוואַרצער קלייד מיט לאַנגע אַרבל, דאָס קאָפטל פאַרשפיליעט אויף אַלע קנעפלעך, מיט אירע גרויסע שוואַרצע אויגן וואָס קוקן שטענדיק אַרונטער, איז נאָר גאָט די נשמה שולדיק. זי איז זייער סטאַטעטשנע, רעדט אַמאָל פון מאַרקסן, אַמאָל פון באַקונינען, און איז זייער אַ פראַקטישע. זי האָט אַריבערגענומען פונם קליינעם שטעטל אירע דריי שוועסטער צו זיך קיין קיעוו, זיי זאָלן ווערן מיט לייטן גלייך, און וועגן באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס וועט זי שוין אַליין אויסגעפינען. דערווייל גריבלט זי זיך אין ביכער.

קאָסטיקאָוו פון דער דעפאָ איז פלאַם־פייער, ווי פריער. ער איז איינשטימיק מיט די באָלשעוויקעס. זאַכאַראָוו און מאַרוסיע זיינען שוין געענדיקטע דאָקטוירים, און טאַליאַ דיווילקאָווסקי — קראַנק אויף

האַלדז־קאַטאַר, איז אַ באָלשעוויק, אָבער איז ניט צו אַקטיוו. בונין דער שמוקלער, איזראַאיל דער שניידער, דער יואַוועליר, אַלע גוטע פריינט אַרבעטן אין דער באַוועגונג. כאַצקעלעוויטש איז אין סיביר, אייזיק דער גלעזער איז ערגעץ אַוועקגעפאָרן. אַלע איבעריקע באַגעגענען מיך גוט, און איך וואַרף זיך אַריין מיט אַלעמען אין דער באַוועגונג. אַרבעט קריג איך גיך, בין איך דאָך געוואָרן אַ גוטער בעל־מלאכה אין לאָנדאָן!

די באַוועגונג אין קיעוו, ווי אין אָדעס און אומעטום, פירט זיך אויף אַ ברייטן מאַסשטאַב. פריקאַזטשיקעס סטרייקן, קאָמאַשן־מאַכער זיינען כמעט אין פאָדערגרונט פון דער באַוועגונג, האָבן זיך שוין דערשלאָגן אַן אַכט־שעהדיקן אַרבעטס־טאָג און האָבן צווישן זיך אַ סך גוטע יאַטן, ווי ליולאָוו לאַזאַר, סאַפאָזשניקאָוו, דער אייביקער סטודענט, סאַאול דער הויכער און אַלינקע דער שיינער, וואָס אַרבעט ביי ליולאָוס טאַטן אַלס שוסטער, אויף אַנדרעיעווסקי ספוסק. ער אָרגאַניזירט די שוסטער. די באַוועגונג אויפן פאָדאָל איז פאַרצווייגט און פאַרבונדן מיט די ברייטע אַרבעטער מאַסן, אַז עס פרייט דאָס האַרץ. אונדזערע יאַטן לייענען ביכער און האַלטן שטאַרק פון מאַקסים גאָרקי. מ׳רעדט וועגן סקיטאַליעצן, דעם יונגן אַרבעטער־שרייבער, מ׳לייענט טשעכאָוום דערציילונגען, טשיריקאָווס „אידן“, טאָלסטאָיס ווערק, דאָסטאָיעווסקין, טורגעניעוון, גאָגאָלן, פושקינען... חברה גייען אין וולאַדימירער אוניווערזיטעט הערן לעקציעס; אין פאָליטעכניקום גיט מען לעקציעס איבער פאָליטישער עקאָנאָמיע, ציוויליזאַציע אין אייראָפע און וועגן מאַרקסיזם.

אין קיעווער פאָליטעכניקום איז שטורעמדיק. אַהין פלעגט מען גיין לערנען צוליב תכלית, די סטודענטן דאָרטן האָבן מערסטנס געשטאַמט פון מיטל־קלאַס מענטשן, און זיי האָבן געזוכט זיך אויסלערנען אַ גוטע פראָפעסיע ווי אינזשיניער־טעכניקער. אָט די סטודענטן קלייבן זיך שוין אויך איבערבויען דאָס אַלטע, אָפגעשטאַנענע רוסלאַנד אויף אַ נייעם שטייגער. זיינען טאַקע די אַרבעטער געווען זייער צופרידן צו הערן אַ גוט וואָרט וועגן זייער לאָגע. און אַז די צייטן זיינען שלעכט און ווערן ניט בעסער, איז הומאָר אַ גוטער מיטל אַראָפצולאַכן זיך פון האַרצן. האָבן טאַקע גאָגאָלס פיעסן געצויגן דעם עולם צום נאַראָדני דאָם אויף באָלשאַיאַ וואַסיליעווסקאַיאַ, וואו מ׳האָט געשפילט גאָגאָלס קאָמעדיעס, טאָלסטאָיס דראַמעס וועגן פויערים לעבן און אוקראַאי־

נישע פֿאָלקסטימלעכע פּיעסן. דאָס אַלעס האָט מען געקענט זען פֿאַר צען קאָפּיקעס.

סוף זומער 1905 איז די לופֿט געווען איבערפֿילט מיט קלאַנגען וועגן קומענדיקע גרויסע געשעענישן. מ'האָט גערעדט וועגן אַ דומע, וועגן סאָוועטן, אַרבעטער און סטודענטן זיינען גאַנץ אָפֿט אַרויסגעטראָטן אויף דעמאָנסטראַציעס. מ'האָט געפֿילט ווי דאָס לעבן אין רוסלאַנד בייט זיך פֿון טאָג צו טאָג.

אין משך פֿון אָקטאָבער 1905 זיינען שוין די פֿאָדערונגען וועגן פֿרייהייט געווען אויף אַלעמענס ליפּן. דאָס גאַנצע לאַנד פֿאָדערט אַ קאָנסטיטוציע. די צייטונגען האַלטן אין איין וואָרענען, בעסער צו באַפֿרייען די מאַסן פֿון אויבן, איידער דאָס פֿאָלק וועט זיך אַליין באַפֿרייען... די באַפֿרייאונגס־באַוועגונג וואַקסט מיט אַ מאָדנער שנעלקייט, אַזוי, אַז אַפֿילו דער קיעווער קאָמיטעט פֿון סאָציאַל דעמאָקראַטן איז ניט געווען בכוח צו קאָנטראָלירן די מאַסן סטרייקס און אין דער זעלבער צייט צו באַמערקן די פֿאַרברעכערישע צוגרייטונגען פֿון דער רעגירונג.

דעם 17־טן אָקטאָבער 1905 איז נאָך דעם אַלגעמיינעם סטרייק איבערן לאַנד, פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן דורך די צייטונגען, און דורך אויסגעקלעפּטע אוקאַזן אויף די ווענט, אַז דער צאַר איז גרייט צו געבן אַ קאָנסטיטוציע פֿאַר רוסלאַנד.

ס'איז געווען גאַנץ פֿרי. איך בין נאָר־וואָס אַרויס צו דער אַרבעט אויף פּאָדאָל. לעבן די קאָנטראַקטאָווע זאַלן הער איך: דער צאַר האָט אַרויסגעגעבן אַ מאַניפֿעסט... עפּעס האָב איך זיך ניט געפֿרייט, און געפֿילט אַז מ'דאַרף דעם גנב קוקן אין די הענט... אָבער פֿאָרט, מענטשן באַגריסן זיך איינע די אַנדערע, מען קושט זיך אויפֿן רוסישן שטייגער, און אָט קלינגען שוין אַלע גלעקער אין די קלויסטערס. די גאַסן פֿול. אַ סך וואָס זיינען געווען ביי דער אַרבעט, האָבן פֿאַרלאָזט די פֿאַבריקן און וואַרשטאַטן און זיך געלאָזט אין די גאַסן, צו די וואָס אַרבעטן נאָך שרייט מען אַריין אין די פֿענצטער, זיי זאָלן פֿאַרלאָזן די אַרבעט. מ'רופֿט די פּריקאַזטשיקעס זיי זאָלן פֿאַרלאָזן די קראָמען. קרעמער איילן זיך אַרונטערלאָזן די לאָדנס. עס טומלט זיך, מ'מאַרשירט שוין. מענער, פֿרויען, קינדער. שטראָמען מענטשן שפּאַרן צו דער אַלעקסאַנדראָווסקאַיאַ גאַס, וואָס ציט זיך אַרויף באַרג צום קרעשטשאַטיק, אין שטאָט אַריין, צו דער דומע. אויף די באַלקאָנען הענגען שוין רויטע פֿאָנען. טיכער, רויטע שאַלן, רויטע טיכלעך פֿלאַטערן.

אַ ליכטיקע זון שײַנט און וואַרעמט, טויזנטער מענטשן שרייען: לעבן זאָל די פרייהייט! לעבן זאָל די קאָנסטיטוציע! — עמעצער פאַרציט די „דובינושקאַ” און די מאַסע כאַפט אונטער — העי, אוכניעם! — קאָמפּאַקטע מאַסן גייען און זינגען, מ'וואַרפט קושן, אויסגעשרייען — לעבן זאָל די פרייהייט!

עס האָט זיך געוואָלט גיין און גיין, זינגען און אויסשרייען אַז אַ וועלט זאָל הערן. עס שטייט אַ מאַסע מענטשן אַרום דער שטאָטישער דומע, זוך איך מיט די אויגן חברים, און דערזע זאַכאַראָוון, אַ צעהיצטן, מיטן היטל אין האַנט, ווי ער באַגריסט די אָנקומענדיקע מאַסן פון פאָדאָל. זײַן סטודענטישע טוזשורקע איז צעשפּיליעט, זײַנע בלאָנדע האָר פלאַטערן, שײַנען אַנטקעגן דער זון, און אָט הער איך אים שרייען: — „צו לוקיאַנאָווער טורמע, טאָוואַרישטשי! — באַפרייען די פּאָליטישע!” סטודענטן און אַרבעטער לאָזן זיך נאָך אים מיט געזאַנג און אויסרופן. אַנדערע בלײַבן שטיין בײַ דער דומע. עס טרעט אַרויס איין רעדנער נאָכן צווייטן. ליבעראַלן רעדן און לויבן שוין דעם „נאָבעלן אַקט פון צאַר און זײַן קאָנסטיטוציע”; סאָציאַליסטן וואָרענען אַז ס'איז נאָך צו פרי זיך צו באַפרייען, מ'מוז ערשט דורכפירן די פרייהייט אין לעבן.

פלוצלונג ווײַזט זיך אַ סטודענט אויפן באַלקאָן, איבער דער דומע, און וואָרנט דעם עולם: זײַט רואיק, בירגער! שטייט אויף איין אָרט! ניט צעלויפן זיך! עס שטעלט זיך אַרויס, אַז קאָזאַקן טראָגן זיך צו דער דומע. דער סטודענט וויל נאָך עפּעס זאָגן, נאָר פלוצלונג זעען מיר ווי ער לאָזט זיך אַרונטער, אַ פאַרוואונדעטער פון אַ קויל, וואָס האָט אים געטראָפן. עס נעמט ניט לאַנג און קאָזאַקן מיט זייערע פערד הויבן אָן שפּאַרן אויף אונדז. מ'שטויסט רעכטס און לינקס. שווערדן בליאַסקען, מענטשן שרייען... מיטאַמאָל אַ שאָס פון עטלעכע ביקסן אויף אַמאָל, איין שאָס, אַ צווייטער... ניט ווײַט פון מיר אויפן טראָטואַר ליגט שוין אין אַ טײַך בלוט אַננאַ, די אַקושערין פון פאָדאָל. אַ יונגער, הויכער אַרבעטער האָט זיך גענומען צלמען. זײַן האַנט לאָזט זיך פלוצלונג אַרונטער און ער אַליין פאַלט ווי אַ סנאָף. אַרום דער דומע ליגן צענדליקער פאַרוואונדעטע, רופנדיק נאָך הילף. אַ גימנאַזיסט און נאָך עמעצער העלפן מיר אַרײַנטראָגן אַננאַן אין אַ האָטעל לעבן דער דומע. איינער פון די סטעדענטן רײַסט שטיקער פון זײַן ווײַסער העמד און באַנדאַזשירט אויף גיך אַננאַס קאָף, פוס און האַנט.

אין דרויסן איז טונקעלער געוואָרן, און עס האָט זיך געדוכט אַז אַלע זונען זיינען מיטאַמאָל אויסגעלאָשן געוואָרן... אַ וואָך פֿון סאָלדאַטן איז ווי אויסגעוואַקסן און אַרומגערינגלט דעם שטאָט־פּלאַץ. אין האָטעל לאָזט מען שוין ניט אַריין און ניט אַרויס. אין די הונדערטער זיינען מיר צונויפֿגעדריקט אין דעם פּאָדערצימער. די פּנימער זיינען פֿול מיט שרעק, אייניקע באַשולדיקן די פּאָליציי, אַנדערע די דעמאָנסטראַנטן, פּלוצלונג הערן מיר, אַז אויפֿן פּאָדאָל און קרעשטשאַטיק שלאָגט מען יידן. — אַ פּאָגראָם! אַ פּאָגראָם!

איך באַשליס צו פֿאַרלאָזן דעם האָטעל. דער שווייצאַר, אַ גוטמוטיקער אַלטינקער, ווייזט מיר אַ הינטערשטע טיר, וואָס פֿירט אַרויס אין אַ זייטיק געסל, גאַנץ ווייט פֿון דער דומע. איך רוק אָן דאָס היטל איבער די אויגן, לאָז זיך אַוועק אויף פֿונדעקלעיעווסקע גאַס און פֿון דאָרט אַראָפּ צו פּאָדאָל. פֿון ווייטן זע איך ווי כוליגאַנעס יאָגן זיך נאָך עמעצן. וואַרט איך אויס, פֿאַרקלענער די טריט, זאָלן זיי פֿאַרביילויפֿן...

שפּעטער פֿאַלט מיר איין גיין צו בונים דעם שמוקלער, וואָס וואוינט מיט זיין יונגער שוועסטער, הינדע, אויף באָלשאַיאַ וואַסיליעווסקאַיאַ. אַז איך האָב שוין קוים מיט צרות זיך דערקליבן אַהין, טרעף איך דעם הויף פֿאַרשפּאַרט אויף אַ קייט און איך מוז קלינגען צום דוואָרניק. יענער קומט אַרויס מיט אַ כעס: — מ׳האָט אים נאָך ביטאָג אָנגעזאָגט פֿון דער פּאָליציי צו האַלטן דעם טויער פֿאַרשפּאַרט, ניט אַריינלאָזן קיין פֿרעמדע!... איך גיב דעם דוואָרניק צו פֿאַרשטיין אַז איך קום פֿון ווייט, איך מוז זען מיין פֿריינט, און אַז דער דוואָרניק דערפֿילט אַ מטבע אין זיין האַנט, עפֿנט זיך פֿאַר מיר דאָס טירל פֿון טויער...

הינדע איז געווען ביי זיך אין צימער. זי וואַרט אויף איר ברודער, בונים. זי האָט מורא אַז מיט אים האָט עפּעס פּאַסירט אין גאַס. זי אַליין, דערציילט זי, איז קוים אַהיימגעקומען. באַלד פֿאַלט אַריין בונים. זיין שטענדיק רויטער פּנים איז איצטער פֿלאַם פֿייער, זיינע רויטע האָר, נאַס פֿון שוויים, הענגען אים איבערן שטערן, ער כאַפּט קוים אָפּ דעם אָטעם. איך זע ער האָט, הפּנים, אַ סך צו דערציילן, וויל אָבער ניט רעדן פֿאַר הינדען אין די אויגן, גרעסער מאַכן איר שרעק. ביי אונדז דרייען זידט און קאָכט שוין דאָס בלוט. מיטאַמאָל, איינציטיק, דאַכט זיך, זאָגן מיר אַרויס: מ׳דאַרף עפּעס גלייך טאָן! מ׳מוז

זיך פאַרטיידיקן! — מיר פאַלט איין אַז מען דאַרף אָפזוכן זאַכאַרטשיקן, אַן אַרבעטער פון דעפאָ, אַליין ניט קיין ייד, וועט ער אומגיין פריי, צונויפקלייבן די חברים און העלפן שאַפן אַ זעלבסטשוץ.

איך לאָז זיך גיין צו אים אַהיים. הינדע פאַרלויפט מיר דעם וועג און לאָזט מיך ניט גיין: — איך וועל גיין ברענגען זאַכאַרטשיקן, — האָט זי באַשלאָסן. — איך וועל אַלעמען אָנזאָגן, — פאַרזיכערט זי און לויפט אַרויס אין דרויסן. איך מיט בונימען באַשליסן אַז איך זאָל גיין אָפזוכן קאָסטיקאָוון. כאָטש ס'איז נאָך געווען ניט שפעט אין דער נאַכט, זיינען די גאַסן געווען שטיל ווי אַ בית־עולם. בלויז ווייטלעכע טריט פון אַ פאָליציי־פאַטרול, וואָס איז ערשט דורכגעגאַנגען און אַ דראָזשקע וואָס איז גיך פאַרבייגעפאָרן... ווי אַ גנב דערקלייב איך זיך צו קאָסטיקאָוון, וואָס האָט, צום גליק, געוואוינט ניט ווייט, אַרויף צום גאַס צו.

דעם שטענדיק פריילעכן קאָסטיקאָוו איז געווען ניט צו דערקענען, עס האָט אים געקלאַפט אַ צאָן אָן אַ צאָן, ווי אַ קדחת. מיט כעס אין קול האָט ער געטענהט: — סטייטש? ווי קען דאָס פאַסירן? גאָר יידן פאָגראָמירן! איך זאָג אים איילנדיק, אַז מיר מוזן ביי בונימען אין שטוב באַשליסן ווי צו פאַרטיידיקן זיך אויף אַן אָרגאַניזירטן אופן. מיר זיינען שנעל אַוועק צו בונימען. זאַכאַרטשיק, הינדע און בונים וואַרטן שוין אויף אונדז.

— אינגיכן קומען נאָך עטלעכע אַרבעטער פון דעפאָ, — זאָגט זאַכאַרטשיק, — מ'קען זיך אויף זיי פאַרלאָזן. — קאָסטיקאָוו הויבט אָן שפאַנען איבערן צימער, הין און צוריק, אָבער באַלד בלייבט ער שטיין מיטן האַנט אָנגעשפאַרט אָן וואַנט, ווי פאַרגליווערט.

מיר זעען די ליידן פון אונדזערע רוסישע חברים, די שמערצן און די שאַנד וואָס זיי פילן, אָבער עס איז ניטאָ קיין צייט פאַר סענטימענטן, — ווייז איך אויף. מ'דאַרף שאַפן אַ זעלבסטשוץ!

איך זע ווי איינער פון די געקומענע רוסישע אַרבעטער דריקט דאָס הענטל פון זיין רעוואָלווער ביי זיך אין קעשענע, אַ צווייטער האַלט אַ שטיק אייזן פון זיין וואַרשטאַט, די אַנדערע פרעגן וואו צו קריגן געווער. מיר באַשליסן, אַז די רוסישע חברים דאַרפן זיך באַוועגן אין שטאָט, אויסגעפינען וואָס עס טוט זיך און זען קריגן געווער. מיר האָבן אויסגערעכנט אַ לאַנגן צעטל מיט מענטשן וועמען מען דאַרף אַריינציען אין דעם זעלבסטשוץ און יעדן איינעם געגעבן אַ ביסל אַרבעט אויף מאָרגן. אַגב, האָבן מיר אַליין ניט געוואוסט וואָס דער מאָרגן

וועט ברענגען. מיר מאַכן אָפּ, אַז הינדע זאָל בלייבן אין צימער דורכן טאָג און דורך איר זאָלן אַלע קריגן אינסטרוקציעס. דורכן טאָג זאָל יעדער איינער אָנזאָגן וואָס ס'וועט פּאַסירן. איינציקווייז לאָזן מיר אַלעמען אַרויס און איך גיי אַרויס דער לעצטער, ווען עס טאָגט שוין און רוף צו אַ דראָזשקע, מיך פירן אויפן פּאָדאָל. דער איזוואָשטשיק קוקט מיך אָן, דערקענט אַפּנים ניט, אַז כ'בין אַ ייד, אַנדערש וואָלט ער מיך אפשר ניט געפירט אין אַזאַ צייט אויפן פּאָדאָל? פרעגט ער איבער און קוועטשט מיט די אַקסלען.

איך שווייג און האָב מורא ער זאָל ניט דערקענען דעם יידן אין מיר: אפשר איז ער אויך אַ כוליגאַן? — טאַק, טאַק, — זאָגט אַרויס דער איזוואָשטשיק און הייסט מיר זיך זעצן אין דראָזשקע. דער פערד לויפט גרינג באַרג אַרונטער צו פּאָדאָל צו. דאָס מאָנאָטאָנע קלאַפּן פון די פערדישע פיס איבער די שטיינער, מיטן באַקאַנטן אָפּקלאַנג פון די פערדישע קאָפּיטעס איז אַ מין גוט־מאָרגן אַזאַ. טראַמווייען, וואָס הויבן ערשט אָן פאָרן צו קרעשטשאַטיק צו, זיינען כמעט ליידיק, קיין יידן איז ניט צו זען.

— צייטן געוואָרן, — רייסט איבער דער איזוואָזטשיק די שטילקייט, — אַזאַ אָרדענונג אין קיעוו געווען, — הויבט ער שוין אָן, ווי ער וואָלט זיך וועלן אַראָפּרעדן פון האַרצן, — גאָר יידן שלאָגן. אַ סך אויסוואורפן צווישן אונדזערע פּראַוואָסלאַווּנע פּאַראַן, סוקיני סינעס, — פאַרענדיקט ער מיט אַ פאַרביקער זידלעריי.

אַ ביסל נידעריקער צו פּאָדאָל־צו טומלט זיך שוין. אַרום אייניקע קראָמען פאָרען זיך מענטשן מיט לאָמען און האַמערס, מ'רייסט טירן, מ'ברעכט פענצטער, אַ בראַזג, אַ געקלאַפּעריי און אַ גאָראָדאָוואָי שטייט אין מיטן גאַס, קוקט ניט אין יענער זייט, ווי אַלץ וואָלט געווען נאָרמאַל. מיטאַמאָל נעמען פון נאַבערעזשנע גאַס קומען פּויערים און פּויערטעס, מיט זעק און קערבלעך, קינדער לויפן זיי נאָך, זיי אַלע איילן צו די יידישע קראָמען. דער איזוואָזטשיק שעלט און זידלט זיך: — די סוואָלאָטשעס! דאָס ברענגט מען די פּויערים פון יענער זייט דניעפּר. — מורמלט ער.

— ווער ברענגט זיי? — טו איך טאַמעוואַטע אַ פרעג און דערשרעק זיך פאַר מיין אייגענעם קול, ער זאָל מיך ניט דערקענען. — אַנטיכריסטן, — קערט דער איזוואָזטשיק אויס דעם קאָפּ צו מיר, דרייט מיטן קאָפּ און צלמט זיך איבער עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד.

לעבן די קאָנטראַקטאָווע זאַלן איז גאָר אַ שרעק! מען רויבט און מען שלאָגט יעדן יידן, וואָס ווייזט זיך אין גאַס. איך בלייב שטיין פֿאַרגליווערט. באַלד אָבער מוז איך אויסמיידן די כוליגאַנעס, וואָס לויפֿן כמעט אין מיין ריכטונג, איך אייל זיך אַוועק אין אַ זייט, מאַנעוויר ווי אַ געיאָגטע חיה, און אין די אויערן האַמערן די חיהשע זידלערייען „זשידי, זשידי". מיר האַקן זיך אונטער די פֿיס, איך וויל אַנטלויפֿן, אָבער איך דערמאָן זיך — פֿון הינט טאָר מען ניט לויפֿן. איך לאָז זיך גיין צו רחלעס וואוינונג. לויפֿן טויג ניט, און מיר דוכט זיך אַז דער וועג אַנטלויפֿט פֿון מיר ווייטער און ווייטער.

רחלע און קלאַרע, ביידע מיידלעך, זיינען צעשראָקן אויף טויט. זייערע אויגן, פּנימער זיינען געווייקט אין טרערן. סאַאול, דער גרויסער, שטאַרקער מאַן מיט אַ „נאַגאַן" אין האַנט, וויל זיך לאָזן איינער אַליין אין גאַס אַרויס. קלאַרע פֿאַרשטעלט אים דעם וועג, לאָזט אים ניט גיין, בעט זיך ביי אים: — סאַאול טייערער, אַליין וועסטו גאָרניט אויפֿטאָן...

— — — — — — — — — — —

קיין אָרגאַניזירטע זעלבסטשוץ האָבן מיר ניט געהאַט, אָבער אין אַלע טיילן פֿון שטאָט האָט מען געגעבן אַ ווידערשטאַנד. נאָר מיט דער הילף פֿון דער פּאָליציי און סאָלדאַטן האָבן די כוליגאַנעס גענומען די אויבערהאַנט, די סאָלדאַטן האָבן געשאָסן ביי יעדן ריר פֿון אונדזערע פּאַרטיידיקער.

אויפֿן דריטן טאָג האָבן די כוליגאַנעס, ווייזט אויס, באַקומען אַ באַפֿעל אויפֿצוהערן, אָבער שוין גאָר ביים סוף פֿון פּאָגראָם, האָט מען אונדז, אַ קליינע גרופּע פֿון זעלבסטשוץ שיר ניט געכאַפּט אויף באָלשאַיאַ וואַסיליעווסקאַיאַ. מיר זיינען אַריינגעלאָפֿן אין אַ האָטעל. די סאָלדאַטן האָבן געשאָסן אין די פֿענצטער, איידער זיי האָבן זיך אַריינגעריסן אונדז אַרעסטירן. אָבער מיט דער הילף פֿון די אָנגעשטעלטע אין האָטעל איז אונדז געלונגען באַצייטנס צו אַנטלויפֿן דורך אַ הינטער טיר, וואָס האָט געפֿירט אין אַנדערע גאַסן.

אויפֿן פֿערטן טאָג איז די שטאָט געוואָרן שטיל. דער פּאָגראָם האָט אויפֿגעהערט. פֿון אַלע עקן שטאָט זיינען מענטשן געגאַנגען אין מאָרג, אָפּזוכן נאָענטע, משפּחה, חברים, פֿריינט. דאָרטן זיינען געלעגן אַלט און יונג, מענער און פֿרויען, צעקאַליעטשעטע, קוים צו דערקענען. צום באַוואונדערן זיינען אין מאָרג געלעגן אויך אַ סך כוליגאַנעס. אַ סך פֿון זיי מיט צונויפֿגעקלעמטע הענט, ווי זיי וואָלטן נאָך געהאַלטן

אין זיי די אָנגערויבטע זאַכן. דאָס האָט מסתמא די זעלבסטשוץ געטאָן איר אַרבעט. אין איניקע טויטע דערקענט מען איבערגעטאָענע פּאָליסלייט, פירער פון די כוליגאַנעס.

סטודענטן און גימנאַזיסטן, אויך ניט יידישע חברים, וואָס האָבן זיך געשלאָגן אין די רייען פון דער זעלבסטשוץ, ליגן דערשאָסענע; אָט ליגט אַ יונגער ייִנגל מיט אָפענע אויגן, ווי אַ לעבעדיקער, האָט, הפנים, געקוקט דעם טויט גלייך אין די אויגן אַריין. טויזנטער מענטשן האָבן געוויינט אויפן קול איבער זייערע ליבע. דער שוידער איז געווען נאָך גרעסער און דער צאָרן נאָך שטאַרקער, ווען מ'האָט זיך דערוואוסט אַז אַ כוואַליע פון בלוטיקע פּאָגראָמען איז אין די זעלבע טעג דורכגעפירט געוואָרן אין הונדערטער אַנדערע שטעט און שטעטלעך פון דעם גרויסן רוסלאַנד.

די לוויה פון די פּאָגראָם־קרבנות האָט אָנגעהאַלטן שטונדן־לאַנג. סטודענטן, גימנאַזיסטן און אַרבעטער, אין געשלאָסענע רייען, האָבן געהאַלטן וואַך. מיט אַנטבלויזטע קעפּ האָט די מאַסע פאָרמירט איין מענטשלעכע קייט, אַ קייט געשמידט פון בלוט און טרערן און אייביקער ברענענדיקער האַס צום צאַר און צו זיינע סאַטראַפּן...

אָבער ווי קלאָר עס איז ניט געווען דער צאַרישער פאַרברעכן, האָט די צאַרישע רעגירונג פאָרט אויסגעפירט איר טייוולשן פּלאַן פון צעטייל און באַהערש. די צעטומלעניש און דער יאוש איז געווען זייער שטאַרק אין דער געזעלשאַפט, איבערהויפּט צווישן יידן. אַ שווערע אַרבעט איז פאָראויסגעשטאַנען, צו דערמינטערן די מאַסן און העלפן זיי קומען צו זיך נאָך די פּאָגראָמען. די סאָציאַל דעמאָקראַטן, באַזונדערס די באָלשעוויקעס, האָבן ניט פאַרלאָרן קיין צייט. אויף מיטינגען, אויף ליבעראַלע פאַרזאַמלונגען האָבן זיי געזוכט צו וועקן און צו שטאַרקן די רעוואָלוציאָנערע שטימונגען ביי די מאַסן און אָרגאַניזירן די דאָזיקע שטימונגען אין סאָוועטן, אין פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען, דורך אַלע פאָרמען פון די האַלבע פרייהייטן, וואָס מען האָט פאַרכאַפּט...

בוליגינס געמישטע קאָמיסיע

די רעגירונג סטאַרעט זיך מיט אַלע מיטלען צו פאַרטומלען די אַרבעטער די מוחות און, אין אַ ווײַלע אַרום נאָך די פּאָגראָמען און נאָך דעם אויפשטאַנד פון די מאָסקווער אַרבעטער, וואָס האָט אויפ־

גערודערט דאָס גאַנצע לאַנד, הויבט זי אָן זוכן מיטלען, ווי צו באַרויִקן די אַרבעטער מאַסן. אין קיעוו, וואו די אויפֿרעגונג פֿון דער באַפֿעלקערונג נאָך דעם פּאָגראָם איז געווען זייער גרויס, האָט די שטאָט־פֿאַרוואַלטונג פֿאָרגעשלאָגן אַ באַראַטונג פֿון פֿופֿצן שטאָט־טאַטעס, פֿופֿצן פֿאַבריקאַנטן און פֿופֿצן אַרבעטער. האָבן די אַרבעטער ניט געזשאַלעוועט און געשיקט צו צוויי, צו דריי דעלעגאַטן פֿון יעדן צעך און פֿאַבריק.

דער שוסטער־צעך האָט געשיקט מיך און סאַאול מאַסליאַניקן צו דער געמישטער קאָמיסיע אין דער דומע. — צופֿיל אַרבעטער זיינען געקומען, — האָבן די שטאָט־טאַטעס געטענהט, ווען זיי האָבן דערזען די הונדערטער אַרבעטער וואָס זיינען געקומען, און מען האָט זיי אין גרויסן זאַל פֿון דער דומע ניט אַריינגעלאָזן. האָבן זיך די אַרבעטער צעשפּרייט אין אַלע אַנדערע צימערן פֿון דער דומע, די גאַליאָרקע איז געווען פֿול מיט אַרבעטער, און דער טומל איז געוואָרן גרויס.

ביים גרויסן טיש אין קיעווער דומע־זאַל, רעדט מען מיט אַדוואָקאַטישע דריידלעך. פֿון די רייד איז ניט קלאָר, וואָס מ׳קלייבט זיך געבן דעם אַרבעטער־קלאַס, ס׳איז אָבער קלאָר אַז „זיי” ווילן מיר זאָלן זיך ניט מישן אין פּאָליטיק. שטעלט זיך אויף חבר שאַפּאָזשניקאָוו און, אין אַ רעדע — פֿול מיט ביטערער קריטיק, רייסט ער שטיקער פֿון דער רעגירונג פֿאַר אירע מעטאָדן קעגן אַרבעטער און יידן. ער פֿאָדערט דין וחשבון פֿון דער רעגירונג פֿאַרן פֿאַרגאָסענעם בלוט, ער פֿאָדערט פֿולע רעכט און פֿאַרגיטיקונג פֿאַר די געליטענע יידן. ער דערקלערט, אַז „די מאַסן פֿאָדערן אַן אמתע קאָנסטיטוציע”. מיר אַלע דעלעגאַטן פֿון דער גאַליאָרקע שטורעמען מיט אַפּלאָדיסמענטן.

די געמישטע קאָמיסיעס האָבן לאַנג ניט אָנגעהאַלטן, ניט אין קיעוו, ניט אין אַנדערע שטעט. זיי האָבן אָבער געעפֿנט די אויגן ביי ברייטע מאַסן אַרבעטער. די דעלעגאַטן האָבן מיטגעטיילט צו די צעכן אַרבעטער אַז מיט גוטן וועט מען זיך צו גאָרניט דערשלאָגן. גאָר אינגיכן האָט די פּאָליציי האָט גענומען אַרעסטירן די מער אויסגעשפּראָכענע דעלעגאַטן און זיי אַרויסשיקן פֿון קיעוו מיטן עטאַפּ. אויפֿגערודערטע אַרבעטער, פּויערים, וועלכע ס׳האָט דערעסן וואַרטן וואָס שפּעטער וועט זיין, האָבן אָנגעהויבן זוכן פּערזענלעכע נקמה אין די אונטערדריקער. איבער גאַנץ רוסלאַנד איז אַוועק אַ סדרה אַטענטאַטן, דאָ אַ גובערנאַטאָר דערהרגעט, דאָרט אַ פּאָליצמייסטער, אַ נאַדזיראַטעל, פֿון אָפֿענע פּראָוואָקאַטאָרן איז שוין אָפּגערעדט. זיי, צוזאַמען מיט שפּיאָנען, האָט מען געממיתט

וואו מ'האָט זיי געטראָפן. איבערן לאַנד האָט זיך גענומען פאַרשפרייטן אַ טעראָר. יעדער טורמע איז געוואָרן איבערגעפאַקט מיט אַרבעטער און פויערים פון די דערפער, „אַגראַרניקעס”, פון די שולן וואַרפט מען אַרויס סטודענטן, גימנאַזיסטן. ווי נאָר עפעס סטראַשעט די פאָליציי אָפן מיט פאָגראָמען.

די רעאַקציע

וואָס אַ טאָג ווערט מיר שווערער צו פאַרבלייבן אין קיעוו. איך פיל, אַז מען שפירט מיך נאָך און איך קלייב זיך איבער פון פאָדאָל אויף יעוורעיסקי באַזאַר אין אַ דירה, וואו איך באַקען זיך מיט חבר קאָלטון. אַן אָנגעשטעלטער, אַ באָלשעוויק, אַן איבערגעגעבענער רעוואָלוציאָנער, וואָס ווערט ניט מיד אין קאַמף. איך האָב אים זייער געשעצט פאַר זיין חברישן, גוטן כאַראַקטער. אין אונזער טעגלעכער אַרבעט אין דער באַוועגונג באַקען איך זיך נאָענטער מיט אַ ריי, אַנדערע גוטע יאַטן, און מיר ווערן פאַרבונדן צוזאַמען ווי ברידער. מיר קלייבן זיך אַריין וואוינען אין איין דירה. שפעטער אַ ביסל קריגט איסאַק קאָלטון אַרבעט אויפן פאָדאָל און ער געפינט אויס אַ האָטעל אויף יאַראָסלאַווסקע גאַס, וואו מ'לאָזט אונדז וואוינען ניט געמאָלדענערהייט, ווייל מען צאָלט דערפאַר דער פאָליציי. אַ לענגערע צייט האָבן מיר דאָרט געהאַט אַ גוטן טרעפפונקט פאַר חברים. די אַרבעט אין דער באַוועגונג רירט זיך אָבער ניט פון אָרט, הגם מיר האַווען און שלאָגן זיך ממש אַרויס פון די כוחות.

צו יענער צייט הויבט זיך אָן אין מיר אַ „אין זיך” פעריאָד. עס דוכט זיך מיר אַז איך האָב שוין אַלץ איבערגעלעבט, אַלץ געזען, און איך קריג אַ גרויסן חשק צו שרייבן. איך שרייב אין מיין יידיש. איך דענק ניט לכתחילה וועגן דרוקן, נאָר איך האַלט אין איין פאַרצייכענען פאַסירונגען און געשעענישן. איך פאַרצייכן דעם פאַל מיט אַ יאַט, וואָס עפנט אַ טאַבאַק קרעמל ביי דער סאַמע אַרבעטער־בירזשע, כדי אויסצונוצן זיין גרויסע חברישע באַקאַנטשאַפט; איך שרייב אָן אַ דערציילונג „דער אשמדאי”, אַ מעשה מיט אַן עקספראָפריאַטאָר, וועמעס מעשים איך פאַראורטייל, און אין דער זעלבער צייט האָב איך אַ גוטע געלעגנהייט צו באַשולדיקן די צאַרישע סיסטעם און די אַרבעטסלאָזיקייט צו יענער צייט. איך שרייב אויך לידער פון קאַמף. מיר דוכט זיך אַז איך שרייב זיך אַראָפ פון האַרצן זאַכן וואָס מאַטערן מיך. איך פיל אַז אָט

די אַלע טעמעס, וואָס איך באַריר קומען צו מיר פון אונדזערע רייען, פון דער באַוועגונג גופא און זיי מוזן ארויסגעבראַכט ווערן. איך האָב געפילט די מאַסן־קעמפער, ווי קליין זייערע באַזונדערע אויפטואונגען זאָלן ניט זיין, זיינען צוזאַמען אַ גרויסע נייע קראַפט. מיינע חברים דערוויסן זיך אַז איך שרייב, שטייען זיי צו צו מיר איך זאָל פאַר זיי לייענען מיינע געשריבענע זאַכן. אָבער האָט מיין שרייבן עפעס אַ ווערט צי ניט? פאַר זיך האָב איך געטראַכט אַז די רוסישע קלאַסיקער זיינען אַלע מענטשן מיט הויכער בילדונג, האָבן געענדיקט הויך־שולן, אוניווערזיטעטן. די יידישע שרייבער, האָב איך זיך פאָרגעשטעלט, זיינען אויך אַלע געלערנטע מענטשן. דאָס האָב איך זיך פאָרגעשטעלט לויט דער צאָל לשון־קודשדיקע ווערטער אין זייער יידיש, לויט זייערע ידיעות אין יידישער געשיכטע. האָב איך גענומען טראַכטן, אפשר זאָל איך גאָר זיך אַריבערכאַפן קיין וואַרשע אָדער ווילנע, וואו יידישע שרייבער זיינען פאַראַן אין אַ גרויסער צאָל, וואו עס לעבן י. ל. פרץ, דינעזאָן, ספעקטאָר, אברהם רייזין, און נאָך שאַפער פון יידישן וואָרט.

דאָס שרייבן האָט מיך פאַרכאַפט: דער קאָפ איז פול מיט געדאַנקען, זיי אַלע שפאַרן זיך, בעטן זיך „נעם מיך אַרויף אויפן פאַפיר”, און קיין וואַרשטאַט אָדער שול פאַר שרייבן, וואו מ׳זאָל זיך קענען אויסלערנען שרייבעריי, ווי שוסטעריי, שניידעריי, איז נישטאָ. כדי צו שרייבן ווי געהעריק מוז מען אָבער באַזיצן טעכניק און דערווערבן וויסנשאַפט. און דאָ מוז איך גאָר אָפט אָפלייגן אין אַ זייט מיין שרייבן, ווייל דאָס לעבן רופט צום קאַמף. מ׳דאַרף סטרייקן, מ׳דאַרף פאַרשפרייטן פראָקלאַמאַציעס, מאַכן סכאָדקעס, און פאַר אַלץ צוזאַמען איז ניטאָ קיין צייט. קעמפט מען ווידער און ווידער. און די אַרבעט פון איינצלנע טוער, קעמפער, אין יענער צייט פון רעאַקציע, פאַלט שווער.

אין יענער צייט האָבן בחורים און מיידלעך פון דער באַוועגונג זיך גענומען צום שטודירן מיט אַ נייעם ברען. עקסטערניקעס, מיט ביכער אונטער די אָרעמס האַלטן אין איין דערציילן אַז זיי שטודירן אויף דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, אַקושערקעס, פעלדשערינס, און אַלע זיינען אַזוי ערנסט אין זייער לערנען...

איך באַראַט זיך מיט איסאַק קאַלטונען וועגן מיין פּלאַן צו פאָרן קיין וואַרשע, זיך פאַרפולקאָמען אין יידיש צווישן יידישע שרייבער...

פון האָמעלער יאַטן דערוויס איך זיך, אַז אידאַ וואַקסמאַן, דאָס מיידל, וועלכע איך האָב געקענט אין לאָנדאָן און אויף וועלכער איך האָב

נאָך דאַן אַן אויג געוואָרפן, איז אין האָמעל ביי אירן אַ ברודער, און אַז זי איז זייער אַ גוטע טוערין אין דער באַוועגונג.

באַשלים איך, אַז איידער איך פאָר קיין וואַרשע, זאָל איך צופאָרן זען משפּחה אין באָברויסק, און דערווייל זיך אויך אַרונטערכאַפּן קיין האָמעל, וואו עס וואוינט מיינע אַ יינגערע שוועסטער מיט איר מאַן, אַ מלמד, און טאַקע זען דאָס מיידל וואַקסמאַן. דערהויפּט טאַקע צוליב איר בין איך זיך מטריח צו פאָרן דורך האָמעל...

אידע וואַקסמאַן דערפרייט זיך מיט מיר ווי מיט אַן אַלטן גוטן באַקאַנטן, איז צופרידן וואָס מיר טרעפן זיך נאָך אַזאַ לאַנגער צייט פון לאָנדאָן. עס ווייזט זיך אַרויס אַז גלייך נאָך מיין אָפּפאָרן פון לאָנדאָן קיין אָדעס, האָט דער לאָנדאָנער קאָמיטעט אויך זי געשיקט קיין אָדעס, אָבער איך בין שוין דאַן געווען אַרעסטירט און זי האָט קיין אַנונג ניט געהאַט וואו איך בין אַהינגעקומען.

אידע פאַרזיכערט מיך אַז איך האָב זיך אַ סך געביטן צום בעסערן, און זי אין מיינע אויגן איז שוין אַ גאַנצער מענטש, מיט אַ קלאָרן פאַרשטאַנד, וואָס שאַצט אָפּ זאַכן מיט אַ גראָדן געדאַנק. ווילט זיך מיר שוין ניט שיידן זיך מיט איר און איידער איך פאַרלאָז האָמעל, רעד איך זיך צונויף מיט איר צו טרעפן זיך שפּעטער אין קיעוו.

אין וואַרשע — צו י. ל. פּרצן.

ווען איך בין געקומען קיין וואַרשע, האָב איך חוץ ה׳ גורסקין קיין אַנדערע חברים פּאָליאַקן ניט געקענט. האָט זיך מיר טאַקע געוואָלט באַקענען נענטער מיט די פּאָליאַקן — וועמעס אומאָפּהענגיקייט מיר פאַרלאַנגען, און זיינען גרייט, מיט זיי צוזאַמען, אויסקעמפן. אָבער דערהויפּט בין איך געפאָרן קיין וואַרשע זיך באַקענען מיטן פּוילישן יידן, וועגן וועמען מיר הערן ביי אונדז אין דרום דערהויפּט צוליב זייערע לאַנגע קאַפּאָטעס, בערד און לאַנגע פּיאות, די קליינע היטעלעך, און וועמען מ׳רופט ביי אונדז אין אַ שפּאַס „איטשע מייערס”.

אַ יידישער סטודענט אין קיעוו, כאַווקין, האָט מיר מיטגעגעבן אַ בריוועלע צו איינעם ליפּשיצן, דורך וועמען איך האָב געהאָפט זיך צו באַקענען מיט י. ל. פּרצן, אַ צווייטן אַדרעס האָב איך געהאַט צו חבר יאָהאַן סטאָצקי פון דער פּוילישער ס. ד. פּ., מען האָט מיר אָנגעזאָגט אין קיעוו, אַז צו יאָהאַנען אין׳הויז אויפן ראָג פּאַוויע און סמאָטשע גאַס,

זאָל איך פֿריער אַריינגיין אין קאָרידאָר, אָנקלאַפּן דריי מאָל צו רעכטס אין וואַנט אַריין, וועט שוין יאָהאַן מיך דאָרטן אויפֿנעמען.

שטעל איך זיך פֿאָר דעם דאָזיקן יאָהאַנען ווי דעם אמתן פּאָליאַק, אַ זייער בלאָנדן מיט אַן אויסזען פֿון אַ „פּאַן", מיט אַ געפֿיל פֿון „יעשטשע פּאָלסקאַ ניע זגיניעלאַ", וואָס איז גרייט צו קעמפֿן פֿאַר זיין פֿאָלק ביזן לעצטן טראָפּן בלוט.

קום איך קיין וואַרשע, לאָז איך איבער מיינע זאַכן אויפֿן וואָקזאַל כדי צו באַוועגן זיך גרינגער און אָפּזוכן מיינע אַדרעסן, און איך לאָז זיך גיין גלייך צו יאָהאַן סטאָצקי, דעם פּוילישן חבר אויף פּאַוויע גאַס.

אַ גרויסע שטאָט איז שוין פֿאַר מיר לאַנג ניט קיין נייעס, אָבער וואַרשע מאַכט אויף מיר אַ גוטן איינדרוק. די שטאָט איז רוסיש און ניט רוסיש, אַ ביסל ווי בערלין, נאָר ניט פֿאַרדייטשט, טראַכט איך, גייענדיק מיט דער מאַרשאַלקאָווסקע גאַס. די גאַס איז אַ שיינע, אַ ריינע, איך זע דעם שיינעם שטאָט־גאָרטן, דעם באַוואוסטן זאַקסישן גאָרטן, וואו מ'פֿלעגט פֿאַרבאָטן יידן שפּאַצירן. די צאַרישע רעגירונג האָט שכל געהאַט צו האַלטן די פּאָליאַקן פֿאַרן קאָלנער, אָבער אין דער זעלבער צייט צו דערלויבן די פּאַנעם טרעטן נאָך שטאַרקער דעם יידן מיט די פֿיס, כדי צו טרייסטן זיך מיט יידישע צרות.

די שטאָט איז זייער לעבעדיק. וואַרשעווער פּאָליאַקן, דוכט זיך מיר, זיינען ווי אַלע מענטשן פֿון אַ גאַנץ יאָר. די יידן, ווידער, קוקן אויס מאָדנע אין זייערע קאַפּאָטעס, אַפֿילו יונגע יידישע בחורימלעך טראָגן כמעט לאַנגע קאַפּאָטקעס, און אַנדערע אַפֿילו פּאַנטאָפֿל און לאַנגע זאָקן. אַזאַ הילוך האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזען און עס קוקט מיר אויס מאָדנע. זייערע אויגן, באַקאַנטע יידישע אויגן, און פּנימער, פֿאַרזאָרגט מיט דאגות פּרנסה, זייער האַוועט, לויפֿן און איילן, מאַכן אַ ביסל פֿאַרגעסן דעם מאָדנעם הילוך. אָט גייט מיר אַנטקעגן אַ ייד מיט טיפֿע, שוואַרצע אויגן, מיט הויכע באַקן ביינער, אַ ברייטער באָרד און לאַנגע פּאות, וואָס מאַכן אויסזען זיינע באַקן, ווי צוויי טיפֿע לעכער. איך שטעל מיך פֿאָר דעם זעלבן יידן אַן אָפּגעגאָלטן, אָדער אַן אָפּגעשוירענעם, וואָלט ער מסתמא אויסגעזען, ווי אַ קיעווער ייד, אַ בעל־מלאכה. ער איילט פֿאַרביי דעם שטאָטישן גאָרטן, וואו מ'לאָזט אים ניט גיין שפּאַצירן. און אָט זיינען נאָך אַזוינע ווי ער, פֿאַרטאָן, אין טאָג־טעגלעכן לעבן, פֿאַרנומען מיט קליינע דאגות פּרנסה. אָבער מיטן קאָפּ, דאַכט זיך, העכער פֿון אַרום, ווי זיי וואָלטן מיט עקשנות אונטערגעשטראָכן: מיר זיינען יידן!

אויף פּאַוויע גאַס קלאַפּ איך אָן, און וואַרט, דער פּוילישער חבר זאָל מיך בּאַגעגענען. אָט הער איך זיינע טריט, פעסטע, שווערע, עס עפנט זיך די טיר און... איך דערזע אַ פּאָר שוואַרצע אויגן, אַ קאָפּ שוואַרצע געקרייזלטע האָר, און איך דערשרעק זיך כמעט, וואָרעם ווי פון אַ כישוף אַרויס קוקט אויף מיר מיין שוועסטערקינד וועלוול „דער מורין", וועמען איך האָב שוין יאָרן ניט געזען. מיר כאַפּן זיך אַרום, מיט וואונדער אין די אויגן בּאַטראַכטן מיר איינער דעם אַנדערן און פרייען זיך גלייכצייטיק, וואָס מיר האָבן זיך געטראָפן אַזוי אומדערוואַרט. — בּיסטו דאָס יאָהאַן! — ווענד איך זיך שפּאַסיק צו וועלוולען.

— אַרטשע! — שרייט אויס וועלוול, און ציט מיך פאַרן האַנט אין זיין צימער אַריין.

אין צימער, אין אַ קינדעריש בּעטל, שלאָפט אַ שיין שוואַרץ־הנעוודיק קינד פון אַ יאָר דריי. דער צימער איז קליין, און אחוץ וועלוולען און דעם קינד איז אין שטוב קיינער ניטאָ. דערציילט מיר וועלוול, „דער מורין", אַז ער האָט ערשט חתונה געהאַט, אַז עטקע די בּונדאָווקע, זיין ווייב, איז אין טורמע־שפּיטאָל, אַן אַרעסטירטע, און אַז דאָס קינד איז אירס פונם ערשטן... דעררעדט וועלוול ניט, ווי אייפערזיכטיק. וועלוול דערציילט מיר אויך אַז יאָהאַן סטאָצקין האָט מען ניט לאַנג צוריק אַרעסטירט. אויף זיין איינלאַדונג בּלייב איך שוין דערווייל בּיי אים אין צימער.

וועלוול איז אַ פאַרנומענער מענטש. ער איז אַ טוער אין די פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען, ער אָרגאַניזירט די שוסטער, אויף דער יידישער גאַס קענען אים אַלע, דערצו איז ער שטאַרק פאַרנומען מיטן אויפּפּאַסן אויפן קינד און בּאַזוכן עטקען אין שפּיטאָל. איך פרעג וואו איך קען זען דעם חבר ליפשיץ, זאָגט מיך וועלוול אַז איך קען אים זען אין אַ קאַפע, וואו עלנטע שרייבּער קלייבּן זיך צוזאַמען, און אַז די יונגע ליטעראַטן קלייבּן זיך צוזאַמען אין אַן אַנדער קאַפע. ס'איז קענטיק אַז ער האָט עפּעס ניט זייער ליבּ די שרייבּער, ווייל ער דערציילט מיט איראָניע וועגן די יונגע שרייבּער, וואָס קלייבּן זיך אין זייערע קאַפעען ווי אויף אַ בּירזשע, זיצן דאָרטן גאַנצע טעג און נעכט און לייענען איינע פאַר די אַנדערע זייערע שריפטן: — עפּעס וואַקסן זייערע לידער ווי אויף הייוון. נאָר זיי שרייבּן, שרייבּן און לייענען איינע פאַר די אַנדערע, — פאַרענדיקט וועלוול מיט גרינגשאַצונג.

דערצייל איך שוין ניט וועלוולען אויף וואָס איך דאַרף ליפשיצן און ער פרעגט זיך ניט נאָך צופיל. אין דער בּאַוועגונג איז ניט געווען אָנגע־

נומען זיך פֿונאַנדערפֿרעגן צופֿיל, בפרט אַז ער האָט געוואוסט אַז איך בין ניט געווען קיין בונדאָוועץ ווי ער. — פֿונדעסטוועגן אינטריגירט אים פֿאָרט אַ ביסל וואָס פֿאַר אַ שייכות איך האָב מיט שרייבער.

חבר ליפֿשיץ, וועלכן כ'האָב דעם זעלביקן טאָג געטראָפֿן אין דער שרייבער־קאַפֿע איז געווען עלעגאַנט געקליידט, און צוליב זיין בערדל, די לאַנגע האָר, דעם ווייכן קאַפּעלוש, דעם שטעקן אין האַנט און די דיקע ברילן אויף זיין גלייכן נאָז, האָט ער אויסגעזען ווי אַ „טיפּישער אינטעליגענט". ער קוקט מיר נאָענט אין פּנים אַריין און פֿרעגט איבער שוין דאָס צווייטע מאָל, וועמעס בריוועלע איך גיב דאָס אים. איך חזר איבער:

— כאַוּוקין, דער סטודענט, האָט עס געשיקט. — ער דערקענט כאַוּוקינס האַנטשריפֿט. דערפֿרייט זיך, בעט מיך זיצן און נעמען אַ קאַווע. איך שמייכל און דאַנק אים. ער דריקט שוין אַ צווייטן מאָל מיין האַנט, ווי ער וואָלט עס מיינען אַז ער דריקט כאַוּוקינס האַנט, ווען ער דערוויסט זיך פֿון בריוועלע אַז כאַוּוקין וויל ער זאָל מיך באַקענען מיט י. ל. פּרצן און אויך מיט אַנדערע שרייבער, פֿרעגט ער מיך באַלד, וואָס איך שרייב און צי איך האָב זיך שוין געדרוקט. איך ענטפֿער באַשיידן און שעמעוודיק, אַז ניין: באַרויִקט מיך ליפֿשיץ: — נישקשה, אַלע זיינען אַמאָל אָנפֿאַנגער. — און ער צערעדט זיך אין זיין שיינעם יידיש. — מיר, יידישע שרייבער זוכן איצט נייע וועגן, פֿאַר אַ נייער, שיינער און גוטער ליטעראַטור. מענדעלעס אַלטע „קליאַטשע" איז היינט שוין אַלטמאָדיש; מיר שעצן הויך אונדזערע קלאַסיקער, אָבער זיי זיינען צופֿיל געקינצלט, צופֿיל לשון־קודש ביי זיי, זייערע טיפּן, זייערע טעמעס זיינען צו אַלט, סקאַרבאָווע, און מיר ווילן שאַפֿן נייע! מיר ווילן דעם טעמפּ פֿון אַ לויפֿנדיקן עקספּרעס... מיר ווילן אַז מענטשן זאָלן ווערן רירעוודיק, הערצער זאָלן קלאַפּן שטאַרקער, אימפּעטיקער, די לעזער זאָלן ניט העלפֿן באַוויינען די יידישע צרות, אָדער וויצלען זיך איבער אונדזער שלים־מזל. מיר זוכן אַ ליטעראַטור, וואָס זאָל ווי אַ פֿאַקל ברענען...

שפּעטער הויבט ליפֿשיץ שוין אָן פֿאַנאַנדערפֿרעגן זיך וואָס טוט זיך אין קיעוו, ווי לעבן דאָרטן די יידישע אַרבעטער, און צו איז דאָרטן דאָ אַ באָדן פֿאַר דער יידישער ליטעראַטור, צי אינטערעסירט זיך די קיעווער יידישע יוגנט מיטן יידישן וואָרט בכלל?

עס געדויערט ניט לאַנג און ליפֿשיץ באַקאַנט מיך מיט זיינע קאָלעגן, וועמען ער שטעלט פֿאָר, יעדערן באַזונדער מיט אַ טיטול — אַ דיכטער, אַ דראַמאַטורג, אַ פֿאַבל־שרייבער, אַ יונגער קריטיקער... איך האָב שיר ניט צוגעגעבן אויף זיך אַליין: אַ קיעווער שוסטער, נאָר

כ'האָב זיך איינגעהאַלטן... פלוצלונג ווענדט זיך צו מיר ליפשיץ און ווייזט מיר אָן אויף איינעם, וואָס איז ערשט אַריין אין קאַפע. — איר זעט אָט דעם יונגנמאַן? ער איז אַן אַרבעטער־שרייבער און אַ שניידער, איטשע מאיר. איך הויב זיך אויף, דערלאַנג אים די האַנט, און ליפשיץ טוט אַ זאָג וועגן מיר: — אויך אַן אַרבעטער־שרייבער. פון קיעוו. — דער אָפיציעלער פאָרשטעלן מיך פאַר אַ שרייבער האָט מיך אַ ביסל איבעראַשט, איך האָב דערפילט ווי מיין פנים איז רויט געוואָרן, אַ קאַלטער שווייס האָט באַדעקט מיין שטערן, כאָטש דער שניידער־שרייבער האָט שטאַרק געדריקט מיין האַנט, ווי אַן אמתן, קאָלעגע...

אַ היפש ביסל שרייבער זיצן ביי די טישלעך אַרום און אין קאַפע ווערט אַלץ לעבעדיקער. מען רעדט וועגן ביכער און שרייבער, וועגן פעלעטאָנען און דערציילונגען, וועגן שירים, העברעאישע לידער, — „ווייל אַ סך שרייבן נאָך אין העברעאיש”, זאָגט מען מיר.

די יונגע שרייבער רעדן מיט באַגייסטערונג וועגן פּרצן, וועגן זיין אַרט שרייבן, שלום עליכמס הומאָר — רעדן אַנדערע, — איז אַ געזונטער און איז זייער גוט, אָבער נאָכמאַכן שלום עליכמען דאַרף מען ניט, ווייל עס איז ספּעציפיש, זיין סטיל פּאַסט נאָר פאַר שלום עליכמען אַליין.

דער טאָג איז שוין כמעט פאַריבער און די יונגע שרייבער, דוכט זיך מיר, הויבן ערשט אָן צו צעוואַרעמען זיך. אָט גלידערן זיי פונאַנדער אַ ניי ווערק פון שלום אַש. מ'רעדט וועגן דעם אינהאַלט, אַשס סטיל. אַנדערע קריטיקירן אברהם רייזינס שרייבן.

איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהערט רעדן אַזוי וועגן דער יידישער ליטעראַטור. — ווי זיי ווייסן דאָס יעדן וואָרט, — חידוש איך זיך ווי חברה קענען דאָס דעם סדור פון טאָוול צו טאָוול... איך ווער אויך אַריינגעצויגן אין די געשפּרעכן און באַמערק, אַז אַמבעסטן וואָלט געווען פאַר אַרבעטער קלאַס, ווען די שרייבער זאָלן זיך אָפּגעבן מיט נייע טיפּן, פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, וואָס האָבן געשאַפן אַ שאַרפע מחיצה צווישן דעם אַלטן יידן און דעם איצטיקן יידישן אַרבעטער, — און איך גיב צו, — און שרייבן אין אַ פּשוטער שפּראַך, פּשוטן מאַמע לשון.

אַ דיכטער פאַלט מיר אַריין אין די רייד און וויל מיר אויפווייזן אַז אונדזער מאַמע לשון איז נאָך ניט גענוג געשליפן, די ווערטער קלינגען ניט שיין, אויב מ'ריכט עס ניט צו ווי אַ געקעכץ, מיט זאַלץ און פעפער. ליפשיץ מישט זיך אַריין. ער מיינט אַז דער דיכטער האָט מיך איבערגעשלאָגן אינמיטן און וויל איך זאָל פאַרענדיקן מיין מיינונג. איך האָב

אָבער מורא איבערצוכאַפּן די מאָס, גיב איך בלויז צו, צו פֿאַרגאַנצן מיין געדאַנק: — איך גלויב אין מאַסן־באַוועגונג, ממילא מוז איך גלויבן אין אַ ליטעראַטור, וואָס זאָל זיין צוגעפּאַסט צו די מאַסן, זיי באַדינען מיט אינהאַלט, וואָס האָט אַ זינען. — דער דיכטער ווערט אויפֿגערעגט: — וואָס מיינט איר, פּראָקלאַמאַציעס שרייבן? שיינע ליטעראַטור דאַרף זיין, ווי געלייטערט גאָלד, מ'דאַרף דערהויבן די מאַסן, ניט אַרונטערלאָזן זיך צו זיי!

ווער ווייסט ווי לאַנג מיר וואָלטן נאָך אַזוי געאַמפּערט זיך, ווען וועלוול קומט ניט אַריין פּונקט דאַן אין קאַפּע און בעט מיך איך זאָל גיין מיט אים אַהיים. ליפּשיץ זאָגט מיר צו באַקענען מיך אינגיכן מיט י. ל. פּרץ.

אויפֿן וועג וואָרנט מיך וועלוול איך זאָל זיך ניט אַריינלאָזן מיט די „נודניקעס" אין קיין ווייטע דרכים, ווייל אַנשטאָט צו שטיין מיט די פֿיס אויף דער ערד, שוועבן זיי אין די הימלען. ער, וועלוול, אַ געוועזענער ישיבֿה־בחור, האָט ליב שירים, און דווקא העברעאישע, ס'איז טעכניש אויסגעהאַלטן, זאָגט ער, און ס'איז אַ פֿאַרגעניגן זיך אָפּרוען איבער זיי נאָך אַ וואָכיקן טאָג אַרבעט.

אויף פּאַוויע גאַס געפֿינט זיך די באַוואוסטע טורמע, דער „פּאַוויאַק". ער דערמאָנט מיך מיט זיין אויסזען אָן לוקיאַנאָווער טורמע און, ווי דורך אַ שויב, דוכט זיך מיר, קוק איך אַריין אין וואַרשעווער פּאַוויאַק און זע דאָרט די שמאַכטנדיקע מענער און פֿרויען, וואָס פֿאַרלירן דאָרט זייערע טעג און יאָרן.

סמאָטשע גאַס שוויבלט און גריבלט מיט יידישע האָרעפּאַשניקעס, הענדלער, זעמל־פּאַרקויפֿער, ברויט־בעקער, הינער־פּאַרקויפֿער, הענדלער מיט טליתים, אַרבע כנפֿות, קאַפּאָטעס און קליינע היטעלעך: לאַטוטניקעס גריבלען זיך אין אַלטע שיך. אָט גייט פֿאַרביי אַן עלעגאַנט געקליידעטע פֿרוי מיט אַ קליין געוויקסיקן מאַן ביי דער זייט. ער אין אַ קאַפּאָטע, אין אַ ווייסן העמד און אַ קראַגן אָן אַ שניפּס. זעט אויס אַ חסיד. זיין פּנים איז ווי אין מילך געבאָדן, ווי ערשט פֿון דער נאָדל אַרויס. די מערסטע פֿאַרבייגייער מיטיק צייט זיינען באַלמעלאָכעס, מ'איילט, מ'רעדט מיט די הענט, מיט די אויגן, מיטן גאַנצן קערפּער, און רק מ'הערט: איטשע מייער, שמעיה, און ווידער מייער. מ'ווערט צוגעוואוינט צו די ניט־געוואוינטע נעמען, צו דעם מאָדנעם קוועטשן די ווערטער און דאָס ציען זיי ווי געפּעשטשעטע קינדער.

אַזוי ווי איך בין געקומען קיין וואַרשע דערהויפּט מיטן ציל צו באַקענען זיך מיט דער יידישער ליטעראַטור און שרייבער, פלעג איך זיך טאַקע אָפט „רייבן" צווישן די שרייבער, אין די קאַפעען. אָבער זייער כסדרדיקער „וועלן זיך דרוקן", זייער „לאָזן זיך אויסהערן", „מיינע לידער", „מיינע פּאָעמעס", „מיינע דערציילונגען" האָט מיר פון אָנהויב אויסגעזען קאָמיש.

מיר איז געווען מאָדנע צו זען, ווי מ'טראָגט זיך אַרום מיט די שריפטן אין די בוזים־קעשענעס, און יעדער וויל מ'זאָל אויסהערן אים, זיינע פּלענער, זיין שרייבן: מיטאַמאָל דערפיל איך, אַז איך בין דאָך אין גרונט איינער פון די, וואָס טראָגן זיך אויך אַרום מיט פּלענער, מיט שריפטן אין בוזים־קעשענע, און איך יאָג זיך דאָך אויך, מען זאָל מיך אויסהערן...

אין איין שיינעם טאָג זאָגט מיר ליפשיץ אָן אַז איך קען זיך זען מיט י. ל. פּרץ, ער וועט מיך אויפנעמען. ליפשיץ אַליין האַלט זיך צוריק פון זאָגן אַ מיינונג וועגן מיינע שריפטן, ער וויל אַז פּרץ זאָל מיך פריער אויסהערן. ווען דער טאָג איז געקומען, און איך האָב זיך געדאַרפט וויזן פאַר י. ל. פּרצן האָב איך זיך אמתדיק געשעמט אים וויזן מיינע שריפטן, אָבער עס האָט שוין ניט געפּאַסט כאַפּן צוריק. האָב איך זיך אָנגענומען מיט מוט און בין אַוועק אויף צעגעלניאַנע נומער 1, וואו פּרץ האָט געוואוינט און געשאַפן. איך בין געווען איבערראַשט ווען איך האָב זיך דערוואוסט אַז פּרץ, דער גרויסער יידישער שרייבער, ציט גאָר זיין היונה ניט פון שרייבן, אַז ער אַרבעט גאָר און גיט אַוועק דעם גרעסטן טייל פון זיין צייט, אַלס באַאַמטער אין דער יידישער גמינע.

לויט די פאָטאָגראַפיעס, וואָס איך האָב געזען אין ביכער, איז פּרצעס פּנים געווען אַ פולער, מיט דיקע וואָנצעס, אַ קיילעכדיקער קאָפּ, און גרויסע, קלוגע אויגן. האָב איך זיך פאָרגעשטעלט אין מיינע געדאַנקען, אַז ער אַליין איז אויך הויך און גרויס. אין דעם אמתן, ווען פּרץ האָט זיך אויפגעשטעלט מיר דריקן מיין האַנט זיצנדיק אין זיין צימער ביים גרויסן שרייב־טיש, איז ער געווען אַ סך נידעריקער אין וואוקס ווי איך האָב געמיינט. אָבער זיינע קלוגע אויגן און זיין גוטער שמייכל האָבן אים דערהויבן, געמאַכט אים ווי פיל העכער. זיין וואַרעמע האַנט איז נאָך געווען אין מיינער, און ער שטעלט מיך שוין פאָר פאַר צווייען פון זיינע געסט ביי אים אין הויז. איינער פון זיי איז געווען דינעזאָן.

י. ל. פּרץ האָט שוין געוואוסט מיין נאָמען, האָט ער מיך פאָרגעשטעלט: אַ יונגער שרייבער פון קיעוו. איך האָב געפילט ניט אַמבעסטן

פון אַט דעם נייעם טיטול, האָב איך גלייך צוגעגעבן: — אַן אַרבעטער, וואָס פרואווט שרייבן. — שמייכלט פרץ גוטמוטיק און בעט מיך זיך זעצן אַנטקעגן אים, ביים שרייב טיש.

דער גרויסער צימער וואָס איז געווען פרצעס קאַבינעט, איז הפנים אויך געווען דער זאַל, וואו ער פלעגט אויפנעמען געסט. ביים שרייב־טיש, וואו איך בין געבליבן זיצן, זיינען געלעגן ביכער און מאַנוסקריפטן, ווי ער וואָלט, צוליב מיין אַריינקומען אָקאָרשט איבערגעריסן די אַרבעט. אין הויז האָט אַלץ אויסגעזען אַזוי פונדאַמענטאַל איינגעשטעלט, מיט אַזעלכע גראָבע ביכער, וואָס שטייען אין די שאַפעס, ליגן אויפן טיש, אַן אמתע שרייב־פאַבריק... מיינע אויגן זיינען געווען אָנגעשטעלט אויף פרצן, וואָס האָט קיין סך צייט ניט פאַרלאָרן און גענומען אַריינקוקן אין אַ מאַנוסקריפט, ווי ער וואָלט פאַרגעסן אַלעמען אין הויז אויף אַ וויילע. לייענענדיק דעם מאַנוסקריפט, ווענדט ער זיך צו מיר:

— געפעלט אייך עפעס אונדזער וואַרשע?

— אַ שיינע, גרויסע שטאָט, — ענטפער איך איילנדיק, כדי צו פאַרשפאָרן זיין טייערע צייט, ווייל מיר דאַכט זיך, אַז ער איז זייער שטאַרק פאַרנומען מיט זיין אַרבעט. זיין ווייב איז אַוועק אין אַנדער צימער. זיינע געסט, ווי זיי וואָלטן מיר אָפגעטראָטן דעם וועג, זיי זיצן און לייענען און איך שווייג ווייטער. און אָט זיינען זיינע קלוגע אויגן אינגאַנצן אויף מיר געווענדט, פרעגן וואָס איך וויל, צוליב וואָס געקומען? איך האַלט מיינע מאַנוסקריפטן אין האַנט, וואַרט ער זאָל מיך בעטן לעזן, אָדער לאָזן ביי אים אויף שפעטער. אָבער אָנשטאָט בעטן מיינע מאַנוסקריפטן, פרעגט ער מיך מיט וואָס איך באַשעפטיק זיך, צו וויל איך זיך אָפשטעלן וואוינען אין וואַרשע. איך גיב אים אַ באַגריף פון מיין אַרבעט, דערצייל אים צו ביסלעך וואָס איך האָב דורכגעמאַכט אין דער באַוועגונג, און וואָס מיך האָט באַוואויגן צו וועלן שרייבן.

י. ל. פרץ פאַרשטייט מיין פאַרלעגנהייט. ער וויל מיך מאַכן פילן בעסער, זאָגט ער מיר: — אַלע יידן האָבן אַ סך וואָס צו שרייבן... ווער קאָן עס וויסן ווער עס וועט אַרויסברענגען דאָס ריכטיקע וואָרט?” — און שטרעקט אויס זיין האַנט צו מיין פעקעלע, וואָס איך האָב געהאַלטן אין האַנט אויפן שרייב־טיש.

ליגן שוין מיינע מאַנוסקריפטן פאַר אים און י. ל. פרץ לייענט אַרויס, כמעט אויפן קול, איין קעפל, אַ צווייטס, אַ דריטס — „אַ קרע־

מעלע אויף אַן אַרבעטער בירזשע". — אינטערעסאַנט, — גיט ער צו. „דער אשמדאי", „קאַמפס לידער". ער לייענט מיין האַנטשריפט גרינג, מיטן זעלבן זאַץ, ווי איך וואָלט געוואָלט עס זאָל זיין, אָן שוועריקייטן.

דאָס לייענען גייט ביי פרצן צו זייער שנעל. זיינע אויגן פאַלן הפנים אויפן גאַנצן בלעטל מיטאַמאָל, די בלעטלעך קערן זיך גיך. אָט היפט ער איבער אַ צוויי־דריי בלעטלעך מיטאַמאָל, טוט אַ כאַפ דעם סוף פון אַ בלעטל און צוריק אינמיטן בלעטל. אויף איין בלעטל שטעלט ער זיך אָפ לענגער, טוט אַ זייטיקן קוק אויף מיר, שמייכלט פאַר זיך, און נעמט זיך צום צווייטן מאַנוסקריפט. מיט די לידער אויך אַזוי, פון די ערשטע און פון די לעצטע, צום מיטן און נאָכאַמאָל צום אָנהויב, און זיינע אויגן, אַזעלכע מילדע, כאַפן אַ קוק צו מיר, ווי אַ טאַטע צו אַ קינד. — טרעפלעך, — ברומט ער אַרויס, טראַכט אַ וויילע, און מיין האַרץ ווערט פאַרציטערט. פלוצלונג ווענדט זיך פרץ צו דינעזאָנען.—זעסטו וואו די טעמען זיינען? מיר מוזן פרעגן ביי די אַרבעטער, וואָס מיר, אַלטע, דאַרפן שרייבן! — און אָט רעדט שוין פרץ צו מיר, ווי אַ לערער צו אַ חדר־יינגל:

— מ'מוז עס שלייפן, פאַרקיילעכיקן, אויסשניידן, איבערשטעלן, איידער מען לאָזט עס מאַרשירן. גוטער מאַטעריאַל, גוטע געדאַנקען, — זאָגט ער, ווי ער וואָלט פאַרענדיקט זיין געשפרעך מיט מיר. איך דאַנק אים און וויל זיך אויפהויבן. ער האַלט מיך צוריק און לייענט פאַר מיר אַ בלעטל פון מיינע שריפטן, ווייזט מיר מיט זיין פען, שטרייכט דיק אונטער און זאָגט: — איבערשטעלן די זאַצן. די לעצטע אינמיטן, און די פאָדערשטע לאָזט אויס, וועלן זיין ווייניקער ווערטער און מער אינהאַלט. — באַלד פרעגט ער מיך: — קלינגט עס איצט בעסער? — און לייענט פון בלעטל וואָס איז צעפאַלמעסט פון דער פען ווי מיט אַ מעסער, און שוין געשעפטסמעסיק רעדט ער צו מיר: — אין אייער פרייער צייט, נאָך דער אַרבעט, קוקט אַריין, לייענט איבער ווי אַ פרעמדן מאַנוסקריפט און זאָגט זיך אַליין, וואָס אייך געפעלט דאָרט און וואָס איז איבעריק. אַזוי אַ פאָר מאָל. לייענט אַ סך און קומט אין אַ פאָר וואָכן אַרום מיט איבערגעשריבענע מאַנוסקריפטן".

איך געזעגן זיך מיט אים, באַדאַנק אים זייער און בעט ביי אים אַנטשולדיקונג פאַר פאַרנעמען זיין טייערע צייט. ענטפערט פרץ גוטמוטיק: — מיר, שרייבער, דאַרפן אַ סך לערנען פון אַרבעטער.

ווען איך בין אַרויס אין דרויסן האָב איך טיף אָפגעאָטעמט, ווי נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט. איך בין אַוועק זיך טרעפן מיט ליפשיצן,

וועמען איך האָב צוגעזאָגט דערציילן וואָס פרץ האָט מיר געזאָגט. ליפשיץ איז געווען זייער צופרידן וואָס פרץ וויל מיך זען נאָך אַמאָל, ווייל אויב עס טויג ניט, איז פרץ אַזאַ מענטש, וואָס שעמט זיך ניט זאָגן דעם אמת אין די אויגן.

דערווייל דערציילט מיר ליפשיץ אַז אינגיכן קלייבט זיך אַ פאַרלאַג אַרויסגעבן אַ נייעם זשורנאַל פאַר יונגע שרייבער, און ער וועט פרוּוון אָפדרוקן עפעס פון מיינע זאַכן, דאָס וועט מיר געבן מוט ווייטער צו שרייבן.

איך בין אָבער אין וואַרשע לאַנג ניט פאַרבליבן. עס האָט מיך געטריבן צוריק צום קאַמף, צוריק אויפן דרום, קיין קיעוו, וואו איך בין, נאָך מיין מיינונג, געווען מער צוגעפאַסט צו דער באַוועגונג.

אין קיעווער לוקיאַנאָווקע

אין קיעוו, מיין צווייטער היים, בין איך ווי אַ פיש אין וואַסער. אידא וואַקסמאַן, מיין מיידל, איז שוין אין קיעוו. אין דער באַוועגונג איז לעבעדיקער געוואָרן. די עקסטערניקעס האָבן פאַרענדיקט זייערע לימודים, געוואָלט ווייטער אָנגיין מיט זייערע קאַריערעס, אַריין אין אוניווערזיטעט אָדער פאָליטעכניקום, אָבער בלויז אייניקע האָבן זיך דורכגעבראָכן, די מערהייט איז געבליבן אינדרויסן, צוליב דער פראָצענט־נאָרמע. מיט די מיידלעך האָט אויך פאַסירט דאָס זעלבע, אייניקע האָבן זיך דערקליבן צו אַרבעטן אין שפיטאָלן, געוואָרן אַקושערינס, לערערינס, אָבער די מערסטע זיינען געבליבן אַרבעטסלאָז און גענומען ליידן ווי אַרבעטסלאָזע אַרבעטער אין זייערע פאַכן. דער ברען, דער אימפעט צו שטודירן, ווי אין 1906, איז אַריבער. פון די אויסגעלאָזענע „סאַנינצעס” הויבט מען אָן לויפן, און דער אייביקער סטודענט, הויבט זיך אָן שעמען צו גיין מיט ביכער אונטערן אָרעם און האַלטן אין איין איינשמועסן דעם עולם אַז מ׳לערנט זיך, מ׳שטודירט... די אַרבעטער־באַוועגונג איז נאָך שוואַך, אָבער עס הויבט זיך אָן אַ קאַמף פון אידעאָלאָגישע ריכטונגען באַזונדערס צווישן די באָלשעוויקעס מיט די מענשעוויקעס און ליקווידאַטאָרן. אין ליבעראַלע צייטונגען ווייזן זיך אַרטיקלען, פעליעטאָנען וואָס קריטיקירן שאַרפער די צאַרישע סיסטעם. אין די טעאַטערס שטעלט מען פיעסן ווי: טאָלסטאָיס „וואָסקרעסעניע”, טשעכאָווס „דריי שוועסטער”, טשיריקאָווס „יידן”, גאָרקיס „נאַ דניע”.

אידאַ וואַקסמאַן, מיין מיידל, מיט וועמען איך האָב געזאָלט נעמען צוזאַמען אַ צימער האָט געמוזט צופאָרן קיין האָמעל צו אירן אַ ברודער, האָב איך און איסאַק קאַלטון באַשלאָסן ווידער נעמען אַ דירה צוזאַמען. די אַרבעט אין דער באַוועגונג האָט געפאָדערט אַ שטילן פלאַץ צו באַזאָרגן די ליטעראַטור פון אויסלאַנד און די נויטיקע פאַרבינדונגען מיט די אונטערערדישע קרייזן, וואָס האָבן גענומען ווידער אויפלעבן אין קיעוו.

צופעליק טרעף איך זיך ביי מיין חבר בערמאַן אין הויז מיט גריגאָריעוון, אַ סטודענט, און ער דערציילט מיר אַז ער פאַרלאָזט קיעוו און ער קען מיר איבערגעבן זיין צימער, וואָס ער האָט פאַרנומען ביי אַ גענעראַלשע, אויף כאַראָוואַיע גאַס. אַ גענעראַלשע אויף פענסיע, אַ ליבעראַלע אַלמנה, רעכנט גריגאָריעוו אויס אַלע אירע מעלות און ער גיט צו, אַז דאָרטן דאַרף מען קיין וואוינרעכט ניט האָבן, ווייל ווער וועט עס מאַכן אָבלאַוועס אין אַזאַ הויז?

די גענעראַלשע האָט זיך דערפרייט מיט אונדז. צוליב גריגאָריעווס רעקאָמענדאַציע האָט זי אַריינגעשטעלט נאָך צוויי ווייכע שטולן צו אונדז אין צימער, כדי אונדז צופרידנצושטעלן. דער צימער איז געווען גרויס און ליכטיק. דאָס דאָרפישע דינסטמיידל האָט אונדז אָנגעהויבן צוזען מיטן סאַמאָוואַר טיי און גראַפין פרישע וואַסער אַלע טאָג, ווי די גענעראַלשע האָט געהייסן. וואָלט געווען ניט שלעכט, האָט אָבער די גענעראַלשע אונדז צו אָפט פאַרזיכערט אַז איר איז פריילעכער געוואָרן מיט די צוויי יונגע בחורים, און מיר האָבן זי געמוזט צוגעוואוינען צום געדאַנק אַז מיר זיינען שטאַרק פאַרנומען, מיר שטודירן שווער... דער אַריינגאַנג דורך כאַראָוואַיע גאַס איז געווען גאָר געהויבן, האָבן מיר, כלומרשט כדי זי ניט צו באַאומרואיקן, זיך גענומען באַנוצן מיט דער הינטערשטער טיר וואָס פירט דורך דער קיך צום הויף און פון דאָרט צו אַ שמאָל הינטערגעסל, וואו מיר האָבן געקענט פריי אַריין און אַרויס.

אין אָט דעם באַקוועמען צימער האָבן מיר זיך גענומען צו דער אַרבעט. איסאַק קאָלטון האָט מיט זיין שיינער האַנטשריפט געשריבן פאַרן העקטאָגראַף פראָקלאַמאַציעס מיט געדרוקטע אותיות. נאָכן אָפדרוקן זיי פלעגן מיר איינטיילן פעקלעך פאַר יעדער ראַיאָן באַזונדער, צו די פראָקלאַמאַציעס פלעגן מיר נאָך צוגעבן פאַרשיידענע אַנדערע ליטעראַטור. און ווען ס'איז געווען אַ פרייע שעה פלעג איך שפעט אין די נעכט זיך פאַרנעמען מיט מיין שרייבן, וואָס איך האָב צוגעזאָגט

ליפשיצן צושיקן פֿאַרן פֿאַרלאַג אין וואַרשע. זייער אָפט פֿלעגט דאָס דינסטמיידל אָנקלאַפן שפעט ביינאַכט, אַריינשטעלן אונדז אַ צווייטן סאַמאָוואַר. דאָס האָט די גענעראַלשע ניט פֿאַרגעסן „די שווער שטודירנדיקע יינגלעך".

אויף אונדזער קאָנספיראַטיווער דירה פֿלעגט בלויז איינער, וואָלאָדיאַ דער האָמעלער, קומען מיט פֿאַרבינדונגען פֿון קאָמיטעט. איך האָבֿ אים ניט שטאַרק ליבֿ געהאַט און ניט געהאַט צו אים צופֿיל צוטרוי, אָבֿער אויסמיידן אים האָבֿן מיר ניט געקאָנט. ער האָט געהאַט אַ טבע, דער וואָלאָדיאַ, קומען צו אונדז אין צימער פֿלוצלונג, ניט געבֿעטענערהייט, אַפֿילו ווען מיר זיינען ניט געווען אין צימער.

ענדע אַפריל 1908, אין אַ קילן פֿאַרטאָג, מיר האָבֿן זיך ערשט געהאַט געלייגט שלאָפֿן, ערשט מ'קלאַפט צו אונדז אין צימער, איין מאָל, אַ צווייטן מאָל, מיר הערן זיך איין — אַ טעלעגראַמע. די „טעלעגראַמעס" זיינען שוין געווען גוט באַוואוסט אין דער באַוועגונג. פֿאַרשטאַנען דאָס מיינט אַן „אָבֿיסק". קוקן מיר זיך איבֿער, איך און איסאַק, און ס'איז אונדז געוואָרן פאַסקודנע אויפֿן האַרצן. איסאַק הויבט אָן אויף גיך שלינגען זיין ערשט פֿאַרענדיקטע פראָקלאַמאַציע, איך האַלט אין איין רייסן און פֿליקן אויף ברעקלעך אַדרעסן, אַנדערע זאַכן און אַפֿילו בראָשורן וואָס מאַכן זיך אונטערן האַנט. אויס דרך ארץ צו דער גענעראַלשע, הפנים, ברעכט מען זיך ניט אַריין, מ'וואַרט מיר זאָלן עפֿענען מיט גוטן. מיר זאָגן אַז מיר טוען זיך אָן, און איך האַלט אין איין שפאַרן די צעריסענע ברעקלעך פאַפיר אין גראַפֿין מיט וואַסער, עס זאָל זיך צעווייקן ווי אַ קאַשע. מ'קלאַפט שוין שטאַרקער און מיר הערן ווי די מאַדאַם גראָכאָוואַ בעט זיך מיר זאָלן עפֿענען די טיר, ווייל אַניט וועלן זיי זיך איינברעכן.

ווען מיר עפֿענען די טיר זעען מיר צוויי זשאַנדאַרמען, אַ נאַדזיראַטעל און ציווילע שפיאָנען. אַלע פֿאַלן אַריין אין צימער.

די גענעראַלשע אין איר קימאָנע צלמט זיך און חזרט איבֿער „באָזשע מאָי! באָזשע מאָי!" אַז זי טוט אַ קוק אויף אונדז, צעוויינט זי זיך און האַלט אין איין פֿאַרזיכערן די פאָליציי אַז מיר זיינען שטילע קינדער, שטודירן שווער. די פאָליציי האָט טענות למאי מיר האָבֿן צעריסן די פאַפירן. איך מאַך זיך טאַמעוואַטע און פֿאַרזיכער דעם נאַדזיראַטעל אַז דאָס דינסטמיידל וועט שוין צוקלייבֿן דעם צימער ווי עס באַדאַרף צו זיין. די גענעראַלשע האַלט זי אין איין פֿאַרזיכערן אַז מיר זיינען שטילע קינדער, לערנען שווער, און צעריסן האָבֿן מיר מסתם

זאַדאַטשעס, און זי, ווי איך, זאָגט אַז דעם צימער וועט דאָס דינסט־מיידל שוין צוקלײַבן. אַז דער נאַדזיראַטעל ווערט עס אויפֿגעבראַכט.
— וועמען גייט אָן דער צימער? וואָס האָבן מיר צעריסן? אָט וואָס ער וויל וויסן... ער טוט אַ קאָמאַנדעווע, און די זשאַנדאַרמען הייבן זיך אָן ריען ווי חזירים אין די קליידער, אין אונדזערע טשעמאָדאַנען, זיי צעברעכן דעם גראַפֿין וואַסער, אַרויסצונעמען די צעריסענע שטיקלעך פּאַפּיר. די גענעראַלשע, שוין מיט אַ פּריצישן קוויטש און געשריי, טרייבט דעם נאַדזיראַטעל פֿון הויז. דאָ דערמאָנט איר דער נאַדזיראַטעל אַז זי באַהאַלט „בעזפּראַוונע זשידעס". די גענעראַלשע ווערט נאָך מער אויפֿגערעגט, ברעכט אויס אין אַ היסטערישן געוויין און פֿאַלט אין חלשות. אונדז האָט מען, נאַטירלעך, אַרעסטירט.

לויטן פֿאַראַד וואָס זיי האָבן געמאַכט מיט אונדזער אַרעסט אין אוטשאַסטאָק, זעען מיר אַז מ'האַלט אונדז פֿאַר וויכטיקע מענטשן. מ'שלאָגט אונדז ניט, מען האַלט נאָר אין איבערחזרן, אַז מיר זיינען ביטערע יידן, זיך באַהאַלטן ביי דער גענעראַלשע אונטערן קליידל.

קיין סך ליטעראַטור האָט מען ביי אונדז נישט פֿאַרנומען, בלויז דעם „מאַניפֿעסט" פֿון קאַרל מאַרקס און לענינס „טשטאָ דיעלאַט". די ליטעראַטור האָט מען צוגעשריבן צו אונדז ביידן. וועגן מיינע יידישע שריפֿטן, האָבן זיי געוואָלט וויסן, ווער האָט דאָס געשריבן. האָב איך געזאָגט: — מיינער אַ פֿריינט האָט מיר געגעבן איבערלייענען. זיין נאָמען געדענק איך ניט. — פֿאַרשטיי איך שוין וואו מיינע שריפֿטן וועלן אָנשפּאַרן, קיין פֿאַרלאַג וועט זיי שוין זיכער ניט זען.

די פּאָליציי האָט זיך שטאַרק געסטאַרעט אונדז אָנבינדן די „דיעלעם", צוטשעפּען אונדז צו עפּעס. מיינע פֿריערדיקע אַרעסטן האָבן געוויזן אַז איך בין אַ סאָציאַל דעמאָקראַט און דער פֿאַקט אַליין, וואָס איך בין שוין אַ סך מאָל געווען אַרעסטירט, איז ביי זיי געווען אַ גוטער באַווייז אַז מ'דאַרף מיך האַלטן לאַנג. אויף אַ באַזוך צו מיר אין טורמע, האָב איך מיטגעטיילט אידאַ וואַקסמאַן, מיין פֿאַרדאַכט וועגן וואָלאָדיאַ דעם האָמעלער, אָבער אידאַ האָט מיר דערקלערט אַז וואָלאָדיאַ איז ווי אין וואַסער אַריין.

מיך מיט איסאַקן פֿירט מען אַריבער אין לוקיאַנאָווער טורמע, וואו מ'ווייסט שוין מיין „יחוס". אין טורמע זיינען שוין דעמאָלט געווען גאָר אַנדערע פּאָראָנדקעס. אין 1908-9 זיינען שוין די באַציאונגען צו די פּאָליטישע אָפּט געווען ווי צו קרימינעלע פֿאַרברעכער. זעצט מען אונדז אַוועק אין איין קאַמער מיט די קרימינעלע, און דאָ איז

שוין הפקר אַ וועלט. די קרימינעלע איזדיעקעווען זיך איבער די שוואַכערע, נעמען אַפּילו אַוועק דעם ברויט און פאָדערן „קאַמער געלט” ביי די פּאָליטישע. אמת, פאַר אַ ביסל מאַכאָרקע, אַ פּאָר פּאַפּיראָסן אָדער געלט, האָט מען זיי צייטנווייז אויסגענוצט פאַר איבערטראָגן בריוו, דורכשמוגלען ביכער, מינדלעך איבערגעבן אַ פּאָר ווערטער פון איין קאַמער אין דער צווייטער. זייער שלעכט איז געווען די „עקספּראָפּריאַטאָרן”, אמתע און אומשולדיקע. געשמידטע אין קייטן פלעגט מען פירן די יאַטן צוזאַמען מיט די קרימינעלע אויף פּראָגולקע. מיר האָבן אָבער גאָרניט געקענט טאָן פאַר זיי. אַ סך מאָל פלעגן מיר הערן זייערע אויסגעשרייען: — „אַדיע, חברים!” — דאָס האָט מען די יאַטן געפירט דורכן הויף דאָס לעצטע מאָל, געזעגענען זיי זיך איידער מ'שלעפּט זיי אַוועק, אין קייטן געשמידט, אויף קאַטאָרגע.

אָנהויב 1909 איז פאַר די פּאָליטישע אַרעסטירטע נאָך שווערער געוואָרן. די רעאַקציע איז דעמאָלט געוואָרן זייער שטאַרק אונטער דער אָנפירונג פון דעם הענקער, סטאָליפּינען. תליות האָבן באַדעקט דאָס גאַנצע לאַנד. אין די קאַמערן, אויף די בענקלעך און טישן, אויף יעדן ציגל און שטיין, אויפן וואַנט, פלעגן ציטערנדיקע הענט אין דער שטיל קריצן מצבות פאַר יונגע לעבנס: „אין דעם און דעם יאָר, אין דעם חודש...” און אַמאָל אויך דעם נאָמען פון אַ פּאַרטיי, צו וועלכער ער, אָדער זי, האָט באַלאַנגט, און פאַרענדיקט מיט — „נידער מיטן צאַר! נידער מיטן קאַפּיטאַליזם!” — דאָס זיינען געווען זייערע לעצטע פאַרלאַנגען. איך פלעג זיך איינעסן מיט די אויגן אין די נעמען פון די הינגעריכטעטע, און געפילט זיי אַרום זיך די גאַנצע צייט, בייטאָג און ביינאַכט... דאָס זיינען געווען שרעקלעכע חדשים פון וואַרטן און פון מאַטערנישן.

איין מאָל אַ וואָך קומט אידאַ וואַקסמאַן מיך באַזוכן און ריידן מיט מיר דורך די אייזערנע גראַטעס, וואו אַ וועכטער שטייט צווישן און הערט זיך צו צו יעדן וואָרט. לאַנגזאַם ציט זיך די צייט. נאָך אַ צען, עלף חדשים זיצן חזרט זיך איבער די אַלטע געשיכטע מיט „פּאָד נאַדזאָר נאַראָדינו”. אַז איך הויב אָן סטראַשען אַז איך וועל זיך סיי־ווי צוריקקערן קיין קיעוו, אויב זיי וועלן מיך ניט שיקן אין אַ שטאָט, וואו איך זאָל קענען קריגן אַרבעט, גייען זיי איין מיך אַרויסצושיקן אויף צוויי יאָר קיין יעקאַטערינאָסלאַוו.

איך קען אָבער ניט פאָרן אַהין אַליין, זיי מוזן, זיי גייט עס אין לעבן, מיך שיקן אַהין מיטן עטאַפּ.

קרעמענטשוג איז אַן עטאַפּנער פּונקט אויפֿן וועג. בײַם אַרײַנגאַנג אין טורמע שטייען צוויי רייען נאַדזיראַטעלעס און מ'לאָזט די אַרעסטאַנטן „דורכן סטראָי". איידער איך קוק זיך אַרום, בין איך שוין אַ צעשלאָגענער. אַ צעבלוטיקטן וואַרפֿט מען מיך אַרײַן אין אַ קאַמער, וואו זיצן אָדער ליגן איז קיין אָרט ניטאָ. אַלע שטייען אויף די פֿיס און ציטערן מיט יעדער אבר, ווייל יעדן איינעם האָט מען צוגעטיילט אַ ביטערן חלק קלעפּ. מ'זאָגט אונדז אָן, אַז פֿאָרן ווייטער וועלן מיר ערשט מאָרגן נאָכמיטאָג. דערווייל איז אָבער ניטאָ וואו צו ליגן אָדער כאָטש זיצן, שטיי איך אויף די פֿיס, ווי אַלע. אין דער קאַמער, גרויס גענוג פֿאַר פֿופֿצן אָדער צוואַנציק מענטשן שטייען צוזאַמען מיט מיר אַ פֿינף און זיבעציק מענטשן, בייטן אַ פֿוס אויף אַ פֿוס. מיר שפּאַרן זיך אַן איינער אָן צווייטן, אָבער ביי יעדן פֿון אונדז איז טויט ווי די פּלייצע, אַ האַנט, אַ פֿוס, יעדער אבר איז צעפּאַסעוועט, ניט צוצורירן זיך, יעדער היר פֿאַרשאַפֿט ווייטיק, די וואונדן לאָזן זיך פֿילן. די לופֿט אין קאַמער איז שטיקעדיק אַ שרעק, ממש מיט אַ מעסער צו שניידן, מ'קען ניט כאַפּן דעם אָטעם. בייטן מיר זיך, שטעלן זיך מיטן מויל צו אַ שפּאַרונע וואו לופֿט קומט קוים אַרײַן. איך פֿיל איך האַלט בײַם חלשן. אָבער יעדער פּראָטעסט וואָלט געמיינט אַ בלוט באָד, און די פּאָליציי קוקט נאָר אַרויס אויף דעם.

סאַראַ שרעקלעכער טאָג דאָס איז געווען! אָן אַ טראָפּן וואַסער אין מויל, אָן אַ ביסן ברויט, שטיי איך און בייט איין פֿוס אויף דער צווייטער. און די נאַכט! סאַראַ נאַכט! לאַנג ווי דער גלות, גאָר קיין ענדע ניט געזען. ערשט פֿאַרטאָג, דערהערן מיר, ווי מ'פּאָרעט זיך אין הויף אונטער אונדזערע פֿענצטער, וואָס זיינען פֿאַרשטעקט הויך אונטערן סופֿיט. מ'האַקט און די קלעפּ הילכן אָפּ אין די פּוסטע, לאַנגע קאָרידאָרן, אָן די גראָבע ווענט פֿון טורמע.

פֿון די, וואָס זיינען פֿריער פֿאַר אונדז געבראַכט געוואָרן אין קאַמער דערוויסן מיר זיך, אַז דאָס איז כמעט אַלע פֿאַרטאָג אַזוי, און דאָס מאָל קלייבט מען זיך הינריכטן, דורך הענגען, זעקס „עקספּראָפּריאַטאָרן", פּאָליטישע אַרעסטירטע, און טאַקע אויפֿן הויף גופֿא. אַז די שוואַכערע דערהערן דאָס פֿאַלן זיי חלשות. ביי איניקע ווערן די פֿיס אָפּגענומען און זיי הענגען ביי אונדז אויף די הענט. עמעצער ווערט היסטעריש, לאָזט אַרויס אַ ווילדן געשריי, נאָך אים קומט נאָך עמיצער.

די שווערע טיר פֿון קאַמער פּראַלט אויף, עס רייסן זיך אַרײַן עטלעכע וועכטער און נעמען שמייסן מיט בייטשן, שלאָגן מיט די

שווערדן... איך פאַל און פאַל ניט, ווייל ס'איז ניטאָ וואו, דאָס הענגען מיר שווער איינער אויפן אַנדערן. מיטאַמאָל רייסט זיך אַריין אין קאַמער אַ קאַלטער שטראָם וואַסער. דאָס גיסט מען אויף אונדז וואַסער פון אַ פּאָזשאַרנער קישקע. איך קום צו זיך, פון קעלט טרעפט ניט אַ צאָן אויף אַ צאָן. די ווערכטער סטראַשען, אַז אויב מיר וועלן נאָך אַמאָל אַ פּיפּס טאָן וועלן זיי שיסן.

יענע לעצטע שטונדן אין קרעמענטשוגער טורמע זיינען געווען ניט קיין שטונדן נאָר לאַנגע יאָרן, וועלכע כ'וועל געדענקען מיין גאַנצן לעבן...

אין יעקאַטערינאָסלאַוו

וועגן פּיאָדאָראָוון, דער „סטאַרשי נאַדזיראַטעל”, פון טורמע מיט זיין פּעך שוואַרצער באָרד, מיט די שטעכיקע, ברוטאַלע אויגן, האָט מען געהערט ווייט אַרום יעקאַטערינאָסלאַוו. ער איז געווען דער ברוטאַלסטער פון אַלע ווערכטער, וועלכע איך האָב באַגעגנט אין טורמעס. אַלץ וואָס מ'האָט דערציילט צו זיין רעקאָרד פון מאָרד און סאַדיזם איז אים געהאַנגען אויף זיין צורה.

אָט דער פּיאָדאָראָוו האָט עס מיך געזאָלט אַרויסלאָזן פריי אין יעקאַטערינאָסלאַוו, „פּאָד נאַדזאָר פּאָליצי”. ווי אַ ווילדע חיה האָט ער זיך געוואָרפן אויף מיר, — געטופּעט מיט די פיס, גערעוועט מיט ווילדע קולות, געזידלט, און שוין גאָר איידער ער לאָזט מיך אַרויס, כאַפּט ער מיך שלאָגן מיט די פויסטן. איך האָב געמיינט אַז ער פאַרענדיקט שוין מיט מיר.

— וועסט נאָך אַ מאָל קומען צו מיר אין די הענט, — שרייט ער, — וועל איך דיר דעם צונג פון מויל אַרויסרייסן! — מיט אַ שטויס פון זיין פוס וואַרפט ער מיך אַרויס אין דרויסן, און מיין פּעקעלע זאַכן פליט מיר נאָך ווייטער איבערן גאַס.

אידאַ וואַקסמאַן האָט שוין געוואַרט אויף מיר אין יעקאַטערינאָסלאַוו. ווי אַ געטרייע מוטער האָט זי פאַרגרייט אַ דירה, אַ היים פאַר אונדז ביידן, און איך כאַפּ אָפּ דעם אָטעם פון דער לאַנגער טורמע און עטאַפּ. איך בין דעמאָלט געווען אַזוי אויסגעמאַטערט אַז איך האָב זיך קוים געהאַלטן אויף די פיס, נאָר ווער האָט אין יענע צייטן געקאָנט טראַכטן וועגן רוען? אַבי מ'האָט דעם קאָפּ אָפּגעלאָזט האָט

מען שוין ווידער געקוקט אין הימל און געמאַכט פּלענער, און ווייטער געלעבט, ווייל קיינער איז ניט געווען זיכער ווי לאַנג מ׳וועט פֿאַרבלײַבן אויף דער פֿרײַ.

אין יעקאַטערינאָסלאַוו טרעף איך שוין אַבראַם בעלי (הימאָוו), שוין מיט אַ פֿרוי, אַליאַ, און אַ קינד. מישאַ, אַבראַם בעלים שוואָגער, מיט זיין ווייב, טאַניאַ די קליינע, אויך שוין מיט אַ קינד. גרישאַ דער שוסטער, יאַקאָוו דער בונדאָוועץ, חיה און מישאַ, בעק דער סטודענט, אָליאָ דער וועשער, מיט איין וואָרט — אַ שטאָט מיט אַלטע גוטע פֿריינט, שוין ניט אַליין נאָר אין פּאָרלעך און אָפֿט מיט קליינע קינדער. די באַוועגונג עלטערט זיך. מ׳טראַכט אין צווייען, מען פּלאַנעוועט צוזאַמען. די שטאָט וואו מיר וואוינען ווערט היימיש, די דירה, קליין אָדער גרויס, ווערט אַ היים.

דאָס ערשטע קינד, באָרינקע, וואָס איז דעמאָלט געבוירן געוואָרן ביי אונדז, איז אין אונדזערע אויגן גאָר קיין קינד ניט געווען. נאָר אַ מלאך. קיינער איז ניט גלייך צו אים. אַז חברים קומען זיך זען, פּלעגט מען אַריין אין די געשפּרעכן די קינדערישע הכמות: ווי באָרינקע שמייכלט שוין, ווי מערי, אַבראַם בעלים טעטערל, איז שוין אַ גאַנצע חכמה, און ווי מישאַס קליינער מאַרקס גייט שוין אַליין, זאָגט שוין „פּאַפּאַ” און „מאַמאַ”. דאָס לעבן מישט זיך אויס מיט קינדערישן הן, פֿונדעסטוועגן אַרבעטן די טאַטעס און מאַמעס אין דער באַוועגונג. אין די וויגעלעך ליגן קינדער, פֿירט מען זיי אַרויס אין דרויסן מיט פּראָקלאַמאַציעס אונטערגעבעט. — ווער וועט דאָס פֿאַרדעכטיקן צו זוכן אונטער זיי? די דירות פֿון די פּאָרלעך זיינען שוין ניט קיין מייזן לעכער, מענטשן קומען און גייען, ס׳איז דאָך עפּעס היימישע היימען, אַלט און יונג געפּלאָכטן אין קאַמף אויף לעבן און טויט. — שוין ניט אַזוי פֿאַר זיך אַ בעסער לעבן, ווי פֿאַר דעם נייעם דור, פֿאַר אַ שענערער צוקונפֿט צוליב אונדזערע קינדערלעך. מוז מען אַרבעטן, מוז מען מאַכן אַ לעבן, פֿאַר זיך און פֿאַרן קינד. מ׳שפּאַנט זיך פֿון דער הויט קריגן אַרבעט און פֿירן די הוצאה. אוי, איז דאָס שווער! דאָס געהאַלט וואָס מ׳פּלעגט צו יענער צייט צאָלן אין רוסלאַנד אין אַ ווערקשטאַט איז ניט געווען גענוג פֿאַר איין מענטשן, ווער שמועסט נאָך פֿאַר דרייען, פֿאַר אַ פֿאַמיליע.

פֿאָרן חברים אַהין, פֿאָרן צוריק, און אין אַלע שטעט, אומעטום דאָס זעלבע. קיין פֿאַבריקן צום אַרבעטן איז ניט צו געפֿינען. אַרבעטן שניידער ביים טיש, אין די היימען, און דער שוסטער נייט שיך אויף

באַשטעלונג, די מאַמעס ווערן „מאָדיסטקעס”, נעמען אַרויס פֿרעמדע אַרבעט צו פֿאַרדינען דאָס שטיקל ברויט און זינגען דערביי דעם קינד, דעם צוקונפֿטיקן דור, לידער וועגן אַ שענערער וועלט וואָס מוז קומען.

די לאַנגע צוויי יאָר „פּאָד נאַדזאָר” אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָבן זיך געצויגן ווי דער גלות. אָבער מיר האָבן זיך ענדלעך דערוואַרט. מאַכן מיר, איך און מיין אידע, פּלענער וועגן פֿאָרן אין אַ נייער שטאָט, וואו מ׳קען פֿאַרדינען אויפֿן לעבן, און אפשר פּטור ווערן פֿון די שפּיאָנען און דער זשאַנדאַרמעריע, וואָס האָבן מיך אַזוי גוט געקענט אין יעקאַטערינאָסלאַוו. מיין טאַטע־מאַמע פֿאַרוואַרפֿן אונדז מיט בריוו. זיי ווילן זיך באַקענען מיט מיין ווייב און קינד, זייער אייניקל באָרינקע, לאָדן זיי אונדז איין מיר זאָלן קומען. ווערט מען ווידער אַליין אַ קינד פֿון דאָס ניי, איך פֿאַרבענק זיך טאַקע אַהיים, נאָך טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברודער, איך באַגרייף בעסער די ליבע פֿון מיינע עלטערן צו זייערע קינדער, ווי איך האָב עס פֿריער באַגריפֿן.

אין באָברויסק האָט זיך די באַוועגונג שטאַרק געענדערט. די עלטערע חברים: יאַשע גינזבורג, מיט אַ ווייב און קינד, אַרעלע „גזלן”, מיט צוויי קינדערלעך, און נאָך חברים, מיט היימען שוין, כמעט ווי אונדזערע עלטערן האָבן געלעבט, ווער מיט אַ קרעמעלע, ווער מיט אַ ווערקשטאָט, ביי וועמען עס אַרבעט שוין איין אַרבעטער, ביי וועמען צוויי. — מ׳מוז דאָך לעבן... ס׳איז דאָך אין דער אמתן ניטאָ ביי וועמען צו קריגן אַרבעט, קיין פֿאַבריקן זיינען אין שטאָט ניטאָ.

און אָט קומען פֿון אָדעס נחמה שרה מיט דניאלן און זייערע קינדערלעך, און נאָך אַנדערע. די חברישע משפּחה פֿאַרמערט זיך. לוואָוויטש, דער העברעאישער לערער, שוין אין די יאָרן, אָבער נאָך אַ בחור, דערנענטערט זיך צו אונדז יונגעלייטלעך מיט קינדער, קלייבט צונויף מען מיט אונדז נחת פֿון די קינדערלעך וואָס וואַקסן אונטער. אָבער צווישן די חברים, וואָס ווילן ניט אויפֿגעבן דעם קאַמף אין דער באַוועגונג איז אַ געדריקטע שטימונג, עס פֿאַלט אָן אַ מורא אַז מ׳וועט איינזינקען, ווערן אַ קליין־בירגער. האָט טאַקע יעדערער, ווער עס האָט דאָס געוויסן ניט פֿאַרלאָרן, זיך געראַנגלט, זיך ניט אונטערגעגעבן דער קליינבירגערלעכקייט אַזוי לאַנג ווי ס׳איז מעגלעך געווען... אָבער אַנדערע, וויניקער באַוואוסטזיניקע, האָבן אויסגעטייטשט, אַז אויב יענער מעג עקספּלואַטירן מעגן זיי אויך. די אַזעלכע „געוועזענע” ווערן

פּרעכע, באַוואוסטזיניקע גאָרגל־שניידער. שענדלעכסטע עקספּלואַטאַטאָרס, אָפּט נאָך מיט אַ ציניש אויסטייטש פון קאַרל מאַרקס „קאַפּיטאַל" וועגן פּראָפּיטן און קאַפּיטאַל.

אָט דעם נייעם מין באַלעבאַטים אין סוף־כל־סוף געוואָרן ענג אין די אָרעמע יידישע שטעטלעך און זיי האָבן גענומען לויפן וואוהין די אויגן האָבן געטראָגן, דער עיקר קיין אַמעריקע, זיך אויסלעבן, ווערן רייך. ווער עס לויפט אויף זיין אייגענעם חשבון און ווער עס באַקומט שיפסקאַרטן פון ברידער און שוועסטער אין אַמעריקע, פון לאַנד, וואו „מען שאַרט גאָלד מיט לאָפּעטעס", וואו אַלע און אַלץ איז פריי עס הויבט אָן מאַכן אַן איינדרוק, ווי יעדער איינער קלייבט זיך עמיגרירן. עס ווערט אַ באַוועגונג... קיין אַמעריקע.

מיין מאַטעריעלע לאַגע אין באָברויסק איז ניט אַמבעסטן. אונדזער באָרינקע וואַקסט, און אָט, אָט, קוים מ׳קוקט זיך אַרום, און אַ צווייטער יינגל, לעאָן, קוקט שוין אַרויס פון וויגל מיט אַ פּאָר גרויסע אויגן, ווי איינער זאָגט: לאָזט מיר, איך בין אַ מענטש פאַר זיך. אַלע זאָגן פאָראויס אַז ער וועט זיין אַ יאַט מיט ביינער. לעאָנטשיק איז חלילה ניט קיין שרייער, ער איז געראָטן און האָט, קיין עין הרע, אַ גוטן אַפּעטיט, און הויבט זיך פון וויגל פאַר דער צייט, ווי ער וואָלט וועלן נעמען און גיין. און וואָס פאַר אַ צוקונפט דערוואַרט אונדזערע קינדער אין צאַרישן רוסלאַנד?

חיים דער איינבינדער שרייבט מיר פון אַמעריקע, עס שרייבט מיר אויך בערלין, דער סטודענט פון דער שוויץ. ער האָט זיך דערקליבן קיין אַמעריקע, געוואָרן דאָרטן אַ דאָקטאָר, איז הפּנים פאַרמעגלעך, און ער פרעגט זיך נאָך ווי לאַנג מיר וועלן נאָך זיצן און מאַטערן זיך אין רוסלאַנד.

מיין ווייבס שוועסטער און ברידער רופן אונדז אויך מיר זאָלן קומען אין דעם פרייען לאַנד אַמעריקע, קיין פילאַדעלפיע, וואו זיי „מאַכן אַ שיין לעבן". מיר עקשנען זיך און כאַפּן זיך ניט פאָרן, אפשר קען מען נאָך פאָרט פאַרבלייבן און ווייטער קעמפן. אָבער סוף־כל־סוף האַלטן מיר ניט אויס, כאַפּן אויף ביידע קינדערלעך, אונדזער איינציקן פאַרמעגן, און לאָזן זיך מיטן שטראָם, וואָס טראָגט זיך צום „לאַנד פון אַרבעט און פרייהייט", וואו מיר האָפן אַליין צו לעבן און דערציען אונדזערע קינדערלעך מיט מענטשן צוגלייך...

אויפֿן וועג קיין אַמעריקע

ס׳איז געווען יום־כּיפּור 1913. מיין טאַטע־מאַמע האָבן דעם גאַנצן טאָג געדאַוונט אין שול, פֿאַרגאָסן טרערן און געבעטן גאָט אַז איך, מיין ווייב און קינדערלעך זאָלן בשלום פֿאַרפֿאָרן קיין אַמעריקע. אויף מאָרגן נאָך יום־כּיפּור האָבן מיר באַדאַרפֿט פֿאַרלאָזן באָברויסק. קיין ליבאַווע, פֿון וואַנען מיר האָבן געדאַרפֿט אָפּפֿאָרן מיט שיפֿן אויפֿן באַלטישן ים און אַטלאַנטישן אָקעאַן.

טאַטע מאַמע זיינען קוים אין הויז אַריינגעפֿאַלן, האַלב פֿאַרחלשט פֿון אַ גאַנצן טאָג פֿאַסטן. לויפֿן מיר זיי אַנטקעגן, דערלאַנגען זיי אַ ביסל וואַסער, באַנעצן די ליפּן, קומען צו זיך, דערלאַנגען שטולן פֿאַר זיי צו זעצן זיך, און אונדזערע קינדערלעך ציען זיך צום זיידן מיט דער באָבען. מ׳גרייט זיך צו וועטשערע, וואָס מיין שוועסטער מאַשקע, האָט מיט טרערן אין די אויגן, צוגעגרייט. די לעצטע סעודה אַלע צוזאַמען אין דערהיים. טאַטע מאַמע האַלדזן די קינדערלעך, קושן זיי און, די קינדערלעך, פֿריילעכע, לאַכן און קוועלן פֿון דעם זיידן מיט דער באָבען. מיין ברודער נח, וועלכער האָט צו יענער צייט גענומען שרייבן לידער, איז זייער בלאַס און טרויעריק. דעם גאַנצן טאָג איז ער געזעסן און געשריבן אַן אָפּשייד־ליד צו די קינדער און צו אונדז פֿאַרן אָפּפֿאָרן קיין אַמעריקע. ער סטאַרעט זיך צו שאַפֿן אַ בעסערע שטימונג אין שטוב, דערציילט די עלטערן די קינדערשע חכמות פֿאַרן גאַנצן טאָג, און מאַשקע נעמט זיך אָן מיט מוט און, מיט איר הילכיקער שטימע, פֿאַרציט אַ שמחה בית השיבה לידל, אָבער זי צעוויינט זיך באַלד און לויפֿט אַרוים אין צווייטן צימער...

אויף מאָרגן האָט די גאַנצע משפּחה באַגלייט אונדז מיט די קינדערלעך צום באַן.

— שרייבט גוטע בריוולעך פֿון אַמעריקע, — האָט זיך די מאַמע געבעטן — און שיקט צו אייערע בילדער פֿון דאָרט.

כאַפּט זיך אָבער דער טאַטע אַז בילדער און בריוולעך זיינען ניט גענוג, ווינטשט ער אונדז: — איר זאָלט קומען געזונטערהייט צוריק, ווי אַמאָל פֿון לאָנדאָן, נאָר שוין אין אַ בעסערער צייט, — און ער פֿאַרענדיקט מיט אַ טיפֿן קרעכץ: — ווער ווייסט ווען דאָס וועט פּאַסירן? מיר זיינען שוין אַלט און קראַנק... — עס צעגייט דאָס האַרץ. אָט זיינען מיר אַלע צוזאַמען, דריי דורות, ווי רינג צו רינג

געשלאָסן, די קייט פון דורות ציט זיך פון פריער נאָך אויף אייביקע יאָרן פאַראויס... די הערצער ציען צו די אַלטע, צו ברודער און שוועסטער. אָבער דאָס לעבן איז ברוטאַל, עס צערייסט אונדז און צעשפּרייט אונדז איבער ימים...

אין אַ ווײלע אַרום — שוין גאָר קיין צייט נישט פאַרבליבן, קיין איין מינוט ניט. עס הערט זיך דער דריטער סיגנאַל! דער געדאַנק אַז מיר זעען זיך צום לעצטן מאָל לאָזט נישט אָפּ. קושן מיר זיך ווידער און ווידער אַמאָל, טרערנדיקע אויגן קוקן אויף מיר, אידען און די קינדערלעך. מיין טאַטע שטאַרקט זיך און שרייט אַרויף צו אונדז, צום פענצטער אין וואַגאָן: — וויינט ניט, קינדער! — און ביי אים אַליין פליסן טרערן פון די אויגן אָן אויפהער. מיטן פייף פונם באַן און קלאַפּן פון די רעדער, ווערן מיר ווייטער און ווייטער, שוין מיטן אויג ניט צו דערלאַנגען, מיטן אויער מער ניט הערן די ליבע און נאָענטע...

גאַנץ פרי פאָרן מיר אָפּ פון ליבאַווע. דאָס קליינע שיפל איז געווען זייער שמוציק און אַזוי ענג, אַ פוס ניט אַריינצושטעלן. אימיצער האָט רחמנות אויף די קינדער און לאָזט פאַר זיי אַ בעטל לעבן פענצטער. די פרישע לופט פון ים שלעפערט איין די קינדער. די געלט-דורשטיקע שיף-קאָמפּאַניעס פלעגן פּאַקן די „גרינע" ווי הערינג אין די פעסער אויף שלעכטע שיפן. דאָס עסן אויפן שיף איז געווען פון דעם ערגסטן סאָרט און, כאָטש מיר האָבן שוין געוואוסט פון דערפאַרונג, וואָס די קליינע שיפלעך אויפן באַלטישן ים מיינען, איז פאָרט געווען שווער זיך גלייך צופּאַסן צום ריח פון שיף און צו דער באַנעמונג פון די מאַטראָסן.

פאָרן מענטשן. עס דוכט זיך אַז גאַנצע פעלקער עמיגרירן. יידן, פּאָליאַקן, אוקראַאינער, אַרמעניער, ס'איז אַ מאַסן-וואַנדערונג. אַלעמען טרייבן די זעלבע אומשטענדן פון זייערע היימען. דער לעבנס-שטראָם רייסט אַרויס מיט די וואָרצלען מיליאָנען מענטשן און פלאַנצט איבער גאַנצע פעלקער. עפּעס זיינען מיר ווי פייגל, חיות און פיש, וואָס האַלטן אין איין איבערשלעפּן זייערע קינדער אין אַ זיכערערן פּלאַץ, צום ווייטערן לעבן. און אין דער זעלביקער צייט איז יעדערער אַ וועלט פאַר זיך.

אָט זיצן אַן אַלטיטשקע פּאָר פאָלק. זיי שלעפּן זיך צו זייערע קינדער אין אַרגענטינע. עס קערט זיי די גאַל, ווער ווייסט צו זיי וועלן אַהין דערפאָרן? און ווי לאַנג וועלן זיי דאָרט אינגאַנצן לעבן? צוויי מיידלעך פון אַ שטעטל פאָרן צו זייערע חתנים, וועמען זיי קענען.

ניט. זיינען זיי נעבעך שטאַרק פאַרצווייפלט און ווייסן ניט אויף וואַסער וועלט זיי זיינען. אַ גאַנצע גרופּע רוסישע דוכאָבאָרן פאַרלאָזן רוסלאַנד און פאָרן קיין קאַנאַדע. אוקראַאינער פירן זייערע מנהגים מיט זיך, און זייערע קלינגענדיקע לידער לאָזן זיך הערן אויפן דעק פון דער שיף. אַלע טראָגן מיט זיך און אין זיך דעם אָנדענק פון דעם, וואָס איז זיי טייער און ליב, פון זייערע פלעצער און לענדער, און פאָרן צו ערטער וועלכע זיי קענען ניט, זיי ווייסן אַפילו ניט ווי זיי זעען אויס. מ'פאָרט... צווישן הימל און וואַסער גלייכן זיך אַלע אויס, און אינגיכן ווערן אַלע ווי איין משפחה, וועמען איינע און די זעלבע אומשטענדן טרייבן צו זוכן דאָס שטיקל ברויט, דעם מינימום פרייהייט אין אַנדערע לענדער.

די שיף „דאָמיניאָן"

פון לאָנדאָן פירט מען אונדז, אימיגראַנטן, קיין ליווערפּול, וואו אונדזער שיף „דאָמיניאָן" וואַרט שוין. ווען מיר דערזעען די שיף, מיט איר איין און איינציקן קוימען וואָס רויכערט און רויכערט, ווערט אונדז אַזש פינצטער אין די אויגן. עס שמעקט אַזוי מיט שיף, אַז ס'שלאָגט צו חלשות...

דער קאַפּיטאַן, אַן אַלטינקער מיט אַן אָדלער נאָז, קוקט אויס ווי אַן אמתער ים מענטש אין זיין לעדערנעם מאַנטל און היטל פון אַלטן שניט. די מאַנשאַפט איז עפּעס אַ מאָדנע : העכערע, נידעריקערע, לאַנגע און קורצע, אַ געמישטער עלעמענט, ווי אַלט מעבל, צונויפגעקליבן פון פאַרשידענע הייזער, געבאָרגטע אויף אַ ווײַלע.

פאָרן מיר אַ טאָג, צוויי, דריי, די שיף קרעכצט, קריכט, קוים זי רירט זיך. די ווענט פון שיף זיינען געשמירט מיט סמאָלע, שוואַרץ ווי אַ טשאָלנט טאָפּ, די גרויסע דעמבענע טישן זיינען מיטאָג־צייט אָנגעשטעלט מיט אַזעלכע מאָדנע מאכלים — פלייש ניט איינצובייסן, און פיש מיט מאָדנע ריחות... עסן מיר בלויז די הערינג מיט קאַרטאָפל און טרינקען שוואַרצע קאַווע. די שיף וואַרפט און שליידערט ווי אין קדחת, און אַז דער ים ווערט נאָך שטורעמדיק, לאָזט מען אינגאַנצן ניט אַרויס אויפן דעק. כוואַליעס קלאַפּן אין די קײַלעכדיקע פענצטער רעדלעך.

נודנע האָבן זיך געצויגן טעג און נעכט אויף דער שיף „דאָמיניאָן", זיינען אַלע געווען גערן זיך שפּילן מיט אונדזערע יונגע קינדער, ניאַנ-

טשען זיך מיט זיי. די אַלטיטשקע, וועמען באָרינקע האָט גערופן זיידע און באָבע, זיינען אויפן זיבעטן הימל. אַנדרעי, דער רוסישער בחור פון אוקראַאינע, האָט באָרינקען זייער ליב געקראָגן און זיי פאַרשטייען זיך איינע די אַנדערע זייער גוט. און לעאָן איז אַזאַ גוטינקער. — אים איז אַ מחיה צו האַלטן אויף די הענט, — זאָגן די מיידלעך, לאָזן אים ניט אַראָפ פון די הענט און ניאַנטשען זיך מיט אים, אַפילו דער קאַפיטאַן אַליין קומט יעדן טאָג אַרונטער אַ גלעט טאָן די קינדערישע קעפלעך, און פאַרפעלט ניט יעדן מאָל צוגעבן : שיינע קינדערלעך. — איין מאָל, ווען די שיף איז געווען, ווי דער קאַפיטאַן האָט זיך אַליין מודה געווען, אין גרויס געפאַר, האָט ער זיך איבערגעצלמט און געראַטן אַלע גלויביקע אויפן שיף צו בעטן גאָט מען זאָל איבערקומען דעם שטורעם בשלום.

מער האָט מען ניט געדאַרפט. אַ שרעק איז אַלעמען באַפאַלן. קריסט און ייד, תפילות אין אַלע שפראַכן האָבן זיך געפלאָכטן אין איין געוועב און זיך געצויגן צו אַ גאָט, וואָס יעדערער האָט זיך אייגנאַרטיק געמאָלן אין זיין פאַנטאַזיע. ווייבערישער געוויין, אין טרערן געווייקט, האָט נאָך שווערער געמאַכט די מורא, וואָס האָט זיך פאַרגרעסערט פון מינוט צו מינוט. דער אַלטיטשקער ייד. וואָס פאָרט קיין אַרגענטינע, האָט, מיטן טלית איבערן קאָפ, זיך געשאָקלט, האַלטנדיק זיך מיט איין האַנט פאַרן בעטל ער זאָל זיין גלייכגעוויכט ניט פאַרלירן...

גאַנצע צוויי מעת לעת האָט די שיף זיך געוואָרפן און זיך געשליידערט, געקרעכצט, ווי אָט אָט שטאַרבט זי אַוועק. די מענטשן זיינען געלעגן פאַרחלשט ווי געבונדענע שאָף.

ערשט אין אַ פאָר טעג אַרום דערציילט מיר דער קאַפיטאַן, אַז דאָס מאַכט ער דעם פופציקסטן יאָר מיט דער שיף „דאָמיניאָן”, און אַז דאָס איז איר לעצטע רייזע איבערן אַטלאַנטיק, און אַז ער אַליין און די צופעליקע מאַנשאַפט זיינע גייען אַרונטער פון סצענע... — איך פאָר, — דערציילט ער, — קיין קאַנאַדע, צו מיין משפחה צו פאַרבלייבן אויף דער יבשה ווי אַ געפגרטער פיש, — גיט ער צו. ס'איז אים הפנים טרויעריק געווען אויפן האַרצן, דעם אַלטן קאַפיטאַן, האָט ער זיך אַראָפגערעדט פון האַרצן... ווען ער האָט גערעדט וועגן דעם שטורעם וואָס מיר זיינען דורכגעגאַנגען, האָב איך ערשט באַגריפן די געפאַר אין וועלכער מיר זיינען געווען.

אויף דעם אַכטצטן טאָג קומען מיר אָן קוים לעבעדיקע קיין פֿילאַדעלפֿיע, וואו עס וואַרט שוין אויף אונדז מיין ווייבס משפּחה. אַ שׂמחה, אַ פֿרייד! „די גרינע זיינען געקומען צופֿאָרן!״

די ערשטע טריט אין אַמעריקע

מיר זיינען פֿאַרפֿאָרן קיין פֿילאַדעלפֿיע און ניט אין ניו יאָרק, וואוהין מיינע פֿריינט האָבן מיך געבעטן קומען, ווייל יאַשע און ברוכקע, זיין ווייב, באָברויסקער בונדאָווצעס, האָבן זיך ערשט געהאַט צוריקגעקערט פֿון אַמעריקע, וואו זיי האָבן פֿאַרבראַכט העכער צוויי יאָר צייט, און זיי האָבן אונדז געליינט שטיינער אויפֿן האַרצן וועגן ניו יאָרק. יאַשע האָט דערציילט אַז אין ניו יאָרק זעט מען ניט די ליכטיקע וועלט, הימל און זון זיינען פֿאַרשטעלט פֿון הימל־קראַצערס, באַנען פֿאָרן איבער די דעכער, און עס קלאַפּט און רוישט, טויב צו ווערן. ער האָט דערציילט מיט אַלע פּיטשעווקעס ווי ער פֿלעגט גיין פֿון דזשאָב צו דזשאָב, זיך שלעפּן מיטן זינגער מאַשין אויף די פּלייצעס. היינט די קויטיקע וועש און בעטגעוואַנט, וואָס אַלע ניו יאָרקער לופֿטערן אויף די באַלקאָנען און הענגען אַרויס פֿון די פֿענצטער, — אים פֿלעגט אַזש שלאָגן חלשות פֿון דעם. דאָס איינציקע גוטע וואָרט וואָס יאַשע האָט געפֿונען פֿאַר אַמעריקע איז געווען וואָס דער סאָציאַליסט יודזשין דעבס האָט געצויגן אַ סך שטימען ווען ער איז געלאָפֿן פֿאַר פּרעזידענט. ברכהקען האָט אוודאי קיין רייד ניט געפֿעלט, און זיי ביידע, מיט זייערע מעשׂיות, האָבן אָפּגעשלאָגן דעם חשק פֿון פֿאָרן אין אַ שטאָט, וואו עס איז ניטאָ קיין ליכט און קיין זון. אגב, האָבן ווייבס משפּחה אונדז געבעטן קומען קיין פֿילאַדעלפֿיע. ביולאַ סטריט, וואו די משפּחה האָט געוואוינט און וואוהין מ׳האָט אונדז געבראַכט פֿון שיף האָט מיר דערמאָנט אָן לאָנדאָנער דאַון טאַון, בלויז גראַמער אַ ביסל, האָט זיך מיר געדוכט. צוויי שטאָקיקע קליינע הייזקעס, כמעט אַלע ווי איין מאַמע וואָלט זיי געהאַט, מיט גאַניקלעך אין דרויסן, וואו מענטשן וויגן זיך אין שטולן הין און צוריק, הין און צוריק. די מעשענע גאַלקעס אויף די טירן, ווי געשייערטע לייכטער, האָבן זיי צוגעגעבן עפּעס אַ שבתדיקן אויסזען.

ביי אונדז אין באָברויסק, נאָך ימים־טובֿים, וואָלט עס שוין געווען אָסיען־צייט. דער הימל וואָלט שוין געוויינט און פֿאַרגאָסן טרערן,

וואָס „סלאָבאָדע“ גייט אַריין אין אַ קאַלטן ווינטער, אָבער אין פילאַדעלפיע איז עס גראָד די צייט פון אַ ליבער וואַרעמקייט. זיי רופן עס „אינדיאַנער זומער“. אמתער זומער, טראַכט איך.

די שכנים פון די גאַניקלעך קוקן זיך איין ווי מ׳פירט די גרינע פון שיף. אייניקע זיינען גלייכגילטיק, אַנדערע אָבער זיינען זיך מטריח, קריכן אַרונטער די טרעפ פון די גאַניקלעך, זאָגן „העללאָ“, און אַז מ׳באַטראַכט אונדז נעענטער, חידושן זיי זיך וואָס מיר זיינען ניט „אינגאַנצן גרין“.

אונדזער משפחה איז שוין כמעט אַמעריקאַניזירט. אויף יעדע צוויי דריי ווערטער אין יידיש זאָגן זיי נאָכאַמאָל אַזוי פיל ווערטער אין ענגליש. צום ביישפיל: „ס׳אַרא פיינע בייבים“, מיינט מען אונדזערע קינדערלעך; ביים טיש ביים עסן „פּאָטייטאָס, לאַקס, בענענעס“ און טרינקען ביר פון „פיטשער“; צו האָבן מיר געהאַט אַ גוטן „רייד“ מיטן שיף? איך דאַרף אַ „נעקטאַי“, מיין ווייב דאַרף אַ נייע „דרעס“, פאַר די קינדער האָט מען צוגעגרייט נייע „סוטעלעך“. די משפחה האָפט אַז מיר וועלן אם ירצה השם איינגיכן זיך „אויסגרינען“ ווי זיי, מיר וועלן געפינען אייגענע „רומס“ און אַ „דזשאַב“.

פון דעם ענגליש זייערן און דעם ענגליש וואָס איך געדענק נאָך פון לאָנדאָן, פאַרשטיי איך אַז אונדזער משפחה איז נאָך באמת אַזוי „גרין“ ווי די גרינס אום שבועות, נאָר איך מאַך דעם אָנשטעל אַז איך בין זיי מקנא זייער קענען די ענגלישע שפּראַך. מיינע לאַנגע „מאָסטעש“ פּאַסן זיך ניט אַריין אין אַמעריקע, טענהט משפחה. באָרינקעס לאַנגע לאָקן זיינען זייער שיין, „ער זעט אויס ווי אַן אמתע דאָלל“, פאַרזיכערן זיי, „אָבער ער דאַרף אַ העיר קאַט, אַ באַב, וועט זיין מער אַמעריקאַניש“, וואַרפט צו יעדערער אַ וואָרט. מיינע אייראָפּעאישע הויזן דאַרפן זיין ברייטערע „פענטס“ מיט „קאָפס“, מיין קאַפּעלוש מוז איך אַרויסוואַרפן און זיך קויפן אַ דוירבי.

מיט איין וואָרט, מ׳סטאַרעט זיך אונדז וואָס שנעלער „אויסגרינען“. איך באַטראַכט אונדזער משפחה, קיין עין הרע ניט, מענער מיט פולע פנימער, גלאַט ראַזירט, אָן וואָנצעס, מיט אַזאַ ווייבערישן אויסזען.

— אין אַמעריקע, — זאָגן זיי, — איז אַלץ האָררי אָפּ! מ׳מוז אויפשטיין פרי און פאָרן, און פאָרן ביז מ׳דערשלעפּט זיך צו דער אַרבעט און צוריק, און מ׳מוז מאַכן אַ לעבן, — גיט מען צו מיט אַ „האָררי אָפּ“. די ווייבער זייערע זיינען אויך אַזעלכע פוכלע, פעטע. —

עסן, קיין עין הרע איז פֿאַראַן פּלענטי גענוג אין אַמעריקע, — בּאַרימען זיי זיך און לויבֿן אַמעריקע מיט די בּאַנאַנעס, מיט די אָראַנדזשעס, פלייש, פּוטער און מילך און ווייס בּרויט.

זייערע הייזקעס זיינען אָנגעפּילט מיט שווערע מעבֿל, מיט פּאָרהאַנגען אויף די פֿענצטער. וואַרפֿט מען אַריין אַ „קוואָדער", האָט מען גאַז און, אָנגעטון אַ „מענטעלע" אויף די גאַז, איז גאָר אַ רעגעלע אילומינאַציע. הײנט די פֿרייהייט! — רייד וויפֿיל דו ווילסט, — בּאַרימען זיי זיך, — כאָטש טאַנצן גיי אינמיטן גאַס, אינמיטן העלן טאָג, אויבֿ דו ווילסט נאָר. — און אַלע צוזאַמען קענען זיי ניט אָנלויבֿן זיך גענוג ווי גוט און פֿריי עס איז אין דער גאָלדענער מדינה, וואוהין מיר זיינען ערשט אָנגעקומען בשלום.

איז אונדז טאַקע געוואָרן אַ בּיסל רואיקער אויפֿן הארצן. אַ ווײלע דוכט זיך אַז מ׳איז אינדערהיים. די קינדערלעך זיינען פֿריילעך, אַלע לאַסטשען זיי, ס׳איז אַ מחיה אין אַמעריקע.

אין די ערשטע פּאָר טעג וויל יעדערער אין דער משפּחה ניט אַנדערש, נאָר מיר זאָלן עסן בּיי זיי אַ „סאַפּער", האָבן אַ „דינער". שטייען שיסלען פלייש, געהאַקטע לעבער, יויך מיט „טשיקען" פלייש, געקאָכט און געבּראָטן אויפֿן היימישן שטייגער, מיט פּעפּער, זאַלץ און ציבּעלע, צימעס און קאָמפּאָט. יום טובֿ הײנט, און יום טובֿ מאָרגן, מ׳עסט, און מ׳עסט, קיין עין הרע ניט. ענדלעך האָט מען שוין אָפּגעגעסן בּיי אַלעמען „סאַפּער", בּיי אַלעמען געהאַט אַ „דינער", מ׳דאַרף שוין אָנהויבן „מאַכן אַ לעבן".

אידעס שוועסטער האָט אַ מאַן, גרישע, אַ „קלאָוקמאַכער בּיי טרעיד". זיי וואוינען אויך אויף בּיולאַ סטריט. זיי זיינען יונגע מענטשן, מיט די ערשטע צוויי קינדערלעך אויף די הענט, זיינען שוין אַמעריקאַניזירט. זיי וואוינען אין אַ מעבּלירטער הייזקע, אַ „דאַונסטעירז" מיט אַן „אַפּסטעירז", מיט אַ „ליווינג רום", אויף „די גרינע געזאָגט געוואָרן". מ׳בּאַשליסט אַז די צוויי יונגע פּאָר פֿאָלק זאָלן וואוינען צוזאַמען. בּיידע שוועסטער און איך מיטן שוואָגער זיינען יונגע מענטשן, וועלן זיך פֿאַרשטיין בּעסער איינע די אַנדערע, ווי עס פּאַסט פֿאַר שוועסטער און פֿאַר סאָציאַליסטן, פּראָלעטאַריער...

מיין שוואָגער איז אַן ענערגישער מענטש: — עס קאָסט מיר געזונט, וואָס איך קען זיך ניט פֿאַרנעמען מיט אַזעלכע גוטע געסט, — זאָגט ער צו מיר, — אָבער איך בּין שוין זיבעצן וואָכן אין סטרייק און איך מוז פּיקעטן דעם שאָפּ פֿון פֿרי בּיז שפּעט אין דער נאַכט. —

אין שטוב פעלט אַמאָל פוטער, און מאָל ברויט אויך, רענט איז דרייצן דאָלער א חודש און די חדשים פליען ווי די פויגעלעך, א גוואלד וואָס פאר א סומע געלט דאָס איז, מ׳פאלט אָבער ביי זיך ניט אראָפּ.

גרישא איז אַן אמתער גוטער ברודער. האָט אין פילאַדעלפיע אַ סך באַקאַנטע, טוט ער זיך אַ קער אַהער, אַ קער אַהין, אַלע זאָגן אים צו קריגן אַרבעט פאַרן גרינעם.

דערווייל גיי איך און גרישא אין שטאָט אַריין צו זיין יוניאָן אויף מאַרקעט סטריט. דאָרטן קאָכט זיך מיטן סטרייק. די אַרבעטער זיינען שוין היפש אויסגעמאַטערט, אין זייערע היימען הונגערט מען אונטער, און די אָנפירער פון דער יוניאָן זיצן אין פאַרמאַכטע צימערן, פון וואַנען עס טראָגן זיך טויבע שטימען. די אַרבעטער הויבן זיך אָן קלייבן און אָנפילן דעם זאַל. ס׳איז קענטיק אַז דער סטרייק איז אַ פאַרביסענער, אַ לאַנגער, די באַלעבאַטים ווילן ניט נאָכגעבן און סטרייק־ברעכער שטערן דעם סטרייק. די מערהייט אַרבעטער זיינען אָבער פאַסיוו. זיי זיצן אַרום טישן און טישלעך, זיינען קאַלט, גלייכגילטיק, און נעמען זיך צו שפילן קאָרטן. קוק איך זיי אָן און הער זייער ספעציפישע שפראַך, אַ קאָרטן־שפראַך, אַ פלאַפלעניש און אַ קיבעץ־פאָרם. געווינט עמעצער עטלעכע סענט, ווערט ער אויפגעלייגט, צעחכמעט זיך. דער וואָס פאַרלירט, ווערט פאַרביסן, ווי די וועלט גייט אים אונטער...

איך האָב באין אופן נישט פאַרשטאַנען ווי דערלאָזן עס די אַרבעטער סטרייק־ברעכער זאָלן אַרבעטן, און וואו ? אין דער פרייער אַמעריקע, וואו ס׳איז דאָ אַ פרייע פרעסע, אַ פריי וואָרט, וואו מ׳קען זיך צוזאַמענריידן און פאַרשטיין איינע די צווייטע. מיין שוואָגער גרישא פרואווט מיר דערקלערן אַז ווייל ס׳איז אַ פריי לאַנד, קאָן מען ניט שלאָגן קיין סטרייק־ברעכער און נישט שטערן זיי אויב זיי ווילן אַרבעטן. פונדעסטוועגן, זאָגט ער שטילער, רייסט מען אַ פאַס פון די סטרייק־ברעכער וואו נאָר מען קען.

גייענדיק פון זאַל, וויל מיך גרישא באַקאַנט מאַכן מיט דער אַמעריקאַנער פרייהייט, לויט וועלכער עס איז דערלויבט צו סטרייקן, צו האָבן אַ יוניאָן, און לויט וועלכער סקעבעריי איז אַ געזעצלעכע זאַך...

— ערגעץ מוז דאָ זיין אַ הונט באַגראָבן, — באַמערק איך. גרישא זאָגט, אַז מ׳דאַרף זיך איינלעבן און פאַרשטיין דאָס אַמעריקאַנער לעבן. מיט דעם בין איך איינפאַרשטאַנען, אָבער ביי מיר בלייבט עפעס אַ ווידער־טעם...

גרישא פירט מיך, דעם גרינעם, צוריק אַהיים און, אין איין וועג, שוין אויך זען אַ ביסל די שטאָט. ער ווייזט מיר אָן דעם „סיטי האָל" אויף מאַרקעט סטריט. — דאָ זיצן די שטאָט־טאַטעס, — ווייזט ער מיך אָן. אויף אַ פליגל פון דער געביידע זע איך אויסגעמאָלן אַ וואָגשאָל, אַ סימבאָל פון גערעכטיקייט, געוואויגן און געמאָסטן, הייסט עס, יעדן איינעם איינגעטיילט גלייך ווי עס באַדאַרף צו זיין. פון ביידע זייטן גאַס — ריזיקע קראָמען, וואו מ׳קען קריגן וואָס דאָס האַרץ געלוסט. עס פאַרכאַפּט דאָס אויג. באַנקען, ריזיקע אַנשטאַלטן, און מענטשן אין מאַרקעט סטריט און אין די זייטיקע גאַסן — אַ ים. לעבן די קיאָסקן בערג מיט צייטונגען. צייטונגס־פאַרקויפער שרייען אויס די קעפ פון די צייטונגען. טראַמווייען קלינגען, רוישן. עס קלאַפט דאָס האַרץ פון שטאָט, דאַכט זיך, ווי ביי אַ לעבעדיקן מענטשן. מיין אויג לאָזט גאָרנישט דורך. איך פאַרגלייך פילאַדעלפיע מיט לאָנדאָן, בערלין. אַ מאָדנע שטאָט: ריזיק גרויס, האָט אַ פנים פון אַ כלה און אַ טאַליע פון אַן אַלטער מויד.

ווייטער, אַרונטער פון „סיטי האָל", ווייזט מיר גרישא דעם „אינדעפענדענס האָל", וואו עס איז אָנגענומען געוואָרן די אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע. דאָרטן איז אויך די „ליבערטי בעל", דער גלאָק, וואָס האָט זיך צעשפּאָלטן אָנזאָגנדיק די שמחה, די פרייד פון דער אַמעריקאַנער זעלבשטענדיקייט אין 1776. אין דעם גרעסטן זאַל פון „אינדעפענדענס האָל" שטייט נאָך דער טיש אַרום וועלכן יענע מענטשן, זיינען געזעסן און געשטאַנען. איצט זיינען זיי אויף לייוונט געמאָלן, אין סטאַטוען געשניצט, אין שטיינער פאַראייביקט: וואַשינגטאָן, דזשעפערסאָן, עדעמס, בענדזשאַמין פרענקלין און נאָך אַ גאַנצע ריי פערזענלעכקייטן, וואָס זיינען אין זייערע אַמאָליקע קליידער, ענלעך אויף לאָרדן פון ענגלישן לאָרדן־הויז. פרייט טאַקע דאָס האַרץ וואָס אַזעלכע מענטשן, פון באַלעבאַטישן אויסזען, האָבן אויך געקעמפט פאַר פרייהייט און געשריבן געזעצן פון פרייהייט, צו וועלכע מיליאָנען מענטשן פון אַלע נאַציאָנען און פון אַלע מדינות שטרעבן.

אין פילאַדעלפיע זיינען דאָ אַ סך שיך־פאַבריקאַנטן, משפחה דענקט אַז עמעצער דאַרף דעם גרינעם אַרויפנעמען אַרבעטן. זיינען אַלע אויף דער וואַך, מ׳סטאַרעט זיך, דורך באַקאַנטע מענטשן, דורך אַרבעטער אין די פאַבריקן, ווער עס קען וועמען, מיך אַרויפנעמען אַרבעטן. ענדלעך אַ פרייד! גרישע האָט דורך אַ פריינט זיך דערוואוסט וועגן אַ פאָרמאַן אין אַ שיך פאַבריק. גרייט מען מיך צו זען זיך מיטן פאָרמאַן, טאַקע ביי אים אין דער היים נאָך דער אַרבעט. מ׳ראַט מיך איך

זאָל אויסקוקן אַנדערש, דאָס מיינט, איך זאָל אַרונטערנעמען מיינע וואָנצעס, אויסזען מער אַמעריקאַניש. וואָס טוט מען ניט צוליב מאַכן אַ לעבן? שיקט מיך משפּחה צום „באַרבער", נעמען אַ „העיר קאָט" און אין איין וועג שוין אַרונטערנעמען מיינע „יוראָפּשע" וואָנצעס.

דער באַרבער איז זיך אמת מחיה נוקם צו זיין זיך אין אַ פּאָר רוסישע וואָנצעס וואָס קוקן אויס, אין זיינע אויגן, ווי אמתע קאַזאַצקע וואָנצעס. אָן צערעמאָניעס, אַ שער אַהער אַהין, און מיין פּנים אין שפּיגל זעט מיר אויס אַזוי מאָדנע, גאָר אַ פרעמדער יונגערמאַן, אַ סך יינגער ווי איך בין. איך טו אַ פיר מיט דער האַנט איבערן פּנים — גלאַט און ניטאָ וואָס צו דרייען. משפּחה איז זיך אמת מחיה — אויס גרינער! מיינע קינדערלעך דערקענען שיר נישט דעם טאַטן זייערן, אָן די וואָנצעס. קאַטשען זיך אַלע פון געלעכטער.

„ליפּע די לויז" — דער פּאָרמאַן.

— „איך קען, — זאָגט מיין שוואָגער, — פּילאַדעלפיע, ווי מיינע פינף פינגער". גיי איך אים נאָך צום טראַמוויי, מיט וועלכן מיר פאָרן אין וועסט פּילאַדעלפיע, וואו ברעגער וואוינט.

אין דער וועסט סאַיד זיינען די געסלעך ווי ביולא סטריט, מיט די זעלבע צוויי שטאָקיקע שטיבלעך. די טיר עפנט די מיסעס ברעגער. זי בעט אונדז וואַרטן אויף מר. ברעגער. — ער וועט באַלד אַרויס, — טוט זי אַ זאָג און איילט אַוועק אין די אינעווייניקסטע צימערן. אין זאַל, אויף דער וואַנט, הענגט אַ פּאָרטרעט פון מר. ברעגערן און איך דערקען אים: דאָס איז דאָך „ליפּע די לויז", אַ געוועזענער קיעווער צושניידער ביי שיך. דערזעלבער ליפּע, מיט זיינע רויטע האָר און קיילעכדיקער צורה, מיט דיקע ברילן, דורך וועלכע ער האַלט זיך אין איין איינקוקן נאָענט כדי צו זען בעסער. דערפאַר טאַקע האָט מען אים געגעבן דעם צונאָמען. ווען ער פלעגט שניידן דעם לעדער פלעגט ער זיך זייער גריבלען, „געלויזט", פלעגט מען זאָגן. חוץ דעם פלעגט דער ליפּע זיין חבר־לאַפּ מיט די באַלעבאַטים און, ווען מיר האָבן געפאָדערט אַן אַכט־שעהדיקן אַרבעטסטאָג האָט ער געפּרואווט ווערן אַ סטרייק־ברעכער. האָט מען אים שוין גערופן „ליפּע די לויז" פאַר דעם אויך. האָף איך ער זאָל מיך ניט דערקענען, דער ליפּע, איצט שוין מר. פּיליפּ ברעגער.

מר. בּרענער איז זייער פריינטלעך צו מיין שוואָגער. ער זאָגט, אַז ער קען זייער גוט די „לייטע”, וואָס האָבּן אים געבּעטן אַ טובה טאָן דעם גרינעם אין זיין פאַבּריק. ווען ער רעדט אַרויס „מיין פאַבּריק”, זעט מען, ווי אַ שמייכל צעגיסט זיך אים איבּערן פּנים. בּיידע, איך און מיין שוואָגער, דאַנקען אים פאַר זיין גוטער כוונה, וואָס ער וויל מיך אַרויפנעמען אַרבּעטן. ער וואַרפט מיר צו זיין פּיכטע, פּוכלע האַנט מיט אַ מינע, ווי עס וואָלט צופיל כבוד געווען פאַר אַ גרינעם אַזאַ זכיה.

ער איז בּיי זיך זייער גרויס וואָס ער איז אַ פאָרמאַן אין אַן אַמעריקאַנער פאַבּריק. אים ווילט זיך בּלויז רעדן ענגליש, ממש עס שפּאַרט אים דער ענגליש, און אַז ער רעדט שוין יידיש, שטרייכט ער אונטער אַז דאָס איז נאָר צוליבּ דעם גרינעם, ער זאָל אויך פאַרשטיין וואָס מען רעדט. זיינע רויטע האָר, בּאַמערק איך, הויבּן שוין אים אָן פאַרלאָזן, זיין שטערן איז אַ בּיסל העכער געוואָרן, זיינע רויט האָריקע, פּוכלע הענט, זיינען ווייכער געוואָרן און זיין פּנים אַ סך דיקער, קיילעכדיק, ריין ראַזירט, טראַכט איך: דו, ליפּע לויז, בּיסט אין אַמעריקע ווי אַ קוילעטש אין פּוטער.

— איך האָבּ עטלעכע „קאַטערס” און מיין פעקטאָרי, — דערציילט ער, — נאָר איך קען אים אויך „יוזן”, — גיט ער צו, און זאָגט מיר אָן קומען מאָרגן פרי, פּונקט זיבּן אַזייגער, און ער וועט מיך שוין „איינבּרעכן”.

מיין שוואָגער איז זייער פּינקטלעך מיט דער צייט, העלפט ער מיך אויסריכטן אויף מאָרגן צו דער אַרבּעט. ווען איך בּין אַרויסגעפאָרן איז נאָך געווען שטאַרק פינצטער און אָט הויבּט שוין אָן טאָגן, האָבּ איך מורא אַז איך בּין שוין שפּעט צו דער אַרבּעט און גלויבּ ניט מיין אייגענעם זייגער. ערשט איך קום אָן צו דער אַרבּעט נאָך פאַר דער צייט.

די אַרבּעטער קלייבּן זיך לעבּן דער פאַבּריק, שטייען און וואַרטן בּיז מ׳וועט זיי אַריינלאָזן, דערווייל וואַרפן זיי אַ בּליק אויף מיר, דעם גרינעם. אָט קומט שוין אויך מר. בּרענער, כמעט אָן אַ גוט מאָרגן. ווי נאָר מ׳עפנט דעם שאַפּ שטייט שוין יעדערער אויף זיין אָרט און אַרבּעט אַזוי, ווי ער וואָלט קיינמאָל ניט אויפגעהערט אַרבּעטן. דער ריח פון די לעדער, געמישט מיט אַ מין זויערקייט פון פאַרשיידענע קלייען, בּייסט מיר אין נאָז, שניידט אין די אויגן. מר. בּרענער טוט גיך אָן זיין אויבּערראָק מיט מעשענע קנעפּ, און אין אַ ווייסער געקראָכמאָלטער העמד קוקט ער אויס אַ גאַנצער פּריץ.

ער ווייזט מיר אַ פלאַץ וואו עס ליגט אַ ברעט צו שניידן לעדער און רעדט צו מיר זייער שטיל, ווי ער וואָלט זיך שעמען רעדן ייִדיש אויפן קול. אויף אַ שטיקל פאַפיר איז פאַרשריבן וויפיל לעדער ער גיט מיר, פונדעסטוועגן גיט ער מיר איבערציילן די לעדער שטיקער, ווי צו ווייזן מיר אַז ער וויל מיך ניט אָפנאַרן מיט דער צאָל און מאָס. ער מאַכט מיר קלאָר וויפיל מיר קומט לעדער אויף אָנשניידן אַ געוויסע צאָל שיך פון קליין ביז גרויס, און ער גיט צו אַז ביי זיינע אַנדערע קאַטערס וואָלט פון אַזאַ צאָל לעדער נאָך אויסגעבליבן סחורה.

איך האָב גלייך באַמערקט אַז דער לעדער איז פון אַ ביליקן סאָרט, לעכערדיק דערצו, און האָב שוין געוואוסט אַז פאַר דער צאָל שיך וואָס ער וויל איך זאָל אויסשניידן איז דאָ ווינציק לעדער. מר. ברעגער פאַרלאָזט מיך אָבער ניט אַזוי גיך. ער דערקלערט מיר זיינע כללים וואָס ער האָט איינגעפירט אין שאַפ. צוביסלעך הויבט ער מיר אָן אויסצורעכענען אַ גאַנצע צאָל שאַפ־געזעצן; אויב דער צושניידער שניידט שיך מיט לעכער, איז ניט שפאָרעוודיק מיטן לעדער, אָדער ער איז ניט שנעל גענוג, וואָרנט ער אים איינמאָל, אַ צווייטן מאָל און דאַן מוז ער אים אַוועקשיקן. דערביי טוט ער זיך אַ באַרים אַז ווען עס האַנדלט זיך וועגן אָנשטעלן און אָפזאָגן אַרבעטער איז ער דער גאַנצער באַלעבאָס, אויף אים פאַרלאָזט זיך דער באַלעבאָס ווי אויף זיך אַליין.

מר. ברעגער לאָזט זיך אַוועק איבערן שאַפ. אָט איז ער דאָ, אָט דאָרטן, ווי אַן אמתער באַלעבאָס קוקט ער איבער אַלעמענס אַרבעט, ציט עס מיט די נעגל און זוכט ווי מיט ליכט אַ פעלער אין דער צוגעשניטענער אַרבעט, און עס קוקט אויס ווי ער וואָלט „געלוויזט” די אַרבעט מיט זיינע קורצזיכטיקע אויגן אונטער די דיקע ברילן. אין שאַפ איז טומלדיק, די מאַשינען קלאַפן, און אויפן האַרצן איז מיר זייער קאַלעמוטנע...

דער באַלעבאָס קומט אַריין אין שאַפ, לויפט אים מר. ברעגער אַזוי אונטערטעניק אַנטקעגן, רעדט צו אים ענגליש, ווייזט אויף דעם, אויף יענעם, רעדט און דערציילט, און עס איז קענטיק אַז ליפע די לויז איז דאָס אויג און דער אויער פון דעם באַלעבאָס, וואָס זעט און הערט אַלץ, איז אַ שומר. דער באַלעבאָס טוט אַ שפאַן, גייט אים ברעגער נאָך ווי אַ געטרייער דינער, ער איז רירעוודיק און פלינק, אָט פאַרלויפט ער פאַראויס און אָט גייט ער נאָך הינטערן באַלעבאָס.

דער בּאַלעבּאָס איז רייך געקליידט, ווי צו אַ חתונה פּאַרפּוצט, דער פּנים גלאַט און פול, אין אַ ווינקל פון מויל שטעקט אַ סיגאַר. בּרעגער האַלט אין איין דערציילן. ער רעדט און רעדט, און דער בּאַלעבּאָס ווערט ניט מיד הערן. זיי לאָזן זיך בּיידע צו מיר. דער בּאַלעבּאָס מעסט מיך אָפּ מיט די אויגן. איך ווער אַריינגעטאָן אין דער אַרבּעט און הויבּ ניט אויף די אויגן. בּיידע שמייכלען זיך דורך, און לאָזן זיך צום אָפּיס.

יעדן פרימאָרגן חזרט זיך איבּער בּרעגערס רעפּאָרט צום בּאַלעבּאָס, שטייענדיק אָדער נאָכגייענדיק אים איבּערן שאַפּ, נאָכדעם גייען זיי צוזאַמען אין אָפּיס. דערפאַר אָבּער, נאָכמיטאָג, ווען דער בּאַלעבּאָס גייט אַוועק שוין אויף אַ גאַנצן טאָג, ווערט פּיליפּ בּרעגער דער „בּאַלעבּאָס אַליין” און זיינע אַרויסהעלפער רעדן שוין צו בּרעגערן אין דער שטיל, אָנווייזנדיק אויף דעם אָדער יענעם אַרבּעטער, פּונקט ווי בּרעגער טוט עס צום בּאַלעבּאָס יעדן אינדערפרי.

אַז מ׳ווערט עטוואָס נעענטער מיט די אַרבּעטער, הערט מען זיך שוין אָן פון פּיליפּ בּרעגערס שיינע מעשׂים, פון זיין אויפפירן זיך מיט די אַרבּעטער. הינטער די פּלייצעס שעלט מען אים און מ׳היט זיך פאַר אים ווי פאַר פייער.

ענדע וואָך רופט מיך פּיליפּ בּרעגער אין אָפּיס אַריין. ער זיצט בּיים טיש, וואו דער בּאַלעבּאָס זיצט ווען ער איז אין שאַפּ, ער הויבּט אָן דערמיט אַז ער האָט ליבּ אַ טובה טאָן אַ גרינעם, געבּן אים אַ געלעגנהייט צו מאַכן אַ לעבּן, איך בּין אָבּער „צו שוואַך” אין דער אַרבּעט, ער מוז מיך „איינבּרעכן”, נאָר ווייל ער קען מיינע לאַנדסלייט וועט ער מיר צאָלן אַכט דאָלער אַ וואָך. ער פאַרגעסט ניט בּאַלד צוגעבּן אַז אין רוסישע רובּלס איז דאָס זעכצן קאַרבּן אַ וואָך.

מיר ווערט פינצטער אין די אויגן פון אַזאַ פּרנסה, נאָך פאַר אַזאַ שווערער אַרבּעט, שטיין דעם גאַנצן טאָג אויף די פיס, אַכט שטונדן אַ טאָג, מיט שבת בּיז פאַרנאַכט אַלס צוגאָבּ. אַז איך וויל אים עפּעס זאָגן, הערט ער מיך ניט אויס, און נעמט מיר געבּן עצות „ווי אַ גוטער פריינט”. — אַזאַ מאַן ווי איר, נאָך אַ גרינער, — רעדט ער צו מיר, — מוז זיך אָפּזוכן אַ שיין פּלעטל, אַן אַפּסטעירס, לעבּנסמיטל אין אַמעריקע איז בּיליק, וועט איר קענען לעבּן ווי אַ פּריץ. — אַגב, — גיט ער צו, — האָבּ איך פיינט איבּערצאָלן די אַרבּעטער, איך האָבּ ליבּ געבּן מיינע אַרבּעטער שטענדיקע אַרבּעט. — און ער רעדט,

און ער רעדט, מ׳זעט אַז ער שמעלצט זיך פֿאַר נחת פֿון זיינע אייגענע רייד.

מיין משפחה דענקט אַז מ׳דאַרף זיין געדולדיק און די ערשטע צייט ניט „קערן" פֿאַר געלט. שווייג איך און טראַכט ווי פטור צו ווערן פֿון ברעגערס רייד. דערווייל נעם איך אַרויס די אַכט איינציקע דאָלאַר פֿונם קאָנווערטל וואָס ער האָט מיר געגעבן, מיט די אָנגעשריבענע ציפערן אַרונטער, ווי מ׳דערלאַנגט אַלע אַרבעטער די „פּעי", מ׳זאָל ניט באַמערקן איינער ביים צווייטן וויפיל יעדערער קריגט, און זאָל יעדערער באַזונדער זיך באַרימען, אויב ער וויל, אַז ער מאַכט אויס זייער גוט, בעסער ווי דער צווייטער.

אַרבעט איך אַזוי אַ וואָך צוויי, דריי, און מר. ברעגער וואַרפט מיר צו נאָך אַ דאָלאַר. ער רופט עס אַ „רעיז". מיינע שכנים אַרבעטער דערציילן מיר אָבער וועגן „פּעידעס" פֿון אַכצן, צוואַנציק דאָלאַר, און מ׳רעדט אַפילו וועגן פינף און צוואַנציק דאָלאַר אַ וואָך. ווייס איך ניט וועמען פריער גלויבן, די אַרבעטער אָדער ברעגערן, ווייל וועגן אַ יוניאָן הערט מען ניט אין פאַבריק, אויך ניט צווישן די אַנדערע שיך־אַרבעטער אין פילאַדעלפיע. משפחה איז אָבער צופרידן פֿון דער העכערונג און מיט דעם וואָס איך וועל ווייטער אַרבעטן. וואָכן־לאַנג צי איך אַרויס פֿון קאָנווערטל די ניין איינצלנע דאָלאַר, וואָס זיינען ניט גענוג אויפן לעבן. פּרוּוו איך, אויף אַן איידעלן אופן, דערמאָנען ברעגערן וועגן אַ „רעיז", מוז איך פונדאָסניי אויסהערן, וואָס ער חזרט איבער, הפנים, מיט יעדן אַרבעטער באַזונדער, וועגן זיין גוטסקייט און זיין מיטפילנדיקן האַרץ...

איין מאָל, ווען איך האָב אויף אַן אמתן גענומען פאָדערן אַ העכערונג, טוט זיך ברעגער אַ לאָז צו מיינע בינטלעך צוגעשניטענע שיך, נעמט מיט כעס אויסבינדן יעדן בינטל באַזונדער און זוכט ווי מיט ליכט עפּעס אַ בראַק. מיטן בליישטיפט, ניט אַנדערש, ווייל ער דורכעגבערן אַ לעכל אין אַ שוך. ער לייגט אַוועק איין בינטל, נעמט זיך פאַרן צווייטן, און ווידער מיטן בליישטיפט גריבלט ער זיך, ווי ער וואָלט מיך וועלן כאַפּן ביי אַ גנבה און מיר ווייזן אַז מיין אַרבעט איז ניט גוט גענוג פאַר אַ הוספה. דאָ פּלאַצט שוין מיין געדולד. איך ווייס אַז די אַרבעט איז גוט, מיינע אויגן זיינען שאַרף, איך קען גוט דעם לעדער, טוט זיך ביי מיר אַ כאַפּ אַרויס: — אַז מ׳וועט גוט לויזן קען מען אפשר געפינען...

אַז ברעגער ווערט דאָס אַן אָנגעצונדענער, זיין פנים ווערט צונטער רויט, די הענט הויבן זיך אָן ביי אים טרייסלען ווי אין אַ קדחת, הפנים אַז דאָס וואָרט „לויזן" האָט אים ווי אַ דונער געטראָפן. — ליפע, וואָס לויזטו דאָרטן? — פלעגן די אַרבעטער אים אָפט פרעגן אין קיעוו, דאָס ״לויזן״ פלעגט אים פאַרפאָלגן, ביז ער איז אַוועק קיין אַמעריקע. אַ צעקאָכטער לויפט ברעגער צום אָפיס. פאַרשטיי איך שוין אַז אין אַ שלעכטער שעה האָט זיך מיר פון מויל אַרויסגעגליטשט אַן אמת. עס געדויערט ניט לאַנג און מ׳רופט מיך אין אָפיס, וואו ברעגער שטייט שוין מיטן קאָנווערטל אין האַנט.

— נאַט אייך, מיסטער, אייער „פעי אָף". אייער אַרבעט געפעלט מיר ניט.

איך ווייס ניט פאַרוואָס, נאָר איך האָב געפילט אַז מיר איז גרינגער געוואָרן אויפן האַרצן. איך האָב געפילט ווי צו זאָגן אים אַ סך זאַכן, אָבער איך באַנוגן זיך און זאָג צו מר. ברעגער: — אָל רייט, מיסטער ליפע! — איך זע ווי ברעגערס פנים ווערט ווייס, ווי איך וואָלט אים געזאָגט „ליפע לויז".

— גייט, גייט, מיסטער! — באַפעלט ער מיר, און שרייט מיט אַלע כוחות: — איך קען אייך נאָך פון קיעוו! — און פאַרהאַקט די טיר.

— ער קען מיך פון קיעוו, — טראַכט איך, און מיר געפעלט עס זייער. כאָטש ברעגער האָט מיך „געפייערט", האָט מיך דער „דזשאַב" זיינער ניט פאַרדראָסן, כ׳האָב זיך ניט געשראָקן וואָס ווייטער וועט פאַסירן. משפחה איז אָבער געווען געטראָפן. — פאַרלוירן דעם דזשאַב, — האָבן זיי מיט שרעק איבערגעחזרט, און דאָס איז געווען פאַרשטענדלעך. די משפחה האָט געלעבט פון האַנט צום מויל, כמעט אַליין גרינע, האָבן זיי פאַר זיך אַליין געקענט אויפטאָן זייער ווייניק און פאַר מיר אַוודאי ניט.

דורך דער צייט האָב איך שוין אָבער באַגעגנט אַ סך מענטשן פון קיעוו, יעקאַטערינאָסלאַוו און אַנדערע שטעט אין רוסלאַנד, וועלכע זיינען שוין געווען אַ לענגערע צייט אין אַמעריקע, און אייניקע טאַקע אויך מענטשן פון מיין פאַך. איך האָב מיט זיי אָנגעהויבן איינטענהן וועגן אַ יוניאָן. — ס׳איז דאָך עפעס אַ פרייע אַמעריקע, — האָב איך געטענהט צו זיי, ווי זיי אַליין וואָלטן דאָס גאָר ניט געוואוסט. דורך חברה האָב איך זיך דערוואוסט וואו צו עפענען אַ טיר און מיט מיינע פאָר ווערטער

ענגליש, שפּאַר איך אָן אין אַ גרויסער פאַבריק „העלעהען”, אין וואַשינגטאָן סטריט.

דער פּאָרמאַן, אַן אַמעריקאַנער, נעמט מיך גלייך אַרויף אַרבעטן און ער איז זייער צופרידן מיט מיין אַרבעט. דאָרטן איז שטיק־אַרבעט, און איך זע איין אַז מיינע ניין דאָלאַר קען איך מאַכן אין צוויי טעג. איז די משפּחה שוין צופרידן, און איך אַוודאי.

אין העלעהענס פאַבריק זיינען די קאַטערס אַלע אַמעריקאַנער, ניט קיין יידן, איך איינער בין אַ גרינער און, צום באַוואונדערן, זיינען זיי זייער העפלעך צו מיר, יעדערער סטאַרעט זיך עפּעס צו טאָן פאַר מיר, העלפן מיר מיט עפּעס. אין „פּיטינג רום”, וואו מ׳שטעלט צונויף דעם שוך, אַרבעטן שוין מערסטנס יידן, היימישע קאַמאַשן־מאַכער, אייניקע קענען מיך נאָך פון רוסלאַנד. די „פּיטערס” באַטראַכטן די „קאַטערס”, פאַר די אַריסטאָקראַטן פון פאַך, ווייל די צושניידערס צאָלט מען בעסער, זיי אַרבעטן קירצערע שטונדן. זיינען מיך טאַקע חברה מקנא. דער פּאָרמאַן אין „פּיטינג רום” איז אַן אויסגעגרינטער ייד, גילבערט, ער האָט שוין אָנגעהויבן פיינט האָבן די „גרינע חיות”. אָט דער גילבערט ווייזט זיך אַרויס, איז גאָר אַ גאַנצער צאַר אין זיין „פּיטינג רום”. ער שטעלט איין די פּרייזן, ער שטעלט אָן און שיקט אַוועק אַרבעטער, ער פירט אַן אמתע מלוכה. דער גילבערט רעדט אַ „גרינעם” יידיש, אָבער ער זידלט זיך אין ענגליש.

מיטיק צייט, אין אַ קאָפּע אַרום פאַבריק, קריגן די יידישע אַרבעטער, די „פּיטערס”, אַ קאַרטאָפל, אַ שטיקל הערינג, אַ טעלער זופּ, און רעדן „שאַפּ”. צווישן די אַרבעטער זיינען געווען „שיסער” און „שלימעזאַלניקעס”, גרויסע פאַרדינער און אַזעלכע וואָס האָבן ניט געקענט מאַכן קיין לעבן. גילבערט איז דער אויסטיילער. ממילא זיינען שוין דאָ „גילבערט־באָיעס” און אַזעלכע וואָס האַלטן אַז ער איז „נאָ גוד”. קען מען ניט זיין פריי און רעדן, ווייל מ׳קען „פריינטלעך” איבערגעבן מר. גילבערטן. מר. גילבערט בעט מ׳זאָל אים דערציילן „ווי אַ פריינט”. פאַרן גוטן בינטל אַרבעט, וואו מ׳אַרבעט פון שטיק, איז מען גרייט איינער דעם צווייטן איבערשניידן דעם האַלדז...

איך האָב שוין אַ סך פריינט אין פילאַדעלפיע, הער איך פון אַרבעטער אין אַנדערע פאַכן אויך די זעלבע געשיכטעס וועגן די בינטלעך אַרבעט, די פאָרלייט מיט זייערע „גוד באָיעס”, מיטן שפּילן קאָרטן אין שאַפּ, וואַרטנדיק אויפן בינטל אַרבעט. איך טראַכט אַלץ מיר, אַז עס איז ניט מער ווי רעכט זיך צו פאַראייניקן, האָבן אַ שטאַרקע יוניאָן, ווי

עס פּראַקטיצירט זיך אין אַנדערע פֿאַכן. איך בּאַקען זיך מיט מענטשן, טאָפּ דעם דופּק און די ערשטע צייט קומט אויס דאָס אייַנטענהן מיט די אַרבעטער שווערער ווי אין איירָאָפּע, צוליב דער שניידיקער מורא צו ווערן „געפֿייערט".

גערשונים בּרענטש אין אַרבעטער-רינג.

אין אונדזער נייער וואוינונג, אַ דירה שוין פֿאַר זיך אַליין, איז פֿריילעך. אונדזערע קינדערלעך שיינען אַרויס, און פֿריינט, נייע און אַלטע נאָך פֿון רוסלאַנד, קומען אַריין, לאַדן אונדז צו זיך. איך בּאַקען זיך מיטן יידישן לעבן אין פֿילאַדעלפֿיע, מיט די יידישע צייטונגען. אַרבעטער לייענען דעם סאָציאַליסטישן „פֿאָרווערטס", דעם אָרטאָדאָקסישן „מאָרגן זשורנאַל". צו מיין שוואָגער אין הויז קומען אַריין דער „פֿאָרווערטס", די „פֿרייע אַרבעטער שטימע" און דער „קיבעצער". אין יידישן טעאַטער, אויף אַרטש סטריט, שטעלט מען יעקב גאָרדינס „מירעלע אפרת", „גאָט מענטש און טייוול", קאָבּרינס פּיעסן. מיט בּאַרימטע יידישע אַרטיסטן ווי קעסלער, אַדלער, טאָמאַשעפֿסקי. אויף דער בּינע איז די יידישע שפּראַך געמישט מיט אַמעריקאַניש, דאָס איז אַ בּיסל פֿריקרע, אָבער מע געוויינט זיך צו.

מיין שוואָגער גרישע האַלט פֿון דעם „פֿאָרווערטס". מיין עלטערער שוואָגער, און די משפּחה בּכלל, לייענט דעם „מאָרגן זשורנאַל", און איך לייען אַלע צייטונגען, וויל זיך בּעסער בּאַקענען מיטן יידישן לעבן. אין אונדזער קרייז בּאַקאַנטע רעדט מען רוסיש און יידיש, אָבער משפּחה האָבּן פֿיינט „פּאָניען" מיט זיין שפּראַך, האָבּן בּעסער ליב געהאַט רעדן און לייענען אין יידיש און אויך זען אַ יידישע „שאָו". מיין שוואָגער גרישא איז אַ ליבהאָבער פֿון עדעלשטאַטס שרייבּן, פֿון מאָרים ראָזענפֿעלדס לידער, יעקב גאָרדינס פּיעסן, און טאָמאַשעפֿסקיס שפּילן.

מיין שוואָגער, גרישא, אַן ענערגישער מענטש. ער האָט כמעט די גאַנצע משפּחה אַריינגעצויגן אין אַרבעטער רינג, אין דעם גערשוני בּרענטש, אַ נאָמען נאָך דעם בּאַרימטן רוסישן רעוואָלוציאָנער. דער געדאַנק פֿון אַרבעטער רינג געפֿעלט מיר זייער, ער בּאַדייט פֿאַר מיר אַרבעטער אייניקייט. היינט קראַנקן בּענעפֿיט, טויטן בּענעפֿיט, הלוואי זאָל מען ניט דאַרפֿן. אמת, טויטן בּענעפֿיט איז שוין צו פּראַקטיש, אַמעריקאַניש, טראַכט איך, אָבער צוריקגערעדט, שטאַרבּט מען דאָך פֿאָרט...

אויף פינפטער גאָס און ריד סטריט איז דער „אַרבעטער צענטער”, וואו דער גערשוני ברענטש האַלט אָפּ די זיצונגען. אין דעם צענטער זיינען דאָ נאָך ברענטשעס פון אַרבעטער רינג, אויך יוניאָנס פון שניידער, סטאָליאַרעס, טאַפּעצירער און אַנדערע. איז דאָרטן פרייליך. אונדזער משפחה ברענגט מיך אַהין אין צענטער — אונדז אַריינצונעמען אין דעם גערשוני ברענטש אַרבעטער רינג. דער דאָקטאָר זאָגט, אַז מיר זיינען פיזיש גוט גענוג, מ׳קען אונדז געבן אַלע בענעפיטן. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל פאַר מיר און מיין ווייב, מ׳זאָל אונדז אָפּן אַריינשרייבן אין דער באַוועגונג. מ׳פרעגט: וואו געבוירן? ווי אַלט? און טויזנט און איין זאַך, ווי עס פּאַסט אין אַ פריילאַנד. דער פרעזידענט פון ברענטש קלאַפּט מיטן האַמער איבער אַ קליין טישל, אַ מין סטענדער, און לאָזט וויסן אַז „ברודער און שוועסטער גאָרעליק זיינען פון איצט אָן מעמבערס פון אַרבעטער רינג”, און דער עולם פּאַטשט צו. איך בין געווען זייער צופרידן וואָס מיר זיינען געוואָרן רינגען אין אַ קייט, ווי אויף דעם עמבלעם פון אַרבעטער רינג איז געמאָלן.

בעט איך אַ וואָרט. דער פרעזידענט טוט אַ קלאַפּ מיטן האַמער עס זאָל זיין שטיל און רופט אויס מיין נאָמען צום רעדן. איך דאַנק זייער וואָס מ׳נעמט אונדז אַריין אין די רייען פון אַרבעטער־רינג און דריק אויס מיין גרייטקייט צו אַרבעטן אין „קאָמיטעס”, העלפן מאַכן די אָרגאַניזאַציע גרעסער און בעסער. אַפּלאָדירט מען מיר. אין מיין פאַנטאַזיע מאָל איך מיר דעם באָדן און די מעגלעכקייטן צו אַרבעטן אין דער באַוועגונג אין אַמעריקע.

אַננאַ, אַ גוטע חברטע נאָך פון קיעוו, האָט גאָר קיין ווערטער ניט געהאַט אויסצודריקן איר פרייד, ווען זי באַגעגנט אונדז. לאַדט זי אונדז איין צו זיך אין „סטראָבערי מענשאָן” געגנט. איר מאַן אילושאַ, דערציילט זי אונדז, איז אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער פון רוסלאַנד נאָך. זי האָט זיך באַקענט מיט אים אין סיביר, אויף „סילקע”, און ער איז אַ דימענטענער מענטש. אַננאַ האָט ניט קיין קינדער, איז איר מאַן אילושאַ, וואָס איז יינגער פון איר, ביי איר שטענדיק אויפן צונג. זי ווייזט אונדז פאָטאָגראַפיעס פון סיביר, ווי אילושאַ שטייט אָן אָנגעפּעלצטער, מיט אַ רויטער באָרד. — אַן אינטעליגענטער מענטש, — זאָגט זי, — איר האָט אים געדאַרפט זען אין דער טאַיגאַ האַקן האָלץ! — און כאַפּט אַרויס נאָך צוויי דריי פאָטאָגראַפיעס פון אילושאַן, ווי ער שטייט מיט אַ האַק אין האַנט, די האַנט אויפגעהויבן, ווי שמשון הגבור וואָלט זיך פאַרמאָסטן אויסרייניקן די טאַיגאַ... אילושאַ שטייט דערביי און שמייכלט.

ער טראָגט דיקע ברילן אויף זיין גלייכן נאָז, זיינע געקרויזטע רויטע האָר זיינען הויך אויפגעשטעלט, פאַלן אַזש אַריין אין אַ שוואַרצקייט און מאַכן נאָך העכער זיין פיגור וואָס איז אַזוי אויך הויך און גלייך. אילושאַ האָט אַליין אויך ליב איבערדערציילן פון טורמע, פון סיביר, אַז ער איז געווען אַ גוטער פישער, האָט ליב געהאַט גיין אויף יאַגד און אַז אים איז געבליבן אַ באַדערפעניש צו שפילן שאַך. אויף אַ טישל אין אַ ווינקל שטייען טאַקע שאַך פיגורן. צו מיטיק קומען אַננאַס און אילושעס פריינט און חברים, און אַננאַ באַרימט זיך שוין פאַר זיי מיט אונדזער לאַנגער באַקאַנטשאַפט נאָך פון רוסלאַנד, אין דער אונטערערדישער אַרבעט אין קיעוו. ביי אַ סך פון די געסט איז נאָך פריש אין די געדאַנקען די היימישע באַוועגונג און זיי בענקען צוריק קיין רוסלאַנד, זיי פאַרשעלטן דעם טאָג ווען זיי זיינען געפאָרן קיין אַמעריקע, אַנדערע געפעלט גראָד אַמעריקע, זיי גייען אין די נאַכט־שולן, לערנען זיך ענגליש און ווילן זיך וואָס שנעלער אַמעריקאַניזירן.

ביים מיטיק רעדט מען וועגן אַלץ און אַלעמען, וועגן „פאָרווערטס” און דעם רעדאַקטאָר אַב. קאַהאַן; וועגן אַרבעטער רינג; וועגן די גרינדער און די פירער. אילושאַ גלויבט אַז די אַנאַרכיסטישע „פרייע אַרבעטער שטימע” איז די בעסטע צייטונג און אַז איר רעדאַקטאָר יאַנאָווסקי איז דער קליגסטער מענטש. שפעטער זעצט ער זיך שפילן אין שאַך.

מען ווערט פאַרקאָכט אין שפיל. — אילושאַ געווינט! אילושאַ פאַרשפילט! — אַננאַ שטייט אויף אילושעס מזל... גיט אילושאַ עמעצן אַ מאַט, הויבט ער אָן קיבעצן זיין קעגנשפילער. טרעפט, חלילה, אילושאַ פאַרשפילט, מוז מען מיט אים שפילן אַ צווייטן מאָל, און אַ דריטן מאָל, ביז ער מאַטערט אויס זיין אָפּאָנענט צום טויט, ממילא געווינט שוין אילושאַ...

אָט דאָס שאַך שפילן האָט מיר דערמאָנט אין די רוסישע טורמעס, אין די קאַמערן, וואו מיר פלעגן אויסקנעטן פון ברויט די שאַך פיגורן און שפילן אָן אַ סוף און אָן אויפהער, כדי צו פאַרטרייבן די צייט. אילושאַס שפילן האָט אויף מיר אָנגעוואָרפן אַן אומעט, איך בין געווען גערן אַנטלויפן דערפון.

אויף מיטינגען און אין גאַס באַגעגן איך נאָך באַקאַנטע פון רוסלאַנד. זיי לאַדן אונדז איין, מיר בעטן זיי אויך קומען. אַ סך זיינען קליינשטעטלדיקע, אָפּגעשטאַנענע אין זייערע אָנשויאונגען, פילט זיך טאַקע אין זייער לעבן אַזאַ שטילשטאַנד פון קליינבירגער אין זייערע הייזקעס, וואו זיי קויפן צו פון צייט צו צייט אַ שטיקל ניי מעבל, אַ לאָמפּ, אַ ווײ־

כע בעט צום שלאָפן. נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט הויבט מען זיך אָן צוגעוואוינען צום וויג־שטול, צו דער צייטונג וואָס מ׳לייענט, וואו מ׳גיט פּיקאַנטע מעשהלעך, וואָס ציען זיך אין פאָרזעצונגען... זיינען טאַקע די מיטינגען ניט זייער באַזוכט, און די מענטשן האָבן קיין געדולד ניט צו אַ לאַנגן טאָג־אָרדענונג, וואָס דער פּרעזידענט שלאָגט פאָר פאַרן אָוונט. אַלע איילן וואָס גיכער אַהיים, זיך אויסשלאָפן, אויף מאָרגן מאַכן אַ טאָג אַרבעט.

שכנים אין דעם אייגענעם שמאָלן געסל פאַרפירן שמועסן, זאָגן מבינות אויף די נייע זאַכן וואָס מ׳קויפט ביסלעכווייז אין הויז אַריין, אַמאָל רופט מען אַ קערטל מאַכן, זיך פאַרוויילן אַ ביסל. ווייבער רעדן וועגן נייע קליידער, שיינע פאָרהאַנגען און אַמאָל נעמען זיי אויך אַ האַנט אין קאָרטן. אַ קינד איז געבוירן געוואָרן, מאַכט מען אַ „פּאַרדי”, קומען שכנים מיט מתנות. מ׳איז דאָך לעבעדיקע מענטשן; אַלע האָבן דאָך קינדער, און אַלע מאַכן „פּאַרדיס”, מוז מען צאָלן מיט אַ וויזיט, און טאַקע אויך ברענגען אַ מתנה. שטייען געלאָדענע טישן מיט עסנוואַרג, מיט פּרוכט, לעקעך, געטראַנקען און דער עולם, ווי הונגעריקע, פּראַוועון זיך צו. איז טומלדיק און פריילעך אין די „ליווינג רומס”, אין די פילאַדעלפיער הייזקעס.

אַזוי גייט די צייט אין פילאַדעלפיע. פון צייט צו צייט קומט אין שטאָט אַב. קאַהאַן פון ניו יאָרק, דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס”, זאַמעטקין און אַנדערע רעדנער. עס קומען אויך לעקטאָרן ווי זשיטלאָווסקי, ווינטשעווסקי און אַנדערע. גייען יידישע אַרבעטער הערן וואָס זיי האָבן צו זאָגן.

אַב. קאַהאַן איז אין אַמעריקע פון די ערשטע יידישע אימיגראַנטן. פלעגט ער טאַקע כסדר האַלטן אין דערמאָנען דעם רוסישן צאַר און די פּאָגראָמען אויף יידן. שעלט אַב. קאַהאַן מיט קללות, פאַרשעלט דאָס געביין פון די ראָמאַנאָווס, און דאָ און דאָרט זאָגט ער אַריין אַ שאַרף וואָרט דעם רוסישן פאָלק גופא אין ביין אַריין... דאַן צעלאָזט זיך אַב. קאַהאַן מיט ליב געזאַנג צו אַמעריקע, אָנהויבנדיק מיט דער „סטעטשיו אָוו ליבערטי” און ענדיקנדיק מיט דעם, אַז ס׳איז „אָלרייט פאַר יידן אין אַמעריקע”.

זיינען צוהערער צופרידן מיטן נייעם לאַנד אַמעריקע און מיט דעם וואָס אַב. קאַהאַן זאָגט וועגן צאַר און וועגן רוסלאַנד. און ווער רעדט נאָך, אַז אַב. קאַהאַן צעלאָזט זיך וועגן די ווילדע קאָזאַקן, מיט די היטלען אָן אַ זייט, מיט זייערע טשובעס האָר, ווי זיי לויפן אָן מיט זייערע פערד

אויף מענטשן, שמייסנדיק מיט נאַגאַיקעס אויף רעכטס און לינקס, דערמאָנט זיך טאַקע דער עולם אָן די קאָזאַקן מיט עקל און צאָרן. מיין משפחה האָט געלעקט די פינגער פון זיין רעדן. ווען איך האָב געפרואווט אַמאָל זאָגן אַז אַ יידישער רעדאַקטאָר מוז קאָנען רעדן אַ ריינעם יידיש, און אַז רעדן לשון הרע אויפן גאַנצן רוסישן פאָלק איז נישט סאָציאַליסטיש, האָט מען מיך אָנגעקוקט ווי אַ גרינעם.

פאַר די בונדאָווצעס פון דער אַלטער היים זיינען דער „פאָרווערטס" און די „צוקונפט" געווען די אמתע ליכט־טרעגער אויף דער יידישער גאַס. די היימישע סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן און אַנאַרכיסטן האָבן געהאַלטן פון דער „פרייער אַרבעטער שטימע" און חוזק געמאַכט פון „פאָרווערטס" און „מאָרגן זשורנאַל". „דער קונדס", האָט געפליקט פעדערן פון אַלע צייטונגען און זייערע שרייבער, און יאַנאָווסקי, דער ציניקער רעדאַקטאָר פון דער „פרייער אַרבעטער שטימע", איז אַוודאי געווען דער קליגסטער פון אַלע, פלעגן זאָגן די אַנאַרכיסטן.

רוסישע צייטונגען פלעגן אויך אָנקומען קיין פילאַדעלפיא. די בעסטע פון די רוסישע צייטונגען איז דעמאָלט געווען דער „נאָווי מיר" אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג, אַרום וועלכער ס'האָבן זיך גרופירט די אימיגראַנטן וועמען ס'איז טייער געווען דאָס רוסישע וואָרט, די רוסישע ליטעראַטור, וואָס זיי האָבן זיך געסטאַרעט אָנהאַלטן דורכן „נאָווי מיר קלוב", דורך געזאַנג, דראַמאַטישע קרייזן און רוסישע טענץ.

די רוסיש שפּרעכנדיקע יידן און רוסן אין אַמעריקע האָבן זיך געפילט ווי אמתע ברידער און שוועסטער, פלעגן זיי זיך צוזאַמענקומען, זיך אויסמישן, און מיט טיפער בענקשאַפט דערמאָנען צוזאַמען די אַלטע היים, מיט לידער באַזינגען די פרייע, ברייטע סטעפעס, די גרינע, בליענדיקע אוקראַאינע, און אפילו די היימישע בלאָטעס, מיט דער ביטערער אָרעמקייט אין די שטעטלעך. סאַראַ פרייד, ווי היימיש ס'איז געווען אין דעם רוסישן „נאָווי מיר קלוב", וואוהין איך, מיין ווייב און קינדערלעך זיינען געקומען צו אַ וועטשערינקע, וואו מען זינגט „דובינושקאַ" און מ'טאַנצט אַ קאַזאַטשאָק.

דאָרט אין קלוב טרעף איך אויך — איך קען מיינע אויגן ניט גלויבן — פעטיען, דעם מאַטראָס, מיט וועמען איך בין אַמאָל געפאָרן פון אָדעס קיין מאַריופאָל אויף דער שיף „טאַראַס בולבאַ". פעטיאַ האָט מיך דער ערשטער דערקענט, ווייל צוליב אַ שראָם אויפן שטערן האָט זיין פנים זיך אַ ביסל פאַרענדערט און איך האָב אים ניט גלייך באַ־

מערקט. פעטיא רופט מיך אָן ביים נאָמען, און דריקט מיין האַנט מיט אַזאַ ברייד, אַז מ׳שטעלט זי אַזש אָפ קוקן אויף אונדזביידן. — פעטיא! — שריי איך אויס אויפן קול, און ער זאָגט מיר אונטער — פעטיא קוראַטשקין. — ער הזרט איבער זיין צווייטן נאָמען איך זאָל בעסער געדענקען אויף ווייטער. פעטיאס באַגעגעניש דערמאָנט מיר גלייך מאַריופאָל, מינא ראַיגאָראָדסקאַיאַ, דזשעני רייך, לאַפידוס דעם סטודענט, באַריסן און אַנדערע, אויך די צוויי זאַוואָדן, ניקאָפאָלסקי און מאַריופאָלסקי, וועלכע מיר האָבן צוזאַמען געהאָלפן אָרגאַניזירן. ער שטעלט מיך פאָר פאַר איינעם וואָס איז נאָר וואָס צוגעקומען צו אונדזער גרופע: — דאָס איז חבר וואָלאַדאַרסקי, אַ מיטאַרבעטער אין „נאָווי מיר”, — גיט פעטיא צו, און צו חבר וואָלאַדאַרסקין גיט ער אַ זאָג: — און דאָס איז חבר אַראָן, — און ער דערציילט וואָלאַדאַרסקין, אַז איך בין דאָס דער, וואָס האָט אים אַמאָל אַריינגענומען אין דער באַוועגונג.

חבר וואָלאַדאַרסקי איזביינערדיק, זיין פנים מאָגער, זיינע באַקן ביינער מיט אַ לייכטער רויטקייט באַדעקט, אַזאַ פאַרדעכטיקע רויטקייט, וואָס דערציילט וועגן שוואַכע לונגען. איך באַפריינד זיך באַלד מיט וואָלאַדאַרסקין און באַקען ביידן מיט מיין ווייב און קינדערלעך. אַז וואָלאַדאַרסקי און פעטיא דערזעען אונדזערע צוויי יאַטלעך, קענען זיי שוין זיך ניט שיידן מיט זיי.

וואָלאַדאַרסקי און לייטער זיינען זייער גוטע פריינט. לייטער איז אין קלוב שטענדיק פאַרנומען מיט פאַרקויפן די „איסקראַ” און אַנדערע רעוואָלוציאָנערע רוסישע ליטעראַטור, וואָס ער פלעגט קריגן פון אויסלאַנד, כדי צו שאַפן געלט פאַר דער אויסלענדישער גרופע סאָציאַל דעמאָקראַטן. לייטער רעדט שטענדיק רוסיש, און האַלט זיך אין איין קלייבן פאָרן צוריק „צוליגן אַ האַנט”. דערווייל איז ער מיט וואָלאַדאַרסקין שטענדיק געווען פאַרנומען אין „נאָווי מיר” קלוב צו קלייבן געלט פאַר דער ציימונג „נאָווי מיר” און זי פאַרשפרייטן. אין קלוב פלעגט מען אָנגיין מיט לעקציעס, לייען קרייזן, מיט אַ דראַמאַטיש קרייזל, וואָס פלעגט געבן פאָרשטעלונגען פון גאָרקים „נאַ דניע” און טשעכאָווס איין אַקטערס. מיין ווייב שטייט גלייך צו צו די שפילערינס, ווי אַמאָל אין לאָנדאָן. די חברים וואָלאָדאַרסקי, פעטיא, שקאָלניק, און רוטאַוו ווערן שטענדיקע אַריינגייער צו אונדז אין הויז. וואָלאַדאַרסקי פאָרט אָפט קיין ניו יאָרק, וואו די רוסישע קאָלאָניע איז גרויס און פאַרצווייגט, פאַרמאָגט אַ סך פראָגרעסיווע עלעמענטן מיט זייערע הילף־

קאַסעס און אַפילו רוסישע קינדער־שולן. וואָלאַדאַרסקי דערציילט וועגן דער אַרבעט צווישן דער רוסישער קאָלאָניע אין ניו יאָרק און עס פאַרדריסט אים וואָס מ׳טוט ווינציק אַרבעט אויפן קולטורעלן געביט אין פילאַדעלפיע.

איך בין אין ניו יאָרק קיינמאָל ניט געווען, ציט עס מיך אַהין, וואו צייטונגען אויף אַלע שפראַכן גייען אַרויס, און פון וואַנען רעדנער קומען אַזוי אָפט קיין פילאַדעלפיע. משפחה אָבער ראָט ניט פאָרן אין „קעסל גרוב” ניו יאָרק. אמת, מיר זיינען שוין געזעלשאַפטלעך אַריינגעצויגן אין דער פילאַדעלפיער באַוועגונג, איך האָב שוין אַפילו געהאַט מיטינגען מיט שוסטער־יאַטן צו אָרגאַניזירן אַ יוניאָן. און אָט אַזוי ניט באַמערקט לויפט אַריבער דער ווינטער, מיין ערשטער ווינטער אין אַמעריקע.

אָנהויב פרילינג פאַרטראַכט איך מיט לייטערן און סימען צו נעמען אַ דירה צוזאַמען לעבן אַ פאַרק, צוליב די קינדער. אונדזער דירה, אַ גרויס הויז, אויף דער וועסט צוויי און פופציקסטער און עבערדין סטריט, איז איין בלאָק פון פעירמאָונט פאַרק, און איז ווי געוואונטשן פאַר אַלעמען. חבר וואָלאַדאַרסקי קומט צו אונדז אויף יעדן שבת און זונטיק. דאָס איז גוט פאַר זיין שוואַכן געזונט. שקאָלניק, רוטאַוו און פעטיא קוראָטשקין זיינען ליבהאָבער פון דער נאַטור, עס קומט אַריין פרענק קוירק, אַ יונגער מאָלער, מיט וועמען מיר האָבן זיך באַקענט אין אַננאַס הויז, ברענגט ער מיט באַקאַנטע און אין הויז איז פריילעך. ביסלעכווייז ווערט אונדזער הויז אַ מין זאַמלפונקט פון אַרטיסטן, שרייבער און טוער פון דער רוסישער באַוועגונג און דער אַמעריקאַנער. אונדזער דירה ווערט צו קליין פאַר אַלע פריינט, וואָס מיר האָבן דערוואָרבן. פעקלען זיך אַלע צוזאַמען פון הויז אין פאַרק אַריין אויפן טאָג. דער פאַרק איז ווי אַ ברייט פעלד, צעגרינט און צעבליט אויף מיילן ווייט. נאָך אַ טאָג אין פאַרק לאָזן זיך חברה צוריק אין הויז און דער זונטיק פאַרענדיקט זיך מיט אַ היימישער ליאַמע. אין עטלעכע וואָכן אַרום איז דער גרויסער פעירמאָונט פאַרק געוואָרן כמעט ווי אַ היימישע בירזשע, אונדזער גרופקע וואַקסט, אונדזערע געשפרעכן פירן זיך אויף אַ ברייטן מאַסשטאַב, אונדזערע „נאָוואָמירצעס” „מאַכן אַ היט”. רוטאַוו האָט ליב געהאַט זינגען רוסישע לידער און דעקלאַמירן, פלעגט ער זיך פונאַנדערוויגן ביז דער העכסטער אָקטאַווע און פאָדערן מ׳זאָל אים העלפן, זינגען אין כאָר. פלעגן מענטשן זיך קלייבן אַרום אונדז און טאַקע העלפן זינגען...

זומער 1914 ברעכט אויס די מלחמה. דאָס טרעפט אַלעמען ווי אַ דונער. אייראָפּע ברענט! איין לאַנד נאָכן אַנדערן וואַרפן זיך אַריין מיט אימפּעט אין דער מלחמה. שוין פון אָנהויב אָן דערפילט מען אַז מען איז אין אַ וועלט מלחמה.

די מיטגלידער פון „נאָווי מיר קלוב” זיינען פון אָנהויב אָן געווען קעגן קאַפּיטאַליסטישע מלחמות אונטער אַלע אומשטענדן. האָבן מיר טאַקע באַלד גענומען פּראָטעסטירן, עפנטלעך פאַרדאַמען די מלחמה, און אַרויסזאָגן אונדזער מיינונג אומעטום און ביי יעדער געלעגנהייט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז חבר וואָלאַדאַרסקי איז אַ פלאַמענדיקער רעדנער. דער קרייז אונדזערער אין פּאַרק פלעגט צוליב אים אויסוואַקסן אין אַ ריזיקן מאַסן־מיטינג. מיר האָבן געהאַט אַ סך צו ענטפערן די וואָס האָבן באַרעכטיקט מלחמה קעגן רוסלאַנד. דער „פאָרווערטס” און אב. קאַהאַן זיינען געווען גלייך פון אָנהויב אָן פאַר אַ דייטשישן זיג איבער רוסלאַנד. אגב, האָט דער „פאָרווערטס” זיך צעריסן לויבנדיק די דייטשע סאָציאַל דעמאָקראַטן אין רייכסטאַג, וואָס האָבן צו יענער צייט זיך אַרויסגעזאָגט פאַר שטיצן ווילהעלמען אין דער מלחמה, קעגן די פּרינציפּן פון סאָציאַליזם. די שרייענדיקע גרויסע קעפּ פון „פאָרווערטס” האָבן כסדר דערציילט, אַז „די דייטשן נעמען, די דייטשן געווינען”, און זיך געפרייט מיט די מפּלות פון רוסלאַנד. אַ סך לייענער האָט עס געפרייט צוליב זייער האַס צו דער רוסישער צאַרישער רעגירונג, ביי אַנדערע זיינען אָבער פּשוט געשאַפן געוואָרן שאָוויניסטישע שטימונגען קעגן דעם רוסישן פאָלק.

די מלחמה אין אייראָפּע האָט געפלאַקערט, אָבער אַמעריקע איז נאָך געווען גאַנץ ווייט פון שלאַכטפעלד. האָבן מענטשן אין אַמעריקע גאָר דערשמעקט דעם טעם פון מלחמה־„פּראָספּעריטי”: אייראָפּע ברענט, ווערט צעשטערט און אַמעריקע וועט דאַרפן שאַפן פאַר איר סחורות, און מען וועט „מאַכן געלט”. אַנדערע האָט פּשוט געעקלט פון אַזאַ צוגאַנג צו דער וועלט־מלחמה.

אין 1915, קומט אָן קיין אַמעריקע די באַרימטע רוסלענדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שרייבערין און רעדנערין אַלעקסאַנדראַ קאָלאָנטאַי. ביי אירער אַ לעקציע אין פילאַדעלפיע איז וואָלאַדאַרסקי געווען דער פאָרזיצער. אין דער דערעפענונג רעדע האָט ער פאָראויסגעזאָגט אַז די צאַרישע רעגירונג וועט די מלחמה פאַרלירן, אָבער אַז דאָס רוסישע פאָלק גופא וועט פון דעם מוזן געווינען. וואָלאַדאַרסקי האָט גערעדט מיט פלאַם פייער און זיין רעדע האָט געשטימט מיט דעם וואָס קאָלאָנ־

טאַי. האָט אין איר לעקציע שפּעטער בילדלעך און באַלערנדיק אַרויסגעבראַכט.

וואָלאָדאַרסקי האָט יענע נאַכט גענעכטיקט ביי מיר אין הויז. איך זאָג אַרויס מיין מיינונג, אַז עס איז פּשוט אַן עבירה ער זאָל אין אַזאַ צייט אַרבעטן אין אַ שאַפּ, און אַזוי ריידנדיק ביז שפּעט אין דער נאַכט, קומען מיר צום באַשלוס אַרויספאָרן מיט וואָלאָדאַרסקין קיין ניו יאָרק. מיין פרוי האָט שפּעטער צוגעשטימט און ענדע 1915 פאָר איך פריער אַליין אַרויס זען ניו יאָרק.

כמעט גלייך פון סטאַנציע פאַל איך אַריין אין „אַרמאָרי” צום בונדישן יערלעכן באַל, מיט דער האָפענונג צו טרעפן דאָרט מיינע לאַנדסלייט און אַלטע חברים. פּאַסירט טאַקע ווי איך האָב זיך פאָרגעשטעלט: די שטיינערנע אַרמאָרי איז געווען מוראַדיק גרויס און פול געפּאַקט. מ'זיצט אַרום טישן, מ'עסט, מ'טרינקט, מ'זינגט די שבועה, מ'זינגט חסידישע לידלעך, לידלעך פון באַזעצן אַ כלה, געמישט מיט אַ שמחת־תורה לידל, מיט אַזאַ געשמאַק און התלהבות, און אָט לאָזט מען זיך גאָר גיין טאַנצן ווי אין די אַלטע צייטן, אין די קליינע שטעטלעך צו אַ חתונה...

איידער איך קוק זיך ווי געהעריק אַרום, רינגלען מיר שוין אַרום היימישע באַקאַנטע, ווי זיי וואָלטן זיצן און וואַרטן אויף מיר.—אַרטשע! — רופט מען מיך, אַנדערע רופן מיך — אַראָן! יאַקאָוו, אַבראַם! — עס ווענדט זיך ווער אין וועלכער שטאָט האָט מיך באַגעגנט. אָט כאַפּט מען מיך אונטער די הענט, מ'שלעפּט מיך צו איין טישל, אַ צווייטן, יעדערער וויל מיט מיר מאַכן אַ שנאַפּס, אַן „אַמעריקאַנעם שנאַפּס”. — אַהאַ! געזשאַרעטער, טאַרטער, אַרטשע! — שרייט לייבע קאָלעסניק, וואָס האָט מיך דערזען פון דער ווייטן. חיים דער איינבינדער לויפט צו, מיר דערמאָנען זיך ווי מיר האָבן זיך באַגעגנט אין דייטשלאַנד, צוזאַמען געפאָרן קיין לאָנדאָן; בערלין דער סטודענט, שוין אַ דאָקטאָר, כאַפּט זיך קושן. אַלע זיינען שוין בגילופין, יעדערער פאַרלויפט דעם וועג מיט אַ שנאַפּס, מיט אַ פריילעך לידל אויף די ליפּן. עס נעמט ניט לאַנג און איך דריי זיך שוין מיט אַלעמען אין אַ רעדל, אין אַ טאַנץ, אַלע דרייען זיך, און איך אין דער מיט. חברטעס: שרה, באַשע, אַננאַ, לאה; בלאָנדע, שוואַרצע, זיינען זיך אַלע צוזאַמענגעקומען און עס דוכט זיך מיר אַז עס איז אַ חלום. מיר דוכט זיך אַז קיינער ווייס ניט אויף וואָסער וועלט ער איז און איך מיט זיי צוזאַמען דריי זיך, דריי זיך אָן אַן אויפהער. עמעצער טראָגט צו נאָך אַ שנאַפּס, און נאָך אַ שנאַפּס, און מיר איז שוין אַלצאיינס, אין קאָפּ טומלט, אַלץ דרייט זיך ווי אין אַ מיל.

ווען איך האָב געעפנט מיינע אויגן איז שוין געווען גרויסער טאָג. כ׳געפין זיך ערגעץ אין אַ הויז, לעבן מיר שטייט דאַנילקע, נחמה־שרה זיין ווייב, נאָך יאַטן. לייבעטשקע קאָלעסניק מיט זיין דריבנעם שמייכעלע, האַלט ערשט אין מאַכן אַ שנאַפּס פונדאָסניי, און הויך אויפן קול מאַכט ער: — לחיים, צום נייעם יאָר! — חברה לאַכן, קלייבן זיך צו אַ פאָרזעצונג „ליאַמע", אויפן טיש שטייט עסן פון כל־טוב, הערינג, קאַרטאָפל, לאַקס, אייער און בייגל. איינער וויל איבערשרייען דעם צווייטן, דערציילן ווי מ׳האָט מיך געבראַכט אַ שיכורן, און ווי איך האָב געשריען: — לעבן זאָל די רעוואָלוציע! די ניט גראַמע צימערן זיינען פול מיט געלעכטער. שטיי איך שוין אויף מיינע פיס, באַרשט מיט די פינגער מיינע לאַנגע האָר, און לאַך מיט. אין קאָפּ איז שווער, נעפּלדיק, אָבער אַ גרטער שנאַפּס צעוואַרעמט אַלע גלידער. די הערינג מיט קאַרטאָפל איז אַזוי היימיש געשמאַק. לייבעטשקע קאָלעסניק זאָגט אַז ער וועט מיך ניט לאָזן פאָרן צוריק קיין פילאַדעלפיע, חברה פאַרזיכערן מיך אַז איך וועל זיך איינאָרדענען אין ניו יאָרק, ווי ביי זיך אין דער היים.

די זון שיינט אַריין אין די פענצטער, אין דרויסן הויבט זיך אָן אַ שיינער, ניי־יאָר טאָג. מ׳זאָגט מיר, אַז דער טייל פון שטאָט רופט זיך די בראָנקס. אַ וואוילער געגנט, עליע דער הויכער פאַרזיכערט מיך אָבער אַז פאַר אַ פאַמיליע מיט קינדער איז דאָס בעסטע — בראָנזוויל. עס איז ווי אַ יידיש שטעטל, מיט יידישן ברויט, אַלע אַנדערע יידישע מאכלים, אָט ווי באָברויסק אשטייגער. לייבעטשקע קאָלעסניק האַלט, אַז מען קאָן וואוינען וואו מען וויל, — אַבי בלייבן אין ניו יאָרק, בעט ער זיך ביי מיר.

מ׳נעמט מיך אַרוים אויף אַ שפּאַציר איבער בראָנקס. אַ לופטיקער דרויסן, גאַסן ברייטע גרויסשטאָטיקע, בעסער ווי אין פילאַדעלפיע, ס׳איז פיל לעבעדיקער. די פינף און זעקס שטאָקיקע הייזער — אמתע מויערן, אַרום מיט „פייער עסקעיפּס", אויף, הלוואי זאָל מען ניט דאַרפן, אין צייט פון אַ פייער. עס נעמט מיך אָן אַ גרויל אַז איך טו אַ טראַכט ווי עס וואָלט געווען, ווען מ׳זאָל חלילה דאַרפן מיט די קינדערלעך קלעטערן דורך די פאַרדרייטע פייער־טרעפּ אַרונטער...

אין אָט די מויערן וואוינען מענטשן זייער געדיכט. די סטרוקטור פון אַ בינשטאָק, קעמערלעך־איין — קעמערלעך־אויס, אַלע דאָס זעלבע, אַ גאַנצע ריי, ווי איין מאַמע וואָלט זיי געהאַט. פון יעדער געביידע קומען אַרויס אַ סך מענטשן, אַ מאַסע קינדער, איז טאַקע די גאַס פול מיט זיי און דער טומל, איז — טויב צו ווערן. זיי לויפן, קלעטערן, שפּילן

אינמיטן גאַס. וועגענער פאָרן דורך, צעלויפן זיך די קינדער אין אַלע זייטן. פון די גרויסע אָפענע טירן פון די טענעמענט־הייזער קומען אַרויס יונגע ווייבלעך, מאַמעס מיט קינדערלעך אין קערעדזשעס, די קינדערלעך מיט די פנימלעך אַרויף צו דער זון, ווי זיי וואָלטן געוואָלט אַריינכאַפן וואָס מער לופט און זונשיין. אין יעדער טענעמענט־הויז זייגען, דאַכט זיך, פאַראַן מער מענטשן ווי אין אַ פילאַדעלפיער געסל. רעסטאָראַנען אויף יעדן ראָג; גרויסע קראָמען מיט סחורה, געבעקס און ברויטן, ווי זיי וואָלטן גערופן: קומט, קויפט! דער יידיש הערט זיך אויפן קול:

— אַן אמת יידישע שטאָט, — טראַכט איך.

— דער טאָג איז קורץ, — זאָגט מיר אָן לייבעטשקע. דאָס וויל ער אַריינכאַפן מיר ווייזן ניו יאָרקער דאַון טאַון. חברטע לאה שליסט זיך אויך אָן. — מיר מוזן אים ווייזן, — זאָגט זי, — העסטער סטריט, עסעקס סטריט, די „פאָרווערטס" געביידע, ביינאַכט צוגיין אין „טשיינאַ טאַון", — און מיר לאָזן זיך פאָרן מיטן סאָבוויי.

דער סאָבוויי איז געפאַקט, עס שטיקט אַזש. מ'זיצט, מ'שטייט, מ'הענגט אויף די רימענס. אַנדערע, שוין געוואוינט הפנים, האַלטן זיך גאָרניט אָן אָן קיין זאַך, זיי שטייען און לייענען זייערע צייטונגען, — גוטע פאָרער, — טראַכט איך. עמעצער, געבענטשט מיט אַ זיסן דרעמל, איז אָנגעשפאַרט אויף עמעצנס אַקסל און דער עמעצער מאַכט זיך ניט וויסנדיק, שווייגט, אויך זיינע אויגן זיינען ווי אין אַ טומאַן, קלייבט זיך אַליין אפשר אָנשפאַרן זיך אויף עמעצנס אַקסל... מענטשן וואָס פאָרן הפנים ווייט זיצן שטייף איינגעגעסן, לייענען אַ צייטונג אָדער אַ בוך ווי ביי זיך אין דער היים.

— קאַנעל סטריט! — זאָגט לייבע אַרויס, — דאָ וועלן מיר אַרויסגיין, מיט דער באַוערי גיין צום „פאָרווערטס". דאָרטן וועט ער מיר ווייזן וואו די „קאַפיטאַליסטן" וואוינען.

איבער דער באַוערי לויפט דער עלעוויטאָר, לויפט זייער טומלדיק, קוים וואָס איך הער, ווי לייבעטשקע חכמעט זיך איבער די „באַוערי גבירים", אויף וועלכע ער ווייזט מיר אָן. די „גבירים" זיצן, גייען הין און צוריק, בויגן זיך איין און הויבן אויף שטיקלעך סיגאַרעטן לעבן טראָטואַר. פרויען און מענער, פאַר דער צייט פאַרעלטערטע, שרעקלעך אָפגעלאָזענע, מיט אייטערדיקע אויגן קוקן זיי אויף די פאַרבייגייער, בעטן שווייגנדיק מ'זאָל זיי עפעס צוּוואַרפן. אַנדערע, וואָס קענען שוין די מלאכה, בעטן אויף אַ טעפל קאַווע, אַ טרונק שנאַפס. לומפן־פראָלעטאַריער פון דער גאָרער וועלט. וואַרשיינלעך האָט יעדער פון אָט די

אָרעמע אַ געשיכטע מיט אַ קינדערישן, מענטשלעכן אָנהויב, מיט אַ פֿאַמיליע, אַ קינד און א. וו. לייבעטשקע קאָלעסניק איז קיינמאָל נישט געווען צו באַרעדעוודיק. אָבער קוקנדיק דאָ אויף די באַוערי־„גבֿירים“ ברומט ער אַרויס: — דאָס גאָלדענע לאַנד, דער פֿיש שטינקט פֿון קאָפּ...

אויף קאַנאַל סטריט קומט אונדז אַנטקעגן אַ בייביקער מאַן. פֿון זיינע זשילעטן קעשענעס ציט זיך אויף ביידע זייטן בויך אַ גאָלדענע קייט. מיט זיין אויסזען, מיט זיין האַרטן קאַפּעלוש איז ער פּונקט דער היפּוך פֿון די אָפּגעריסענע, הונגעריקע באַוערי־מענטשן. לייבעטשקע ווייזט מיר אָן אויף אים: — זעסט, אַרטשע? ער עסט שוין פֿאַר זיי אויך.

מיר לאָזן זיך ווייטער גיין צו דער „פֿאָרווערטס“ געביידע, די העכסטע פֿון אַלע געביידעס אין יענעם געגנט, און ראָטגער סקווער דערביי איז ווי לכתחילה צום ווייזן וואָס פֿאַר אַן אונטערשייד די הויך איז מיטן נידעריקן גראָז וואָס וואַקסט דאָרט זייער שיטער. מיר בלייבן שטיין און לייבעטשקע ווייזט אַרויף, צום צענטן שטאָק. — זעסט, אַרטשע? דאָרטן זיצט אַב. קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פֿון „פֿאָרווערטס“ אַליין. — ער שווייגט אַ וויילע און גיט צו—און ער מיט זיך פֿאַר די דייטשן...—די חברטע לאה, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשוויגן, איז אַליין אַן אַלטע בונדאָווקע און אַ „פֿאָרווערטס“ לעזערין, מישט זי זיך אַריין, ווי זי וואָלט וועלן פֿאַרענטפֿערן דעם „פֿאָרווערטס“ און אַב. קאַהאַנען: — אַפֿילו אין אַמעריקע האַלט קאָלעסניק אין איין לייענען רוסיש, ער לייענט נאָר דעם „נאָווי מיר“. — ווי זי וואָלט וועלן זאָגן, אַז ווען לייבעטשקע וואָלט געלייענט דעם „פֿאָרווערטס“ וואָלט ער אַזוי ניט גערעדט.

דער געדאַנק אַליין אַז אַ יידישע סאָציאַליסטישע צייטונג האָט אַזאַ הויכע געביידע אין דער גרעסטער שטאָט פֿון אַמעריקע, מאַכט מיך פֿילן זייער גוט. איך ווער באַגייסטערט און טראַכט אַז אין אָט דעם געביידע קען מען אַ סך אויפֿטאָן פֿאַר די מאַסן.

די ענגע גאַסן אַרום „פֿאָרווערטס“ זיינען שמאָלע און שמעלערע, אַלטע, ענגע טענעמענט הייזער און, ווי יאשע גינזבורג האָט מיך נאָך אין באָברויסק געזאָגט, שטייען זיי טאַקע מיט די „בעביכעס אין דרויסן“. קאָלירטע און ווייסע וועש גריסט אונדז, העמדער שאָקלען זיך אויף די שטריק, פּושקאַרטס וואָס פֿאָרן מיטן הינטן פֿאָראויס שטויסן זיך פֿאָראויס צום קונה; בערג מיט באַנאַנעס, מאַראַנצן, עפּל, הערינג גאַנצע פֿעסער אין דרויסן, זויערע אוגערקעס, טליתים און ציצית, העמדער, גאַטקעס, סוועטערס און קליידער, ווי דאָס יידישע פֿאָלק וואָלט געווען

דער באַקליידער און דער פּראָוויאַנט־צושטעלער פון גאַנץ אַמעריקע. קוכנס מיט ציבעלע געבאַקן, בייגל און ברויטן, אַזוי פריש, אַז אמתער היימישער ריח. יידן מיט לאַנגע בערד, יידן מיט בערדלעך, געשוירן און ראַזירט; אַפילו ווייבער אין טשיפּיקעס, ווי אין ירושלים להבדיל. און מאַמע לשון רעדט מען! ממש מ׳שרייט. — קויפט בענענעס! זויערע פּיקלס! געפּיקלטע הערינג! — ניט קיין גרינע הפנים די פּאַרקויפער. אַנדערע רופן אויס זייערע סחורות אין ענגליש. קינדער פון אַלע זייטן שפּילן באַל, לויפן, שרייען, ס׳איז טומלדיק, די באַנען פון דער הויך גיבן צו צום טומל מיט דער פולער האַנט.

לייבעטשקע זעט ווי איך קוק זיך איין, ווי מיינע אויגן צעלויפן זיך, האָט ער הנאה וואָס ער האָט מיך געבראַכט דאַון טאַון, און טוט אַ זאָג: — אַן אמתער מוראַווייניק. אָדעסער מאָלדאַוואַנקע, קיעווער פּאָדאָל, באַפּעפּערט מיט באָברויסקער סלאָבאָדע.

אָט שטעלט זיך לייבעטשקע אָפּ און ווייזט אָן אויף אַ רעסטאָראַן, וואו עס איז אָנגעשריבן „כּשר רעסטאָראַן": — אָט דאָס, זאָגט ער, איז שלומס קאַפע. אַהער קלייבן זיך די שרייבער. דאָ זיצן זיי אָפּ גאַנצע טעג און נעכט. „פאָרווערטס" שרייבער, „טאָג" שרייבער, „פרייע אַרבעטער שטימע" שרייבער, — רעכנט לייבעטשקע אויס, — און פּאָעטן אויך. — חברטע לאה שלאָגט פאָר אַריינגיין טרינקען אַ טעפּל קאַווע, אַגב טאַקע זען די מענטשן און נאָכדעם גיין צו דער „פאָרווערטס" געביידע.

אין שלומס קאַפע איז געדיכט, ביי די טישן און טישלעך זיצן און שטייען גרופּעס מענטשן. מ׳עסט, מ׳טרינקט, אַ זופּ, אַ וואָרט, מיטן ביסן אין מויל רעדט מען ווי דאָס עסן איז אַ ביי־זאַך, דער עיקר איז דאָס רעדן.

מיר זיינען אַלעמענס פּנימער אינטערעסאַנט. דעם און יענעם שרייבער שוין געזען אָדער געלייענט, ווילט זיך טאַקע בעסער באַטראַכטן זייערע געזיכטער, אָבער לייבעטשקע איז ניט פון די זיצנדיקע, ער רופט שוין גיין צו דער „פאָרווערטס" געביידע, וואו עס געפינען זיך דער אָפיס פון אַרבעטער רינג, די יידישע געווערקשאַפטן און מיטינג־זאַל.

שרייבער, טוער, אַרבעטער גייען אַרויס פון דער געביידע, עס פילט זיך אַ שטאַרקע באַוועגונג, ווי אויף אַ היימישער אַרבעטער בירזשע. מיט גרויס רעספּעקט קוק איך אויף אַלץ און אַלעמען. איך בין מקנא די וואָס זיינען שוין אַריין טיף אין דער באַוועגונג, און האָף אויך צו ווערן אינגיכן איינער פון זיי.

ס'איז שוין געוואָרן שפּעט אין אָוונט. עס בּרענען שוין די עלעקטרישע לאָמפּן. די טענעמענט הייזער האָבּן איינגעשלונגען די וועש פון די שטריק, האָבּן אַריינגענומען דאָס בעטגעוואַנט פון די בּאַלקאָנען. די פּושקאַרטן סחורות מיט די פּעדלער האָבּן אָפּגעטראָטן דער נאַכט. אין גאַס איז פרייער געוואָרן. מענטשן איילן אין טעאַטער, צו אַ „שאָו" הפּנים. יונגע מיידלעך און בחורים שפּאַצירן, און די בּאַוערי מענטשן שלעפּן זיך נאָך אַלץ ווי שוואַרצע שאָטנס, אָדער זיצן איינגענורעט אויף די טרעפּלעך און אין אָפענע טירן. די נאַכט דעקט צו די נאַקעטקייט פון דעם צעשויבּערטן דאַון טאַון.

אין „טשיינאַ טאַון" אַרום דער בּאַוערי, ווינקען די לעמפּלעך אין די שמאָלע געסלעך פאַנטאַסטיש. מענטשן גייען געדיכט. טרעפּ אַרויף פירן צו אַ זאַל, וואָס איז אָריענטאַליש געמאָלן, כינעזער מיט קרומלעכע אויגן, דינע לאַנגע וואָנצעס, אין קליידער פון קאָלירטן זייד, מיט פּאַנטאָפּלעך, זיצן אין די ווינקלען בּיי קליינע מיניאַטור טישלעך און קוקן אויס ווי געמאַכטע פיגורן. די קעלנער, אין כינעזישע קליידער, מיט געלע געזיכטער, קומען צו פאַרנויגן זיך, נעמען אָרדערס, דערלאַנגען עסן און טרינקען. מ'זיצט און מ'איילט זיך ניט אַוועקצוגיין. מ'עסט די מאָדנע מאכלים און מ'טרינקט טיי פון די קליינע טעפּעלעך.

רחלע אין אַמעריקע

ערשט אויף מאָרגן נאָכן בּונדישן בּאָל, אויף וועלכן איך בּין געווען בּגילופין און ניט געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בּין, האָבּ איך זיך דערמאָנט אַז איך האָבּ דאָרטן בּאַגעגנט רחלען, נאָר גערעדט מיט איר זייער ווייניק. מיין איבּערראַשונג איז געווען זייער גרויס צו בּאַגעגענען זי אין אַמעריקע.

— נאָך אַלץ אַ מיידל, — האָט מיר ליבּעטשקע איינגערוימט אַ סוד.

זי האָט מיך דערמאָנט אָן מיין רייזע אויפן שיף אין קיעוו, מיין ערשטע בּאַגעגעניש מיט איר און קלאַראַן, איר נאַאיוון געלעכטער, איר לעבּעדיקייט, אירע חן גריבּלעך אין די בּאַקן, אירע ווייסע ציינער, וואָס זי פלעגט אַנטפּלעקן בּיים לאַכן. אַ מיידל געווען פול מיט חן. נאָכדעם ווידער אין קיעוו, און נאָך אַמאָל בּיים פּאָגראָם אין קיעוו. אין מיינע געדאַנקען גייט דורך רחלעס בּיאָגראַפיע, ווי איך האָבּ געוואוסט וועגן איר, כמעט ווען זי איז נאָך געווען אַ קינד.

רחלע איז געווען אַ מיידל, מיט אַ גוט האַרץ און אַ גוטער נשמה. זי האָט ליבֿ געהאַט דעם בוך, און געהאַט גרויס דרך ארץ פאַר די וועלכע זיינען געלערנט, ריידן אַ שיינעם רוסיש. אָבער קומענדיק פון אַ משפּחה מיט אַ סך שוועסטער, אין אָרעמקייט, איז רחלען ניט באַשערט געווען זיך אַליין צו לערנען און זי איז יונג געוואָרן אַ נייטאָרין. יאַטן האָבן רחלען גיך באַמערקט, ווייל זי איז גאָר יונג אויסגעוואַקסן אַ גרויס מיידל און זיך גענומען פּוצן אין די קליידער פון איר עלטערער שוועסטער, אַרויסגיין צווישן מענטשן, און זי האָט אויסגעזען עלטער ווי זי איז געוועזן. האָט מען זי איינגעלאַדן אין „קרייזלעך", עקסטערנע און סטודענטן פלעגן זיך מיט איר חברן, האָט טאַקע רחלע גערעדט אַ שיינע שפּראַך, אָבער קיין עלעמענטאַרע בילדונג האָט זי ניט געהאַט, שרייבן גראַמאָטנע ניט געקענט, און לייענען ערנסטע ביכער ניט געוואוסט ווי. מיט אינטעליגענטן און סטודענטן איז זי שטענדיק געווען אויסגעבונדן און זי האָט געוואוסט, אַז זי איז שיין, אָנציענד, אַ סימן, אַלע ווילן מיט איר אַרומגיין. האָט זי איבערגעריסן מיט איר חבר, אַ שניידער, וואָס האָט זי ליבֿ געהאַט ווי דאָס לעבן, אויף אַ חברישן אופן אים דערקלערט: — שלמה! איך בין אַ יונג מיידל, אַליין ניט געלערנט און אָרעם, אָבער אַ מאַן וויל איך נעמען אַזאַ, וואָס זאָל מיך אויסלערנען צו זיין מיט לייטן גלייך.

אַ לאַנגע צייט שפּעטער פלעגט רחלע, אַ לאַכנדיקע און ווי מיט חרטה דערציילן איר חברטע, קלאַרען, ווי שלמה האָט זי „ווי מיט אַן אַרשין אָפּגעמאָסטן", איר קורץ געזאָגט: — „רחלע! איך האָב דיך ליבֿ ווי מיין לעבן", האָט איר אַ קוש געגעבן און איז אַוועק ווי אין וואַסער אַריין.

זאַכאַראָוו, דער רוסישער סטודענט אין קיעוו, האָט זי ליבֿ געהאַט און זי וואָלט מסתמא געלעבט ביי אים ווי אַ פּריצטע, אָבער זי האָט צופיל ליבֿ געהאַט איר טאַטן, דעם אַלטן שוחט, און האָט ניט געוואַגט ברענגען אַ „גוי" אַהיים. בראַכאַוויטש דער סטודענט האָט זי ליבֿ געהאַט, און זי אים אויך, האָט ער אָבער אויסגעשטודירט אויף דאָקטער, און אין דער לעצטער מינוט חתונה געהאַט מיט אַ רייכער מיידל, כדי צו עפענען אַן אָפיס. אַנדערע זיינען געווען פאַרליבט אין איר און זי האָט זיי צוריקגעוויזן, און ווען זי האָט זיך גוט אַרומגעזען איז זי שוין געווען אַ באַיאָרנטע מיידל, וואָס האָט פאַרשפּעטיקט חתונה האָבן. האָט זיך רחלע מישב געווען און זיך געלאָזט קיין אַמעריקע צו אירע שוועסטער, וואָס האָבן גראָדע חתונה געהאַט מיט אַרבעטער, — און זיינען פריער אַוועק

קיין אַמעריקע. זיי האָבן רחלען ניט פאַרגעסן און זי האָט זיך באַזעצט אין אַמעריקע אַרום אירע שוועסטער.

אין בראָנזוויל.

עליע דער הויכער פון באָברויסק האָט מיר צוגעזאָגט ווייזן בראָנזוויל, מיך באַקענען מיטן געגנט וואָס איז נאָענט צו דער פאַבריק אין ברוקלין, וואו אַבראַמטשיק דער אָדעסער וויל מיך אַרויפנעמען אַרבעטן. ער האָט מיך געבעטן זיין אַ גאַסט ביי אים. ער אַליין שטייט אין אַלס „באָרדער" ביי חברים און פילט זיך דאָרט ווי ביי זיך אין דער היים.

דאָראַ, די חברטע, אַ מוטער פון צוויי קינדער, איז אַ בריה, אַ גרויסע באַלעבאָסטע אין הויז. אַרבעט מיט איר מאַן אין אָפענעם דרויסן, ביי געביידעס. דער מאַן זעליק, איז אַ שטאַרקער, געזונטער אַרבעטער, פאַר אים האָט מען נאָך אין מינסק געהאַט דרך ארץ: פון סטרייקברעכער און פראָוואָקאַטאָרן האָט ער די הויט געשונדן... האָט מען וועגן אים וואָס צו דערציילן.

עליע דער הויכער איז שוין דאָס דריטע יאָר אין אַמעריקע. זיין ווייב מיט די פיר קינדער האָט ער שוין לאַנג געשיקט אַ שיפסקאַרטע, נאָר איבער דער מלחמה וואָס האָט פלוצלונג אויסגעבראָכן ווייסט ער ניט וואָס מיט זיי האָט פאַסירט. דערווייל זיינען דאָראַס מאכלים אים זייער היימיש און זיין אין אַ הויז מיט צוויי שיינע קינדערלעך איז אַ סך פרייליכער. מיט זעליקן אַרבעט ער אויף די געביידעס אין שותפות און זיי גייען אָן מיט דער אַרבעט זייער גוט. ביי עליען קריגט זעליק דעם שכל און ביי זעליקן קריגט עליע דאָס געזונט. ניט נאָר ביי זעליקן איז עליע דער קאָפ מענטש, נאָר אַלע בויער, סטאָליאַרעס פון דער היים, דענקען אַז עליע איז אַ קלוגער יאַט, אַ באַלעזענער. אַז ער טוט אַ לייען עפעס אין בלאַט איז אַ מחיה צו הערן. זעליק האָט פאַר אים דרך ארץ און דאָראַ קוקט אים אָן מיט פאַרחלומטע אויגן און דערמאָנט מיט בענקשאַפט די היימישע מינסקער לייען-קרייזלעך. איז טאַקע עליע ניט ווי אַ „באָרדער" אין הויז נאָר אַ חבר, איינער פון דער פאַמיליע, אַן אייגענער מענטש.

— ער איז אָבער אַ שוואַכער מענטש, — קלאָגט זיך דאָראַ פאַר מיר, — רק ער קריגט אַ „קאָלד". — אין אַזעלכע פאַלן בלייבט עליע אין הויז אין זיין צימער, ליגט אַ טאָג אָדער צוויי, און דאָראַ איז דאַן

צו אים ווי „אַ מאַמע אַליין". דורכן טאָג גייט ער אַרום אין זיין שלאָףראָק, וואַרעמט זיך מערסטנס אין קיך, וואו דאָראַ באַקט און קאָכט וועטשערע. צו פאַרטרייבן די צייט לייענט ער פאָר שלום עליכמען, ער האַלט אַז שלום עליכמס זאַכן קאָן מען לייענען עטלעכע מאָל.

דאָראַ האָט זייער ליב מענטשן. זי בעט איך זאָל אַריבערברענגען מיין פאַמיליע פון פילאַדעלפיע און זיין אין איר הויז ביז מיר וועלן קריגן אַ דירה אין בראָנזוויל, ערגעץ לעבן זיי.

אויף דע־קאַלב עוועניו, אין ברוקלין, וואו אַלבערטס שוך פאַבריק געפינט זיך, איז אַן אמתע שוסטער בירזשע. דאָרטן זיינען צעוואָרפן אַ סך שיך פאַבריקן. אין מיין פאַך איז לעבעדיק. מיטיק־צייט און נאָך דער אַרבעט שיטן זיך אַרויס די אַרבעטער אין דרויסן. באַגעגן איך טאַקע אַ סך אַרבעטער נאָך פון דער אַלטער היים: אָדעסער, קיעווער, יעקאַטערינאָסלאַווער, און אויך לאָנדאָנער, מיט וועמען איך האָב דאָרט געאַרבעט. מ'כאַפּט זיך אַרום. אַ קליין וועלטל, מ'טרעפט זיך.

אין ברוקלין, ניו יאָרק, פונקט ווי פריער אין פילאַדעלפיע נעמט מיך דער פאָרמאַן אַרויף אַרבעטן אין „זיין" פאַבריק, ווייל ער קען מיך „יוזן". דאָ אין ברוקלין נעמט מיך אַרויף יאַשקע „דיעשאָווקע", אַן אָדעסער, אַ פאָרמאַן אין אַ פאַבריק אויף דע־קאַלב עוועניו. ס'איז אַ יוניאָן שאַפ. מיט רעגולערע שטונדן, אַן אַכט שעהדיקן אַרבעטס טאָג, ווי געוואונטשן.

די יוניאָן, וואו מ'נעמט מיך אַריין פאַר אַ מיטגליד, איז די „יונייטעד שו וואָרקערס" (די פאַראייניקטע שיך אַרבעטער). מיט אַ יוניאָן ביכל אין קעשענע, פיל איך זיך שוין ניט אַליין.

איך ברענג אַריבער די פאַמיליע קיין ניו יאָרק. איך פאַרדין דאָ כמעט צוויי מאָל אַזוי פיל ווי אין פילאַדעלפיע. קיין מאַיאָנטקעס האָבן מיר אין פילאַדעלפיע ניט אָנגעקליבן, זיינען מיר גרינגע פאַסאַזשירן. איידער מיר געפינען אַ דירה פאַר זיך אין בראָנזוויל, זיינען מיר גוטע געסט ביי דאָראַן אין הויז.

מיר כאַפּן אַ שפּאַציר מיט דאָראַן און עליען איבער פיטקין עוועניו און אין די אַרומיקע בראָנזווילער געסלעך און מיר פילן זיך ווי אין אַ היימיש שטעטל. אמתער „ירושלים". די גאַסן זיינען פול מיט יידן. אפילו ציגן און בהמות, מיט הינער אין די הויפן. פיטקין עוועניו קוקט אויס ווי אַ יעראָסלאַווסקע גאַס אויפן פאָדאָל, אין קיעוו, דער חילוק איז נאָר וואָס מ'איז אין בראָנזוויל מיט וואוינרעכט דערצו....

דער בראָנזווילער לייבאָר ליסעאום, וואוהין עליע דער הויכער פירט אונדז אַריין, אַריינגעבן אונזערע טראַנספּערס אין מינסקער ארבעטער רינג ברענטש, איז פול מיט מענטשן. מ׳קומט אהין מיט די ווייבער און קינדער, ווי אין אַן אַרבעטער היים. מ׳נעמט אונדז אויף ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

איך בין איבערראַשט פונעם לייבאָר ליסעאום, דער אַרבעטער היים פאַרן אַרבעטער רינג, פאַר יוניאָן מיטינגען, לעקציעס, דער קינדער צענטער, מיט געזאַנג און פאָרשטעלונגען. די סאָציאַליסטישע פאַרטיי האַלט דאָרטן אויך אָפּ אירע פאַרזאַמלונגען.

די מלחמה אין אייראָפּע האָט געשטויסן מענטשן צו די אַמעריקאַנער ברעגן; געבראַכט שרייבער, געלערנטע, סטודענטן, וואָס האָבן שטודירט אין אויסלאַנד, האָבן זיך ניט געקענט אומקערן צוריק קיין רוסלאַנד, האָבן זיך געלאָזט קיין אַמעריקע. עס נעמט ניט לאַנג, און דער „פאָרווערטס” זאָגט אָן וועגן דעם אָנקומען פון אַ נייעם „נאָוועליסט, שרייבער, געלערנטן און קעמפער, מ. אָלגין.

אָלגין איז שוין געווען באַוואוסט אָלס זשורנאַליסט, רעדנער אין רוסיש און אין יידיש, און אַ שטאַרקער קעגנער פון מלחמה. עס קערט אַ וועלט מיט אָלגינען. ער שרייבט אין „פאָרווערטס” און אין „נאָווי מיר”. זיינע אַרטיקלען ברענגען אַריין אַ פרישן קוואַל געפילן און געדאַנקען, זיי אָטעמען מיט אַ ניי לעבן. שפּעטער האָט אָלגין אָנגעהויבן אַרויסטרעטן אויף מיטינגען קעגן מלחמה און, מיט זיינע שילדערונגען וועגן דער אונטערערדישער באַוועגונג אין רוסלאַנד, האָט ער געוועקט סימפּאַטיע צום רוסישן פאָלק פאַר זיין געראַנגל קעגן דעם ברוטאַלן צאַר און זיינע משרתים.

דאָס לעבן אין ניו יאָרק איז דעמאָלט געווען פאַרכאַפּנדיק אינטערעסאַנט.

פּרעזידענט ווילסאָן און די מלחמה אין אייראָפּע

פּרעזידענט ווילסאָן, דער קעגנער פון מלחמה, וועמעס לאָזונג אין צייט פון די וואַלן איז געווען „קעגן מלחמה”, האָט גענומען צוגרייטן דאָס לאַנד צו מלחמה. אַ פּראָפּאַגאַנדע קעגן דייטשלאַנד, קעגן דעם קאַיזער, דעם מערדער ווילהעלם. פאַר „דעמאָקראַטיע” פאַרפּלייצט אַלע ציי־

טונגען, כאַפּט אַרום גאַנץ אַמעריקע. אַמעריקע גרייט זיך אַריינצוטרעטן אין דער מלחמה אויף דער זייט פון די עליים.

די גרויסע ניו יאָרק, מיט דעם געמיש פון אַלע פעלקער פון אייראָפּע, איז אין פולן בּרויז. דער „פּאָרווערטס", דער „טאָג", דער „מאָרגן זשורנאַל", די גאַנצע יידישע פּרעסע איז פּאַרנומען מיטן גורל פון דעם יידישן פּאָלק אין אייראָפּע. די רוסישע צייטונגען שפּיגלען אָפּ דעם טיפן אינטערעס, וואָס די רוסישע קאָלאָניע אין אַמעריקע האָט צו די אייגענע אין רוסלאַנד און, ווי אַלע מאָל, זיינען יידישע צרות דאָפּלטע. די מלחמה פּלאַקערט, עס בּרענט אַ וועלט. די האָפענונג, אַז פון דער וועלט־מלחמה וועט אויסוואַקסן אַ בּעסערע וועלט ווערט גרעסער און שטאַרקער. אַלעמען, יידן און ניט יידן, האָט די אַלטע סיסטעם פון אייראָפּע געטריבּן פון דער היים, און דאָס בּייטן פון דער סיסטעם מיינט פּאַר אַ סך די מעגלעכקייט פון אַ צוריקקער אין די אַלטע היימען.

אין בּראָנזוויל, וואו מיר האָבּן זיך בּאַזעצט, פלעגן פּילאַדעלפּיער אַרויסקומען אונדז געוואויר ווערן, זען אונדז מיט אונדזערע קינדערלעך, זען ניו יאָרק. וואָלאָדאַרסקי פלעגט קומען יעדע פּאָר וואָכן און אַמאָל יעדן „וויקענד" צום „נאָווי מיר", וואו ער איז געווען אַ מיטאַרבּעטער. אים האָט זיך געוואָלט זיין נעענטער צו דער צייטונג, נעענטער צו דער גרויסער רוסישער קאָלאָניע, צו די מענטשן וועלכע זיינען געווען אַ טייל פון דער „ראַדינאַ". אגב, זינט די מלחמה אין אייראָפּע האָט זיך צעפּלאַקערט, פלעגט ער האַלטן אַז מען דאַרף זיין גרייט פּאַר רעוואָלוציעס אין דער גיכער צוקונפט.

מיר אַליין האָבּן אויך געגלויבּט און געהאָפט אויף אַ גיכער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד און אין אייראָפּע, וואָס וועט מאַכן אַ סוף צו דער מלחמה. און מיר זיינען ניט געווען די איינציקע. די רוסישע קלובן זיינען פול געוואָרן מיט פּראָגרעסיווע און רעוואָלוציאָנערע מענטשן, וואָס האָבּן גערעדט רוסיש ניט טראַכטנדיק שטאַרק וועגן צופּאַסן זיך צום אַמעריקאַנעם לעבּן. צו אַ „פּירושקאַ" האָט מען געזונגען רוסישע לידער, לעקציעס האָט מען געגעבּן אין רוסיש, מ'זאָל חלילה אַ טראָפּעלע פון דער שפּראַך ניט פּאַרלירן.

אַ גרויסע וועלט ניו יאָרק. מיינע אויגן צעלויפן זיך אין אַלע זייטן. דאָס יידישע לעבּן מיט דער יידישער ליטעראַטור און טעאַטערס; די בּאַוועגונג; די יוניאָנס, דער אַרבּעטער רינג בּרענטש, וואו איך ווער זייער טעטיק, און עס ווילט זיך לערנען פון נייעם לעבּן אין אַמעריקע. אין

דער אַמעריקאַנער יוניאָן איז אוודאי אינטערעסאַנט צו אַרבעטן, אָבער מ׳מוז זיך אַמעריקאַניזירן. אין דער רוסישער קאָלאָניע, וואָס איז מיר אַזוי נאָענט און טייער, דאָרט איז די ברענענדיקע פראַגע געווען — אַ שנעלע רעוואָלוציע אין רוסלאַנד.

אין דער שיך-אַרבעטער יוניאָן.

אַרבעטנדיק אין פאַבריק, האָב איך נאַטירלעך געמוזט אָפט קומען אין דער יוניאָן, וואו מיר פלעגן אָפּהאַלטן אונדזערע שאַפּ-מיטינגען, ווי אויך די וועכנטלעכע מיטינגען פון דער יוניאָן גופא. מיר איז געפעלן געווען די געוואוינהייט פונעם אַמעריקאַנעם אַרבעטער צו פאַרזאַמלונגען, צו ריידן און אויסדריקן זיך. דער עולם האָט מיר אָבער אויסגעזען צו רואיק: ער הערט ווי מ׳רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן, ווי כדי פטור צו ווערן פון עפּעס, און צעגייט זיך אַהיים. צו גרעסערע פאַרזאַמלונגען פלעגן קומען די פירער פון נאַציאָנאַלן אָפיס שוין מיט אַ צוגעגרייטער סקאַרבאָווער רעדע, וואָס פלעגט זיך אָנהויבן מיט „שוועסטער און ברידער”, און צום סוף פון מיטינג צונויפקלייבן די „דיוס” וואָס מיר צאָלן איין יעדע וואָך, ווייל אַלץ גייט צום נאַציאָנאַלן אָפיס אין באָסטאָן, וואו ס׳איז געווען די היים פון די „יונייטעד שו מייקערס”, פון דאָרטן פלעגן אַרויסגעשיקט ווערן „ביזנעס אַגענטן” צו פירן די יוניאָנס. אין ניו יאָרק פלעגט מען כלומרשט אויך אויסקלייבן „ביזנעס אַגענטן”, אָבער בלויז מיט דער גוטהייסונג פון אויבן...

אין יענער צייט איז אין פאַך געווען אויך אַ צווייטע יוניאָן, „די בוט און שו וואָרקערס”, אַן ענלעכע יוניאָן פאַרבונדן מיט דער אַמעריקאַן פעדערעישאָן אָף לייבאָר. אין דער „יונייטעד שו מייקערס” האָט מען זי גערופן די „באָסעס יוניאָן”. פלעגט די „יונייטעד” רופן אַ סטרייק, פלעגט די „בוט און שו וואָרקערס” יוניאָן ניט אָנערקענען אים און סטאַרען זיך, אין טומל פון סטרייק, מיט דער הילף פון די באַלעבאַטים, פאַרכאַפּן דעם אָדער יענעם שאַפּ. דער קאַמף צווישן די צוויי יוניאָנס האָט זיך געפירט שוין אַ לאַנגע צייט, אָבער ביידע יוניאָנס האָבן אויסגעמיטן צו קעמפן קעגן די באַלעבאַטים, כדי ניט צו פאַרלירן דעם קאָנטראָל איבער די שעפּער, וואָס זיינען שוין געווען איינגעטיילט צווישן זיי. אָרגאַניזירן די ניט-אָרגאַניזירטע שעפּער איז געווען שווער, ווייל ביידע יוניאָנס האָבן געשטערט איינע די אַנדערע. אָנהענגער פון איין יוניאָן

האָבן ניט געקענט אָנקוקן די פאַטריאָטן פון דער צווייטער יוניאָן, איין יוניאָן האָט שטענדיק באַשולדיקט די צווייטע אין „סקעבעריי”. פון ביידע יוניאָנס איז די „יונייטעד שו מייקערס יוניאָן” געווען יינגער, מער פאָפולער און אויך ראַדיקאַלער. אָפט האָט פאַסירט אַז ביידע יוניאָנס זיינען געווען פאַרטראָטן אין איין שאַפ. למשל, די צושניידער האָבן באַלאַנגט צו דער „יונייטעד שו מייקערס יוניאָן” און די „פיטערס” צו דער „בוט און שו וואָרקערס יוניאָן”. די צעטיילונגען האָבן, פאַרשטייט זיך, געלוינט בלויז די באַלעבאַטים.

אָט אין אַזאַ יוניאָן שאַפ, מיט צוויי יוניאָנס, האָט „יאַשקע דיעשאָווקע”, דער אָדעסער, געשפילט אַ ראָליע אַלס פאָרמאַן. מר. דזשאָו האָט מען אים שוין גערופן אין אַמעריקע. נאָך אין אָדעס איז יאַשקע ניט געווען קיין פאַרשלאָפענער. ער פלעגט זיך פוצן אין אַ ווייס געקראַכמאַליעט העמד מיט אַ שניפס. ער פלעגט דורכגיין אין איילעניש די אַרבעטער בירזשע, אַריינשטעקן די נאָז, הערן וואָס טוט זיך דאָרט. אין קאָרטן איז ער געווען אַ טייוול און געמאַכט אַ שנאַפס ווי אַ כוואַט.

פון אַ דאַרן בחור מיט שוואַרצע פאַרדרייטע וואָנצעלעך איז דזשאָו אין אַמעריקע געוואָרן אַ סך פולער, זיין גלאַט ראַזירטער פנים האָט געקראָגן אַ טונקעלן גלאַנץ, די דינע געשאָרענע שלייפן זילבערן זיך, די האָר פון שטערן אַרויף גלאַט פאַרקעמט און גלאַנצן ווי מיט פעטס באַשמירט. זיין זיידענע קאָלירטע העמד בלעזלט זיך, די אַרבל זיינען פאַרקאַשערט אַרויף, מעשה שווערער אַרבעטער. זיין מזל, זאָגט דזשאָו, האָט אים באַגליקט צו ווערן אַ פאָרמאַן אין אַמעריקע. די אַרבעטער האָבן מיר דערציילט אַן אַנדער מעשה ווי דזשאָו איז געוואָרן אַ פאָרמאַן. ווען ער איז אַריין אַרבעטן אין אַלבערטס פאַבריק איז זי נאָך ניט געווען קיין יוניאָן שאַפ. דזשאָו פלעגט דעם באַלעבאָס דערציילן „וואָס מען דאַרף”. ווען מ'האָט געהאַלטן אין מאַכן די פרייזן אין שאַפ פלעגט ער שווייגן, זיך ניט מישן, ווי ס'איז ניט זיין עסק, אָבער פון אַ שמייכעלע צום באַלעבאָס האָט שוין יענער פאַרשטאַנען וואָס צו ענטפערן די אַרבעטער. האָט דער באַלעבאָס ביי עמעצן געמאָנט גוטע אַרבעט, פלעגט דזשאָו הינטערוועגס וואַרפן אַ בליק, ווי איינער זאָגט: פון אַזאַ קאַליקע ווילסטו האָבן גוטע אַרבעט? אָדעסער יאַטן, שטעפער, אין שאַפ פלעגן ניט פאַרשווייגן און דערפאַר אים גערופן „דיעשאָווקע”.

— וואָס ווייסט אַמעריקע וואָס „דיעשאָווקע” מיינט? — האָט דזשאָו, מיט פאַרשטאָכענע אויגן, שפאַסיק אַ זאָג געטאָן, שמייכלענדיק דערביי, ווי עס אַרט אים ניט וואָס מ'רופט אים אַזוי. איין מאָל, אין

אַ שיינעם טאָג, קומט דער באַלעבאָס אין שאַפּ אַריין, דזשאָו גייט אים נאָך, ווי תמיד, פון הינטן, און דער באַלעבאָס זאָגט אָן די גוטע בשורה, אַז פון היינט אָן און ווייטער איז דזשאָו דער פאָרמאַן אין שאַפּ. מיט אַ שמייכעלע פון אַ „דיעשאָווקע" צו די אַרבעטער, האָט דזשאָו געוואָלט ווייזן אַז ער וועט זיין אי מיינער, אי דיינער...

ער האָט זיי אָבער גענאַרט. דעם באַלעבאָס האָט ער געדינט ווי אַ הונט, זיך געהאַלטן אין איין רייסן מיט די אַרבעטער, איז געווען עמעצער קעגן, האָט ער אים אַוועקגעשיקט, און וועמען ער האָט געוואָלט אונטערקויפן האָט ער צוגעשאַרט אַ פעט בינטל אַרבעט.

אין דער יוניאָן האָבן יאַטן געאַרבעט מעשים צו מאַכן אַלבערטס פאַבריק פאַר אַ יוניאָן שאַפּ. נאָך אַ לאַנגן, ביטערן סטרייק איז דזשאָו שיר ניט אַרויסגעפאַלן פון זיין פאָרמאַן דזשאַב. נידעריקער פון גראָז איז ער דעמאָלט געווען, מיט די אַרבעטער איז ער דעמאָלט געוואָרן אַ גאַנצער פאַני־בראַט, אָבער מיטן באַלעבאָס פאַרבליבן ווי פריער. גאַנץ שנעל איז דער באַלעבאָס מיט יאַשקעס הילף געוואָרן אַ גאַנצער ווייסער וואָס אין דער יוניאָן טוט זיך און שוין געוואוסט ווי אַרומצוגיין די אַרבעטער. מיר האָט אויסגעקוקט מאָדנע אַזאַ מין יוניאָן שאַפּ. צוזאַמען מיט עטלעכע היימישע גוטע יאַטן, אַריבערגעקומענע פון פאַרשיידענע שטעט אין רוסלאַנד, האָבן מיר זיך גענומען פירן די יוניאָן־אַרבעט אויפן היימישן שטייגער. ס'איז נויטיק געוואָרן צו קענען דעם שונא אין שאַפּ, היטן זיך פון די „דיעשאָווקעס", אָרגאַניזירן זיך בעסער. כדי אַרויסצורופן אַקטיווע אַרבעט ביי די פּשוטע אַרבעטער אין די יוניאָנס איז גרינטלעך נויטיק געוואָרן אַ קריטיק פון דער פירערשאַפט אין די יוניאָנס. די קריסטלעכע קאַטערס אין מיין פאַך האָבן זיך געפּוצט אין ווייסע העמדער, אין שניפּסן, דוירבים, און מיט זייערע אייגענע אינטערעסן אין שאַפּ האָבן זיי זיך ווינציק וואָס אָפּגעגעבן. זייערע געשפּרעכן האָבן זיך געדרייט אַרום אַ „באָל געים", אַ „פאַיט", מ'האָט זיך געוועט אויף פערדלעך, און געקוקט אויף די „גרינע פון רוסלאַנד און אַנדערע אייראָפּעאישע אַרבעטער, ווי אויף מענטשן, וואָס זיינען געקומען אַרונטערצורייסן זייער הויכן „סטאַנדאַרד". מיט פאַרריסענע נעזער פלעגן די דאָזיקע „קאַטערס" אויסמיידן די „פיטערס", וואָס זיינען מערסטנס געווען יידן, קאַמאַשן־שטעפּער און נאָך פון דער היים. די „פיטערס" אין די שעפּער זיינען געווען אמתע שוסטער, אייראָפּעאישע, יידן, איטאַליענער, פּאָליאַקן, פון אַנדערע פעלקער, יעדער האָט גערעדט זיין שפּראַך, זיך געהאַלטן פאַר זיך, איז קיין איינציקייט צווישן זיי אויך ניט געשאַפן

געוואָרן. יעדער איינער איז געווען צופרידן וואָס אים אַליין איז אַ ביסל בעסער ווי אין אייראָפּע. דער דאָלאַר האָט געהאַט אַ גרעסערע ווערט ווי דער רובל, מאַרק, קראָנע. יידן האָבן זיך צונויפגעפּאַקט אין בראָנזוויל, די איטאַליענער האָט געצויגן נאָך ווייטער צו די ליידיקע לאַטס, דעם דייטש האָט געצויגן צו אַ דירה מיט אַ שטיקל גאָרטן, דעם פּאָליאַק האָט געצויגן נעענטער צו דער רוסישער קאָלאָניע, די יענקים האָט געצויגן אין די יענקישע קוואַרטאַלן פון ברוקלין, ניט צו וואוינען צווישן די גרינע...

ווען איך האָב זיך אָבער בעסער צוגעקוקט צו מיין שכן, דעם צושניידער קעללי, אַן איירישער, וואָס שפּיט כסדר מיט שמוציקן טאַבאַק, האָב איך אויסגעפונען, אַז ער איז אין דער אמתן אַ גאָלדענער מענטש. ווען איך דערצייל אים אין מיין געבראָכענעם ענגליש וועגן צאַר און די פּאָגראָמען אויף יידן, דערמאָנט ער זיך באַלד אָן זיינע קריוודעס פון זיינע עלטערן צו ענגלאַנד, צו דער ענגלישער קרוין. קעללי, אַז ער צערעדט זיך וועגן ענגלאַנד, צעקאָכט ער זיך, שעלט זי מיט ביטערע קללות. מיין שכן, דער צושניידער פון דער צווייטער זייט איז אַן ענגלישער, היגענס. אים אַרט ניט וואָס קעללי שעלט זיין ענגלישן קעניג. זיינע עלטערן זיינען שוין לאַנג צוריק געקומען פון זייער אייגן לאַנד קיין אַמעריקע צו מאַכן אַ בעסערן לעבן. טאָני, דער ברייט פּלייציקער איטאַליענער, וואָס זינגט אַ גאַנצן טאָג סיציליאַנער פאָלקס־לידער, בענקט זייער שטאַרק נאָך זיינע גרינע פעלדער, פאַרדאַמט די אָרעמקייט אין איטאַליע. בענקען ניט די יידן, די פּאָליאַקן נאָך זייער היימלאַנד? און אַז מ׳געוואוינט זיך צו איינער צום אַנדערן נאָך מער געפעלט שוין דעם איירישן קעללי אַ שטיקל יידישע געפילטע פיש, און דער ענגלענדער היגענס בעט טאָנין ער זאָל זינגען אַ סיציליאַנער לידל, זיי געפעלט אויך ווען איך זינג די רוסישע „דובינושקאַ”.

אין אַטלאַנטיק עוועניו

אַטלאַנטיק עוועניו וואו מיין דירה איז געווען, האָט זיך גערעכנט צווישן בראָנזוויל און ברוקלין. דערביי איז געווען דער פולטאָן סטריט עלעווייטעד, מיט וועלכן מיר פלעגן פאָרן אין די בראָנקס, געוואויר ווערן גוטע חברים, אָדער צו יוניאָן סקווער, דער פינפטער עוועניו און בראָדוועי. אין בראָנזוויל גופא, צום לעיבאָר לייסעאום, פלעגן מיר גיין צופוס, ווי אין אַ קליין שטעטל.

מיינע צימערן זיינען געווען אויפן דריטן שטאָק אין אַ טענעמענט הויז. דאָס הויז האָט שוין פאַרמאָגט גאַז־דרערן. צו די צימערן האָט געפירט אַ לאַנגער, שמאָלער קאָרידאָר, און חברים פלעגן אין שפאַס זאָגן אַז מ׳האָט געדאַרפט צוגרייטן „רעדלעך״, זיך דורכרעדלען דעם לאַנגן קאָרידאָר. אַלע צימערן זיינען געווען אין איין לענג, ווי פיר קליינע וואַגאָנען איינער נאָכן אַנדערן, די קיך איז געווען דער לאָקאָמאָטיוו, וואו דער אויוון האָט געברענט און וואו מיין ווייב, אידא, איז געווען דער אינזשיניער, דער הייצער פון אויוון און אחוץ דעם, געקאָכט און געבאַקן. אַרום דעם אויוון האָט מען זיך אויך אָנגעוואַרעמט. עס איז געווען אַ שווערער, קאַלטער ווינטער. אין קיך איז געווען זייער וואַרעם, אין מיטן צימער קילער, אין שלאָף צימער קאַלט, און דער קינדערשער צימער איז שוין געווען אַן אייז־קאַסטן.

אונדזערע קינדער זיינען בטבע נישט געווען קיין פאַרשלאָפענע, זיי זיינען פול געווען אין אַלע צימערן, זיך צעוואַרעמט אין קיך, זיינען זיי געלאָפן אין די קילערע צימערן. קריגט איינער אַ פאַרקילונג, ליגט מען אים אין צווייטן צימער, וואו אַ קופערנער טעלער, וואָס עליע דער לאַנגער האָט צוגעסטראָיעט איבערן גאַז־לאָמפ, הענגט אין דער הויך. דאָס שיינע פייער צעשפרייט זיך, הודזשעט אונטער אַ ביסל. דאָס צווייטע קינד האַלטן מיר פון דער ווייטן אַ ווײלע, אָבער באָרינקע מוז וויסן וואָס לעאָן טוט, און לעאָן מוז אַריינקוקן וואו באָרינקע ליגט, מוז במילא דער צווייטער זיך אָננעמען די פאַרקילונג, און ביידע ליגן שוין אין באַזונדערע צימערן, און פון קיך גייט מען און צו דער קיך קומט מען. איינער בעסערט זיך, דער צווייטער הויבט ערשט אָן דורכגיין די שלעכטע פאַרקילונג, וואָס פאַרציט זיך אויף וואָכן לאַנג. אונדזערע פריינט, וואָס האָבן אַזוי ליב די קינדערלעך, קומען געוואויר ווערן, זען וואָס זיי מאַכן. עס קומען אַריין די גוטע דאָרא און דער הויכער עליע. אידא שיט אַריין מער קוילן אין אויוון, דער טשייניק טיי איז שטענדיק היים, די קינדער שלאָפן, טרינקט מען טיי און מיר צעריידן זיך וועגן דעם וואָס מען שרייבט וועגן דער אַלטער היים און דער נייער אַמעריקע, אַמאָל לייענט מען איבער אויפן קול אַ באַשרייבונג אין „פאָרווערטס״ וועגן אַ „באָרדער״ מיט אַ „מיסעם״, רויטלען זיך ביידע, סיי עליע דער הויכער, סיי דאָרא. איך מיט אידאן מאַכן זיך, אַז מיר באַמערקן ניט.

אַנדערע פריינט קומען אונדז געוואויר ווערן. ליאָווע פאָגרעבינסקי און גניע זיינען פריינט נאָך פון רוסלאַנד. גניע, ליאָוועס ווייב, איז באמת אַ שטילע שוואַרץ חנוודיקע ווייבל, זייער יאַטל איז עטוואָס על־

טער פון אונדזערע קינדער. זיי דערציִען אים אויף אַ „מאָדערנעם" אופן. זיי וואוינען אין אַ קאַלטן „פלעט", זיי גלויבן ניט אין איבערהייצן דאָס הויז, זיי ווילן צוגעוואוינען זייער יאַטל צו דער נאַטור, באָדן זיי אים אין קאַלטע וואַסער, קליידן אים האַלב־נאַקעט, ביינאַכט מוז ער שלאָפן מיט אַלע פענצטער אָפן, זיי גלויבן אין אַ סך פרישע לופט. ליאָווע פאַגרעבינסקי איז אַ שוסטער, אַרבעט מיט מיר אין פאַבריק, איז אַן אינדיווידואַליסט, — פון דער היים אַן אַנאַרכיסט. ווען ער גייט אין פראָסטיקן דרויסן קוקן אים אַלע נאָך, ווייל ער גייט זייער לייכט געקליידט, אין קיין היטל גלויבט ער גאָרניט. זיין שוואַרצער קאָפּ האָר איז געקרייזלט און געדיכט, די האָר שפאַרן זיך אין אַלע זייטן, מערסטנס צום הימל אַרויף, וואָס מאַכט אים אויסקוקן אַ סך העכער.

ליאָווע דריקט אָפט אויס אַ פאַרלאַנג צו וואוינען ערגעץ אין אַ שטילן ווינקל, אויסער ניו יאָרק. ער דערציילט מיר, אַז עס איז פאַראַן אַ שטעטל סטעלטאָן, אַן אַנאַרכיסטישע קאָלאָניע, ניט ווייט פון ניו יאָרק, וואו מ'בויט אַ שול פאַר קינדער, אַ פערער־שול, וואו מ'גיט אַ מאָדערנע דערציאונג די קינדער *).

מ'איז פאַרנומען מיט מיטינגען. פרייטיק — אין דער יוניאָן, שבת — אין אַרבעטער רינג, און זונטיק אַ לעקציע אין לייבאָר ליסעאום. די וואָכן לויפן אומבאַמערקט, עס קומט דער זומער. און די ניו יאָרקער זון טוט אַ וואַרעם, ווערן אונדזערע צימערן אויף אַטלאַנטיק עוועניו אַ מין קאַלך אויוון. דער לאַנגער קאָרידאָר צו אונדזערע צימערן מוז שטיין אָפן. עס קומט אַריין פרישע לופט און אויך רייד פון שכנים, וואָרעם די טירן זיינען ביי אַלעמען אָפן. ווייבער שטעקן אַריין די קעפּ, אונדזערע קינדערלעך לויפן אין די שכנישע וואוינונגען, שכנישע קינדער לויפן צו אונדז, עס איז פריילעך. בּיים הויז איז פאַראַן אַ ליידיקער „לאָט", וואו די קינדער קענען זיך שפילן אויף דער פרישער לופט. אַלעמענס קינדער קומען אַרויס אַהין, טראָגט זיך פון דאָרט אַ שטענדיקער טומל און ביי יעדן געוויין פון אַ קינד מוז מען לויפן אַלע טרעפּ אַרונטער זען ווער עס וויינט.

אין אָוונט, נאָך וועטשערע, קומען שכנים אַרויס פון די הייזער. די שכנים פון די ערשטע עטאַזשן האָבן שטולן אין דרויסן. ווייבער זיצן

---

*) ליאָווע פאַגרעבינסקי איז אין 1930 אַוועקגעפאָרן קיין בירא־בידזשאַן, האָט זיך דאָרטן אויסגעצייכנט אַלס איינער פון די בעסטע קאָלווירטניקעס—שלאָגלער, און איז אין יאָר 1934 אומגעקומען אין אַ פאַרפּליִיצונג ביים אַמור, בעת ער האָט געזוכט צו ראַטעווען דאָס אייגנטום פון קאָלווירט.

ברייטלעך צעשפרייט און „כאַפן לופט"; מענער, מיט העמדער צעשפיליעט, אַרבל פאַרקאַשערט, ווישן דעם שווייס, רוען זיך אָפ פון שווערן טאָג אַרבעט, מ'רעדט, מ'באַקענט זיך נעענטער איינער מיטן אַנדערן. מיר באַקענען זיך מיט דער פאַמיליע ריגראדס, אין צווייטן טענעמענט הויז דערביי. די ריגראדס זיינען ניט לאַנג פון רוסלאַנד, אַנטלאָפן פון סיביר, ריידן אַ גוטן רוסיש, איז פאַר אונדז אַן אמתע שמחה. אַז דער זומער צעוואַרעמט זיך, די היצן ווערן אומדערטרעגלעך, לאָזט מען זיך אַרויס זונטיק מיט דער טשוירטש עוועניו קאַר קיין קוני איילאַנד צום ים פאַר אַ ניקל.

אַרום די עפנטלעכע בעדער איז ניט דורכצושטופן זיך. די זון ברענט, די זאַמד איז קלעפיק, אָבער ס'איז פאָרט אַ מחיה, אַ ווינטל פון ים איז פאָרט אַ דערפרישונג. די קינדער עסן ווי ניט אין זיך, וויפיל מ'ברענגט איז נאָך אַלץ ווינציק, טיילן זיך אַלע מיט וואָס מ'האָט, און מ'האָט אַ „גוד טאַים". אַלץ איז נאָס און מיט זאַמד געמישט, מען ליגט און מען זיצט ביז מען פאָרט אַהיים מיט די קינדער צעברענטע און פאַרמאַטערטע, און אַ גאַנצע וואָך געדענקט מען דעם טעם... מ'רעדט טאַקע איבער צווישן זיך אַז מיט קליינע קינדער לוינט זיך ניט פאָרן צום ים, אָבער דעם צווייטן זונטיק שלעפט מען זיך ווידער און ווידער. טרעפט אַמאָל טוט אַ כאַפ אַ גוס־רעגן ביים ים. דער עולם, דערוואַקסענע, קינדער, לויפן מיט פעק און פעקלעך, מ'לויפט ווי אונטערגעשאָסענע, אין די טראַמווייען איז נישט אַריינצוקריכן, מ'דערשלעפט זיך קוים מיט דער נשמה אַהיים. אָבער קוני איילאַנד איז פאָרט אַ שטיקל רעטונג פאַר די טענעמענט איינוואוינער, וואָס שמעלצן זיך אַ גאַנצע וואָך אין די היצן.

סוף 1916 איז מען שוין אין אַמעריקע מיט איין פוס אין דער מלחמה. די דייטשן שטייען שוין כמעט ביי די טויערן פון פאַריז. אַ וועלט ווערט חרוב. ענגלאַנד איז ניט בכוח אָפצושטעלן דעם דייטש, פראַנקרייך איז שוואַך, רוסלאַנד גייט אָפ מיט בלוט, נאָר וועמעס דאגה איז פאַר רוסלאַנד? קרענק, הונגער און נויט הערשט אין איירָאפע. אָבער ביי אונדז אין אַמעריקע פרייען זיך געשעפטסלייט מיט דער „פראָספעריטע", וואָס איז געקומען מיט דער מלחמה. — אַ קלייניקייט, אַזויפיל מלחמה מאַטעריאַלן שאַפן! — אַ סך אַרבעטער זיינען אויך צופרידן: עס ווערט מער אַרבעט. עס טומלט זיך אין אַמעריקע. צייטונגען מיט גרויסע קעפ האַלטן אין איין באַריכטן סענסאַציעס... מ'לייענט, מ'כאַפט אויף די נייעס, מענטשן ווערן צוגעוואוינט צו אַלע גרוילקייטן. מען זוכט אַן

אויסרייד פאַר אַריינקומען אין קריג און מען געפינט אים אין דעם אויסרייד, אַז מיר, פרייע אַמעריקאַנער מוזן „ראַטעווען אייראָפּע”, און „מאַכן די וועלט זיכער פאַר דעמאָקראַטיע”.

אַמעריקע אין מלחמה.

און אַט זיינען מיר שוין אין פרילינג פון 1917 אָפיציעל אין קריג מיט דייטשלאַנד. אַרום מיין דירה, אין „פּאַבליק סקול”, רופט מען זיך צו „ענליסטן” אין דער אַרמיי. מ׳פאַרשרייבט מיך אויך, אָבער צי דערפאַר ווייל איך בין נאָך קיין בירגער ניט געווען, צי ווייל איך בין אַ טאַטע פון צוויי קינדער, נעמט מען מיך ניט אין דער אַרמיי.

מיטאַמאָל רעדט מען שוין אין דער יוניאָן, אַז אין באָסטאָן, בראָקטאָן און לין פעלן אויס אַרבעטער אין די פאַבריקן, וואו מ׳מאַכט שיך פאַר דער אַרמיי. חברה פון מיין פאַך פאַרלאָזן די אַלטע שטעלעס און זוכן וואו צו פאַרדינען מער געלט, מ׳פאָרט זוכן גליקן. די פאָרלייט אין די שעפער רעדן שוין צו די אַרבעטער איידעלער, ווייל עס פעלן הענט. די פאַרדינסטן אין אַלע פאַכן שטייגן, און אַ סדרה „אָווערטאַים” הויבט זיך אָן. אָנשטאָט פינף און צוואַנציק, דרייסיק דאָלאַר אַ וואָך, וואָס איך פלעג מאַכן, קריג איך שוין צוויי מאָל אַזוי פיל. איך הויב זיך אָן פילן מער זעלבשטענדיק.

אַ שטאַרקע ענדערונג איז דעמאָלט אָנגעגאַנגען אין די אַרבעטער היימען. מ׳האַלט אין איין קויפן נייע זאַכן, קליידער, מעבל. פיפטין עוועניו איז פול מיט מענטשן, די געשעפטן זיינען איבערגעפאַקט, די רעסטאָראַנען זיינען איבערגעפילט, עס מאַכט ניט וואָס אַלץ ווערט טייערער, דער עולם צאָלט און לאָזט זיך וואוילגיין. אין די שוי־פענצטער זיינען אויסגעשטעלט מענערישע זיידענע העמדער מיט רויטע, בלויע און גרינע פאַסן, עס פאַרכאַפּט דאָס אויג. אַרבעטער זשאַלעווען נישט. די פרויען־מאָדעס שטייען אוודאי ניט אָפּ. אמתע זיידענע זאָקן, קאָלירטע, שיינע אונטערוועש, היטעלעך מיט גרויסע פעדערן פון די שענסטע פויגל, טייערע קליידער, די בעסטע קאַראַקולן, ביבער און מינק שפּיגלען זיך און רייצן. עס ווייזן זיך שיך — בראָנזענע, גאָלדענע, זילבער־קאָלירטע.

אַמעריקאַנער דעזיינערס האָבן אונטערגעכאַפּט דעם געשמאַק פון רויט. בלוט־רויטע קליידער, היטלען און שיך, אַלץ רויט, — און עס נעמט

אוים. אַזאַ שיינער קאָליר! — זאָגט מען. פון נישטיקע באַלעבאַטימלעך ווערן גרויסע געשעפטסלייט, זייערע טשעקס זיינען גוט ווי גאָלד. — ביזנעס איז פיין! אַ טייער לאַנד אַמעריקע!

אין מיין אַרבעטער רינג בראַנטש, האַלטן חברה בויער, סטאָליאַרעס, מוליאַרעס און אַרבעטער פון אַנדערע פאַכן, וואָס מאַכן איצט אַ שיינעם לעבן, אין איין דערציילן וועגן זייער גרויסער „פּראָספּעריטי“. מ׳לאָזט זיך אַפילו וואוילגיין מיט אַ נדבה פאַר די הונגעריקע קינדער אין אייראָפּע און מאַכן אַ „ליאַמע“ פאַר דער אונטערערדישער אַרבעט אין רוסלאַנד.

אויפן יערלעכן בונדישן באַל אין דער אַרמאָרי איז ווי אַלע יאָר, נאָר נאָך מער מענטשן לאָזן זיך וואוילגיין, בראַנפן און וויין גיסט זיך אויף טיש און אויף בענק, בונדישע און חסידישע לידער פאַרקלינגען דעם זאַל.

די רוסישע קאָלאָניע אין ניו יאָרק

אין דער ניו יאָרקער רוסישער קאָלאָניע, ספּעציעל אַרום דער צייטונג „נאָווי מיר“, האָט זיך, ניט געקוקט אויף דער אַלגעמיינער געגנערשאַפט צו דער מלחמה בכלל, פונדעסטוועגן שטאַרק געפילט דער גרויסער טרויער פאַרן היימלאַנד. מ׳האָט געהאַסט די פּרייסישע יונקערס, די מיליטאַריסטישע דייטשלאַנד, דייטשע זיגן האָבן געברענט אין האַרצן, פאַר די מיליאָנען רוסישע קרבנות האָט ווי געטאָן ביז ביין. האָבן מיר טאַקע אָנגעהויבן שאַפן הילף, דורכן „רויטן קרייץ“, פאַר די הונגעריקע אין רוסלאַנד און אויך קלייבן געלט פאַר דער אונטערערדישער באַוועגונג. עס האָבן זיך אַהער גענומען דערטראָגן קלאַנגען וועגן אומרוען אין דער רוסישער אַרמיי, ס׳איז געוואַקסן די האָפענונג, אַז דער סוף פון דער מלחמה וועט ברענגען דעם סוף פון צאַריזם.

אין אָנהויב מערץ 1917 איז די וועלט עלעקטריזירט געוואָרן דורך דער ידיעה וועגן דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. דער צאַר איז אַראָפּגעוואָרפן געוואָרן. די דומע האָט איבערגענומען די מאַכט. סאָוועטן האָבן זיך גענומען גרינדן. פּאַרטרייבענע רוסישע רעוואָלוציאָנערן פון אַלע לענדער ווערן גערופן צוריק אַהיים. אפשר וועט די רעוואָלוציע ברענגען אַ סוף צו דער מלחמה?

אין יענע טעג האָבן אויך רעוואָלוציאָנערן עמיגראַנטן אין ניו יאָרק זיך גענומען גרייטן צו פאָרן צוריק קיין רוסלאַנד צוליגן אַ האַנט צו דער רעוואָלוציע.

צווישן די וואָס האָבן זיך געריסן פאָרן זיינען געווען וואָלאָדאַרסקי, וולאַדימיר הורוויטש, שאַטאָוו, סטאָקליצקי, וויינשטיין, שקאָלניק, רוטאָוו, און פילע אַנדערע פון דער רוסישער קאָלאָניע. ווער האָט דען ניט געוואָלט פאָרן? יענער איינער, דוכט זיך, פון רוסישן ברענטש פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי האָט ניט אַנדערש געדענקט ווי אומקערן זיך וואָס שנעלער קיין רוסלאַנד, כדי ניט צו פאַרשפּעטיקן די רעוואָלוציע . . .

דער יאַט פון יאַטן־לאַנד

אַז ס'האָט זיך אָנגעהויבן די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, האָט זיך ווי אַ נייע הויט אַרויפגעצויגן אויף לייבעטשקע קאָלעסניק. — ווער דאַרף אַמעריטשקע, ווער דאַרף? ווער דאַרף די זיידענע העמדער? מיר וואָלט געווען גענוג אַ בולבע מיט הערינג עסן, אַבי אין רוסלאַנד זיין, — פלעגט ער איבערחזרן ביי יעדער געלעגנהייט. ער אַליין האָט אָבער ניט געקענט פאָרן אין רוסלאַנד, צוליב זיין קראַנקער פרוי, אָבער ווער עס האָט געוואָלט פאָרן האָט אים לייבעטשקע געהאָלפן, דעם לעצטן דאָלאַר אַוועקגעגעבן. פאַר אים איז גאָר ניט שווער געווען. דעם „פאָרווערטס" האָט לייבעטשקע געהאַסט. ווען מ'פלעגט אים דערמאָנען דעם „פאָרווערטס" פלעגט ער אים מיט כעס זידלען אַלס די יידישע שאָוועניסטישע בלאַט וואָס איז פאַר אַ דייטשישן זיג. אָפטמאָל פלעגט ער זיך אַריבערכאַפן קיין בראָנזוויל, זיך דורכריידן מיט מיר וועגן היימלאַנד, זיך זען מיט וואָלאָדאַרסקין ביי מיר אין הויז. לכתחילה האָט וואָלאָדאַרסקי זיך אַ ביסל געוואַקלט צו פאַרלאָזן זיין אַלטן פאָטער אין פילאַדעלפיע וואו ער האָט געאַרבעט. אגב פלעגט ער ביינאַכט נאָך דער אַרבעט אָנהאַלטן זיין לערנען, זיין שוואַכער געזונט האָט אים אויך ניט דערלויבט אַ סך צו שטעלן אויף זיך. אָבער די רעוואָלוציאָנערע נייס פון רוסלאַנד, האָבן אים שוין ניט אָפּגעלאָזן. קודם כל איז ער אַריבער אינגאַנצן קיין ניו יאָרק. זיין אַרבעט אין „נאָווי מיר" און די פילע מיטינגען דאָרט טאַן פלעגן אים שטאַרק אויסמאַטערן, פלעגט ער אַריינפאַלן צו אונדז זייער אָפט, פול אָנגעלאָדן מיט שפּילצייג פאַר די קינדער, מיט נאַשערייען, טרינקען אַ גלאָז טיי ביי אונדז אין קיך, וואו מיר פלעגן זיצן שטונדן לאַנג און הערן אים דערציילן, ווי ער איז געווען פאַרשיקט קיין סיביר. מיט אַ סך הומאָר פלעגט ער דערציילן

פּאַסירונגען פון זיין אייגענעם לעבן און אָפּמאָלן מענטשן אַזוי, אַז מיר פלעגן קייכן פון געלעכטער, באַזונדערס ווען ער פלעגט נעמען אָפּמאָלן די טיפּן פון די „געוועזענע" רעוואָלוציאָנערן, וואָס זיינען דאָ אין אַמעריקע געוואָרן באַלעבאַטים, ביי וועמען ער האָט פאַרזוכט צו אַרבעטן און ווערן עקספּלואַטירט. — אַמעריקע, — פלעגט ער זאָגן, — איז אַ גוטער ביישפּיל ווי מענטשן קענען אָן אַ מעסער קוילען אַ גוטע קאָנסטיטוציע. — זיין גלויבן אין די רוסישע מאַסן איז געווען טיף אין זיין נשמה. ער האָט ניט געהאַט דעם מינדסטן צווייפל אין דער מעגלעכקייט דורכצופירן אַ רעוואָלוציע אין רוסלאַנד און דערגרייכן דעם מאַקסימום רעזולטאַטן.

פעברואַר 1917

אין מיין שאַפּ האָבן מיר די נייס וועגן דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד גלייכצייטיק אָנגעזאָגט קעללי דער איירישער און היגינס דער ענגלישער, מיינע אַרבעטס־שכנים. ביידע האָבן דאָס איבערגעלייענט אין זייערע מאָרגן־צייטונגען און מיר עס דערציילט מיט אַ שמחה. עס האָט לאַנג ניט גענומען און אַלע אַרבעטער אין דער פאַבריק האָבן דאָס געוואוסט. שרייען זיך דורך די אַרבעטער און איינער זאָגט אָן דעם צווייטן: אַ רעוואָלוציע אין רוסלאַנד! איך שטיי, און מיינע הענט נעמען זיך ניט צו דער אַרבעט. איך קוק אַריין אין די ענגלישע צייטונגען און לייען מיט האַרץ־קלאַפּעניש. איך פלעג פאָראויסזאָגן מיינע חברים, אַז די מלחמה וועט ברענגען רעוואָלוציעס אין רוסלאַנד און אין אַ סך אַנדערע לענדער, אָבער אין יענעם פרימאָרגן האָב איך מיינע אייגענע אויגן ניט געגלויבט.

קעללי דער איירישער, מיט זיין שטענדיקן הומאָר, שרייט צו היגינסן דעם ענגלענדער: — מיר, איירישע, וואָלטן געדאַרפט טאָן צו דיין ענגלישן קעניג וואָס די רוסישע וועלן שוין טאָן צו זייער צאַר.

חברה לאַכן, פרייען זיך מיט אמתער פרייד, הויך און טומלדיק, מיטאַמאָל שפּייט קעללי אַרויס די געלע טאַבאַק־פליסיקייט, כאַפּט אַרונטער זיין פאַרטוך, און אַלס שאַפּ־טשערמאַן שלאָגט ער פאָר מיר זאָלן אַלע וואַרפן די אַרבעט פאַרן טאָג.

קיינער וואַרט ניט מען זאָל אים בעטן נאָך אַמאָל. ספּאָנטאַן זיינען מיר אַלע אין דרויסן און לאָזן זיך צום דערבייאיקן סאַלון. קעללי

צאָלט פֿאַר ביר. טאָני שרייט מ׳זאָל דערלאַנגען ביר אויף זיין חשבון, און אונדזערע יאַטן שטייען פֿון קיינעם ניט אָפּ. אַלע ווי איינער, די גלעזער אין די הענט, רופֿן מיר אויס: — נידער מיטן צאַר! לעבן זאָל די פֿרייהייט! — קעללי וויל ניט אַנדערש ווי — נידער מיטן ענגלישן קעניג אויך! — נידער מיטן קאַיזער! — שרייען אַנדערע, און אַלע פֿאַרענדיקן מיט אַן אויסגעשריי: — נידער מיט מלחמות!

אַ שטורעמדיקע צייט איז אָנגעשטאַנען. מיינע שכנים פֿון טענעמענט הויז זיינען געקומען מיך באַגריסן און האָבן זיך געפֿרייט מיטן יום־טוב, מיט דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. פֿריינט זיינען געקומען, און אַלע האָבן זיך געפֿרייט מיט דעם אָנהויב פֿון אַ נייער וועלט.

אַלע יידישע צייטונגען האָבן זיך מיטאַמאָל צעלאָזט מיט לויבגעזאַנגען צום גרויסן רוסישן פֿאָלק, פֿאַר אַראָפּוואַרפֿן דעם צאַר. די מלחמה־נייסן זיינען כמעט אַרונטער פֿון די ערשטע זייטן, רוסלאַנד און די רעוואָלוציע איז געוואָרן די ברענענדיקע נייעס. רעוואָלוציע! רעוואָלוציע! די צאַרישע רעגירונג איז אַראָפּ. אין פּעטראָגראַד מאַרשירן די אַרבעטער אין די הונדערטער טויזנטער, עס ברויזט און עס שטורעמט מיטן „אַרבעטער־סאָוועטן“, וואָס פֿאָדערן „די גאַנצע מאַכט צו די אַרבעטער און פּויערים“, אין דער פּרעסע ווייזן זיך די נעמען פֿון דער ערשטער צייטווייליקער רוסישער רעגירונג: **ראַדזיאַנקאָ, פּרעזידענט** פֿון דער דומע; פֿירשט לוואָוו, מיליוקאָוו, גוטשקאָוו, לאַנג באַוואוסטע קאַדעטן, אָקטיאַבריסטן, מאָנאַרכיסטן, ליבעראַלן, וואָס האָבן אין זינען געהאַט אָנצוהאַלטן עמעצן פֿון די ראָמאַנאָווס ווייטער ביי דער מאַכט און אָנגיין מיט דער ווייטערדיקער „מלחמה ביזן סוף“. די צייטונגען ברענגען אויך נעמען פֿון סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, ווי קערענסקי, סאָציאַל־דעמאָקראַטן, ווי צערעטעלי און אַנדערע, און מען דערציילט וועגן זיי שבחים, אַז זיי זיינען „די באַליבטסטע“ מענטשן אין רוסלאַנד.

כמעט אַ פֿאַראייניקטער פֿראָנט

די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי און אַ ריי אַנדערע אָרגאַניזאַציעס רופֿן אין מעדיסאָן סקווער גאַרדען (דענסטמאָל נאָך אויף מעדיסאָן סקווער אין ניו יאָרק), אַ גרויסן מיטינג לכבוד דער רוסישער רעוואָלוציע. „גרויסע רעדנער וועלן רעדן“. הילקוויט, פּענקין, שיפּליאַקאָוו, אַב. קאַ־

האַן, וולאַדעק, אָלגין, מאַקס גאָלדפאַרב, און נאָך רעדנער. — אַלע צום יום טוב אין מעדיסאָן סקווער גאַרדען! — רופט דער „פאָרווערטס”.

קומען מענטשן אַהין אין די טויזנטער, דער זאַל איז איבערגעפאַקט, מערער מענטשן שטייען אין דרויסן, קענען ניט אַריין.

רעדנער נאָך רעדנער טרעטן דאָרט אַרויס מיט פלאַמיקן לויבגעזאַנג צו די נעמען פון דער צייטווייליקער רעגירונג, ספעציעל צו קערענסקין, „דעם נאָבעלן, גרויסן מענטשן”. זיי רופן שטיצן די צייטווייליקע רעגירונג און העלפן דער רעוואָלוציע, מיט געלט, מיט וואָס נאָר מ׳קען. אויסרופן פאַרהילכן דעם מעדיסאָן סקווער גאַרדען. דער עולם אַפלאָדירט. מענטשן קערן אויס זייערע קעשענעס, געלט פאַלט פון דער גאַלעריע, פון אומעטום. ווען דער עולם ליידיקט זיך אויס פון געלט, וואַרפן פרויען זייערע אוירינגלעך, פינגערלעך, זייגערלעך „פאַר דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד”. מענער וואַרפן זייערע גאָלדענע פינגערלעך, גיבן אַוועק זייערע קעשענע זייגערס, דער עקסטאַז איז גרויס. אין דרויסן, אַרום גאַרדען איז ניט דורכצושפאַרן זיך. שווער פאָרצושטעלן אין ווערטער דעם גייסט, די פרייד צווישן די ברייטע מאַסן. אין אַ פאָר טעג אַרום פאַררופט דער לייבאָר ליסעאום אין בראָנזוויל אַ מיטינג לכבוד דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, און בראָנזוויל גייט כאָדאָראָם. גרויס איז דער עולם און צו קליין איז דער לייבאָר־ליסעאום פאַר אים.

די רוסישע קאָלאָניע איז אַוודאי פול מיט פרייד און באַגייסטערונג. צום מיטינג אין „האָנטס פאָינט פאַלאַס”, אין די בראָנקס, קומען פאָליאַקן, פינלענדער, עסטאָניער, ליטווינער, אוקראַאינער. זיי קומען אין זייערע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען. אַלע באַגריסן זיך מיט דער רעוואָלוציע אין זייער היימלאַנד, מיטן פאַלן פון צאַריזם, מיט דער פרייהייט וואָס קומט.

יענע נעכט האָב איך ניט געקענט שלאָפן. געדאַנקען האָבן זיך געשפאַרט און געהויבן דאָס האַרץ, ווי איך וואָלט געקלעטערט אויף אַ הויכן באַרג. מיט אָפענע אויגן פלעג איך ליגן און קוקן אין דער נאַכט אַריין, און די פאַרגאַנגענהייט פלעגט מיר קומען אַנטקעגן. ווי אויפן לייוונט קומען באַוועגלעכע בילדער פון דעם אָנהויב פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד; עס גייען פאַרביי אין די געדאַנקען די צענדליקער, הונדערטער חברים, מיט וועמען איך בין אין די טורמעס געזעסן; איך דערמאָן זיך די חברים, אין קייטן געשמידטע, אין

סיבּיר פאַרשיקטע, די געהאַנגענע, וואָס האָבּן מיט נעגל זייערע נעמען אין שטיינער, אויף די ווענט פּון די טורמעס אויסגעקריצט, און זיינען מקריב געווען זייערע יונגע לעבּנס פאַר אַ פריי רוסלאַנד.

איך פלעג טראַכטן וועגן די מענטשן פּון דער צייטווייליקער רעגירונג. ווער זיינען זיי? דער מאָנאַרכיסט ראָדזיאַנקאָ, דער פּרעזידענט פּון דער פערטער דומע; פּירשט לוואָוו, וועמען דער צאַר האָט לכתחילה איינגעלאַדן צו ראַטעווען די מאָנאַרכיע; מיליוקאָוו און גוטשקאָוו, מאָנאַרכיסטן, קאַדעטן, אָקטיאַבּריסטן... גוטשקאָוו און שולגין, — גיט מען איבּער — האָבּן זיך געווענדט צום צאַר ער זאָל מיט גוטן אָפּדאַנקען, כדי מיכאַאיל, זיין בּרודער, זאָל קומען און הערשן און די מאָנאַרכיע זאָל חלילה ניט פאַלן. די צייטונגען בּאַריכטן אַז ווען גוטשקאָוו האָט אין אַ רעדע אין דומע געפאָדערט שטיצן מיכאַאילן, האָבּן אַרבּעטער און סאָלדאַטן געשטורעמט מיט פּראָטעסט און געפאָדערט זיין אַרעסט.

די ענגלישע צייטונגען, דער „פאָרווערטס״, גיבּן, נאַטירלעך, זייער פולע הסכמה דער בּורזשואַזער צייטווייליקער רעגירונג פּון רוסלאַנד. קערענסקין, דעם „נאָבּעלן, גרויסן פירער״, לויבּן זיי, די נעמען פּון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן וואָס זיינען אַריין אין דער צווייטווייליקער רעגירונג מיט קערענסקין אין דער שפּיץ, פאַרגעטערט מען. אָבּער גלייכצייטיק קומען פּון רוסלאַנד די אויפרופן פּון מיליאָנען אַרבּעטער און סאָלדאַטן פאַר אַ בּאַלדיקן שלום. סאָלדאַטן אויפן פראָנט פאָדערן: נידער מיטן צאַר! נידער מיט מלחמה! — פליסט דאָס בּלוט אין מיינע אָדערן שטאַרקער פּון אַזעלכע נייס, און עס ווילט זיך אַריבּערטראָגן זיך אַהין און צולייגן אַ האַנט.

חבר וואָלאָדאַרסקי פלעגט זייער אָפט קומען איבּערנעכטיקן בּיי מיר, און האָט אין אָט די הייסע, קאָכנדיקע מאָמענטן פּשוט געבּרענט ווי פייער. זיין גלויבּן אין די אַרבּעטער און פּויערים אַז זיי וועלן איבּערנעמען די מאַכט איז געווען זייער שטאַרק. וואָלאָדאַרסקי איז בּאַגייסטערט פאַר לענינס לאָזונגען „די פולע מאַכט צו די אַרבּעטער און פּויערים״.

איין אינדערפרי דערציילט מיר וואָלאָדאַרסקי אַז ער האָט ניט צוגעמאַכט מיט אַן אויג די גאַנצע נאַכט און אַז ער האָט בּאַשלאָסן פאָרן צוריק אַזוי גיך ווי מעגלעך, ער פילט זיך בּכוח און ווייסט אַז עס איז זיין פליכט צו זיין איצט אין רוסלאַנד. עס האָט זיך געפילט אין זיינע רייד, אין זיין גאַנצן וועזן, ווי ער וואָלט געווען אויפן שלאַכטפעלד.

ער פֿלעגט פֿיבערהאַפֿט שרייבן און, אַפֿילו ווען ער האָט גערעדט בלויז צו אונדז אין הויז, האָט מען געקאָנט זען, וואָס פֿאַר אַ גרויסן איינדרוק זיין וואָרט מוז מאַכן אויף די ברייטע מאַסן.

אין מיין פֿאַבריק

ביי דער אַרבעט אין פֿאַבריק פֿלעגט שוין ווערן גרינגער אויפֿן האַרצן. איך סטאַרע זיך געבן צו פֿאַרשטיין קעללין, היגינסן, טאָנין, פֿאָגרעבינסקין און אַנדערע, וואָס פֿלעגן גלייך אינדערפֿרי פֿאַרציען געשפּרעכן און שמועסן וועגן דעם וואָס די צייטונגען האָבן געשריבן. איך טענה מיט זיי איין, אַז די רוסישע אַרבעטער און פּויערים מוזן ניט דווקא נאָכגיין אין די פּוסטריט פֿון די בורזשואַזע לענדער, וואָס האָבן זיך איינגעלעבט מיט אַ מאָנאַרכיע, אָדער אונטער אַ בורזשואַזער קאָנסטיטוציע.

קעללי פֿאַרשטייט מיך, ווייל אים קוועטשט דער שוך מיט זיין איירישן פֿאָלק אונטער ענגלאַנדס הערשאַפֿט. ער וויצלט זיך צו היגינסן, וועגן „דעם בלוטיקן איירישן שונא — ענגלאַנד”. היגינס באַליידיקט זיך ניט, ער גלויבט אַז יעדער מעג זאָגן וואָס ער וויל, אָבער „מיין קעניגס קאָפּ, — זאָגט ער, — איז בלויז צו טראָגן אַ קרוין, די קרוין מוז דאָך זיצן אויף עמעצנס קאָפּ”... דער איטאַליענער טאָני איז פּשוט מקנא די רוסישע, ער איז אויפֿגערעגט און שרייט, אַז אויך ער וויל אַ פֿרייע איטאַליע, ער איז איינשטימיק מיט לענינען, זאָגט ער, אַז די פֿולע מאַכט זאָל באַלאַנגען צו די אַרבעטער און פּויערים, און ער פֿאַרענדיקט מיט אַ גאַריבאַלדי־ליד.

פֿאָגרעבינסקי גלויבט בכלל ניט אין קיין רעגירונג. ער וויל אַ גן־עדן פֿאַר דער מענטשהייט, אָן בלוט פֿאַרגיסונג, וואו יעדער מענטש זאָל לעבן ווי ער וויל. בונדיסטן אין שאַפּ וואָרענען שוין אַז מ׳דאַרף ניט זיין צו ראַדיקאַל, מ׳דאַרף גיין שטופֿנווייז, ווייל ראַדיקאַלע קאַמפֿן קענען חלילה שאַדן דער ציטוויילעקער רעגירונג. — אַזוי שרייבט מען אויך אין „פֿאָרווערטס”, אָבער קיין היים בלוט איז נאָך דאַמאָלסט ניט געווען, יעדער רעדט זיך בלויז אַראָפּ פֿון האַרצן אויף זיין שטייגער.

עמיגראַנטן פֿון די רוסלענדישע מינדער־פֿעלקער, וועלכע פֿלעגן קומען אויף די אונטערנעמונגען פֿון דער רוסישער קאָלאָניע האָבן זיך אוודאי געפֿרייט. ביי זיי האָט צוזאַמען מיט אַ געפֿיל פֿון אַ פֿרייען רוס־

לאַנד דערוואַכט אויך אַ האָפענונג אויף אַ פרייען פינלאַנד, פּוילן, אוקראַאינע, א.אַז.וו.

— נישט מער ווי רעכט, — פלעגן מיר אין דער רוסישער קאָלאָניע זאָגן. — אדרבה, מיר, סאָציאַליסטן, האָבן דאָך אַלע מאָל געפאָדערט זעלבסטבאַשטימונג פאַר מינדערהייט־פעלקער, און אַ פרייע אַנטוויקלונג פאַר יעדער נאַציע.

מיר פלעגן זיך גערן חברן מיט די מינדערהייטס־גרופּעס, גיין אין זייערע קלובן, שטיצן זייערע לאָזונגען, און זיי פלעגן פרעגן און פרעגן, ווי וועט עס אויסזען אין אַ נייער רוסישער רעפּובליק, וואו מינדערהייט פעלקער וועלן מיט דער צייט האָבן זייערע אייגענע אויטאָנאָמיע. די גאַנצע רוסישע קאָלאָניע איז מיטאַמאָל איבערגעבוירן געוואָרן.

דער ענטוזיאַזם שלאָגט ווי שטאַרקע כוואַליעס אויפן ים. פון די אַרבעטער רייען קומען אַרויס גוטע רעדנער, עס ווייזן זיך נייע פירער. ביי יעדערן האָט זיך דערוועקט אַ געפיל אומקערן זיך צו דער אַלטער היים, שאַפן אַ ניי לעבן, העלפן איינפירן בעסערע אַמעריקאַנער מעטאָדן, אַריינברענגען די נייע אינדוסטריעס און מעטאָדן, וואָס זיי האָבן געלערנט אין אַמעריקע. שוסטער טראַכטן ווי צו העלפן באַשיכן די מיליאָנען אַרבעטער און פּויערים, וואָס וויקלען נאָך מסתמא די פיס אין לאַפּטיעס, שניידער מאַכן פּלענער ווי צו באַקליידן די רוסישע מאַסן, אינזשינערן רעדן וועגן בריקן וועגן פאַבריקן בויען.

פערער שול און סטעלטאָן קאָלאָניע אין 1917

מיינע פריינט, די פּאָגרעבינסקיס, ספּעציעל ליאָווען, האָט שטאַרק דערעסן ניו יאָרק. עס האָט אים געצויגן צו אַ שטילן ווינקל, „אויף דער נאַטור”. אגב, איז זייער קינד אונטערגעוואַקסן, און די פערער שול וואָס „אַנקל דזשים” האָט געגרינדעט אין סטעלטאָן — דעמאָלט אַן אַנאַרכיסטישע קאָלאָניע, — צו דערציען קינדער אַנאַרכיסטיש, איז פּאָגרעבינסקין געווען זייער צום האַרצן.

איין מאָל לאַדן זיי אונדז איין מיט דער פאַמיליע אויף אַ שבת און זונטיק קיין סטעלטאָן, וואו עס „וואַקסט” זייער קליינע הייזקע. יעדער וואָך בויען זיי צו אַ שטיקל הייזקע מיט אייגענע הענט, און זי איז שוין כמעט פאַרטיק. — אויפן פרייען פעלד, — פאַרגעסט ניט

ליאָווע צוגעבן. פֿאַרנעם איך אין אַ זונטיק ווייב און קינדער און מיר פֿאָרן אַרויס אויף זייער „דאַטשע”. שוין אויף דער באַן, פֿון ניו יאָרק קיין סטעלטאָן, באַגעגנט מען די סטעלטאָנער אַנאַרכיסטן, מיט זייער מאָדנעם הילוך, מענער מיט לאַנגע האָר און פֿרויען געשוירן ווי מענער, ווי זיי וואָלטן זיך געביטן מיט די געשמאַקן. מיר דאַרפֿן קיינעם ניט פֿרעגן וואו מיר דאַרפֿן אַרונטערגיין. מיר זעען שוין ווי עס פֿאַלן אַרויס אויף דער סטאַנציע אָט די מענטשן מיט זייערע קלומקעס איינגעוויקלט אין צייטונגען.

דאָס שטעטעלע סטעלטאָן האָט זיך ניט אויסגעצייכנט מיט קיין אויסערגעוויינלעכעס. בוימער און גרינסן ניט צופֿיל, קיין מאַיאָנטקעס זיינען אוודאי נישט געשטאַנען. די עטלעכע הייזער וואָס זיינען דאָרט געווען צעוואָרפֿן, זיינען געווען געבויט אויף אַ גאַנץ פרימיטיוון אופֿן. ווינטער האָט מען באַהייצט די הייזער מיט שפענער, האָלץ, אָדער קעראָסין, וואָס זיי האָבן געקויפֿט אינם דערבייאיקן שטעטעלע בראָנזוויק. מיט באַלויכטונג אויך אַזוי: אָדער אַ קעראָסין־לאָמפּ, אויפֿן היימישן שטייגער, ווער רעדט נאָך מיט אַ בלויע אָדער אַנדערש־קאָלירטן אַבאַזשור, איז שוין געווען אַן אמתע אידיליע. די ווייכע, ליימיקע ערד אין סטעלטאָן האָט זיי געצוואונגען זיך פֿירן ווי פאַרמערס. אָסיען־צייט פֿלעגן זיי אָנטאָן שווערע שטיוול, טיפֿע קאַלאָשן, און אין פֿרילינג, אַז ס'איז וואַרעמער געוואָרן, פֿלעגן זיי גיין באָרוועס, די הויזן פֿאַרקאַטשעט ביז צו די קני, ווי אמתע „נאַטור קינדער”.

ווען מיר זיינען געקומען צוגאַסט צו די פֿאָגרעבינסקים, איז שוין די ליימיקע ערד אין סטעלטאָן גוט צוגעטריקנט געוואָרן. די עטלעכע בוימער האָבן זיך צעגרינט, די זון, ניט פֿאַרשטעלט, האָט געשיינט און געוואַרעמט, אונדזערע קינדערלעך האָבן זיך אַוועקגעלאָזט רייסן בלימלעך, קלייבן שטעקלעך, און מיט קלינגעדיקן געלעכטער זיך צעלאָפֿן אין אַלע זייטן אין די גראָזן. ?

פֿאָגרעבינסקים נחלה האָט שוין געהאַט אַ דאַך און איין צימער פאַרטיק, זיי האָבן כסדר געוואַרט מיט אומגעדולד אויפֿן ליבן זומער, ווען מ'וועט פֿאַרענדיקן די אַנדערע צימערן. זומער אָבער זיינען די ווענטלעך מיטן דעכל געווען גענוג, אַבי קיין רעגן קומט ניט אַריין, האָט מען זיך ניט שטאַרק געאיילט מיטן בויען. די הייזקעס זיינען געשטאַנען האַלב צעוואָרפֿענע און די באַלעבאַטים אין דרויסן זיינען געשטאַנען האַלב נאַקעטע, און געבויט און געסטראָיעט.

איך דערוויס זיך **אַז** די בויער מיט זייערע ווייבער און קינדערלעך זיינען גרויסע ליבהאָבער פון דער נאַטור, און פריידענקער דערצו, וואָס ווילן דערציען זייערע קינדער אין דער פערער־שול. אַלס „פרייע מענטשן". דאָ און דאָרט לויפן קינדערלעך פריי, גאָר מוטער נאַקעט און יעדער טייל פון זייערע לייבער איז ברוין געבאַקן.

אונדזערע קינדערלעך האָבן זיך תחילת געקווענקלט אויסצוטאָן זיך נאַקעט, אָבער עס האָט לאַנג ניט גענומען און זיי זיינען שוין אויך געווען ווי די אַנדערע קינדער אַרום.

פאַר די סטעלטאָנער איז זונטיק ניט געווען קיין רו טאָג, ס'איז געווען אַ טאָג פון בויען, אויסגלייכן זאַכן אין הויפל, אַרומגיין אַרום גערטנדל, און טאַקע אָפּברענען זיך אויף דער זון, ניט „אויסקוקן ווי אַ מת", איז אויך געווען אַן אַרבעט. ווען די זון האָט גענומען אַרונטערגיין איז מען אַרויס צום בערגל צו, זיך דורכריידן וועגן קאָלאָניע אָנגעלעגנהייטן, וועגן העלפן בויען די שול, אויפשטעלן אַ מיטינג־פלאַץ טאַקע אויף דעם זעלבן בערגל.

די סטעלטאָנער קאָלאָניסטן זיינען ס'רוב ראַדיקאַלן נאָך פון דער אַלטער היים. זיי זיינען ניט געווען צופרידן מיט דער בורזשואַזער אָרדענונג. — מיר האָבן זיך גענוג אָנגעשקלאָפט אין אַמעריטשקע, — האָבן זיי געזאָגט. אייניקע האָבן זיך אָנגעלעבט געשווירן, אַנדערע האָבן אָפגעשפאָרט שוואַכע לונגען, און אָנקל דזשים, דער אַלטער מיט זיין ווייב, אַמעריקאַנער געבוירענע אַנאַרכיסטן, גלויבן בכלל ניט אין שטאָטישן לעבן, ווילן ניט הערן פון די „פאַרלעגענע נבלות" (פליישן) וואָס מ'פאַרקויפט אין שטאָט, זיי אַליין לעבן בלויז אויף גרינסן. די קינדערלעך וואָס זיי דערציען אַלס אַן „עקספערימענט" זיינען שטאַרקע חברה, און די מאַמעס זייערע וואָס אַרבעטן אַ גאַנצע וואָך אין שטאָט קוועלן אָן, ווי געזונט זיי קוקן אויס.

די סטעלטאָנער האָבן פאַרזיכערט אַז שאָלעכץ פון קאַרטאָפל, רויע גרינסן, ניס, טייטלען, פייגן זיינען נאַרהאַפטער ווי די רינדן־פלייש, חזיר אָדער אַנדערע „פאַדלעם". ווער רעדט נאָך אַז אָנקל דזשים אַליין האָט געזאָגט אַז אין צוויי אייער איז דאָ גענוג שפייז אויף צו טרייבן אַ טראָק, איז שוין אַוודאי ניט געווען וואָס צו רעדן וועגן אַנדערע שפייזן. ליאָווע און געניע האָבן טאַקע אַ לענגערע צייט געלעבט אויף קרייטעכער, יאָרן לאַנג ניט פאַרזוכט קיין פלייש, און האָבן אויסגעזען געזונט און שטאַרק, אויסער „אָלסערם" האָט ליאָווע פון גאָרניט געליטן.

וואָס איז שייך פּאָליטיק זיינען די סטעלטאָנער געווען מיטן גאַנצן האַרצן קעגן מלחמה. וועגן דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָבן זיי געדענקט אַז עס איז שוין לאַנג צייט געווען זי צו מאַכן, זיי האָבן אָבער ניט געגלויבט אין די סאָציאַליסטן, אַז זיי וועלן עס קענען אָנהאַלטן, עס וועט מסתם צוריק ווערן אַ בורזשואַזע הערשאַפט, מיליטאַריסטיש ווי ענגלאַנד, דייטשלאַנד, פראַנקרייך, און אַלע אַנדערע לענדער. — „קראַפּאָטקין און באַקונין האָבן דאָך שוין לאַנג געזאָגט אַז אַ שטאַט טויג ניט", — פלעגן זיי שליסן דעם אַרגומענט און עס איז שוין ניט געווען מער וואָס צו רעדן.

אין אָוונט שוין גייט מען פון בערגל אין די היימען, מ׳בייסט צו און שפּעטער צו קומט מען אַרויס צו דער שול, וואו עס ברענט שוין אַ פייער. דאָרטן זינגט מען און מ׳דעקלאַמירט, אַן אמתע פאָרשטעלונג.

ביי די פּאָגרעבינסקים אין סטעלטאָן האָבן מיר זיך געטראָפן מיט אַן אינטערעסאַנטן טיפּ מענטש, מיט קלאַרען, וועלכע כ׳האָב געקענט נאָך פון קיעוו. אַלע קענען קלאַרע די גרויסע. שייך גרויס! זי האָט זיך צעוואַקסן קיין עין־הרע ניט, אין דער לענג און אין דער ברייט. מיט אַ סך יאָרן צוריק איז קלאַרע געקומען קיין קיעוו פון אַ דערבייאיק שטעטל. זי איז דאַן געווען אַ יונג מיידל מיט גרויסע, שוואַרצע אויגן און לאַנגע, שוואַרצע, גלאַנציקע האָר, פאַרפלאָכטן אין צעפּ און אַ ווייסן פולן פּנים. פונדעסטוועגן האָט זי געהאַט עפּעס אַ מענערישן אָנבליק, גרויסע הענט און פּיס היפּשלעכע, און אַ גוטן כאַראַקטער, זי איז אַלע־מאָל געווען גרייט אָפּגעבן איר נשמה פאַר יענעם. זי איז געווען אַ גוטע מאָדיסטקע, האָט שטענדיק געאַרבעט, אָבער אַליין זיין אין אַ דירה איז איר געווען אומעטיק, האָט זי געוואוינט מיט חברטעס. נאָר ווי אויף צו להכעיס, פלעגט מען די חברטעס אויסכאַפּן און קלאַרע פלעגט יעדעס מאָל דאַרפן זוכן אַ נייע חברטע מיט וועמען צו וואוינען. מיט אַ געלעכטער פלעגט זי זאָגן: — גרינע בלעטלעך רייסט מען און גרויסע בוימער בלייבן שטיין...

אַ צווייטער אינטערעסאַנטער טיפּ וואָס מיר האָבן דאָרטן געטראָפן איז געווען ביילקע. ביילקע איז גאָר דער היפּוך פון קלאַרען. ביילקע איז ניט הויך געוואַקסן, אירע הענט זיינען באַקיילעכיקטע, מיט גריבעלעך איבער די פינגער, די באַקן, אַז זי לאַכט, גריבלען זיך, און לאַכן לאַכט זי אָפט. איז ניט קורנאָסע, נאָר אַן איינדרוק מאַכט עס פון אַ פאַרריסן נעזל; די פּעך שוואַרצע האָר, אין כוואַליעס, פאַרקיילעכיקן דעם קאָפּ און זי גייט, מיטן קיילעכיקן בוזעם פאָראויס, ווי זי וואָלט

זיך פאַרלאָזן אויף איר ווייבערישן כוח. מיט ווייבער איז זי ניט קיין חבר לאַפ, אָבער אין דער אָנוועזנהייט פון מענער איז ביילקע גאָר אַן אַנדערע. זי האָט ליב געהאַט אונטערצוקיבעצן מיידלעך, וואָס זוכן זיך אַן „אייביקן מאַן".

— מענער, — זאָגט ביילקע, — זיינען ווי גלעזערנע כלים. פון צו הייס פלאַצן זיי, צו קאַלט טרעשטשען זיי. מיינע דריי קינדערלעך, פון די ערשטע דריי מענער, זיינען אַ גוטער ביישפיל פון אַ גוטער קאָלעקציע. יאַשקע איז אַ קאַפיטשקע צו רויטלעך, איז אָבער שיין ווי גאָלד. מאַרק איז אַ שאַטען, און דער קאַראַפוזיק, דער קלענסטער, איז פונקט דער טאַטע זיינער, אַ קאַפריזנער, אַן אייפערזיכטיקער, אַ ברוגזער. איך האָב זיי אַלע גלייך ליב, און פאַר זייערע טאַטעס זאָל גאָט זאָרגן, — פלעגט ביילקע צוגעבן און לאַכן. ביילקע דענקט אַז סטעלטאָן איז איר פון הימל אַראָפגעפאַלן, די פערער שול וועט שוין זיין דער טאַטע פאַר אַלע אירע דריי קינדערלעך. זי אַרבעט אין שטאָט און זי קען אַפילו זיין טעטיק אין איר יוניאָן און אומעטום.

צום פייער ביינאַכט, אַרום דער שול, וואו ס'איז פאַנטאַסטיש, די לבנה קוקט האַלב זייטיק, און אַ שטילער ווינטל בלאָזט, איז ביילקע, אין איר רוסישער טערקישער שאַל, דער צענטער. אין אַ גוטער שטימונג, ווי אַלע מאָל, צעזינגט זי זיך אַז ס'איז אַ מחיה צו הערן. ערשט שפעט אין דער נאַכט גייט מען זיך פונאַנדער מיטן געדאַנק ווידער צו קומען דעם קומענדיקן „וויקענד".

די אָקטאָבער רעוואָלוציע

אין יולי 1917 אין פעטראָגראַד, האָט די באָלשעוויסטישע פאַרטיי געוויזן איר כוח. די צייטונגען דערציילן וועגן די גרויסע דעמאָנסטראַציעס אין פעטראָגראַד, וואו הונדערטער טויזנטער מענטשן האָבן געפאָדערט די גאַנצע מאַכט צו די אַרבעטער און פויערים. די צייטווייליקע רעגירונג מיט קערענסקין בראש האָט געזוכט צו פאַרטרייבן די באָלשעוויקעס אונטער דער ערד, און אַפילו לענין האָט זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן. „האָניג־חודש" פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָט זיך געענדיקט. די קאָנטער־רעוואָלוציע האָט גענומען ווייזן די נעגל. די צייטונגען דערציילן אַז קערענסקי מיט גענעראַל קאָרנילאָוון צעטרייבן די סאָוועטן דעפוטאַטן, און זיינען גרייט מיט שווערד און פייער פאַר־

ניכטן די בּאָלשעוויסטישע פירער. ס'קומען אָן ידיעות וועגן בּלוטפאַרגיסונגען אין רוסישע שטעט און וועגן מפּלות אויף די פראָנטן.

שנעלער און שנעלער פליען די פּאַסירונגען. עס ווייזן זיך בּאַריכטן וועגן אויפשטאַנדן פון דייטשישע מאַטראָסן און מיר זעען אין דעם סימנים פון דער אַלץ וואַקסנדיקער רעוואָלוציע אויך אין אַנדערע לענדער.

— בּאָלשעוויקעס. בּאָלשעוויקעס... — וואו מ'גייט און וואו מען שטייט הערט מען דאָס וואָרט. די יידישע צייטונגען מיטן „פאָרווערטס" אָן דער שפּיץ שרייבּן אַז די בּאָלשעוויקעס שטעלן אין געפאַר די רעוואָלוציע, וואָס די צייטווייליקע רעגירונג מיט קערענסקין אין שפּיץ היט כלומרשט אָפּ. דער „פאָרווערטס", האַלט מיט קערענסקיס רעגירונג, ווייל סאָציאַל דעמאָקראַטן נעמען אָנטייל אין זיין קאַבּינעט. דער „פאָרווערטס" פאַרזיכערט, אַז קערענסקי פירט רוסלאַנד צו אַ רעפּובּליק, ווי אין פראַנקרייך און ער ליאַרעמט אויף זיין „בּינטל־בּריוו"־שטייגער, אַז די בּאָלשעוויקעס אין רוסלאַנד זיינען ווי „בּאָרדערס" וואָס ווילן צעבּרעכן דעם אָנשטענדיקן פאַמיליען־לעבּן אין דעם בּאַפרייטן רוסלאַנד. די ענגלישע צייטונגען זיינען אַוודאי ניט צופרידן מיט דעם „מאַבּ רול", וועלכן זיי שרייבּן צו לענינען און די בּאָלשעוויקעס.

אין אונדזער יוניאָן, אַז עמעצער פון די אַרבּעטער זאָגט זיך אַרויס פאַר אַ סטרייק, פאַר שטאַרקערע פאָדערונגען פון בּאַלעבּאָס, פאַר בּעסערע פּרייזן, בּאַצייכענען אים בּיזנעס אַגענטן פון דער יוניאָן תיכּף אַלס „בּאָלשעוויק". אין אַרבּעטער רינג, צו אַ בּרענטש מיטינג, ווען איך האָבּ זיך אויסגעדריקט קעגן קערענסקים חברן זיך מיט קאָרנילאָוון, צעשרייט זיך עליע דער הויכער, דער פאָרזיצער פון מיטינג, אַז איך בּין אַ בּאָלשעוויק.

אין פאַבּריק בּיי דער אַרבּעט, וויל קעללי דערגיין בּיי מיר וואָס אַזוינס איז אַ בּאָלשעוויק. איך פאַרטייטש אים אַז דער נאָמען בּאָלשעוויק נעמט זיך פון „מערהייט" און מענשעוויק — פון „מינדערהייט". ליגט זיך עס אים גאַנץ פיין אויפן שכל. ווען איך דערצייל אים אַז די בּאָלשעוויקעס ווילן די גאַנצע מאַכט צו די אַרבּעטער און פּויערים, און אַז די מענשעוויקעס ווילן בּלויז זיין פאַרמיטלער בּיי דער בּורזשואַזיע איז קעללי איינשטימיק, אַז די בּאָלשעוויקעס זיינען גערעכט. דזשאָו, דעם פאָרמאַן, רופט ער שוין אָן „דוירדי מענשעוויק", און מיך, בּאַערט ער מיטן טיטל „בּאָלשעוויק".

ווען ס'זיינען געקומען די אָקטאָבּער טעג און די בּאָלשעוויקעס

האָבן טאַקע איבערגענומען די מאַכט אין רוסלאַנד, אַרעסטירט די צייטווייליקע רעגירונג און קערענסקי איז אַנטלאָפֿן, זיינען די באָלשעוויקעס שוין ניט אַראָפּ פֿון קיינעמס ליפּן. פּעך און שוועבל האָט מען אָנגעהויבן שיטן אויף זיי. די צייטונגען האָבן כמעט אויפֿגעגעבן די מלחמה־נייעס און זיך גענומען פֿאַר די באָלשעוויקעס מיט אַזוינע מגושמדיקע קאַרטונס. אָט ווייזט מען דעם רוסישן בער, ווי ער שטייט אויף די הינטערשטע לאַפּעס אין דער גאַנצער גרויס און מיט די פֿאָדערשטע פֿיס ברעכט ער און שטעכט אַלעם וואָס אים קומט אונטער דער האַנט. אונטן איז אונטערגעשריבן — באָלשעוויק. אין אַ צווייטער צייטונג אַן אַנדער קאַרטון: באַוואָפֿנטע ברואים מיט שטעקנס, באַוואַקסענע, לאַנג האָריקע, מיט גרויסע ציינער, ווי גאָרילעס, יאָגן זיך נאָך די מלאכימלעך מיט פֿליגל, די צייטווייליקע רעגירונג, און קערענסקי, די ווייסע טויב, פֿאַלט נעבעך מיט צעבראָכענע פֿליגל. דער „פֿאָרווערטס”, האָט טאָג־טעגלעך געליאַרעמט: „דאָס רוסישע פֿאָלק ווערט נעבעך באַהערשט פֿון אַ הייפֿעלע באָלשעוויקעס, וואָס האָבן פֿאַרצוקט די באַפֿרייטע רוסלאַנד און ניט געלאָזט דעם נאָבעלן קערענסקין מאַכן פֿון רוסלאַנד אַ רעפּובליק ווי אין ענגלאַנד, פֿראַנקרייך און אַמעריקע”.

די געשרייען פֿון דער פּרעסע הויבן אָן ווירקן. מיין שכן היגינס, דער ענגלישער צושניידער, איז שוין מיט די באָלשעוויקעס ניט צופֿרידן. — מ'קען ניט גיין מיט צו גיכע טריט, — האַלט ער אין טענהן.

די לייענער פֿון דער יידישער פּרעסע גלויבן אויך ניט אַז „מ'דאַרף זיך שפּאַרן מיט געוואַלד”, „מיטאַמאָל אייננעמען אַ וועלט”. די „פֿרייע אַרבעטער שטימע”, מאַכט חוזק פֿון „דיקטאַטור פֿון פּראָלעטאַריאַט”, וואָס די באָלשעוויקעס ווילן, כאָטש איר אַרט ווייניק וואָס מ'האָט דעם „פֿייקער קערענסקין” אַרונטערגעזעצט.

דזשאָו, דער פֿאָרמאַן פֿון שאַפּ, ווייסט שוין ווער פֿון די אַרבעטער זיינען די „באָלשעוויקעס”. דאָס זיינען די, וואָס ווילן בעסערע פּרייזן פֿאַר דער אַרבעט. איז קומט צו עפּעס וואָס, שרייט דזשאָו דער פֿאָרמאַן: דו בעסער זיי ניט קיין באָלשעוויק!

מער ווי אומעטום, דאַכט זיך, האָט מען זיך געקאָכט אין אונדזער ניו יאָרקער רוסישער קאָלאָניע. די איבערקערעניש פֿון זיבעטן נאָוועמבער האָט געשאַפֿן אַ סך פּראָבלעמען. ערשטנס דער רוף פֿון דעם סאָוועטן קאָנגרעס פֿאַר אַ דריי מאָנאַטלעכן וואָפֿנשטילשטאַנד מיט דייטשלאַנד און עסטרייך, כדי שפּעטער שליסן אמתן שלום; צווייטנס, דער דעקרעט פֿון אָפּשאַפֿן פּריוואַט־אייגנטום אין רוסלאַנד

און קאָנפיסקירן די פריצישע ערד־מאַיאָנטקעס. האָט עס אויפגערעגט די „עליים”, למאי רוסלאַנד וויל זיך ניט „שלאָגן ביזן סוף”, און די אַמעריקאַנער קאַפיטאַליסטן האָבן זיך דערשראָקן פאַרן געוואַגטן אַקט פון די סאָוועטן קעגן פריוואַט אייגנטום.

זייערע שרייבער און שרייבער האָבן גענומען גוואַלדעווען קעגן די באָלשעוויקעס, אַז זיי האָבן אָרים געמאַכט אַזוי פיל פריצים, חרוב געמאַכט אַזוי פיל פאַבריקאַנטן, אַפילו קלויסטער־לאַנד קאָנפיסקירט. און טויזנטער גלחים, נעבעך, וועלן דאַרפן שווער אַרבעטן פאַרן שטיקל ברויט.

די ליבעראַלן, סאָציאַל דעמאָקראַטן, בונדיסטן האָבן געהאַט טענות אַז, „די באָלשעוויקעס האָבן זיך געשאַפן אין רוסלאַנד און אויך איבער דער גאָרער וועלט, אַ סך שונאים און דערמיט געשעדיקט די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד”.

אָבער אַ סך אימיגראַנטן, וואָס האָבן גאָרניט געהאַט קיין פריוואַט אייגנטום און האָבן אַלע מאָל בלויז געוואָלט אַ „שטיקל קאָנסטיטוציע”, האָבן זיך גענומען גרייטן צוריקצופאָרן קיין רוסלאַנד. האָרעפאַשנע אַרבעטער האָבן פשוט אָנגעקוואָלן פון די נייע געזעצן וואָס די סאָוועטן האָבן דערקלערט. רעוואָלוציאָנערן־איסקראָווצעס האָבן זיך געפרייט וואָס ס׳איז געלונגען צו מאַכן אַ סאָציאַליסטישע איבערקערעניש אין רוסלאַנד. ניט צופרידן זיינען געווען אַזעלכע מענטשן ווי מיין פריינט בערלין, דער אַמאָליקער סטודענט, און אַנדערע ווי ער, וואָס וואָלטן געוואָלט זיך אומקערן אַהיים דווקא אין אַ בורזשואַזער רעפובליק.

אַלע פרעגן, אַלע זאָגן אַרויס מיינונגען, יעדער אויף זיין שטייגער, די באָלשעוויקעס האָבן פאַרקאָכט די ריכטיקע קאַשע... מען רעדט אויפן פאַבריק, אין די יוניאָן פלעצער, מ׳האַלט אין איין רעדן. די צייטונגען הויבן אָן פאַרשפרייטן קלאַנגען וועגן ווידערשטאַנד צו די סאָוועטן אין רוסלאַנד גופא. זייערע קאָרעספאָנדענטן שרייבן, אַז מ׳קען נאָך גענוי ניט וויסן ווי לאַנג די באָלשעוויקעס וועלן בלייבן אין מאַכט, אָבער זיי קאָנען יעדן טאָג פאַלן. די נייעסן אַז דער אַנטלאָפענער קערענסקי איז אויפן פראָנט, פון וואַנען ער שיקט דעם גענעראַל קראַסנאָוו מיט קאָזאַקן אויף לענינגראַד, און אַז אַ קאָמיטעט פון קאָנטר־רעוואָלוציאָנערן איז געגרינדעט געוואָרן צו ראַטעווען דאָס פאָטערלאַנד, איז אַ גרויסע טרייסט פאַר זייערע רעדאַקטאָרן. עס געדויערט אָבער ניט לאַנג און די צייטונגען, שוין אָן פרייד, באַריכטן ווייטער אַז לענין אַליין

פירט אָן מיט די רויטע סאָלדאַטן און מאַטראָסן, אַז גענעראַל קראַסנאָוו איז אַרעסטירט און אַז קערענסקי, נעבעך, איז אינגאַנצן פאַרשוואונדן, — וואוהין ווייסט מען ניט.

לויט אַלע באַריכטן אין די צייטונגען איז אָבער קענטיק געווען אַז די סאָוועטן־רעגירונג מיט לענינען אין דער שפיץ פאַרלירן ניט קיין צייט. אַ געוואַלדיקן איינדרוק האָט געמאַכט די ידיעה, אַז די סאָוועטן ווענדן זיך שוין מיט אַ רוף צו די מלחמה פירנדיקע מלוכות, און ספעציעל צו די האָרעפאַשנע מאַסן, די אַרבעטער און סאָלדאַטן פון פראַנקרייך, ענגלאַנד און דייטשלאַנד, אַז מען זאָל אָנהויבן פאַרהאַנדלונגען וועגן אַ באַלדיקן שלום.

און אָט הערט מען שוין, אַז לענין הויבט אָן פאַרהאַנדלען אין בריסק וועגן אַ וואָפנשטילשטאַנד און באַזונדערן שלום מיט דייטשלאַנד און עסטרייך.

ברעסט ליטוואָסק און די רוסישע קאָלאָניע אין ניו יאָרק

די רוסישע קירך אין ניו יאָרק און אין גאַנץ אַמעריקע, צוזאַמען מיט דער רוסישער אַמבאַסאַדע און זייערע פריינט אין די אַמעריקאַנער הויכע פענצטער האָבן געקערט וועלטן. מ׳האָט זיך צעשריען אויף די העכסטע נאָטעס, אַז די באָלשעוויקעס האָבן פאַרראַטן דאָס רוסישע פאָלק. ווייס־גוואַרדייער זיינען ווי „פריינט” אַרומגעקראָכן אין אונדזער קאָלאָניע און גענומען זיך „איינשטעלן” פאַרן רוסישן פאָלק... — בריסק, האָבן זיי געשריען, — איז אַ שאַנד־פלעק פאַרן רוסישן פאָלק.

די מענשעוויקעס, סאָציאַל דעמאָקראַטן און די בונדיסטן האָבן, אונטערגעכאַפט דעם געשריי, און גענומען פויקן און פונאַנדערבלאָזן אַ נייעם פייער קעגן לענינען און די באָלשעוויקעס.

תחילת זיינען די יידישע צייטונגען געווען צופרידן וואָס טראָצקי וועלכער האָט געלעבט אין ניו יאָרק ביז אַפריל 1917 און וועלכן יעדער צייטונגס־רעפאָרטער האָט אויף דעם גרונט פרעטענדירט צו קענען, ווי אַן „אייגענעם מענטשן”, איז אַ ייד און איז „אַ גאַנצער מאַכער אין דער רעגירונג פון רוסלאַנד”. זיין בילד מיטן שוואַרצן קאָפ האָר, מיטן „יידישן” נאָז און דעם שפיציקן מעפיסטאָפעל בערדל, איז געווען אונטערגעשריבן לעאָן בראָנשטיין (טראָצקי). ניט צופרידן זיינען זיי בלויז געווען פון דעם וואָס ער איז אַ „קאָמוניסט” ווייל דאָס קאָן נאָך שאַפן די יידן אַ שלעכטן נאָמען.

אַרבעטער ווילן העלפן

די ברייטע אַרבעטער מאַסן, באַזונדערס די אימיגראַנטן האָבן געוואָלט אַקציע. אין מיין פאַך איז געווען גענוג בלויז אָנדייטן אַז אַ פרייע רוסלאַנד דאַרף מען העלפן באַשיצן, העלפן אויפבויען, האָבן זיך באַלד געפונען מענטשן, וואָס זיינען גרייט געווען העלפן אויסשטאַטן אַ שוך פאַבריק און שיקן זי אין סאָוועט־רוסלאַנד.

אַ היפשע צאָל שוסטער אַרבעטער האָבן זיך פיבערהאַפט אַ נעם געטאָן אויסשטאַטן אַ „ריפעיר שאַפ", צו פאַרריכטן שיך פאַר רוסלאַנד. מיר האָבן גענומען אַ ביליקן פלעט אין ברוקלין און, אונטער דעם רוף פון „טעכנישע הילף פאַרן סאָוועטן פאַרבאַנד", האָבן חברה אַרבעטער גענומען ברענגען אַהין אַלערליי שוסטער געציייג, כאָטש נעם שטאַט אויס אַ נייע פאַבריק. אַנדערע מענטשן האָבן גענומען צוזאַמענברענגען „פאַר רוסלאַנד" שיך אין די הונדערטער צום פאַרריכטן, און אַ קאָמיטעט פון אונדזערע אַרבעטער האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע צו באַזאָרגן דעם שאַפ מיט ווייכע און האַרטע לעדער צו פאַרריכטן די אַלע שיך. מיר האָבן זיך געווענדט צו קרעמער און פאַבריקאַנטן זיי זאָלן אונדז געבן סחורה און אונדזער רוף האָט געבראַכט גוטע רעזולטאַטן. מ'האָט געגעבן מיט דער פולער האַנט לעדער און אַלע אַנדערע אַרטיקלען. זיי האָבן בלויז געפאָדערט אַז מ'זאָל האַלטן אויפן רעקאָרד זייערע נעמען און אַדרעסן פון די פירמעס, צו קאָנען מאַכן געשעפטן, ווען די סאָוועטישע רעגירונג וועט זיך שטעלן פעסט אויף די פיס...

דער לאָזונג וועגן „טעכנישער הילף פאַרן סאָוועטן פאַרבאַנד" צעשפרייט זיך אין דער קאָלאָניע. אינזשענערן און מאַשיניסטן דענקען אַז די נייע סאָוועטן רעגירונג מוז בויען אַ נייע אינדוסטריע מיט מער מאַשינען אויף אַלע אַרבעטס געביטן; געוועזענע רוסישע פויערים־אימיגראַנטן דערשמעקן דעם ריח פון זייער פרייער ערד, פאַרבענקען זיך צוריק אַהיים. אַלס פאַרם־הענט אין אַמעריקע האָבן זיי דאָ געאַרבעט מיט טראַקטאָרן, און אַנדערע אַגריקולטור־מאַשינען, ווילן זיי דעם אַלטן אַקער־אייזן פאַרבייטן מיט אַמעריקאַנער מאַשינען, פאַרוואַנדלען די אַלטע היים אין אַ ניי אַגריקולטורעל לאַנד. יעדער פאַר זיך האָט געטראַכט אַז ער איז שוין גאָר אַן אַנדערער ווי געווען אַמאָל. פון אַ לאַטוטניק איז ער אַ מאָדערנער שוסטער געוואָרן, קען ער שוין לערנען אַנדערע אמתע שוסטעריי; שניידער האָבן געפלאַנעוועט ווי איינצופירן

מאָדערנע שניידער פאַבריקן אין סאָוועט רוסלאַנד; אינזשעניערן — בריקן און פאַבריקן בויען; מוליאַרעס — בויען הייזער אויפן מאָדערנעם אופן. מיט איין וואָרט, אַלע פאַכן רוסישע אימיגראַנטן טראַכטן ווי צוצולייגן אַ האַנט, העלפן בויען מיט אַמעריקאַנער טעכניק אַ ניי לעבן אין סאָוועט רוסלאַנד. אַ גרופע אינזשעניערן אין ניו יאָרק קלייבן זיך צוזאַמען און באַשליסן זיך אַליין צוגרייטן און לערנען אַנדערע, ווען מ׳וועט דאַרפן פאָרן צוריק. זיי מוזן האָבן מאַשינען, מאָטאָרן אויף וואָס זיך צו לערנען, און פאַבריקאַנטן זיינען צוליב שפעטערדיקע ביזנעס געווען גרייט אויסלייען מאַשינען און מאָטאָרן, אַפילו עקספערטן צושטעלן, לערנען ווי אָנצוגיין מיט זייערע מאַשינען. אויף דעם באַזיס גרינדעט אַ גרופע אינזשענירן אַ „טעכנישע שול פאַר סאָוועט־רוסלאַנד” אויף דער דריי און צוואַנציקסטער גאַס אין ניו יאָרק און ס׳ווערט דאָרט לעבעדיק: שילער קומען, יעדער וויל זיך לערנען, זיך פאַרפולקאָמען צוליב טעכנישער הילף.

שיף־אַגענטן האָבן דערשמעקט וועגן דער גרויסער מעגלעכקייט פון אַ צוריקוואַנדערונג אין דעם נייעם רוסלאַנד. איז מען געקומען אָנבאָטן אונדזער שוסטער קאָאָפעראַטיוו, ווי אויך די שניידער און די קירזשנער און די טעכנישע שולן הנחות פאַר ביליקן טראַנספאָרט. די שיף־קאָמפּאַניעס זיינען געווען גרייט מאַכן הנחות צו דעלעגאַטן צוליב ווייטערדיקע געשעפטן מיט זייערע קאָאָפעראַטיוון און געעצהט ווי דורכצופירן זאַכן כייט אַ זיכערן וועג דורך די מלחמה פירנדיקע לענדער גלייך אין סאָוועטן פאַרבאַנד.

די פריער ניט באַמערקטע „ראָשיענס” ווערן מיטאַמאָל קענטיקע, אָנגעזעענע מענטשן אין שטאָט, אַ פאָלק וואָס קען מאַכן אַזאַ רעוואָלוציע! אַזוי האָט מיין קעללי, דער איירישער, געקראָגן גרויס דרך ארץ ווען ער רעדט וועגן רוסישן פאָלק. געוויינלעך קימערט קעללין זייער שטאַרק דערהויפּט וואָס פאַר אַ פערדל עס וועט געווינען אין די „רייסעס”. פאַרלירט זיין פערדל, איז קעללי אַ ביסל אומעטיק און, כדי מ׳זאָל עס ניט באַמערקן אויף אים, כאַפּט ער זיך לייענען וועגן אַנדערע זאַכן אין זיין ציַיטונג. און מיט אַ שמייכעלע טייטלט ער אין דער צייטונג און טוט אַ זאָג צו מיר: — הפנים אַז דיין פערדל איז דאָס בעסטע. עס געווינט און געווינט. — די צייטונג שרייבט אַז לענין זאָגט, לענין הייסט, און לענינען פאָלגן די סאָוועטן, — און גלייך מאַכט ער זיין אייגענעם שלום, — דיינע באָלשעוויקעס „געווינען די רייסעס”.

בײ די יענקים, וואָס אויסער וועגן „רייסעס” פֿלעגן זיי וועגן קיין אַנדער זאַך געוויינלעך ניט רעדן, איז די רוסישע רעוואָלוציע געוואָרן אַן אמתע ספּאָרט־זאַך: ווער וועט געווינען, באָלשעוויזם אָדער מענשעוויזם? איצט האָט קעללי גענומען רעדן וועגן 1776, וועגן דער אַמעריקאַנער געשיכטע, ווען אַמעריקע האָט באַקעמפֿט ענגלאַנד און איז פֿון אַ קאָלאָניע געוואָרן אַ רעפּובליק. זיינע אויגן פֿלעגן זיך צעשיינען, ווען ער פֿלעגט דערמאָנען וועגן וואַשינגטאָנען, דזשעפֿערסאָנען, טאָמאָס פּעינען, וואָס האָבן געקעמפֿט פֿאַר פֿרייהייט. לענינען האָט קעללי פֿאַרגליכן מיט לינקאָלנען, און קערענסקין צו דעם אַמעריקאַנער פֿאַררעטער, וואַן־בוירענען.

קעללים ביישפּילן און זיין באַקאַנטשאַפֿט מיט דער געשיכטע פֿון דער אַמעריקאַנער פֿרייהייט האָט מיר אַרויסגעהאָלפֿן אין מיינע מיטיק־דעבאַטן.

די שווערע פֿרידנס־באַדינגונגען פֿאַר סאָוועט־רוסלאַנד, דייטשלאַנדס פֿאַרכאַפּן אוקראַאינע, ליטע און דעם באַלטיק און די שווערע קאָנטריבוציע, וואָס די סאָוועטן־מאַכט איז געצוואונגען געוואָרן צו צאָלן, איז געוואָרן ברענענדיקער מאַטעריאַל קעגן די באָלשעוויקעס. די קאַפּיטאַליסטישע פּרעסע און די אַמעריקאַנער רעגירונג ווערן וואָס אַ טאָג פֿיינטלעכער צו די סאָוועטן. קערענסקיס אַמבאַסאַדאָר, באַכמעטיעוו, איז אָבער יאָ אָנערקענט אין וואַשינגטאָן, און די שווערע מיליאָנען רוסישע געלטער אין אַמעריקע ווערן פֿאַרטאַכלעוועט פֿאַר קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדע און הילף צו אַלע ווייס־גוואַרדייאישע גענעראַלן, וואָס נעמען זיך אונטער אַרונטערצואוואַרפֿן די באָלשעוויקעס. די אַמעריקאַנער צייטונגען ווערן זייער שטאַרק פֿאַרנומען מיטן שיקזאַל פֿונעם צאַר, און וואָס וועט חלילה טרעפֿן מיט דער שיינער פּרינצעסין און דעם יונגן יורש, דעם צאַרעוויטש, נעבעך? די יידישע צייטונגען, און דער „פֿאָרווערטס” אוודאי, נעמען דערציילן מעשיות וועגן דעם, ווי ניקאָלאַי דער צווייטער האָט ליב געהאַט אַ יידיש מיידל אין זיינע יונגע יאָרן, וועגן דער צאַריצעס ליבעס מיט ראַספּוטינען, און ווי דער צאַריצעס שלאָף־צימער האָט אויסגעזען, איידער מ'האָט איר נעבעך געהייסן זיך מטריח זיין פֿון פּאַלאַץ. מ'גיט אויך איבער וואָס די צאַרישע פֿאַמיליע לעבט איבער איצט, ווען מ'האָט צוגענומען ביי איר די מאַכט. די „פּייפּערס” שרייבן און דער עולם ווערט אַלץ מער צעטומלט.

מאַרטענס, דער ערשטער סאָוועטישער געזאַנדטער אין אַמעריקע

אַ קייבל פֿון דער סאָוועט רעגירונג זאָגט אָן אַז ל. מאַרטענס, אַ רוסישער אינזשעניר, וואָס איז געקומען קיין ניו יאָרק ערב דער רעוואָלוציע, איז באַשטימט געוואָרן אַלס סאָוועטישער געזאַנדטער אין אַמעריקע. די וואָס האָבן געקענט מאַרטענסן האָבן געוואוסט, אַז ער איז געוועזן לענינס אַ חבר פֿון דער אונטערערדישער באַוועגונג אין רוסלאַנד. איז הגם די אַמעריקאַנער רעגירונג האָט אים ניט געוואָלט אויפֿנעמען אָפֿיציעל, אָדער זיך מיט אים רעכענען, האָבן מיר, אין דער רוסישער קאָלאָניע, אים דווקא יאָ אָנערקענט מיט גרויסע מיטינגען צוליב אים. מיר האָבן געהאָפֿט אַז אַמעריקע וועט סוף כּל סוף אָנערקענען מאַרטענסן און וועט איינשטעלן פֿאַרבינדונגען מיט דעם נייעם רוסלאַנד אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. מאַרטענס האָט קיין צייט ניט פֿאַרלאָרן, האָט איינגעשטעלט אַ גרויסן אָפֿיס אין ניו יאָרק אויף דער פֿערציקסטער גאַס. די בעסטע און פֿעאיקסטע פֿריינט אין דער רוסישער קאָלאָניע זיינען געקומען צו אים, גרייט צו העלפֿן מיט וואָס נאָר מ'האָט געקענט, מיט געלט, צייט און טרחה. אונדזערע „טעכנישע הילף” גרופּן האָבן אָנגעבאָטן זייער הילף. די רוסישע קאָלאָניע האָט געזוכט וועגן ווי צו שיקן געלט צו זייערע קרובים, שיקן פּעקלעך, קריגן בריוו פֿון דער היים. מאַרטענס אָפֿיס איז געוואָרן אַ סאָוועטישער מלוכה אַנשטאַלט אין פֿולן זין פֿונעם וואָרט. מאַרטענס איז אונדז געוואָרן היימיש און טייער. האָט מען זיך געלאָזט גיין צו אים ווי צו אַ גוטן יידן, עצות פֿרעגן ווי צו קומען אין פֿאַרבינדונג מיט משפּחות אין סאָוועט־רוסלאַנד און ווי בעסער צולייגן אַ האַנט צו העלפֿן.

מיר, שוסטער פֿון דער „טעכנישער הילף” איילן אויך צו מאַרטענסן, באַראַטן זיך מיט אים וועגן איינפֿירן אַ מאָדערנע שוסטעריי אינעם אַרבעטער לאַנד, און איך, אַ „האַנט” אין אַ פֿאַבריק, פֿיל זיך שוין גאָרניט ווי אַ שוסטער ביי זיך. כמעט איבער נאַכט שאַפֿט זיך ביי פּשוטע שוסטער אַזאַ געפֿיל, אַז שוסטעריי איז אַ וויכטיקע מלוכה־זאַך, וואָס איז נויטיק פֿאַר אַ סאָוועטיש לאַנד.

איך וועל קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן ווי איך בין געזעסן מיט מאַרטענסן, מיטן ערשטן סאָוועטישן געזאַנדטן אין אַמעריקע, וועלכער האָט מיך אויפֿגענומען אויף אַ חברישן אופֿן וועגן דעם ענין שוסטעריי. אויף אַ חברישן אופֿן הערט מיך מאַרטענס אויס און דערציילט מיר

אַז ענלעכע פאַרשלאָגן קומען אויך פון אַנדערע מלאכות, און אַז אַלע אָנבאָטן זיינען די ריכטיקע נויטיקע הילף פאַר אַ פראָלעטאַרישער רעגירונג.

איך טראַכט, אין מיינע יונגע יאָרן איז סאָציאַליזם געווען אַ מין חלום, וואָס וועט פאַרווירקלעכט ווערן אין אַ הונדערט יאָר אַרום.

און דאָ — מזל טוב! — באַגריס איך זיך אַליין, — רעד איך מיט מאַרטענסן, דעם סאָציאַליסטישן אַמבאַסאַדאָר, וועגן שוסטעריי ווי וועגן אַ מלוכה ענין. איז דאָך דאָס שוין סאָציאַליזם אין מיין צייט!...

פון סאָוועטן פאַרבאַנד קומען דערווייל גוטע און שלעכטע נייסן. די סאָוועטן רעגירונג צעשמעטערט ווייס גוואַרדייאַישע, קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע גרופן, די ביטערע צאַרישע ירושה ווערט פאַרניכטעט סיסטעמאַטיש. אָבער די שונאים טוען אין ביין. זיי פאַרניכטן שאָף, חזירים, פערד און בהמות, סאַבאָטאַזשירן און לאָזן ניט איינשטעלן דעם עקאָנאָמישן מצב אין לאַנד, זיי לאָזן ניט רוען. דערצו הויבן אָן די „עליים" אַריינצומישן זיך אין דעם ערשטן פראָלעטאַרישן לאַנד. זיי העלפן מיט געווער און מאַטעריאַלן אַלע פינצטערע כוחות, וועלכע הויבן אַ האַנט קעגן דעם נייעם לעבן, דעם אָנהויב פון סאָציאַליזם.

גלייכצייטיק הויבן אָן די צייטונגען צו דערציילן וועגן אַ שרעקלעכן הונגער אין סאָוועטן־לאַנד, וועגן מגפות און „מענטשן פרעסעריי", זיי דערציילן וועגן פאַריתומטע קינדער וואָס לויפן אום איבער די שטעט ווי הונגעריקע וועלף. — דאָס איז דער אומקום פון אַ פאָלק, — וואָרענען די צייטונגען.

יידישע אַגענטורן זאָגן אָן דורך די צייטונגען וועגן די פאַרלאָרענע משפחות אין אייראָפע. מיר קומט אויך אָן אַ שריפטלעכע ידיעה, די טרויעריקסטע אין מיין לעבן, אַז מיין טאַטע־מאַמע און די יינגערע שוועסטער זיינען געשטאָרבן, וואַרשיינלעך אויסגעגאַנגען פון הונגער...

דעלעגאַטן פון לאַנדסמאַנשאַפטן

אין ניו יאָרק, אין אַנדערע שטעט הויבן לאַנדסמאַנשאַפטן אָן צו זאַמלען מיטלען פאַר זייערע היימישע שטעט און שטעטלעך אין רוסלאַנד, פוילן, רומעניע. עס יאָווען זיך גלייך דעלעגאַטן, וואָס נעמען זיך אונטער צו פירן געלטער און מתנות אין די שטעטלעך פון דער אַלטער היים. דער עולם גיט מיט דער פולער האַנט, מ'וויל העלפן. דעם „דעלע־

גאָט" פֿון מיין לאַנדסמאַנשאַפֿט, ווען מ'האָט אָנפֿאַרטרויט אַזאַ שליחות אָן דעם וויסן פֿון די לאַנדסלייט, איז מיר ניט געווען צום האַרצן צוליב זיין פֿיינטלעכער באַציאונג צו דער סאָוועטישער רעגירונג. אָפֿט זיינען די דעלעגאַטן געווען פּשוט פֿאַרדעכטיקע עלעמענטן, וועמען עס איז נויטיק געווען צו באַקעמפֿן גלייך פֿון אָנהויב.

צו יענער צייט עפֿנט זיך אין ניו יאָרק דער „יידגעזקאָם", מיט מ. ראַשקעסן, אַ פֿאָרשטייער פֿון סאָוועטן פֿאַרבאַנד, אויף צו העלפֿן שיקן פּעקלעך און געלט אַהיים. די סאָוועטן־רעגירונג דערקלערט, אַז זי איז גרייט אַריינלאָזן שלוחים, מענטשן, וואָס ווילן העלפֿן זייערע משפּחות און לאַנדסלייט. די אַמעריקאַנער באַאַמטע האָבן אַפֿילו דאָס אויך געשטערט. זיי האָבן ניט געוואָלט צולאָזן קיין הילף פֿאַר רוסלאַנד, זיי האָבן געהאָפֿט אויסצוהונגערן די ברייטע מאַסן און ברענגען דורך דעם צו דער מפּלה פֿון די סאָוועטן.

שלום און רעוואָלוציעס

ענדלעך, אין אָנהויב נאָוועמבער 1918 קומט אָן די ידיעה: עס קראַכט די דייטשע רעגירונג, די דייטשע מאַכט ווערט צעפֿאַלן ווי אַ קאָרטן־שטיבל. עס קומט אַ סוף צום קריג, קירכן־גלאָקן קלינגען, טרומייטן שאַלן, ניו יאָרק יובלט. די פֿאַבריקן פֿייפֿן, די לופֿט איז פֿול מיט פֿרייד. עס קומט די גוטע בשורה: אַ וואָפֿנשטילשטאַנד אויפֿן שלאַכטפֿעלד! — גרויסע קעפּ אין די צייטונגען שרייען: — וואָפֿנשטילשטאַנד!

מיר וואַרפֿן גלייך די אַרבעט אין פֿאַבריק און לאָזן זיך אין די גאַסן. דער עולם יובלט. מ'האַלזט זיך, מ'קושט זיך, אַנדערע טאַנצן אין די גאַסן פֿאַר פֿרייד. — לעבן זאָל דער פֿרידן!

אין דער רוסישער קאָלאָניע איז נאָך לעבעדיקער און פֿריילעכער ווי אומעטום. אמת, דער מלחמה־חורבן אין רוסלאַנד איז גרעסער ווי אומעטום, אָבער די רוסישע קאָלאָניע פֿון האָרעפּאַשנע מענטשן גלויבט אַז די אַרבעטער רעגירונג וועט שוין איצט, ווען דער פֿרידן קומט, פֿאַר אַלעמען, אַלץ אויפֿבויען, איבעראַנדערשן.

די גרופּן „טעכנישע הילף" שפּרייטן זיך איבער גאַנץ אַמעריקע און קאַנאַדע. צום סאָוועטישן פֿאָרשטייער, מאַרטענסן, קומט אַ דעלעגאַציע פֿון די דוכאָבאָרן אין קאַנאַדע. די דעלעגאַטן, מיט לאַנגע האָר און

בערד, אַט ווי ווען זיי האָבן פאַרלאָזט רוסלאַנד כדי צו זוכן רעליגיעזע פרייהייט אין אַמעריקע, דערקלערן מאַרטענסן: — אין קענעדע איז ניט שלעכט, אָבער אין דער היים איז בעסער. — ביי דעם ערשטן וואונק פון דער סאָוועטן רעגירונג זיינען זיי גרייט צו פאָרן אַהיים.

ביי מאַרטענסן אין אָפיס באַגעגן איך מיין אַלטן חבר, פעטיאַן, דעם אַמאָליקן מאַטראָס פון „טאַראַס בולבאַ", וואָס וואוינט שוין אַ לענגערע צייט אין פילאַדעלפיע און אַרבעט אין די באַלדווין לאָקאָמאָטיוו פאַבריקן.

— טאָוואַרישטש! — לויפט מיר פעטיא אַנטקעגן, און איך בין ניט ווינציקער צופרידן צו באַגעגענען אַן אַלטן חבר.

מיר האָט זיך געדוכט אַז מיר ביידע זיינען ווידער אויף אַ שיף, וואָס גייט אין דער זעלבער ריכטונג ווי די „טאַראַס בולבאַ" איז אַמאָל געגאַנגען. מיר איז געקומען אויפן זינען דער אַמאָליקער פעטיא, דער שטילער פויערישער בחור, מיט זיינע העל בלויע אויגן, ווי ער דערציילט מיר אויף זיין פאָלקסטימלעכן שטייגער וועגן זיין טאַטע מאַמע, די שווערע שטייערן וואָס האָבן זיי פאַריאָגט פון דער היים, צעריסן זיין פאַמיליע. איך דערמאָן זיך זיין באַשיידנקייט אין דעם לייען קרייזל, וואוהין איך האָב אים איינגעלאַדן צום ערשטן מאָל; זיין איבעראַשונג פון דעם ערשטן ביכעלע וואָס איך האָב אים געגעבן לייענען, און ווי ער האָט שפעטער געהאָלפן אָרגאַניזירן די אַרבעטער פון ניקאָפאָלסקי און מאַריופאָלסקי זאַוואָדן. איצט שטייט פאַר מיר פעטיא שוין אַ מיטליאָריקער מאַן, זיינע אַמאָליקע בלאָנדע האָר זיינען שיטערלעך און זילבערן זיך אויף ביידע שלייפן. דער פנים איז פולער, די פלייצעס ברייט, די קנייטשן אַרום זיינע אויגן און אויפן שטערן זיינען צוליב אייזן שטויב פון פאַבריק, טיפער און בולעטער. פעטיא דערציילט מיר אַז ער איז אַ גוטער מעכאַניקער און וואָלט געקענט אַ סך מיטהעלפן ביים בויען לאָקאָמאָטיוון אין נייעם רוסלאַנד. און שעמעוודיק פאַרטרויט ער מיר שוין דערווייל אויך אַ סוד אַז ער וואָלט נאָך איין מאָל אין זיין לעבן וועלן באַגעגענען זשעניען...

עס דוכט זיך מיר, אַז איך בין צוריק אין מאַריופאָל, דאָס דערנעענטערט מיך צו אים און פרישט אָפ אונדזער אַמאָליקע פריינטשאַפט. פעטיא דערציילט מיר אַז ער האַלט אין אָרגאַניזירן אַ גרופע מעכאַניקער פאַר דער „טעכנישער הילף" און וויל פאָרן מיט דער גרופע צוריק אַהיים.

די פּראָפּאַגאַנדע קעגן די באָלשעוויקעס און סאָוועטן־רוסלאַנד האָט זיך דערווייל געהאַלטן אין איין פאַרשטאַרקן אין אַמעריקע. די פאַרשיידענע מענשעוויקעס און ווייסגוואַרדייער זיינען, פאַרשטייט זיך, געווען זייער צופרידן וואָס אַמעריקע אָנערקענט ניט דעם סאָוועטן פאַרבאַנד און איז קעגן די באָלשעוויקעס. די באַציאונג צו דער סאָוועטישער רעוואָלוציע הויבט זיך אָן אָפּרופן אויף דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג. אַ שפּאַלטונג הויבט זיך אָן אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב, סיי אין דער קאָלאָניע, סיי אין דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי מיט אירע פעדעראַציעס. די רוסישע פעדעראַציע איז כמעט 100 פּראָצענט פאַר דער סאָוועטישער רעוואָלוציע. די צוויי גרויסע אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישע פירער, טשאַרלז רוטענבערג און יודזשין דעבס דריקן עפנטלעך אויס זייער סימפּאַטיע צו די סאָוועטן, אָבער דער „פאָרווערטס”, די פירער פון אַרבעטער רינג, פון די יידישע געווערקשאַפטן, די סאָציאַליסטישע פּרעסע אין ענגליש און אין יידיש טרעט אַרויס אַלץ מער און מער פאַרביסן קעגן דער ערשטער אַרבעטער רעגירונג אין רוסלאַנד, און מאָלט זי אין די טונקלסטע פאַרבן.

דערפאַר אָבער, ווען די דייטשע איבערקערעניש קומט פאָר, מיט שיידעמאַנען, עגערטן און נאָסקען אין שפּיץ, ווערן די רעכטע סאָציאַליסטן אין אַמעריקע גוואַלטיק באַגייסטערט פאַר זיי, און ווען עבערט, „אַ פּשוטער זאָטל־מאַכער”, ווערט פּרעזידענט אין דייטשלאַנד, איז שוין קיינער צו זיי ניט גלייך. די רעכטע „סאָציאַליסטן” ספּעציאַליזירן זיך אין קאַמף קעגן די באָלשעוויקעס און קעגן דער פּראָלעטאַרישער דיקטאַטור.

עס האָט מיך שטאַרק פאַרדראָסן

איך האָב דעמאָלט באַלאַנגט צו דעם דריי און צוואַנציקסטן דיסטריקט פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, אין בראָנזוויל. אַז עס איז געקומען די צייט פון די וואַלן צו דער סטייט־אַסעמבלי און עס האָט זיך געזען אַ מעגלעכקייט צו דערוויילן גענאָסע שיפּליאַקאָוו פאַר דעם אַמט, וואַרף איך זיך אַריין אין דער אַרבעט. און אַרבעט מיט אַלע כוחות פאַרן גענאָסע שיפּליאַקאָוו.

שיפּליאַקאָוו, אַ מאַן פון מיטעלן וואוקס, מיט אַ שוואַרצן קאָפּ האָר, וואָס האָט זיך שוין געזילבערט, האָט געהאַט ווייכע, פריינטלעכע אויגן.

צו זיין גוטער ענגלישער שפּראַך האָט ער באַזעסן אַ גוטן ריינעם יידיש, וואָס האָט „געקומען" דעם עולם. זיין טעמע איז שטענדיק געווען די זאָרג וועגן די האָרעפּאַשנע מאַסן. מיר האָבן געגלויבט, אַז שיפּליאַקאָוו אין דער אַסעמבלי וועט ממש „ראַטעווען די וועלט". איך האָב צעטראָגן שיפּליאַקאָווס פּאָרטרעטן אין קענדי סטאָרס, רעסטאָראַנען, אַפילו אין פאַבריק האָב איך געבראַכט זיינס אַ בילד. בעת די וואַלן האָבן מיינע קינדער, צוזאַמען מיט די אַנדערע קינדער פון די סאָנדעי סקולס אין ליבאָר־ליסעאום, מאַרשירט איבער פּיטקין עווענ‍יו מיט פּלאַקאַטן. מיר, דערוואַקסענע האָבן מאַרשירט ביז אין אָוונט אַריין און זיינען נאָכדעם געקומען אין ליבאָר ליסעאום הערן די „רעטוירנס".

אין דרויסן איז אַ גוס רעגן. דער ליבאָר ליסעאום איז געפּאַקט מיט מענטשן, — בעקערס, סטאָליאַרעס, שניידער און אַנדערע בעל־מלאכות, אַרבעטער רינג מיטגלידער און סתם יידן, ווייבער און קינדער, אַלע זיינען באַגייסטערט און שרייען: הוראַ פאַר שיפּליאַקאָוון!

די גוטע נייס איז ענדלעך געקומען: גענאָסע שיפּליאַקאָוו איז דערוויילט געוואָרן אין דער אַסעמבלי. דער עולם יובלט, ס'איז יום טובדיק און גוט אויפן האַרצן, מיר, סאָציאַליסטן זיגן. הוראַ פאַר שיפּליאַקאָוון!

איך און אַנדערע טוער פון ליבאָר ליסעאום טוען אַ כאַפּ שיפּליאַקאָוון, גיבן אים אַ נעם אויף די פּלייצעס און לאָזן זיך אַזוי אין דרויסן. — הוראַ! — חברה אַרבעטער שטעלן זיך אין די רייען, פאָרמירן זיך אין אַ פּאַראַד, די בעקער זינגען די „שבועה", די סטאָליאַרעס הויבן אָן „שטייט אויף, איר אַרבעטסלייט", פאַקעלן ברענען, מיר הויבן אָן אונדזער טריאומף מאַרש צו פּיטקין עווענ‍יו, דער עולם גייט נאָך, מ'פאַרלויפט דעם וועג פון אַלע גאַסן. בראָנזוויל פרייט זיך. וועמען אַרט דער רעגן? ס'איז אַזוי ליכטיק אויף דער נשמה, גרינג אויפן האַרצן. מיר האָבן געוואונען! שיפּליאַקאָוו איז אין דער אַסעמבלי.

אָבער שוין אין עטלעכע טעג אַרום, הויב איך אָן באַדויערן אונדזער „געווינס", ווען שיפּליאַקאָוו נעמט אַ וואָרט אין מיין סאָציאַליסטישן בראַנטש. ער טרעט שאַרף אַרויס קעגן דער אַרבעטער רעגירונג אין דעם סאָוועטן פאַרבאַנד למאי זי האָט אַרונטערגעוואָרפן קערענסקין און איינגעפירט די דיקטאַטור פונעם פּראָלעטאַריאַט. דאָס, זאָגט ער, איז קעגן סאָציאַליזם. ער ציטירט וואָס דער „פאָרווערטס" שרייבט וועגן „פאַרגוואַלדיקן דאָס רוסישע פאָלק און אַרויפצווינגען אויף דעם דעם באָלשעוויסטישן יאָך". ער דערקלערט, אַז ער איז איינשטימיק מיט הילקוויטן, דעם „גרויסן סאָציאַליסטישן פירער". — גענאָסע הילקוויט

ווייסט וואָס עס מיינט פֿרייהייט און גלייכע רעכט פֿאַר אַ פֿאָלק, — בייזערט זיך שיפּליאַקאָוו, ווען עמעצער איז ניט איינשטימיק מיט אים. זיינע נאָכפֿאָלגער פּאַטשן, און שיפּליאַקאָוו אַטאַקירט נאָך ביטערער די באָלשעוויקעס. עליע דער הויכער גלויבט אין שיפּליאַקאָוון, הייסט איז „פֿאַרליבט" אין הילקוויטן. די לינקערע סאָציאַליסטן, וואָס שטימען ניט איין מיט שיפּליאַקאָוון, מיט הילקוויטן ווערן דערקלערט פֿאַר „באָלשעוויקעס", וואָס זיינען שוין ניט ראוי צו זיין אין וועלכן עס איז קאָמיטעט, זיי טאָרן שוין אפֿילו ניט באַלאַנגען צו דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, זיי זיינען גאָרניט קיין סאָציאַליסטן... עס הויבט זיך אָן אַ סדרה פֿון אַרויסוואַרפֿן לינקע, אָפּשטויסן פֿון דער אַרבעט אין בּרענטש אַלע די וואָס זיינען פֿאַר די באָלשעוויקעס. מען וואַרפֿט די לינקע אין פּנים בּרעסט ליטאָווסק, דעם הונגער אין רוסלאַנד שרייבט מען צו צו די באָלשעוויקעס... אין דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי הויבט אָן אָנוואַקסן אַ שפּאַלטונג.

די בורזשואַזע ציַיטונגען זיינען זייער צופֿרידן מיט דער שפּאַלטונג אויף רעכטע און לינקע אין דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. זיי גיבן גערן איבער וואָס הילקוויט זאָגט, וואָס די „קאָל" און דער „פֿאָרווערטס" שרייבן וועגן דעם „אַרויפֿגעצוואונגענעם באָלשעוויסטישן יאָך אויף דעם רוסישן פֿאָלק".

און עס פֿאַרדריסט מיך שוין זייער שטאַרק למאי איך האָב אין דער צייט פֿון די וואַלן געטראָגן שיפּליאַקאָוון אויף די אַקסלען...

אַ קאַמף אין דער יוניאָן

יידישע אַרבעטער, סאָציאַליסטן פֿון דער היים נאָך, האָבן אין יענע צייטן גערן געשטימט פֿאַר דעבסן, פֿאַר הילקוויטן און אַנדערע אויפֿן סאָציאַליסטישן וואַל־צעטל, אָבער פֿאַר דער יוניאָן האָבן זיי זייער ווייניק געטאָן, באַזונדערס אין די „ענגלישע" יוניאָנס וואו מען האָט געמוזט קענען די שפּראַך. דערצו נאָך האָבן זיך אַ סך היימישע בונדיסטן דאָ אַרויפֿגעאַרבעט פֿאַר פֿאָרלייט, אָדער גאָר געעפֿנט אייגענע שעפּער, אַליין אָנגעהויבן עקספּלואַטירן אַרבעטער. איז עמעצן געלונגען גיין אין אָוונט שול, זיך אַמעריקאַניזירן, איז אים שוין זיין פֿאַך ניט געפֿעלן געוואָרן און ער איז בעסער געוואָרן אַן אַגענט פֿון זינגערס ניי־מאַשינען, אַן אינשורנס אַגענט, אַ ביזנעס אַגענט טאַקע אין זיין

פאַך. עפענען אַ קענדי סטאָר, אָדער גאָר זיך אַוועקשטעלן מיט אַ פּושקאַרט איז אויך געווען ניט שלעכט, אַבי ניט בלייבן אַ שוסטער אויפן גאַנצן לעבן...

די יאַטן וואָס זיינען געבליבן אין דעם שוסטער־פאַך האָבן שטאַרק געליטן. די וואָס האָבן קיין עוולות ניט געקענט פאַרליידן האָבן די פאָרלייט אָפט געלאָזן אַרבעטסלאָז. דערצו איז אין דעם פאַך געווען אַ געמיש פון פעלקער: יידן, איטאַליענער, פאָליאַקן, רוסן, שוועדן און דייטשן, און עס איז געווען שווער זיך צוזאַמענצוריידן.

די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד פון 1917 און שפּעטער די רעוואָלוציעס אין דייטשלאַנד און אין עסטרייך, האָט דערמונטערט די אַרבעטער, זיי געעפנט די אויגן. צוליב דער אַרבעטער רעגירונג אין סאָוועטן פאַרבאַנד איז שוין גאָרניט געווען וואָס צו שעמען זיך מיט זיין אַן אַרבעטער. אַ סך האָבן גאָר דערפילט אַ שטאָלץ, וואָס זיי זיינען פאַרבליבן אַרבעטער. נאָך דער מלחמה זיינען אַ סך צוריק אַריין אין דעם פאַך שוין מיט נייע געדאַנקען. אויפן שלאַכטפעלד האָבן זיי פאַרגאָסן בלוט פאַר „דעמאָקראַטיע”, אָבער אַז מ'האָט אָנשטאָט דעמאָקראַטיע געטראָפן שווערע באַדינגונגען, האָט מען צווישן זיך גענומען רעדן אַז די באָלשעוויקעס אין רוסלאַנד ווייסן טאַקע וואָס זיי טוען.

אויף די מיטינגען אין דער יוניאָן האָב איך ביסלעכווייז געקראָגן לשון און אַ פאָר מאָל קריטיקירט די פאַסיווקייט פון די אַרבעטער צו זייערע אייגענע אינטערעסן. איין מאָל איז מיר שטאַרק ניט געפעלן געוואָרן דער באַריכט פון דעם ביזנעס־אַגענט פון מיין לאָקאַל. זיין ראָזעווער באַריכט איז געווען פונקט דער היפוך פון דער ווירקלעכקייט, און איך האָב עס אים געזאָגט. מיינע רייד האָבן אים ניט געשמעקט, איז ער געוואָרן אין כעס און מיך אָנגערופן „ראָשיאַן באָלשעוויק”, קעללי, דער טשערמאַן, איז אויפגעקאָכט געוואָרן. ער האָט גענומען קלאַפן מיטן האַמער און, צו מיין פאַרוואונדערונג, האָט ער אויפגעפאָדערט דעם ביזנעס אַגענט ער זאָל זיך אַנטשולדיקן פאַר מיר פאַר באַליידיקן מיך מיטן נאָמען „באָלשעוויק”. אַלע האָבן אונטערשטיצט דעם פאָרזיצער. דער ביזנעס אַגענט איז געשטאַנען אַ צעטומלטער, אָבער קעללי האָט ניט נאָכגעלאָזט. מיט זיין איירישן הומאָר האָט ער איבערגעחזרט: — איך שטעל איין צען צו איינס אַז די באָלשעוויקעס אין רוסלאַנד וועלן געווינען, און דאָס אַליין מיינט אַז מ'דאַרף זיי ניט זידלען. — דעם עולם איז געפעלן געוואָרן קעללים שטעלונג, זיין משל און מיין פאַרטיידיקונג און מ'האָט אים אַפּלאָדירט.

בין איך אויפגעשטאַנען און געבעטן אַ וואָרט. קודם האָב איך דערקלערט אַז פאַר מיר איז באָלשעוויק ניט קיין זידל וואָרט. און עס איז שוין טאַקע צייט צו האָבן דאָ אין אַמעריקע אַ קעמפערישע יוניאָן, וואָס זאָל זאָרגן פאַר די אינטערעסן פון די אַרבעטער ווי די באָלשעוויקעס אין רוסלאַנד... חברה האָבן אַפּלאָדירט.

יענעם אָוונט, צו די וואַלן פאַר מיטגלידער פון דער „דזשאָינט באָרד", קלייבט מען מיך אויס איינשטימיק, און די לינקע, ווי מ'האָט אונדז גערופן, געווינען דעם צוטרוי פון די יוניאָן מיטגלידער. אין דער שטילער רואיקער יוניאָן, וואו מ'פלעגט געלאָסן קייען טאַבאַק, רויכערן אָן אויפהער סיגאַרן און שוויגן ביז צום אַנטשלאָפן ווערן, האָט זיך געקאָכט און געטומלט, די יוניאָן האָט אויפגעברויזט מיט נייעם לעבן.

די רעכטע, די לינקע און די פאַלמער איבערפאַלן

די רוסישע פעדעראַציע, אַלס אַ טייל פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, פלעגט אָפּהאַלטן אירע באַזונדערע זיצונגען פונקט ווי די דייטשן, די פינלענדער און אַלע אַנדערע גרופּעס, יעדע איינע אויף איר שפּראַך, יעדער פעדעראַציע האָט געהאַט איר פאַרטרעטער אין דער קאַונטי קאָמיטע פון גאַנץ ניו יאָרק. אין אַלע פעדעראַציעס האָבן זיך באַוויזן רעכטע און לינקע, קעגן און פאַר דער באָלשעוויסטישער רעגירונג אין רוסלאַנד, דער דאַון טאַונער ברענטש פון דער רוסישער פעדעראַציע איז געווען דער לעבעדיקסטער, לינקסטער ברענטש. דאָרטן זיינען געווען פאַרטראָטן כמעט אַלע רעדאַקציע מיטגלידער פון „נאָווי מיר", ווי וויינשטיין, אַנטאָניוק, ראַדזע, פינקלבערג און אַנדערע. די מיטינגען אין דעם רוסישן ברענטש זיינען געפירט געוואָרן אין רוסיש, חוץ דעם האָט מען דאָרט מער ווי אומעטום באַלויכטן דעם גאַנג פון די פּאַסירונגען אין דער באַפרייטער רוסלאַנד. האָט לאַנג ניט גענומען און די סאָציאַליסטישע „קאַונטי קאָמיטע" האָט דערקלערט דעם גאַנצן ברענטש פאַר לינקע, באָלשעוויקעס. מיר האָבן זיך באמת געפילט זייער גרוים מיטן נייעם טיטול...

איך בין געווען אַ מיטגליד אין דעם דריי און צוואַנציקסטן דיסטריקט פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי און, כאָטש איך פלעג אָפט קומען צו לעקציעס און רעפעראַטן אין דער רוסישער קאָלאָניע, בין איך דאָך געווען מיט דער מיינונג אַז לעבנדיק אין אַמעריקע מוז מען

קענען די ענגלישע שפּראַך און מ'מוז זיך צופּאַסן צו דער באַוועגונג פון לאַנד וואו מ'לעבט און מ'אַרבעט.

איך געדענק ניט ווי לאַנג איך בין געווען אַ דעלעגאַט פון מיין דיסטריקט צו דער „קאַונטי קאָמיטע”, איך געדענק אָבער גוט איין אָוונט, אַ מיטינג פון דער „קאַונטי קאָמיטע”. עס איז געווען אַ האַרבסט נאַכט. מיר זיינען געזעסן און געוואַרט ביז מ'וועט זיך צונויפקלייבן צו אַ פולער זיצונג, ערשט אַ האַלבער טוץ „ציווילע מענער” — פּאָליס־לייט און דעטעקטיווס אין ציווילע קליידער, — האָט זיך פּלוצלונג, מיט אימפּעט, אַריינגעריסן, ווי זיי וואָלטן געוואָלט כאַפּן דעם גנב ביי דער האַנט.

מיט דערשטוינונג קוקן מיר זיך איבער. מיר פאַרשטייען גלייך ווער די חברה זיינען. זיי זיינען עפּעס אַזעלכע הויכע, שטאַרקע, ברייטפּלייציקע, ווי איין מאַמע וואָלט זיי געהאַט. איינער שפּאַנט אַריבער אַ באַנק, אַ צווייטער דעם טיש, אַ דריטער שטויסט מיך גראָב אָפּ אין אַ זייט און, אין איין אויגנבליק זיינען מיר אַרומגערינגלט. שטייט שוין איינער פון זיי לעבן טיר, אַ צווייטער לעבן דער צווייטער טיר. וואָס איז עס אַ „האָלד אָפּ”? מיר האָבן קיין צייט ניט געהאַט צו זאָגן אַ וואָרט, ווי דער עלטסטער זייערער ווייזט אונדז אַ „בעדזש”, און מעלדעט אונדז, אַז מיר זיינען אַרעסטירט. איך פיל אַ שווערע האַנט האַלט מיך אונטערן אָרעם, שלעפּט מיך גרוביאַניש צום ווינקל צימער, וואו עס שטייען שוין אויך אַנדערע. אַלעמען שטויסט מען. פאַרשפּעטיקטע, וואָס קומען אַריין, פאַלן אויך אַריין, זיי זיינען איבעראַשט, בלייך, ווי אַ דונער וואָלט זיי געטראָפן.

פון דעם פּלוצלומדיקן איבערפאַל זיינען מיר געבליבן ווי אָן לשון. ווען איינער טוט אַ פרעג: וואָס קומט דאָ פאָר? ענטפערט מען אים „שאַראַפּ” מיט אַזאַ רציחה, אַז עס נעמט אָן אַן אימה. נאָך עטלעכע פון „זייערע” קומען אַריין און נעמען זיך בלעטערן די ביכער אין די שאַפעס. אַ קוק אַריין, און אַ וואָרף, אַ שליידער אָן אַ זייט. דאָס דערמאָנט מיר אָן די אַמאָליקע הויז זוכונגען אין צאַרישן רוסלאַנד.

מ'רייסט די צייטונגען אויפן טיש. איינער לייענט איבער דעם נאָמען קאַרל מאַרקס אויפן שער בלעטל פון אַ בוך, און צערייסט עס מיט אַזאַ כעס ווי עמעצער וואָלט אים אַ ביס געטאָן, נאָכדעם ווי מ'האָט צעריסן אפשר אַ טוצן ביכער, צעבראָכן עטלעכע שטולן, שרייט דער עלטסטער אויס: — נעמט זיי! — אַ שטאַרקע האַנט שלעפּט מיך

פאַרן קאָלנער, אַנדערע נעמט מען פאַרן אָרעם, נאָך אַנדערע שטויסט מען אונטער מיט אַ קני. און אַז מיר פּראָטעסטירן פליען קלעפּ.

אין דרויסן וואַרט שוין אַ פּאָליציי וואָגן. פּאָליסלייט שטויסן אונדז אַריין אין וואָגן. אַ שטויס, און ווידער אַ שטויס. — „ווי וויל סענד יו בעק טו ראָשיאַ“, — לאַכן די דעטעקטיווס.

שטיל זיצן אונדזערע גענאָסן אין וואָגן מיט די דעטעקטיווס וואָס היטן אונדז. עס איז זייער אומהיימלעך. זיי באַהאַנדלען אונדז, ווי מיר וואָלטן גאָר קיין מענטשן ניט געווען.

עס איז שוין געווען שפּעט אין דער נאַכט. אַ נאַסער, קאַלטער ווינט האָט דורכגענומען די ביינער דורך און דורך. מען ברענגט אונדז ערגעץ דאַון טאַון, הפּנים אין אַ פעדעראַלער געבײדע. מ׳פירט אונדז אַריין אין אַ גרויסן זאַל, וואו ס׳איז ניט צו דערקענען אַז דאָס איז אַ פּאָליס סטאַנציע. אָנשטאָט פּאָליסלייט זײַנען עטלעכע דעטעקטיווס זייער באַשעפטיקט מיט אַנדערע חברים, וואָס מ׳ברענגט פון קלובן, מיטינגען. איך זע באַקאַנטע פּנימער. מיר ווינקען זיך איבער, ווילן פריילעכער ווערן, פּלוצלונג שפּרינגט אַרויס איינער פון די דעטעקטיווס, כמעט דער קלענסטער פון זיי אַלע, נאָר אַזאַ פלינקער, ווי אַ ווילדע חיה טוט ער זיך אַ וואָרף אויף אַ רוסישן בחור וועלכן מיר אַלע קענען, און אָן אַ פאַרוואָס אָדער פאַרווען, הויבט ער אים אָן שלאָגן אין די אויגן, אין בויך, וואו נאָר ער האָט געטראָפן. קענטיק אַז די דעטעקטיווס האָבן געוואָלט אונדז פּראָוואָצירן, עמעצער זאָל זיך אָננעמען פאַר אים, כדי צו מאַכן אַ בלוט־באָד אויף אונדז אַלעמען.

עס איז שוין געווען דריי אַזייגער פאַרטאָג, אָבער די „אַרבעט“ איז אין פולן גאַנג. איינציקווייז פירט מען אַריין יעדערן אין אַ צימער, וואו מ׳פרעגט אים אויס.

מיין נאָמען ווייסן זיי ניט, רופט מען מיך ניט, נאָר צוויי פאַרשווינען כאַפּן מיך פּלוצלונג אָן פאַר ביידע הענט און מ׳שלעפּט מיך אַריין אין איינעם פון די צימערן.

אַ מאַן זיצט דאָרטן מיט די פיס איבערן טיש, די אַרבל פון זיין ווייסער העמד זיינען פאַרקאַטשעט, זיין קיילעכיקע, ראַזירטע צורה איז פעט, נאָך פעטער איז זיין צווייטע מאָרדע, וואָס איז אָנגעשפּאַרט אויף זיין ברייטער ברוסט. אַ גאָלדן קייטל ציט זיך פון קעשענע צו קעשענע איבער זיין ברוסט. ער באַקוקט מיך מיט קאַלטע אויגן, וואָס באַוועגן זיך קוים, כאַפּט אַרויס דעם זייגער, קענטיק אַז זיין אַרבעט איז אים לאַנגווייליק, וויל ער עס מאַכן שנעלער מיט מיר. ער וויל נישט

אַנדערש וויסן צו בין איך אַ באָלשעוויק, ווייל איך בין געבוירן געוואָרן אין רוסלאַנד. מיין ענטפֿער איז אַז איך בין אַ סאָציאַליסט, אַ סימן, מ'האָט מיך אַרעסטירט אויף אַ מיטינג פֿון דער קאַונטי קאָמיטע פֿון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז סאָציאַליסטן האָט ער אויך פֿיינט, און באָלשעוויקעס ווי איך וועט ער אַרויסשיקן צוריק קיין רוסלאַנד.

— סטייטש! — שרייט ער שוין, — געקומען אין אַ פֿרעמד לאַנד, נאָך אַ גרינער, און מישט זיך שוין אין פּאָליטיק. — ער סטראַשעט, אַז מ'וועט מיך דעפּאָרטירן. אָבער איך האָב בלויז ווידער באַשטעטיקט, אַז איך בין אַ מיטגליד אין דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און אַז דאָס איז אין די ראַמען פֿון געזעץ.

— „לאָו מאַי אַי," — האָט ער אַ זאָג געטאָן, — איר זאָגט מיר בעסער וואָס דענקט איר וועגן רוסלאַנד?

איך ענטפֿער אים אָבער ניט.

—„ס'נאָ יוז", — ווערט שוין מיין אויספֿרעגער אויפֿגערעגט, שפּרינגט אויף, קלינגט אָן עמעצן און הייסט מיך צונעמען, ווייל איך פֿאַרשטיי ניט וואָס מ'רעדט צו מיר.

אין אַ צווייטן צימער נעמט מען אַראָפּ פֿון מיר אַ בילד, מ'נעמט אויף די פֿינגער צייכנס, מ'מעסט און מ'וועגט מיך אָפּ און, מיטן טאָג שוין, הייסט מען מיך גיין. פֿריי. אין דרויסן געפֿין איך אַ סך פֿון די וואָס זיינען דורכגעגאַנגען די נאַכט ווי איך, אַנדערע האָט מען שטאַרק געשלאָגן...

אין צוויי טעג אַרום האָב איך ווידער פֿאַרזוכט דעם טעם פֿון אַ פּאַלמער איבערפֿאַל. דער רוסישער בּרענטש פֿון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין בראָנזוויל האָט געהאַט זיין הויפּט קוואַרטיר אויף פּיטקין עוועניו, אין אַ גרויסן, גראַמען פֿלעט, איבער אַ קראָם. דאָרט פֿלעגט שטענדיק זיין פֿריילעך, מ'פֿלעגט דאָרטן האַלטן לעקציעס, רעפֿעראַטן. אַמאָל פֿלעגט מען אויך מאַכן אַ ליאַמע אויפֿן היימישן שטייגער, פֿלעגן אַהין קומען אַ סך מענטשן, איבערהויפּט פֿרייטיק אָוונט. ווייזט אויס אַז די פּאַלמער חברה האָבן געוואוסט ווען עס וועט זיין אַ פֿולער מיטינג און טאַקע יענעם אָוונט איז מען באַפֿאַלן דעם מיטינג. דאָ האָבן די דעטעקטיווס געמאַכט דעם אמתן חורבן, ווי פּראָפֿעסיאָנעלע כוליגאַנעס. מ'האָט געשלאָגן, געהרגעט, טישן און שטולן צעבראָכן, פֿענצטער אויסגעזעצט, ביכער געריסן און געפּליקט, אָט ווי זיי וואָלטן אויסגעבאָרגט פֿון דער רוסישער אָכראַנקע אַלע מעטאָדן ווי זיך צו איזדיע-

קעווען איבער די „באָלשעוויקעס", און שוין דעם צווייטן מאָל פאַרברענג איך ווידער אַ נאַכט אונטער די זעלבע פראַגן, נאָך ערגערע באַציאונגען און סטראַשונקעס מיך אַרויסשיקן פון לאַנד.

אַ סך פון מיינע חברים האָט מען טאַקע פאַרשלעפּט אויף עליס איילאַנד. דאָרטן האָט מען ערשט געבראָכן די ביינער. די צייטונגען האָבן געהאַט אַ סך צו דערציילן פון דעם און פון יענעם, און אַפילו וועגן איינעם אַן איטאַליענער, וואָס האָט זיך אַרויסגעוואָרפן פון ניינצנטן שטאָק. דער אמת, זאָגט מען, איז געווען, אַז מ'האָט אים אַזוי צעשלאָגן אַז ער איז געשטאָרבן פון די קלעפּ, האָט מען אים נאָכדעם אַרויסגעוואָרפן צו פאַרדעקן די שולד. דאָס זעלבע, האָט מען גערעדט, האָט פּאַסירט איבער גאַנץ אַמעריקע. די אַזוי גערופענע „פּאַלמער־רעידס" האָבן קיין געזונט ניט צוגעגעבן דער אַמעריקאַנער דעמאָקראַטיע.

1921 — 1927

די ברוטאַלע פּאַלמער־רעידס און מאַרטענס אַרויסשיקן פון אַמעריקע האָט אויף אַ ווײלע צעטומלט די לינקע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציע און די רוסישע קאָלאָניע. אָבער זייער אַרבעט האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט. פאַרקערט, זי איז געוואָרן אינטענסיווער. די פאַרשיידענע פּראָ־סאָוועטישע טעכנישע גרופּן, מיט די טעכנישע שולן האָבן זיך צעבליט און פאַרשפּרייט. די פאַרשיידענע שכנישע הילף־גרופּן דערפילן, אַז מ'דאַרף צענטראַליזירן אַלע גרופּן אין איין „טעכניקאַל עיד סאָסייטי", און מיר לאַדן איין דעלעגאַטן פון שיקאַגאָ, באָסטאָן, פילאַדעלפיע, אַנדערע שטעט, אַפילו פון קאַנאַדע, צו קומען צו אַ צוזאַמענפאָר.

אין רענד־סקול, אין דער 15־טער גאַס איז לעבעדיק. דער זאַל איז געפּאַקט מיט דעלעגאַטן פון אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן שוין באַוויזן איבערשיקן אין סאָוועטן פאַרבאַנד אַ סך הילף און געלט, שפּייז און מעדיקאַמענטן.

דעם צוזאַמענפאָר באַגריסט טשאַרלז רוטענבערג, דער סעקרעטאַר פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, אויך עלאַ ריוו בלור, די באַרימטע קאָמוניסטישע טוערין, די שרייבערין אַנאַ לואיזע סטראָנג און אַ סך אַנדערע. אַלע זיינען צופרידן מיט דער גוטער אַרבעט וואָס מ'האָט אָפּגעטאָן און מ'פאַרמעסט זיך אויפטאָן דורך דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי". די געזעלשאַפט עפנט אַן אָפיס אויף דער פּערציקסטער גאַס,

וואו ס'איז אויך געווען דער „יידגעזקאָם”, דער יידישער קאָמיטעט פון הילף פאַר דעם סאָוועטן פאַרבאַנד.

די צענטראַלע ביוראָ פון „טעכניקאַל עיד” ווערט דער מיטל פונקט פאַר די פאַרשיידענע גרופן, וואָס קלייבן זיך פאָרן קיין סאָוועטן פאַרבאַנד און ספּעציעל פאַר די „קאָמונעס”. „קאָמונא אמא”, „העראָלד”, „קאָמונא טרוד”, „דוכאָבאָרן קאָמונע” פון קאַנאַדע א. אַ. וו. אין פילע שטעט און שטעטלעך, וואו עס געפינען זיך מענטשן פון רוסלענדישן אָפּשטאַם, אָרגאַניזירן זיך אַגריקולטורעלע און אינדוסטריעלע גרופן אַרום דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי”; אינגיכן ווערט די „טעכניקאַל עיד סאָסייטי” אַן אָרגאַניזאַציע פון טויזנטער מיטגלידער.

די מערסטע „קאָמונעס” האָבן צוגעגרייט באַדייטנדיקע סומען פאַרן צוועק איבערצואוואַנדערן מיט מאַשינען און געציַיג.

די „קאָמונעס” האָבן געקליבן די געלטער אין דער קאַסע פון דער צענטראַלער ביוראָ, וואָס האָט אויפגעפאַסט אויפן איינקויף פון מאַשינען און געציַיג און אַפילו פון פערזענלעכע זאַכן און קליידער, וואָס זיין צוגעפאַסט צום רוסישן קלימאַט. מ'האָט אַפילו ניט פאַרגעסן וואַשמאַשינען און אַנדערע מינים הויז־באַלעבאַטישקייט, וואָס אַ קאָמונע דאַרף האָבן. מ'האָט איינגעקויפט די נייַסטע מינים אויוונס, לאָמפן, עלעקטרישע מאָטאָרן, אינקיובייטאָרס פאַר הינער, און וואָס ניט? אַלץ מיטן צוועק גרינגער מאַכן די אַרבעט און מאַכן שענער און באַקוועמער דאָס לעבן אין דער אַלט־נייער היים. די צענטראַלע ביוראָ האָט אויסגעטיילט קאָמיטעס צו רעדאַקטירן אַ טעכנישן זשורנאַל, אַ קאָמיטע אויסצושטאַטן די קאָמונעס מיט אַלעם נויטיקן, א. אַ. וו.

דערווייל האָבן די קאָמונעס געקליבן דעלעגאַטן וואָס זאָלן אַרויספאָרן אין סאָוועט רוסלאַנד, אויסקלייבן דעם פּלאַץ, געגנט, וואו זיי ווילן זיך באַזעצן אין סאָוועטן לאַנד און צונויפריידן זיך דאָרטן מיט די געהעריקע אַנשטאַלטן. שיף קאָמפּאַניעס, ווי איך האָב פריער דערמאָנט, זיינען געווען גרייט צו טאָן מיט אונדז געשעפטן, אַריבערפירן מענטשן און פראַכט און האָבן פאָרגעשלאָגן פילע הנחות צו די קאָמונעס. מיט גרויס פייערלעכקייט האָבן מיר אָנגעהויבן באַגלייטן דעלעגאַטן צו די שיפן אויפן וועג צום סאָוועטן פאַרבאַנד.

דעלעגאַטן שרייבן

אינגיכן האָבן אָנגעהויבן קומען בריוו פון דעלעגאַטן, ווי די סאָוועטן נעמען זיי אויף מיט אָפענע אָרעמס, ווי גאַנצע פריצישע מאַ־

יאָנטקעס וואַרטן אויף געניטע הענט צו באַארבעטן זיי, און אַז מ׳דאַרף מענטשן און מאַשינען.

פון די זעלביקע בריוו פון די דעלעגאַטן צו דער צענטראַלער ביוראָ און צו די קאָמונעס גופא האָט מען געקענט זען וואָס פאַר אַ חורבן די דייטשע אַרמייען און די ווייס־גוואַרדייער האָבן געמאַכט אין לאַנד, און ווי שווער עס לעבט זיך דערווייל מאַטעריעל דעם רוסישן פאָלק. עס האָט געפעלט פון אַ ביסן ברויט ביז אַ נאָדל, ווי נאָך אַ שרפה. פון די זעלבע בריוו פילט מען דאָס האַרץ פון די האָרעפאַשנע מאַסן, וואָס פאַרשטייען זייער לאַגע, אָבער זיינען זיכער, אַז זייער ערד וועט זיי געבן ברויט, שאַפן רייכטום, עס זאָלן נאָר זיין די ערלעכע גוטע אַרבעטער. די דעלעגאַטן דערציילן אויך מיט באַגייסטערונג ווי זיי האָבן געזען חבר לענינען, געהערט אים ריידן, ווי אויך חבר קאַלינינען, סטאַלינען, און אַנדערע סאָוועטישע פירער. דעלעגאַטן שרייבן, ווי זיי האָבן געקושט די ערד, איבערטרעטנדיק די גרענעץ פון זייער באַפרייטן היימלאַנד.

יעדעס מאָל וואָס אַ בריוו איז אָנגעקומען פון אַ דעלעגאַט, האָבן די קומענדיקע קאָמונאַרן זיך צוזאַמענגעקליבן מיט זייערע ווייבער און קינדער און געהערט ווי מ׳לייענט אין זייער שפראַך, כמעט מיט זייערע אויגן געזען זייער היימלאַנד און האָבן שוין געוואָלט דערלעבן זיין דאָרטן אינגיכן. עס פעלן ניט קיין טרערן ביי די צוהערער, און אויך גוטמוטיקער הומאָר איבער דער אָפגעשטאַנענקייט אין דאָרף. זיי פאַרמעסטן זיך מאַכן אַ נייע וועלט, „אַמעריקאַניזירן" דאָס היימלאַנד מיט מאַשינען און איינפירן סאַניטאַרישע באַדינגונגען ביי זיך אין דער היים, „פונקט ווי אין אַמעריקע".

ניט גאָר גלאַט און ניט גאָר גרינג גייט אָן די אַרבעט אין דער רוסישער קאָלאָניע. די ווייסגוואַרדייאישע „רוסקאָיע סלאָוואָ", די רוסישע קירכע מיטן רוסישן מעטראָפאָליט בראַש, קערענסקיס אַמבאַסאַדאָר, באַכמעטיעוו, און די פאַרשיידענע מענשעוויקעס סטאַרען זיך דיסקרעדיטירן די אַרבעט. זיי פאַרשפרייטן ליגנס און שמירן פונאַנדער געשיכטעס וועגן הונגער און אָרעמקייט אין רוסלאַנד און וואָרענען די אימיגראַנטן זיי זאָלן ניט איינשטעלן אויף אַ רעגירונג „וואָס וועט אינגיכן זיך סיי־ווי צעפאַלן".

שלימעזאַלניק און יוניאָן סקווער

מיין מישן זיך צופיל אין יוניאָן ענינים האָט מיין מאַטעריעלע לאַגע ניט פאַרבעסערט. דער פאָרמאַן אין מיין פאַבריק האָט מיך אַריינגעוואָרפן אין דער קאַטעגאָריע שלימעזאַלניקעס. יעדן טאָג האָט ער אָפּגעזוכט נייעם בראַק אין מיינע געשניטענע שיך. — זעט, מיסטער! — פלעגט ער זיך ווענדן צו מיר מיט כעס. — אייער קאָפּ איז ניט ביי דער אַרבעט.

אין אונדזער שאַפּ זיינען געווען צוויי יוניאָנס: די קאַטערס האָבן באַלאַנגט צו דער „יונייטעד" און די אַנדערע אַרבעטער צו דער „בוט און שו וואָרקערס יוניאָן". אַרויסגיין סטרייקן צוליב מיר וואָלט מען אפשר פאַרלאָרן דעם גאַנצן שאַפּ צו דער „בוט און שו וואָרקערס יוניאָן" און דאָס האָט זיך ניט געלוינט פאַר דער „יונייטעד שו מייקערס יוניאָן". האָב איך באַשלאָסן אָפּטרעטן דעם וועג. איך פאַרלאָז די פאַבריק. און בלייב אַרבעטסלאָז אַ היפּש שטיקל צייט.

מיין פרייע צייט דערלויבט מיר אָבער טון מער אַרבעט אין דעם שוסטער קאָאָפּעראַטיוו, וואו מיר פאַרריכטן שיך און שיקן אין סאָוועטן פאַרבאַנד, איך קען אויך טאָן מער אַרבעט אין דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי", אָבער אין דער היים די קינדערלעך ווילן עסן, דער ווינטער גייט אַ קאַלטער, מ'דאַרף פאַרגרייטן קוילן, מ'דאַרף און מ'דאַרף... באָרג איך דאָ און באָרג דאָרט, און ס'איז ווי אין אַ לעכערדיקן זאַק.

אויף יוניאָן סקווער איז דער מיטל־פּונקט, וואו מ'זעט זיך מיט מענטשן. מלחמה־וועטעראַנען, וואָס זיינען געווען „אָווער דהעיר" ריידן זיך דאָרטן אַראָפּ פון האַרצן. מיטינגען ציען זיך דאָרט פון פרי ביז שפּעט אין דער נאַכט. מ'שטייט אין רעדלעך און מ'רעדט. עס רעדן אַנאַרכיסטן, סאָציאַליסטן, קאָמוניסטן, מענטשן פון אַלע ריכטונגען. וואָס הערט מען דאָרטן ניט? אָבער סאָוועטן פאַרבאַנד און באָלשעוויקעס גייען ניט אַרונטער פון די ליפּן.

דערעסט צו שטיין אויף יוניאָן סקווער זיינען דאָ גלייך דערביי, אויף דער פערצנטער גאַס גרויסע קאַפעטעריעס, גייט מען אַריין אַהין. די טישלעך זיינען באַזעצט. מ'עסט און מ'רעדט ווי אויף יוניאָן סקווער אין דרויסן, וועגן דיזעלבע טעמעס און פּראָבלעמען. דער טומל אין דער קאַפעטעריע מאַכט פאַרגעסן די היימישע צרות אויף אַ ווײַלע. די רענד סקול דערביי אויף דער פופצנטער גאַס, וואו די סאָציאַליסטן גיבן

לעקציעס, פֿאַרשפּרייטן די „קאָל” און כאַפּן זיך צו אויף יוניאָן סקווער אַ שמועס טאָן, עפּעס הערן. אויף יוניאָן סקווער איז די אַמאַלגאַמייטעד באַנק, וואו שניידער זיינען די דעפּאַזיטאָרס און די געלט באָרגער. דערביי איז די „מאָררים פּלאַן” באַנק, וואו אַרבעטער באָרגן אויך געלט. שטייט מען אויף יוניאָן סקווער, קען מען טרעפֿן מענטשן, כאַפּן אַ שמועס. ניט ווייט פֿון דאָרט איז דער אָפּיס פֿון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. דאָרט שוויבלט און גריבלט מיט מענטשן. דאָ קריגט מען בראָשורן, ליפֿלעטס, צייטונגען. אַהין כאַפּ איך זיך צו דורכן טאָג. דאָרטן טרעף איך מיינעם אַ פֿריינט אַן אַרבעטער ביי פֿרויען קליידער. ער ראָט מיך איך זאָל ווערן אַ שטעפּער ביי קלאָוקס. ער נעמט מיך אַרויף צו זיך אין שאַפּ, און דער באַלעבאָס גיט מיר אַ מאַשין — נעם און ניי. איך ווייס אָבער ניט ווי צוזאַמענצונייען אַ נאָט. מיין פֿריינט איז גאַנץ ווייטלעך פֿון מיין מאַשין. אַגב, גלויבט ער מסתמא, אַז היות איך בין אַ קאַמאַשן מאַכער, האָב אַלע מאָל געניייט אויף מאַשינען, קען איך נייען קליידער אויך. ער קוקט אַפֿילו ניט אין מיין זייט. איך קוק זיך אַרום, וויש כלומרשט אויס די מאַשין. חברה נייען, יאָגן די מאַשינען, שטעלן צונויף קליידער פֿון שטיקלעך און ברעקלעך, עס ווערט פֿאַרטיק איין קלייד, אַ צווייטע, אַ דריטע, מען שוויצט און מ'נייט, מ'כאַפּט, ווי די וועלט גייט אונטער. מיר געפֿעלט זייער ניט דער גאַנצער עסק, און וואַרט דער טאָג זאָל שנעל פֿאַרבייגיין, פּטור ווערן פֿון דער שניידעריי. איך באַטראַכט דערווייל דעם עולם נייער, זייערע סוטולעוואַטע, איינגעהויקערטע פּלייצעס, מענער און פֿרויען, מיטן נאָז אַריינגעטאָן צו דער נאָדל, וואָס שפּרינגט מיטן פֿאָדים אַרויף און אַראָפּ, ממש משוגענערהייט.

אין ווינקל פֿון שניידער־שאַפּ, אָפּגעטיילט מיט אַ שירמע, ווי אָפּגעטיילט אַ מחיצה, כלומרשט פּריוואַט, שטייט אַ דעזיינער. אַ באַלעבאַטישער יונגערמאַן, מיט שוואַרצע געקרייזלטע האָר, מיט קלוגע אויגן. אָט פֿאַרמאַכט ער דאָס לינקע אויג, קוקט בלויז מיטן רעכטן, טרעט אָפּ אַ ביסל און קוקט שוין מיט ביידע אויגן. ער דערנעענטערט זיך צום בלאָנדן מיידל וואָס שטייט אויף אַ הילצערנעם בריקל, כדי צו זען בעסער ווי עס זעט אויס אויף איר דאָס לאַנגע קלייד, וואָס שלעפּט זיך איר נאָך ביז דער ערד. איך קוק זיך צו וואָס דער דעזיינער טוט און דאָס שיינע, בלאָנדע, יונגע מיידל פֿאַרדינט אַוודאי אַ לאַנגן קוק. איילנדיק נעמט דער דעזיינער אַרונטער אַ שטיק סחורה און מאַכט אַ קלייד מיט אַ פֿאַלד אין דער גאַנצער לענג. אַ צווייטע קלייד מאַכט ער אויס מיט צוויי

פאַלדן, און אָט וויקלט ער אַרום די סוחרה גאַנץ שטייף און דאָס מיידל בלייבט שטיין כמעט ווי אויף איין פוס, ווי אַ געפּענטעטער פויגל. הויב איך זיך אויף פון מיין מאַשין און לאָז זיך גלייך צום דעזיינער.

— מיסטער! — טו איך אַ זאָג, — וואָס מאַטערסטו דאָס מיידל? גיב איר אירע פיס צוריק, מאַך איר אַ קורץ קליידל, אַ ברייטס, גיב איר קורצע אַרבל מ׳זאָל זען אירע שיינע הענט, אַרום האַלדז שפּיליע אויף אַ דריי קנעפּלעך, ווייז איר שיינעם, קלאָרן האַלדז. וואָס שעמסטו זיך מיטן מיידל?

דער דעזיינער האָט הפּנים געוואָלט מיך איבערשרעקן מיט זיין שטרענגן, שאַרפן בליק. אָבער איך, אָנשטאָט זיך דערשרעקן, רייד ווייטער.

— ווינציקער סחורה פאַרברויכן, און ס׳איז שענער און בעסער צו קוקן אויפן מיידל.

דער מיידל זיינען הפּנים געפעלן געוואָרן מיינע רייד. אירע ווייסע פּערל ציינער שמייכלען, אירע בורשטין אויגן גלאַנצן און לאַכן צום דעזיינער און צו מיר. לכתחילה דוכט זיך דער דעזיינער וויל ניט הערן, אָבער אָט נעמט ער דעם שטיק סחורה, הויבט אים אויף העכער און העכער כמעט ביז די קני. דאָס פּרוּאווט ער אוים ווי וועט אויסזען דאָס קורצע קליידל. — טפו! — שפּייט אוים דער דעזיינער. — אָט די פאַרשנורעוועטע הויכע שיך ווייזן? חלשות!

— הערט, מיסטער! — טו איך שוין אַ זאָג, — שיינע פיס דאַרפן אַ פּאָר קורצע, געשניטענע, לאַקירטע שיכלעך, געשטעפּט מיט גאָלדענעם זייד, צום קאָליר פון אירע האָר, מיט אַ גאָלדן שפּראָנטשקעלע אויף דער זייט פון שיכל און אַ בראָשקע אָט דאָ־אָ, — ווייז איך מיטן פינגער העכער אויפן בוזעם.

דער דעזיינער פאַרמאַכט זיין לינק אויג, עפנט ברייט זיין רעכט אויג און שפּרינגט צוריק אַ טראָט, קוקט ווידער צום מיידל און טוט אַ קוק אין מיין זייט אויך. זיינע ציין אַנטפּלעקן זיך, ווי ער וואָלט זיך איינגעגעבן אין דעם געדאַנק וואָס איך האָב אים ערשט אַרויסגעבראַכט...

אויפן וועג אַהיים, נאָכן טאָג אַרבעט, טראַכט איך וועגן דעם דעזיינער און וועגן נייע שיינע דעזיינס אין פּרויען שיך, וואָס זאָלן האַרמאָנירן מיט קורצע קליידלעך און נייע מאָדעס בכלל.

דער אויסגעשניטענער מזרח אויף מיין וואַנט, מיין טאַטנס מתנה פאַרן אַוועקפאָר קיין אַמעריקע, הענגט מיר אַנטקעגן און דערמאָנט מיר

אַז בעת מיין טאַטן דעם קבצן פֿלעגט ווערן טרויעריק אויפֿן האַרצן, פֿלעגט ער זיך נעמען שניצן מיט זיין מעסערל און אַרויסברענגען ליבן, פֿויגלען און געדרייטע שלאַנגען. ער האָט, ווייזט אויס, געוואָלט אַרויסברענגען אויף איין מאָל דעם גן־עדן און דעם גהינום. זיינע געשניצטע מזרחים זיינען פֿאַרשפּרייט געוואָרן אין אונדזערע משפּחה־הייזער וואו זיי זיינען געהאַנגען אויף די ווענט.

מיט מיין קליין אַרבעט מעסערל, מיט וועלכן איך האָב שוין אַ סך שיך אויסגעשניטן אין מיין לעבן בין איך זייער פֿלינק. דאָס מעסערל האָט זיך געדרייט ביי מיר אין די הענט. אַז איך האָב געוואָלט האָב איך געשריבן מיטן מעסערל ווי מיט אַ פּען, איך האָב אַפילו געקענט נאָכטאָן מיין טאַטנס שניצעריי. הויב איך אָן שניצן מיט מיין מעסערל פֿאַרשיידענע מאָדעס פֿון פֿרויען־שיך, אפשר וועל איך פֿון דעם עפּעס קאָנען מאַכן.

איינמאָל באַגעגן איך אַ מיטגליד פֿון מינסקער אַרבעטער רינג ברענטש, סעם דובינסקי, אויך אַ צושניידער ביי שיך, קלאָגט ער זיך פֿאַר מיר אַז ער שטאַרבט פּשוט פֿון הונגער, כאָטש ער אַרבעט אין אַ קליינעם שאַפּ ביי איינעם אַ מר. דיקשטיין, אויף ווערעט סטריט, ברוקלין, און אַז בכלל איז ניטאָ וואָס צו זוכן קיין אַרבעט. פֿאַרטרוי איך אים אַז איך אַליין האָב שוין אויפֿגעגעבן די האָפֿענונג צו קריגן אַרבעט, דערביי דערציייל איך אים אַז איך אַרבעט איבער נייע מאָדעלן, וואָס זאָלן בייטן די מאָדעס און שפּאָרן אַ סך לעדער. סעם שלאָגט פֿאָר איך זאָל אַריינגיין מיט אים צו זיין באַלעבאָס. — ער איז אַ באָס מיט אַן אויערינגל, — גיט סעם צו.

אויף די הילצערנע, סקריפּענדיקע טרעפּ, וואָס פֿירן צום פֿערטן שטאָק, וואו סעם אַרבעט, שלאָגט אַ ריח פֿון לעדער געמישט מיט קעז, אַז עס קריכט אין נאָז און פֿאַרכאַפּט דעם אָטעם. סעם צעהוסט זיך, אָטעמט שווער, הויבנדיק זיך העכער און העכער. אַ וויילע בלייבט ער שטיין. איך קוק אים אָן און טראַכט פֿאַר זיך אַז ס'איז ניט פֿאַר סעמס לונגען. מיין ברענטש האָט ערשט לעצטן יאָר זיך געקליבן צו שיקן אים אין אַ סאַניטאַריום, סעם האָט אָבער געהאַט אַ פֿאַמיליע פֿון פֿיר קינדער, האָט ער זיך געהאַלטן ביי דער אַרבעט אין שאַפּ און זיך געמאַכט ניט ווייסנדיק וועגן זיין געזונט. אויף די טונקעלע טרעפּ האָט זיין פּנים אויסגעזען גרין און געל. ער האָט אַראָפּגענומען זיין קאַפּעלוש, אָפּגעווישט דעם שטערן וואָס איז געווען באַדעקט מיט אַ קאַלטן שווייס. זיינע שוואַרצע אויגן זיינען געווען פֿאַרטונקלט, ווי

אויסגעלאָשן, האָפענונגסלאָז. — דער שטויב און שמוץ, — קלאָגט זיך סעם און לאָזט זיך העכער. — נאָך איין שטאָק, — טרייסט ער מיך, און איך גיי אים נאָך. סעם עפנט פאַר מיר די טיר אין שאַפּ אַריין. פון דער אָפענער טיר טוט אַ שלאָג אַ טוכלע, פאַרשטיקטע לופט פון לעדער מיט שימל; זיך צוגעוואוינט צו דער לופט, באַמערק איך עטלעכע שטעפער זיצן אַריינגעטאָן אין דער אַרבעט, די צושניידער האָבן ניט וואָס צו שניידן. די קופּע מיסט אין אַ ווינקל פון שאַפּ זאָגט עדות אַז קיינער פאַרקערט ניט. אין דער טיף פון שאַפּ אַרבעטן עטלעכע שוסטער, און איין איטאַליענער זינגט זיך געמיטלעך אַ לידל.

אָפענע שיך

דער באָס, מיסטער דיקשטיין, איז ניט פון די וואָס זיצן אויף איין אָרט. מיט אַ שוך אונטערן אָרעם, לויפט ער פון איין עק שאַפּ אין צווייטן, ניט דורכלאָזן פון אויג וואָס יעדער טוט און ווי ער טוט עס. ער הייסט, באַפעלט און לאָזט זיך הערן מיט זיין גראָבער שפּראַך, וואָס איז אַ געמיש פון יידיש און ענגליש, עס ווענדט זיך צו וועמען ער רעדט. די יידישע אַרבעטער דוצט ער, יעדן איינעם רופט ער מיט אַ צוגעטראַכטן באַליידיקנדיקן צונאָמען, אַמאָל פון אַ חנדל־וועגן און, דער עיקר, ווען ער איז אין כעס, ווען די אַרבעט געפעלט אים ניט. ער שרייט אויפן קול: — לוויזיקע אַרבעט גיסטו מיר! העי דו! — שרייט ער פון וואַנען ער שטייט צו אַן אַרבעטער אין צווייטן עק שאַפּ, — איך וואַרט דאָך אויף דיין אַרבעט! — סעם רוימט מיר איין אַ סוד, אַז דיקשטיין האָט שוין אַזאַ טבע צו טרייבן די אַרבעטער און אַלע מאָל שרייען.

מיסטער דיקשטיין באַמערקט מיך, אַ פרעמדן מענטשן, מעסט ער מיך אָפּ פון קאָפּ ביז די פיס און רופט צו סעמען צו זיך, דערגיין ווער איך בין. אַז סעם דערציילט אים וועגן מיינע מאָדעלן, ווערט דיקשטיינס פולער פּנים רירעוודיק און ער פאַרריכט זיינע שיטערע געלע האָר, ווי צוצודעקן זיין פּליך וואָס איז אין רעכטן מיטן קאָפּ, ווי אַ טעלער.

— וואָס וויל אַ לאַנדסמאַן? — מאַכט זיך דיקשטיין גלייכגילטיק צו דעם וואָס סעם האָט אים געזאָגט וועגן מיר און מיינע נייע מאָדעלן.

— פאַרשטייסט? — ווענדט ער זיך צו מיר כדי מיך מבטל זיין, — ווער דאַרף היינטיקע צייטן מאָדעלן? אַז קיין אַרבעט איז סיי־ווי נישטאָ.

איך דערצייל אים אין קורצן וועגן מײַנע מאָדעלן, וואָס וועלן שפּאָרן לעדער און מיט דער צייט קענען זיי רעוואָלוציאָניזירן דעם פאַך.

— רעוואָלוציע? — חזרט איבער דיקשטיין, און טוט אַ לאַנגן קוק מיר אין די אויגן.

— אַזוי, אַזוי, אַ היימישער בונדיסט מסתּם?

דיקשטיין באַרימט זיך אַלע מאָל מיט זיין פאַרגאַנגענהייט אין „בונד”, ווען אים פּאַסט דאָס, כּדי צו ווייזן אַז ער איז ניט אַבי ווער, און אַז אין רוסלאַנד איז ער געווען אַ גאַנצער „קניאַקער”. ער פאַרגעסט ניט צוגעבן: — בּיי מיר אין שאַפּ גלייך איך ניט קיין הענט וואָס מישן זיך אין פּאָליטיק. אַמעריקע איז אַ לאַנד ניט צו „בונטעווען”, נאָר צו מאַכן אַ „טולער”. איך פאַרשווייג און דיקשטיין, זע איך, ווערט ווייכער. — איך דענק אַז איך קען „יוזן” אַזאַ בעל מלאכה. — ער פאַרזיכערט אַז אַזוי ווי זיין געשעפט גייט ניט גוט, קען ער נעמען אַ שאַנס. ווייזט אויס, אים האָט זיך פאָרט געלייגט אויפן שכל מיין נייער אויפטו. אַליין אַ שטעפּער בּיי שיך, פירט דיקשטיין אויס מײַנע אינסטרוקציעס. איך הייס אים שטעפּן מיט גאָלד, מיט רויטן זייד, מיט גרינעם זייד, מיט ווייסן זייד, ער שטעלט מיר צונויף די נידעריקע שיך, קוים מיט אַ פאַסיקל אָנהאַלטן אָן פוס. — דאָס לאַקירטע שיכל, — זאָגט דיקשטיין, — קוקט אויס ווי אַ מיליאָן דאָלאַר.

אין עטלעכע וואָכן אַרום, ווען דיקשטיין האָט פאַרענדיקט אַלע מײַנע מוסטערן, פּועל איך בּיי אים ער זאָל כאָטש אויסקערן דעם שאַפּ, אויסוואַשן די פאַררויכערטע, שמוציקע פענצטער, כּדי אַריינבּרענגען אַ מענטשן, ווייזן די סחורה. שפּאַסן די חברה: ס׳איז ערב פּסחדיק געוואָרן. גאַנץ פרי איז מר. דיקשטיין געקומען אין שאַפּ אין זיין שבּת־דיקן אָנצוג, ריין אָפּגעגאָלט, ער איז, דוכט זיך, יינגער געוואָרן. מיין פריינט סעם איז אויך פריילעכער געוואָרן. ערשטנס האָט ער שוין אַ פּאָר וואָכן געאַרבּעט אויף די מוסטערן, צווייטנס איז דער שטויבּ פאַרשוואונדן, איז אים גרינגער צו אָטעמען. אַלע אין שאַפּ לייגן גרויסע האָפענונגען אויף די נייע מאָדעלן. יענעם טאָג טאַקע קומט פון רעכטן בּראָדוויי אַ שוך־קרעמער זען דיקשטיינס „אוצר”. איך זע בּיי דעם קרעמער, מר. פעסטנבּוירג, צעלויפן זיך די אויגן און גלייך, אָן פילע רייד, שטעקט ער מיר אַריין זיין האַנט, אַ מין שלום עליכם, און טוט אַ זאָג: — די סעמפּלס זיינען אַ נאַק אַוט! — מר. פעסטנבּוירג קוקט פון נאָענטן, קוקט פון וויטן און וויל מ׳זאָל מאַכן פאַר אים אַן אָרדער, אַ טויזנט פּאָר שיך, אָבּער „האָררי אָפּ!”

מר. דיקשטיין, וואָס האָט אַלעמען געדוצט, מיך אויך, לויפט צו צו מיר, דריקט מיין האַנט און שרייט אויס מיט עקסטאַז: — איר האָט בּיי מיר אַן אייביקן דזשאַב!

אין דער „על בּי", ווי דיקשטיין האָט אַ נאָמען געגעבן זיין שאַפּ צוליב מיינע נייע מאָדעלן, איז געוואָרן אַ שפּע. מ׳שניידט, מ׳שטעפּט, און די שיך, אין דער אַרבעט נאָך, שיינען אַרוים מיטן רויטן פּאַסיקל, מיטן זיידענעם פּאָדים און מיט די פאַרשידענע קאָלירן. מ׳קומט צו דער „על בּי" זען די נייע מוסטערן, און איך שניץ, שניץ מיטן מעסערל אַ פּאַסיקל אַהער, אַ פּאַסיקל אַהין, עס געפעלט מיר אויסקלאַפּן לעכער אין שיך, אונטערלייגן קאָלירטע לעדער, כדי עס זאָל אָפּשפּיגלען און בליאַסקען, אַ פויגל אויסשניידן און אויפן שוך אַרויפנייען, אָט גאָר אַ שוך האַלב אָפן, לופט זאָל אַריין, און דער זאָק זאָל זיך דורכלויכטן, און וואָס איך טראַכט צו כאַפּט מען ווי מצה וואַסער.

די „על בּי" שיך פאַבריק ווערט רייכער און רייכער, און מיין נאָמען אַלס דעזיינער דאָרט שטייגט. מ׳רופט מיך אַרבעטן אַהין, אַהער, מיט גרעסער געלט, אַ יערלעכן געהאַלט שלאָגט מען מיר פאָר. מר. דיקשטיין האַלט אָבער אַז די „על בּי" קען פּונקט אַזוי גוט צאָלן פאַר מיין אַרבעט ווי אַנדערע. אָנשטאָט אַ שלימעזאַלניק אַן אַרבעטער, ווער איך „מיסטער גאַרעליק", דער מאָדערנער דעזיינער, מיט אַ פיינעם, גוטן געהאַלט. און עס איז טאַקע אַ סך גרינגער צו לעבן... מיין פריינט סעם, דער צושניידער, איז זייער חשוב געוואָרן בּיי מר. דיקשטיינען. ער אַרבעט יעדן טאָג, „אָווערטאַים" אויך, קריגט יעדע וואָך גוטע שכירות, זעט זיך עם טאַקע אָן אויף אים. זיינע באַקן האָבן זיך אויסגעפילט, דער פּנים איז קלאָרער געוואָרן, און אים אָטעמט זיך גרינגער אין דעם ריינעם שאַפּ. מענטשן האַלטן אין איין קומען, קויפן, מוז מען שוין האַלטן דעם שאַפּ ריין. בּיי מר. דיקשטיינען איז אַלע טאָג יום טוב. ער איז פאַרפּוצט „צום נאָדל", די עטלעכע האָר אויפן קאָפּ ליגן געדולדיק, זיי זיינען בּאַשמירט מיט אַ מין בּוימאויל, גלאַנצן ווי נייע, און אָנשטאָט די דינע סיגאַרעטלעך וואָס ער פלעגט רויכערן, שטעקט בּיי אים אין מויל־ווינקל אַ גראָבער סיגאַר.

— מיסטער גאַרעליק! — דרייט ער זיך אַרום מיין טיש און מינטערט מיך, — מר. גאַרעליק! טוט עפּעס אַ מאַך אַזוינס אַז די כאָליערע זאָל זיי כאַפּן. איך דערוואַרט היינט גרויסע סוחרים אין שאַפּ, — גיט ער צו און לאָזט זיך אַריין אין שאַפּ „וואַרפן אַן אויג" . . .

דער גרויסער אָפיס איז אויסגעשטאַט מיט שיינע מעבל, דער לאַנגער טיש איז באַדעקט מיט גלאָז און עס פּינקלט, די פרישע בלומען אינמיטן טיש וואַרטן שטיל אויף די חשובע געסט, די גרויסע קונים.

אין דער שיך אינדוסטריע קומט פאָר אַן איבערקערעניש. די הויכע ניין אינטשיקע שיך, וואָס מ׳פלעגט מאַכן אין די גרויסע פאַבריקן אין די טויזנטער, האָבן ביסלעכווייז אָנגעהויבן פאַרשווינדן פון מאַרק. די שפע האָט זיך אָפּגעקערט פון די רייכע פאַבריקאַנטן. די קאָנסערוואַטיווע פאַבריקאַנטן האָבן תחילת ניט געגלויבט אין די נייע מאָדעס, געדענקט אַז היינט מאָרגן וועלן זיי פאַרשווינדן, און דערווייל געפירט זייערע פאַבריקן אויפן אַלטן שטייגער. די קליינע פאַבריקאַנטן, וואָס קענען ניט וואַרטן ביז די מאָדעס וועלן פאַריבער, כאַפּן זיך פאַרן נייעם מעטאָד פון אַרבעט און האָבן דערפאָלג.

אין אונדזער שוסטער קאָאָפּעראַטיוו, וואו מ׳פאַרריכט שיך צו שיקן אין סאָוועטן פאַרבאַנד, הויבן אָן אַריינקומען כמעט נייע שיך. פרויען ווילן פּטור ווערן פון די אַלטע מאָדעס. הויכע, געשנורעוועטע שיך, אַנדערע מיט פילע קנעפּ געשפּיליעט. אונדזער חברה שוסטער באַטראַכטן די שיך מיט לאַנגע שפּיציקע נעזער און צווייפלען אויב אַ סאָוועטישער פוס קען זיך איינמאָסטן אין זיי. ביי אונדז אַלעמען איז געווען איין פאַרלאַנג — איבעראַנדערשן אויך די שיך אינדוסטריע אין סאָוועטן פאַרבאַנד, ווי אַלע אַנדערע מלאכות, אויף אַ מאָדערנעם אופן. איך האָב געהאַט אַ באַזונדער הנאה, וואָס איך פאַרפולקאָם זיך אין מיין אַרבעט, כדי שפּעטער נוצלעך זיין, העלפן איינפירן מאָדערנע שוסטעריי אינעם נייעם פּראָלעטאַרישן לאַנד, אין סאָוועטן פאַרבאַנד.

די ענדערונגען אין אַמעריקע זיינען געווען גרויס. דערפינדונגען פון דער מלחמה צייט האָבן די אַמעריקאַנער פאַבריקאַנטן אָנגעווענדט אין אַלע פאַכן. אַ רייע דערפינדונגען אין דעם שיך־פאַך האָבן פאַרשנעלערט די אַרבעט און, ממילא, באַזייטיקט אַ סך גוט געשולטע אַרבעטער און פאַרביטן זיי אויף יונגוואַרג. אין דער שניידער אינדוסטריע אויך דאָס זעלבע. מעכאַנישע מעסערס האָבן געשניטן די סחורות צענפאַך, אַ סך צושניידער זיינען באַזייטיקט געוואָרן פון דער אַרבעט, פּרעס־מאַשינען האָבן אויך געהאָלפן דער אַרבעטסלאָזיקייט, וואש מאַשינען האָבן פאַרביטן הענט צום וואַשן וועש, און אַזוי ווייטער.

די אַרבעטער פון די אַלע פאַכן אין דער רוסישער קאָלאָניע האָבן זיך געקליבן אויסנוצן די אַלע דערפינדונגען פון אַמעריקע פאַרן סאָוועטן פאַרבאַנד.

די פאַרטיי רעדט

די ברייטע מאַסן אַרבעטער, וואָס האָבן ניט געדענקט פאָרן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד האָבן געהערט און געלייענט וואָס אַ פּראָלעטאַרישע רעגירונג קען אויפטאָן פאַרן אַרבעטער, האָבן זיי גענומען גלויבן אַז אַזוינס קען פּאַסירן אויך אין אַמעריקע. עס ווערט רייף דער באָדן פאַר דער קאָמוניסטישער „וואָרקערס פּאַרטי” דאָ אין אַמעריקע.

איבערגעגעבענע, דערפאַרענע קעמפער ווי טשאַרלז רוטענבערג, וויליאַם ז. פאָסטער, ראָבערט מיינאָר, ביטעלמאַן, אוירל בראַודער, איזראַעל אַמטער, מוטער בליור און אַנדערע לאָזן זיך הערן צווישן די ברייטע מאַסן אַרבעטער. די קאָמוניסטישע פּרעסע אין ענגליש, יידיש, רוסיש און אין אַנדערע שפּראַכן, האָט געעפנט די אויגן אַ סך אַרבעטער און געהאָלפן זיי קלאָרער פאַרשטיין דעם סאָוועטן פאַרבאַנד און די אינטערעסן פון אַרבעטער קלאַס אין אַנדערע לענדער.

איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן ווי וויליאַם ז. פאָסטער, דער גרויסער קאָמוניסטישער קעמפער און אַרבעטער פירער קומט אַמאָל אַראָפּ צו אונדזער קליינעם קרייז שוסטער, וואָס איז באַשטאַנען פון מיר, קעללי, טאָני, און היגינס, און נאָך עטלעכע. די באַגעגעניש מיט פאָסטערן איז געווען אַ פּשוטע, אַ חברישע. ביז מ׳האָט אָנגעהויבן רעדן וועגן יוניאָן עניניִם איז שוין די באַציאונג געווען אַן אמת חברישע. מ׳האָט גערעדט, געלאַכט פונעם איירישן קעללים וויצן, טאָני איז אויך אַרויס מיט לשון, — מ׳זעט אַז די אַרבעטער זיינען פאָסטערן היימיש און נאָענט. ער ווערט נישט אַנטוישט, וואָס זייער ווינציק אַרבעטער זיינען געקומען אים הערן. אַזוי האָט זיך אַמאָל געפירט אויך וולאַדימיר אילאַיטש לענין, ווען ער איז געווען אין לאָנדאָן און האָט אין קליינעם קרייז מענטשן אַנאַליזירט די גרויסע וועלט־פּראָבלעמען, באַשיידן און ערנסט, עס מאַכט ניט אויס וויפיל מענטשן עס זיינען ניט געקומען לערנען. ווען פאָסטער האָט אָנגעהויבן רעדן, האָב איך דערפילט ווי ער האַלט אין זיינע הענט דעם שליסל פון דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג, וואָס ווערט אַ גרויסע קראַפט אויך אין דעם לעבן פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַמעריקע.

אונדזערע שוסטער־פּראָבלעמען, דוכט זיך אַ פאַך פאַר זיך, זיינען פאַר פאָסטערן געווען אַזוי קלאָר, ווי דאָס וואָלט געווען זיין אייגענער פאַך. פאָסטער רעדט וועגן דער „יונייטעד שו מייקערס יוניאָן”

און וועגן דער „שו און בוט וואָרקערס יוניאָן", ער רעכנט אויס אַלע זייערע באַזונדערע שטריכן און ברענגט אַרויס, אַז צוויי יוניאָנס אין אונדזער פֿאַך שטערן פֿאַקטיש אונדזערע אינטערעסן און שטאַרקן די הענט פֿון די באַלעבאַטים. דער ברודער־קאַמף צווישן די יוניאָנס אין אַמעריקע, ווייזט אָן פֿאָסטער, בינדט ווי שווערע קייטן די הענט און פֿיס פֿון דעם אַרבעטער־קלאַס און לאָזט ניט פֿאַרבעסערן דאָס אָרעמע לעבן פֿונעם אַרבעטער, און מאַכט צונישט די פֿאָרמעלע רעכט צו אָרגאַניזירן זיך ווי עס דאַרף צו זיין. קעללי, וואָס זיצט לעבן מיר און הערט פֿאָסטערן, וואונדערט זיך, ווי פֿאָסטער פֿאַרשטייט אַזוי קלאָר אונדזערע שוסטערשע ענינים, און ווייסט וואָס אין אונדזערע היימען טוט זיך. און באַלד טאַקע טראַכט קעללי פֿון אַלע שוסטער: — „מ'דאַרף ניט, און עס לוינט זיך ניט אַ לעבן לאַנג זיין אַ שוסטער, כדי צו וויסן דעם ביטערן גורל פֿון אַ שוסטערשן לעבן."

אַ צווייטן מאָל איז צו אונדזער שוסטער־גרופּע געקומען איזראַעל אַמטער, און ער, ווי פֿאָסטער, האָט אויך פֿאַרשטאַנען אונדזערע אינטערעסן, און איז געווען גענוי באַקאַנט מיט דעם שטענדיקן געראַנגל פֿון אונדזערע צוויי יוניאָנס.

זאָגט איין מאָל קעללי צו מיר: — זע נאָר זע! ווייזט אויס, אַז עס איז ניט אַזוי די פּערזאָן וואָס פֿאַרשטייט אַזוי קלאָר, דעם אַרבעטערס לאַגע, נאָר די „וואָרקערס פּאַרטי" צו וועלכער די מענטשן באַלאַנגען. — און קעללי קומט צום שלוס אַז ס'איז קלאָר, אַז אויף קאָמוניסטן קען מען זיך פֿאַרלאָזן, זיי ווייסן וואָס זיי רעדן און טוען...

מערן זיך די סימפּאַטיזירער פֿון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין די טויזנטער. ווען די קאָמוניסטן מאַכן אַן אונטערנעמונג זיינען די פּלעצער איבערגעפּאַקט. לאָזן זיך די קאָמוניסטן אַרויס אין די גאַסן מיט פּראָטעסט־דעמאָנסטראַציעס, באַגריסן זיי טויזנטער מענטשן אין די גאַסן. אָבער וואָס גרעסער דער וואוקס פֿון דער קאָמוניסטישער באַוועגונג, אַלץ גרעסער ווערט צו איר די שנאה פֿון די קאָרופּטע יוניאָן פֿירער און פֿון דעם „פֿאָרווערטס", וואָס ציטערן צו פֿאַרלירן זייערע פּאָזיציעס און איינפֿלוס.

גיי איך צו מיטינגען פֿון דער פּאַרטיי. מיין ווייב העלפֿט זינגען אין אַ „פֿרייהייט"־כאָר, און אונדזערע קינדערלעך שיקן מיר אין דער אַרבעטער קינדער שול. די פּאַרטיי באַדינט דעם מאַן, די ווייב און די קינדער...

איצט איז מיר קיינמאָל ניט אומעטיק, איך בין ניט מעלאַנכאָליש. אַמאָל, אונטער דער צאַרישער רעגירונג אין רוסלאַנד, ווען איך בין פאַרפאָלגט געוואָרן, מ'האָט מיך געמוטשעט און געשלאָגן, האָב איך געטראַכט: זשוליקעס, הענקערס וואָס איר זייט. איר פירט מיט מיר אַ גראָשן־חשבון, אָבער איך מיט אייך וועל פירן אַ וועלט־חשבון. אונדזער בלוט וועט אייך פון דער ערד אַראָפּשווענקען. האָט עס דען ניט פאַסירט? מיר זיינען פטור געוואָרן פון דער צאַרישער רעגירונג. אַי אין אַמעריקע מוז מען ווידער ליידן פון אַ ליאַדן באַלעבעסל, פון אַ קליין מענטשל, אַן אַרויפגעאַרבעטן אָלרייטניק? איז וואָס? די וועלט וועט זיך בייטן, טראַכט איך, אַ שענערע וועלט וועט קומען. מיין ווייב דענקט אויך אַזוי און איך האָף אַז מיינע קינדער וועלן אויך אַזוי פילן. קען דען זיין אומעטיק אויפן האַרצן?

קאָמונאַרן פאָרן

אַלס מיטגליד פון דער צענטראַלער ביוראָ פון דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי”, בין איך אויך אין אַ קאָמיטע צו באַקענען זיך נעענטער מיט די אָפּפאָרנדיקע קאָמונאַרן, זיי באַגלייטן צו דער שיף. רייד איך צו די קאָמונאַרן, איך דערקלער זיי, אַז פאַר די ניי־געקומענע וועט פון אָנהויב זיין אַ שווער לעבן אינעם חרובן לאַנד, וואָס בויט זיך ערשט; אין סאָוועטן פאַרבאַנד פעלן אַ סך זאַכן, וואָס דאָ אין אַמעריקע קען יעדער קויפן ווען ער וויל. מיר ראַטן די קאָמונאַרן מיטנעמען מיט זיך פון אַ פאָדים ביז אַ שטיקל זייף צום וואַשן זיך. מיר מאָלן אַפילו געדיכטער די שוועריקייטן דאָרט, כדי מ'זאָל צו אונדז נאָכדעם קיין טענות ניט האָבן.

די פאַראַנטוואָרטלעכקייט איז געווען זייער גרויס. מיר האָבן געהאַט צו טאָן מיט מענטשן וואָס זיינען שוין יאָרן־לאַנג אַוועק פון אַלטן רוסלאַנד, זיך איינגעלעבט אין די שטעט און שטעטלעך פון אַמעריקע, אַ סך פאָרן מיט קינדער וואָס זיינען דאָ געבוירן געוואָרן, אַנדערע האָבן אין אַמעריקע חתונה געהאַט; אייניקע זיינען געוואָרן פאַרמערס, מיט פערד, בהמות און חזירים, פאַרמעגלעכע מענטשן, וועמען עס פעלט דאָ קיין זאַך ניט.

די מערסטע אָפּפאָרנדיקע זיינען געווען אָנגעטאָן אין בגדים פון רוסישן געשמאַק, אין יום־טובדיקע, רוסישע אויסגענייטע העמדער,

אין רוסישע שטיוול מיט לאַנגע כאַליעוועס, וואָס זיי האָבן געהיט נאָך פון רוסלאַנד, דאָס רוסישע היטל מיטן גלאַנציקן דאַשעק אויף אַ זייט. אין אָט די קליידער האָבן זיי זיך שוין געפילט ווי ביי זיך אינדערהיים. די פרויען זיינען אויסגעפּוצט ווי אין אַ יום־טוב, אין ברייטע, לייוונטענע, אויסגענייטע קליידער און קאָפּטעס, מיט בלימעלעך, מיט עכט־רוסישע פּאַטשיילעס איבער די אַקסלען. די מיידלעך און די ייִנגלעך זיינען געקליידט ווי זייערע טאַטע־מאַמעס, דאָס האָט מען זיי שוין פאַראויס פאַרפּוצט לויטן געשמאַק פון זייער לאַנד.

דער פאַרמעגן פון די קאָמונאַרן איז געווען איינגעפּאַקט אין גרויסע לייוונטענע פּעק און אין קוישן, מיט וועלכע זיי זיינען נאָך געקומען קיין אַמעריקע, איינגעבונדן מיט שטריק, פאַרשלאָסן מיט שלעסער. אַרום די פּעק הענגען מכשירים, קופּערנע, מעשענע און געשייערטע סאַמאָוואַרן, וואָס זיי האָבן אַ לעבן לאַנג געהיט ווי דאָס אויג פון קאָפּ, און איצט פירן זיי די סאַמאָוואַרן צוריק. עס דוכט זיך אַז זיי הערן ניט וואָס מיר רעדן צו זיי וועגן שוועריקייטן, זיי האָבן נאָר מורא מ׳זאָל זיי חלילה ניט פאַרהאַלטן, מ׳זאָל זיי ניט שטערן, זיי זאָלן וואָס גיכער קאָנען קומען אין זייער היימלאַנד.

עס קומען אָן נאָך קאָמונאַרן. בחורים אָן ווייב, אָן קינד, וואָס קערן זיך צוריק קיין רוסלאַנד. קיין געלט פעלט זיי הפּנים ניט, זיי זיינען אָנגעטאָן אין לעדערנע קורטקעס, מיט פוטערנע קעלנער, אין הויכע קאַלאָשן, זייערע טשעמאָדאַנען זיינען מיט לעדערנע רימענס, — די טראָנקס זיינען באַשלאָגן מיט מעש און די קנעפּ שיינען אַרויס. אייניקע האָבן בינאָקלען און פאָטאָגראַפישע אַפּאַראַטן, אַריבערגעצויגן איבער די אַקסלען. אין בויך פון שיף לאָזט מען אַרונטער שווערע קאַסטנס, טראַקטאָרס, אַקער־אייזנס, מאַשינעס, מאָטאָרן, וואָס גייען מיט די קאָמונאַרן.

אין אַ געהויבענער שטימונג קלייבט מען זיך אויפן דעק, וואו פּריינט און משפּחה קומען באַגלייטן, זיך געזעגענען, עמעצער מאַכט אַ לחיים מיט גוטע ווינטשעוואַניעס צום סאָוועטן פאַרבאַנד. מ׳פאָטאָגראַפירט זיך, מ׳קושט זיך מיט משפּחה, פריינט, מ׳געזעגנט זיך מיט די מיטגלידער פון דער צענטראַלער ביוראָ. די שיף צעפייפט זיך שטאַרק, באַפעלנדיק. מענטשן לויפן אַרויף, מענטשן איילן אַרונטער, מאַטראָסן ציען אַרויף דאָס בריקל און די שיף זידט און סאָפּעט, נעמט זיך אָן מיט כוח און קערט זיך אויס ווי אַ בער, ווייטער פון האַפן. פּאַסאַזשירן, אין דער הויך אויפן שיף, שטייען ביים סאַמע ראַנד, זינגען סאָוועטישע

לידער, פּאַטשן מיט די הענט, מיט די היטלען. אַ האַרמאָניקע צעשפּילט זיך, אַ באַלאַלאַיקע צעגיסט זיך: — פּאָרט געזונט! — שרייען מיר צו זיי, — גריסט דאָס סאָוועטן־לאַנד!

איך בין מקנא די אָפּפאָרער. יעדעס מאָל וואָס איך האָב באַגלייט אַ גרופּע קאָמונאַרן קאָן איך שוין רואיק ניט שלאָפן. איך האָב געציילט די טעג: אָט קומען זיי אין סאָוועטן פאַרבאַנד, אָט זיינען זיי שוין ביי זיך אינדערהיים, אינעם פּראָלעטאַרישן לאַנד. איך בין מקנא געווען די מענטשן וואָס גייען מיטן סערפּ און האַמער שניידן און בויען, שאַפן אַ נייע וועלט.

די סאָוועטישע רעוואָלוציע האָט געוואונען אַ סך פריינט צווישן אַרבעטער און אינטעליגענטן פון אויסלאַנד. אַמעריקאַנער, וואָס האָבן שוין מיט זייערע אויגן געזען, אַליין געפּאָרשט און געלערנט וואָס עס מיינט אַ פּראָלעטאַריש לאַנד מיט אַן אַרבעטער און פּויערים רעגירונג, זיינען געוואָרן פריינט פון סאָוועטן פאַרבאַנד. מיט פּען און וואָרט האָבן די פריינט פון סאָוועטן פאַרבאַנד געשריבן און גערעדט און אַרונטערגעריסן די פעלשער און גיפט־פאַרשפּרייטער, די מענשעוויקעס און בונדיסטן פון „פאָרווערטס”, און אַנדערע סאָוועטן־האַסער, וואָס האָבן אונטערגעכאַפּט אַלע פאַרלוימדונגען קעגן סאָוועטן פאַרבאַנד.

אָלגין שרייבט אין יידיש, רוסיש און ענגליש מיט זיין שאַרפער פּען, ווי מיטן בלוט פון זיין האַרצן, וועגן דער שפּערישער מאַכט פון סאָוועטישן אויפבוי. אָלגין דערציילט פון זיינע דערפאַרונגען אין סאָוועטן פאַרבאַנד; וועגן דעם פאָרשריט פון די אויפגעוואַקטע פעלקער, וואָס האָבן זיך פאַרנומען אויף אַלע געביטן שאַפן און בויען אַ ניי וועלט.

בילדלעך באַשרייבט ער דעם סאָוועטישן מענטש אין זיין פאַבריק, אין דער היים, אין גאַס, אין שול, אין פּאַרק. די פרייד, וואָס דאָס נייע לעבן רופט אַרויס ביי דערוואַקסענע מענער פרויען און קינדער איבערן גאַנצן לאַנד. ער דערציילט ווי מ׳שאַפט אָפּ עם הארצות אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, ווי מ׳היילט די קראַנקע, ווי מ׳דערציט דעם יונגן דור אין נייע דרכים, און אין דער זעלבער צייט פאַרנאַכלעסיקט מען ניט צו לערנען די עלטערע מענטשן אויך. און מען וואָרצלט אויס דעם אַנטיסעמיטיזם.

מערן זיך די פריינט פון סאָוועטן פאַרבאַנד. די קאָמוניסטישע פּאַרטיי אין אַמעריקע וואַקסט אין צאָל און איינפלוס. יחידים, אַקטיוויסטן פון יוניאָנס, שטייען צו, האָפן אויך דאָ אין אַמעריקע שאַפן

אַ שענערע און בעסערע וועלט. נעמט מען זיך דערווייל דאָ בויען הייזער אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות, קאָאָפּעראַטיווע קראָמען, מען שאַפט שולן פאַר עלטערע און פאַר קינדער, אַרבעטער כאָרן, אַן אַרבעטער טעאַטער, אַ נייע נשמה פילט זיך אין די טאָג־טעגלעכע קאַמפן אויפן עקאָנאָמישן געביט.

איך האָב די אויגן געעפנט

אין איין שיינעם פרימאָרגן באַמערק איך, אַז מיינע צוויי יאַטן האָבן זיך עפּעס ווי מיטאַמאָל אַ הויב געטאָן, אויסגעוואַקסן צוויי שיינע חברה־לייט, פיזיש גוט־אַנטוויקלט. — אַמעריקאַנער קינדער, — טראַכט איך. זיי קלייבן זיך גיין אין שול.

נאָך האַלבן טאָג קומען זיי צוריק. די מאַמע וואַרט שוין אויף זיי מיט אַ גוטן צובייס. די קינדער וואַרפן נאָר אַריין די ביכער אין שטוב און לויפן גלייך אַוועק שפּילן ביים באָל, בעסקעט באָל. דוכט זיך פיין און גוט. אָבער דאָ קומען מיר אַרויף אויפן געדאַנק פילע מעשיות וואָס חברים און פריינט דערציילן זיך אָן וועגן זייערע טראַגעדיעס מיט די קינדער, וואָס רייסן זיך אָפּ, ווילן ניט קוקן אין די עלטערנס זייט, שעמען זיך מיט „גרינע" טאַטע־מאַמע, וואָס קענען אַפילו ניט די ענגלישע שפּראַך. איך עפן מיינע אויגן, ווי עס וואָלט פאַר מיר אַליין געווען אַ נייס. איך טראַכט וועגן דער שייכות וואָס עלטערן און קינדער האָבן צווישן זיך, אין די היימען, אין די שולן און אין גאַס. איך פיל, אַז עס איז ניט די שולד פון די קינדער וואָס זיי ווערן פאַרפרעמדט און אָפּגעריסן פון די עלטערן, עס איז די נאַכלעסיקייט פון די עלטערן אַליין, וואָס זיינען שטענדיק פאַרנומען מיט טויזנט און איין זאַך, אָבער ניט מיט די אייגענע קינדער וואָס וואַקסן פאַר זייערע אויגן.

כאַפּ איך אַ שמועס מיט מיינע קינדערלעך, און איך זע שוין, אַז די פּאָבליק־סקול און די קינדער אַרום קענדי־סטאָר און אין פּאַרק האָבן שוין צו זייער גייסטיקן פאַרמעגן צוגעגעבן אַזוינס וואָס איז ניט אין איינקלאַנג מיט מיינע און מיין ווייבס אָנשויאונגען. אַ קאַלטערווינטל גייט דורך אין מיין נשמה. איך זע, אַז איך בין אויפן וועג פון אויסהאָדעווען פון מיינע קינדער „פרעמדע מענטשן", מיט וועלכע מ'וועט שפּעטער מסתמא זיך מוזן פונאַנדערגיין אין אַלע לעבנס־פראַגן.

געווים בין איך ניט דער איינציקער וואָס שטויסט זיך אָן אויף דער פראַגע פון קינדער דערציאונג. די צייט, דער דראַנג פון לעבן שטויסט אַנדערע אויפן זעלביקן וועג. די ביישפילן פון סאָוועטן פאַרבאַנד, וואו מ'לייגט גרויס געוויכט אויפן יונגן דור, וואו קינדער דערציאונג איז די פראָבלעם פון טאָג, דאָס אַלץ ווירקט, אַז די פראַגן וועגן קינדער־דערציאונג, קינדער שולן, קינדער קעמפס, הויבן אָן פאַרנעמען אַ וויכטיקן אָרט אין אונדזער באַוועגונג, ניט בלויז טעאָרעטיש, נאָר אויך אין דער פראַקטיק. אין די בראָנקסער קאָאָפעראַטיווע הייזער פלאַנירט מען קינדער גאָרטנס, מיטינג פלעצער, מיט אַן אייגענער בינע, וואו קינדער, און אויך דערוואַקסענע, וועלן קענען אַרויסטרעטן, שפילן און זינגען. עס ווייזן זיך פלענער ווי צוצונעמען די קינדער פון שטאָט, זיי ברענגען אויף דער פרייער לופט און, דורך שפיל און געזאַנג זיי דערציען אין אונדזערע דרכים. טאַטעס, מאַמעס פון דער באַוועגונג וואַרפן זיך אַריין מיט לייב און לעבן אין דער אַרבעט, עס ווערט אַ טייל פונעם אַלטעגלעכן קאַמף.

אין „קינדערלאַנד”

ס'איז געקומען די צייט אויסצוריכטן די קינדער אויף זומער אינעם קעמפ „קינדערלאַנד”, וואָס, מ'גלויבט, וועט דאַרפן ווערן אַן אמתער גן עדן פאַר קינדער, מיט גוטע לערער, גוטע אויפפאַסונג, אַ געזונטן פיזישן און גייסטיקן לעבן.

גרויסע באַסעם פאָרן אָפ, ווי אויף אַ פיקניק. קינדערשע פרייד איז געמישט מיט פרייד פון די עלטערן. ביים אָפשייד פלאַץ קושן זיך עלטערן מיט זייערע קינדער. יינגלעך און מיידלעך מיט בלישטשענדיקע אויגעלעך, מיט פלאַמיקע בעקעלעך, מיט הילכיקע קולעכלעך און פריידיקן געלעכטער. קליינוואַרג זשאַלעוועט ניט קיין טרער, צעוויינט זיך ווען דער באַס רירט זיך. אַנדערע מאַמעס זשאַלעווען אויך ניט קיין טרער.

קוים דערלעבט שבת, לויף איך און מיין ווייב, איילן זיך זען די קינדער, מיט וועמען מיר זיינען דעם ערשטן מאָל אין לעבן צעשיידט שוין אַ פולע וואָך.

סאַראַ רחבות עס באַגעגנט אונדז אין קינדערלאַנד! די אויגן צעלויפן זיך פון ביימער צו גרינע גראָזן, צו די פעלד בלימעלעך, ווייסינקע און געלינקע, מיט ריחות זאַפטיקע, פרישע.

קינדערלעך לויפן אונדז אַנטקעגן, טונקל קאָלירטע, ווי זאַפטיקע פלוימען, מיט אויגעלעך צעבליטע קאַרשן, מיט קולעכלעך קלינגענדיקע באַקאַנטע, נאָענטע.

מ’ווייס ניט וואָס פריער צו טאָן. לינקס זעט זיך דער לעיק, וואָס שימערירט אַנטקעגן דער זון ווי קרישטאָל. ביים ברעג באָדן זיך קינדער, שווימען ווי פישלעך אין וואַסער. מ’שפילט זיך. פון די שיפלעך טראָגן זיך אַ געלעכטער, אויסרופן פון איינעם צום צווייטן. רעכטס זיינען די קינדערשע ביידלעך, ווייטער אָפגערוקט זיינען ביידלעך פאַר דערוואַקסענע און פאַר געסט.

דאָס בלאָנדע „קאָונסעלאָר” מיידל, מערי, ווייזט אונדז: — זעט? די קינדער אַליין האַלטן דאָ אָרדענונג, פאַרבעטן די בעטן, קלייבן צו ווי דערוואַקסענע. — דער יונגער „קאָונסעלאָר” איילט זיך אויך צוגעבן: — די יינגלעך פאַסן אויף ניט ערגער ווי די מיידלעך. — די קינדער פילן זיך וויכטיק, צופרידן. אַ סך פון זיי לויפן אַרום אין שפיל, אַנדערע שטייען און שניצן, בויען, גראָבן מיט לאָפעטקעלעך. דאָ און דאָרטן הענגען מאָלערייען, קינדערשע שאַפונגען אונטערגעשריבן „אַ בוים”, „אַ פערד”, „אַ בהמה”. מ’מוז זיי גלויבן אויפן וואָרט...

פאַרנאַכט איילן די טאַטעס און מאַמעס צום פלאַץ וואו מ’גרייט צו דעם קעמפ־פייער, וואו איניקע פון די קינדער וועלן אַרויסטרעטן, לייענען אָדער זינגען. עלטערן פון די קינדער וואָס דאַרפן אַרויסטרעטן זיינען נערוועז, ווי זיי אַליין וואָלטן געדאַרפט איינחזרן זייער ראָלע. זיי זיינען שטאַרק פאַרזאָרגט ווי וועלן זייערע קינדערלעך אויסזען אויף דער בינע, אפשר וואַקסט גאָר אַ טאַלאַנט אין דער משפחה. אַ מחיה צו קוקן ווי די קינדער מיטן יונגן חן, שיינען פאַר פרייד און גרייטן זיך צום יום־טוב, דעם ערשטן יום־טוב אין „קינדערלאַנד”.

שפעט ביינאַכט לאָזן זיך די דערוואַקסענע אין אַ געיעג נאָך אַ פלאַץ צום שלאָפן. קיין סך באַזונדערע „באָנגעלעך” זיינען נאָך ניט געווען גענוג פאַר אַלעמען, האָט מען באַלייגט שלאָפן אין טאַנץ זאַל, אין עס צימער, אָבער אויך דאָרט זיינען ניט שטענדיק געווען גענוג בעטן. מאָסטען זיך ווייבער איין באַזונדער, מענער באַזונדער, נאָר איינשלאָפן איז שווער. רעדט מען. חברה דערציילן וויצן, מען לאַכט, אַזוי ביזן ווייסן טאָג אַריין.

אַז די זון איז אַרויסגעקומען אינדערפרי, אַ ליכטיקע, אַ קלאָרע, האָט זי שוין געטראָפן די דערוואַקסענע זיצן אין די גראָזן, זיך וואַשן אַרום לעיק. און וואַרטנדיק מיט גרויס אַפעטיט מ’זאָל שוין עפענען דעם

עס־צימער. קינדער מיט קלינגענדיקע שטימען קומען צולויפֿן, טאַטע־מאַמען אַ גוט מאָרגן דערלאַנגען און אַ קוש אַריינכאַפּן פֿאַרן נייעם שיינעם טאָג.

מיטיק־צייט פֿילן זיך שוין אַלע ווי איין גרויסע משפּחה. די „אַרטיסטן” צירעלע, פֿריידעלע, יאַנקעלע, שלמהלע און אַנדערע זיינען גאָר געוואָרן אַלעמענס קינדערלעך, אַלע עלטערן און געסט האָבן זיך געפֿילט זייער היימיש צווישן זיך, ווי מ'קען זיך שוין צענדליקער יאָרן. צו אָוונט צו האָבן מיר זיך שוין געקליבן אין שטאָט אַריין, מאָרגן דאַרף מען זיין צוריק ביי דער אַרבעט. וואַרטן שוין די באָסעס, און דער עולם קוקט שוין אויס אַ סך אַנדערש ווי ווען מ'איז געקומען אין קעמפּ. די בלייכע פּנימער פֿון די ניו יאָרקער זיינען פֿאַררויטלט, אָדער צוגעסמאַליעט, צופֿיל זון הפּנים איינגענומען, און, צופֿרידענע פֿאַר די קינדער און פֿאַר זיך מיטן קעמפּ, צעזינגט מען זיך אויפֿן קול. די קילע פֿאַרנאַכטיקע ווינטלעך כאַפּן אויף אונדזערע לידער און צעטראָגן זיי איבער וועלדער און פֿעלדער...

ענלעכע „וויק ענדס” חזרן זיך איבער דורכן זומער, ביז די קינדער צעפֿאָרן זיך צוריק אין די היימען, געשטאַרקטע פֿיזיש און גייסטיק, מיט נייע פֿריינט און לערער וואָס וועלן זיי צוזאַמענבינדן, מיט אונטערנעמונגען און פֿאַרוויילונגען, אין די שטאָטישע שולן אויך אויף ווייטער.

ענלעכעס איז אָנגעגאַנגען אויך אין דער רוסישער קאָלאָניע און צווישן די אַנדערע נאַציאָנאַלע גרופּן, וואו מ'האָט אָנגעהויבן לייגן מער געוויכט אויף מאָדערנער קינדער דערציאונג.

פֿלעגט טאַקע פּאַסירן, ווען די „וואָרקערס פּאַרטי” האָט גערופֿן פֿייערן דעם פּראָלעטאַרישן יום־טוב, דעם ערשטן מאַי, זיינען די קינדער פֿון פֿאַרשידענע נאַציאָנאַליטעטן געקומען אין זייערע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען, און יעדער כאָר האָט אויף זיין שפּראַך געזונגען אין די מיטינגפּלעצער, אויף יוניאָן־סקווער, וואו טויזנטער אַרבעטער האָבן זיי געהערט און געזען, און געפֿרייט זיך מיט זיי.

האָט די פּאָליציי זיך אַריינגעמישט און געפּרואווט מיט געוואַלד שטערן די מאַרשירער, האָט עס געצויגן נאָך מער אויפֿמערקזאַמקייט פֿון דעם עולם אַרום. דער ברייטער עולם האָט געוואָלט וויסן ווער זיינען דאָס די קאָמוניסטן, האָבן זיי אויפֿגעכאַפּט די ליפֿלעטס וואָס די קאָמוניסטן האָבן אויסגעטיילט, אין די ליפֿלעטס זיינען געווען די לידער פֿון קאַמף וואָס די דערוואַקסענע און די קינדער האָבן געזונגען, דאָרטן

זיינען אויך געווען די לאָזונגען, וואָס די קאָמוניסטן האָבן אויסגערופן.

ווען די דעמאָנסטראַציעס ווערן אָפטער און גרעסער, הויבן אָן די קאַפּיטאַליסטישע צייטונגען צו אַטאַקירן מיט כעס. מיט גרויסע קעפּ האָבן זיי גענומען רופן די קאָמוניסטן „רעדס", „באָלשעוויקעס" „פרעמדע". פעך און שוועבל שיט מען, מיט זידלעריי, מיט מאַרק ווערטער. דער „פאָרווערטס" אויף דער יידישער גאַס שטייט ניט אָפּ פון זיי, ער לויפט פאָראויס דעם וועג דער רעאַקציאָנערער פרעסע. די „פרייהייט" שטייט אים ווי אַ ביין אין האַלדז. — טומלער, שרייער, — האַלט דער „פאָרווערטס" אין איין אַטאַקירן די קאָמוניסטן, און די קאָמוניסטן, קריגן פון אים אַ ניט געבעטענע „פובליסיטי"...

סאַקאָ און וואַנזעטי.

אין אונדזערע צוויי שוסטער־יוניאָנס האָט זיך געטומלט צו יענער צייט. אַרבעטסלאָזיקייט און סטרייקס זיינען געגאַנגען האַנט אין האַנט. האָבן די אַרבעטער געוואונען היינט, האָבן די באַלעבאַטים דאָס אָפּגעריסן מאָרגן דורך „לאָקאַוטס" און דורך סקעבס און שלעגער אויף די פּיקעט לאַינס. מ'פלעגט פשוט די קעפּ שפּאַלטן. דערצו איז דער מעכאַניזירטער שוך־פאַך אַריינגעפאַלן אין גרויסע און רייכע הענט, ספּעציעל אין באָסטאָן, לין, בראָקטאָן און אין גאַנץ ניו־ענגלאַנד, מיט פאַבריקן פון טויזנטער אַרבעטער. ממילא זיינען שוין די פאַבריקאַנטן געווען אויך די „שטאָט־טאַטעס" פון יענע שטעט. די שיך אַרבעטער פלעגן די באַלעבאַטים באַאיינפלוסן מיט צוזאָגן „פראָספּעריטי", אויב זיי וועלן העלפן דערוויילן דעם אָדער יענעם פון זייער משפחה פאַר אַמטן אין דער רעגירונג און אין די שטאָט־פאַרוואַלטונגען. האָט מען ניט געשטימט פאַר זייערע מענטשן אין דער צייט פון די וואַלן, האָט מען דערפאַר אַוועקגעשיקט פון דער אַרבעט.

די איטאַליענער אימיגראַנטן אין אַמעריקע זיינען געווען פון דעם סאָרט אַרבעטער, ביי וועמען אַ דאָלאַר איז זייער גרויס אין די אויגן אין פאַרגלייך מיט זייערע היימישע לירעס. ווען די פאַרדינסטן זייערע זיינען פאָרט געווען צו קליין, האָבן זיי גענומען זיך צופּאַסן און לעבן אויסערן שטאָט, מיט אַן אייגענעם גערטנדל, גרינסן, געגעסן ביליקע מאכלים און געלעבט אין ענגע וואוינונגען.

זיי זיינען ניט געווען קיין אויסקלייבער אין דער אַרבעט, איז אויף זייער מזל אויסגעפֿאַלן די שוסטעריי „מיטן קאָפּ אַראָפּ“. זיי האָבן געאַרבעט מייסטנס איבער די פּאָדעשוועס, אַ שווערע אַרבעט. אפשר האָבן זיי די אַרבעט באַטראַכט אַלס גרינגערע ווי צו גראָבן גריבער, ליינגן שטיינער, אָדער גאָר רייניקן די גאַסן, מלאכות מיט וועלכע די איטאַליענער האָבן זיך פֿאַרנומען ווען זיי זיינען געקומען קיין אַמעריקע.

אַנדערש האָט פּאַסירט מיט די יידישע אימיגראַנטן. פֿיל פֿון זיי האָבן טאַקע אויך געאַרבעט ביי שוסטעריי, אָבער אַממערסטן האָבן זיי זיך געכאַפּט צו דעם „בעסערן“ טייל פֿון דער שיך־אַרבעט, צום שטעפּן, צום ווייכן לעדער, כאָטש נעם און קנעט אים אויס. שניידן לעדער מיט אַ מעסערל, שטעפּן אויף אַ זינגער מאַשין מיט גלייכע שטעפּ, אַ ברעגעלע אָפּבויגן...

אונדזערע היימישע שוסטער זיינען געווען גוטע יאַטן, אַ סך — מיט אַ גוטן אָנהויב פֿון אונטערערדישער אַרבעט אין רוסלאַנד, אין דער באַוועגונג. האָבן מיר טאַקע ניט מורא געהאַט כסדר צו קעמפֿן פֿאַר בעסערע באַדינגונגען. מ׳האָט אונדז אַפֿילו געהאַסט אַלס גרינע, אָדער „רויטע“, פֿונדעסטוועגן האָט מען אונדז גענומען אַרבעטן אין די פֿאַבריקן, ווייל מיר האָבן גוט געקענט די אַרבעט. די אַריסטאָקראַטן פֿון פֿאַך, די צושניידער, מייסטנס ניט־יידן, האָבן געקראָגן גרויס דרך־ארץ פֿאַר די „פּיטערס“, די קאַמאַשן־שטעפּער, און זיי האָבן אָנגעהויבן נאָכטאָן אונדזער ביישפּיל, פֿאָדערן בעסערע שכירות, סטרייקן, אויב מ׳דאַרף, פֿאַר אַ בעסערן לעבן.

איך האָב געהאַט אַ סך באַקאַנטע צווישן די איטאַליענישע שוסטער. ריידן איטאַליעניש איז מיר אָבער געווען שווער און ענגליש איז אויך נישט געווען אַזוי גרינג פֿאַר די אַריבערגעקומענע שוסטער. אָבער אַז מ׳וויל לערנט זיך דער ייד אויס אַן איטאַליעניש וואָרט, דער איטאַליענער אַ יידיש וואָרט, ביידע אַן ענגליש וואָרט און, אין אַ געמיש פֿון דריי שפּראַכן, מיט ביסלעך רוסיש און „דייטש“ אַלס צוגאָב הויבן מיר אָן פֿאַרשטיין איינע די אַנדערע. צווישן די וואָס האָבן געהאָלפֿן זיך צונויפֿריידן אויף דער אַלגעמיינער אַרבעטער שפּראַך זיינען געווען דער שוסטער סאַקאָ און וואַנזעטי דער פֿישער.

זיי זיינען געווען איטאַליענער יאַטן, מיט הייס בלוט אין די אָדערן, וואָס האָבן געגלויבט אַז די איטאַליענער שוסטער, ווי אַלע אַרבעטער, זיינען באַרעכטיקט צו אַ בעסערן און שענערן לעבן.

פון זייער אייגענער דערפאַרונג האָבן סאַקאָ און וואַנזעטי גוט געוואוסט ווי שווער עס איז געווען צו פאַרלאָזן די היימישע וויינגערטנער, די שיינע נעאַפאָל, די גרינע בערג און פעלדער, און קומען קיין אַמעריקע, אַרבעטן שווערע, לאַנגע שטונדן פאַרן טרוקענעם שטיקל ברויט. מיט האַרץ און נשמה האָבן זיי זיך אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט צו אָרגאַניזירן די ניט אָרגאַניזירטע איטאַליענער און אַנדערע שוסטער־אַרבעטער. און די אַרבעטער האָבן זיך צוגעהערט צו זייערע רופן פאַר אַ יוניאָן, פאַר בעסערע באַדינגונגען אין דעם שוך־פאַך.

די באַלעבאַטים האָבן אָנגעווענדט די אַלטע אויסגעפרובירטע מיטלען, שעריפס, סקעבס, פאָליציי, מ'באַפאַלט די פיקעט־לאַינס, מ'וויל ברעכן דעם רוקנביין פון די שוסטער־אַרבעטער. די „פרעמדע" סאַקאָ און וואַנזעטי דערקלערט מען פאַר געפערלעכע אַנאַרכיסטן. צו „אַנאַרכיסטן" גראַמט זיך שוין געווער, באָמבעס, אַ בלוט־בלבול, ענלעך צו די בלבולים וואָס מ'האָט אויסגעטראַכט אויף אַנדערע קעמפער אין דער אַרבעטער באַוועגונג ווי די „היי־מאַרקעט" מאַרטירער, טאם מוני און בילינגס, און אַ סך אַנדערע.

עס שטורעמט אַ וועלט, מיט דעם אַרעסט און דעם משפט איבער סאַקאָ און וואַנזעטי. יחידים, יוניאָנס, פעלקער און לענדער פראָטעסטירן, פאָדערן מ'זאָל באַפרייען די צוויי אומשולדיקע קעמפער.

אין מיין יוניאָן האָט זיך געטאָן מעשים. מיר שיקן טעלעגראַמעס, פראָטעסטירן, פאָדערן די באַפרייאונג פון סאַקאָ און וואַנזעטי. טאָני, מיין פריינט דער איטאַליענער, איז שוין אַ הייזעריקער פון די פילע מיטינגען, וואו ער טרעט אַרויס. צו די מיטינגען אין דער יוניאָן קומען מענטשן פון פאַרשידענע ריכטונגען. די קאָמוניסטישע פאַרטיי שיקט אירע פאָרשטייער אויפקלערן די אומשולד פון די צוויי אַרבעטער־מאַרטירער.

דער קאַמף פאַר סאַקאָ און וואַנזעטין האָט געהאָלפן פאַרשטאַרקן אונדזער יוניאָן. אָבער די צוויי אַרבעטער־מאַרטירער איז אונדז ניט געלונגען צו ראַטעווען. זייער טויט איז פאַרבליבן אַן אייביקער בלוטיקער פלעק אויף דער קאַפיטאַליסטישער יוסטיץ פון אַמעריקע.

איך פאָר באַזוכן דעם סאָוועטן פאַרבאַנד

עס איז געווען אַזאַ צייט, אַז אַלע פראָגרעסיווע, פאָרגעשריטענע אַרבעטער אין אַמעריקע זיינען געשטאַנען מיטן פנים צום סאָוועטן

פֿאַרבאַנד, ווי גאָר אַמאָל אין רוסלאַנד איז מען געשטאַנען מיטן פּנים צו די אַמעריקאַנער ברעגן. אַלס מיטגליד פֿון דער צענטראַלער ביוראָ פֿון דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי" פֿלעגט מיר אויסקומען צו לייענען די צושריפֿטן פֿון סאָוועטן פֿאַרבאַנד צו די, וואָס ווילן אַריבערוואַנדערן אַהין פֿון אַמעריקע. אין די צושריפֿטן איז קלאָר געמאַכט געוואָרן, אַז לעת עתה קען דאָס לאַנד נאָך ניט אויפֿנעמען קיין גרויסע צאָלן איינוואַנדערער.

אַ דאַנק מיין גוט באַצאָלטער אַרבעט האָט מיר צו יענער צייט קיין געלט ניט געפֿעלט. עס האָט זיך מיר שטאַרק געוואָלט פֿאָרן, זען אַ וועלט, דעם חלום פֿון מיין יוגנט וואָס איז פֿאַרווירקלעכט געוואָרן, און טאַקע באַזוכן משפּחה, שוועסטער און ברידער.

אגב, האָט דער שוסטער קאָאָפּעראַטיוו פֿון „טעקניקאַל עיד" געוואָלט אויסגעפֿינען אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד, צי קאָן מען דאָרטן איינריכטן אַ מאָדערנע שיך־פֿאַבריק און דערביי אַליין טאַקע אויסגעלייזט ווערן פֿונעם פּריוואַטן באַלעבאָס.

אין יאַנואַר 1927 זעץ איך זיך אויף דער שיף „בערענגאַריאַ", וואָס דאַרף מיך נעמען קיין פּאַריז, וואו מיין פֿריינט, דער באַוואוסטער מאָלער, פֿרענק קוירק וואַרט מיר זאָלן פֿאָרן צוזאַמען אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד, ווי מיר האָבן פֿריער באַשטימט.

שווער זיך פֿאָרצושטעלן און באַגרייפֿן די פֿרייד וואָס איך האָב דעמאָלט געפֿילט. אָט שטייען אויפֿן דעק מיין ווייב און קינדער, איך דאַרף זיך מיט זיי געזעגענען, זיך לאָזן אין אַ וויַיטן וועג.

אַ סך פֿריינט זיינען געקומען מיר ווינטשן אַ גליקלעכע רייזע און מיר אָנטרויען זייערע האַרציקע גרוסן און ווינטשעוואַניעס צום סאָוועטן לאַנד. זיי זאָגן אַז זיי זיינען מיך מקנא, וואָס איך פֿאָר. ווען איך פֿלעג אויסבאַגלייטן דעלעגאַטן פֿון קאָמונעס און אַרבעטער־גרופּן צום שיף, פֿלעג איך זיי אויך מקנא זיין. איצט, אָנשטאָט אויסן בלייבן און די שיף זאָל אָפּפֿאָרן מיט אַנדערע, שטיי איך אַליין אויפֿן דעק פֿון שיף, מיין ווייב און קינדער און פֿריינט גייען אַרונטער און זיי ווינטשן צו מיר אַרויף: אַ גליקלעכע רייזע! פֿאָר געזונט! קום געזונט!

די שיף רירט זיך, פֿאַרנעמט זיך רעכטס. אַלע פּאַסאַזשירן לויפֿן לינקס, קוקן אַרונטער אויף משפּחה, פֿריינט. וואָס מער מיר דערווייטערן זיך פֿון ברעג, דוכט זיך אַז די מענטשן אויפֿן ברעג זיינען איין מאַסע, שווער פֿונאַנדערקלייבן ווער עס פֿאָכעט מיט אַ היטל און ווער מיט אַ טיכעלע. די פֿרייהייט־סטאַטוע, וועלכע מיר פֿאָרן פֿאַרביי, שטייט

ווי זי וואָלט מיט אַ כּיוון אונדז אָפּגעוואַרט, איר אויפֿגעהויבענע האַנט מיטן פֿאַקל רופֿט: קוקט אַרויף צו מיר. טו איך טאַקע אַ גוטן קוק אויף איר, און איך דערמאָן זיך, אַז דאָס האָט פֿראַנקרייך, די ערשטע אייראָפּעאישע רעפּובליק געשיקט אַ פֿרייהייט־וואונטש צו איר שוועסטער, דער פֿרייער אַמעריקע. איצט איז צוגעקומען אַ דריטע שוועסטער, דער סאָוועטן פֿאַרבאַנד, די „משפּחה” מערט זיך...

ווען די שיף איז שוין גאַנץ ווייטלעך פֿון ברעג, זע איך נאָך אַלץ פֿון ווייטן די האַנט מיטן פֿאַקל, הויך און שטאָלץ. אומדערמידלעך קוקט די פֿרייהייט־געטין וואוהין מיר פֿאָרן, און מיר דוכט, אַז זי פֿאַרטרויט מיר איר שטאָלצן סאַלוט דעם סאָוועטן פֿאַרבאַנד.

די שיף „בערענגאַריאַ” איז ניט „טאַראַס בולבאַ”, אויף וועלכער איך בין אַמאָל געפֿאָרן קיין מאַריופּאָל; עס איז ניט די דייטשע שיף פֿון ליבאַווע איבערן באַלטישן ים; עס איז אויך ניט די „דאָמיניאָן”, וואָס האָט אונדז געפֿירט זיבעצן טעג פֿון ליווערפּול קיין אַמעריקע. אינעם צווייטן קלאַס איז אַזוי באַקוועם ווי אין אַן ערשט־קלאַסיקן האָטעל. פֿונעם קאַלטן יאַנואַר־ווינט אויפֿן דעק פֿאַל איך אַריין אין אַ וואַרעמען עס־צימער. דער עס־צימער איז שיין באַלויכטן, אינמיטן זאַל שטייען גרויסע טישן, ביי די זייטן קלענערע טישלעך, וואו זיבן אָדער אַכט מענטשן קענען זיצן, כּמעט פּריוואַט. אויף די טישן — פֿרישע בלומען ווי צו אַ באַנקעט. דער קעלנער רוקט מיר צו אַ שטול, אַט ווי איך וואָלט געווען דער איינציקער אויף וועמען ער וואַרט. ביים טיש זיצן נאָך מענטשן. מיין נומער איז פֿיר. דאָס מיינט אַז אין פֿאַרלויף פֿון דער רייזע וועל איך שוין זיין אַ „פֿיר”. אויפֿן טיש שטייט עסנוואַרג מכּל־טוב, אויך וויינען אַלערליי. מאַך איך אַ לחיים. מיינע שכנים ענטפֿערן מיר פֿריינטלעך, ווי מיר וואָלטן זיך שוין געקענט אַ לאַנגע צייט.

מיינע שכנים פֿון דער לינקער זייט, אַ פּאָר פֿאָלק מיט אַ קינד פֿון אַ יאָר פֿינף, שטעלן זיך פֿאָר — שומאַקאָוו. ער — אַ שיינער רוסישער טיפּ מיט ליכטיקע, גוטע אויגן, דורך וועלכע מ׳קען, דוכט זיך, אַריינדרינגען אין זיין נשמה. מאַדאַם שומאַקאָוו זעט אויס כּמעט זיינע אַ שוועסטער, זי איז הויך און שלאַנק, אירע אויגן שיינען. זייער קינד, פּאַווליק איז אַן אמת שיינע קאָמבינאַציע פֿון ביידן, שמייכלט צו מיר.

אַלע איבעריקע פּאַסאַזשירן ביים טיש רעדן ענגליש, די שומאַקאָווס און איך זיינען גערן ריידן אַ רוסיש וואָרט. שומאַקאָוו דערציילט מיר אַז ער, זיין פֿרוי און קינד זיינען בלויז אַ קורצע צייט געווען

אין אַמעריקע. ער איז געקומען אַלס אַגראָנאָם, ער איז אויך געווען פאַרבונדן מיטן „אַמטאָרג". ווען די שומאַקאָווס דערוויסן זיך אַז איך פאָר אויך קיין סאָוועטן פאַרבאַנד און אַז איך בין פאַרבונדן מיט דער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי", פון וועלכער זיי ווייסן, ווערן זיי שוין גאָר פריינטלעך צו מיר און מיר רעדן גאַנץ געמיטלעך פאַר אַ ווײלע. אַ פוילישער ייד, זאַסלאַווסקי, וואָס זיצט ביים זעלבן טיש, שטעלט ער זיך פאָר. זייער אַ באַרעדעוודיקער, דערציילט אַז ער איז שוין כמעט פינף און צוואַנציק יאָר אין אַמעריקע, ער איז אַ בויער פון הייזער, גאַנצע בלאָקס, זאָגט ער, האָט ער שוין אויסגעבויט. ער קומט פון וואַרשע, און ער פאָרט שוין דאָס צווייטע מאָל געוואויר ווערן משפחה און ברענגען זיי שיינע מתנות, גיט ער צו, ווי ער וואָלט געבן אָנצוהערעניש אַז ער איז גאַנץ רייך. דאָס ערשטע מאָל — דערציילט ער אונדז, — בין איך געפאָרן מיט אַ וויזיט קיין פוילן ווען זי איז נאָך געלעגן ביים צאַר אונטערן קנאַפל. — מר. זאַסלאַווסקי אַנטשולדיקט זיך למאי ער דערמאָנט דעם צאַר „וועלכער איז, פאַרשטייט זיך, טריף ווי חזיר אין דער איצטיקער רוסלאַנד". שומאַקאָוו פאַרריכט זאַסלאַווסקין: — ניט אין רוסלאַנד, נאָר אין סאָוועטן פאַרבאַנד. — זאַסלאַווסקי שמייכלט, ווי איינער רעדט: וואָס איז דער חילוק, רוסלאַנד, סאָוועטן פאַרבאַנד? און גיט צו מיט הנאה: — איצט פאָר איך אין אַ פרייער זעלבסטשטענדיקער פוילן.

לעבן זאַסלאַווסקין זיצט אַ קאָרעספאָנדענט פון אַן ענגלישער צייטונג, מר. קלאַרק. ער פאָרט קיין אייראָפע שיקן פון דאָרט נייעס צו זיין צייטונג. ער איז געשווינד אין זיינע באַוועגונגען, רעדט ניט קיין סך, ווייל הערן מער וואָס אַנדערע ריידן, און איז גרייט צו מאַכן נאָטיצן. ווען זאַסלאַווסקי האָט געענדיקט זיין באַגייסטערטן אויסדרוק פאַר דער פרייער פוילן, האָט קלאַרק געוויזן אָפענער זיינע ציינער, ווי ער וואָלט געווען צופרידן מיטן גוטן וואָרט פאַר פוילן, אין קעגנזאַץ צום סאָוועטן־פאַרבאַנד, וואָס איז אים, הפנים, ניט אַזוי צום האַרצן. שומאַקאָוו באַמערקונג אַז סאָוועטן פאַרבאַנד איז ניט די רוסלאַנד וואָס געווען, האָט, קענטיק, אַנגערירט מר. קלאַרקן. ער טוט אַ פרעג: — וואָס מיינט איר, ניט רוסלאַנד?

ענטפער איך אים אַז דער סאָוועטן פאַרבאַנד איז אַ צוזאַמענשטעל פון אַ סך פעלקער, און דעריבער איז עס אַ פאַרבאַנד פון פילע רעפובליקן, אָט ווי די פאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע זיינען עס פון

אָנהויב געווען. איך זע אַז מר. קלאַרק איז ניט שטאַרק צופֿרידן מיט מיין ענטפֿער.

די שיף וויגט זיך ביסלעכווייז פֿאַנאַנדער שטאַרקער און שטאַרקער, אַז מ'גייט מוז מען זיך אָנהאַלטן. עס דוכט זיך אַז דער באָדן פֿון אונטער די פֿיס גליטשט זיך אַרויס. דעם עולם, ווילט זיך וואָס ווינציקער באַוועגן זיך. זיצן שוין מענטשן האַלטן זיך ביי די קעפּ און ווייזן די ערשטע סימנים פֿון ים־קראַנקהייט.

אַ סך מענטשן פֿאָרן קיין איראָפּע: עס פֿאָרן פּאָליאַקן אין זייער זעלבסטשטענדיקער נייער מלוכה, עס פֿאָרן טשעכאָסלאָוואַקן און אַנדערע.

אָפּט זיינען דאָס באַאַמטע פֿון יענע שטאַטן. געווען, הפּנים, אין אַמעריקע אַלס פֿאָרשטייער מיט ספּעציעלע שליחותן. אַז זיי דערהערן אַ גוט וואָרט וועגן סאָוועטן פֿאַרבאַנד קוקן זיי אויף יענעם ווי אויף אַ שונא.

עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינטל. דער ים אין דער פֿינסטער איז ווי אַן אומענדלעכער אָפּגרונט, וואָס וואַרפֿט אָן אַ מורא. אָבער די שיף, פֿול באַלויכטן, איז ווי אַ שווימענדיקער האָטעל, פֿול מיט אָטעם און קראַפֿט. איך לאָז זיך שפּאַצירן מיט נאָך מענטשן וואָס גייען הין און צוריק. איך דערגיי צום דריטן קלאַס, וואו חברה קאָמונאַרן פֿאָרן אין אַ גרופּע אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד. אַלע זיינען זייער פֿריינדלעך צווישן זיך, רעדן וועגן טויזנט און איין זאַך, לאַכן. אַ יונגער קאָמונאַר פֿאַרציט אַ לידל אין דער שטיל. אַ האַרמאָניקע ביים צווייטן אין די הענט צעשפּילט זיך מיט די טענער פֿון אַ סאָוועטיש ליד, וואָס מונטערט אויף אַזוי, אַז אַפֿילו די וואָס פֿאַרשטייען ניט די ווערטער נעמען זיך צוהערן. די רוסישע מענטשן האַלטן זיך צוזאַמען, ווי איין גרויסע משפּחה, צווישן וועלכע עס הערשט אַ נייער מין קאָלעקטיווע אייניקייט.

אַז די חברה קאָמונאַרן דערזעען מיך, קיבעצן זיי מיך: — מסתמא לאַנגווייליק ביי אייך, בורזשויעס, אין צווייטן קלאַס, — לאַכן זיי און איך לאַך מיט. שפּעטלעך שוין קער איך זיך צוריק אין מיין קאַיוטע. דער קאָפּ איז אַ ביסל שווער געוואָרן, די שיף האַלט זיך אין איין וויגן. איך ליג, און מיין געדאַנק ציט זיך צו מיין היימלאַנד, וועלכע איך וואָלט שוין געוואָלט זען, אָנטאַפּן מיט די הענט. איך טראַכט אויך וועגן אַמעריקע, וואו איך האָב געלאָזט מיין פֿאַמיליע, וואַרטנדיק אויף גרוסן פֿון אונדזער אַלעמענס אַלטער היים. אַן אומרואיקע נאַכט געווען, איך האָב כמעט ניט צוגעמאַכט מיט קיין אויג, געוואַרט עס זאָל שוין ווערן טאָג.

אינדערפרי, בּיים אָנבּייסן טרעף איך זיך מיט די שומאַקאָווס. זיי זיינען שוין געוואוינט צו רייזעס. מאַדאַם שומאַקאָווס שטים און זאַפּטיקער רוסיש איז פאַר מיר ווי אַ גרוס פון דער היים, איידער איך בּין נאָך אַהין געקומען. זאָג איך עס זיי און מיר לאַכן אַלע. מיר זיצן ניט צו לאַנג בּיים טיש. אַלעמען ציט אויפן דעק. איך פאַרנעם מיין שטול און ליג מיטן פּנים צו דער זון. אַנדערע שפּאַצירן אַרום, ריידן, לאַכן. פּאַווליק, האַלט אין איין פרעגן פראַגן בּיי זיין מוטער וואָס שטייט בּיים פּאַרענטש. מר. קלאַרק, דער זשורנאַליסט רעדט מיט עמעצן, מר. זאַסלאַווסקי קומט אָן. איך זע דער ייד איז עפּעס ניט אויפגעלייגט, זיין שטילער „גוט מאָרגן" מאַכט מיך נייגעריק, טו איך אים אַ פרעג מיט מיטגעפיל: איר ליידט פון ים קראַנקהייט?

מר. זאַסלאַווסקי טוט אַ ווייז מיטן פינגער אויף איינעם, אַ פּוילישן בּאַאַמטן און, מיט כעס טוט ער אַ זאָג: — „אַ חוצפּה! איר זעט יענעם פּוילישן פּריץ?" דער „פּריץ", אַן אמת פּוילישער פּאַן, די בּלאָנדע וואָנצן הענגען אַרונטער, אַ הויכער קראַגן שפּאַרט אונטער זיין פּעטע, גלאַטע צווילינג־מאָרדע, ער טראָגט פּענסנע אויפן גלייכן נאָז. — איך ווענד זיך צו דעם פּאַן, — רעדט שוין זאַסלאַווסקי גאַנץ הויך, — ווי צו אַ פּוילישן בּאַאַמטן, געוואָלט אים בּאַגריסן מיטן פרייען פּוילן, געוואָלט אים פרעגן וועגן אונדזער שיינער וואַרשע, ערשט אַ נעכטיקער טאָג, ער שווייגט ווי דאָס לשון וואָלט אים אָפּגענומען. האָב איך געמיינט דער פּאַן וויל מיך פריער אויסהערן, נאָכדעם פאַרענטפערן אַלע מיינע פראַגן, ערשט נעכטיקע טעג. ער הויבּט זיך אויף און גייט אָפּ אָן אַ זייט, ניט ענטפערנדיק אַ וואָרט, ווי גאָר קיין מענטש רעדט ניט צו אים, — קאָכט זיך זאַסלאַווסקי.

איך בּאַטראַכט מר. זאַסלאַווסקין, זיין בּרוגזן פּנים, און איך פיל אַ שטיקל רחמנות צו דעם פּוילישן יידן, וואָס קען נאָך אַלץ ניט זיינע פּאַנעם מיט זייערע אָנשטעלן, און איך טראַכט אַז עס וועט נאָך נעמען אַ לאַנגע צייט בּיז די פּוילישע פּאַנעם וועלן זיך בּאַפרייען פון זייער פעל. אין שפּאַס טו איך אַ זאָג: — מיינע „סאָוועטישע פּריצים" אין סאָוועטן פאַרבּאַנד וועלן מיר ניט נאָר ענטפערן, נאָר זיי אַליין וועלן צו מיר ריידן ווי צו אַן אייגענעם בּרודער. — שומאַקאָוו לאַכט גוטמוטיק, און זאַסלאַווסקי קוקט שוין אויף אים מיט אַנדערע אויגן, ניט ווי ער האָט געקוקט אויף אים נעכטן אָוונט.

צום ליידיקן שטול לעבּן מיר קומט צו אַ יונגערמאַן פון מיטעלן וואוקס. זיינע שוואַרצע האָר זיינען צעשויבּערט פון ווינט, זיין פולער

מויל ציין שמייכלט צו מיר. מיר באַגריסן זיך. איך פאַרשטיי אַז דער יונגערמאַן וועט זיין מיין שכן אויפן שטול אין פאַרלויף פון דער רייזע. איך זאָג אים מיין נאָמען, ער זאָגט מיר זיינעם — מר. ריגער.

איך פאַרמאַך אַ ווײַלע די אויגן און... כאַפּ זיך אַריין אין אַ לאַנגן דרעמל, ווייל ווען איך האָב געעפנט די אויגן איז שוין מיין שכן געזעסן ווי איך, פאַרוויקלט אין זיין צודעק, אַריינגעטאָן אין אַ דיקן בוך. לייגט ער אַוועק דעם בוך אָן אַ זייט און פרעגט מיך וואוהין איך פאָר. זאָג איך אים. דערציילט ער מיר אַז ער פאָרט בלויז ביז פּוילן, זיך זען מיט משפּחה, און גיט צו אַז, דעם אמת געזאָגט, וואָלט ער בעסער געפאָרן מיט זיין פריינט, דעם מאָלער פרענק קוירק, קיין רוסלאַנד. מיט אים דאַרף ער זיך באַגעגענען אין פּאַריז. שמייכל איך און טו אַ זאָג: — אונדזער פריינט קוירק. — צעלאַכט זיך מר. ריגער פון דעם צופאַל: שטעלט זיך פאָר, אַז קוירק וועט דאָס דערזען אונדז ביידן. לאַכן מיר שוין ביידע. ריגערן געפעלט זיין נאָמען חיים, מיר אויך, און די שומאַקאָווס, מר. קלאַרק און מר. זאַסלאַווסקי, יעדער חזרט איבער דעם נאָמען „חיים“, מיסטער חיים. חיים קלייבט זיך אַריבער עסן ביי אונדזער טיש.

שפּעטער האָט זיך חיים אַ נעם געטאָן צו מר. קלאַרקן, אים געזאָגט, אַז אויב ער וויל טאַקע וויסן וואָס די סאָוועטן זיינען, זאָל ער אַזוי גוט זיין צופאָרן אַהין, זען מיט די אייגענע אויגן. זאַסלאַווסקין האָט ער גערופן „מיין פּוילישער קאָלעגע“. ביים טיש איז געוואָרן פריילעכער, און אויך אויפן אויבערדעק.

ביסלעכווייז ווערט אונדזער גרופּע ווי איין משפּחה, מ׳זוכט שוין אָפּ איינע די אַנדערע, מ׳עסט, מ׳טרינקט צוזאַמען, מ׳דערציילט זיך מעשיות, מ׳שפּאַצירט.

אויפן דריטן טאָג קומען מיר אַריין אין גאָלף שטראָם. אויפן ים איז אמתער זומער. דריטע און צווייטע קלאַס מענטשן מישן זיך ביסלעכווייז אויס. די סאָוועטישע קאָמונאַרן קערן ממש אַ וועלט מיט זייער פריילעכקייט. דער בחור מיט דער האַרמאָניקע צעשפּילט זיך, הברה העלפן זינגען סאָוועטישע לידער, מיר אַלע שטייען אַרום, האָבן הנאה, מר. קלאַרק פאַרזיכערט מיך שוין אַז דאָס איז דאָס ערשטע מאָל אויף זיינע רייזעס אַז ער פילט זיך ווי ביי זיך אינדערהיים.

פּלוצלונג, פון דער העלער הויט האָבן גענומען אָנקומען שוואַרצע וואָלקנס. דעם ים קען מען, הפּנים, ניט גלויבן, ער איז פּשוט ווי משוגע געוואָרן. פון וואַנען אַזאַ משונהדיק הוישען און פייפן, אַזש טויב צו ווערן! לאַנגע וואַסער־צונגען שפּייען און שפּריצן אַז ס׳איז אַ שרעק.

דער ים כאַפּט אונטער די שיף טוט זי גוט אַ טרייסל, אַז זי צעקרעכצט זיך אַזש. שטולן רייסן זיך אָפּ, טישן פליען פון איין וואַנט צו דער צווייטער, אַפילו די פּיאַנאָ רייסט זיך אָפּ פון אָרט און לאָזט זיך לויפן פון איין וואַנט צו דער צווייטער.

אַפילו די מאַנשאַפט פון שיף האַלט זיך קוים אויף די פיס. זיי בינדן צו די שטולן, די טישן מיט קייטן, די פּיאַנאָ בינדט מען צו ווי אַ ווילדן אָקס, וואָס רייסט זיך מיט אימפּעט. און דאָ שטייט חיים לעבן מיר און לאַכט. ער רוימט מיר אַריין אַ סוד: — איך האָב מורא מ׳עט שוין היינט ניט געבן קיין עסן.

שפּעטער, ווען מען קלינגט צום עסן גייען מיר צווייען, איך און חיים, צום טיש. ביי די גרויסע און קליינע טישן זעט מען קוים אַ מענטשן. די טישן זיינען אַרומגעזוימט מיט ספּעציעלע קאַרניזן צו פּאַרהאַלטן דאָס געשיר, דער קעלנער מיטן ווייסן סערוועטל אויפן האַנט שטייט קוים איין אויף אַן אָרט, האַלט זיך אָן אין וואָס נאָר ער קען, און פרעגט אונדז ביידן וואָס ער זאָל דערלאַנגען. חיים קוקט אַריין אין דער מעניו ווי אין אַ סידור, קלייבט אויס זיינע באַליבטע מאכלים, און ווען ער גיט דעם קעלנער זיין גאַנצן צעטל, זעט מען אַז דער קעלנער איז פּשוט נתפּעל: ווי עסט מען אַזוי פיל אין אַזאַ שטורעם? חיים שמייכלט צו מיר און טוט אַ זאָג: — אַ מכה וועל איך זיי דורכלאָזן דעם עסן.

אויפן פינפטן טאָג, ווען דער שטורעם איז אַריבער, איז דער עולם שנעל געקומען צו זיך. אייניקע זיינען בלייך, ביי אַנדערע זיינען די אויגן רויט געליאַמעוועט, ווי אין רעמלעך איינגעפאַסט, אָבער ווייבער זיינען צוגעפאַרבט, מענער זיינען גלאַט ראַזירט, מ׳קען זיך שוין האַלטן אויף די פיס, מ׳זעט שוין ווידער אויס יום־טובדיק. מר. זאַסלאַווסקי שפּאַצירט אַרום, ווי ער וואָלט שוין באַלד געווען אין האַפן. איך מערק, אַז ער וויל מיט מיר רעדן, איך ווייס שוין וואָס ער וויל. בעתן שטורעם נאָך האָט מר. זאַסלאַווסקי מיר אָנגעהויבן דערציילן אַ מעשה וועגן זיין משפחה פון פיר ברידער: דער יינגערער, אונטער אים, וועלכער וואוינט אין וואַרשע, איז אַ מענטש מיט אַ ווילן, כמעט אין אים געראָטן, ער מאַכט אין וואַרשע אַ שיין לעבן, פונדעסטוועגן זאָגט ער זיך ניט אָפּ אַרויסקוועטשן פון אים, דעם אַמעריקאַנעם ברודער, נאָך און נאָך אַ טולער. זאַסלאַווסקי האָט עס דערציילט ניט מיט פאַרדראָס, חלילה, נאָר כדי צו ווייזן אַז זיין ברודער האָט „אַ שטאַרקן ווילן”. די אַנדערע ברידער זיינע, וואָס וואוינען אין רוסלאַנד, האָט זיך זאַסלאַווסקי געקלאָגט, זיינען שוין בעל־גאוות. — ביי זיי, — זאָגט

זאַסלאַווסקי מיט פאַרדראָס, — איז אַלץ גוט, „עס בויט זיך און עס סטראָיעט זיך” ביי זיי אין רוסלאַנד, און אַז זיי בעטן ניט ביי מיר, ווייל זיי זיינען אַזוי פאַרריסן ביי זיך, שיק איך זיי טאַקע גאָרניט, די באָלשעוויקעס... אמת, ווען איך האָב דערקלערט זאַסלאַווסקין אַז זיינע ברידער אין סאָוועטן פאַרבאַנד געפעלן מיר בעסער, אַז איך דענק אַז זיי זיינען אַ נייער סאָרט מענטשן האָט מר. זאַסלאַווסקי לכתחילה ניט געוואָלט הערן, נאָר ווען איך האָב אים דערמאָנט וועגן זיין דערפאַרונג מיטן פוילישן פאַן, איז ווי איך וואָלט אים אויף הייסע קוילן געשטעלט.

איצט האָט ער, ווייזט אויס, מיר ווייטער געוואָלט דערציילן וועגן זיין משפחה. נאָר ווי נשתומם בין איך געוואָרן ווען איך האָב דערהערט פון אים אַז ער וויל גאָר פאָרן אין סאָוועטן פאַרבאַנד, זיך זען מיט זיינע ברידער, „די שלימעזאַלניקעס” אין כאַרקאָוו און אין איין וועג שוין טאַקע זען דעם סאָוועטן פאַרבאַנד. ער האָט געוואָלט איך זאָל אים אַ טובה טאָן דורך מיינע סאָוועטישע באַקאַנטע ער זאָל קענען פון וואַרשע פאָרן קיין כאַרקאָוו.

די שומאַקאָווס דערציילן מיר וועגן אַ געשפרעך מיט מר. קלאַרק, דעם זשורנאַליסט, ווי ער האָט אויך געבעטן זיי זאָלן אים העלפן אין פאַריז קריגן אַ וויזע אין סאָוועטן לאַנד. ער האָט פאַרזיכערט די שומאַקאָווס אַז ער וויל זיך איבערצייגן, אַליין זען דעם אמת וועגן דעם נייעם רוסלאַנד.

מיר קומען נעענטער צום שערבורגער האַפן. נאָך שערבורג קומט פאַריז, וואו איך בין נאָך קיינמאָל ניט געווען.

פאַריז אין 1927

די „סאָוועטישע משפחה”, ווי מיר רופן זיך: איך, חיים און די שומאַקאָווס, קומען ענדלעך אויף דער צענטראַלער סטאַנציע אין פאַריז. מיין גוטער פריינט קוירק, וואַרט שוין אויף מיר. אַז ער דערזעט חיימען און אונדזער „פאַמיליע” לאַכן זיינע גוטע אויגן. די באַנסטאַנציע איז גאָר אַנדערש, ווי דער גרענד־סענטראַל אין ניו יאָרק. די שומאַקאָווס זאָרגן זיך וואו זיי זאָלן זיך אָפשטעלן, קוירק עצהט זיי, ער ווייסט וואו איין און וואו אויס אין פאַריז. איך קוק זיך אַרום, וויל אַלעס אַריינעמען. פראַנצויזיש, זאָגט מען איז אַ זינגענדיקע שפראַך, און מיר דוכט זיך אַז דעם פראַנצויזיש זופט מען אַרויס ווי דורך אַ

זיפּעלע, מען שעפּטשעט קוים אַרויס די ווערטער: „מאָסיע, מערסי, גאַרסאָן...” די מענער זיינען ניט צו הויך, ניט צו נידעריק, אַ סך ברייטפּליציקע, באַוואָנצלט, באַבערדלט, ווי ווער עס וויל; די מענערשע בגדים זיינען מיט אַ טאַליע, די הויזן שמעלערע ווי מ׳טראָגט אין אַמעריקע און מיט פאַלדן אַרום. אַ ווייבערישער געשמאַק פאַר פאַלדן, טראַכט איך. אַ סך טראָגן גאָר בלויע קיילעכדיקע בערעטן, אָן אַ בריליק, מיט אַ קנעפּל אין דער מיט, ווי אַ מין פרויען היטעלע. די פרויען זיינען אָנגעטאָן לויט דער „פאַריזער מאָדע”, ווי מ׳זאָגט, זעען אויס אמת קאָקעטיש.

קוירק, זע איך, איז ווי ביי זיך אינדערהיים. מיר געזעגענען זיך מיט די שומאַקאָווס, וואָס פאָרן אָפּ נאָך דעם זעלביקן אָוונט אין סאָוועטן פאַרבאַנד, מיר בייטן זיך מיט אַדרעסן. חיים בלייבט בלויז אויף אַ פאָר טעג אין פּאַריז, נאָכדעם פאָרט ער אָפּ קיין פּוילן.

קוירק ברענגט מיך מיט חיימען אין זיין האָטעל. דער האָטעל געפינט זיך אין דעם „מאָן פּאַרנאַס” געגנט. דאָס איז פון די האָטעלן, וואו מ׳גיט אַ שיסל צום וואַשן זיך מיט אַ קרוג וואַסער. מיין צימער איז אַ מין בוידעם־שטיבל, זייער הויך, פון מיין פענצטער זע איך די קוימענס אויף די דעכער און גרויסע, גאָר אַלטע מויערן, די אַלטקייט ווי פון אַ רוסישער שטאָט, אָדער גאָר פון לאָנדאָן. אויף דער אַמעריקאַנער וואַלוטע קאָסט דער צימער אומגעפער פינף און זיבעציק סענט אַ טאָג. שפּעטער פירט מיך קוירק אין דער קאַפע „ראָטאָנד”. טישן, שטולן שטייען אין דרויסן, מ׳קען דאָרט זיצן, עסן און טרינקען, און זען פאַרבייגייער וויפיל דאָס האַרץ גלוסט. אַרום איז וואַרעם, קיין סימן פון ווינטער, ממש ווי אין ניו יאָרק אין סעפּטעמבער.

אין קאַפע „ראָטאָנד” קומען מענטשן פון דער גאָרער וועלט, אַרטיסטן, שרייבער, פּאָליטישע טוער. עס קומען אַריין אַלערליי מענטשן.

— אָט איז אַ גרופּע רוסישע וויים־גוואַרדייער, — ווייזט מיר קוירק אָן, — געוועזענע גענעראַלן, „נאָבל־לייט”, אייניקע לעבן אַפּנים אויף פאַרטיקע געלטער, אַנדערע אַרבעטן אַלס שווייצאַרן אין די רייכע האָטעלן, אָדער אַלס טעלערלעקער ביי רייכע פּאַריזער; אַנדערע האַלטן רעסטאָראַנען, סאַלונען.

די ווענט פון דער קאַפע „ראָטאָנד”, זיינען באַהאַנגען מיט צייכענונגען און בילדער: סצענעס פון דעם טייך סעין, טיפּן פון שיכורים און בעטלער, זעלבסטפּאָרטרעטן פון מאַלער, און אַנדערע מיני מאַלערייען, וואָס זיינען, דוכט זיך, צו גוט פאַר אַזאַ קאָמבינאַציע פון אַ

קאַפּע און אַ סאַלון. אַ סך פון די אַרטיסטן קען קוירק פּערזענלעך. ער דערציילט מיר, אַז פיל פון די שוין באַוואוסטע, אָנערקענטע קינסטלער, האָבן פריער פאַרקויפט זייערע מאַלערייען פאַר עטלעכע פראַנק, אָדער געבאָרגט אויף זיי אַ פּאָר פראַנק אויף אַ מאָלצייט און קיינמאָל ניט געקומען אויסלייזן זייער קונסטווערק.

פּאַריז איז דער קונסט־צענטער פון דער וועלט. אַהער קומט מען פון אַלע עקן וועלט, טאַלאַנטן און אַזוינע, וועמען עס דוכט זיך בלויז, אַז זיי האָבן טאַלאַנט. מאַסן אַרטיסטן און די שוי־פענצטער זיינען פול מיט מאַלערייען. לענג אויס דעם סעין שטייען מענטשן און מאָלן. איבערן סעין זיינען איבערגעוואָרפן אַ סך בריקן, און אויף יעדן בריק, אויף יעדן ווינקל, שטייט אַ מאָלער, כאַפּט אַרונטער וואָס אים געפעלט, דעם פּנים פון דער אָדער יענער געגנט. מ׳מאָלט דעם באַסטיל־פּלאַץ וואו פּאַריז האָט אָנגעהויבן און צום ערשטן מאָל געוואונען דעם קאַמף פאַר פרייהייט און פאַר אַ רעפּובליק. מ׳מאָלט דעם עיפעל־טורעם, די ערשטע הויכע קאָנסטרוקציע אין דער וועלט, דאָס שטרעבן פונעם מענטשן צו גרייכן מיטן קאָפּ אין הימל אַריין.

די שעפערישע קראַפט פון די מאַלער איז פאַרכישופנדיק, פול מיט צויבער. קומט מען אַריין אין לואוור מוזעאום ווי מ׳וואָלט זיך אַרונטערגעלאָזט אין טיפע אָפּגרונטן, פון וואַנען פעלקער האָבן אָט אָט אַרויסגעשפּראָצט.

איך האָב זיך פאָרגעשטעלט וואָס דער אמתער קינסטלער דאַרף פילן אין לואוור, האָב איך טאַקע געזען ווי קוירק בלייבט שטיין אַ סך לענגער ווי איך לעבן אַ רעמבראַנדט פּאָרטרעט, ער טרעט אָפּ, קומט נעענטער, קוקט און קומט ווידער באַטראַכטן. זיינע אויגן זעען זאַכן, וואָס מיין אויג באַמערקט גאָר ניט.

איך בין שוין לאַנג געווען אַוועק פון אייראָפּע, היפּשע עטלעכע יאָר זינט איך האָב געוואוינט אין לאָנדאָן, פונדעסטוועגן האָב איך ניט געקענט זען קיין ענדערונג אין דער סיסטעם פון לעבן. די באַרימערישע אויסגעשטעלטע רייכקייט פון די פאַרפּוצטע שיינע הייזער, די רייכע קראָמען־פענצטער, די ריזיקע האָטעלן, די רעגירונג־אַנשטאַלטן וואָס ווייזן דאָס רייכע פראַנקרייך, די גרויסמאַכט, — ניט געקוקט אויף דעם, וואָס מ׳האָט ערשט ניט לאַנג איבערגעלעבט אַ וועלט־מלחמה איז עס, דאַכט זיך, פאַרבליבן די זעלבע אייראָפּע וועלכע איך האָב געזען מיט יאָרן צוריק.

פּאַריז איז אַ שיינע, רייכע שטאָט, אָבּער די אָרעמע הייזער פון וואַנען דער דלות סטאַרטשעט אַרויס, וואו עס איז ניטאָ גענוג צום עסן, וואו די בּאַהייצונג וואַרעמט ניט, זעט מען אויף שריט און טריט. פראַנקרייך, די שילד פון אַ גרויסמאַכט, יונגע און עלטערע פרויען וויגקען, רופן, זיי זיינען פול אין די גאַסן. מענער, בּאַאָרנטע, דערוואַקסענע, דוכט זיך געזונט אויף אַלע אברים, בּעטלען, זיינען גרייט דיך בּאַדינען, אונטערטראָגן, דערלאַנגען. זיי קוקן אין די אויגן: וואַרף צו אַ בּרעקל!

מיין פריינט, קוירק, זאָגט מיר: — עס איז דאָ אין פּאַריז אַ בּית־עולם, פּער לאַשעז, וואו די קאָמונאַרן פון יאָר 1871 ליגן אין זייער אייבּיקער רו. דער טאָג איז אַ שיינער, אַ זוניקער, און אַ בּית־עולם איז אַזוי טרויעריק, אָבּער ווי זעט מען ניט דעם בּית־עולם וואו די קעמפער פון דער קאָמונע ליגן?

פּער לאַשעז איז זייער אַ גרויסער אַלטער בּית־עולם. אויף די קברים פון די רייכע זיינען גאַנצע שטיבּלעך געבּויט, מיט אייזערנע שטאַכעטן אַרומגעצאַמט, מצבות פון אַלע פאָרמען מיט קונסט סטאַטוען איבּער זיי. פאַר די אָרעמע מתים, ווי אומעטום, — אַ צלם, אַ שטיין. צוליבּ די קאָמונאַרן איז דער בּית־עולם געוואָרן אַ פּלאַץ וואוהין דאָס פראַנצויזישע האָרעפּאַשנע פאָלק איז עולה רגל. שוין יאָרן אַז מ'גייט אַהין מיט בּלומען און פאַראַדן יעדן יאָרטאָג צו ערן די מאַרטירער פון דער קאָמונע, וועלכע די בּורזשואַזע זיגער האָבּן דערשאָסן אין די טויזנטער, בּיי דער וואַנט פון בּית־עולם און זיי בּאַגראָבּן, ניט חלילה אינמיטן בּית־עולם, אויף אַלעמענס אויגן, נאָר בּיים בּרעג, כמעט הינטערן פּלויט. קיין מצבות האָט מען זיי ניט געשטעלט, כדי גיכער פאַרגעסן אין זיי, אָבּער דאָס פאָלק האָט די נעמען פון די קאָמונאַרן אין דער שטיינערנער וואַנט געקריצט, אין האַרץ איינגעוואָרצלט און אין די געדאַנקען פאַראייבּיקט. איך גיי אַרום דער וואַנט און זע זיי, די קאָמונאַרן, ווי לעבּעדיקע, פון דער געשיכטע אַרויס, אין קאַמף־פראָנט קעגן דער דעמאָלטיקער פאַררעטערישער בּורזשואַזיע. בּעת די דעמאָלטיקע פראַנצויזישע בּורזשואַזיע איז געגאַנגען מיט די פּרייסן אויף פּאַריז האָבּן אין דער פאָרשטאָט פון פּאַריז די בּאַוואָפנטע, האָרעפּאַשנע אַרבּעטער, ווי אַ וואַנט פון אייזן ניט געלאָזן די דייטשן ווייטער גיין, און האָבּן פאַרטיידיקט די ערע פון פראַנקרייך. און אָט זע איך פאַר מיינע אויגן, ווי די ווערסאַיער מאָנאַרכיסטן און קאַפּיטאַליסטן בּאַזיגן מיט דער הילף פון די דייטשע בּאַרבּאַרן די אַרבּעטער, זייער אייגן פראַנ־

צוויזיש פאָלק. נאָך שרעקלעכע קאַמפן איז די פאַריזער קאָמונע דערטרונקען געוואָרן אין בלוט. איך דערמאָן זיך די באַשרייבונגען, ווי רייכע ליידים האָבן מיט די שירעמלעך אין זייערע הענט געשטאָכן די ליכטיקע אויגן פון די געפאַנגענע קאָמונאַרן, ווי מ'האָט זיך איזדיעקעוועט איבער זיי און געטריבן צום פלאַץ וואו מיר שטייען איצט ביי דער שטיינערנער וואַנט. אָט זיינען די לעכער פון די קוילן אין וואַנט, דאַכט זיך, נאָך מיט בלוט באַשפריצט, ווי די וואונדן וואָלטן נאָך זיין פריש אין די הערצער פון די קאָמונאַרן. איצט איז ביי פראַנצויזן געוואָרן אַ כבוד באַערדיקט צו ווערן אויף פער לאַשעז.

איין מאָל רופט מיך קוירק צום יידישן קוואַרטאַל. דאָס אַלטע פאַרצייטיקע געסל געפעלט אים. דאָס געסל איז עכט־פראַנצויזיש, אָבער די יידן דאָרטן זיינען ווי אַלע יידן פון אַ גאַנץ יאָר. דער ריח פון יידישע מאכלים שמעקט און דער טעם פון די געקעכצן וואָס מיר האָבן דאָרט גענעסן איז ווי פון די מאכלים אין אַ היימיש שטעטל, ניט געמינערט אַ האָר. ווען אין רעסטאָראַן, וואו מיר האָבן גענעסן האָבן מיר זיך צערעדט מיט אַ פאָר יידן. ווען זיי האָבן דערהערט אַז מיר פאָרן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד אויף אַ באַזוך, זיינען זיי געוואָרן אויפגעציטערט:
— מיט אַ געזונטן קאָפ אין אַ קראַנקער בעט? — פרעגן אייניקע. די דעקלאַסירטע יידן, וועלכע איך האָב באַגעגנט אין דעם כשרן רעסטאָראַן קומען אַרויס מיט די זעלבע טענות ווי די ווייסגוואַרדייער אין דער קאַפע „ראָטאָנד”, וואָס זיצן דאָרט גאַנצע טעג און שעלטן דעם סאָוועטן פאַרבאַנד. מילא די ווייסגוואַרדייער, געוועזענע לאַנד באַזיצער, פאַבריקאַנטן, אָפיצירן, נאָבלייט, טראַכט איך, איז ווען אַ הונט וואָלט זייער האַרץ געלעקט וואָלט ער מסתמא באַלד געפגרט, אָבער די יידן? און נאָך קבצנים־יידן! אמת, מיט די יידישע אַרבעטער וועלכע איך האָב באַגעגנט אין פאַריז האָט מען זיך געקאָנט צוזאַמענריידן בעסער. זייער קלאַסן־באַוואוסטזיין האָט זיי אונטערגעזאָגט אַן אַנדער באַציאונג צום סאָוועטן־פאַרבאַנד.

ענדלעך באַשליסן מיר מיט קוירקן צו פאַרלאָזן פאַריז און פאָרן אין סאָוועטן לאַנד. מיר ווילן פאָרן דורך ריגע, לאַטוויע, ווייל עטלעכע אונדזערע אַמעריקאַנישע „קאָמונעס” זיינען דורכגעפאָרן דורך ריגע אויף זייער וועג אין סאָוועטן פאַרבאַנד.

אויפן וועג קיין ריגע זיינען אונדזערע בילעטן אין צווייט־קלאַסיקע שלאָף־וואַגאָנעס. מען באַגעגנט דאָרט מענטשן פון פאַרשיידענע סאָרטן:

בייכיקע, קיילעכדיקע, רויט־פּנימדיקע, באַבערדלטע, מיט באַקנבאַרדן, מיטלקלאַס מענטשן, רייכע, און זייער רייכע.

מיט אונדז אַלס אַמעריקאַנער זיינען די פּאַסאַזשירן אין וואַגאָן זייער העפלעך. זיי זיינען אונדז מקנא הויפּטזעכלעך אונדזער „סטאַביליזירטן דאָלאַר”. פאַרן דאָלאַר האָבן זיי גרויס דרך־ארץ, ווייל אַלע אַנדערע געלטער אין אייראָפּע זיינען זייער געפאַלן. מ׳רעדט אויף אַלערליי שפּראַכן: פראַנצויזיש, דייטש, האָלענדיש, און אַפילו רוסיש, קאָנטיק די פּאַסאַזשירן זיינען אָפטע פּאָרער. אַ סך רוסישע נאָבללייט, וועלכע דרייען זיך אַרום אין אייראָפּע, געוואָרן אַגענטן פון פּירמעס, האַוועז, שמייען, רעדן וועגן געשעפט און שעלטן ביי יעדער געלעגנהייט דעם סאָוועטן פאַרבאַנד.

קוירק האָט ליב געהאַט אַ רעד טאָן מיט די דאָזיקע „יאָלדן”, ווי ער האָט זיי גערופן, איך פלעג אויך פאַרטשעפּען איינעם, אַ צווייטן, אָנטאַפּן דעם דופק פון דעם אייראָפּעאישן מענטש. אָבער מיר איז שוין ממש אויסגעגאַנגען דאָס חיות צו זיין גיכער אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, זען די נייע וועלט מיט אירע נייע מענטשן.

אויף דער לאַטווישער גרענעץ, זע איך דער לאַטווישער הערב הענגט — אַ פערד דיבאָם אויף די הינטערשטע פיס.

— דער סימבאָל איז אויף די לאַטווישע געלטער אויך, — ווייזט מיר קוירק אַ מטבע. — אַ פערד אויף די הינטערשטע פיס, — לאַכט קוירק.

די גרענעץ־היטער, די לאַטווישע באַאַמטע, גייען אָנגעטאָן אין מאָדנע, עפּעס „צוגעטראַכטע” מונדירן, אין מאָדנע היטלען, וואָס זעען מיר אויס לעכערלעך, און זיי ווייסן, דאַכט זיך, ניט ווי צו האַנדלען. ווען זיי דערזעען אונדזערע אַמעריקאַנער פּאַספּאָרטן ווערן זיי ווייך ווי אַ טייגל, כאָטש לייג זיי צו צו אַ מכה.

אויף דעם ריגער וואָקזאַל פרעג איך זיך נאָך אויף אַ האָטעל, ווייזט מען מיר אָן איינעם אויף דער גאַס אַנטקעגן. אויף קוירקן וואַרטן שוין זיינע פריינט. איך רעד אָפּ מיט זיי אַלעמען זיך טרעפן שפּעטער. דערווייל וויל איך זיך אַ ביסל אַרומוואַשן, זיך איבערטאָן.

אין אַן אַמאָליקער רוסישער דראָזשקע פאָר איך שפּעטער צו קוירקס פריינט אויף מאָלצייט. נאַכט פאַלט שוין צו. אין דרויסן איז גוט קאַלט, דער פעברואַר וועטער לאָזט זיך פילן. אין רעכטן מיטן שטאָט איז נשקשהדיק ליכטיק, אָבער וואו קוירקס פריינט וואוינען זיינען די גאַסן פיל טונקעלער, פילט זיך טאַקע ווי אין אַן אַמאָליקער

רוסישער שטאָט. אַפֿילו די באַדינער אין מיין האָטעל, טראַכט איך, זיינען אויך פֿון אַלטן שניט, נאָר מיט אַן אַמעריקאַנעם איז מען העפֿלעך אומעטום.

קוירקס פֿריינט נעמען מיך אויף זייער וואַרעם. ביים מאָלצייט איז אמת פֿריילעך. זיינע פֿריינט זיינען אונדז מקנא וואָס מיר פֿאָרן אין אַ נייער וועלט, וואוהין עס ציט זיי מיט לייב און לעבן. אין געשפּרעך דערוויס איך זיך פֿון זיי וועגן די צאַרסקע פּאָראָנדקעס אין ריגע, וועגן די ווייס־גוואַרדייאישע מעשים און וועגן דעם ווילדן האַס פֿון דער לאַטווישער רעגירונג צום סאָוועטן פֿאַרבאַנד. — די ברייטע מאַסן זיינען פּראָ־סאָוועטיש, — זאָגט איינער, — און מיטן סאָוועטישן קאָנסולאַט אין ריגע פֿילט זיך עפּעס היימישער, — זאָגט אַ צווייטער.

שפּעטער אין אָוונט קומען נאָך פֿריינט, און מיר פֿילן זיך שוין גאַנץ נאָענט צום סאָוועטן פֿאַרבאַנד, וואָס איז פֿון דאַנען מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. דער עולם וויל זיך פֿון אונדז דערוויסן מער וועגן אַמעריקע. מ׳טאַפּט אונדזערע בגדים, מ׳קוקט אויף אַמעריקע ווי אויף אַ רייכן פֿעטער.

אויף מאָרגן לאָז איך זיך צום סאָוועטישן קאָנסולאַט. אין קאָנסולאַט איבערן טיש הענגט לענינס אַ גרויס בילד אין פֿאַרבן, אַ ווײלע קען איך צו זיך ניט קומען. עס לויפֿן דורך אין מיין געדאַנק לענינס קלאַסן אין לאָנדאָן, לענינס גרויסער שטערן, זיינע קלוגע אויגן, דער אויפֿגעהויבענער פּנים, מיטן בערדל אַרויפֿצו, ווי ער רעדט, אַדרעסירט... דער קאָנסול זעט מיין איינדרוק, טוט ער אַ זאָג: — אַ געלונגענער פּאָרטרעט. — איך ענטפֿער: — אַ גרויסער לערער און אַ גוטער חבר.

דער קאָנסול איז זייער צופֿרידן מיט דער אַרבעט וואָס אונדזער „טעקניקאַל עיד סאָסייטי” טוט. ער גלויבט אַז די קאָמונאַרן, מיט זייערע מאַשינען וואָס זיי פֿירן מיט זיך פֿון אַמעריקע, ווייזן אַ גוטן בייַשפּיל ווי צו העלפֿן דעם סאָוועטן פֿאַרבאַנד. ריידנדיק, דעררעדן מיר זיך וועגן געמיינזאַמע פֿריינט, ווייל דער קאָנסול, ווי איך, קען די לוגיאַנאָווער טורמע, די אָדעסער טורמע, געווען אין סיביר. דער אמתער יאַט, טראַכט איך.

איך דערצייל אים אַז איך פֿאָר מיט מיינעם אַ פֿריינט, אַן אַרטיסט, אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד. דער קאָנסול בעט מיך ברענגען מיין פֿריינט צום יום טוב, וואָס וועט ביינאַכט פֿאָרקומען אין קאָנסולאַט. קוירק איז צופֿרידן מיט דער איינלאַדונג, און איך קען זיך קוים דערוואַרטן אַריינצופֿאַלן אין אַ סאָוועטישער סביבה.

אין אָוונט, ווען מיר בּיידע זיינען געקומען אין קאָנסולאַט, איז שוין די גרויסע סאָוועטישע משפּחה, ווי דער קאָנסול האָט זי אָנגערופן, געווען פול אין אַלע צימערן. די צימערן זיינען געווען העל באַלויכטן און די מענטשן זיינען געווען אויפגעלייגט, פריילעך. דער קאָנסולאַט איז סאָוועטישע טעריטאָריע און איך מיט קוירקן פילן זיך אין דער חברישער סביבה ווי בּיי זיך אינדערהיים. אַלע ריידן אַזוי נאָענט אין דער רוסישער שפּראַך, אַז עס ווילט זיך אַרויסזאָגן: קוים דערלעבט הערן אַ יידיש וואָרט.

דער יום טוב הויבט זיך אָן. אַלע קומען אַריין אין גרויסן זאַל. דער קאָנסול נעמט אַ וואָרט. ער איז הויך־געוויקסיק, שטאַרק אין אויסזען, שוין אין די מיטעלע יאָרן. ער גיט אַן איבערבליק איבער די גרויסע פאַרדינסטן פון דער רויטער אַרמיי אין קאַמף מיט די שונאים פון סאָוועטן פאַרבאַנד, און ווי וויכטיק עס איז דער שלום מיט דער אויסערלעכער וועלט, כדי צו קאָנען בויען סאָציאַליזם אויף אַ זעקסטל פון דער ערד.

נאָכדעם טרעטן אַרויס קליינע קינדער, נאָך זיי קומען דערוואַקסענע און נאָך שפּעטער זינגען אַלע צוזאַמען אַלערליי נייע לידער, אַז עס צעגייט אַזש אין אַלע גלידער, און עס ווילט זיך הערן און הערן, און מיטזינגען, וואָס לענגער אַלץ בעסער.

איך פיל, ווי איך וואָלט אין דער אמתן שוין געווען אין סאָוועטן פאַרבאַנד גופא. אַזאַ היימישע סאָוועטישע משפּחה, אַז עס ווילט זיך גאָר ניט שיידן, זיי פאַרלאָזן.

אויפן וועג קיין מאָסקווע

אין אַ קאַלטן פרימאָרגן פאַרלאָזן מיר ריגע שוין דירעקט אויפן וועג קיין מאָסקווע. פון בּיידע זייטן פענצטער פון וואַגאָן זע איך בּוימער לויפן און אונדז אַנטקעגן, אָנגעפּעלצטע מיט שניי און פראָסט, און וואו אַ ליידיק פעלד שפּרייט זיך, איז פּשוט ווי אַ ווייסער טיש געדעקט. אין הימל די זון — אַ ליכטיקע, אַ שיינענדיקע, אָבער אַ קאַלטע, קוים, קוים זי וואַרעמט און אָט זע איך שוין די ווייסע בּערעזעס, דיקע און דינע, וואָס זאָגן אָן וועגן מיין היימלאַנד.

אַ שפּאַן און צוויי, אַ גרענעץ. עס קומען אַנטקעגן פּוילישע גרענעץ־באַאַמטע, מיט בּרייטע היטלען אויפן קאָפּ, וואָס הענגען אַריבּער

ווי אויערן, מיט בלישטשענדיקע דאַשעקעס, אין נייע, ערשט געבוירענע מונדירן. די באַאַמטע ווייזן אַרויב גרוים דרך ארץ פאַר אונדזערע אַמעריקאַנער פאַספּאָרטן, און חלשן אויסבייטן אונדזערע דאָלאַרן אויף פוילישע זלאָטעס.

מיר פאָרן ווייטער. נאָך אַ שפּאַן, שוין אַנדערע באַאַמטע, ליטווישע. די ליטווישע באַאַמטע, אַזעלכע נעבעכדיקע, פאַרגרעבטע, הפּנים ניט געחלומט צו האָבן אַן אייגענע מלוכה. זיי שטעמפּלען גיך די פּאַספּאָרטן. אָט־אָט, זאָגט מען אָן איז שוין דער סאָוועטן פאַרבאַנד. עס טיאָבקעט דאָס האַרץ, מיך שטיקן אינעווייניק טרערן פון פרייד, ווען כ'דערזע די ערשטע אַרויפגעקומענע סאָוועטישע באַאַמטע. קיין סך פּאַסאַזשירן קומען ניט צו דער סאָוועטישער גרענעץ, אָבער פון די עטלעכע וואָס בלייבן אין די וואַגאָנען, זיינען אייניקע זייער אָנגעשטרענגט, זיי זיינען נערוועז, פאָרען זיך מיט זייערע טשעמאָדאַנעס, גרייטן זיך צו ווערן באַזוכט.

איך זוך מיט די אויגן אין פענצטער און דערזע דעם רויטן פלאַג מיטן סערפּ און האַמער. סאַלוט! — שעפּטשע איך שטיל אין האַרצן.

אויף די געווענטענע רויט־אַרמייאישע היטלען איז אַרויסגענייט אַ רויטער שטערן. די היטלען זיינען פון איין שטיק געוואַנט, מיט אַ שפּיץ אינמיטן און פאַרקאַטשעט פון אונטן אַרויף. די שינעלן זיינען אַזעלכע לאַנגע, כמעט ביז צו דער ערד אָבער דער לאַנגער שפּאַלט אין שינעל גיט געַנוג פּלאַץ צו באַוועגן זיך פריי.

מיר גייען אַרויס פון די וואַגאָנען. אין דער גרויסער הילצערנער אָנגעוואַרעמטער גרענעץ־הויז, פון דער אַנדער זייט גרענעץ־הויז — וואַגאָנען אַ סך מיט סאָוועטישע עמבלעמען און אַ סך סאָוועטישע מענטשן, ווייבער און קינדער. — איך בין שוין אין דער היים. — טראַכט איך. — בלויז נאָך אַ טאָג אָדער צוויי צו מיין געבורט־שטאָט.

אַרום זיינען איצט אייגענע מענטשן, איך הער אַ היימישע שפּראַך, און איך זיי בין אויך ניט קיין פרעמדער. סאָוועטישע מענטשן דערקענען זייערע פריינט. זיי האַסן בלויז זייערע שונאים.

חברה טאַנצן אונטער פון קעלט, כאַפּן זיך אָפּט אַרום מיט די אייגענע הענט, דאָס מאַכט מען איבונגען, אויפן רוסישן שטייגער, צו דערוואַרעמען זיך. יעדער איינער טוט עפּעס. אָט שטייט אַ דאָרפישע מיידל אין אַ קורצן וואַטאָוון מאַנטל, אויפן קאָפּ אַ רויט טיכל. דער פּנים איז פּראָסטיק און רויט, אירע הימל־בלויע אויגן זיינען אויך ווייך און ליכטיק. דאָס מיידל שמייכלט אויף מיין באַגריסונג צו איר.

קוירק כאַפּט אַ שמועס מיט אַן אַלטיטשקן פּויער. דער פּויער לאַכט אַזוי גוטמוטיק און קוירק שמייכלט צו אים. קוירקן וואָלט זיך זייער וועלן עפֿענען זיין דרייפֿוסיקן שטענדער, אַ נעם טאָן דאָס קעסטל פֿאַרב און אויסמאָלן דעם אַלטיטשקן. אָבער ווער קען טראַכטן אין סטאָלפּצי, אויפֿן גרענעץ, אין אַזאַ מוראדיקער קעלט דערצו צו נעמען אַ פּענדזל אין האַנט?

— אַ גוטער טיפּ צום מאָלן, — חזרט איבער קוירק עטלעכע מאָל. ער ווייזט מיר פֿון ווייטן אַ פּויערש הויז, פֿאַרשנייט ביז צום דאַך, אַ שמאָלע סטעזשקע פֿירט אַרונטער, אַ פֿריילעך פּויעריש יאַטל קומט פֿון דאָרטן, אונטערשפּרינגענדיק, ווי ער וואָלט אָט וועלן כאַפּן אונדזער צוג. פֿון דער אַנדער זייט לויפֿט אָן אַ לאָשיקל נאָך זיין מאַמע, דער קליאַטשע. אַ ווייסע זויבערע ברייטקייט שפּרייט זיך ווייט, ווייט אין דער אומענדלעכקייט. ווי מאָדנע, טראַכט איך, שוין לאַנג נישט געזען מענטשן וואָס זעען אויס ווי סאַמאָוואַרן: ברייטלעך געפּעלצטע, פֿון מויל שלאָגט אַ פּאַרע אין פֿראָסטיקן דרויסן אַרויס ווי דער „סאַמאָוואַר” זידט שוין...

ענדלעך זיינען מיר שוין אין דער רוסישער באַן און פֿאָרן אָפּ פֿון דער גרענעץ. די וואַגאָנען וואָס פֿאָרן אין אויסלאַנד און צוריק, זיינען מיר באַקאַנט, אָבער די מענטשן גאָר אַנדערע. אַן אויסלענדישער זשורנאַליסט, נאָך אַ פּאָר אויסלענדער, סאָוועטישע באַאַמטע פֿאָרן צוריק פֿון זייערע שליחותן, אַנדערע מיט זייערע פֿרויען; רויט־אַרמייער פֿאָרן, אייניקע האָבן שטערנס אויף דער לאַץ, מסתמא העכערע באַאַמטע, אַלע וואַרעם אָנגעטאָן. באַלד דערקענען זיי די אויסלענדער, באַגריסן זיך פֿריינטלעך. אַז איך הויב אָן רעדן רוסיש, שמייכלען זייערע פּנימער, צופֿרידן מיט אייגענע, פֿריינטלעכע געסט.

פֿאַרביי די פֿענצטער פֿון וואַגאָן טראָגט זיך מיין היימלאַנד. פֿון ביידע זייטן וואַלד, מער וואַלד, ברייטע פֿעלדער מיט שניי. קליינע פֿאַרקאַנדלעך וואָס דאַרפֿן פֿאַרשטעלן דעם שניי, ער זאָל ניט פֿאַרלייגן די רעלסן, זיינען אַליין פֿאַרשאָטן, שטיבלעך, פֿאַרשאָטן מיט שניי, קומען און פֿאַרשווינדן.

ניט אויף אַלע סטאַנציעס שטעלט זיך אָפּ אונדזער צוג; וואו מיר שטעלן זיך שוין יאָ אָפּ, איז ניט אויף לאַנג. בלייבן, דוכט זיך, די מענטשן אויף די סטאַנציעס אַנטוישט און קוקן אונדז נאָך מיט לאַנגע בליקן. ווען מ'זעט ניט די רעלסן פֿאָראויס דוכט זיך מיר האַלטן

אין גליטשן זיך איבערן שניי, איבער פֿאַרפֿרוירענע טייכן, דורך וואַלד, און פֿעלד. פֿעלד, וואַלד, דערפֿער און שטעט פֿליִען צוריקוועגס, אָבער איך ווייס אַז מיר דערנענטערן זיך צו מאָסקווע.

מאָסקווע אין 1927

פֿון אַזוי ווייט געקומען, און אַזוי נאָענט צום האַרצן איז מיר מאָסקווע וועלכע איך האָב פֿריִער קיינמאָל ניט געזען.

אַ שטאָט, וואָס איז אויף אַלעמענס ליפּן, די אויגן פֿון גאָר דער וועלט זיינען געווענדט צו איר. עס איז די שטאָט פֿון אַלע שטעט אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד, וואו דער קרעמל שטייט נאָך מיטן טורעם־צלם ווי געווען אַמאָל, אָבער מיט רויטע פֿאָנען און רויטן שטערן איבער אַלץ, און וואו דער מאַוזאָלעי שטייט, דער מאָנומענט וואָס וואַכט איבער לענינען.

אויף דעם מאָסקווער וואָקזאַל זעט עס איצט אויס אַנדערש ווי אַמאָל. קיינער וואַרפֿט גאָרניט אויפֿן דיל, מען שפּייט ניט וואו מען זיצט, דאָס זידלען זיך פֿון אַמאָל איז כמעט ווי פֿאַרשוואונדן, און די ווענדונגען צו מענטשן הויבן זיך אָן ניט מיט „גאָספּאָדין", נאָר מיט „בירגער" און „טאָוואַרישטש". פֿאַרשוואונדן זיינען, פֿאַרשטייט זיך, די אַמאָליקע אָפּגעפּרעסענע זשאַנדאַרן מיטן קלינגען פֿון די שפּאָרן הין און צוריק איבער דער פּלאַטפֿאָרם.

באַנען קומען אָן און גייען אָפּ אָפּט. „קיין כאַרקאָוו! קיין בריאַנסק! קיין קיעוו!" — זאָגן אָן די הויך־ריידער אַז אַלע זאָלן הערן. און נאָך יעדן אויסרוף איילן פּאַסאַזשירן מיט האַק און פּאַק.

ביים וואָקזאַל די דראָזשקעס און שליטעלעך, די אָנגעפּעלצטע קוטשערס, דוכט זיך, ווי געווען. קוטשערס מיט בערד און וואָנצעס, ווי אין די אַלטע צייטן. אָן אַ זייט, אין באַזונדערע רייען וואַרטן עטלעכע טעקסיס ווי אין אַלע שטעט אין אויסלאַנד.

איך און קוירק, ווי עס פּאַסט פֿאַר אויסלענדער מיט שווערע פּעק, נעמען אַ טעקסי, און אָט פֿאָרן מיר שוין צום האָטעל „איראָפּע". איך פּרואוו ריידן אַ פּאָר ווערטער צום טעקסי־טרייבער, איז ער עפּעס ניט שטאַרק באַריידעוודיק. אָבער מיין צונג בייסט מיר, עס ווילט זיך מיר פֿאָרט ריידן אַ וואָרט צו אַ סאָוועטישן מענטשן, טו איך אַ זאָג אין שפּאַס:

— די סאָוועטן האָבן שוין געדאַרפט פאַר איינם אָפּשאַפן די מוראַדיקע פרעסט אין מאָסקווע.

ווען דער טעקסי טרייבער דערוויסט זיך פון אונדזערע רייד אַז אונדז געפעלט גראָד די סאָוועטישע סיסטעם, איז ער צופרידן מיט אונדז און ווינטשט אונדז צו מיר זאָלן דערלעבן איינפירן סאָוועטן אין אויסלאַנד אויך. ער טוט אַ פינטל מיטן אויג און גיט צו: וועט גרינגער ווערן פאַר אַלע אַרבעטער־מענטשן אין דער גאָרער וועלט.

אין האָטעל „אייראָפּע" איז וואַרעם אַ מחיה. אונדזער צימער איז זויבער, גראַם און וואַרעם, איז מעבלירט מיט געשמאַק. אויפן טישל אַ ווייסער טישטוך, אַ גראַפין וואַסער.

די צוויי גרויסע פענצטער, וועלכע קוקן אַרויס צו דער „פלאָשטשאַד רעוואָלוציאי" זיינען טאָפּלטע, מיט וואַטע געבעט, מיט אָנגעשניטענע, קאָלירטע פאַפירלעך אָנגעשפּרייט. איך קוק אַרויס און זע ווי דער שניי קומט און קומט, ווי אויף פליגל אַרונטער, לייגט זיך באַלד איין, ווי אויף פוכענע קישנס, אויפן שניי, וואָס איז שוין גאַנץ הויך אויפן פלאָשטשאַד.

עס איז שוין גאַנץ שפעט אין דער נאַכט, אָבער מענטשן זיינען פול אין די גאַסן, שליטעלעך גליטשן זיך פאַרביי מיט פאָרלעך וועלכע לאַכן הויך אויפן קול. מ'גייט אויך צופוס ווי אויף אַ שפּאַציר.

— דער עולם גייט אַפנים פון טעאַטער, — זאָגט קוירק. ער קען זיך פון דעם מאָסקווער דרויסן ממש ניט אָפּרייסן. ער רופט מיך נעענטער צום פענצטער און ווייזט מיר אָן אויף אַ מאַסיוון ווינקל פון דער קרעמל־וואַנט צו רעכטס צו, אויף די באַגילדעטע קלויסטער־שפּיצן אַרום.

— אַפנים נאָך פון די אַמאָליקע פערציק מאָל פערציק מאָסקווער קלויסטערס — באַמערק איך.

קוירק קוקט אַריין אין אַ פאַרשריבענעם פאַפיר, וואָס ער האָט אָנגעוואָרפן, און וואָס אינטערעסירט אים פריער פון אַלץ. גלייך אין פרימאָרגן וועט ער אַריבערגיין אין „וואָקס", דער געזעלשאַפט, וואָס גיט זיך אָפּ מיט באַקענען די אויסלענדער מיטן קולטורעלן לעבן פון רוסלאַנד. איך טראַכט: פון וואַנען הויבט מען אָן? מיר ביידע האָבן דעם זעלבן פאַרלאַנג — זיך באַקענען מיטן סאָוועטן לאַנד אויף אַ ברייטן אופן, אָבער קוירק דענקט ניט בלייבן לאַנג אין מאָסקווע, ער וויל אין אַ קורצער צייט זען וואָס מער פון דער אַלטער און מאָדערנער קונסט, ער וויל אויך צופאָרן קיין לענינגראַד, און ער איילט מיט זיינע

פּלענער. איך אָבער דענק פאַרבלייבן אין מאָסקווע פיל לענגער און האָב אין זינען צו באַזוכן די שיך פּאַבריקן, די שניידער־פּאַבריק וואָס די אַמעריקאַנער „טעכניקאַל עיד סאָסייטי" האָט געהאָלפן אויסשטאַטן מיט מאַשינען. איך וויל אויך זען וואָלאָדיאַ מאָושאָוויטשן און זיין ברודער מאירן, די צוויי ברידער פון אונדזער אַמאָליקן אָדעסער „שומטער טראָסט", ווי קאָליעסניק פּלעגט זיי רופן.

איך האָב שוין לאַנג געהערט אַז וואָלאָדיאַ און זיין ווייב מירל זיינען געווען אין דער שווייץ און זיי האָבן געוואוינט אין איין שטאָט מיט די לענינס, איך בין זיכער אַז דורך וואָלאָדיען, דעם אַלטן באָלשעוויק, וועל איך זיך אַ סך דערוויסן פון וולאַדימיר אילאַיטשעס לעבן ביז זיינע לעצטע טעג.

איך האָב אויך אין זינען זיך צו טרעפן מיט טאַרטאַקאָווסקין (וואלענטין) פון דעם פּאָטיאָמקין־אויפשטאַנד אין אָדעס. מיר ווילט זיך זייער טרעפן מיט מיין גוטן חבר קאָלטון, מיט מיין אַמאָליקן לערער פון קיעוו, טאָליע דיווילקאָווסקי, וועמעס אַדרעס איך האָב געקראָגן דורך זיין זון אין קאַנאַדער קאָנסולאַט.

גאַנץ פרי, ווען איך האָב געעפנט די אויגן איז שוין קוירק געווען וואַכעדיק. מיר ריידן אָפּ זיך טרעפן שפּעטער אין אָוונט. שפּעטער אַ ווײלע פּעלץ איך זיך אָן, גרייט צו זען די שטאָט.

פון „פּלאָשטשאַד רעוואָלוציאַי" צעלויפן זיך גאַסן אין אַלע ריכטונגען. פון איין זייט איז דער האָטעל „מעטראָפּאָל". לינקס זעט זיך דער „באָלשאָי טעאַטער", פון דער אַנדער זייט דער „מאַלי טעאַטער", דער קליינער סקווער אינמיטן, דער „מאָסטאָרג" דערביי. ווייטער איז דער קאָלאָנען־זאַל, דער היסטאָרישער פּלאַץ פון וועלכן מ'הערט אַזוי פיל דערציילן, און אַנדערע שיינע, גרויסע מויערן. איבערן רויטן פּלאַץ הויבט זיך דער קרעמל, כמעט מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. די וואַנט פון קרעמל איז ווי אַ ברייטער טראָטואַר, וואו רויטע אַרמייער שפּאַנען הין און צוריק אויף דער וואַך.

צום רויטן סקווער פירן צוויי גאַסן. ביידע גאַסן טרעפן זיך אַרום איין מויער פון רויטן שטיין, אַלטמאָדיש אין אויסזען. רעכטס איז דער היסטאָרישער מוזיי, לינקס — רעגירונגס אַנשטאַלטן. דער רויטער סקווער שפּרייט זיך אויף ווי ווייט דאָס אויג קאָן גרייכן, אַזש צום מאָסקווער טייך צו. לינקס אויפן סקווער געפינט זיך איין לאַנגער מאַסיווער מויער, מיט קראָמען פון דרויסן, קראָמען אין הויף, פול מיט פאַרשיידענע סחורות.

אין דער קרעמל־וואַנט וואָס גייט אַרויס צום רויטן סקווער מויערט מען איין זינט נאָך דער רעוואָלוציע דאָס אַש פון געשטאָרבענע חשובע קעמפער. זייערע נעמען זיינען אויסגעקריצט אויף באַזונדערע טאַבעלן און מ׳קען אַרויסלייענען — פרונזע, דזשערזשינסקי, ריד און אַ סך אַנדערע גרויסע רעוואָלוציאָנערן. די לאַנגע וואַנט איז מיט טורעמס, און איין טורעם פאַרמאָגט אַ זייגער, וואָס קלינגט אויס די צייט מיט די טענער פון „אינטערנאַציאָנאַל”. ביי דער וואַנט ניט ווייט פון דעם זייגער־טורעם, שטייט דער מאַוזאָלעי, וואו עס ליגט וולאַדימיר איליאיטש לענין, דער פאָטער פון דער ערשטער פראָלעטאַרישער מלוכה אין דער וועלט.

מיר קומט אויפן געדאַנק לענין, ווי איך האָב אים געזען אין לאָנדאָן אין 1903, אַ לעבעדיקן, אַ רעדעוודיקן. מיר גייט דורך אין זכרון וואָס איך האָב דאַן געדענקט וועגן אים, און איך טראַכט אַז מיט זיין גייסט פעסטיקט איצט לענין צוזאַמען אין איין בונד די פיל־פעלקערישע סאָוועטישע מלוכה. זיין לעבעדיקע ירושה איז צעשפרייט אַרום און אַרום, ווי מיט אָפענע פענצטער צו דער וועלט, אַז אַלע זאָלן זי קאָנען זען, לערנען פון איר און פאַרשטיין. די קאָלירטע שטיינער פון דעם מאַוזאָליי קומען פון די אוראַלער בערג און פון פאַרשידענע אַנדערע געגנטן פון לאַנד.

דער מאַוזאָלעי איז ניט הויך געבויט, ניט מער ווי אַ צוויי שטאָק. עטלעכע טרעפ פירן אַרונטער צו אַ שווערער טיר אין סאַמע מיטן, וואו רויט־אַרמייער שטייען אויף אַ שטענדיקער ערן־וואַך. אַנדערע טרעפ פירן אַרויף אויפן מאָוזאָלעי, וואוהין סטאַלין, מאָלאָטאָוו, קאַלינין, וואָראָשילאָוו און אַנדערע קאָמוניסטישע פירער שטייגן אַרויף אין יום־טוב טעג: אָקטאָבער־פייערונג, ערשטער מאַי פייערונג און אַנדערע היסטאָרישע טעג אויפצונעמען די פאַראַדן פון די מאָסקווער אַרבעטער, פויערים און רויט־אַרמייער.

איך קום צו גאָר נאָענט צום מאָוזאָלעי, באַגרים דעם עלטסטן פון דער וואַך און געפין אויס אַז יעדן טאָג אין וואָך ביז פינף פאַרנאַכט קען מען אַריינקומען אין מאָוזאָלעי זען לענינען.

די קעלט דערלויבט מיר ניט לאַנג אַרומצוגיין אין דרויסן. איך קער זיך אום אין האָטעל. קוירק איז שוין אויך צוריקגעקומען. זיין באַגייסטערונג פאַר דער שיינקייט פון מאָסקווע איז אַזוי גרויס אַז ער האָט ניט גענוג ווערטער אויסצודריקן דאָס. שפעטער גיי איך ווידער אַרויס אויפן סקווער. איידער עס קומט די צייט צו עפענען דעם מאָוזאָ־

לעי, ציען זיך שוין רייען מענטשן ווייט איבער סקווער. מיט גרויס דרך ארץ וואַרט מען, אַלט און יונג, מענער און פרויען. אָט שטייט איינער מיט דאָרפישן אויסזען; אַ צווייטער, לעבן מיר, מיט אַ שוואַרץ טיכל אויף זיין רעכטן אויג, איז זייער אַ לעבעדיקער, אַ באַרעדעוודיקער. שוין עטלעכע מאָל האָט ער מיך אָפגעמאָסטן מיט זיין איין אויג, ער רעדט שטילערהייט צו עמעצן און קוקט אין מיין זייט, ענדלעך האַלט ער זיך ניט איין און פרעגט מיך: פון אויסלאַנד?

— פון אַמעריקע, — ענטפער איך אין רוסיש.

שמייכלט דער מיטן שוואַרצן טיכל אויפן אויג און טוט אַ זאָג:
— אַן אונדזעריקער, — און גיט צו, — איין וולאַדימיר איליאיטש אויף דער וועלט. איך שאָקל צו מיטן קאָפ. ער דערפילט וואַרעמקייט צו מיר און הויבט אָן דערציילן ווי ער האָט פאַרלאָרן זיין אויג אין קאַמף מיט פעטליורען בעת דעם בירגער־קריג. ער באַרימט זיך שוין איצט פאַר מיר, אַז ער איז געקומען אין מאָסקווע מיט אַ שליחות פון זיין דאָרף. אַ מיטליאָריקער פויער שלאָגט אים איבער די רייד און זאָגט אַז ער קומט זען לענינען אַזוי אָפט ווי מעגלעך. איצט איז ער געקומען קיין מאָסקווע צום נאַרקאָמזעם, (ערד קאָמיסאַריאַט) כלאָפאָטשען פאַר זיין דאָרף וואו ער איז דער פרעדסעדאַטעל (פאָרזיצער) פון סאָוועט. איך האָב באַמערקט, אַז עס איז אַ ביטערע קעלט, און דער מענטש מיטן טיכל אויפן אויג דערציילט, אַז ווען וולאַדימיר איליאיטש איז געשטאָרבן, איז די קעלט געווען אַזאַ אַז פייגל זיינען טויטע פון די דעכער געפאַלן, וואַסער איז ביים גיסן פאַרפרווירן געוואָרן... מאָסקווע האָט נאָך אַזאַ ביטערע קעלט ווי דעמאָלט קיינמאָל ניט געהאַט, פון אַזעלכע פרעסט האָט קיינער פריער ניט דערציילט.

דער „פרעדסעדאַטעל” צלמט זיך איבער, טוט אַ הויב די אויגן אַרויף, ווי ער וואָלט זיך דערמאָנט אָן דער נאַכט פון לענינס טויט מיט אַלע פיטשעווקעס: „עס האָט אַלעמען ווי אַ דונער געטראָפן, דעם גאַנצן סאָוועטן־לאַנד איז פינצטער געוואָרן אין די אויגן. עס האָט אַ ריס געטאָן אין האַרצן. ווי אַלע זונען וואָלטן אויסגעלאָשן געוואָרן און פינצטער איז געוואָרן אין די אויגן. מענטשן מיט אַנטבלויזטע קעפ, צו דער ערד געבויגן, מיט פאַרפרוירענע טרערן אין די אויגן, האָבן געציטערט און געשטאַנען, געשטאַנען ווי צוגעפרוירענע אַרום דעם קאָלאָנען־הויז. און ער גיט צו: אויב איליאיטש איז געשטאָרבן, קען דען עפעס ערגער זיין?

ער וואָלט נאָך מסתמא דערציילט און דערציילט, אָבער אָט הויבט מען זיך שוין אָן דירן, דער ווייזער אויפֿן טורעם־זייגער דערנעענטערט זיך צו דער ריכטיקער מינוט ווען מ'הויבט שוין אָן אַריינלאָזן.

דער עלטסטער פֿון דער וואַך דערקענט מיך, דעם אויסלענדער, און שלאָגט פֿאַר מיך אַריינלאָזן אויסער דער ריי. — איך דאַנק אים און זאָג זיך אָפּ פֿון דער פּריווילעגיע, ווייל סיי־ווי גייט מען שוין אַריין. עס קלאַפּט דאָס האַרץ און די נייגעריקייט שטייגט און שטייגט. אינעווייניק אין מאַווזאָלעי, אין רעכטן מיטן אין גלעזערנעם קאַסטן ליגט לענין. זיין שטילער, רואיקער פּנים און גרויסער שטערן זיינען ווייך באַלויכטן. די עלעקטרישע ליכט איז אַזאַ סודותדיקע, ווי זי וואָלט בלויז פֿאַר לענינען געשיינט. די וואָס קומען און גייען אַרום האַלטן זיך ביי אַ קיילעכדיקן פּאַרענטש וואָס איז ווייטלעך אָפּגעטראָטן פֿונעם גלעזערנעם קאַסטן.

די אויגן פֿאַרמאַכט, מיט אַ האַנט אויף דער ברוסט דוכט זיך אַז לענין איז שטאַרק פֿאַרטראַכט, ווי פֿאַרטיפֿט אין געדאַנקען. זיינע הענט זיינען נאָך ווייסער און בלאַסער פֿון זיין פּנים. זיין געשווירן בערדל קוקט אויס העל און רויטלעכער ווי געווען.

אין מאַווזאָלעי פֿאַרבלייבט מען ניט לאַנג, מ'מוז זיך באַוועגן. שטיל, מיט טרויער גייען אַלע פֿאַרביי. ווען עס קומט צום אַרויסגיין פֿילט מען אַז דער „וויזיט" איז דורך צו שנעל. איך קער אויס דעם קאָפּ און וואַרף אַ לאַנגן קוק אויף לענינען, אויף די פּאָלירטע ווענט אַרום, פֿון וואַנען דער שטילער שיין שעפּטשעט, דאַכט זיך, מיט גרויס דרך ארץ: שטילער, ער איז ערשט איינגעשלאָפֿן...

דער אַלטער באָלשעוויק מאָיסעי מאָוושאָוויטש (וולאַדימיר)

אין אַ צימער פֿון אַ געוועזענעם האָטעל, וואָס איז שוין איצט ניט קיין האָטעל, נאָר אַן „אָבשטשעזשיטיע" (קאָמונאַלע צוזאַמענוואוינונג) פֿאַר אַלטע באָלשעוויקעס טרעף איך וואָלאָדיאַן און זיין ווייב, מירל. זיי נעמען מיך אויף ווי אַלטע פֿריינט און זיינען צופֿרידן מיך באַגעגענען ווידער אַמאָל, ניט אין צאַרישן רוסלאַנד, אין אָדעס, נאָר אין דער סאָוועטישער מאָסקווע, אין „סאַמע האַרץ פֿון ראַטן פֿאַרבאַנד". וואָלאָדיע דערמאָנט מיר גלייך ווי איך בין פֿאַר די פּאָטיאָמקין־טעג געקומען פֿון לאָנדאָן און ווי ער האָט מיך דעמאָלט געקרוינט מיטן נאָמען דער

„אויסלענדישער שוסטער". אויף מיין פראַגע וואו געפינט זיך זיין ברודער האָט ער מיר געענטפערט אַז מאיר איז נאָך אַלץ אין אָדעס, אַרבעט אין דער גרויסער שיף־פאַבריק, וואָס איז נאָך דער רעוואָלוציע געוואָרן אַ מלוכה־פאַבריק, און איז דאָרט איינער פון די פאַרוואַלטער. ער, וואָלאָדיע אַליין, אַרבעט שוין ניט ביי שיף, ער איז אויף פאַראַנטוואָרטלעכער אַרבעט אין „מאָסקווער מאַנופאַקטור טראָסט".

וואָלאָדיאַ צעפרעגט זיך וועגן אַמעריקע און איך דערצייל אים. דערווייל גרייט מירל צום טיש, מאַכט טיי, ווי עס פירט זיך אין מאָסקווע. ביים גלעזל טיי דערמאָנען מיר ערשט די פאַרגאַנגענע צייטן אין אָדעס. וואָלאָדיאַ און מירל שלאָגן איבער איינער דעם צווייטן, דערציילן וועגן זייערע דערפאַרונגען אין דער שווייץ מיט וואָלאַדימיר איליטש און קרופּסקאַיאַ. איך דערצייל זיי וועגן מיינע איינדרוקן אין מאַוזאָלעי.

אַז וואָלאָדיאַ הויבט אָן זיינע דערינערונגען וועגן לענינען איז טאַקע דאָ וואָס צו הערן. מער פון אַלץ קען זיך וואָלאָדיאַ ניט אָפּלויבן פון לענין און קרופּסקאַיאַ וואָס פאַר אַ פשוטע מענטשן, חברים זיי זיינען געווען. ביידע דערציילן וועגן לענינס שפּאַצירן נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט, וועגן ליבע צו ליטעראַטור, מאַלעריי און מוזיק, וועגן זיין הומאָר אין טאָג־טעגלעכן לעבן, און וועגן זיין אָפּשאַצונג פון מענטשן פונעם ערשטן בליק. וואָלאָדיאַ דערמאָנט זיך ווי לענין האָט פיינט געהאַט מענטשן וואָס זיצן אויף צוויי שטולן. וועגן די טיפּן מענטשן, דערציילט וואָלאָדיאַ, פלעגט לענין זאָגן מיט זיי איז מען ניט זיכער, צי וועלן זיי שטעכן מיט הערנער אָדער האַנדלען ווי לעמעלעך.

מיט שפּאַס דערציילט וואָלאָדיאַ וועגן זיך אַליין, ווי זיין שומטעריי איז אים געגאַנגען אין דער שווייץ, מיט זיינע חברים, וועלכע האָבן געהאַלטן אין איין פאַרריכטן, לאַטע אויף לאַטע, זייערע אַלטע שיך און האַלטן אין איין צוזאָגן צו באַצאָלן ווען זיי וועלן אַריינקריגן עפּעס געלט...

דער געשפּרעך גייט ווידער אַריבער צו לענינען און צום בירגערקריג. אין לעבעדיקע בילדער גיט וואָלאָדיאַ איבער ווי די ווייס־גוואַרדייער האָבן געווילדעוועט אין לאַנד. סיי מירל און סיי וואָלאָדיאַ דערציילן ווי מ'האָט ביסלעכווייז געפּיקט דעם „פּאַיאָק" כדי עס זאָל לענגער ציען און דאָס שטיקל ברויט האָט, ווי אויף צעלאַכעס, געגוסט אויף די הונגעריקע אויגן. זיי דערמאָנען זיך ווי מ'האָט שטיקלעכווייז

געברענט דאָס מעבל פון הויז כדי צו דערוואַרעמען די פאַרגליווערטע אברים אין די שווערע יאָרן פון בירגער־קריג.

וואָלאָדיא ווערט צעוואַרעמט דורך זיינע זכרונות און טראָגט זיך אינגאַנצן אַריבער צו יענער צייט. — מאָסקווע, דערציילט ער, האָט געוואוסט אַז וולאַדימיר איליטש טוליעט זיך אין זיין מאַנטל אין קאַלטן, ניט געהייצטן קאַבינעט, וואַרעמט מיטן אייגענעם אָטעם די הענט און שרייבט, דערהאַלט זיך ביים לעבן מיט ברויט און טיי און צוקער. ער האָט געהונגערט גלייך מיט אַלעמען. איין מאָל האָבן ביי אים, ביי וואָלאָדיען, די ציינער גענומען אַרויספאַלן און דעם דאָקטאָרס דיאַגנאָז איז געווען — צינגא, פון הונגער געקומען. וואָלאָדיעס פנים שיינט, ווען ער דערמאָנט זיך, ווי לענין האָט זיך דערוואוסט פון זיין קרענק און איז געקומען אים געוואוירע ווערן טאַקע אין אָט דעם צימער. אויף אַ דראַמאַטישן אופן לאָזט ער זיך צו דער טיר און שטעלט פאָר ווי לענין איז אַריין אין צימער. — לענין דריקט מיין האַנט, טרייסט מיך און זאָגט אָן זיינע באַגלייטער מ'זאָל מיר געבן אַ בעסערן פאַיאָק און בעסער באַהייצן דעם צימער. — פאַר די מאָושאָוויטשעס איז לענינס וויזיט, זיין אויפמערקזאַמקייט געווען, דער בעסטער שכר, וואָס זיי וועלן קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

עס איז שוין געווען שפּעטלעך ווען איך האָב זיך געזעגנט מיט מיינע אַלטע פריינט און זיך צוריקגעקערט אין מיין האָטעל־צימער.

רעוואָלוציע־מוזעאום אין מאָסקווע

איך האָב שוין געזען אין מאָסקווער גרויסן טעאַטער אָפּערעס און דעם באַלעט „עסמעראַלדע”, מיט דער באַרימטער טענצערין געלצער. איך האָב געזען „ליובאָוו יאַראָוואַיאַ”, מיט דער בינע אויף רעדלעך. איך האָב אויך געזען די דראַמע „די טעג פון טורבינס”, וואו דער שרייבער האָט, ווי מ'האָט געשמועסט, אַ קאַפּיטשקע איבערגעכאַפּט די מאָס מיט זיין „סימפּאַטיע” צו די באַזיגטע ווייס־גוואַרדייער. איך האָב אויך געהערט לונאַטשאַרסקיס אַ לעקציע און האָב באַזוכט דעם יידישן קאַמער־טעאַטער, וואוהין עס קומען ניט נאָר יידן, נאָר אויך אַ סך אַרבעטער און רויט אַרמייער פון אַנדערע פעלקער. אין דעם יידישן קאַמער־טעאַטער דערפילט מען, אַז אמתע קונסט איז באמת אינטערנאַציאָנאַל.

אין דעם גרויסן מאָסקווער רעוואָלוציע־מוזיי האָבֿ איך געטראָפֿן אַ גרויסן עולם פֿויערים פֿון אַרומיקע דערפֿער, אַרבעטער פֿון פֿאַבריקן, אַרמייער און שול־קינדער. אָט שטייען זיי, די שול־קינדער, אין אַ קרייזל און זייער לערער דערציילט זיי וועגן דעם און יענעם היסטאָרישן ווינקל. בֿיי אַ צווייטן ווינקל שטייט אַ גרופּע אַרבעטער וואָס זיינען געקומען פֿון ווייט באַזוכן מאָסקווע. אַן אָנגעשטעלטער פֿון מוזיי, דערקלערט זיי אין סטענקאַ ראַזין ווינקל: ער איז געווען דער ערשטער בונטאַר צווישן די פֿויערים קעגן די פּריצים. באַלד דערבֿיי איז פּוגאַטשאָווס ווינקל. די וואַנט איז באַהאַנגען מיט זייערע דעקרעטן צו די פֿויערים, זייערע אויפֿרופֿן. און אָט ליגן די מכשירים מיט וועלכע מ'האָט סטענקאַ ראַזינען און פּוגאַטשאָוון געשמידט און געפּייניקט צום טויט.

און אָט זיינען אַנדערע ווינקלען אין דעם רעוואָלוציע־מוזיי, וועגן דער סאַמע אונטערערדישער באַוועגונג פֿון דער רוסישער רעוואָלוציע. אָט ליגן די ערשטע פּראָקלאַמאַציעס, די קליינע ביכעלעך, פֿאַר וועלכע מ'האָט דעמאָלט באַשטראָפֿט מיט טורמע, מיט פֿאַרשיקן אין סיבֿיר און אויף קאַטאָרגע, אַרכיוון פֿון צאַרישע אָכראַנקעס, פֿאָטאָגראַפֿיעס פֿון מאַרטירער מיט זייערע בלייכע פֿאַרפּייניקטע פּנימער, באַוואַקסן און באַבֿערדלט. ווי לעבעדיקע קומען די מאַרטירער אויף די געדאַנקען און ווערן איינגעקריצט אין זכרון בֿיי אַלע באַזוכער וועלכע קומען טאָג איין טאָג אויס צו לערנען פֿון די געזאַמלטע מאַטעריאַלן, די באַזוכער ברענגען צוריק די פֿאַקטן אין די פֿאַבריקן, אין די דערפֿער, און דאָס האָרעפּאַשנע לאַנד לערנט זיך ווי אָפּצושאַצן די פֿאַרגאַנגענע קאַמפֿן.

די קינדער־באַזוכער אין מוזיי קענען זיך ניט אָפּרייסן פֿון די בילדער, הגם זיי קענען קוים באַגרייפֿן די אַמאָליקע פּאַסירונגען. איך זע אָבער פֿון זייערע אויגן וואָס פֿאַר אַ דור עס וואַקסט פֿון זיי, און בין זיי אמת מקנא זייער גליקלעכע קינדהייט.

צו גאַסט בֿיי מיין לערער דיווילקאָווסקין

שוין פֿינף און צוואַנציק יאָר ניט געזען טאָליע דיווילקאָווסקין, אין זכרון זע איך אים און זיין ווייבֿ ווי זיי האָבן אַמאָל אויסגעזען. זי — איידל, באַשיידן, מיט זייער ערשטן קינד אויף די הענט אין אַ קליינער דירה אין קיעוו לעבן פֿונדעקלעיעווסקער גאַס: ער, טאָליע, אַ סטודענט אין וולאַדימירער אוניווערזיטעט, מיט אַ טובערקולאָזן האַלדז,

אַ הייזעריקער שטימע, אַ הויכער, אַ שלאַנקער, אַ פּייערדיקער רעוואָלוציאָנער, דער ערשטער רעדאַקטאָר פון מיינעם אַן ערשטן אַרטיקל, געשריבן וועגן „באַפרייאונג” פון די פויערים.

איך פלעג קומען צו אים אין הויז אים איינלאַדן ריידן, קריגן ביי אים ליטעראַטור, באַשטעלן אַ פּראָקלאַמאַציע פאַר אַ צעך־סטרייק. זיי פלעגן מיך אין אַזעלכע פאַלן איינלאַדן צו זייערע אָרעמע מאָלצייטן און טאָליע האָט טייער געשאַצט די נאָענטע באַקאַנטשאַפט מיט אַרבעטער.

אָנגעלאָדן מיט די אַלע דערינערונגען דערנעענטער איך זיך צו דער מיאַסניצקע גאַס, אין האַרץ פון מאָסקווע, וואו דיוויליקאָווסקים דירה געפינט זיך.

און אָט קלינג איך שוין ביי דער טיר, פון וואַנען מ׳וועט אַרויסקומען, מיך באַגעגענען. עס דויערט ניט לאַנג און אין דעם טונקעלן שיין פון קאָרידאָר, דערזע איך קוים דעם פאַרעלטערטן פּנים פון אַ קליין־געוויקסיקער פרוי. זי פרעגט שטיל ווער איך וויל זען. איך זאָג אַז איך וויל זען חבר דיווילקאָווסקין, און גיב באַלד צו — טאָליע דיווילקאָווסקי. די פרוי קוקט זיך גוט איין, פון דעם נאָמען טאָליע פאַרשטייט זי אַז איך קען דיווילקאָווסקין שוין פון לאַנג. זי כאַפּט זיך באַלויכטן דעם קאָרידאָר. איך זע בלויז איר איינגעשרומפּענע פיגור און צווייפל צי זי איז אָלגאַ דיווילקאָווסקי, ווי זי האָט זיך דעמאָלט גערופן. אַפּנים אַז דיווילקאָווסקי אַליין האָט דערוויל דערהערט אַז אימיצער פרעגט זיך נאָך אויף אים, און קומט אַרויס צום טיר. און אָט שטייט ער שוין פאַר מיר, טאַקע טאָליע אַליין. איך דערקען זיין פּנים, די ווייכע אויגן, אָבער דער פּנים איז אַזאַ ערנסטער און גאָר אַ סך עלטער געוואָרן. טאָליע באַטראַכט מיך און לאַדט מיך איין טיפער אין שטוב אַריין. איך דערקען זיין הייזעריקע שטימע ווען ער זאָגט צו מיר „פּאַזשאַלוסטאַ” און זע שוין, אַז ער דערקענט ניט „אַרטשען”, אָלגאַ איז אויך אין אַ פאַרלעגנהייט, אייל איך זיך שוין אונטער און טו אַ פרעג, כדי בעסער לאָזן הערן מיין קול, — איר דערקענט ניט אַרטשען? פון קיעוו, אַמאָל.

זיי ביידע, סיי טאָליע און סיי אָלגאַ, ווידערהאָלן עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד — אַרטשע! אַרטשע! — און באַלד טאַקע דערמאָנען זיי זיך אָן ווייטערדיקע רייד. טאָליע כאַפּט מיך אַרום און אָלגאַ שטרעקט פריינטלעך אויס איר דאַרע האַנט.

שווער איבערצוגעבן מיט אַלע איינצלהייטן אונדזער באַגעגעניש. עס איז געווען ווי מיטאַמאָל אַ שטוים אויף פינף און צוואַנציק יאָר

צוריק. — כמעט ניט דערקענט, — מורמלט טאָליע, ווי ער וואָלט זיך געשעמט מודה זיין, זאָגן דעם אמת, אַז ער האָט מיך לכתחילה טאַקע ניט דערקענט. איך האַלט זייערע ביידנס הענט אין מיינע און מיר פריִען זיך. איך גיב זיי איבער ווי איך בין צו זיי אַריינגעפאַלן, אַז זייער אַדרעס קומט צו מיר פון זייער זון אין קאַנאַדע, ווען איך האָב בלויז אָנגעפרעגט אויב זיין פאָטער רופט מען טאָליע, און אויב יאָ, געבעטן מיר שיקן זיין אַדרעס. זיי ביידן געפעלט מיין איינפאַל, און טאָליע דערציילט מיר דערוויל אַז דער זון אין קאַנאַדע איז דער ייִנגערער און אַז דאָס קינד, וועמען איך געדענק פון קיעוו, איז גאָר דער עלטערער זון; וועלכער אַרבעט ביי ליטווינאָוון אין דעם אויסערן־קאָמיסאַריאַט.

— טאַקע גלייך פון אַמעריקע? — פרעגט טאָליע איבער. דערציייל איך אַז איך בין שוין אַ לענגערע צייט אין מאָסקווע און אַנטשולדיק זיך למאי איך בין פריער זיי ניט געקומען זען.

ביידע בעטן מיך זיצן. די אַלטיטשקע גייט באַלד אַוועק צום צווייטן ווינקל פון גרויסן צימער, און זי הויבט אָן עפעס זוכן אין אַן אַלטן קופערט. און אָט האַלט זי עפעס אין האַנט און איילט שוין נעענטער מיט אַ ברייטן שמייכל אויפן פנים. לכתחילה זע איך בלויז אַ קאַרטל אין איר האַנט און איך האָב קיין אַנונג וואָס זי קוועלט אַזוי. באַלד דערזע איך, און קען מיינע אויגן ניט גלויבן, אין איר האַנט אַ פאָסט־קאַרטל מיט גרויסע יידישע ווערטער „לשנה טובה".

— זעט, אַרטשע, — ווייזט זי מיר דאָס פאָסט־קאַרטל, און טאָליע לאַכט, — אויסבאַהאַלטן.

— דאָס האָט איר דאָך אונדז געשיקט צום ניי־יאָר, — זאָגט אָלגאַ, און ביידן איז אַזוי פריילעך, וואָס זיי האָבן געפונען דאָס קאַרטל צום ריכטיקן מאָמענט. איך האַלט שוין די לשנה טובה אין מיין האַנט, קער עס אויף ביידע זייטן. 1900. מיין האַנטשריפט אין רוסיש, אויפן אַדרעס, כמעט מיר פרעמד, די איבערזעצונג פון יידיש „אַ גוטן יאָר צו די דיווילקאָווסקים".

כמעט ווי אָט ערשט איז עס געווען, און דאָך אַזוי ווייט־ווייט אין דער פאַרגאַנגענהייט. איך דערמאָן זיך אָן יענעם פרימאָרגן נאָכן נייעם יאָר, ווי מיר האָבן געלאַכט און געשפאַסט, ווי מיר וואָלטן אָט ערשט איבערגעלעבט אָט יענעם פרימאָרגן אין קיעוו, און מיר דוכט זיך, אַז אָט די אַלטע זיינען אויף דער מינוט אַ סך ייִנגער געוואָרן.

— עטוואָס קיילעכדיקער געוואָרן, — קומט טאָליע צום באַשלוס, ווען ער האַלט מיך אין איין אָפמעסטן פון קאָפ ביז די פיס, און גיט צו

— א סך וואַסער פאַרלאָפן. — אַ סך בלוט, — פאַרריכט אָלגאַ און שאָקלט צו מיטן קאָפ, ווי צו באַשטעטיקן אירע אייגענע רייד.

מיר צערעדן זיך וועגן דער היינטיקער מאָסקווע און רוסלאַנד. וואָס פאַר אַ שטאָט, און וואָס פאַר אַ גרויס לאַנד מיר האָבן! — הויבט אָן דיוווילקאָווסקי. ווי אַלע מאָסקווער רעדט ער מיט ליבע וועגן זיין שטאָט. — מיר וועלן שאַפן אַ צווייטע אַמעריקע, — און ווי צו פאַרריכטן אַ גרייז גיט ער צו, — אָבער ניט פאַרן פריוואַטן קאַפיטאַל, נאָר פאַר די האָרעפאַשנע אַרבעטער און פויערים. שפעטער אין געשפרעך שטעלט זיך טאָליע אויף, גיט אַ טראָט איבערן צימער הין און צוריק און הויבט אָן שוין רעדן ווי אַ לערער. אָנשטאָט אַרטשע, ווי ער האָט מיך פריער גערופן, ווענדט ער זיך שוין צו מיר מיט — טאָוואַרישטש אַראָן! מיר וועלן שאַפן אַ טעכניש הויך־אַנטוויקלט לאַנד, ווי וולאַדימיר איליאיטש האָט געפלאַנעוועט, ווי סטאַלין בויט, אַ לאַנד פאַר קינדס קינדער. מיר האָבן גענוג לאַנד און רייכטימער. די ווייטסטע ווינקלען פון לאַנד האָבן מיר מיט טייכן פון אונדזער בלוט דערגרייכט און דערוואָרבן.

אָלגאַ האָט דאָס מאָל זיך ווינציק געמישט, כמעט ניט גענומען קיין אָנטייל אין געשפרעך, ווי איינע וואָס קען זיך גאַנץ גוט פאַרלאָזן אויף איר מאַן, וואָס ווייסט וואָס ער רעדט.

פון זיינע רייד זע איך וואָס פאַר אַ לערער ער איז נאָך אַלץ. ער דערציילט מיר ווי מ׳דאַרף מעכאַניש עקספלואַטירן נאַפט־קוואַלן, אייזן־גרובן, גאָלד און אַנדערע טייערע מעטאַלן, כדי צו באַרייכערן דאָס לאַנד.

אָלגאַן דוכט זיך טאָליע רעדט שוין צופיל, אַז ער רעגט זיך אויף. בעט זי אים זיך אַ ביסל אָפרוען. ער גייט איבער אויף פראַגן וועגן אַמעריקע. ער וויל וויסן די שטימונג אין אויסלאַנד וועגן סאָוועטן פאַרבאַנד, וועגן דעם קלאַסן באַוואוסטזיין פון די אַמעריקאַנער אַרבעטער און ווען, דענק איך, וועט אַמעריקע אָנערקענען די סאָוועטן רעגירונג?

ווען אונדזער געשפרעך גייט שפעטער איבער אויף די פירער פון סאָוועטן פאַרבאַנד, באַמערקט טאָליע וועגן סטאַלינען, וועמען ער קען אַזוי גוט ווי לענינען: — סטאַלין איז ווי אַן אָפענער בוך, וועלכן מ׳מוז לייענען פון טאָוול צו טאָוול. — ער דערציילט וועגן לענינס צוטרוי צו סטאַלינען, און נאָך אַ וויילע שווייגן גיט ער צו: — סטאַלינס פירערשאַפט הויבט זיך ערשט אָן. סטאַלינס פייערפראָבע איז געווען צאַריצין, וואו עס איז געווען די וואָגשאָל פון זיג אָדער דורכפאַל.

ווער ווייסט ווי לאַנג מיר וואָלטן נאָך אַזוי גערעדט ווען ניט אָלגאַ, וועלכע איז ווי געשטאַנען אויף וואַך און זיך געבעטן ביי טאָליען ער זאָל ניט ריידן אַזוי פיל מיט האַרץ. מיר דערמאָנען זיך אָן קיעוו. איך דערוויס זיך וועגן אַלטע חברים, וואָס זיינען איצט פאַראַנטוואָרטלעכע טוער. אין די פאָר שעה ביי דיווילקאָווסקים שעפ איך ווי פון אַ קוואַל. מיר געזעגענען זיך — צום ווידערזען.

אַ באַזוך אין קרעמל

עס גייט מיר פון זינען ניט אַרויס, וואָס אָנשטאָט אַריינפאַלן אין פאָליציי צירקל דערפאַר וואָס איך בין אַ ייד אָדער אַ רעוואָלוציאָנער, קום איך גאָר צום קרעמל־טויער און, ווי אַן אייגענער, מען לאָזט מיך אַריין, טאַקע ווייל אַ געוועזענער פאָליטישער אַרעסטירטער און אַן אַמעריקאַנער גאַסט דערצו.

דער פאַרוואַלטער פון די אַנטיקן אין דעם קרעמלער מוזיי הייסט עפענען די טירן אַריינצולאָזן מיך מיט אַ גרופע טוריסטן. דער אָנגעשטעלטער גיט אונדז דערקלערונגען: — אָט דער קלויסטער, — דערציילט ער, — איז ערשט רעסטאַווירט געוואָרן, ער שטאַמט נאָך פון פערצנטן יאָרהונדערט. — צווישן די אַנטיקן, וואָס ליגן אין גלעזערנע קאַסטנס, ווייזט ער אונדז די קרוין פון מיכאַאיל פיאָדאָראָוויטש, דעם ערשטן פון די ראָמאַנאָווס. — אָט דער צלם איז געשיקט געוואָרן אַ מתנה צום צאַר פון אַ פערסישן שאַך, — שמייכלט דער אָנגעשטעלטער. מתנות פון פאַרשידענע מלוכות ליגן, כלי־זיין געשניצטע, געצערטלט און געבויגן. דער אָנגעשטעלטער ציט די אויפמערקזאַמקייט אויף אַ שווערד מיט ניט געשליפענע דימענטן, אַרום העגנען באָיאַרישע קאַפטאַנען, מיט גאָלד געשטיקט, קליידער מיט ברייטע קרינאַלינעס. — דאָס האָט באַלאַנגט צו יעקאַטערינע דער גרויסער, — דערקלערט דער אָנגעשטעלטער, און איך בין זיך משער די גרויס פון יעקאַטערינען... ערגעץ אַנדערש שטייט יעקאַטערינעס אַ פאַרמאַכטע קאַרעטע, אויף די שווערע דעמבענע רעדער מיט שווערן אייזן אַרומגענומען, מסתמא זי געפירט מיט פערד און שפאַן קיין פעטערבורג און צוריק. דאָס אויג ווערט שנעל איבערגעזעטיקט פון דער רייכקייט, עס ווילט זיך אָפכאַפן דעם אָטעם. — דאָס אַלץ באַלאַנגט איצט צו די אַרבעטער און פויערים, — זאָגט דער אויפזעער מיט אַ שמייכל, ווען ער זעט ווי די אויסלענדער שאַצן די בריליאַנטן אין מיליאָנען דאָלאַרס.

דער קרעמל איז כּמעט אַ שטאָט פֿאַר זיך. די קרעמל־ווענט פֿאַרנעמען אַ שטח פֿון אַן ערך אַ שעה גאַנג אַרום פֿון טויער צו טויער.

דאָ געפֿינט זיך נאָך דער גרויסער פּאַלאַץ מיטן „אַנדרייעווסקי זאַל". אין דעם זאַל האָט מען געקרוינט די קייסאָרים, פֿון וועלכע ס'איז איצט מער ניט פֿאַרבליבן ווי קבֿרים און אַנטיקן אין מוזייען.

מ'ווייזט אָן וואו סטאַלין וואוינט איצט אין אַ דירה פֿון עטלעכע קליינע צימערן, קאַליגינס וואוינונג און די וואוינונגען פֿון אַנדערע סאָוועטישע פֿירער. דער אַנדרעיעווער זאַל פֿאַרנעמט אַ גרויסן שטח. ער איז ווייס געקאַלכט, מיט אַ טורעם איבער אים, מיט אַ סך פֿענצטער און גרויסע שויבן. די פֿענצטער צו דער זוניקער זייט, שימערירן מיט מיליאָנען שטראַלן ווי אין גרויסע שפּיגלען. איצט איז דער אַנדרעיעווער זאַל אַ פּלאַץ פֿאַר וויכטיקע זיצונגען, דעלעגאַטן פֿון גאַנצן לאַנד קומען אַהער צוליבֿ מלוכהשע ענינים, אויף סאָוועטישע יום־טובֿים, דאָ קומען אויך פֿאַר די אויפֿנאַמען פֿון אויסלענדישע דיפּלאָמאַטן.

מיר האָט אָפּגעגליקט צו קריגן אַן אַריינטריט־בילעט אין באָלשאָי־טעאַטער, — וואו עס האָט זיך גראָד דעמאָלט געעפֿנט אַ צוזאַמענפֿאָר פֿון די סאָוועטן. די דעלעגאַטן צום צוזאַמענפֿאָר קומען קיין מאָסקווע פֿון גאַנצן לאַנד מיט טעג פֿריער. זיי שטעלן זיך איין אין האָטעלן, אין צוזאַמענוואוינונגען, באַזוכן די פֿאָלקס־קאָמיסאַריאַטן, באַקענען זיך מיט די מלוכה ענינים און אין דער פֿרייער צייט באַקוקן זיי מאָסקווע, די מוזייען, טעאַטערס, קאָנצערטן, אויסשטעלונגען. מ'דערקענט זיי אין די גאַסן. טשערקעסן, פֿון די קאַווקאַזער בערג, הויכע, שלאַנקע, שוואַרץ־באַבערדלטע, אין קאַראַקולענע קוטשמעס, מיטן קינזשאַל אין לעדערנעם טאַש, מיטן לעדערנעם, שמאָלן באַזילבערטן פּאַסיקל, און מיט פּאַטראָנען פֿון ביידע זייטן ברוסט. קאַלמיקן, ברייט־פּנימדיקע מאָנגאָלן, מיט שמאָלע אויגן, מיט דינע וואָנצעלעך און אַזיאַטישער קליידונג; נידעריקע, ברייטביינערדיקע דעלעגאַטן פֿון די צפֿון־פֿעלקער אין הירשענע לעדערנע בגדים און ווייכע וואָליקעס; פֿרויען דעלעגאַטן אין זייערע נאַציאָנאַלע קליידער; אוקראַאינער, ווייסרוסן און צענדליקער אַנדערע נאַציאָנאַלע דעלעגאַטן.

אויף דער זיצונג אין באָלשאָי טעאַטער טרעף איך זיך ווידער מיט מאָושאָוויטשן (וואָלאָדיאַן). ער איז זייער צופֿרידן מיט דעם, וואָס איך האָב די מעגלעכקייט צו זען גאַנץ נאָענט, ווי עס אַרבעט די סאָוועטישע מלוכה. וואָלאָדיאַ ווייזט מיר אָן אויף אַ סך באַוואוסטע מענטשן, פּאָליטישע טוער, וועמעס נעמען און בילדער מען זעט אָפֿט

אין צייטונגען און זשורנאַלן. די מענטשן קוקן טאַקע אויס ווי די אַמאָליקע רעוואָלוציאָנערן פון דער אונטערערדישער באַוועגונג, און איך טראַכט ווי זיכער די פּראָלעטאַרישע מלוכה איז אין אַזעלכע הענט.

צו דער בינע קומט צו קאַלינין. ער באַגריסט די אַרומיקע, אייניקע דריקט ער די הענט. ער איילט צום פּלאַץ וואו ער וועט זיצן. ער איז זייער פריינטלעך און אויפגעלייגט. איך באַטראַכט אים. ער טראָגט אַ שוואַרצן אָנצוג, אַ ווייסע העמד און אַ שניפּס. זיינע האָר זיינען פון פאָרנט פאַרקעמט אויף אַרויף, און לאָזן זיך אַראָפּ ביי די זייטן. זיין שמאָל לענגלעך בערדל איז העל ברוין, העלער ווי די האָר אויפן קאָפּ. ער זעט אויס אַ סך יינגער ווי ער איז אין דער אמתן, פון הינטער זיינע אויגן־גלעזער שיינען אַרויס גוטע אויגן. ער איז אַ פאָלקס מענטש, שטאַמט פון דאָרף, איז זיין גאַנץ לעבן געווען אַ מעטאַל־אַרבעטער, איצט אָבער זעט ער אויס ווי אַ לערער פון אַ שול, אָדער גאָר ווי אַ פּראָפעסאָר.

דער עולם אין טעאַטער ווערט רירעוודיקער ווען קאַלינין באַווייזט זיך. מען אַפּלאָדירט דעם ליבן „אַלפאַרבאַנדישן סטאַראָסטע”. אַנדערע באַוואוסטע רעגירונגס־מענטשן נעמט מען אויף זייער וואַרעם. דער מיליטערישער אָרקעסטער הויבט אָן שפּילן דעם אינטערנאַציאָנאַל. אַלע שטעלן זיך אויף. מיינע אויגן נעמען אַרום דעם גרויסן שטח פון דעם קיילעכיקן, גרויסן טעאַטער, וואָס איז פון אויבן ביז אונטן באַצויגן מיט רויטן פּליוש. אויף אַלע עטאַזשן, רעכטס און לינקס, אין די לאָזשעס, זיצן דעלעגאַטן פון פאַרשיידענע פעלקער, חשובע געסט, מלוכה־מענטשן, פאַבריק־דירעקטאָרן, אַרבעטער־שלאָגלער, רויט־אַרמייער. עס פלאַטערן רויטע פאָנען, עס שימערירן די רויטע טיכלעך אויף די פרויען־קעפּ און די גרויסע אויפשריפטן אויף די ווענט „אַרבעטער פון אַלע לענדער פאַראייניקט אייך”.

אין עטלעכע טעג אַרום האָב איך באַזוכט אַ פייערלעכע זיצונג אין אַנדרעיעווער זאַל. פון גאַנץ פרי אָן בין איך אין קאַלטן דרויסן, כאָטש די ערשטע זיצונג הויבט זיך ערשט אָן צען אַזייגער. די לופט איז קאַלט און דערפרישנדיק, דער טאָג איז טרוקן און זוניק. איך גיי צום קרעמל אַריינגאַנג דורכן רויטן סקווער און באַטראַכט דערווייל די מענטשן. דעלעגאַטן קומען פאָרוויז, אין דרייען און גרופּנווייז. די מיליטערישע וואַך ביים אַריינגאַנג נעמט איבער די דעלעגאַטן, קוקט אַריין אין די ספּעציעלע בילעטן, וואָס באַצייכענען די זיצונגען. און

אָט בין איך אויך אין הויף וואו איך בין שוין געווען מיט עטלעכע טעג פריער.

סאַראַ רחבות! סאַראַ פּראַכט! ברייטע קאָרידאָרן מיט פּענצטער, שווערע טירן זיינען ברייט צעעפנט און פירן גלייך אין זאַל וואו די זיצונגען הויבן זיך באַלד אָן. דער זאַל איז גרויס, הויך. די אויגן רייסן זיך צום סופיט, צו די מאָלערייען און שניצערייען, וועלכע זיינען אין סלאַווישן, קייסערלעכן סטיל, מיט פאַרבן ווי אויף איקאָנעס.

אויפן גלאַנציקן פּאַרקעט־דיל שטייען שטולן מיטן פּנים צו די רייען טישן הויך און העכער, וואָס זיינען באַדעקט מיט רויטן פּליוש, פאַרן פּרעזידיום, פאַר רעגירונגס־מענטשן, פאַר סטענאָגראַפערס.

פרויען און מענער דעלעגאַטן זיצן אין זייערע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען. לעבן זיי געפינען זיך ספּעציעלע מיקראָפאָנען, כדי בעסער הערן וואָס די רעדנער וועלן זאָגן. איך פאַרנעם אַ פּלאַץ אין דער רייע פאַר געסט. דורך די טירן רעכטס און לינקס קומען אַרויף אויף דער בינע קאַלינין, מאָלאָטאָוו און אַנדערע סאָוועטישע פירער. אָט קומט אַריין בודיאָני, וואָס וואַרפט זיך אין די אויגן מיט זיינע קאָזאַקישע גרויסע וואָנצעס. זיי זעצן זיך אוים. דער עולם שטעלט זיך אויף לכבוד די חשובע מענטשן פון פּרעזידיום און זעצט זיך ווידער אַוועק.

מיטאַמאָל איז ווי אַ שטורעם וואָלט דורכגעגאַנגען אין זאַל, אַלע שטעלן זיך פּלוצלונג אויף. אַ דונער פון אַפּלאָדיסמענטן. באַשיידן קומט סטאַלין אַרויף אויף דער בינע. ער גייט צום טיש פון פּרעזידיום. דער גאַנצער גרויסער זאַל אַפּלאָדירט מיט באַגייסטערונג. אַלעמענס אויגן פאָלגן נאָך סטאַלינס יעדע באַוועגונג. יעדער איינער וויל אים בעסער זען, מ׳הויבט זיך אויף אויף די שפּיץ פינגער. סטאַלין אַליין אַפּלאָדירט אויך און באַגריסט דערמיט די פאַרזאַמלטע. וואָראָשילאָוו שטייט לעבן סטאַלינען. און סטאַלין וואַרט ביז אַלע זעצן זיך איין.

סטאַלינס פּנים איז מיר ניט ניי, איך קען אים פון בילדער און פּלאַקאַטן. זיין וואוקס, מיט וואָראָשילאָוון ביים זייט, זע איך, איז ניט הויך, דער שטערן איז ניט זייער גרויס, די שוואַרצע האָר, פאַרקעמט אויף אַרויף, זיינען געדיכט. אויפן פּנים איז סטאַלין זייער ענלעך צו די קאַווקאַזער דעלעגאַטן. זיינע וואָנצעס זיינען עטוואָס פאַרבויגן איבער דער אויבערשטער ליפּ. די אויגן ניט גאָר גרויסע, אָבער טיפע און קלוגע, עס דוכט זיך אַז ער זעט אונדז אַלעמען מיט איין מאָל. סטאַלין טראָגט שטיוול און איינפאַכע מיליטער קליידער אָן שום באַפּוצונגען. זיין מיליטערישע קורטקע איז פאַרשפּיליעט ביזן האַלדז.

ווען קאַלינין, וועלכער האָט געעפנט די זיצונג ענדיקט רעדן, שטעלן זיך אַלע ווידער אויף. דער פרעזידיום און סטאַלין שטעלן זיך אויך אויף. ווידער אַפלאָדיסמענטן. נאָך קאַלינינען גיט אָפ איינער פון די פאָלקס־קאָמיסאַרן אַ גענויעם דין־וחשבון פון דער רעגירונג וועגן דעם וואָס מ׳האָט אויפגעטאָן פון איין זיצונג ביז דער צווייטער.

איך בין דערשטוינט פון דער שאַרפער זעלבסטקריטיק אין די באַריכטן. מ׳באַהאַלט ניט קיין פעלערן אָדער טעותן וואָס מען האָט געמאַכט. דער פאָרשטייער פון סאָוונאַרקאָם דערציילט וועגן קאַמף מיט די קולאַקעס אין די דערפער. צייטנווייז קריטיקירט ער דאָס „איבערבויגן דעם שטעקן” אין אייניקע פלעצער... ער רעדט וועגן די „היימלאָזע” קינדער, וועגן זייער גרויסער צאָל איבערן לאַנד, וועגן אם הארצות אין לאַנד און באַצייכנט דאָס אַלס פאָלקס־אומגליק, דעם גרעסטן שונא פון דער סאָוועטישער מלוכה. דער באַריכט איז אָבער אויך פול מיט פאַקטן וועגן דעם גרויסן וואוקס פון דער שווערער אינדוסטריע און פון דעם סאָוועטישן האַנדל און דער רעדנער קומט צום שלוס אַז די סאָוועטן האָבן שוין די אויבערהאַנט איבערן פריוואַטן קאַפיטאַל.

עס קומט אַן איבעררייס. די פאָלקס־קאָמיסאַרן און דער פרעזידיום פאַרלאָזן די פלעצער. דעלעגאַטן און געסט צעשיטן זיך איבער די פילע צימערן, וואָס זיינען גראַם און ליכטיק און וואו ס׳איז דאָ גענוג פלאַץ צו זיצן און צו שפאַצירן הין און צוריק.

דעלעגאַטן בייטן זיך מיט מיינונגען וועגן דעם באַריכט פון דער רעגירונג. איך טרעף צווישן זיי מענטשן פון אַמאָל, נאָך פון דער אונטערערדישער באַוועגונג, מענטשן וואָס כ׳האָב געטראָפן אין לאָנדאָן אין 1903. איך באַקען זיך מיט לענינגראַדער דעלעגאַטן וועלכע אַרבעטן אין דער שיך פאַבריק „סקאָראָכאָד”, די גרעסטע מעכאַניזירטע שיך־פאַבריק אין סאָוועטן־לאַנד. זיי עצהן מיך איך זאָל צופאָרן זיך באַקענען מיט זייער פראָדוקציע, כדי צו פאַרגלייכן זי מיט אַמעריקאַנער פאַבריקן און זען דעם פראָגרעס וואָס זיי האָבן געמאַכט אין די צען יאָר סאָוועטן־מאַכט.

צו דער צווייטער זיצונג קומען ווידער רעגירונגס־מענטשן, דער פרעזידיום ווי געווען, מיט ספעציעלע טרייבלעך ביי די אויערן, דורך וועלכע עס רעדן איבערזעצער אין פאַרשיידענע שפראַכן, ווייל מ׳קלייבט זיך אויסהערן באַריכטן פון די סאַמע פאַרוואָרפנסטע ווינקעלעך פון גרויסן לאַנד און אין פאַרשיידענע נאַציאָנאַלע שפראַכן.

עס רעדן רוסן, אוקראַאינער, ווייסרוסן. עס דערציילן וועגן זייערע באַגרענעצונגען און פֿאַרלאַנגען קאַווקאַזער, קאַלמיקן און יאַקוטן, יעדער אויף זיין שטייגער, און עס באַקומט זיך אַ בילד פֿונעם גראַנדיעזן וואוקס איבערן גאַנצן לאַנד.

משפּחה־קינדער און מיינע אייגענע אין מאָסקווע

דאָס מיידל מאַטלע, שלמה און יאָשקע זיינען דריי פֿון זיבן קינדער וואָס מיין שוועסטער ברײנע האָט אויסגעהאָדעוועט אין האָמלער „ראָי“. איצט זיינען זיי אין מאָסקווע. מאַטלע, די עלטערע, און שלמה, דער ייִנגסטער, לערנען זיך אין מלוכה־שולן, און יאָשקע איז, נאָך דער מלוכה־דינסט אין דער רויטער אַרמיי, געוואָרן אַ מיליציאַנט. פֿון מיינע בריוו צו משפּחה האָבן זיך די קינדער דערוואוסט אַז איך בין צוגעפֿאָרן אין מאָסקווע, זיינען זיי געקומען מיך באַזוכן אין האָטעל.

מאַטלע איז נידעריק אין וואוקס, מיט אַ פּלאַטשיקער נאָז, דיקלעכע ליפּן און זייער אַ בלייכן פּנים, אירע אויגן זיינען אָבער שוואַרצע, שיינעדיקע, מילדע. ווען זי איז געבוירן געוואָרן האָבן מיין שוועסטער און שוואָגער אויסגעוואַנדערט פֿון דער באָברויסקער „סלאָבאָדע“ קיין האָמעל. — „אַ שטאָט מיט מויערן!“ — האָט זיך געגרויסט מיין שוואָגער מיט זיין נייער שטאָט, וואו זיין ברודער, אַ מלמד פֿון גרעסערע קינדער, האָט אָנגעגרייט פֿאַר אים אַ קנעלונג מיט קלענערע קינדער. מיין שוואָגער האָט געגלויבט אַז זיין מזל גייט אים נאָך און אַז גאָט וועט אים פֿירן אין גוטע דרכים. האָט אים זיין מזל טאַקע געבראַכט אין „ראי“, וואָס איז געווען אַ מין צווילינג מיט דער באָברויסקער „סלאָבאָדע“. די שטיבער אין ראי, ווי אין דער סלאָבאָדע זיינען געווען קרום און הויקערדיק, מיט ליימענע דילן, מיט לעכער אין די ווענט. זיי זיינען געווען אָנגעזאַפּט מיט דלות און ריחות פֿון קאַטוך. ווען מיר פֿלעגט אויסקומען פֿאַרבייַפֿאָרן האָמליע מיט דער שיף קיין קיעוו און צוריק קיין באָברויסק, פֿלעג איך זיך אָפּשטעלן איבערנעכטיקן ביי מיין שוועסטער. דאָס איז שוין געווען גענוג צו געדענקען אַ לאַנגע צייט! פֿון דעם שוואָגערס קנעלונג אין „ראי“ מיט אַ סך אָרעמע קינדער אין דער ענגער שטוב, מיט די אייגענע „פּיצעלעך“, האָט מען געקענט פֿאַרהלושעט ווערן. מיטן „מזל וואָס ס'גייט אים נאָך ווי אַ פֿריינט“ האָט מיין שוואָגער געשפּייזט זיינע קינדער אויף שיע־פּיע. זיינען טאַקע די שוואַכערע שוין לאַנג אויפֿן עולם האמת און

די שטאַרקערע זיינען נאָך דער אָקטאָבער רעוואָלוציע אַנטלאָפן פון „ראי״ און זיינען געבליבן לעבן. שטייען זיי איצט פאַר מיר מיינע פלימעניקעס, גבורים וואָס זיינען בייגעקומען דעם דלות, גובר געווען דעם „ראי״ און געקומען קיין מאָסקווע לעבן ווי מענטשן.

שלמה, אַ מלמדס אַ קינד, מיט סימנים פון אַ געלער באָרד, וואָס שפּראָצט שיטערלעך אויפן בלייכן פנים און וועלכע ער טאַפט אָפט מיט דער דאַרער האַנט, שמייכלט. ער פאַלט אַריין מאַטלען אין די רייד, באַמערקט אַז מאָסקווע איז אַן אמת שיינע שטאָט, ס׳איז פאַראַן וואָס צו זען. מאַטלע וויל אָבער דערציילן וועגן אירע עלטערן, וועגן האָמלע נאָך דער רעוואָלוציע, וועגן „ראי״, וואָס איר פאָטער האָט אַמאָל באַצייכנט אַלס „קינדער־פרעסער״. — האָמליע איז נאָך דער רעוואָלוציע ניט געוואָרן פיל רייכער, — הויבט מאַטלע אָן און שלמה פאַלט איר ווידער אַריין אין די רייד. — „אַ דאגה האָמליע! דערלעבט די פרייהייט, זיינען מיר אַנטלאָפן פון „ראי״ ווי די אונטערגעשאָסענע״. יאָשקע דער מיליציאַנט האָט שוין לאַנג געוואָלט עפעס זאָגן, גיט ער צו: „דאָס האָב איך טאַקע זיי בײדן אַריבערגענומען״, — ווייזט ער אָן אויף שוועסטער און ברודער, ווי ער וואָלט וועלן זיך באַרימען מיט זיין אויפטו און ער שטייט נאָך אַלץ כאָטש מיר אַלע זיצן שוין. מאַטלע אָבער האַלט אין איין דערציילן וועגן איר שטאָט האָמליע. אין האָמליע, זאָגט זי, זיינען איצט פאַראַן פאָלקס־שולן, מיטל־שולן, טעכנישע שולן, היינט די פאַרטיי און דער קאָמסאָמאָל! רעכנט זי אויס מיט שטאָלץ אַלע גוטע זאַכן דאָרטן.

יאָשקע דער מיליציאַנט האַלט, אַז עס איז אין „ראי״ טאַקע בעסער געוואָרן, אָבער אַנטלויפן פון דאָרט שאַדט ניט, און אַנטלויפן אין צייט. מיר אַלע לאַכן. אין האָמליע, ווי אין אַנדערע שטעט, קענען שוין יידן אַרבעטן וואו און ביי וואָס זיי ווילן. די קינדער דערציילן מיר, אַז זייער טאַטע דער געוועזענער מלמד, אַרבעט ביי דער באַן, און איך זע אַז זיי זיינען זייער צופרידן וואָס זייער טאַטע איז געוואָרן אַ „ראַבאָטשי״.

פון מיינע פלימעניקעס דערוויס איך זיך וועגן מיינע שוועסטערקינדער, די פישקינס. זיי זיינען אויך געקומען פון באָברויסק קיין מאָסקווע. געוואָרן דאָ תושבים, אַרבעטן אין פאַבריקן, זיינען באַשעפטיקט אין מלוכה־אַנשטאַלטן, גייען אויף קורסן און הויבן אָן פאַרגעסן אָן דער סלאָבאָדע, וואָס האָט זיי איבערגעלאָזט אַ ירושה — בלייכע פנימער און שוואַכע לונגען. דער מאָסקווער קלימאַט האָט זיי פאַרהאַרטעוועט. זייערע קלענערע קינדער און אַפילו זיי גופא האָבן געקראָגן אַ געזונטן אויסזען. וועגן זייער אָרעמקייט רעדן זיי זייער ווינציק: — עס איז אַ צייט־

ווײליקע זאַך, — זאָגן זיי, — דאָס אויספעלן פון זאַכן מוז אָנהאַלטן אַזוי לאַנג ביז דאָס לאַנד וועט זיך אַנטוויקלען, דאַן וועט שוין אַלץ בעסער ווערן, און אַלע וועלן פון דעם געניסן.

אין אַ סאָוועטישער שוך־פאַבריק

איין מאָל בין איך געגאַנגען באַזוכן די גרויסע שוך־פאַבריק „בוראָ־וועסטניק”. אין צאַרישן רוסלאַנד האָט מען אַמאָל געשאַפן בלויז עלף מיליאָן פאָר שיך אַ יאָר אויף אַ מעכאַנישן אופן, ווייטער האָט מען גענייט שיך אויף אַ באַלמעלאָכישן שטייגער, דאָס הייסט מיט דער פאַפירענער מאָס גענומען אַ מאָס פון יעדן באַשטעלער באַזונדער און גענייט שיך אויף באַשטעלונג. איך טראַכט אַז דער שוסטער־קאָאָפעראַטיוו פון אַמעריקע, מיט אַמעריקאַנער מאַשינען און גוטע מעכאַניקער וואָלט צוגעטראָגן אַ סך צו דער סאָוועטישער שוך־אינדוסטריע.

מיט אָט די געדאַנקען לאָז איך זיך זען די פאַבריק „בוראָוועסטניק”.

ווען דער מאַן אין אָפיס באַקענט זיך מיט מיין דערלויבעניש צו באַטראַכטן די פאַבריק, שטעלט ער זיך געלאַסן אויף. זיינע אויגן הויבן אָן שמייכלען און זיין פריינטלעכקייט מאַכט מיך פילן גאַנץ היימיש. מיר דוכט זיך שוין אַפילו אַז איך האָב אים שוין ערגעץ געזען און קען אים שוין פון לאַנג. ער קלינגט אָן וועמען מען דאַרף, מ׳זאָל מיך אַריינלאָזן אין פאַבריק.

אויף אַ טאַבעלע ביי דער טיר באַמערק איך נומערן פון אַרבעטער, ווי אין אַן אַמעריקאַנער פאַבריק. מיך איז אַרוים באַגעגענען אַ מאַן פון מיטעלן וואוקס, דוכט זיך אַ היימישער יידישער שוסטער:

— מיין נאָמען איז צייטלין, — שמייכלט זיין פריינטלעכער פנים. איך זאָג אים מיין נאָמען. עס קומט צו אונדז צו אַ צווייטער מענטש, אַ רוס, וועלכן צייטלין שטעלט פאָר אַלס דעם „טעכנאָרוק” (טעכנישער אָנפירער) איוואַנאָוו. עס איז קענטיק אַז דער טעכנישער אָנפירער קומט ערשט פון ווערקשטאַט, איז אַליין אַ שוסטער. זיינע הענט זיינען האַרטע, די גראָבע פינגער פון ביידע הענט זיינען אויסגעבויגן אויף אַרויף, אַ סימן אַז ער האָט אויף זיין לעבן שוין געמאַכט אַ היפש ביסל שיך. די האָר אויף איוואַנאָווס קאָפ, זיינען ווי ערשט אָפגעגאָלט, דאָס מאַכט זיין קאָפ אויסזען זייער קיילעכיק. — פאַזשאַלוסטאַ! — בעט ער מיך אַריין אין פאַבריק. ער פאַרלירט ניט קיין צייט און באַשיט מיך מיט

פאַך־פראַגן, און איך זע גלייך, אַז ער ווייסט וואָס ער פרעגט און קען גאַנץ גוט זיין מלאכה. מיר דריי גייען אין אַ רייע, איינער הינטערן אַנדערן דורך אַ ברייטן וועג צווישן מאַשינען פון ביידע זייטן. דער באַקאַנטער טומל פון אַ שיך פאַבריק, מ׳מוז שווייגן ווייל מ׳וועט סיי ווי ניט הערן וואָס מ׳רעדט. מיר קומען צו צום ערשטן שטאָק, — אַ גרויסער, אַ ליכטיקער, אַ סך פענצטער, ביי די פענצטער מאַשינען. מענער און פרויען אַרבעטן מיט אימפעט, ווי אין אַן אַמעריקאַנער פאַבריק. די אַרבעטער קוקן אויף מיר, דעם אַמעריקאַנעם שוסטער. איך באַגריס זיי, שאָקלען זיי צו פריינטלעך מיטן קאָפ און אַרבעטן ווייטער, אָבער זייערע פנימער שמייכלען ברייט ווי צו אַן אַלטן באַקאַנטן. צו אונדז שטייט באַלד צו איינער שאַפּיראָ, פון דער פאַבריק־פאַרוואַלטונג, ווי ער שטעלט זיך פאָר, מיט אַ שלום עליכם. עטוואָס עלטער אין יאָרן, קוקט שאַפּיראָ ניט אויס ווי אַ שוסטער. פון הינטער זיינעברילן קוקן אַרויס שוואַרצע, קלוגע אויגן פון אַ תּלמיד חכם. ער איז גלאַט ראַזירט, און אין זיין ריידן איז ער שוין גאָר ניט קיין „מלמד״...

די דריי סאָוועטישע פאַרוואַלטער זיינען זייער צופרידן צו הערן פון מיר אַז די פאַבריק מאַכט אַ גוטן איינדרוק און אַז זי זעט אויס ווי אַן אַמעריקאַנער פאַבריק.

מיר גייען פון איין אָפּטיילונג אין דער צווייטער. מיר געפעלן די סך מאַשינען, כאָטש ניט גענוג פאַר פיר טויזנט פאָר שיך אַ טאָג. מיינע באַגלייטער בעטן מיך דערציילן וועגן די אַמעריקאַנער שוך־פאַבריקן. ווען זיי הערן וועגן די צענדליקער מיליאָנען פאָר שיך אַ יאָר וואָס די אַמעריקאַנער פאַבריקן גיבן אַרויס, זיינען זיי אָפּן מקנא די גרויסע פראָדוקציע אין אַמעריקע. זיי הערן זיך צו צו מיינע דערקלערונגען און האַלטן אין איין אויספרעגן וועגן די נייסטע מאַשינען אין דער אַמעריקאַנער שוך־אינדוסטריע.

איך באַמערק זיי אַז מיט מאַשינען אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב וואָלט מען געקענט גאָר אינגיכן באַשוכן דאָס גאַנצע לאַנד. שאַפּיראָ, וועלכער האָט גאָר ווינציק גערעדט גייענדיק מיט אונדז פון איין אָפּטיילונג אין דער צווייטער, טוט פלוצלונג אַ זאָג צו מיר : „ס׳איז ניט אַזוי איינפאַך. אָט בין איך דער פאַרוואַלטער פון דעם לעדער אין דער פאַבריק, אָבער כדי צו קריגן גענוג לעדער פאַר אַלעמען מוז מען פריער גאָר טראַכטן וועגן פי־צוכט, בהמות, חזירים, טראַכטן ווי צו האָדעווען, ווי צו שפייזן זיי, און צוליב דעם ווידער דאַרף מען טראַקטאָרס אויפן פעלד, וועלכע מיר האָבן אויך ניט גענוג. זעט איר, אַז מיט דער שיך־אינדוסטריע איז

פֿאַרבונדן די גאַנצע באַלעבאַטישקייט, מ׳מוז פֿריער אָדער גלייכצייטיק קאָלעקטיוויזירן און אינדוסטריאַליזירן דאָס לאַנד. עס פֿאָדערט זיך זייער אַ סך צו שאַפֿן דעם איינעם שוך...

די פֿאַבריק איז געווען איינגעטיילט אין פֿיר ריזיקע עטאַזשן, ליכטיקע און סאַניטאַרישע. די אַרבעטער אין דער פֿאַבריק, ספּעציאַליזירטע און ניט ספּעציאַליזירטע, מענער און פֿרויען צוגלייך, זיינען באַרעכטיקט צו צוויי וואָכן אָפּרו אַ יאָר, מיט פֿולע שכירות. זיי האָבן פּענסיעס פֿאַר אַלטע, שפּיטאָלן פֿאַר קראַנקע, נווירסעריס, אַ קינדער־גאָרטן, טאַקע אויפֿן פֿאַבריק־הויף גופֿא.

מיין ספּעציעלע אויפֿמערקזאַמקייט ציט צו די זיכערקייט פֿון די אַרבעטער אַז מ׳וועט זיי ניט אַרויסוואַרפֿן פֿון פֿאַבריק אויף דעם קאַפּריז פֿון אַ פֿאָרמאַן אָדער צוליב אַרבעטסלאָזיקייט. די מייסטערס אין די פֿאַבריקן זיינען בלויז אויפֿצופּאַסן אויף דער אַרבעט און ניט אויף די אַרבעטער. די אַרבעטער דורך זייערע שאַפּ־קאָמיטעטן זיינען אויפֿזעער איבער זיך אַליין.

אויף מיינע פֿראַגן צו די אַרבעטער ווי זיי לעבט זיך, ווי זיי פֿילן אונטער דער סאָוועטישער אַרבעט־סיסטעם האָב איך געקראָגן אַ פּשוטן ענטפֿער: — פֿאַר זיך אַליין אַרבעטן איז קיינמאָל ניט שווער.

די פֿאַבריק האָט אַ ביבליאָטעק מיט אַ לענין־ווינקל, מיט אַ סך ביכער. עס איז אויך דאָ אַ זאַל מיט אַ בינע פֿאַר דראַם־קרייזן, כאָרן, לעקציעס און קלאַסן.

מינסק אין 1927

מיין „גובערניע”, מינסק, האָב איך שוין ניט געזען העכער צוואַנציק יאָר, זינט איך בין דאָרטן געווען מיטן עטאַפּ אויפֿן וועג קיין באָברויסק. דאַן, ווען איך בין געגאַנגען מיטן קאָנוואָי פֿון וואָקזאַל צו דער טורמע, איז געווען אַ זומער פֿרימאָרגן, די סעדער זיינען געווען צעבליט, איבער גובערנאַטאָרסקע גאַס האָט זיך געטראָגן דער ריח פֿון בלומען. די גאַס איז נאָר וואָס געווען באַגאָסן מיט וואַסער, די לופֿט איז געווען פֿריש און איך האָב מקנא געווען די מענטשן, וואָס שלאָפֿן רואיק אין זייערע בעטן, אין שטילן שאָטן פֿון די בוימער.

און אָט בין איך אין 20 יאָר אַרום ווידער אין מינסק, שוין אונטער גאָר אַנדערע אומשטענדן. אַלץ אַרום איז באַדעקט מיט שניי, דער שניי

איז רחבֿותדיק צעשפּרייט אויף דעכער, אויף פּאַרקנס, אויף גאַסן, מיט אַ בלענדנדיקער ווייסקייט. דער ניט גרויסער מינסקער וואָקזאַל איז כּמעט ווי געווען. עס זיינען שוין אָבער נישטאָ די אַמאָליקע זשאַנדאַרן. אַ פֿרידלעכע שטילקייט הערשט אַרום און אַרום. עס שטייגן אַרונטער פּאַסאַזשירן, דאָ און דאָרטן זעען זיך רויט אַרמייער. די שילדן אויפֿן וואָקזאַל — מינסק — אין רוסיש, מענסק — אין ווייסרוסיש און נאָכאַמאָל מינסק אָבער שוין אין יידיש. די רויטע פֿאָן איבערן וואָקזאַל איז אַ ביסל פֿאַרשנייט. די אַרויסשטייגנדיקע גייען אַריין אין וואָקזאַל וואו עס איז גאַנץ וואַרעם. אַ גרופּע פּאַסאַזשירן קומען אַריין. זיי ריידן יידיש אויפֿן קול. זיי באַמערקן מיך, קוקן מיר גלייך אין פּנים אַריין, דערקענען מסתּמא אַן אַמעריקאַנער אין מיר און באַגריסן מיך מיט אַ ברייטן גוט־מאָרגן!

אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באָרד, וויל גלייך וויסן צי קום איך טאַקע פֿון אַמעריקע און אויב יאָ, פֿאַרוואָס נאָר מיט איין טשעמאָדאַן, ער ווייסט, זאָגט ער, אַז אַמעריקאַנער שלעפּן זיך נעבעך תּמיד מיט אַ סך טשעמאָדאַנעס. אַ יונגער מאַן וואָס גייט מיט אים, אַ בחור מיט קליינע וואָנצעלעך, אין אַ קאַראַקולענער קוטשמע און אַ לעדערנער קורטקע ווינקט צום יידן ער זאָל צופֿיל ניט קריכן מיר אין די אויגן. מיך אַרט עס גראָד נישט. אַדרבה, מיר ווילט זיך אַ שמועס טאָן מיט מיינע ליטוואַקעס, סאָוועטישע דערצו, און איך ענטפֿער גערן אַז איך קום איצט פֿון מאָסקווע, וואו איך האָב שוין פֿאַרבראַכט אַ שטיקל צייט, אַהער בין איך געקומען זיך זען מיט משפּחה, וואָס וואוינט ערגעץ אויף סאָוועטסקע גאַס. דער ייד מיט דער שוואַרצער באָרד ווערט שוין גאָר אויפֿגעלייגט, נאָך מער באַרעדעוודיק און באַשיט מיך מיט פֿראַגן: ווי לאַנג האָב איך געלעבט אין אַמעריקע? זיינען טאַקע דאָרטן אַלע אָנגעשטאָפּט מיט דאָלאַרן? אויב יאָ, קען מען קויפֿן דעם ריכטיקן בגד אָדער שטיוול פֿאַר דעם געלט? צי געפֿעלט מיר עפּעס די סאָוועטן־מאַכט, און נאָך און נאָך פֿראַגן. מיין ענטפֿער, אַז מיר געפֿעלט די סאָוועטן מאַכט, מאַכט דעם יידן זיך פֿילן נאָך היימישער מיט מיר און ער פֿרעגט שוין וואָס טראַכט אַמעריקע וועגן סאָוועטן לאַנד? ווען וועט מען שוין אָנערקענען די סאָוועטן־רעגירונג? דער יונגערמאַן מיט די וואָנצעלעך עצהט מיר: אויב איר האָט ניט וואוהין פֿאַרפֿאָרן האָבן מיר אַ שיינעם האָטעל „אייראָפּע” אין אונדזער מינסק. — איך באַדאַנק אים. אַ מאַן און אַ פֿרוי קומען צו צו אונדז. לכתּחילה זיינען זיי געזעסן אויף אַ באַנק, אַפּנים געוואַרט אויף אַ באַן, קלייבן זיך מסתּמא פֿאָרן אין אַ ווייטן וועג, ווייל זיי פֿירן מיט זיך שטרויע-

נע קאַרזינעס, קישנס און קאָלדרעס, אַ קופּערנעם טשייניק צוגעבונדן צו אַ פּאַק מיט אַנדערע זאַכן. איצט פּאַלט אונדז דאָס פּאָר פּאָלק אַריין אין די רייד. דער מאַן באַמערקט: — זיך אַליין אַמאָל געקליבן פּאָרן קיין אַמעריקע, איצט פּאָרט מען אין מאָסקווע צו קינדער. — זיין ווייב כאַפּט אונטער: — זאָלן זיי מיר געזונט און שטאַרק זיין, — און צעווינט זיך שיעור. — אַ גאַנץ לעבן געלעבט אין מינסק, און איצט אויף דער עלטער זיך שלעפּן קיין מאָסקווע. איך טרייסט זיי: — מאָסקווע איז זייער אַ שיינע שטאָט, אַ סך לעבעדיקער און פריילעכער ווי מינסק. דער מאַן זאָגט מיר נאָך: — יאָ, אַ שיינע שטאָט מאָסקווע, — ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אַליין איבערצייגן דערין, אָבער ביי זיין ווייב שטעלן זיך טרערן אין די אויגן און זי שעפּטשעט כליפּענדיק: אַ שיינע שטאָט פעלט מיר? — און ווי זי וואָלט געהאַט טענות צו מיר, ווענדט זי זיך טאַקע צו מיר: — איר האָט דאָ געדאַרפט זיין זומער־צייט, ווען אַלע סעדער צעבליען זיך, ווען גראָז און קאַראַסקעס צעשמעקן זיך, און די קינדער גייען אויף די פּאַראַדן...

דער ייד מיט דער שוואַרצער באָרד שטייט דערווייל ווי אויף הייסע קוילן. ער האָט נאָך געהאַט אַזוי פיל צו פרעגן און פרעגן וועגן אַמעריקע און דאָ פּאַלן אַריין מאַן און ווייב אין די רייד. ער קוקט מיט כעס אויף זיי ביידן און זאָגט אַרויס: — מאָדנע מענטשן. מיטאַמאָל נאָר נעמען און אַריינפּאַלן מענטשן אין די רייד. אפשר איז דער אַמעריקאַנער גאָר מיד פון וועג?

דער ערשטער און צווייטער קלונג. אַ באַן גייט אָפּ. ביים דריטן קלונג צעשיטן זיך די מענטשן. איך ווינטש זיי אַ גוטע רייזע. דער יונגערמאַן מיט די וואָנצעלעך ווייזט מיר דורכן פענצטער, אַז די „קאָנקע" גייט באַלד אָפּ און ער ראָט מיך זיך צו איילן, וועט זי מיך ברענגען אין שטאָט גלייך צום האָטעל, און מיטן האַנט צום דאַשעק, ווי אַן אַרמייער, ווינטשט מיר דער יונגערמאַן אַ גוטן טאָג.

אי זע די קאָנקע פון ווייטן — צוויי פערד געשפּאַנט צו דער קאָנקע און אַ דריטער צוגעשפּאַנט פּאָרנט פּאַר די צוויי פערד, וועלכע שאַרן אומגעדולדיק מיט די פיס דעם שניי. איך לאָז זיך צו דער קאָנקע און גלייך זיך אויס מיט איינעם, וועמען איך האָב נאָך ביינאַכט באַמערקט אין וואַגאָן. ער איז דאָרטן געזעסן שטיל אין אַ ווינקל, זיין פּאָרטפעל ביי דער זייט, געהאַלטן פּאַפּירן און געלייענט. — אַ פּאַרנומענער מענטש, — האָב איך געטראַכט און ס'איז מיר שווער געווען צו טרעפן צי איז ער אַ רוס, אָדער אַ ווייסרוס. ער איז אַ מאַן אין די דרייסיקער, ברייט ביי־

ניק. אין דעם לעדערנעם היטל מיט אַ דאַשעק, אין דעם לענגלעכן לעדערנעם מאַנטל מיט פֿוטער געבעט, אין די הויכע שטיוול מיט קאַלאָשן, און טאַקע מיטן פּאָרטפֿעל אונטערן אָרעם זעט ער אויס צו זיין אַ וויכטיקער באַאַמטער. ער באַגריסט מיך איצט מיט אַ ברייטן גוט־מאָרגן.

איך ענטפֿער אויף זיין פֿריינטלעכער באַגריסונג. — פֿון אַמעריקע? — פֿרעגט ער פּשוט און פֿריינטלעך, ווי ער וואָלט מיך שוין געקענט אַ לענגערע צייט. — פֿאַרשטייט איר, — הויבט ער אָן ווען מיר ביידע גלייכן זיך אויס אויפֿן וועג צו דער קאָנקע. אַ קורצע צייט אין שליחות געווען. אין מאָסקווע. געמוזט איבערקוקן מאַטעריאַלן אויפֿן וועג, — דערציילט ער מיר, ווי ער וואָלט זיך וועלן פֿאַרענטפֿערן פֿאַר ניט שמועסן מיט מיר אין וואַגאָן, באַלד שטעלט ער זיך אַליין פֿאָר: — „מיין נאָמען איז זאַכאַראָוו". זאָג איך אים מיין נאָמען און גיב צו, אַז איך פֿאָר אין מינסק זען משפּחה.

אַריין אין קאָנקע, פֿאַרכאַפּט זאַכאַראָוו דעם וועג און צאָלט פֿאַר מיר אויך. איך שפּאַר זיך מיטן געלט פֿאָראויס, לאַכט זאַכאַראָוו פֿריינטלעך און פֿאַרזיכערט מיך אַז עס איז אָנגענעם מיך קענען נעענטער.

און טאַקע גלייך הויבט ער מיר אָן געבן צו פֿאַרשטיין אַז דעם דריטן פֿערד שפּאַנט מען צו צו דער „קאָנקע" ווייל עס איז שניי און באַרג אַרויף. ער רעדט אָבער ווי ער וואָלט פֿילן אַז דער דריטער פֿערד איז ווי אַ פֿינפֿטע ראָד צום וואָגן. — אין רעכטן מיטן פֿון אונדזער הויפּטשטאָט, מינסק, — זאָגט ער, כדי ווייזן אַז מ׳פֿאַרשטייט זיך אויף בעסערם און שענערם.

רעדנדיק אַזוי אין וואַגאָן פֿון דער קאָנקע וואַרפֿט פֿאַר מיר זאַכאַראָוו אָן פּלענער, וועלכע מ׳קלייבט זיך דורכפֿירן אין ווייס־רוסלאַנד און איבערן גאַנצן לאַנד. איך פֿיל אַז זאַכאַראָוון גייט עס ממש אין לעבן; אַז מינסק זאָל אויף מיר מאַכן אַ גוטן איינדרוק. — „מיר וועלן, — טרייסט ער מיך — ווייסרוסלאַנד עלעקטריפֿיצירן, אינדוסטריאַליזירן און עלעקטרישע טראַמווייען וועלן לויפֿן ווי אין מאָסקווע, ווי אין אַנדערע גרויסע שטעט פֿון אונדזערע רעפּובליקן". איך, פֿון מיין זייט, דריק אויס די האָפֿענונג אַז אין עטלעכע יאָר שפּעטער וועט מינסק זיין ווי אַן אמתע הויפּט־שטאָט.

די קאָנקע פֿאָרט איבער די גליטשיקע רעלסן, איבער גאַסן מיט קליינע הייזער, גרעסערע הייזער, באַלעבאַטיש געבויטע, מיט לאָדן טיילווייז פֿאַרמאַכטע און טיילווייז שוין געעפֿנטע. נעענטער צו דער שטאָט קומען גרעסערע הייזער, געדיכטער געבויט, אָט קומען שוין אונדז אַנט־

קעגן מויערן. מענטשן איילן, מסתמא צו דער אַרבעט, ווייבער מיט קאָשיקעס גייען אין די קראָמען, מענער מיט פּאָרטפעלן איילן אין די רעגירונגס־אַנשטאַלטן. זאַכאַראָוו ווייזט מיר אָן אויף אַ ריי שיינע מויערן לינקס צו, וועלכע ער באַצייכנט מיטן נאָמען „גאָר־סאָוועט” (שטאָטסאָוועט). איך דערוויס זיך פון זאַכאַראָוון, אַז ער איז אַן אינזשיניער, און ער וואוינט טאַקע אין האָטעל „אייראָפּע”. ווען מיר שטעלן זיך דאָרט אָפּ ווייזט זיך אַרויס, אַז זיין צימער איז לעבן מיינעם.

מיין צימער איז גרויס, מיט פענצטער צום סקווער. אַנטקעגן איז די פייערלעשער־סטאַנציע. פון ווינקל גאָס זעען זיך קראָמען. דער סקווער מיט בוימער איז, ווי די גאַנצע שטאָט, געדיכט באַדעקט מיט שניי.

אין אַ שעה אַרום טרעף איך זיך מיט זאַכאַראָוון אין בופעט. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז זאַכאַראָוו איז געווען אַ דעלעגאַט צום אַלסאָוועטישן ראַט וואו איך בין געוועזן אַ גאַסט און, פאַרשטייט זיך, אַז ער איז געווען צו דער זיצונג אין אַנדרעיעווסקי זאַל. מיר טיילן זיך מיט די איינדרוקן, שפּעטער דערוויס איך זיך שוין אַז ער איז כמעט אַ לאַנדסמאַן פון באַברויסק, זיין טאַטע איז געווען אַ באַן־וועכטער אויף דער ליבאַווע־ראָמענער ליניע, לעבן אָסיפּאָוויטש. נאָך אַלס קינד איז זאַכאַראָוו געבליבן אַ יתום. ער איז געווען אַ לערן־יינגל ביי אַ סטאָליער, נאָכדעם זיך געלערנט פאַר אַ שוסטער, ענדלעך געאַרבעט אין דעפּאָ. נאָך דער רעוואָלוציע איז ער אוועק אין קאָמסאָמאָל, געוואָרן אַ מעכאַניקער און איצט איז ער שוין אַן אינזשיניער און אַ פאַראַנטוואָרטלעכער סאָוועטישער טוער. ער קוקט אויס צו זיין אַמביציעז. ער האָט ליב זיין ווייסרוסלאַנד, איז שטאָלץ מיט איר און האָפט אַז זי וועט ווערן מיט לייטן גלייך.

ווי יעדער סאָוועטישער מענטש וויל זאַכאַראָוו וויסן וואָס די אַמעריקאַנער אַרבעטער טראַכטן וועגן דער סאָוועט־רעגירונג. איך דערצייל אים, אַז וואָס שייך דעך רוסישער קאָלאָניע אין אַמעריקע זיינען אַ סך גרייט זיך אומקערן, צוליגן אַ האַנט, העלפן בויען. אים אינטערעסירן זייער די קאָמונעס, וואָס קומען פון אַמעריקע מיט מאַשינען און געצייג און ער וואָלט חשק געהאַט אַז זיין ווייסרולאַנד זאָל קריגן אַזאַ אָרגאַניזירטע טעכנישע הילף. ער זאָגט מיר צו מיך צו באַקענען אַזוי ברייט ווי מעגלעך מיט מינסק און דעם נייעם לעבן.

ווען איך בין אַרויס פון האָטעל גיין זען מיין משפחה זיינען שוין די גאַסן געווען פול מיט מענטשן, צווישן זיי אַ סך יידן. מינסק איז פאַרבליבן יידישלעך ווי געווען. עלטערע יידן מיט בערד, ווייבער אין

הויכע שיך, אויך אין שטיוול און אין ברייטע קליידער, מיט פאַטשיילעס אויף די קעפ, אַז בלויז די נאָז זעט זיך אַרויס, טראָגן קווישיקלעך, פעקלעך, רעדן האַווען און איילן.

דער איינגעטראָטענער שניי אין די גאַסן ווייזט אַז די שטאָט איז פון גאַנץ פרי אָן אויף די פיס. שליטלעך פאָרן פאַרביי, עס פעלן אויך ניט קיין דראָזשקעס, ווייל ווען די זון טוט אַ וואַרעם ווערט דער שניי גאַנץ ווייך, אַפילו בלאָטיק.

די יונגע מענטשן אין גאַס האָבן גאָר אַן אַנדער פנים ווי אַמאָל. בחורים גייען אין שטיוול מיט ברייטע גאַליפע־הויזן אין די שטיוול אַריינגעלאָזט, זיי טראָגן היטלען מיט גלאַנציקע דאַשקעס, באַראַשקענע, קאַראַקולענע קוטשמעס, לעדערנע און וואַטאָווע קורטקעס, קורצע און לענגערע, ווי ווער עס וויל און וואָס ער האָט. מיידלעך גייען אין יאַקלעך, אין לעדערנע קורטקעס, אויפן קאָפ אַ רויט טיכל אונטערגעבונדן מיט אַ קנופ. געלייטערט פון דער ווינטערדיקער קאַלטער לופט, זיינען זייערע פנימער צערויטלט, ווי זיי וואָלטן אָנגעפאַרבט די באַקן. זיי טראָגן ביכער, פאָרטפעלן אונטער די אָרעמס, איילן מסתמא אויף קורסן, אָדער צו דער אַרבעט, ווי אין מאָסקווע.

אָט איז סאָוועטסקע גאַס, די אַמאָליקע גובערנאַטאָרסקע, וואו מיין משפחה וואוינט. אַרויף־צו איז דער „גאָר־סאָוועט", אַפטייקן, מלוכה־געשעפטן און אַנדערע אַנשטאַלטן. קיין סך קינדער מערקט זיך ניט אויף די גאַסן ווייל זיי זיינען שוין אין די שולן. איך גיי ניט גלייך צו מיין ברודער נח. ערשטנס אַרבעט ער אין אַ מלוכה־דרוקעריי, ווי ער האָט מיר געשריבן, און איז מסתמא ביי דער אַרבעט, צווייטנס וויל איך אים ניט איבעראַשן „אַריינפאַלן מיטאַמאָל". איך וויל זיך מער דערוויסן וועגן אים ביי וועלוולען און עטקען, מיינע שוועסטערקינדער, אַמאָליקע בונדאָווצעס. זיי זיינען פון אַמאָל נאָך געוואוינט שוין צו מיין פלוצלונגן אַריינפאַלן. אָט איז דער צוויי־שטאָקיקער מויער און, לויטן נומער נאָך, איז די דירה אויפן צווייטן שטאָק. דאָס האַרץ קלאַפט שנעלער. איך האָב בלויז באַרירט די קליאַמקע, אַז די טיר טוט זיך אַן עפן און עטקע מיט אירע גוטע, גרויסע אויגן קוקט זיך איין אין מיר און דערקענט באַלד דעם „גאַסט פון הימל אַראָפ". פון איבעראַשונג האַלט זי אין איין איבערהזרן: — אַרטשע! אַרטשע! — מיר צעקושן זיך. זי פירט מיך אַריין אין איר דירה, וואָס באַשטייט פון איין גרויסן צימער מיט צוויי פענצטער צום גאַס, פול מיט זונענשטראַלן וועלכע פאַלן אויפן טיש און די שטולן אַרום, אויפן בעט און קאַנאַפע. דאָס

אין די גאַנצע מעבל פון הויז. דער צימער איז אָבער ריין, מיט בּילדער, פאָטאָגראַפיעס פון די קינדער. די בּילדער שטייען אויף אַ קליין טישל אונטערן גרויסן שפּיגל.

— וואו זיינען זיי אַלע? — פרעג איך.

— וועלוול אַרבּעט אַלס בּוכהאַלטער אין אַ רעגירונגס־קראָם און די קינדער זיינען אין שול, — ענטפערט עטקע. מיט נייגעריקייט צעפרעגט זי זיך וועגן מיין פאַמיליע אין אַמעריקע. איר דוכט זיך, אַז איך בּין יינגער געוואָרן, גיב איך איר אַ קאָמפּלימענט אַז זי האָט זיך כמעט ניט געענדערט.

עטקע בּאַרימט זיך מיט דער ליכטיקייט פון איר צימער און נעמט זיך מיר קלאָר מאַכן דעם ענין דירות: — די בּאַפעלקערונג אין שטאָט וואַקסט, ווייל די יוגנט ציט זיך צו דער שטאָט, צו דער אינדוסטריע וואָס וואַקסט, צו די שולן, הויך־שולן, פעלן דערפאַר דירות, — פאַרענדיקט זי דעם ענין.

ווי אומעטום אין סאָוועטן־לאַנד איז אויך דאָ דאָס פּערזענלעכע לעבן ענג פאַרבּונדן מיט די קאָלעקטיווע יסודות פון לאַנד. עטקע נעמט מיר דערציילן וועגן די נייע אויפטוען, דעם וואוקס פון דער אינדוסטריע אומעטום און אין ווייס־רוסלאַנד, וועגן די נייע הייזער וואָס מען בּויט, די שולן. אין איין וועג דערציילט זי שוין אויך וועגן איר זון, דעם קאָמסאָמאָלעץ, (אַ יונגער קאָמוניסט) און איז גאָר אויפן זיבעטן הימל פון זיין טעכנישער שול.

עטקע רעדט פּונקט אַזוי בּילדלעך ווי זי שרייבּט. נאָך אין אַמעריקע האָב איך פון אירע בּריוו אַרויסגעלייענט אַז אין ווייס־רוסלאַנד, ווי איבּערן גאַנצן לאַנד, האָבּן זיך בּאַוויזן אַ סך נייע שרייבּער און פּאָעטן, נייע טאַלאַנטן, און אַז די שרייבּער זיינען שטאַרק דערהויבּן געוואָרן. איצט רעדט זי מיט אירע קלוגע אויגן, ענערגישן פּנים און אויך מיט די הענט, ווי אַמאָל אויף די אומלעגאַלע פאַרזאַמלונגען: — איר ווייסט גאָרניט, אַרטשע, וואָס פאַר אַ לעבּן עס איז בּיי אונדז געוואָרן! איר האָט בּאַדאַרפט קומען אין די קלובּן! די יוגנט איז פאַרנומען מיט בּילדונג, טעאַטער פאָרשטעלונגען, געזאַנג, לעקציעס, יעדערער רייסט זיך צום וואָרט — ריידן און שרייבּן...

זי כאַפּט זיך אויף אַ ווײלע אַרויס פון צימער. איך האָב נאָך קיין צייט ניט זיך אַוועקצוזעצן, איז זי שוין דאָ צוריק מיט אַ טשייניק וואַסער אין איין האַנט און דעם פּרימוס אין דער צווייטער. זי מאַכט טיי. שטייען שוין גלעזער אויפן טיש, די ספּירטאָווקע בּייזערט זיך, שיפּעט, לאָזט

זיך הערן איבערן גאַנצן צימער, דאָס וואַסער זידט, עס שפּאַרט אַ פּאַרע און עס דוכט אַז נאָך עמעצער רעדט, אַז מיר זיינען שוין גאָר ניט אין צווייען.

עטקען זיצט זיך ניט. זי פאַרנעמט זיך מאַכן אַ יום־טובדיקע סעודה לכּבוד דעם גאַסט פון אַמעריקע. — אַז וועלוול און די קינדער וועלן קומען וועט שוין זיין פריילעך, — שטעלט זי זיך פאָר, זי זאָגט אויך צו צו ברענגען מיין ברודער נח. — נאָך אַ בחור און אַ קראַנקער מענטש, — גיט זי צו. פון איר דערציילן און פון דעם וואָס איך ווייס וועגן מיין ברודער ווערט מיר טרויעריק אויפן האַרצן.

מיין ברודער שטייט מיר אַלע מאָל פאַר די אויגן. איך באַדויער אים וואָס ער איז אַזוי לאַנג פאַרבליבן אין באָברויסק, אין דער היימישער אָרעמקייט. אַמאָל האָט ער אויסגעזען ווי אַ פּאָעט און האָט טאַקע געהאַט אַ גרויסע לײדנשאַפט צו שרייבן לידער. ער האָט געהאַט אַ גוטע פען אין האַנט מיט אַ שיינער יידישער שפּראַך. די מאַנוסקריפּטן זיינען ביי אים געוואַקסן גיכער ווי מ׳האָט זיי געדרוקט. — זיצט גאַנצענע נעכט און שרייבט, נאָכדעם שלאָפט ער אויפן טאָג, — פלעגט זיך מיין טאַטע באַקלאָגן אויף אים אין זיינע בריוו צו מיר קיין אַמעריקע. מיין מאַמע, די אשת חיל, האָט שוין גוט אַכטונג געגעבן, אַז מ׳זאָל נחן חלילה ניט נעמען אין דער צאַרישער אַרמיי, אים אַיינגערעדט ער זאָל זיך אַרויסרייסן ציינער, וואָס מער אַלץ בעסער... איז טאַקע מיין ברודער געבליבן אָן ציינער, און אין סאָוועטישן לעבן איז ער אַריין אַ צעבראָכענער, קראַנקער מענטש. זיין אַרבעט אין אַ מלוכה־דרוקעריי האָט אים אָבער באַזאָרגט מיט אַ שטיקל ברויט און אַ דירה, און עס האָט זיך געוויזן אַ האָפענונג אַז דאָס נייע לעבן וועט אים אפשר שטעלן צוריק אויף די פיס.

פטור פונם צוגרייטן עסן, האָט שוין עטקע ווידער גענוג צייט זיך אַראָפּריידן פון האַרצן פאַר אַזוי פיל יאָרן, וואָס מיר האָבן זיך ניט געזען. זי דערמאָנט מיר, אַז זי געדענקט מיין נעגאַטיווע שטעלונג צום „בונד” פון אַמאָל:

— איר פאַרשטייט, — ווענדט זי זיך צו מיר כמעט מיט טרערן אין די אויגן, — ס׳איז גרויסע צרות מיט אונדז אַמאָליקע בונדאָווצעס. אונדזערע בונדאָווצעס האָבן טאַקע שטאַרק געזינדיקט. מיר האָבן ניט געכאַפּט באַצייטנס דעם ריכטיקן זין פון פּראָלעטאַרישער דיקטאַטור, — איז זיך עטקע מודה.

— עס איז ניט נאָר איך און וועלוול — רעדט זי ווייטער, — דאָס איז געוועזן די שטעלונג פון גאַנצן בונד צו די באָלשעוויקעס. לכתחילה, ווער זיינען די באָלשעוויקעס? וואָס פאַר אַ רעכט, האָבן מיר געפרעגט, האָבן זיי צו געבן עצות דעם בונד וואָס צו טאָן אויף דער יידישער גאַס? וועלוול איז אין אָנהויב רעוואָלוציע דאָך געוועזן פּאָליצמייסטער אין באָברויסק, נחקע יאַכוועד און וועלוול און נאָך בונדאָווצעס זיינען געוועזן די פירער פון שטאָט. — עטקע ווייסט אַז מיר זיינען באַקאַנט די בונדישע מעשים, זייער פאַרביסענע מענשעוויסטישע שטעלונג קעגן דער אָקטאָבער רעוואָלוציע, אָבער אַזוי ווי איר דריקט עפּעס אויפן הארצן, בעט איך איר זי זאָל ווייטער דערציילן, עטקעס פנים איז שוין צונטער רויט, ווי אַמאָל. — איך אַליין בין אויך ניט געוועזן פון די לעצטע, — דערציילט זי — איך האָב ניט געזשאַלעוועט קיין אַטאַקעס אויף די באָלשעוויקעס. זי איילט זיך אָבער צו דערקלערן: איצט האָב איך גרויס אַכטונג פאַר דער באָלשעוויסטישער פאַרטיי וואָס האָט אָן צערעמאָניעס, באַוויזן די פאַלשקייט פון אונדזער וועג.

זי רעכנט אויס אַ רייע נעמען פון בונדיסטן וועלכע זיינען, לויט איר מיינונג, פשוט צעווילדעוועט געוואָרן אין זייער קריטיק פון דער סאָוועטן־מאַכט אין נאָמען פון יידישן אַרבעטער. זי פאַרדאַמט ביטער די בונדיסטן פאַר דעם קאַמף וואָס זיי פירן אָן אין אויסלאַנד און אַפילו, שטילערהייט, אין סאָוועטן־פאַרבאַנד.

ווען מיר הויבן אָן רעדן וועגן 'אירע קינדער, דערציילט זי מיר, אַז מוני, איר קאָמסאָמאָלעץ, שטודירט איצט די געשיכטע פון דער פאַרטיי און ער איז אַ ביטערער שונא פון די בונדיסטן, וועמען ער קען גאָר ניט מוחל זיין זייער היסטאָרישן פאַרראַט צו דער רעוואָלוציע. אין עטקעס אויגן זע איך די מורא פאַר יענער צייט, ווען די קינדער וועלן זי נעמען באַשולדיקן אין די מעשים פון בונד, צו וועלכן זי האָט באַלאַנגט און געדינט אַלע אירע יאָרן.

אָוונט־צייט צום יום־טובדיקן מאָלצייט ביי עטקען און וועלוולען אין הויז, איז געקומען מיין ברודער נח. מיר זיינען זיך געפאַלן אויף די העלדזער. זיין איינגעשרומפּענער פנים מיטן מויל אָן ציין האָט מיך לכתחילה דערשראָקן. זיינע, אַמאָל שיינע האָר זיינען צעשויבערט, פאַרנאַכלעסיקט אַפנים פון ניט אָפט וואַשן זיי, דערצו נאָך גלייך פון דער אַרבעט. מיר האָט גענומען אַ היפשע וויילע צו דערקענען אין אים די שיינע שטריכן פון אַמאָל.

וועלוול נארקין איז אַ סך עלטער געוואָרן. זיין נאַטירלעך טונקעלער פנים, פאַר וועלכן מ׳האָט אים אין דער באַוועגונג גערופן „מורין״, זעט אויס נאָך טונקעלער ווי אַמאָל. אָבער חוץ דעם אויסזען האָט וועלוול זיך, דאַכט זיך, ווייניק געענדערט, ער פאַרמאָגט נאָך דעם אַמאָליקן הומאָר זיינעם. — טרעפן מיר זיך ווידער אויפן לאַנגן וועג, וואָס ווערט אַלץ קירצער און קירצער צום סוף, — שפאַסט ער און טענהט אַז איך בין נאָך אַלעמאָל דער מענטש, וואָס פאַלט אַריין פלוצלונג. ער לאַכט, עטקע און די קינדער לאַכן מיט. באַסינקע, דאָס קליינע מיידעלע, שיינט מיט איר וויסן קלאָרן פנימל און שוואַרצע אויגעלעך. מוניע, דער קאָמסאָמאָלעץ, אין אַ טאָלסטאָווקע און שטיוול, איז גאָר אַ כוואַטסקער בחורל, קוקט אויס ווי די מאַמע אַמאָל, מיט רויטע פלאַמיקע באַקן, זיינע געקרייזלטע האָר הויבן זיך הויך אויפן קאָפ, די אויגן זיינען ממש פלאַם פייער. ער מאַכט זייער אַ גוטן איינדרוק, ווי פון אַ דערוואַקסענעם. שלומקע, מיין עלטערער שוועסטערס זון פון סטארע דאראגע, איז אין אַ מיליטעריש־טעכנישן מונדיר, זיין פנים האָט דעם אויסזען פון אַ יונגן שטאָלצן רויטאַרמייער...

מ׳האָט גערעדט וועגן בויען, שאַפן, צולייגן אַ האַנט כדי צו זיין נוצלעך פאַרן לאַנד. מ׳האָט גערעדט וועגן דער וואַקסנדער ווייסרוסישער קולטור, וועגן נייע שרייבער אין דער ווייסרוסישער שפראַך און אין יידיש, וועגן פאָעטן וואָס זיינען באַוואוסט געוואָרן אין דער קורצער צייט פון דעם ווייסרוסישן מלוכה־לעבן. מיין ברודער, וועלוול און עטקע קענען זיך גאָר ניט אָפלויבן פון דעם יונגן פרץ מאַרקיש, וועלכער געפינט זיך גראָד איצט אין מינסק און וואוינט אין דעם האָטעל „אייראָפע״, וואו איך שטיי איין.

די יונגוואַרג שוויינט אויך ניט, זיי דערציילן פון זייערע קלובן, ווי לעבעדיק און אינטערעסאַנט עס איז דאָרט. איך באַטראַכט אַלעמען. די פינף יאָריקע באַסינקע רעדט ווי אַ צען־יאָריקע, שלמה און מוניע זיינען ווי דערוואַקסענע. זיי ריידן וועגן דער לאַנד־באַלעבאַטישקייט, דער פאָליטיק פון שכנישע מלוכות צו זייער נייעם סאָציאַליסטישן לעבן. איך פאַרגלייך זיי מיטן דורכשניטלעכן אַרבעטער, סאָלדאַט, מיט די שולקינדער אין די פאָבליק־סקולס פון אַמעריקע און פיל, אַז זיי זיינען גאָר אַנדערש, זיי זיינען בעסער אַנטוויקלט און פאַרשטייען מער.

וועלוול, ווי עטקע, רייסט זיך אויסצוקויפן זיינע בונדישע זינד און ווערן אַ נוצלעכער בירגער. זיין דרך־ארץ צו מיר פילט זיך אין זיין אָפטן אַרויסברענגען, אַז ער איז מקנא דעם פשוטן גראָדן געדאַנק פון

דעם אַרבעטער. ער זשאַלעוועט מיר ניט קיין קאָמפלימענטן פאַר מיינע נייגונגען צו דער „איסקרא" אַמאָל נאָך, ווען מ'האָט מיך גערופן „איסקראָוועץ".

שלומקע, דער רויט־אַרמייער, מיין פלימעניק, וויל איך זאָל באַזוכן סטארע־דאָראָגע, זען זיינע עלטערן, אָבער נאָך מער וויל ער איך זאָל זען זיין מיליטער־שול. מוניע וויל איך זאָל באַזוכן זיינע קלאַסן און זיין קלוב. ווען די יונגע צעגייען זיך, דאָס קליינע קינד גייט שלאָפן, בלייבן מיר נאָך לאַנג ריידן. מיין ברודער פאַרדריסט וואָס ער האָט ניט מיטגעבראַכט זיינע לעצטע לידער, געווידמעט דער נייער יוגנט. מיר ריידן אָפ וועגן אַן אָוונט ווען ער וועט זיי לייענען פאַר מיר.

אויפן דריטן טאָג אין מינסק טרעף איך זיך ווידער מיט זאַכאַראָוון, טאַקע אין פאַרטיי־קלוב. ער דערציילט מיר, אַז זיין באַריכט איז אָנגענומען געוואָרן פון „גאָר־סאָוועט". איך גיב אים איבער וועגן מיינע באַגעגענישן מיט משפחה און דעם אונטערשייד פון אַמאָל און היינט אין זייערע אָנשויאונגען.

מיט זאַכאַראָווס הילף האָב איך אין די עטלעכע טעג פון מיין זיין אין מינסק באַזוכט דעם „גאָר־סאָוועט" און אַנדערע אַנשטאַלטן, די נייע שפיטאָלן, היימען פאַר אינוואַלידן, אָפרו־היימען פאַר אַרבעטער אין די אַמאָליקע שענסטע פריצישע הייזער. די פאַרטיי־פירערשאַפט איז ווי אַ מאַמע, וואָס וואַכט מיט שטענדיקער זאָרג פאַר דער גאַנצער גרויסער סאָוועטישער פאַמיליע.

אַדאַנק מיין פלימעניק דעם אַרמייער האָב איך באַזוכט און זיך באַקענט מיט דעם לאַגער, וואוהין יונגע בחורים פון שטאָט און דאָרף קומען ווי צו זיך אַהיים. ווי אין אַ שול לערנט מען די יונגע סאָלדאַטן שפראַך, מאַטעמאַטיק, פאָליט־גראַמאַטע און פאַרשיידענע מלאכות, יעדערן לויט זיינע פעאיקייטן.

אין בופעט פון מיין האָטעל האָב איך שוין אַ פאָר מאָל באַמערקט פרץ מאַרקישן, דעם יונגן שרייבער, וואָס האָט זיך שוין געמאַכט אַ גרויסן נאָמען אין דער יידישער ליטעראַטור פון סאָוועטן־פאַרבאַנד און פון גאָר דער וועלט.

מאַרקישן מוז מען באַמערקן; ער איז הויך, שלאַנק, מיט שוואַרצע, געדיכטע האָר, האָט אַ קלוגן בליק, פיינע געזיכטציגן, איז פלינק אין זיינע באַאָבאַכטונגען. ער איז שטענדיק אַרומגערינגלט מיט יונגע חברה, אַפנים אויך שרייבער. יעדעס מאָל ווען איך טרעף פרץ מאַרקישן באַמערק איך, אַז ער האָט אַ טבע אַריינקוקן צו לייענען עפעס, אַפילו ווען

מ׳רעדט צו אים, אָדער ווען ער עסט. בּיי אונדזער צווייטער בּאַגעגעניש בּאַמערק איך, ווי פּרץ מאַרקיש מעסט מיך אָפּ מיט די אויגן, דערקענט אין מיר אַפּנים דעם אַמעריקאַנער און פרעגט מיך: — פון אַמעריקע? — איך ענטפער אים: — גלייך פון דאָרטן, — און פאַרפעל ניט אויסצודריקן מיין צופרידנקייט צו טרעפן זיך פּנים־אל־פּנים מיט דעם דיכטער וועמענס ווערק איך לייען גערן.

פּרץ מאַרקיש שמייכלט און טוט אַ פרעג: — וואו לייענט איר מיך? טאַקע אין אייערע אַמעריקאַנער צייטונגען? — און קוקט מיר גלייך אין די אויגן.

— בּלויז אין איין צייטונג, — ענטפער איך, — אין דער „פרייהייט”. — און גיב צו — אין בּיכער אויך.

אין ווייטערדיקן געשפּרעך מיט מאַרקישן ווייזט זיך אַרויס אַז ער איז גוט בּאַקאַנט מיט דער אַמעריקאַנער יידישער פּרעסע. ער ווייסט די ראָל פון דער געלער פּרעסע מיט אירע ליגנס וועגן סאָוועטן־פאַרבּאַנד און ער וויל איך זאָל אים דערקלערן: ווי זיינען דאָס די יידישע לייענער אַזוי פאַרפירט פון „פאָרווערטס”, וועלכער איז אַזאַ שונא פון די סאָוועטן? אין מיין שרייבּן, — זאָגט מאַרקיש, — וויל איך ווייזן דעם נייעם סאָוועטישן יידן ווי אַ גלייכן בּירגער אין אַן אַרבּעטער־מלוכה. יידן האָבּן איצט ליבּ בּאַקומען פעלד־אַרבּעט, פאַרנעמען זיך מיט דעם ווי אַלע אַנדערע פעלקער... — ער דערמאָנט דערבּיי אַ ריי קאָלאָניעס אין קרים, אוקראַאינע און טאַקע אין ווייסרוסלאַנד אויך.

אונדזער ערשטע בּאַגעגעניש איז געווען קורץ. מאַרקיש לאַדט מיך איין אַרויפצוקומען צו אים אין צימער, ווען איך וועל צייט האָבּן, כאַפּן אַ שמועס. דערווייל לאַדט ער מיך איין צו זיינער אַ לעקציע אין קלובּ, וואו ער וועט ריידן וועגן דער יידישער ליטעראַטור און איר ראָל אין דעם יידישן לעבּן.

דאָס גייסטיקע לעבּן פון מינסק האָט מיך בּאמת פאַרכאַפּט און האָט מיך דאָרטן פאַרהאַלטן לענגער אויף עטלעכע טעג.

איך האַלט מיין צוזאָג און קום אַריין צו פּרץ מאַרקישן אין צימער. ערשט יונגע בּחורים און מיידלעך, אַפּנים אויך שרייבּער, לייענען פאַר אים דאָרטן זייערע ערשט געשריבּענע לידער, פון וועלכע עס שלאָגט מיט נייעם לעבּן. נישט אַזוי דאָס לייענען האָט מיך פאַראינטערעסירט ווי דאָס צעגלידערן יעדן זאַץ, יעדן וואָרט. — ווערטער מוזן האָבּן אַ בּאַרעכטיקונג, כדי די שורה זאָל אַריין אין אַ בּוך, — זאָגט מאַרקיש.

דאָס שטעטל סטאַרע-דאָראָגע

פון מינסק קיין סטאַרע דאָראָגע פּאָרט מען דורך אָסיפּאָוויטש, און עס דויערט אַ גאַנצע נאַכט.

אין טונקעלן וואַגאָן, אויף דער האַרטער באַנק, מיט אַרומיקע, וועלכע שלאָפן אָדער לייגן זיך איין שלאָפן. גייט דורך אין מיינע געדאַנקען דאָס שטעטל פון אַמאָל, פאַר דער רעוואָלוציע.

די באַן איז כמעט די זעלביקע.

אַמאָל האָט מען זי גערופן „פּאָליאַקאָווס באַן", לכתחילה איז די באַן דורכגעפירט געוואָרן צו באַדינען די האָלץ-זעגעריי, מיט יאָרן שפּעטער האָט מען די רעלסן פאַרצויגן אַזש ביז סלוצק. די צוויי פּאַסאַזשיר-וואַגאָנען, צוגעטשעפּעט צו אַ לאַנגן צוג מיט געהילץ, פלעגן אָפּגיין און קומען צוויי מאָל אַ טאָג פון און צו דער סטאַנציע סטאַרע דאָראָגע, וואו מיין שוועסטער און שוואָגער וואוינען.

מיין שוואָגער לייבע איז אַ גוטמוטיקער מענטש. ער שטאַמט פון אַ גרויסער פאַמיליע ישובניקעס, אַלע יאָרן איז ער געווען אַ קרעטשמער. קיין גיבור איז ער קיינמאָל ניט געווען און, ווי זיין פאָטער ישראל מאַקאַריטשער, שרענגט ער איין אויף דער עלטער, ווערט קלענער און קלענער. אַלע האָבן אים ליב געהאַט: — אַ מענטש מיט אַ גוט האַרץ, — פלעגט מען אויף אים זאָגן.

איך געדענק אים ווי אַ שטיקל פילאָזאָף. אַמאָל, ווען איך פלעג אַריינפאַלן צו זיי אין קרעטשמע צוגאַסט, פלעגט ער ליב האָבן מיר דערציילן וועגן די פויערים, זייער אָרעמקייט. ער פלעגט מיר אָנווייזן אויף זייער הילוך, זייערע צרות פונם בראָנפן וואָס ער אַליין האָט זיי פאַרקויפט, און זיך ווענדן צו מיר: — זעסט, אָט דער גוי האָט אַ טייערע נשמה, אַ גרויס האַרץ. און אַז לייבע איז געווען אויפגעלייגט האָט ער גאָר אָנגעהויבן דערציילן אַ לעבנס-געשיכטע פון אַ פאַסטוך, וועמען ער האָט גוט געקענט, אָדער וועגן אַ האָלץ העקער אין וואַלד, וועגן זייער אָרעמקייט, זייער געצאָלטס — אַ שטיקל טרוקן ברויט, און אָנווייזן: — זע, ווי זיי וואַלגערן זיך נעבעך, אויפן דיל מיטן האַרטן פּאַק צוקאָפּנס. זייערע איינציקע האָפענונג איז — דער זומער זאָל שוין קומען, זיי זאָלן קאָנען שלאָפן אויף היי אָדער אויפן פרייען פעלד נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט. — האָט עמעצער פון די פויערים עפּעס צוגענומען — אָדער ניט

באַצאָלט אין קרעטשמע, האָט לייבע אויף אַ פילאָזאָפישן אופן געזאָגט: „זיי זיינען מלאכים וואָס זיי נעמען ניט מער״, און געטענהט אַז זיי גנבענען ניט, נאָר זיי נעמען, ווייל זיי פעלט פשוט צום לעבן. ער איז געווען דער היפוך פון מיין שוועסטער, וועלכע פלעגט זיך שטאַרק ערגערן און ניט זשאַלעווען זיי אַ קללה. שפעטער צו, ווען איך בין געוואָרן דער אמתער גרויסשטאָטישער, אַז איך פלעג אַריינפאַלן צו זיי צו גאַסט, פלעגן זיי זיך בעטן איך זאָל קומען אָפט צו זיי אין קרעטשמע, אָפעסן צו זאַט. דער גוטער לייבע פלעגט מיט מיר איינטענהן: — אַרטשע, מיר וועלן דיך שטעלן אויף די פיס.

מילא, ניט אַלע מאָל בין איך געלאָפן אָפכאַפן דעם אָטעם ביי זיי, אָבער אַז שוין געקומען, האָב איך שוין ניט געדאַרפט מ׳זאָל מיר דערציילן מעשיות וועגן די פויערים און זייער אָרעמען לעבן, איך האָב זיך שוין אַליין מטריח געווען אַריינטענהן מיט יעדן פון זיי ווי געהעריק. מיין שוועסטער פלעגט זיך טאַקע חידושן וואָס פויערים האַלטן אין איין נאָכפרעגן זיך אויף מיר שוין פיל שפעטער נאָך מיין אַוועקפאָרן.

איך געדענק אין שטעטל דעם דאָקטער, די אַקושערקע, דעם לערער און די לערערין, דעם אַפטייקער, דעם דענטיסט. יעדערער אַ בן־יחיד אין זיין פאַך, זיי זיינען געגאַנגען צו גאַסט איינער צום צווייטן און דער דענטיסט פאַליי איז געגאַנגען צו אַלעמען צוגאַסט ווייל זיין קאַבינעט „זאָל מען ניט זען און ניט הערן, אַריינצוגיין אַהין״, דאָס הייסט, ער האָט קיין פאַציענטן ניט געהאַט. אַז מ׳האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין שטענדיק רחמנותדיקן פנים פלעגט מען דערציילן אַז „איינמאָל האָט ער אין מינסק צופעליק איינגעהאַנדלט אַ פאָר שיך מיט קאַלאָשן, די שיך זיינען געווען צו קליין, דריקט עס אים נעבעך זינט דאַן, אַזש זיין פנים האָט זיך געביטן פון ווייטיק. צערייסן זיך די ענגע שיך בלייבן די קאַלאָשן גאַנץ, מוז ער דאָך זען אַז די נייע שיך זאָלן פאַסן צו די קאַלאָשן. אַזוי גייט עס שוין אָן עטלעכע יאָר מיט די ענגע שיך און קאַלאָשן״. אַז איך פלעג אַמאָל קומען צוגאַסט פלעגן מיך אָט די אינטעליגענטן פון שטעטל איינלאַדן איך זאָל קומען צו זיי, דערציילן עפעס פון קיעוו, אָדעס און אַנדערע ווייטע שטעט.

אַזוי איז אָנגעגאַנגען דאָס לעבן פון דער זייט רעלסן. אויף דער צווייטער זייט רעלסן, וואו פאָליאַקאָוו, דער באַלעבאָס פון דער זעגמיל האָט געוואוינט אין זיין גרויסן, רייכן הויז, איז אָנגעגאַנגען גאָר אַן אַנדער לעבן. דאָס שטעטל האָט גערעדט מיט קנאה וועגן דעם פריצישן הויז, מיט די באַדינער און דינסטן, און אייגענעם דאָקטאָר פון

מינסק, אַ פראַנצויזישן לערער פאַר די קינדער און דער שטענדיקער פריילעכער סביבה, פון פאַרוואַלטער, אינזשינירן, און באַאַמטע. מען פלעגט דערציילן וועגן רייכע בעלער פאַר די געסט פון מינסק, אפילו דער גובערנאַטאָר אַליין, האָט מען געזאָגט, איז אַמאָל געקומען צוגאַסט צו פאָליאַקאָוון. מ׳האָט דערציילט אַ סך וועגן זיין רייכקייט און נאָך מער וועגן זיין אייזערנער האַנט, אַז ער האַלט אַלעמען פאַרן קאָפ און אַז ער באַהאַנדלט מענטשן ווי הינט.

אָט איז שוין די סטאַנציע מיט די באַקאַנטע הייזער: וויינשטיינס, קאָפילאָוויטשעס און לאַנדויס; אָט איז דער ראָג וואו די באַקאַליינע קראָם איז געווען; די שול און די שטוב וואו דער רב האָט געוואוינט. די הייזער זיינען, דוכט זיך, קלענער געוואָרן, דערפאַר אָבער דאָס רוישן פון דער ליעסאָפילניע הערט זיך שטאַרקער, מענטשן שטייגן אַרונטער. מ׳רעדט וועגן וואַלד, וועגן געהילץ.

איך לאָז זיך איבער דעם ניט־געטראָטענעם שניי צו מיין שוועסטערס קרעטשמע הויז, וואָס זעט זיך פון סטאַנציע. טיר און לאָדן זיינען נאָך צוגעמאַכט. איין איינציקע בהמה, שוואַרץ און ווייס, שטייט לעבן שטאַל און קוקט מיך אָן, אויפן הויף שטייט אַן אַלטער צעבראָכענער וואָגן מיט די האַלאַבליעס אין דער הויך, די רעדער פאַרשאָטן מיט שניי; אַ הערינג־פעסל פול מיט שניי — סימנים פון אַמאָליקע „גרויסע געשעפטן” אין קרעטשמע. איך דערקען די שכנישע שטיבלעך אַרום, עס פעלט בלויז די שוסטער־שילד מיטן משונהדיקן שוך, וואָס איז געהאַנגען ביי חיים לאַטוטניק אויפן שטיבל אין מיין שוועסטערס הויף. דערפאַר דעם צירולניקס שילד, מיט אַ מענטש וואָס מ׳האַלט אין איין שערן, הענגט נאָך ווי אַמאָל.

דער גאַניק סקריפעט אונטער מיינע פיס. איך קלאַפ אָן, אָבער איך וואַרט ניט און טו אַן עפן די טיר, אָט ווי אין אַ קרעטשמע, אַן אָפענער הויז. מיין שוואָגער לייבע האַלט אין פאַנאַנדערבלאָזן דעם סאַמאָוואַר מיט אַ כאָליעווע פון אַ שטיוול. אַז ער דערזעט דעם „גאַסט פון אַמעריקע” ליגט שוין דער שטיוול אויפן דיל און, מיט אַ התפעלותדיקן אויסגעשריי, רופט ער אויפן קול: „ריווע! ריווע! דער גאַסט איז דאָ!” אַז איך קום האָבן זיי שוין געוואוסט, מ׳האָט זיי געשריבן פון מינסק.

דורך די שיטערע לאָדן־שפאַלטן שפאַרט זיך דער טאָג אין שטוב אַריין. מיין שוועסטער אין מולטענעם שלאָף־העמד גייט אַרונטער פון בעט און איך טראַכט וועגן איר ענלעכקייט צו דער מאַמע. שוועסטער און

שוואָגער האָבן זיך שטאַרק געענדערט. די עלטער ליגט שוין אויף זייערע פליצעס. לייבע שטרעקט אויס אַ האַנט, מיין שוועסטער כאַפט זיך קושן, זי לאַכט און וויינט פאַר פרייד.

אין קרעטשמע איז פוסט. לייבע זאָגט שטיל: — עס איז שוין ניט דאָס אַמאָליקע שפע־הויז, ווער דאַרף אַ קרעטשמע, ווער דאַרף? ס'איז דאָך אַ סאָוועטישע סיסטעם. ער שמייכלט, און גיט צו: אויפגעגעבן די קרעטשמע. מיר האָבן אַזוי פיל וועלדער אַרום, מיט אַ זעגמיל, מיט פאַניר. אונדזער הענעך איז אַ פאַרוואַלטער און איך בין אונטער הענעכס האַנט. איך בין אַ מבין אויף וואַלד, געהילץ, טאָ ווער דאַרף האָבן אַ קרעטשמע? — און זיין פנים שמייכלט.

דער סאַמאָוואַר זידט. מיין שוועסטער פרעגט זיך נאָך אויף מיין משפחה אין אַמעריקע, דערלאַנגט צום טיש דעם היימישן שוואַרצן ברויט, מילך און פוטער, קלייבט זיך דערלאַנגען הערינג מיט קאַרטאָפל, און האַלט אין איין דאַנקען גאָט וואָס זי זעט מיך. — יינגער געוואָרן! שענער געוואָרן! — פרייט זי זיך מיט מיר. די שפענער, דאָס האָלץ אין אויוון צעפלאַקערן זיך, עס ווערט וואַרעם און היימיש אין דער אַלטער היים.

מיין שוואָגער איילט זיך: אַ צוג מיט ברעטער דאַרף באַלד אָפגיין קיין מינסק. ער גייט אַוועק און זאָגט צו ברענגען הענעכן שפעטער.

מיין שוועסטער זיצט קעגנאיבער מיר. ווידער זע איך אין איר מיין מאַמען. ווען איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע איז מיין מוטער געווען אין זעלבן עלטער וואָס מיין שוועסטער איצט. ריוועס לשון מאַכט איר ענלעך צו דער מאַמען מיט אַלע פיטשעווקעס. זי רעדט מיט גאָט און האָט שטאַרק מורא אַז „גויים וועלן זיך ניט ביטן"... אַז איך פרעג איר וואָס ערגערט זי זיך אַזוי, ענטפערט זי: — וואָס מיינסטו, מיין ברודערל, ערגערן זיך? אַלע קינדער קאָמוניסטן און דער אַלטער מיינער שמייעט, דרייט נאָך מער פון זיי אַלעמען. ער האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפ אַז מ'וועט אים אויסקלייבן אין די סאָוועטן. אָסור מיר, אויב איך וועל שטימען פאַר אַזאַ לאָ־יוצלח. — זי לאַכט גוטמוטיק, ווי זי מיינט עס בלויז אין שפאַס. מיין מאַמעס שמייכל ליגט איר אויף די ליפן.

מיין שוואָגער האָט דערווייל פאַרשפרייט איבערן שטעטל די נייעס וועגן דעם גאַסט פון אַמעריקע. באַלד איז געקומען מיין פלימעניק הענעך, אויפן אויסזען אַ וואַלד־סוחר. ער וואַרפט זיך מיר אויפן האַלדז. ער פאַרזיכערט מיך, אַז ער האָט מיך גלייך דערקענט. איך אים געדענק ווי אַ קליין, דאַר יינגל, מיט זומער־שפרינקלעך, ווי זיין טאַטע,

איצט אָטעמט פון אים די פרישע לופט פון וואַלד און פעלד, וואו ער פאַרברענגט גאַנצע טעג אַרום דעם געהילץ. ער נעמט אַרונטער זיין לעדערנעם בגד און בלייבט אין אַ טאָלסטאָוועקע מיט הויכע שטיוול. באַלד לויפט ער ברענגען זיין ווייב און קינד, און מיין שוועסטער באַמערקט: — טייערע קינדער. — עס געדויערט ניט לאַנג און הענעך מיט זיין ווייב און קינד קומען: — „די גאַנצע פאַמיליע צוזאַמען”, — טוט ער אַ זאָג.

דאָס דאָרפישקייט ליגט זיין ווייבל אויפן פנים. זי איז ברונעט, שיין. זיין דריי יאָריק קינד האָט אַ געזונטן אויסזען. ווען הענעך הייבט אָן דערציילן וואָס זיי זיינען דורכגעגאַנגען אונטער דער דייטשער און פוילישער אָקופאַציע, זע איך אַז זיין ווייב האָט אויך געקעמפט און געהאָלפן פאַרטרייבן די אַריינדרינגער פון לאַנד.

הענעך איז ניט נאָר אַן אָנגעשטעלטער אין דער זעגמיל, ער איז אויך דער אָנפירער פון דער פייערלעשער־קאָמאַנדע און איז אין סאָוועט פון שטעטל. פון קאָמסאָמאָל איז ער אַריין אין דער פאַרטיי, איז ערשט דורכגעגאַנגען די פאַרטיי־רייניקונג.

מענטשן האַלטן אין קומען. וויינשטיין מיט דער ברייטער באָרד פרעגט מיך צו האָב איך געזען זיינע טעכטער אין אַמעריקע. איך גיב אים אָפ אַ גערוס פון זיי. דער רב פון שטעטל וויל וויסן, ווי גייט עס עפעס מיט יידישקייט אין אַמעריקע. איך קען דעם רב נאָך פון יענע צייטן ווען ער איז נאָר וואָס געהאַט געקומען פון סלוצק, געווען אַ גוטער מגיד. אַ משכיל אַ ייד, איז אָנגעשטאָפט מיט תורה, — פלעגט מען אויף אים זאָגן. ווי ער איז דאָס אַלט געוואָרן! זיין בערדל, אַמאָל איז עס געוואַקסן אויף גאָטס באַראָט, איצט, אויף דער עלטער, איז עס אונטערגעשאָרן, צוגעפוצט. ער איז צופרידן מיט זיין קהילה, ניט צו אָרים און אוודאי ניט רייך. ער איז אויך צופרידן פון דער יוגנט. אמת, זיי קומען ניט אין שול דאַוונען, אָבער זיי קומען אַהין אויף לעקציעס, פאַרזאַמלונגען, און די שול קוקט אויס גאָר לעבעדיקער. ער גיט דערביי צו: — „דאָס שטערט ניט, חלילה, די יידן צו דאַוונען אויפן אַלטן שטייגער”. — ער וויל מיך נאָך פרעגן בלויז נאָך איין פראַגע — צו רבנות איז אַ גוטע סחורה אין אַמעריקע?

ווייבער קומען פרעגן אויף קרובים אין אַמעריקע, קאַנאַדע און אַפילו אַרגענטינע. ביי זיי איז דאָס אַלץ איין אַמעריקע.

הענעך איז צופרידן מיט זיין פעטער פון אַמעריקע. ער פירט מיך ווייזן די זעגמיל, ער באַקענט מיך מיט די פאַרוואַלטער, מיטן פאַרטיי־

סעקרעטאַר, מען ווייזט מיר די אַרבעט־פלענער אויף דעם יאָר, אפשר יאָרן, ווי דורכצופירן אַ בעסערע פראָדוקציע.

מ׳ווייזט מיר די געוועזענע פאָליאַקאָווס הייזער. איצט זיינען דאָרט אַ מעדיצינישער פונקט פאַר די אַרבעטער פון דער זעגמיל. אַ שפיטאָל פאַרן שטעטל און אומגעגנט, אַ זיבניאָריקע פאָלקס־שול. אין דער שול איז פאַראַן אַ לענין־ווינקל. ווענט זיינען באַהאַנגען מיט דיאַגראַמען, אַ וואַנט־צייטונג רעדאַקטירט פון קינדער, פאַר קינדער, בילדער, צייכענונגען, קאַריקאַטורן, פול מיט הומאָר, אין גייסט פון דער צייט.

מיר איז אויסגעקומען צו זיין אין סטאַרע דאָראָגע גראָד דעם אַכטן מערץ, צום פרויען־טאָג, וואָס ווערט אין סאָוועטן־פאַרבאַנד געפייערט לכבוד דער פרויען־באַפרייאונג.

הענעכס פרוי האָט גערעדט וועגן דעם אין הויז דעם גאַנצן טאָג און צוגערעדט מיין שוועסטער זי זאָל זיך אַ ביסל צופוצן פאַרן יום־טוב. ריווע האָט אָפגעשטויבט איר מאַנטל, דער שוואָגער האָט איר אויסגעבאָרגט זיינע שבתדיקע שטיוול בייצוקומען דעם טיפן שניי אין שטעטל, זי האָט אָנגעטאָן אַ גרינע וואָלענע פאַטשיילע אויפן קאָפ, מיט ביידע עקן פאַרוואָרפן אויף הינטן, גרייט צו גיין. מיר האָט זיך געדוכט, אַז זי איז יינגער געוואָרן. זי ווערט פרייליכער, קוקט צו לייבען פון אַ זייט און זאָגט: — „און דער אַלטער נאַר האָט געמיינט אַז די סאָוועטסקע מאַכט איז נאָר פאַר מאַנסביל”, — לאַכן מיר אַלע.

אין זאַל, וואו די פאַרזאַמלונג קומט פאָר, אויבנאָן אין פרעזידיום, שטייט אַ ווייבל אין אַ רויטן טיכל. אירע ציין זיינען היפשלעך גרויס, אונטער דער עלעקטרישער ליכט איז איר פנים צונטער רויט. מיט אירע קלוגע אויגן באַטראַכט זי דעם עולם. הענעך זאָגט מיר אונטער אַז חברטע פאַראַסיע, דאָס ווייבל אויף דער בינע, איז פריער געווען אַ פראָסטע אַרבעטערין. זי קומט פון מינסק און איז אין ראַיאָנעם פאַרטייקאָמיטעט.

פאַראַסיען פעלן ניט קיין ווערטער און קיין ענטוזיאַזם. זי רעדט מיט כמעט גאָר אַ נייער שפראַך, גאָר אַנדערש פון די פויערים אין מאַרק אַמאָל, אָדער אין קרעטשמע. די ווייס־רוסישע שפראַך קלינגט שיין, געשליפן. איך הער ווי זי דערמאָנט מיין נאָמען: „אַ קעמפער, נאָך אין די צאַרישע צייטן”. דער עולם קערט אויס די קעפ צו מיר, און אַפלאָדירט.

פאַראַסיעס רייד האָבן געגעבן דעם טאָן דער פייערונג. האָב איך טאַקע אין מיין באַגריסונג צו די פרויען, דערציילט אַז אין די פרייע

לענדער, ענגלאַנד, אַמעריקע, פראַנקרייך און אַנדערע לענדער, מוזן די פּרויען נאָך אַ סך קעמפן, בּיז זיי וועלן דערגרייכן די זעלבּע מדרגה ווי די סאָוועטישע פּרוי.

נאָך מיר רעדט „טאַנקאַ מאַלענקאַיאַ" — די קליינע טאַניע. זי בּרענט אַ וועלט. זי וויל ניט און קען ניט פאַרשטיין די נאַרישקייט פון האַלטן די פּרוי אין שקלאַפעריי. צו מיר ווענדט זי זיך איך זאָל איבּערגעבּן אין אויסלאַנד וואָס די סאָוועטישע פּרויען טראַכטן, און אַז זיי זיינען שוין בּאמת פריי.

נאָך דער פאַרזאַמלונג רינגלען מיך אַרום יונגע חברה און פאַרשיטן מיך מיט פראַגן וועגן אַמעריקע. הענעך האָט מיך בּאַגלייט בּיז צום הויז. שוועסטער און שוואָגער זיינען ניט געשלאָפן, געוואַרט נאָך אַריינכאַפּן אַ וואָרט מיט מיר.

— זאָג מיר נאָר, בּרודערקע, פון וואַנען ווייסטו אַזוי גוט די ווייבּערישע פּאָלאָזשעניע? — פרעגט מיך מיין שוועסטער נאַאיוו און דער שוואָגער לאַכט, ווי אַ „סאָזנאַטעלנער" (בּאַוואוסטזיניקער) מענטש שוין.

פאַר מיין אַוועקפאָרן פון סטאַרע דאָראָגע קומען חברים מיך נעמען ווייזן די היים פאַר היימלאָזע קינדער, אַ מין שול פאַר איבּערדערציאונג, מיט אַרבּעט און לערע צו מאַכן זיי פאַר נוצלעכע בּירגער, פאַר זיך און פאַרן לאַנד.

מיר זיינען געפאָרן אַן ערך צען ווערסט דורך וואַלד, טיף אין שניי, בּיז מיר זיינען געקומען צו דער היים. דאָס איז אַן אַמאָליקער פּריצישער הויף, מיט שטאַלן פאַר פערד און בּהמות, מיט שפּייכלער פאַר תּבואה, נייע צוגעבּויטע הייזער פאַר די קינדער צום שלאָפן, קיכן צום עסן. דאָרט זיינען דאָ לערער, אויפפּאַסער, אייניקע אויפפּאַסער קומען שוין פון די עלטערע קינדער גופא, וועלכע אַרבּעטן ווי אמתע שלאָסער, סטאָליער, שוסטער און שניידער. אַ גאַנצע קאָלאָניע איינגעטיילט אין גרעסערע און קלענערע קינדער.

דער פאַרוואַלטער ווייזט מיר די שול, די צימערן וואו זיי שלאָפן, די ווערקשטאַטן וואו זיי אַרבּעטן. אויף די קינדערשע פּנימער זע איך סימנים פון דער הייסער בּרענענדיקער זון און פון פראָסטיקן, קאַלטן ווינטער.

דער פאַרוואַלטער ווייזט מיר אָן אויף וואַסילטשוקן, אַ פערצן יאָריק בּחורל מיט אַ צעשפּאָלטענער נאָז. ער האָט טיפע בּלויע אויגן, בּלאָנדע האָר מיט אַ לאָק אָן אַ זייט, וואָס האַלט אים אין איין קריכן אין די אויגן

און ער שאַרט אים אַלע מאָל אָפּ, ווי אַ בייסנדיקע פליג. ער אַרבעט אויף אַ דערפינדונג פון אַ שלאָס, וועלכן מ׳זאָל ניט קענען עפּענען...

— איידער מ׳האָט געבראַכט וואַסילטשוקן אַהער, — דערציילט מיר דער פּאַרוואַלטער, — האָט דאָס יינגל זיך פּאַרנומען מיט אויפבּרעכן שלעסער, איצט שניידט ער זיך אויף אַ גוטן שלאָסער.

דער פּאַרוואַלטער ווייזט מיר אויף אַ צווייטן יינגל, דעם עלף יאָריקן פעדקאַ קאַנאַרעיקאַ. זיין רעכטער אויער איז ווי אָפּגעשניטן מיט אַ מעסער סאַמע אויבן, זיינע באַקן־ביינער זיינען פּאַרשפּיצט, דער נאָז פּלאַטשיק, און ווען ער שטייט נאָך מיטן פּנים איינגעשפּאַרט אין פראָסטיקן פענצטער אַריין מאַכט עס זיין נאָז נאָך פיל בּרייטער, פּלאַטשיקער.

— דאָס ציט אים צום דרויסן, — זאָגט מיר שטילערהייט דער פּאַרוואַלטער.—און אַז ער פילט זיך גוט ווערט פעדקאַ דער אמתער פויגל, ער צעזינגט זיך מיט טרעלן פון אַ קאַנאַריקל און מאַכט נאָך אַלע פייגל אין וואַלד.

וועגן פעדקען דערציילט מען אַז ער פלעגט זיך ספּעציאַליזירן אין אויסשניידן מיט אַ ראַזיר־מעסערל לעכער אין ווייבערישע קאַראַקולנע מאַנטלען, און אַז איינע פון יענע ווייבער האָט עס פון כעס אים אָפּגעביסן דעם אויער.

יעדער קינד אין דער שול־היים האָט אַ געשיכטע הינטער זיך. אָפּגעפרוירענע פיס, הענט און אויערן זיינען ביי זיי געוויינלעכע זאַכן. צעשפּאָלטענע קעפּ, אויסגעשלאָגענע ציין זיינען אויך ניט קיין זעלטענע דערשיינונג. די וואַנדער־צייכנס אויף זייערע פּנימער גיבן זיי צו אַ מין חן אין זייערע אייגענע אויגן. זייערע פיזישע פעלערן זיינען ווי מעדאַלן ביי בּראַווע סאָלדאַטן נאָך אַ מלחמה.

אין אָוונט האָב איך זיך אָפּגעזעגנט מיט משפּחה און זיך געלאָזט קיין באָבּרויסק, דעם וויגעלע פון מיין לעבן.

מיין היים-שטאָט באָבּרויסק

איך דערנענטער זיך מיט דער באַן צו דער סטאַנציע באָבּרויסק. זכרונות שטויסן זיך אין מיינע געדאַנקען. עס קומט מיר אויפן זינען וואָס טאַטע־מאַמע האָבן מיר לאַנג צוריק דערציילט אַז ווען איך בין אַלט געווען צוויי יאָר, האָב איך געטופּעט מיט די פיסלעך אין גאַס

און וויינענדיק געפאָדערט מ'זאָל מיר דערלאַנגען דאָס מענטשעלע פון דער פאַזשאַרנע דאָרט אין דער הויך. די שפעטערדיקע פאַסירונגען אין מיין לעבן זיינען שוין ביי מיר איינגעוואָרצלט אין זכרון און ברענגען מיך צו מיינע היימישע יאָרן. אַ לעבן אָפגעלעבט, אין שטעט און שטעטלעך אויסגעפאָרן און אַפילו גאָר וויכטיקע פאַסירונגען האָבן ניט געוואַגט פאַרנעמען יענעם ווינקל פון מיין קינדהייט. דוכט זיך, וואָס אַזוינס איז דאָ צו געדענקען? דאָס פיצעלע שטיבל אונדזערס?

— יאָ, — הער איך אַ שטימע אין זיך, — טאַקע דאָס שטיבעלע מיטן משונהדיקן אויוון און ליעזשאַנקע, מיטן ליימיקן שמוציקן דיל אַ גאַנצע וואָך. בלויז פרייטיק האָט אויף דעם דיל געבראַכט געלע ליים און שבתדיק געמאַכט דאָס הויז. דער ריח פון קאַטוך טאָג און נאַכט האָט געוואָרגן אין האַלדז, סיידן אַז מ'האָט געעפנט די טיר אַריינצולאָזן פרישע לופט. און ווייל קיין ברויט איז קיינמאָל ניט געווען צו זאַט, האָט די חלה פון שאַטן־מעל פרייטיק געבראַכט דעם בעסטן טאָג פון דער וואָך. ווייל מיר האָבן אין די וואָכעדיקע טעג קיין געקעכץ ניט געהאַט, האָט די שבתדיקע ציקאָריע מיט געבריטער מילך, דער טשאָלנט נאָכן דאַוונען אין שול געהאַט אַלע טעמים.

איך בין, חלילה, קיינמאָל ניט געווען קיין פרעסער, אָבער די טעמים פון די שבתדיקע פוטער־קוכנס געטונקט אין ציקאָריע, ראש־השנהדיקע ווייטרויבן, קרעפלעך ערב יום־כיפור, הון, קיטקעס, שמחת תורה לעקעך, גענדזענע גריוון, פסחדיקע האַלקעס קומען מיר אַנטקעגן. פון וואַנען נעמען זיי זיך? מסתמא טראָג איך זיי אין זיך. איך בין גאָר קיין דאַוונער ניט געווען, פונדעסטוועגן פיל איך די רצועות פון די תפילין אויף מיין לינקן אָרעם, איך הער די ניגונים פון תפילות און דאָס געזאַנג פון כל־נדרי אין מיין גאַנצן געביין.

ווי אָט ערשט וואָלט עס פאַסירט, זע איך ווי מיינע עלטערן זיינען געבליבן אויף דער סטאַנציע ווען איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, ווי איך האָב געקוקט אויף זיי דורכן פענצטער פון וואַגאָן און זיי פאַרזיכערט אַז מיר וועלן זיך נאָך ווידער זען. איך זע זיי פאַרהאַוועטע, וואָכעדיקע און אויך שבתדיקע, אין אַ פרייטיק צונאַכט. מיין שיינע מאַמע מיטן זיידענעם טיכל אויפן קאָפ, די ברעגן פאַרשאַרט הינטער די אויערן. אויף איר פנים רוט די שכינה, מיטאַמאָל איז זי געוואָרן יינגער אפשר אויף צען יאָר. איך זע מיין טאַטן ערשט פון שול געקומען, די שבתדיקע וועטשערע וואַרט שוין אויפן טיש, ער טראָגט דעם שוואַרצן סורדוט, וואָס איז אים שטענדיק טייער ווי

אַ נייער בגד, אַ פּאַפּירענעם קראַגן מיט ווייסע, פּאַפּירענע מאַנזשעטן, וועלכע שטעקן אַרויס צופיל פון די אַרבל און דער טאַטע האַלט זיי אין איין אויפהייבן, זיי אונטערשטעקן, בלויז אַ סימן פון זיי ווייזן. אום שבת פילט זיך באַשיימפּערלעך דער שלום בית צווישן טאַטן מיט דער מאַמען, עס דוכט זיך אַז אום שבת געפעלן זיי זיך בעסער איינער דעם אַנדערן ווי אין די וואָכעדיקע טעג. וואָך און שבת ווי אַ צווילינג שטייט מיר פאַר די אויגן. די טיפע בלאָטעס מיט רעגן און קעלט, די שנייען און פרעסט, און די סעדער מיט ריחות און בלומען אויפן ברייטן פּאָליגאָן. היינט די וועלדער אַרום שטאָט! אַזוינע ווייכע, קילע, אַ מחיה געווען צו וואַנדערן אין זיי שבת נאָכמיטאָג.

דער געדאַנק אַז עס ניטאָ וואוהין צו איילן זיך, די עלטערן זיינען שוין ניט צווישן די לעבעדיקע, שוועסטער און ברידער צעזייט, איז מיר טאַקע ווי אַ שאָטן אויף דער נשמה און פאַרשטערט דעם יום־טוב פון קומען אין דער היים־שטאָט.

באָברויסק רופט מען דעם גרויסן וואָקזאַל; דער צווייטער, קלענערער וואָקזאַל הייסט „בערעזינאַ”, טאַקע אויפן טייך בערעזינאַ. דאָרט האָבן זיך יאַטן אַמאָל געשיפלט און זיך געסודעט וועגן סטרייקס, און געטרוימט וועגן אַראָפּוואַרפן ניקאָלאַיען. פון באָברויסקער סטאַנציע איז מען געפאָרן קיין מינסק, פון דער סטאַנציע בערעזינא פלעגט מען פאָרן צום „יוג”. יוג האָט געמיינט קיעוו, יעקאַטערינאָסלאַוו און אָדעס, וואו ס'האָט געצויגן אַממערסטן.

איך פאָר פון גרויסן וואָקזאַל צום קליינעם, פון וואַנען עס וועט מיר זיין נענטער צו דער שטאָט. פון איין זייט רעלסן ליגט דער פערעסיפ געגנט, פון דער צווייטער זייט דער שאָסיי, וואָס לויפט דורכן שטאָט, אַזש צום קרעפּאָסט צו, און דער פּאָליגאָן צווישן, ווי אַ מחיצה צווישן שטאָט און טייך. איך קלייב גראָד אויס אַ דראָזשקע און ניט קיין שליטל, ווייל איך שטעל זיך פאָר, אַז אין אַן אָדליגע איז דער וועג מיטן שאָסיי צום שטאָט צו אין הוילע פּליכעס. דער איזוואָשטשיק, ניט קיין נאָר אַ ייד, פאַרשטייט גלייך מיין פּראַקטישקייט, פרעגט ער מיך: פון וואַנען ווייסט איר אונדזערע וועגן? ווען ער דערוויסט זיך אַז איך בין אַ געבוירענער באָברויסקער, באַטראַכט ער מיך פונעם קאָפּ ביז די פיס, אים איז אויפפאַלנד מיין אויסלענדישער טשעמאָדאַן, איך זע אויס אַן אַמעריקאַנער, האַלט ער מיך אין איין פרעגן ווער איך בין. דערהערט אַז איך בין יחיאל אייזיק דעם מלמדס זון, דערפרייט ער זיך און דערמאָנט מיך שוין אַפילו מיין זיידן, משה איציע דעם

בעל־עגלה און טוט אַ זאָג: אַ שיינער ייד געווען, געהאַט אַ שטאָט אין מזרח וואַנט לעבן אָרע דעם בויער אין דער בויערישער שול. זיך אַליין שטעלט ער פּאָר — אליקום דעם איזוואָשטשיקס זון, די צווייענדיקע גרויסע הויז לעבן דער בויערישער שול, — שטרייכט ער אונטער.

מיר קומט אויפן געדאַנק זיין פאָטער. אַ ייד מיט אַ גרויען קאָפּ האָר, צעפּאַטלט, געווען אויסערגעוויינלעך געוויקסיק, און מ׳פלעגט זאָגן אויף אים אַז זיין פערדל ווייסט שוין אַליין וואו זוסע דער שענקער וואוינט. אום שמחת תורה פלעגט ער שיכורערהייט גיין פון שטוב צו שטוב מיט נאָך יידן פון דער בויערישער שול, זיך ריען אין די טעפּ פון די שכנים, אין די געקעכצן, זוכן צימעס־פלייש און פאָדערן הינערשע לעבערלעך און פּופּיקלעך. אַז איך דערצייל אליקומס זון וואָס מיר איז געקומען אויפן זינען, לאַכן מיר שויןביידע זייער האַרציק. ער ווערט מיטאַמאָל אויפגעלייגט, חכמעט זיך, און זיין פערדל, ווי להבדיל אַ מענטש, דערפילט אַז דער באַלעבאָס איז אויפגעלייגט, שמייסט אים ניט, שפּאַנט עם געלאָסן און הערט זיך אַפּנים איין צו אונדזער געשפּרעך. ער געדענקט מיך נאָך אַלס קינד, און ער הייבט אָן דערציילן וועגן דער סלאָבאָדע אַמאָל און היינט, ווי פון סידור אַרויס. איך דערוויס זיך פון אים אַז אויף דער עלטער איז מיין טאַטע געוואָרן אַ שמש טאַקע אין זייער בויערישער שול און האָט געוואוינט אין דעם קליינעם שטיבעלע צוגעבויט צו דער שול. — דאָרטן טאַקע, נעבעך, געשטאָרבן, — גיט ער צו. שוין גאָר אויפן סוף נעמט ער מיר דערציילן וועגן דער סאָוועטישער אָרדענונג. — מיינע קינדער וועלן שוין נישט שלעפּן זיך מיטן פערד און וועגל, ווי איך האָב זיך געפירט דעם גאַנצן לעבן מיטן טאַטנס ירושה, מיטן שפּאַן. מיינע קינדער שטודירן שוין אין מינסק, — **זאָגט ער מיט שטאָלץ.**

משהקע זארכין, מיין עלטערער שוועסטערס זון, און זיין ווייב, צו וועמען איך בין פאַרפאָרן, זיינען צופרידן מיטן פעטער פון אַמעריקע. איך דענק ניט צו פאַרבלייבן אין זייער קליינער דירה און משהקע נעמט זיך גלייך מיך באַזאָרגן מיט אַ האָטעל. „מיר איז זייער גוט זינט נאָך דער רעוואָלוציע", — דערציילט מיר מיין פּלימעניק. ער איז אַ בוכהאַלטער ביי דעם סאָוועט. איך דערוויס זיך פון אים, אַז אין גרעסטן מויער אין שטאָט געפינען זיך איצט די אָרטיקע רעגירונגס־אַנשטאַלטן. ער דערציילט מיר וועגן אַ סך פאַרבעסערונגען אין שטאָט און, גיט צו: — ווי אין מאָסקווע, מינסק און מסתמא איבערן גאַנצן לאַנד אַזוי.

ביים פֿרישטיק דערוויס איך זיך וועגן פֿיל מענטשן, וועמען איך האָב אין זינען געהאַט צו באַזוכן: דעם העברעאישן לערער לוואָוויטש, וועלכער איז איצט אַ לערער אין אַ זיבניאָריקער שול; וועגן הערשל יאָכוויד, נאָכקעס ברודער, וועגן אָרע דעם הויכן און אָרע „גזלן" און אַנדערע. מיין פלימעניק איילט זיך צו דער אַרבעט וועלכע ער האָט איבערגעריסן צוליב מיין קומען און איך לאָז זיך אַרויס זען מיין היים־שטאָט.

איך דערקען יעדע הויז אַרום. עס איז ווינטער, די שנייאיקע פֿייכטקייט וואָס שמעלצט זיך איז אַן אָנזאָג פֿון אָנקומענדיקן פֿרילינג. באַלעגאָלעס מיט לאַנגע וועגענער שטייען אין די רייען. אויפֿן ראָג שטייען איזוואָשטשיקעס אין אַ רעדל, וואַרטן טאָמער וועט אימיצער רופֿן פֿאָרן. פֿון ביידע זייטן גאַס זיינען קלייטן. די אַמאָליקע פֿאָך־שילדן פֿון שניידער, מאָדיסטן, שערער הענגען נאָך. אָט איז האַלאָ־דעצעס מויער, אַמאָל געווען אַ מאַנופֿאַקטור־געשעפֿט. ווייטער אַ ביסל לינקס צו איז דעם רב שניאורסאָנס גרויסע הויז. דוכט זיך אַ סך עלטער געוואָרן דאָס הויז, עפעס ניט אַזוי גרויס ווי אַמאָל. פֿון ווייטנס זעט זיך די קאָנדיטערסקע, וואו חברה יאַטן פֿלעגן אין אַ יום־טובדיקער שטימונג קויפֿן פיראָזשנעס, דריי קאָפיקעס אַ שטיק.

איך וואָלט שווערן איך דערקען אַ סך מענטשן, אַזעלכע היימישע פנימער. אַוודאי. אָט גייט מיר אַנטקעגן ירחמיאל פעטשורא, געוואוינט אַמאָל ביים פעטער מענדל נאַרקין אין הויף. סאַראַ באָרד ער האָט עס אָפגעשפאָרט! מיר דוכט איך זע צוויי ירחמיאלס, יענעם פֿון אַמאָל און דעם וואָס קומט מיר אַנטקעגן. איך דערמאָן זיך אָט דער ירחמיאל פעטשורא פֿלעגט ליב האָבן מיך פֿאַרטשעפען און זאָגן שפאַסיק: — אין קיעוו געווען, אין טורמעס געזעסן און די וועלט, אַרטשע, האָסטו ניט בעסער געמאַכט. — איך פֿלעג אים אויפֿן זעלבן שטייגער ענטפֿערן: — „וואַרט, מיר וועלן נאָך מאַכן אַ שענערע וועלט". אָט גלייך איך זיך איצט אויס מיט אים. ער איילט פֿאַרביי, אָבער ער באַמערקט מיין אַמעריקאַנעם הילוך, און וואַרפֿט אַ קוק. געפֿעלט מיר זיין קוק אויף מיר. איך בין זיך פשוט מחיה וואָס ער דערקענט מיך נישט גלייך און איך טו פלוצלונג אַ זאָג: רב ירחמיאל! אַז דער ייד טוט זיך אַ קער אויס צו מיר — וואָס מיינט איר רב ירחמיאל? מיר זיינען איצט „גראַזשדאַנעס", אַז ער באַטראַכט מיך בעסער, קוקט ער און קוקט און טוט אַ פראַל אַרויס: — זע נאָר, זע! אַרטשע

איז דאָך דאָ! ווי קומסטו אַהער? האָסט זיך דאָך געקליבן קיין אַמעריקע, טפו, וואָס רייד איך, געוואָלט? — כאַפּט ער זיך גלייך.

מיר איז אַזוי געפעלן זיין פאַרלוירנקייט, אַז איך האָב זיך צעלאַכט. ירחמיאל באַטראַכט מיך בעסער, כאַפּט זיך וואו ער האַלט מיט מיר אין דער וועלט: — וואַרט נאָר וואַרט, — שטעקט ער מיר אַריין אַ ברייטן שלום עליכם, — וואָס רייד איך, ביסט שוין צוריקגעקומען. וואָס דען? די גאַנצע וועלט וועט איצט קומען צו אונדז, ווי מיר זיינען פריער צו זיי געלאָפן, — לאַכט ירחמיאל גוטמוטיק און האַלט נאָך אַלץ מיין האַנט אין זיינער. — זע נאָר זע, האָסט דאָך געקראָגן אַ ווייבערישן פּנים אָן דיינע לאַנגע וואָנצעס, — דוקעט ער מיך. באַלד פאַרכאַפּט ער זיך למאי ער האָט מיך פאַרגליכן צו ווייבער — ב׳מיין, אַן אמתער אַקטיאָר, אָן די וואָנצעס.

מיר צערעדן זיך וועגן דער איצטיקער לאַגע:

— וואָס איז שייך בעסער? עסט מען ניט אַלע טאָג קיין געגנזענע גריוון, און קיין כרעמזלעך אויך ניט, אָבער איך מאַך זיך מיין פּשוטן חשבון, אַז אין צען יאָר צייט איז אַזוי פיל בעסער געוואָרן, היינט וואָס וועט שוין זיין אין אַ צען יאָר שפּעטער? — ביי ירחמיאל פּעטשורא צעשפּילט זיך דעם טאַטנס „נחת פון קינדער״: — „מילא מיר, ווי מיר, אָבער אונדזערע קינדער! אַי, וועט זיי זיין גוט! געדענקסטו, אַרטשע, מיין מאָטעלע? וואָס מיינסטו איז ער איצטער? ער איז אַ גאַנצער מאַכער, אַן אינזשינער אין מאָסקווע. אַניט שטייט ער איין אויף איין אָרט? רק מ׳האַלט אים אין איין שיקן, פאָרט אויף קאַזיאָנני שטשאָט. און גיטעלע, די ממזרת, געדענקסטו? זי איז דאָך שוין אַ דאָקטאָר אין מינסקער שפּיטאָל. — ירחמיאל לאַכט גוטמוטיק, מיט געשמאַק און אמתער הנאה. ער לאַדט מיך איין כאָטש אויף איין וועטשערע „מיט אַן אמתן ביטערן טראָפּן״, גיט ער צו מיט אַ קוועטש מיטן אויגל. איך דאַנק אים און מיר געזעגענען זיך. נאָך אַ פּאָר ענלעכע באַגעגענישן מיט אַמאָליקע שכנים, און באָברויסק דערוויסט זיך, אַז איך בין ערשט געקומען פון אַמעריקע.

נאָך די אַדרעסן וואָס מיין פלימעניק האָט מיר געגעבן עפן איך די ערשטע טיר ביי „אָרע גזלן״. ער האָט אויך געהייסן אהרן גאָרעליק, ווי מיין נאָמען, אָבער צוליב זיין געזעצטן אויסזען, מיטן שוואַרצן מורין פּנים, שוואַרצע ברענענדיקע אויגן, געדיכטע האָר, געדיכטע ברעמען און שוואַרצע וואָנצעלעך, האָבן אים יאַטן אַ נאָמען געגעבן — אַרע גזלן. ער איז מיר געווען מער ווי אַ חבר, ער פלעגט מיט מיר

טיילן גאָר אַ סך זאַכן. איין מאָל פאַרטרויט ער מיר אַ סוד אַז ער האָט ליב געקראָגן אסתר די גרויסע. מיט איר אויסזען האָט אסתר געקענט זיין זיינע אַ שוועסטער. זי איז אויך געווען שוואַרץ, געזעצט, מיט אַ געזונטן אויסזען. זי איז געווען אַ גוטע נייטאָרין. זי איז אויסגעוואַקסן אַ יתומה, געוואוינט ביי אירע ברידער און אַלץ מורא געהאַט אַז זי עסט זיי אָפּ דעם קאָפּ. ארע איז געווען אַ בויגער פון „וויטשעסקעס" (סאָלדאַטסקע שטיוול) און פון אים פלעגט שטענדיק שמעקן דער דזיעגאַכץ, דערצו איז ער געווען אַ קליינער פאַרדינער. אסתר די גרויסע איז געווען פון די ערשטע אין מיין קרייזל און מיך געהאַלטן פאַר אַ נאָענטן חבר. איין מאָל פאַרטרויט זי מיר דעם גאַנצן אמת — ער איז אַ וואוילער יאַט, אָבער זיין מלאכה, זאָל מען באַהיט ווערן!

אין אַ צייט אַרום, נאָך מיין צווייטן אַרעסט, ווען איך בין צוריקגעקומען קיין באָברויסק פאַר נאַדזאָראָם, האָט שוין ארע גזלן געהאַט התונה געהאַט מיט אסתר דער גרויסער. ביידע פּראַקטישע מענטשן, האָבן זיי מסתמא באַשלאָסן אַז זי קען עפענען אַ מאַסטערסקאַיאַ, זי איז אַ גוטע מאָדיסטקע, און ער האָט געעפנט אַ קרעמל פון פּאַפּיראָסן און טאַבאַק, און קליניקייטן, ווי העפטן און בליישטיפטן. ביי אים אין קרעמל האָט מען שוין אויך געקענט קריגן שקאַרפּעטקעס, פּאַפּירענע קראַגנס און מאַנזשעטן, אַ שניפּס און שלייקעס. זייער איבערגעבנקייט צו דער באַוועגונג איז געווען זייער גרויס, האָט טאַקע ארע גזלנס קרעמל אונדז געדינט ווי אַ בירזשע. אין אַן עת צרה, אין צייט פון שווערע אַרעסטן פלעגט מען דאָרטן אָפּשטעלן ליטעראַטור און פּראָקלאַמאַציעס, איבערלאָזן פּאַראָלן און יאַטן פלעגן כלומרשט אַריין קויפן פּאַפּיראָסן און איבערגעבן וואו מ'האָט געדאַרפט. „דאָס קרעמעלע אויף דער בירזשע", אַזוי האָט געהייסן ארעס קרעמל. שפּעטער, פאַר מיין אָפּפאָרן קיין אַמעריקע אין 1913, האָט ארע שוין געהאַט אַ גרויס געשעפט אין סאַמע מאַרק, אסתר האָט שוין געהאַט אַ היבשן ווערקשטאַט מיט עטלעכע מיידלעך אַרבעטאָרינס. אייניקע מיידלעך פון דער באַוועגונג האָבן געהאַלטן אַז אסתר איז ווי אַלע באַלעבאָסטעס. מערסטע מיידלעך האָבן זי אָבער געשעצט און געזאָגט: הלוואי אַ סך אַזעלכע באַלעבאַטים. ביידנס געשעפטן זיינען געווען אויפן נאָמען גאַרעליק, האָט מען זיי טאַקע אָנגעהויבן רופן אויף זייער פירמע־נאָמען — גאַרעליקס קראָם, אָדער אסתר גאַרעליק די מאָדיסטין. יאַטן זיינען געקומען אָפּעסן אַ מאָלצייט, געליען ביי זיי אַ פּאָר רובל,

געבאָרגט אין קרעמל, און סיי ארע און סיי אסתר האָבן מיטן גאַנצן האַרצן געהאָלפן דער באַוועגונג.

שווער איבערצוגעבן די התפעלות פון ארען מיט אסתרן ווען איך האָב פלוצלונג געעפנט די טיר. אסתר איז געוואָרן עלטער, שווערער אַ ביסל, אויף איר אויבערשטער ליפ האָט זיך געזען אַ קליינער שאָטן פון וואָנצעלעך, וואָס האָבן זי געמאַכט אויסזען אַ ביסל מענעריש. מיט דער נאָדל און פינגערהוט אין האַנט, מיט אַן אָנגעפאַנגענעם קלייד אויפן טיש, האָט זיך מיר געדוכט, אַז אסתר גייט נאָך אַלץ יענע קלייד וואָס אַמאָל, ווען מיר האָבן איר געזאָגט אַ זיי געזונט פאַרן אָפפאָרן קיין אַמעריקע.

— סאַראַ גאַסט! סאַראַ טייערער גאַסט געקומען! — האָט אָרע אויסגערופן. זיינע שוואַרצע אויגן האָבן געפינקלט מיט חן, זיינע ווייסע ציין האָבן זיך אַרויסגעוויזן ווען ער האָט האַרציק געלאַכט פון פרייד, דערזעענדיק מיך. מיר האָבן זיך געהאַלטן פאַר די הענט, געלאַכט און גערעדט, גערעדט און געלאַכט. אין אונדזער געשפרעך האָט זיך אָפט דורכגעוואָרפן די באַמערקונג: פאָרט דערלעבט אַ פרייע רוסלאַנד!

עס עפנט זיך די טיר און ס׳פאַלן אַריין צוויי דערוואַקסענע בחורים, בוואַטסקע יאַטן, שווער ברעמעוודיקע, מיט קורץ געשוירענע פעך־שוואַרצע האָר, איינער עלטער פונעם צווייטן, אָבער מ׳זעט ברידער, פון איין טאַטע־מאַמע. איינער דערלאַנגט מיר די האַנט, — דער צווייטער; אין זייערע הענט פיל איך — שטאַרקע יונגען. באַלד פאַלט אויך אַריין די טאָכטער, — די מיטלסטע צווישן ביידע יאַטן, — זאָגט מיר אונטער די מאַמע. דאָס מיידל איז שלאַנק, שפראָצט מיט יוגנט.

— מ׳טאָר אין איר פנים ניט אַריינקוקן. אַ קראַסאַוויצע, — שעפטשעט מיר אסתר אַ סוד אין אויער.

(וועגן גאָרעליקס יאַטן האָב איך — שפעטער, אין דער צייט פון דער מלחמה, געלייענט אין די צייטונגען, זיי זיינען איצט צווישן די העלדן פון סאָוועטן־פאַרבאַנד).

אין אונדזערע געשפרעכן בלעטערן מיר דורך פערצן יאָר, איך וועגן מיינע דערפאַרונגען, זיי וועגן די אָקופאַציעס — ביי די דייטשן און ביי די פוילישע פאַנעס, און וועגן די צען יאָר פרידן אין לאַנד.

— סאַראַ נחת דאָס לעבן איז! — איז אָרע אויפגעלייגט. — אויס קרעמעלע. אונדזערע סאָוועטישע געשעפטן זיינען אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. ס׳איז אַ וועלט מיט וועלטעלעך. מיר ווי מיר, אָבער

די קינדער! — ווערן שוין די עלטערן ענטוזיאַסטיש, און אָרע דערציילט מיר וועגן זיין נייער מלאכה: ער איז אַ פאַרוואַלטער פון אַ גאַנצן קוואַרטאַל הייזער, אויף וועלכע ער גיט אַכטונג און איז אַ זייער ניצלעכער בירגער.

די באַלעגאָלעס, די שוסטער, די שניידער, האָבן זיך דערוואוסט אַז אָרטשע דער שוסטער, פון די ערשטע אין דער באָברויסקער באַוועגונג, איז אַ גאַסט אין שטאָט און, אויפן סמך פון דעם אַלעמען, זאָגט מען מיר אָן, אַז מ׳לאַדט מיך איין צום יום־טוב פון דער פאַריזער קאָמונע, וואָס וועט פאָרקומען אין האָלאָדעצעם מויער, וואו די קלובן זיינען.

דער עולם איז גרעסער ווי דער זאַל קען אַריינעמען. מ׳שטייט אויף די שפיץ פינגער, איינער קוקט אַריבער איבערן צווייטנס אַקסל. איך זיץ אין פרעזידיום, אויבן אָן און טראַכט ווי בעסער, ווי קירצער אַרויסברענגען וואָס איך וויל זאָגן. צווישן עולם מערק איך לוואָוויטשעס פנים. ער איז פאַרעלטערט געוואָרן. מיט זיין איין קלוג אויג קוקט ער אויף מיר אָנגעשטרענגט, און איך פיל זיך אַ ביסל שולדיק וואָס איך האָב זיך פריער מיט אים ניט געזען.

אָט זיצט הירשל יאָכוויד, נאָכקעס ברודער, און אָט איז טאַטע נאָכקע יאָכוויד אויך. איך הער די רעדנער און הער זיי ניט. דערינערונגען שפאַרן זיך אין קאָפ, קומען און קומען. מ׳רופט אויס מיין נאָמען. איך הער שבחים צו מיר, צו דער אַמאָליקער באַוועגונג, און עס גיט מיר צו ענטוזיאַזם, ווי מ׳וואָלט מיר צוגעטראָגן ווערטער — נעם און רייד! איך האָב זיך ווי אויף פליגל צעלאָזט, פון שטעטל צום שטאָט, שטעט וואו איך בין געווען, געגעבן אַ בילד פון מיין לעבן, צו די פעטשורעס — די באַלעגאָלעס און שוסטער, וואָס זיינען געזעסן אַנטקעגן, האָב איך גערעדט אויף מיין אַרבעטער־שטייגער. צייטנווייז האָב איך געפילט אַז מיך שטיקן טרערן. דער עולם האָט אַפּלאָדירט און געלאַכט.

לוואָוויטש האָט אַלעמען איבערגעוואַרט, מיך אַרומגעכאַפט: — דו גויאישער, יידישער חבר מיינער! — האָט ער עטלעכע מאָל איבערגעחזרט דאָס וואָרט „גויאישער חבר”. לוואָוויטש דערמאָנט מיך דעם גאָר אַמאָל, ווען איך בין געקומען פון קיעוו. ווען ער האָט זיך דעמאָלט דערוואוסט אַז איך בין אַ „איסקראָוועץ” האָט מיך אונטערגעקיבעצט אַז איך בין אַ „יידישער גוי”. איצט לאַדט ער מיך איין

איך זאָל קומען אין דער קינדער־שול, וואו ער איז לערער, צו זאָגן אַ פּאָר ווערטער צו די קינדער.

הערשל יאָכוויד, וועלכער איז געגאַנגען צוזאַמען מיט לוואָוויטשן און מיר, האָט געשוויגן, געלאָזט מיך פריער זיך דורכריידן מיט לוואָוויטשן, נאָכדעם האָט ער מיך פאַרבעטן צו אים אין הויז, וואו ער וואוינט נאָך מיט זיין מאַמען אין טאַטנס גרויסן הויז. אויף מאָרגן בין איך איינגעלאַדן געוואָרן אין „קרעפּאָסט” (פעסטונג) צו די רויט אַרמייער פייערן דעם יום טוב פון דער פאַריזער קאָמונע.

די „קרעפּאָסט” איז געווען אַ שטאָט פאַר זיך, מיט גרויסע געמויערטע קאַזאַרמעס, מיליטערישע שפּיטאָלן, מיט אָפּיצערסקע שיינע וואוינונגען, קלובן און קראָמען. די גאַסן זיינען געווען ברוקירט, עס זיינען דאָ געווען שיינע סעדער, בולוואַרן און קלויסטערס. אין די טויערן איז געשטאַנען אַ מיליטערישע וואַך. די טויערן האָבן זיך געעפנט און פאַרמאַכט אויף שווערע קייטן.

אין אָוונט, צו דער באַשטימטער צייט, ווען איך האָב באַדאַרפט גיין צום קרעפּאָסט, איז געקומען אַ רויט אַרמייער מיך נעמען אַהין. ער האָט געבראַכט פאַר מיר אַ פערד צום רייטן, איך זאָל פאָרן ביי זיין זייט, ווייל די אָדליגע אין דרויסן האָט ערטערווייז אויפן פּאָליגאָן געשאַפן טיפע גרובנס מיט וואַסער. איך האָב זיך אַליין אַ קיבעץ געטאָן אויפן קול, אַז מיר טיאָכקעט דאָס האַרץ דער פערד זאָל חלילה ניט אַרונטערלאָזן די אויערן און מיך אַריבערגליטשן איבער זיין קאָפּ. ס’איז אָבער געווען מיט חסד.

די גרויסע קאַזאַרמע איז יום טובדיק פאַרפּוצט און איז פול געפּאַקט. די פּנימער פון די יונגע רויטע אַרמייער זיינען צערויטלט פון וואַרעמקייט. מיין וועגווייזער פירט מיך צו צום לאַנגן טיש פון פּרעזידיום, פון וואַנען מ’וועט מסתמא באַלד אָנהויבן ריידן.

די וואַרעמע אויפנאַמע, אויף אַ דיסציפּלינירטן אויפן, ווי עס פּאַסט פאַר סאָלדאַטן, און דער פּלוצלונגער צעשפּילן זיך פון אַ מיליטערישן אָרקעסטער, האָט מיך איבערראַשט. אויף אַזאַ כבוד זיך נישט געריכט. שווער איבערצוגעבן אין ווערטער ווי איך האָב זיך דערפילט. מיר קומט אויפן געדאַנק ווי דער קאָנוואָי אַמאָל פלעגט מיך ברענגען אין מיין היים־שטאָט אַלס אַרעסטירטן, און איצט נעמט מען מיך אויף ווי אַ חשובן בירגער, מיט אַזאַ פּאַראַד! אָבער ווער האָט צייט צו טראַכטן ?

איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן אָט די מאָמענטן פון מיין לעבן, די וואַרעמקייט, דאָס אויסהערן מיך, דער פאַטשן בראַוואָ און דאָס וואַרפן מיך אין דער הויך ווי אַ פילקע פון געזונטע אַרמייאישע הענט און דאָס אַרויסבאַגלייטן מיך מיט מוזיק. דאָס איז געווען דער בעסטער שכר פאַר צולייגן אַ האַנט צו דער באַוועגונג פאַר בעסערע צוקונפטיקע צייטן.

איך בין איינגעשלאָפן זייער שפעט. אינדערפרי האָב איך באַזוכט וואָוויטשעס שול, וואו מ’האָט מיך געבעטן רעדן צו די פאַרזאַמלטע קינדער. איך האָב גערעדט און מ’האָט מיך געבעטן איך זאָל רעדן נאָך מער, דערהויפט דערציילן וועגן די אַמעריקאַנער שולן. עס האָבן געפרעגט גרויס און קליין. אין אַלע זייערע פראַגן האָט זיך געמערקט דער ווילן צו וויסן.

מיט געזאַנג פון סאָוועטישע לידער, קאַמפס־לידער פאַרענדיקט זיך דער שול־יום־טוב, צו וועלכן איך האָב ניט זוכה געווען אין מיינע קינדער־יאָרן.

נאָך אַ היימישער ליאַמע מיט חברים פאַרלאָז איך באָברויסק אויפן וועג קיין קיעוו, אָדעס, צום „יוג”, ווי אַמאָל.

ווידער אין קיעוו

די באַן קיין קיעוו איז אָנגעפאַקט מיט פאַסאַזשירן. עס פאָרן דעלעגאַטן מיט פאָרטפעלן, סטודענטן, פויערים פון קאָלכאָזן, פון אַלע זייטן ציט מען זיך צו דער אוקראַאינישער הויפט־שטאָט קיעוו. דעם אַמאָליקן רוסיש הערט מען זעלטענער, מ’רעדט אַ סך אוקראַאיניש. דער גרויסער וואָקזאַל אין קיעוו איז מיט רעשטאָוואַניעס אַרום, — מ’בויט אַ נייע גרויסע סטאַנציע, ווי עס פאַסט פאַר אַ הויפט־שטאָט פון אַ סאָוועטישער רעפובליק.

איך לאָז איבער מיין טשעמאָדאַן אויפן וואָקזאַל און בלייב שטיין מיטן פנים צום שטאָט צו, פון וואַנען טראַמווייען קומען און גייען אָפ, דראָזשקעס מיט איזוואָשטשיקעס וואַרטן אויף פאַסאַזשירן. אָבער איך לאָז זיך גיין צופוס ווי אַ היימישער באַלעבאָס, באַטראַכטן מיינע „פאַרלאָזענע מאַיאָנטקעס”. אָט שטייען זיי, די אַלע נידעריקע און הויכע געביידעס, וואו וועשערייען, וואַרשטאַטן געפינען זיך, וואו בעל־מלאכות אַרבעטן און וואוינען אין די קעלער־שטובן, און וואו דער

דוואָרניק וואוינט אַוודאי אונטן, מיטן גלעקל ביי זיין טיר, כאָטש קלינג אים אָן, ווי אַמאָל אין אַ מיטן נאַכט.

קיעוו! סאַראַ גליק ס׳איז געווען אַמאָל וואוינען אין איינעם פון די קעלערס, אַבי זיין אין קיעוו, אַבי מ׳זאָל חלילה נישט משלח זיין מיטן עטאַפּ צוריק אין באָברויסק, אונטער פּאָליציי־אויפזיכט.

אויף די ריינע טראָטואַרן איילן מענטשן אָן אַ שיר. עס וואַרפן זיך אין די אויגן די רויט אַרמייער, אָנגעטאָן אין שפּיציקע היטלען, אין לאַנגע ווינטערדיקע שינעלן, ווי אין מאָסקווע, ווי אין מינסק, און מסתמא ווי אין אַלע אַנדערע סאָוועטישע רעפּובליקן.

פאַרשוואונדן זיינען די אַמאָליקע אָפּיצערן מיט זייערע שפּאָרן, דעם ברייט־בייכיקן גאָראָדאָוואָי זעט מען ניט מער, און קיין גימנאַזיסטקעס איז אויך ניט צו מערקן. אָט גיי איך פאַרביי וולאַדימירסקי אוניווערסיטעט, וואוהין יונגוואַרג איילט מיט אימפּעט. העכער און העכער הויבט זיך די זון, פרילינג איז שוין אין דער לופטן. איך קום צום ראָג פונדעקוליעווסקע און וולאַדימירסקע, וואו דער גרויסער טעאַטער (אָפּערע) שטייט ווי געווען, וואו איך האָב דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן געהערט שאַליאַפּינען אין „באָרים גאָדונאָוו". טאַקע דאָ, אַנטקעגנאיבער, אין אַ קעלער, האָב איך געאַרבעט ביי גאַלאַדאיעוון אין שוסטער־וואַרשטאַט. איך גלויב ניט מיינע אייגענע אויגן: אויף דער שוסטער שילד איבערן קעלער, אונטער די אויסגעמאָלענע שוך און שטיוול, זיינען דאָ אָפּגעריבענע בוכשטאַבן, אָבער אָנשטאָט גאַלאַדאיעוו איז אונטערגעשריבן בולקין. — עליע בולקין, פון באָברויסק, — טראַכט איך, וועמען די מיידלעך פון דער בירזשע פלעגן רופן עלינקע דער שיינער. טאַקע דאָ אין וואַרשטאַט האָט ער געאַרבעט איידער איך האָב פאַרלאָזט קיעוו, ביים רייכן שוסטער־מייסטער.

איך געדענק גוט גאַלאַדיעוון מיט דער ברייטער באָרד, מיטן היטל און גלאַנציקן בריליק, מיט דער העמד איבער די הויזן אויפן רוסישן שטייגער און שטיוול וואָס האָבן געגלאַנצט אַזש פון ווייטן. איך געדענק דעם קעלער־וואַרשטאַט מיט די פייכטע ווענט און דעם שטענדיקן שימל אויף אַלץ. מער פון אַלעמען געדענק איך מאַקאַר קרוטשקאָוון מיט זיין רונדן בערדל, מיט די האָר איבערן שטערן, אונטערגעהאַקט ווי מיט אַ האַק, די נאָז און פנים ווי אַ צעאַקערט פעלד. מאַקאַר האָט געהאַלטן אין איין דרייען צייטונגס־פּאַפּיר, אונטן דין און אויבן ברייטער, געשאָטן אַהין מאַכאָרקע און געפּיפקעט ווי אַ ליולקע. נאָך אַ שווערער

אַרבֿעט־וואָך האָט ער געהאַט אַ טבע אַ סך צו טרינקען און דערנאָך אַ גאַנצע וואָך האַלטן אין איין לייען געלט.

איך לאָז זיך אַרונטער אין קעלער. לכתחילה מוז איך זיך צוגעוואוינען, גוט איינקוקן זיך כדי צו זען ווער עס זיצט דאָרט. אַן איינזאַמער מענטש אַרבֿעט בײַם שוסטער טישל, מאַכט מיט ביידע הענט, ציט די דראַטווע אין ביידע זייטן. איך שיק אַהין אַ גוט מאָרגן! דער שוסטער הויבט זיך אויף, מיינט אַפּנים אַ קונה איז געקומען. ער מיך זעט אַפּנים בעסער, און עס נעמט אים ניט לאַנג מיך צו דערקענען. „אַרטשע!” שרײַט ער אויס איבֿעראַשט פֿון מײַן אַרײַנפֿאַלן. אַ לאַנגער שלום עליכם, און מיר ביידע לאָזן זיך אַרײַן אין דערינערונגען. ער דערמאָנט מיך, אַז דאָס לעצטע מאָל האָבֿן מיר זיך געזען אין 1908. — כמעט צוואַנציק יאָר זיך ניט געזען, — האַלט ער אין איין איבֿעררײדן און גיט צו — אַ סך וואַסער פֿאָראיבֿער, — און פֿרעגט: „ערשט פֿון אַמעריקע געקומען?” ער מעסט און וועגט מיך מיט די אויגן און קען זיך ניט אָפּחידושן ווי איך קוק אויס: ווי אַ בורזשוי! — לאַכט ער. ער רופֿט אַרײַן זײַן ווײַבֿ. איר פּנים איז בלאַס און אָפּגעצערט, איר הילוך איז ניט ווי אויפֿצונעמען געסט, פֿילט זי זיך ניט באַקוועם און האַלט אין איין ציען דאָס קורצע קליידל אויף אַרונטער. אַפּנים פֿון גרויס התפּעלות זעט בולקינס פּנים אויס יוגנטלעך, אויפֿגערעגט, זײַן אַמאָליקער חנוודיקער שמייכל ליגט אים אויף די ליפּן. זײַנע שײנע, פֿאַרחלומטע אויגן, צוליבֿ וועלכע ער האָט געקראָגן דעם נאָמען „שײַנינקער”, שײַנען. זײַנע האָר זײַנען שוין עטוואָס גרוי. איך דערוויס זיך אַז זייערע דרײַ דערוואַקסענע קינדער, צוויי זין און אַ טאָכטער, וואוינען באַזונדער. איין זון איז אין דער רויטער אַרמיי, דער עלטערער זון איז אין אַ דערבֿייאיקן דאָרף, ער איז אַ געענדיקטער אַגראָנאָם.

עליע דערציילט מיר:

— גאַלאַדיעוו איז געווען צופֿיל אויסגעמישט מיט די ווײַסע גוואַרדייער, זײַנע באַשטעלער. ער האָט קיינמאָל ניט פֿאַרגעבֿן זײַנע אַרבֿעטער למאַי זיי האָבֿן אײַנגעפֿירט געשטעלטע שטונדן אין דער אַרבֿעט. שפּעטער צו, ווייסט קיינער ניט וואו ער איז אַהינגעקומען. דער וואַרשטאַט איז געבֿליבֿן ליידיק. האָבֿ איך געקראָגן פֿון שטאָטישן סאָוועט אַ דערלויבעניש צו וואוינען דאָ און אַרבֿעטן אונטער מײַן נאָמען. און ווער, דענקסטו, האָט מיר געקראָגן די דערלויבעניש? מאַקאַר קרוטשקאָוו! ער איז דאָך אַ גאַנצער מאַכער בײַ די שוסטער־

קוסטאַרן (באַלמעלאָכעס) ער איז אויך אין סאָוועט, — גיט בולקין צו, צופרידן וואָס זיין שכן אין וואַרשטאַט מיט אים איז אַזוי דערהויבן און איילנדיק גיט ער צו: — אינגיכן גייען מיר, אַגב, איינפירן אַ גרויסע מלוכה־פאַבריק, וואו מ׳וועט מאַכן שיך אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב.

זיין ווייב גיט אַ שמייכל און זאָגט: הלוואי דערלעבט מען שוין די גוטע צייטן.

בולקין קאָן שוין היינט ניט אָנגיין מיט דער אַרבעט, ער איז גרייט צו גיין מיט מיר, ווייזן מיר די שטאָט אין סאָוועטישן ליכט...

מיט גרינגע פים און אָפענע אויגן גיי איך מיט בולקינען פון גאַס צו גאַס. אָט איז קרעשטשאַטיק, באָלשאַיאַ וואַסילקאָווסקאַיאַ, אַרויף אין דעמיעווקע, אַראָפ איז דער פאָדאָל. אָט איז די דומע, וואו מ׳האָט אַמאָל אויפגענומען די „קאָנסטיטוציע”... עפעס דוכט זיך מיר אַז די דומע איז אַ סך קלענער געוואָרן ווי אַמאָל. ניט ווייט איז די קורפעטשעסקאַיאַ סאָבראַניע, וואו מען פלעגט געבן לעקציעס איבער פאָליטישער עקאָנאָמיע און ליבעראַלן פלעגן זיך קלייבן און, אין פאַרשטעלטע רייד, אָנדייטן אויף דער נויטווענדיקייט פון אַ קאָנסטיטוציע. אַרויף איז פעטשערסק און אַרונטער איז פאָדאָל. אין קאָפ מישן זיך די זכרונות. בולקין דערציילט וועגן חברים, פריינט. אָט שטייען מיר שוין אויף וולאַדימירסקאַיאַ גאָרקאַ, אונטן ליגט דער ברייטער דניעפּר....

בולקין איז באַגייסטערט פון דער שיינקייט אַרום. — די באַפעלקערונג שטייגט, — גיט ער אַ זאָג אַרויס, און גיט צו — דאָס שטראָמען פון די שטעטלעך אַרום און פון דאָרף איז גוואַלדיק גרויס.

ער ווייזט מיר די נייע שפּיטאָלן, קינדער־היימען, אָפּרו־היימען, מיר באַזוכן אויך דעם רעוואָלוציע מוזיי אין רעכטן מיטן שטאָט.

איך בלעטער דאָרט איבער די אַמאָליקע „איסקראַס”, אויף דינעם פאַפּיר געדרוקט, די אומלעגאַלע בראָשורן. איך ווענד זיך מיט אַ בקשה צום דירעקטאָר פון מוזיי ער זאָל אָפּזוכן פאַר מיר דעם נײַנטן נומער „ווּפּיעריאָד”, די אונטערערדישע צייטונג פון 1900, וואו עס איז געווען מיין ערשטער אַרטיקל, וועלכן בערלין, דער סטודענט, האָט איבערזעצט פון יידיש און הבר טאַליע דיווילקאָווסקי האָט איבערגעשיקט צו דרוקן.

אַז דער דירעקטאָר דערוויסט זיך אַז איך בין דאָס דער אויטאָר פון דעם אַרטיקל דריקט ער מיר שטאַרק די האַנט. — צוליב דעם היסטאָרישן ווערט פון דעם אַרטיקל, — באַשטייט דער דירעקטאָר, — דאַרף

דער שרייבער זיך דאָ אונטערשרייבן מיטן פולן נאָמען... איך טו עס, נאַטירלעך, גערן.

טאַקע אין זעלבן טאָג האָט שוין בולקין גערעדט מיט מאַקאַרן און מיר גייען צום „קאָזש־טראָסט“ זיך זען מיט אים.

מאַקאַרס קאָפּ איז גלאַט געגאָלט, זיין שטערן זעט אויס פיל גרעסער, אָנשטאָט די אַמאָליקע טיפּע שטויב־קנייטשן, וואָס פלעגן אים מאַכן אויסזען אַ סך עלטער, זעט מען איצט בלויז אַ לייכטע געשטופּלטקייט. ווען מיר צערײדן זיך, לאַכט ער: — פון די אַמאָליקע גאָלאָדעיעווס פטור געוואָרן. איצט האָבן מיר אַ „זאַדאַטשע“, בויען די שיף־אינדוסטריע אין אוקראַאינע. מיר האָבן אַ וועלט מיט אַרבעט. — מאַקאַר איז לויט זיין שפּראַך און האַלטן זיך גאָר אַן אַנדער מענטש געוואָרן, כמעט ניט צו דערקענען. מאַקאַר וויל ניט אַנדערש ווי „באַנעצן“ אונזער באַגעגעניש, און טאַקע צובייסן ווי געהעריק. אין אַ דערבייאיקן טראַקטיר מיט טשייניקעס הייסע טיי אַרום, עסן מיר אַ גוטן „מאַלאָרוסישן“ באָרשטש, און מאַקאַר דערציילט וואָס ער האָט דורכגעלעבט פאַר די לעצטע צוואַנציק יאָר, אָבער נאָך מער דערציילט ער וועגן זיין אַרבעט פון העלפן אויפבויען די קאָאָפּעראַטיווע שוסטעריי אין קיעוו, און אויך פון די גרעסערע פּלענער צו מעכאַניזירן די שיף־אינדוסטריע, כדי ווי געהעריק צו באַשוכן דעם אַרבעטער אין שטאָט און דעם פּויער אין דאָרף.

— וואָס איז שייך וויזן די שטאָט, — דאָס נעמט ער זיך אונטער. קודם וועלן מיר פירן: איך, ער, בולקין און זיין ווייב גייען מאָרגן אָוונט אין אָפּערע, אויף מאָרגן וועט ער מיך נעמען אין אַן אויטאָמאָביל, מיר וויזן דעם פּאָדאָל און וואו נאָר האָסט האַרץ גלוסט. — צו באַנייען אַמאָליקע זכרונות. — דערווייל האַלט ער אין איין פרעגן ווי עס לעבן די אַרבעטער אין אַמעריקע.

אויפן דריטן טאָג באַשליס איך צו באַזוכן די לוקיאַנאָווער טורמע, דעם פּלאַץ אין קיעוו מיט „לעגאַלן וואוין־רעכט“ פאַר מיר אין אַמאָליקע יאָרן.

די פּילע עטאַזשן פון „לוקיאַנאָווקע“, די פענצטער מיט די גראַטעס קוקן אויס הויך אין פאַרגלייך מיט די אַרומיקע הייזער, וואָס זיינען שיטער געבויט אַרום. די קאַנטאָר איז מיט גראַטעס ווי אַמאָל, אָבער שוין ניט קיין אַמאָליקער נאַדזיראַטעל היט דעם טויער, נאָר אַ רויט אַרמייער. ער לייענט איבער מיין „פּראָפּוסק“ און לאָזט מיך אַריין אין קאַנטאָר.

אַ מאַן אין מיטעלע יאָרן באַגריסט מיך, ער איז דאָ דער נאַטשאַלניק. ער דערלאַנגט מיר אַ ברייטן שלום עליכם. ווען איך דערצייל אים אַז איך וויל דאָ באַזוכן מיין אַלטן „האָטעל", בעט ער מיך זיצן, און מיר שמועסן וועגן די נייע „איינוואוינער" פון דער אַלטער לוקיאַנאָווקע...

די נייע „געסט" פון לוקיאַנאָווקע, ווי אין אַלע אַנדערע שטעט פון לאַנד, געהערן צו די שונאים וועלכע די רעוואָלוציע האָט באַזיגט, אָבער נאָך ניט אָפּגעשאַפט. די רעגירונג סטאַרעט זיך איבערדערציען זיי צום נייעם לעבן און מאַכן פון זיי מיט דער צייט נוצלעכע בירגער. אויף מיין פאַרלאַנג צו זען דעם גרויסן הויף, וואו די פּראָגולקעס פלעגן אָנגיין מיט די אַרעסטאַנטן, קריג איך אַ דערלויבעניש. איך זע, דאָרט שטייט נאָך די בעקעריי ווי אַמאָל, פון איר טראָגט זיך דער באַקאַנטער ריח פון פרישן ברויט, וואָס די אַרעסטאַנטן אַליין באַקן פאַר זייער געברויך. אָן דער זייט שטייט די באָד. דער נאַטשאַלניק ווייזט מיר אָן אויף נייע וואַרשטאַטן וואו די אַרעסטירטע אַרבעטן: — דורך אַרבעטן יעדן טאָג אין וואָך פאַרקלענערן זיך זייערע טערמינען כמעט אויף העלפט, — דערקלערט מיר דער נאַטשאַלניק.

יעדער קאָרפּוס אין טורמע האָט אַ באַזונדערן פאַרוואַלטער פון די „זיצער" אַליין. עס איז דאָ אַ קלויסטער און אויך אַ ביבליאָטעק מיט אַ לענין־ווינקל, וואו עס זיינען דאָ אַ סך ביכער און מ'גיט לעקציעס אויפן געביט פון וויסנשאַפט, פּאָליטישער עקאָנאָמיע און אַנדערע פראַגן. די אַרעסטאַנטן באַוועגן זיך פריי איבערן גרויסן הויף: איינער טראָגט פונאַנדער ברויט — אַנדערע טראָגן קעסלען מיט געקעכץ. דער באָרשטש און די אַנדערע מאכלים שמעקן, און די טעמים זיינען גאָר אַנדערע ווי פון די אַמאָליקע „פּאָכליאָבקעס", ווי מיר פלעגן רופן די אַרעסטאַנטסקע עסן.

איך דערוויס זיך, אַז די מערסטע אַרעסטירטע באַמיען זיך אויף אַן אמתן צופּאַסן צו דער אַרבעט, כדי וואָס גיכער פּטור ווערן פון טורמע און זיין נוצלעך אין לעבן. אָט די אָ זיינען „סטאַראָסטעס", אויפפּאַסער אויף דער ביבליאָטעק, זיי לייענען אַליין און באַאיינפלוסן אַנדערע צום לייענען. אַ סך שטודירן און גיבן אַליין לעקציעס.

איך קום אַריין אין דעם קאָרפּוס וואו איך בין אַמאָל געזעסן. אָט איז דער לאַנגער קאָרידאָר מיט די סך טירן, אין יעדער טיר דאָס „טירעלע", דאָס קליינע אויג דורך וועלכן מ'קוקט אין קאַמער אַריין. אָט איז דער נומער פינף. אַמאָל זיינען מיר דאָ געזעסן אין אַכטן: איסאַק קאַלטון — איציק דער קליינער, פּעטראָוו און אַנדערע. די בעטן אין

קאַמער זיינען פאַרבעט מיט גרויע צודעקן. דער צימער איז ניט אַזוי געדיכט באַזעצט ווי אַמאָל, די אַרעסטירטע פון דער קאַמער זיינען ביי דער אַרבעט. אויפן טיש ליגן ביכער, צייטונגען, דאָ און דאָרטן אַ פאָרטרעט פון נאָענטע. די פרישע לופט אין קאַמער ווייזט אַז די „פאַראַשע" שטייט שוין ניט אין יענעם ווינקל, פון וואַנען עס פלעגן שטענדיק טראָגן דער שלעכטער ריח. סאַראַ שווער יאָר דאָס איז געווען פאַר מיר! איך דערמאָן זיך ווי איך פלעג זיך בעטן אַרויסגיין פון קאַמער, כאָטש אויף אַ מינוט איבערבייטן דאָס מאָנאָטאָנע זיצן אויף איין אָרט.

— איך וואָלט וועלן זען מיין איינצל־קאַמער, אויפן דריטן עטאַזש, וואו איך בין געזעסן אַ האַלב יאָר אין 1900, — זאָג איך דעם נאַטשאַלניק. ער שמייכלט און זאָגט, אַז די צעל איז איצט פאַרנומען מיט גאָר אַ וואַזשנעם פאַרשוין.

איך עפן דאָס אויגל אין דעם קליינעם טירל, וואָס איז אין דער גרויסער טיר, ווי אַמאָל, און קוק אַריין. מיין אַמאָליקע צעל איז אין דער אמתן „באַזעצט". דער מאַן אינעווייניק איז נערוועז, לייגט אָפ אָן אַ זייט דעם בוך וואָס ער לייענט, קוקט צו דער טיר, פונקט ווי איך אַמאָל, ווען איך פלעג הערן טריט.

ער איז אַ מאַן אין די מיטעלע יאָרן, זיינע אויגן טונקל, איינגעפאַלן, די שווערע ברעמען און די שוואַרצע וואָנצעס הענגען אַרונטער. זיין באָרד אָרום און אַרום, אַ צוויי וואָכן אַלט, איז ווי אַ רעמל אַרום זיין ביינערדיקן פנים. זיין אָפּשטאַם איז שווער צו דערקענען. זיינע הויכע שטיוול מיט די גאַליפע הויזן און טוזשורקע וואָלטן אים מסתמא צוגעגעבן אַ כוואַטסקן אויסזען ווען ער שטעלט זיך אויף. דער מאַן בלייבט אָבער שטיל זיצן.

גייענדיק פון דאָרטן דערציילט מיר דער נאַטשאַלניק וועגן דעם „שטילן מאַן", ווי ער רופט אים אָן מיט איראָניע, און באַלד רופט ער אָן זיין נאָמען: פרימאַזאַוועץ, פראָוואָקאַטאָר.

— אָט דער פרימאַזאַוועץ, — דערציילט דער נאַטשאַלניק געלאַסן, — האָט זיך גענומען צו דער אַרבעט, געאַרבעט פלייסיק. מ'האָט אים אַ סך געטרויט, געשיקט און געקליבן, שיר ניט אין סאָוועט אים דערוויילט. אָבער אין צייט פון „טשיסטקע" (רייניקונג אין דער פאַרטיי) דערגריבלט מען זיך, אַז אַמאָל איז ער גאָר געווען אַ גוט־באַצאָלטער באַאַמטער אין דער אָכראַנקע און אין דער זשאַנדאַרמסקער פאַרוואַלטונג, געווען פון די פאַרבינסטע, שעדלעכע פראָוואָקאַטאָרן. צופעליק האָט אים איינער פון זיינע קרבנות דערקענט. איצט וועט פרימאַזאַוועץ

וואַרטן אַ היפּשע ווײלע ביז מער פון זײנע פאַרברעכנס וועלן אַנטפּלעקט ווערן. — דער נאַטשאַלניק שפּײט אויס, — ער איז אַ פאַלשער טרום. שווערט בײ זײן ווײב און קינדער און פאַלט צו די פיס ווי אַ הונט.

איך דאַנק דעם נאַטשאַלניק און דעם אַרויסהעלפער פאַר אַרומפירן מיך, מיר ווײזן אַלץ, און איך פאַרלאָז די לוקיאַנאָווער טורמע.

דער דרויסן פרישט מיך אָפּ, כמעט ווי ערשט פון טורמע אַרויס, ווי ערשט באַפרײט געוואָרן. די שטאָט שמײכלט צו מיר מיט גוטע האָפע־נונגען.

מאַקאַר, בולקין און זײן ווײב וואַרטן שוין אויף מיר לעבן אָפּערע טעאַטער, וואו מיר האָבן אָפּגערעדט זיך טרעפן אין אָוונט.

דער שײנער טעאַטער איז פול מיט אַרבעטער און אַרבעטערינס, רויטע אַרמײער. די אָפּערע איז אַזוי רײך און זאַפטיק אַז איך האָב אַזוינס, דוכט זיך, נאָך קײן מאָל ניט געהערט.

אָדעס בײם שוואַרצן ים

אָנהויב אַפּריל 1927 קום איך אָן קײן אָדעס. דאָס איז שוין דער אמתער „יוג“. דער פרילינג איז פריש, די ערד זאַפטיק, דער ריח פון ים־וואַסער פילט אָן די לופט.

מאָסקווע — גרויס־רוסלאַנד; מינסק — ווײס־רוסלאַנד, קיעוו, אָדעס — אוקראַאינע, זײ אַלע געזען. הויפּטשטעט פון דרײ שוועסטער־רעפּובליקן. אין זײ אַלעמען שפּיגלט זיך אָפּ דער חן פון דעם גרויסן לאַנד, כאָטש עס פילט זיך נאָך שטאַרק די אומרו צוליב די שונאים און צוליב דער געפאַר פון צוקונפטיקע מלחמות, וואָס פײנטלעכע שכנים פּלאַנעווען.

אָדעס האָב איך ניט געזען זינט 1905, בין איך, פאַרשטײט זיך, נײגעריק ווידער אָנקוקן די שטאָט, וואו „פּאָטיאָמקין“ האָט דעם ים גע־שפּאָלטן, געבראָכן דעם קאַלטן פּראָסטיקן פּעריאָד פון צאַריזם, אָנגע־זאָגט דעם לעצטן ראָמאַנאָוו זײן אונטערגאַנג. איך בין נײגעריק צו זען די באָרדענשטײנס, באָרים און מאַניאַ פון יעקאַטערינאָסלאַוו, מאיר מאָווּשאָוויטש, וולאַדיאַם ברודער, איסאַק קאַלטון (קאַווּטון), אויך אַנ־דערע חברים פון יענער צײט.

דער אָדעסער וואָקזאַל איז כמעט ניט געענדערט. איך דערקען די גאַסן אַרום וואָקזאַל, בלויז דער אַדרעס צו די באַרדענשטײנס — נומער

46 פראַנץ מעהרינג — איז פאַר מיר אינגאַנצן אַ נייער, — ס׳איז אַ נאָמען נאָך אַ גרויסן דייטשן דענקער און שרייבער.

באַריס און באַניא מוזן זיך גרייטן פאַר מיר, ווייל אויף מיין קלאַפּ אין טיר האָב איך דערהערט אַן אויסגעשריי:

— ס׳איז אַראָן!

מאַניא די מאָדיסטקע, ווי מ׳האָט זי גערופן אין דער באַוועגונג, איז אַ שוואַרץ חנווודיקע. זי איז מיין ווייבס אַ גוטער פריינד, און איז צו אונדז געווען ווי אַ שוועסטער. אין משך פון פיל יאָרן האָט זי ניט אויפגעגעבן די האָפענונג ווידער זען זיך מיט אונדז.

באָריס, איר מאַן, איז אַ דרוקער. אויף אים פלעגט מען זאָגן אַז ער ווערט קיין מאָל ניט מיד פונם געדרוקטן וואָרט. אַ גאַנצן טאָג פלעגט ער אַרבעטן אין דרוקעריי, און ביינאַכט, נאָך די מיטינגען, האָט ער געהאַט אַ טבע צו לייענען, שטודירן, זיך גריבלען אין ביכער. ער איז טאַקע געווען פאַררעכנט פאַר איינעם פון די געבילדעטע מאַרקסיסטן און איז אויך געווען אַ גוטער טוער אין דער באַוועגונג.

נאָך אויפן שוועל צעקושן מיר זיך. מאַניא וויינט און לאַכט און האַלט אין איין פרעגן: וואָס מאַכן אידע און די קינדער? איך קוק זיך אַרום, איך האָב געדענקט איך וועל טרעפן נאָך עמעצן. מאַניא זאָגט מיר, אַז סאַראָטשקע, איר טעכטערל איז נאָך אין שול און אַז באָריס, וועלכער איז, אגב, אַ מיטגליד אין שטאָט־סאָוועט, איז נאָך ביי דער אַרבעט.

אין זייערע דריי צימערן איז זויבער ריין, און איך דערפיל זיך זייער היימיש.

מיר נעמען זיך דערמאָנען אַלטע צייטן און חברים און מאַניא מיט אירע זכרונות דערגרייכט חברים און חברטעס פון אַמאָל — ווי ווייט אָדער נאָענט זיי זאָלן ניט זיין. זי דערציילט וועגן די מענטשן מיט אַזאַ וואַרעמקייט און איבערגעבנקייט אַז מ׳זעט ווי טייער זיי זיינען איר. איך דערוויס זיך פון איר וואו די ברידער בעק פון יעקאַטערינאָסלאַוו זיינען. מאַניא ווייסט אַפילו אין וועלכע מלוכה־אַנשטאַלט זיי אַרבעטן. וועמען קען מאַניע ניט? וועגן איסאַק קאַלטון דערציילט זי, אַז ער איז איצט אַ פאַראַנטוואָרטלעכער טוער אין ניקאָלאַיעוו. ניט באַמערקט גייט די צייט פאַביי. דערווייל איז סאַראָטשקע געקומען פון שול. זי איז אַריינגעקומען אַ פאַררויטלטע פון דער פרישער לופט אין דרויסן, און זי גריסט מיך זייער העפלעך. כמעט גלייכצייטיק קומט אויך אַריין באָריס. איצט איז אונדזער פרייד שוין אין פירן.

— איך פֿיל מיין עלטער, — זאָגט ער מיר אָן, ווען ער זעט ווי איך באַטראַכט אים. — דער טייוול זאָל זיי נעמען, די קולאַקעס! די נשמה האָבן זיי פֿון מיר אַרויסגעצויגן.

זיינע אָפּגעצערטע באַקן, זיין איינגעפֿאַלענע ברוסט און דאַרע הענט זאָגן עדות אַז ער איז אַ סך דורכגעגאַנגען אין די לעצטע יאָרן. מאַניא מישט זיך אַריין:

— בלויז זעקס חדשים צייט אָפּגעווען אין אַ דערבייאיקן דאָרף, העלפֿן שאַפֿן אַ קאָלכאָז, און ער איז צוריקגעקומען אָן כוחות, — קלאָגט זי זיך.

ניט באַמערקט לויפֿט די צייט, מיר האַלטן אין איין רעדן און דערציילן. באָרים דערציילט וועגן דעם האַס פֿון די קולאַקעס צו די סאָוועטן און צום האָרעפּאַשנעם פּויער און מאַכט מיר קלאָר ווי נויטיק עס איז צו באַזייטיקן די קולאַקעס פֿון דאָרף, כדי זיי זאָלן נישט שטערן בויען די ווירטשאַפֿט.

מאיר מאָוושאָוויטש האָט זיך גערעכט אויף מיר. אויך זיין ווייב, אבראַם בעלים שוועסטער, האָט געוואַרט אויף די גרוסן פֿון אירע ברידער און שוועסטער אין אַמעריקע. צוליב זיין עלטער איז מאיר אַ סך פֿולער געוואָרן, זיין נידעריקער וואוקס איז צוליב דעם נאָך קענטיקער. זיין פּנים איז ברייטלעך, פֿול מיט קנייטשן וואָס דאָס אַליין מאַכט אים אויסזען עלטער ווי זיינע אמתע יאָרן. אָבער זיינע קלוגע אויגן און זיין חברשע גוטסקייט אויפֿן פּנים זאָגט אָן ווערטער: ווען אַרן יאָרן? מאיר מאַכט ניט קיין ווען פֿון דעם וואָס ער איז דורכגעגאַנגען. ער איז, ווייזט זיך אַרויס, זייער פֿאַרכאַפּט פֿון זיין נייער אַרבעט אַלס מיטגליד אין דער פֿאַרוואַלטונג פֿון דער אָדעסער שוך־פֿאַבריק. מיט זיין שטילן הומאָר באַמערקט ער:

— איצטער זיינען מיר גאַנצע מעכאַניקער. מיר שטייען ביי די מאַשינען ווי גאַנצע אינזשיניערן. האָסטו געהערט שוסטער זאָלן גאָר שטיין ביי דער אַרבעט! — ווענדט ער זיך צו מיר און לאַכט.

— די פֿאַבריק, — זאָגט מאיר, — איז פֿאַר די אָדעסער שוסטער גאָר אַ גרויסער געווינס. עס איז ניט ווי אַמאָל, ווען די מלאכה איז געווען אַ דערנידערונג, אדרבה, פֿון פֿאַבריק קלייבט מען אַרבעטער אין סאָוועט, ווי פֿירער פֿון דער מלוכה.

מ׳דערלאַנגט טיי צום טיש. עס קומען אַריין שכנים, מאירס מיטאַרבעטער פֿון דער שוך־פֿאַבריק, וועלכע וואוינען טאַקע אינם זעלבן גרויסן מויער. זיי האָבן אויך געוואָלט זען דעם „אויסלענדישן שוסטער”.

צווישן זיי געפינען זיך אַרבעטער מיט וועמען איך האָב געאַרבעט צוזאַמען ביי ליסאנסקען אויפן פאַבריק. זיי זיינען געקומען מיט די ווייבער, אַנדערע האָבן מיטגעבראַכט די עלטערע קינדער, עס איז געוואָרן אַ געפאַקטע הויז, די נייגעריקייט צו אַמעריקע איז גרויס. יעדער איינער פרעגט: אפשר געזען דעם, יענעם? און טאַקע ווען וועט מען שוין אין אַמעריקע אָנערקענען די סאָוועטן? פרעגן אַלע.

אַז מען צערעדט זיך, שווימען אַרויף ביי אַלעמען זכרונות פון די צאַרישע צייטן, פון די פאָטיאָמקין טעג, אָט ווי עס וואָלט ערשט פאַסירט, און אַזוי כסדר ביז דער רעוואָלוציע. איך קלייב נחת פון די נייע אָדעסער מענטשן. חברה לאַכט ווען איך דערצייל זיי פון דעם אָדעסער יאָסל, „דזשאָו דיעשאָווקע”, אַ פאָרמאַן אין אַן אַמעריקאַנער פאַבריק, ווי ער באַלעבאַטעוועט דאָס איבער די אַרבעטער. זיי זיינען צופרידן, וואָס זיי זיינען פטור געוואָרן פון דעם סאָרט מענטשן אין די סאָוועטישע פאַבריקן.

עס ווערט שוין שפעטלעך. דער עולם צעגייט זיך. איך בלייב מיט מאירן רעדן, מיר דערמאָנען די אַלטע צייטן און ריידן וועגן דעם היינט און מאָרגן....

די פרילינג־טעג אין אָדעס דערקוויקן און רופן צום לעבן. פרייד און געלעכטער פילן אָן די גאַסן און די קלובן. יוגנט, רויט אַרמייער און מיידלעך מיט רויטע טיכלעך זיינען אויסגעמישט און געקניפט אין פרידלעכן שפאַציר. איבער לאַסאַל גאַס — געוועזענע דעריבאַסאָווסקאַ — שפאַצירן טויזנטער מענטשן. ליכט פון די קינאָ־טעאַטערס, פון די קאָאָפעראַטיווע קראָמען ווי אין אַ יום־טוב.

קאָמאינטערן קינדער שטעטל אין אָדעס

באָריס באַרדענשטיין נעמט מיך זען די גרויסע גלאָז־פאַבריק הינטערן שטאָט, וואו מ׳בלאָזט אויס פלעשער און גלעזערנע כלים. באָריס איז דאָרט אַן אויפפאַסער. אויפן וועג זע איך די פיל צעשאָסענע, צעלעכערטע טויערן, עדות פון קאַמף מיט די ווייסע גוואַרדייער. אין דער צייט פון בירגער־קריג בלויז מיט עטלעכע יאָר צוריק. — וואָס פאַר אַ חורבן מען האָט עס אָנגעמאַכט, — טראַכט איך, פון מיין געשפרעך מיט באָריסן פאַרשטיי איך אַז אָדעס קלייבט זיך נאָך ניט בויען אויף אַ ברייטן מאַסשטאַב, ווייל אָדעס איז צו נאָענט צו דער גרענעץ. אָבער

די שיינע גרויסע שטאָט איז סיי ווי סיי פֿול מיט לעבן. דער גרויסער טעאַטער וועלכער איז, אַגב, ענלעך צו דער פּאַריזער אָפּערע, בלויז אַ ביסל קלענער, האָט גוטע אַרטיסטן, זיי גיבן גוטע פֿאָרשטעלונגען.

איך וויל אַלץ זען, זיין אומעטום, איך וויל זען דעם האַפֿן, וואו מ׳האָט אין די פּאָטיאָמקין־טעג, אויף די טרעפּ וואָס פֿירן צום ים, אַמאָל צעשאָסן מענטשן און געטראָטן זיי מיט פֿערדישע קאָפּיטעס.

אין האַפֿן איז לעבעדיק. מענטשן אַרבעטן. שיפֿן קומען און גייען אָפּ, דער ים וואַרעמט זיך אונטער די זונען־שטראַלן, דערזעלבער ים, וואָס האָט אַמאָל אויף זיין וואַסער־רוקן געטראָגן דעם קרייצער פּאָטיאָמקין.

ווייטער מיטן וועג, וואו די דאַטשע „אַטראַדע" געפֿינט זיך. סאַראַ רחבֿות! מיר הויבן זיך אויף אויפֿן בערגל ביים ים, פֿון וואַנען איך און וואַלענטין זיינען אַמאָל אַרונטערגעשפּרונגען און גאָר אַריינגעפֿאַלן אין די הענט פֿון די כלומרשטע „פֿישער", שפּיאָנען, וועלכע האָבן אויף אונדז געוואַרט און האָבן אונדז שפּעטער געשלאָגן מכּות־רצח. ווי ווייט, דוכט זיך, יענע צייטן זיינען, און דאָך אַזוי נאָענט. איך זע אין זכרון די קאָזאַקן אויף זייערע פֿערדלעך, ווי זיי טראָגן זיך מיט אימפּעט גלייך אויף אונדז, איך הער זייערע ווילדע געשרייען, מיר קלינגט נאָך אין די אויערן זייער ווילדער געלעכטער...

ווייטער פֿון שטאָט, וואו די רייכע מאַגנאַטן האָבן אַמאָל געוואוינט אין גרויסע הויפֿן מיט וויינגערטנער איז איצט דאָס קינדער־שטעטל „קאָמינטערן". דאָ געפֿינען זיך איצט אַן ערך צוויי טויזנט יתומים און היימלאָזע קינדער. עס שטייען שטיבלעך פֿאַר אוקראַאינער, רוסישע, יידישע קינדער.

די זון שפּילט זיך מיט שטראַלן און די קינדער שפּילן זיך אַרום. די זון וואַרעמט זייערע נאַקעטע לייבער, די באָרוועסע פֿיס. אַן אָרעמע ירושה איז פֿאַרבליבן מיט גרויסע מענטשלעכע באַדערפֿענישן; מענטשן, וואָס פֿאַרשטייען וואָס זיי ווילן און האָבן נאָך ניט גענוג וואָס זיי דאַרפֿן. דאָ און דאָרטן אויסגעריסענע ציגל, אָפּגעשאָסענע דעכער, צעבראָכענע שויבן. וועלכע הויז זאָל מען פֿריער פֿאַרריכטן? וועלכן באָרוועסן פֿריער באַשוכן? לייגט מען ציגל אויף ציגל, דעכער אויף הייזער, בריקן איבער טייכן. פֿריער וואָס נויטיקער, וואָס מ׳מוז. און אַלץ איז אַזוי נויטיק, און אַלץ האָט אָנגעשפּאַרט מיטאַמאָל.

די וואָך צייט אין אָדעס האָט מיר באמת געגעבן צו פֿילן פֿאַרוואָס

מענטשן פֿלעגן זיך אַמאָל, פּונקט ווי איצט ציען פֿון שטעט און שטעטלעך, פֿון נאָענט און ווייט אין דער שיינער אָדעס.

אַמאָל האָבן זשאַנדאַרן זיך ניט מטריח געווען מיך אַרויסבאַגלייטן מיטן עטאַפּ. איצט באַגלייטן מיך אַרויס חברים און פֿריינט אויפֿן וועג צוריק קיין מאָסקווע.

רוטענבערגס לוויה און דער ערשטער מאַי

דער פֿרילינג אין מאָסקווע איז אויך נישט שלעכט. ערשטנס צעלאָזט דער פֿרילינג דאָס אייז, ווערט דער טייך געשוואָלן הויך מיט קריעס, וועלכע איילן און שפּאַרן מיט אימפּעט און אומגעדולד. פֿון גרויס איילעניש פֿאַרשטעלן זיי איינע די אַנדערע דעם וועג און צעשמעטערן איינע די צווייטע. די מאָסקווער מענטשן פֿאַרפֿעלן ניט זיך אָפּשטעלן כאָטש פֿאַר אַ ווײלע, שפּאַנענדיק איבער די פֿיל בריקן, צוצוקוקן זיך אויף דעם פֿרילינגדיקן אייזגאַנג.

דער פֿרילינג לאָזט זיך פֿילן אין דער לופֿט אַרום און אַרום, און אין די הימלען שוועבן אַזעלכע שווערע ווייסע וואָלקנס, אָנגעלאָדענע ווי וואַנדערער וואָס זאָגן אָן: באַלד, באַלד קומט אָן דער ליבער זומער און אויך דער ערשטער מאַי, דער גרויסער פּראָלעטאַרישער יום־טוב.

און אָט איז שוין ערב דעם ערשטן מאַי, דער רויטער סקווער איז ברייט אויסגעשפּרייט. מ׳בויט שוין און מ׳שטעלט צונויף בענק הויך און העכער. — פֿאַר חשובע געסט און אויסלענדישע דיפּלאָמאַטן, — זאָגט מען מיר. דאָ שטעלט מען אויס פּלאַקאַטן, מ׳מאָלט, מ׳שטעלט דעקאָראַציעס — ווייל דעם ערשטן מאַי וועט מען פֿייערן צען יאָר סאָוועטן מאַכט. דאָס גאַנצע לאַנד גרייט זיך. אין די קלובן, אין אַנשטאַלטן, די אַרבעטער אין די זאַוואָדן און פֿאַבריקן גרייטן פֿאָנען, בילדער און פּלאַקאַטן מיט ווערטער, ווי לעבעדיקע, מיט ווענדונגען צום פּראָלעטאַריאַט פֿון דער גאָרער וועלט און אוודאי צו די סאָוועטישע מענטשן, מיט רופֿן צו אַרבעט און אייניקייט, מיט וואָרנונגען צום שונא.

איך האָב געלייענט אין די צייטונגען אַז ענגדאַל, אַ פֿאַרטרעטער פֿון דער אַמעריקאַנער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, קומט פֿון אַמעריקע, מיטברענגענדיק דעם אַש פֿון טשאַרלז רוטענבערג, דעם פֿאַרשטאָרבענעם סעקרעטאַר פֿון דער אַמעריקאַנער פּאַרטיי. דאָס האָט רוטענבערג אָנגעזאָגט אין זיין צוואה אַז ער וויל באַערדיקט ווערן אין לאַנד פֿון דער סאָציאַלער רעוואָלוציע.

און אָט לייען איך אין „פּראַוודאַ” אַז היינט דעם 26־טן אַפּריל 1927 וועט מען אָפּגעבן רוטענבערגן דעם לעצטן כבוד. זיין אַש וועט מען פירן פון דער קאָמאינטערן געביידע צו דער קרעמל־וואַנט, וואו ער וועט געבראַכט ווערן צו זיין אייביקער רו.

עס איז רעגנדיק אין דרויסן. מענטשן קומען און מאַרשירן אין רייען. אַמעריקאַנער אין מאָסקווע קלייבן זיך פון גאַנץ פרי, דעלעגאַציעס פון פאַבריקן און אַנשטאַלטן, קומען צו דער קאָמאינטערן־געביידע מיט רויטע פאָנען דראַפּירט אין שוואַרץ.

איינגעטונקט אין בלומען שטייט דאָס קעסטעלע מיט רוטענבערגס אַש אויפן שוואַרצן וואָגן. די אַמעריקאַנער קומען נעענטער, זיי רינגלען אַרום דעם אָרון. רויטע אַרמייער קומען, קאַוואַלעריסטן צעשטעלן זיך אין רייען. אַן אָרקעסטער פאַנגט אָן שפּילן דעם טרויער־מאַרש. מענער כאַפּן אַרונטער די היטלען פון די קעפּ.

דער מאַרש פון דער קאָמאינטערן געביידע הויבט זיך אָן. מוזיק שפּילט, פיס טרעטן איבער די נאַסע שטיינער, קאָפּיטעס קלאַפּן ריטמיש צום טאַקט פון דער מוזיק. מיר גייען אין טרויעריקן שווייגן, די לעצטע שעה. דער אַלטער היסטאָרישער קרעמל, די קרעמל־וואַנט, עפנט אויף איר האַרץ און נעמט אין זיך אַריין מיט ליבע דעם גרויסן קאָמוניסטישן קעמפער, דעם אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָנער טשאַרלז רוטענבער.

דריי קאַנאָנען־סאַלוטן זאָגן אָן די לוויה איז געענדיקט. מ׳צעגייט זיך שטיל, יעדערער באַזונדער און אין קליינע גרופּעס.

אַ מענטש, וואָס האָט געלעבט אין שטורעם רוט איצט אין אַ וואַנט, וואָס האָט איבערגעלעבט די שטורעמס פון אַ וועלט. אַגב, אין דער וואַנט ליגט דער אַש פון אייניקע פון די בעסטע, די טייערסטע קעמפער פון לאַנד, און מיט זיי ליגן אויך אין זייער רו די צוויי אַמעריקאַנער קאָמוניסטן, דזשאַן ריעד און טשאַרלז רוטענבערג.

דער ערשטער מאַי אין מאָסקווע

איך בין די גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפן, טראַכטנדיק וועגן דעם קומענדיקן יום־טובדיקן טאָג, דעם ערשטן מאַי. איך האָב געהאַט געלייענט אין אויסלענדישע צייטונגען וועגן סאָוועטישע יום־טובים, אָבער אַליין זען און הערן איז גאָר עפּעס אַנדערש. שטיי איך טאַקע אויף אין פרימאָרגן און לאָז זיך גלייך אַרויס צו די זאַמל־פונקטן, וואו יעדער מאָסקווער אַרבעטער־ראַיאָן קלייבט זיך צו דעם מאַי־פּאַראַד.

אָט שטייען שוין די אַרבעטער, אַרום זייערע פאַבריקן. אַ יום־טובדיקע שטימונג הערשט צווישן זיי, פריילעכע פנימער און אַ פרייד אַרום אַז עס ווערט אַזש וואַרעם אויף דער נשמה.

— אַזוי איז איצט אַרום אַלע פאַבריקן, — דערציילט מען מיר, — אַרום די קינדער־שולן, אַרום מלוכה־אַנשטאַלטן, אַרום די קאַזאַרמעס, שטימטער צייט.

צו דער מינוט דערהערן זיך ריטמישע טריט פון די רויט אַרמייער, וועלכע דערנענטערן זיך מיט מוזיק. זיי קומען, דאַכט זיך, אָן פון אַלע זייטן מיט אַמאָל. מוזיק פון אָרקעסטערן פאַרהילכן די לופט מיט יום־טובדיקע קלאַנגען, און מישן זיך אוים מיט די שטימען פון יום־טובדיקן פאָלק אין איין גרויסן, מעכטיקן יובל געזאַנג.

פון איבערן טייך, פון אַלע זייטן גאַסן קומען אַרמייער צום רויטן סקווער, אין פוס געגאַנגען און אין פוס בלייבן זיי מיט אַמאָל שטיין, יעדער אָפטיילונג אויף איר אָרט.

רייטער, מיט פיקעס און שווערדן, אייניקע מיט ביקסן, טראָגן זיך פאַרביי ווי פויגל, און בלייבן אויך מיטאַמאָל שטיין, כאָטש די פערד רוען ניט, קלאַפן מיט די פאָדקעוועס, קלאַפן אין די שטיינער, אָט מיט איין פוס, אָט מיט אַן אַנדערן, ווי זיי וואָלטן געווען אומגעדולדיק צו לאָזן זיך לויפן.

טאַטשאַנקעס (וועגענער) טראָגן זיך פאַרביי מיט מאַשין־ביקסן, קאָזאַקן אויף די פערד און קאָזאַקן אין די וועגעלעך, מיט טומל און קלאַפעניש איילן זיי איבער די שטיינער. נאָך זיי הויבן זיך אָן רירן די אַרבעטער־קאָלאָניעס, און אָט איז שוין דער רויטער סקווער פול ווי אַן אויג. דער עולם גייט און גייט. אַלע אויגן זיינען געווענדט צום מאָוזאָליי. אויף די טרעפ קומען אַרויף סטאַלין, מאָלאָטאָוו, קאַלינין און אַנדערע סאָוועטישע פירער, אין פשוטע קליידער, אַנדערע אין אַרמיי־אוניפאָרמען. זיי באַגריסן דעם עולם, און דער פריידיקער ענטפער איז אַזוי הילכיק, די אַפלאָדיסמענטן זיינען אַזוי געדיכט, אַז עס פאַרהילכט יעדער ווינקעלע.

אָט ווערט שטיל. דער טורעם זייגער ציילט די מינוטן, און דער עולם וואַרט מיט די אויגן געווענדט צו די ווייזערס, ווייל גלייך צען אַזייגער וועט וואָראָשילאָוו זיך באַווייזן אויף זיין פערד, טאַקע פון יענעם טויער וואו דער טורעם־זייגער שטייט, אויפנעמען דעם פאַראַד.

— ער קומט! ער קומט! — הערט מען פֿון מויל צו מויל. וואָראָשילאָוו אויף אַ ווייסן פֿערד, טראָגט זיך שנעל, פֿון בײדע זייטן אַדיוטאַנטן, אויך אויף פֿערד, קומען צו צום מאַוזאָליי. דאָרטן סאַלוטירן זיי די רעגירונג און, מיט אַ שנעלן גאַלאָפּ, לאָזן זיי זיך צום מיטל־פּונקט, וואו די מחנות שטייען. וואָראָשילאָוו באַגריסט הויך אויפֿן קול און די אַרמייער ענטפֿערן מיט אַ קיילעכדיקן הוראַ. ער לייענט פֿאַר זיי זאַץ נאָך זאַץ די שבועה און די אַרמייער זאָגן נאָך וואָרט אין וואָרט מיט אַ מעכטיקן קול, אָט ווי איין מענטש וואָלט נאָכגעזאָגט.

ווידער צעשפּילן זיך די אָרקעסטערס, מען שפּילט דעם „אינטערנאַציאָנאַל”. דער מיליטערישער מאַרש הויבט זיך אָן. גאַנצע רעגימענטן גייען פֿאַרביי מיט אַלע מלחמה־מכשירים; וועלאָסיפּעדיסטן, מאַטאָציקלעטן, טאַנקען קלענערע און גרעסערע, גאָר גרויסע קאַטערפּילאַרס גייען פֿאַרביי, ווי זיי וואָלטן זיך געגליטשט איבערן ברוק; עס פֿאָרן פֿאַרביי מוראדיק גרויסע פּראָזשעקטאָרס, פֿייער וואַרפֿער און קאַנאָנען.

די חשובע געסט אויף די בענק, די מענטשן ביי די זייטן, שמייכלען. אויסלענדישע דיפּלאָמאַטן קוקן זיך איבער און שושקען זיך. ווער ווייסט וואָס זיי טראַכטן?

אין דער הויך ווייזן זיך מחנות עראָפּלאַנען. איבערן קרעמל, איבערן סקווער טראָגן זיי זיך אַרום, אייניקע קוילערן זיך, דרייען זיך רונד אַרום, און פֿאָרמירן זיך אין פֿאַרשיידענע דרייעקן, קאָלאָנעס און פֿיגורן.

ניט באַמערקט לויפֿט די צייט. הינטער די אַרמייער מאַרשירן אַרבעטער פֿון די פֿאַבריקן און זאַוואָדן, מיט פּלאַקאַטן, וואָס ציינן זייער פֿאַך, מיט מוסטערן פֿון זייער אַרבעט און צוזאָגן פֿון נאָך בעסערע אַרבעט, צו שיכן און קליידן און בויען.

עס ווייזן זיך די רייען פֿון יונגע, שלאַנקע ספּאָרטסלייט, פֿיזקולטורניקעס, מענער און פֿרויען. זיי מאַכן קונציקע גימנאַסטישע איבונגען, וואָס רופֿן אַרויס באַגייסטערונג ביים עולם.

טאַנצן פֿאַרנעמט אַ גרויסן אָרט אין דעם מאַי־פּאַראַד, און זינגען אַוודאי. און פֿאַרוואָס ניט? עס איז פֿריילעך אויפֿן האַרצן. עס הערט זיך: — לעבן זאָל סטאַלין! אונדזער סטאַראָסטע קאַלינין זאָל לעבן! —

נאָכן פּאַראַד, אָוונט־צו, קומען קרובים מיך געוואויר ווערן. מאַטלע, משה און יאָסל דער מיליציאַנט, מיינע פּלימעניקעס. מאַטלע און משה האָבן מאַרשירט מיט די סטודענטן, און יאָסל האָט דאָס מאָל געהאַט זיין

פּאַסטן אויף דעם רויטן סקווער. יאָסל, אין זיין נייעם מונדיר מיט די ווייסע הענטשקעס קוקט אויס זייער יום־טובדיק און פילט זיך זייער געהויבן.

עס ווערט שוין שפּעט אין דער נאַכט, אָבער איך קען ניט איינשלאָפן. די מאַסן אין די גאַסן טראָגן זיך פאַר די אויגן, מיר דוכט זיך איך הער נאָך אַלץ די מוזיק שפּילן. איך טראַכט, אַז פרייהייט איז דערווייל דער גרעסטער שכר פון פאָלק, ווייל אַלס שוסטער; האָב איך געזען דעם דוחק אין שיך, איך האָב געזען פילע מענטשן אָן קאַלאָשן, מיט צעדרייטע שטיוול אויף זייערע פיס, אָנגעטאָן אין אַלטע בגדים.

איך האָב געזען זייערע ענגע וואוינונגען, אָפט אינגאַנצן פון איין צימער, אַזוי אין מאָסקווע, אַזוי אין אַנדערע גרויסע שטעט. איך פיל באַשיימפּערלעך וואָס פאַר אַ גרויסע אַרבעט עס איז איבערבויען אַזאַ גרויס לאַנד, אַז אַלע זאָלן האָבן גענוג. אָבער דער ווילן און דער גייסט פון דעם נייעם סאָוועטישן מענטשן איז שטאַרקער פון אַלע נויטן און שטערונגען.

איך האָב זיך ווידער פאַרטראַכט וועגן דעם באַקוועמען אויסלאַנד, מיטן שיינעם בגד, מיטן נייעם שוך, וועגן דער געוואוינהייט צו האָבן אַן אייגן ווינקל מיטן שטיקל מעבל, מיט די ברעקלעך פונם רייכן טיש, און דעם פּרייז וואָס די אַרבעטער צאָלן דערפאַר. איך זע פאַר די אויגן דעם אויסלאַנד וואָס איך קען, די אַרבעטער אין די פאַבריקן, מיט דער מורא אין זייערע אויגן פאַרן באַלעבאָס און דעם פאָרמאַן, פאַרן מאָרגנדיקן טאָג אָן אַרבעט...

דער אונטערשייד פון די צוויי סיסטעמען — אין סאָוועטן־פאַרבאַנד און אין קאַפּיטאַליסטישן אויסלאַנד — ווערט פאַר מיר קלאָרער, אַנשטאָט רחמנות צו די אָרעם־געקליידעטע סאָוועטישע מענטשן פיל איך אַ גרעסערן דרך ארץ פאַר זייער פרייהייט און זיכערקייט.

פּאַריז — די פּאַרפּוצטע

אויפן וועג פון מאָסקווע צוריק קיין אַמעריקע האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אין פּאַריז. אויף דעם פּאַריזער וואָקזאַל זעען מיר אויס די מענטשן מער פּאַרפּוצט ווי געווען. דער קאָנטראַסט אין קליידן זיך, אין פאַרגלייך מיט די סאָוועטישע מענטשן וואַרפט זיך אין די אויגן. אָבער איך בין ניט מקנא די פּאַריזער. איך ווייס גוט די פּרנסה פון די אונ־

טערטרעגער, די צייטונגס־פֿאַרקויפֿער, איך קען דאָס לעבן פֿון די אָנגעשטעלטע, איך בין זיך משער די פֿאַרדינסטן פֿון די טעקסי־טרייבער, און איך ווייס, אַז ס'איז ניטאָ וואָס מקנא צו זיין די „רייכקייט" פֿון יענע מיידלעך, וואָס ווינקען צו די אַמעריקאַנער טוריסטן. איך זע די בליקן וואָס די אַרבעטסלאָזע וואַרפֿן אין די שוי־פֿענצטער און זייער הונגעריקן קוק צו די קאַפֿע־טישלעך אויף די טראָטואַרן, וואו מענטשן זיצן און עסן און טרינקען... זייערע פּנימער שפּיגלען אָפּ דאָס לעבן אויף די פּאַריזער גאַסן.

עס איז ענדע מאַי. אין דרויסן איז אַ מחיה. די גאַסן זיינען מיר שוין באַקאַנט. איך לאָז זיך צו דער קאַפֿע ראטאנד, וואו איך באַשטעל עפּעס צום עסן און קוק זיך אַרום.

די טיפּן מענטשן אין קאַפֿע זיינען, דוכט זיך, שטענדיקע, ווי שטיקער מעבל פֿון אַלערליי צייטן, ווי פֿאַרשיידענע מאַלערייען אויף די ווענט, ווי די ספּעציעלע גלעזער פֿאַר ביר און ווי די ספּעציפֿישע כלים אין די זעלבע פּאַריזער קאַפֿעען. איך דערמאָן זיך וואָס מיין פֿריינט, קוירק, פֿלעגט מיר דערציילן, אַז ער האָט די זעלבע מענטשן געזען דאָ מיט יאָרן צוריק אויף זיין רייזע אין אייראָפּע. ער האָט מיך פֿאַרזיכערט אַז מיט יאָרן שפּעטער וועט מען זיי נאָך קענען טרעפֿן אויפֿן זעלבן פּלאַץ. ער איז גערעכט. מענטשן קומען און גייען, ס'רוב אָבער זיצן דאָ זייער לאַנג, אָן אַ זין און אָן אַ ציל. ס'בעט זיך אַ פֿאַרגלייך צווישן די צוויי גרויסע שטעט — פּאַריז און מאָסקווע, און ס'איז ניט צו פֿאַרגלייכן. ס'וואַרפֿט זיך אין די אויגן די קראַנקע אומגלייכהייט, פֿון צופֿיל רייכקייט אין איין זייט און צופֿיל אָרעמקייט פֿון דער צווייטער זייט.

אין אָוונט האָב איך זיך געטראָפֿן אין האָטעל מיט די קוירקס. שוין עטלעכע חדשים פֿאַראיבער זינט איך האָב זיך געזעגנט מיט קוירקן אין מאָסקווע. מיר ביידע האָבן פֿאַרבראַכט אין פֿאַרשיידענע געגנטן פֿון סאָוועטן־לאַנד, דאָך ווייזט זיך אַרויס אַז אונדזערע איינדרוקן גלייכן זיך אויס. קוירק פֿאַרזיכערט מיך, אַז אים וועט שוין זיין שווער זיך איינצולעבן אין אויסלאַנד ווי אַמאָל, האָבנדיק אין זינען דאָס נייע סאָוועטישע לעבן.

ער וויקלט פֿונאַנדער די לייוונטן, זיין מאָלערישן באַגאַזש וואָס ער פֿירט מיט זיך. איך דערקען ביי אים אויף אַ לייוונט דאָס היימישע שטעטל אום ווינטער, דעם ווינטער גופֿא, ווי אַ פֿרישן גרוס פֿון דער היים.

קוירק האָט פֿאַרבראַכט אין סאָוועטן־לאַנד ווינציקער ווי איך, ווײַל ער האָט נאָך געוואָלט באַזוכן איטאַליע און שפּאַניע. ער און זײַן פֿרוי, ראָזע, האָבן אַ סך צו דערציילן ווי זיי זײַנען געפֿאָרן קיין מאַדריד, באַרצעלאָנאַ, נעאַפּאָל, רוים. מיר שמועסן און עס באַקומט זיך דער אײַנדרוק אַז מיר וועגן און מעסטן אַ וועלט. פֿאַר אונדזערע אויגן וויקלט זיך פֿאַנאַנדער דאָס לעבן פֿון דער אַלטער אייראָפּע, דאָס לעבן פֿון אַמעריקע, און דאָס לעבן אין סאָוועט־פֿאַרבאַנד.

עס איז שוין שפּעט אין דער נאַכט, מיר צעשיידן זיך, גייען שלאָפֿן, מיטן געדאַנק מאָרגן גאַנץ פֿרי פֿאָרן צו געוויסע היסטאָרישע פּלעצער, וואָס קוירק קלײַבט זיך צו מאָלן.

מיר שלאָפֿט זיך ניט. איך טראַכט וועגן די לעצטע געשעענישן אין אַמעריקע, וואו איך וועל שוין באַלד זײַן. צוויי אַזעלכע פֿאַרשיידענע געשעענישן, פֿאַרנעמען דעם אויבנאָן. לינדבערג האָט ערשט איבערגעשפּאַנט דעם אַטלאַנטיק, געקראָגן דערפֿאַר זייער אַ גראַנדיעזע אויפֿנאַמע אין פּאַריז, פֿראַנקרײַך האָט אים צוגעטיילט אַ סך כּבֿוד, און דאָס איז געווען אַ גרויסער כּבֿוד אויך פֿאַר אַמעריקע. טוט עס מיר הנאה און איך דערפֿיל זיך גרויס בײַ זיך. אָבער איך בין דערשיטערט פֿונם צווייטן אַקט פֿון דער אַמעריקאַנער „גערעכטיקייט", פֿונעם טויט־אורטייל איבער סאַקאָ און וואַנזעטי, וואָס מ'האָט ניט לאַנג פֿאַר דעם אויסגעפֿירט.

ממילא קומט אַרויף אויף מײַנע געדאַנקען דער שאַפּ אין אַמעריקע, די פֿאַבריקן, צו וועלכע איך קער זיך אום אַרבעטן. איך טראַכט וועגן די באַדינגונגען וואָס דערוואַרטן אַלע אַרבעטער אין זייער עקאָנאָמישן קאַמף...

ווען איך האָב געעפֿנט די אויגן איז שוין געווען גרויסער טאָג. די זון האָט געשײַנט, די לופֿט איז געווען פֿריש, אַ שאַרמאַנקע האָט זיך צעשפּילט אונטער מײַן פֿענצטער, אָנזאָגנדיק אַז אַ הונגעריקער מוזיקאַנט וויל עסן און ער בעט מ'זאָל אים צווואַרפֿן אַ פּאָר לעכערדיקע מטבעות.

די פּאָר טעג, וואָס זײַנען פֿאַרבליבן ביז דעם אָפּגיין פֿון מײַן שיף קיין אַמעריקע האָב איך פֿאַרבראַכט מיט די קוירקס אין אַרומוואַנדערן איבער פּאַריז און אומגעגנט. מיר פֿאָרן מיט אויטאָבוסן, אַמאָל מיט שיפֿלעך איבער דעם טײַך סען, מיר גייען אין די מוזייען און שפּעט בײַנאַכט לאָזן מיר זיך אַרויס אויף לאַנגע שפּאַצירן צו באַאָבאַכטן דאָס פּאַריזער נאַכט־לעבן. מיר קריכן אויס אין די פּאַרוואָרפֿנסטע ווינקעלעך פֿון שטאָט, און פּאַריז ווערט מיר באַקאַנט ווי אַ היימישע שטאָט. בלויז די שפּראַך איז ווי אַ וואַנט צווישן מיר און די פּאַריזער און שטערט

מיר אַריינקוקן טיפער אין זייערע נשמות. אָבער, ווי זאָגט מען, דער פנים איז אַ מסור, די אָרעמקייט דערציילט אַ סך אויף אַלע שפראַכן וועגן דעם לעבן פון די ברייטע מאַסן.

די צייט לויפט זייער שנעל און אָט איז מיין שיף שוין גרייט מיך נעמען אַהיים צו מיין פאַמיליע אין אַמעריקע.

ווידער אין אַמעריקע

אַריינצופאַלן אין ניו יאָרק פון אייראָפעאישן זומער און פון קילן ים איז גאָר ניט אַזוי גוט. די ניו יאָרקער היצן האָבן מיך „היים" באַגריסט און איך האָב ווידער דערפילט דעם טעם פון דער גרויסער שטאָט, מיט די טענעמענט־הייזער, סאָבוועיס און עלעווייטאָרס, אין וועלכע איך פלעג פאַרברענגען שעהן לאַנג יעדן טאָג. ווי געוואוינט איך בין שוין געוועזן צו ניו יאָרק, האָט עס מיך דאָך דערשראָקן. איך האָב פשוט מורא געקראָגן צו טראַכטן וועגן דער פאַבריק, דעם באַלעבאָס, דעם פאָרמאַן, דער גאַנצער סיסטעם פון עקספּלואַטאַציע... דאָס לעבן דאָ איז מיר טאַקע ניט ניי, דאָך קומט מיר אויס ווי איך וואָלט אויף דעם געקוקט מיט גאַנץ נייע אויגן.

— אין סאָוועטן־לאַנד געוועזן, האָסט אַ סך צו דערציילן? — פרעגט מען מיך פון אַלע זייטן.

חברים ווילן וויסן, פריינט, באַקאַנטע, אַפילו באַלעבאַטים פרעגן וואָס איך האָב געזען, וואָס געהערט.

איך בין אָבער ניט דער איינציקער וואָס האָט געזען דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד. אב. קאַהאַן פון „פאָרווערטס" האָט פאַרבראַכט עטלעכע טעג אין אַ מאָסקווער האָטעל און געשיקט קייבלס צום „פאָרווערטס" וועגן „רוסלאַנד", דעם „ריינעם אמת", אַז עס טויג ניט. קלענערע „פאָרווערטס"שרייבער קלאָגן אַז עס פעלן אין מאָסקווע קליאָמקעס אין די טירן; שלוחים, וועמען מ'האָט אַפילו ניט געלאָזט אַריבערטרעטן דעם סאָוועטישן גרענעץ פאַר זייערע שוואַרצע מעשים אין אַמעריקע, דערציילן וואָס זיי האָבן זיך אָנגעהערט אין אייראָפּע, אין פוילן, וועגן דעם לעבן אין רוסלאַנד. זייערע באַריכטן כאַפן אונטער די קאַפּיטאַליסטישע צייטונגען, מ'צעשמירט די „אָרעמקייט" אין רוסלאַנד, מען באַקלאָגט דעם „הונגער" דאָרטן, מען פאַסמאַקעוועט זיך מיט די „היימלאָזע" און מיט „פרייער ליבע"... מ'דערציילט טויזנט און איין נאַכט געשיכטעס וועגן די „ליידן פון רוסישן פאָלק אונטער די באָלשעוויקעס".

מיינע לאַנדסלייט אין אַרבעטער רינג ווילן הערן, וואָס אַן ערך האָב איך צו דערציילן, הגם די „רעכטע" צווישן זיי פאַרזיכערן פאָראויס, אַז איך וועל מסתמא פאַרלייקענען דעם אמת.

דער טשערמאַן פון ברענטש, אַ הייזער־בויער, מיינער אַ פריינט פון דער היים, איז דאַר און לענגלעך, זיין טונקעלער פנים שמייכלט, און מיט איין אויג ווינקט ער צום פינאַנס־סעקרעטאַר, זיינעם אַ שותף אין בויען הייזער אין בראָנזוויל. זייער ביידנס רעפוטאַציע פון דער היים איז אַז זיי זיינען אַמאָל געווען גוטע בונדאָווצעס. מיט זיי, אין דער עקזעקוטיווע פון ברענטש, זיינען פאַראַן נאָך אַזוינע „אַלטע קעמפער". איינער פון זיי אַ פלאַסטערער, דערמאָנט ביי יעדער געלעגנהייט וועגן זיין „אַמאָל", דערביי צעפלאַמען זיך זיינע באַקן און, נאָך איידער ער נעמט דאָס וואָרט, טוט ער אַ הויב די האַנט, ביים צווייטן וואָרט הויבט זיך שוין זיין צווייטע האַנט און מיט ביידע הענט וואַרפט ער אין אַלע זייטן, און קיינער קאָן אים שוין ניט אָפשטעלן.

די „אַלטע בונדאָווצעס" אין אַרבעטער רינג האָבן גרויס הנאה פון דעם פלאַסטערערס ריידן. ער רעדט ווי זיי אַליין טראַכטן, זיין כלל איז געווען: צי ער ווייסט, צי ער ווייסט ניט, אָבער ער מוז זיין אַלע מאָל דער ערשטער. די לינקע האָבן אים גערופן „פורישקעוויטש", די אַלטע בונדאָווצעס האָבן אים געפאַטשט אין פלייצע — ביסט אַ גוטער יאַט! — מ'האָט אים אָבער נאָר געדאַרפט אַ וואונק טאָן, ספעציעל דער פרעזידענט, וואָס האָט אים פון צייט צו צייט געגעבן אַרבעט, פלעגט ער שוין גלייך אויפשפרינגען און, פאַרשטייט זיך, גלייך נעמען דאָס וואָרט.

איך האָב נאָך קיין צייט ניט געהאַט אַרויסברענגען אויף מיינע ליפן „סאָוועטן פאַרבאַנד", ערשט דער פלאַסטערער שטייט שוין אויף זיינע פיס און פראָטעסטירט:

— דער „פאָרווערטס" שרייבט „רוסלאַנד" און ער רופט עס גאָר סאָוועטן־פאַרבאַנד. די באָלשעוויקעס ווילן אונדז דעם קאָפ ניט פאַרטומלען!

דער טשערמאַן גיט אים גענוג צייט צו קאָכן זיך און טומלען, דערנאָך קלאַפט ער מיטן האַמער, און לייגט מיר פאָר אַ פשרה: צוליב שלום־וועגן און פאַר דעם וואויל און בעסטן פון ברענטש און פון דעם גאַנצן אַרבעטער־רינג, ניט צו באַרירן די פראַגע וועגן רוסלאַנד, נאָר רעדן וועגן אַנדערע זאַכן. די פראָגרעסיווע מיטגלידער פון ברענטש, וועלכע האָבן שוין זיך פאַרדינט דעם נאָמען „לינקע", ווילן דווקא הערן וועגן

סאָוועטן־פאַרבאַנד, אָבער די „אַלטע בונדאָווצעס" לאָזן עס בשום אופן ניט. מען טומלט זיך אָפ אַ שטיק צייט, ביז דער טשערמאַן באַשליסט שוין אַליין, ווי צו האַנדלען. ער דערקלערט:

— פאַר דעם וואויל און בעסטן פון אַרבעטער־רינג און פון די בריטע מאַסן, וועלכע קומען עפעס לערנען, אָבער ניט זיך קריגן, איז גלייכער צו שליסן דעם מיטינג.

דער פרעזידענט מיט דער עקזעקוטיווע גייען זיך געמיטלעך און צופרידן אין זייער שטענדיקער קאַפעטעריע, טאַקע אויף פיטקין עוועניו, נעמען אַ טעפעלע קאַווע און פייערן ביי אַ צובייסן זייער „זיג" איבער די „באָלשעוויקעס"...

לייבעס טויט

ווייט אַרויף אין די בראָנקס איז אויסגעוואַקסן אַ גרויסע קאָאָפעראַטיווע קאָלאָניע, וואָס האָט אַרום זיך פאַראייניקט מערסטנס לינק־געשטימטע אַרבעטער. זייער חשבון איז געווען: ביליקערע רענט, אַ קאָמונאַלן לעבן, לעקציעס, געזאַנג, קינדער־שולן, קינדער־גאָרטנס. היינט דער גרויסער פאַרק אַנטקעגנאיבער, מיט טיפע גראָזן און ביימער, און דער „זו", דער באָטאַנישער גאָרטן, פרישע לופט פאַר די קינדער; ווינטערצייט — שליטלען זיך, גליטשן זיך, אַפילו גרויסע שפילן זיך ווי קינדער אין שניי.

מ'האָט זיך קוים אַרומגעזען, זיינען שוין די קאָאָפעראַטיווע הייזער געווען פאַרפולט מיט אַרבעטער, טוער, שרייבער, יוניאָן־טוער און גוטע יוניאָן־לייט פון אַלע פאַכן. זונטיק האָט מען געפראַוועט פיקניקס אין פאַרק, זיך געלאָזט וואוילגיין און זיך צעשאָטן איבערן פאַרק מיט געלעכטער און געזאַנג. פון שטאָט פלעגט מען זיך ציען געוואויר ווערן חברים און פריינט, באַטראַכטן די הייזער, און פאַרברענגען אין פאַרק.

דער ערשטער מוסטער פון קאָאָפעראַטיווע הייזער איז דעם עולם זייער געפעלן געוואָרן. ס'איז געווען אַן אויסכאַפעניש אויף דירות. חברה וואַרטן לויט דער ריי אויף נייע הייזער. אָפטע מיטינגען גייען אָן, פלענער ווערן געמאַכט ווי אויסצושפרייטן זיך, מיט קעמפס אַרום שטאָט. די רעכטע לאַכן פון אָנהויב אויס דעם געדאַנק וועגן קאָאָפעראַטיווע הייזער, פונדעסטוועגן זיינען זיי זיך מתקנא אויף די לינקע און נעמען זיך נאָכמאָן זייער ביישפיל. יעדער ריכטונג נעמט זיך בויען אירע קאָאָפעראַטיוון.

צוליב מיין באַזוך אין סאָוועטן־פֿאַרבאַנד האָבן מיר ניט געקויפֿט קיין דירה אין די קאָאָפּעראַטיווע הייזער, נאָר אַריינגעקליבן זיך נאָענט דערביי: עס איז פֿריילעכער צווישן פֿריינט און חברים, מיר האָפֿן אויך בעסער קענער דערציען אונדזערע קינדער אין די שולן און קלובן פֿון דער באַוועגונג.

לייבע קאָלעסניק איז פֿון די ערשטע אין די קאָאָפּעראַטיווע הייזער. ער האָט אַ טבע אין אַ זונטיק פֿרימאָרגן אַריינפֿאַלן צו מיר אין הויז און יעדעס מאָל קלאָגט ער זיך:

— ניטאָ קיין כוח צו פֿעסטשען זיך אין בעט אַפֿילו אום זונטיק, — און דערביי צוגעבן, — און מיין פֿרוי מוז נעבעך, אַ גאַנצע וואָך קלעטערן מיט די קליינע קינדער אויף די הויכע שטיגן. זאָל זי כאָטש זונטיק אָפּרוען.

לייבעס דירה איז אויפֿן פֿינפֿטן שטאָק אין די קאָאָפּעראַטיווע הייזער, ווייל וואָס העכער איז ביליקער די רענט.

אַמאָל טוט ער אַ שטעל צו דעם פֿינגער צום בויך, טוט אַ סמאָטשקע מיט די ליפּן, ווי ער טוט עס זייער אָפֿט, אַנדייטנדיק אַז זיינע ווייטיקן אַרן אים יאָ און אַרן אים ניט.

— וואָס־זשע טוטסטו עפּעס, לייבע, פֿאַר דיין געזונט? — ווער איך באַאומרואיקט.

ענטפֿערט לייבע מיט אַ געלעכטערל:

— מיין חברטע זעט מיך שוין צו מיט מאַנע־קאַשקעס.

לייבע איז ניט פֿון די מענטשן וואָס טראַכטן צופֿיל וועגן זיך.

— איך האָב אַ פֿאַמיליע צו באַזאָרגן, אַ שוואַכע פֿרוי מיט קינדער וועגן וועמען צו טראַכטן. דערצו בין איך דאָך אַ קאָמוניסט, מיט פּאַרטיי פֿליכטן.

ער טוט ווידער אַ סמאָטשקע מיט די ליפּן און גיט צו:

— קענסט דאָך מסתמא די קליינע מערי, מיין אָרגאַניזערין? זי פֿאָדערט אַרבעט, אַז ניט, זאָגט זי, צו וואָס ביסטו אין דער פּאַרטיי? מער פֿעלט מיר ניט. געאַרבעט, געאַרבעט, און מיטאַמאָל וועלן מיינע קינדער פֿיאָנערן זיך דערוויסן אַז איך בין צוליב פֿוילקייט אַרויסגעפֿאַלן פֿון דער פּאַרטיי...

לייבע איז מיך שטאַרק מקנא וואָס איך האָב געזען סאָוועטן־לאַנד, אונדזער היים־שטאָט באָברויסק. ער צעפֿרעגט זיך, צו בין איך דאָרטן געווען אויף דער שאָסיינע גאַס, וואו זיין מאַמע איז געשטאַנען און פֿאַרקויפֿט זומער־צייט קוואַס, און ווינטער — באָב מיט אַרבעס.

דער גרוס וועגן זיין עלטערן ברודער, דעם אָרעמען שניידער אויף דער סלאָבאָדע, אַז ער איז איצט געוואָרן דער פאַרוואַלטער אין אַ מלוכהשן שניידער־קאָאָפעראַטיוו, טוט לייבען שטאַרק הנאה. — אַ גאַנצער מאַכער! זיך אַרויפגעאַרבעט!

ער וויל וויסן צי האָט מען אין באָברויסק אויף אַן אמתן אויסגעטריקנט די בלאָטעס, און צו די קינדער וואַקסן דאָרט ווי געהעריק, ניט ווי דער בית־עולם פלעגט אַמאָל געשוואָלן ווערן יעדן ווינטער פון קינדערשע מתים:

— מיטן האַרצן — פאַרזיכערט ער מיך — בין איך דאָרטן, אָבער דער פרוים געזונט און די צוויי פיצלעך קינדער לאָזן מיך ניט פאָרן אַהין, — באַלד אָבער גייט ער איבער צו פרייליכערע זאַכן: — ווייסט, איך בין דאָך שוין געוואָרן אַ ייד אַ באַלעבאָס. — דאָס מיינט צו זאָגן אַז ער האָט געקויפט אַ דירה אין די קאָאָפעראַטיווע הייזער. — אַ מחיה צו וואוינען אין אַ חברישער סביבה. מיט אַלע אַקטיוויטעטן דערביי צום האַנט, וועל ניט דאַרפן לויפן ווייט צו די מיטינגען.

ווען איך דערצייל לייבען וועגן מיין „באַריכט" אין אַרבעטער רינג ברענטש, לאַכט ער:

— איך קען אים, דעם הייזער־בויער, מיט זיינע שותפים אין ברענטש. געווען אַמאָל אַ חבר פון בונד, מיט אים צוזאַמען געאַרבעט אויף דער בירזשע! ווייסט וואָס עס האָט דאָ פאַסירט? איין מאָל אַרבעט איך ביי אים אויף אַ דזשאַב, מיט אַמאָל האָט עס מיך גענומען דרייען אין דרייען, עס האָט מיך אַזוי אַ נעם געטאָן, כאָטש שפּיי אויס די נשמה. אַזוינע שאַרפע ווייטיקן אָט דאָ אָ, — ווייזט לייבע מיטן פינגער אויפן בויך — ער האָט זיך פון עמעצן דערוואוסט דערפון. ניט לאַנג האָט ער געדאַרפט סטאָליאַרעס. איך דאַרף אַ טאָג אַרבעט, כאָטש פאַרקויף טאַטע־מאַמע, און ער וויל מיך ניט נעמען צו דער אַרבעט. וואָס איז? „דו, לייבעטשקע, האָסט אַ טבע זיך האַלטן פאַרן בויך". הערסט?

לייבע איז גאָר נתפעל פון די קאָאָפעראַטיווע הייזער.

— אַז די אַרבעטער וועלן זיך אַלע נעמען בויען אַזעלכע מאַיאָנטקעס, מיט אַזעלכע קינדער־גאָרטנס, מיט... מיט... וועט דאָך ווערן אַן אמתער גן־עדן אין אַמעריקע.

ניט באַשערט אָבער געווען לייבען צו דערלעבן ביז אַ „גן־עדן".

איינמאָל איז אַ חבר פון דער קאָאָפעראַטיווער הויז, לייבעס אַ שכן, אַ פאַרסאָפּעטער געקומען צולויפן צו מיר, מיך רופן, ווייל ליי־

בעטשקע איז געפערלעך קראַנק און ער וויל מיך זען וואָס גיכער. מיט אַמאָל איז מיר דורכגעגאַנגען אין געדאַנק מיין אַלטע פריינטשאַפט מיט לייבען, דעם חבר אין לייד און פרייד, זיינע ווערטלעך און אריינזאָגעניש, וואָס זיינען געגאַנגען פון מויל צו מויל ביי חברים און פריינט. מיין פאַרדאַכט וועגן זיין בויך־קראַנקהייט שרעקט מיך און איך איל זיך גיין אים זען.

פאַר דער קורצער צייט וואָס איך האָב אים ניט געזען איז אים ניט צו דערקענען. ער איז געוואָרן דאַר און איינגעשרומפן, כמעט אַ פויגלשער פנים געוואָרן. לייבע דערפילט מיין אָנוועזנהייט, רופט ער מיך נעענטער צו זיך מיט אַ שוואַכער שטימע. דאָס ערשטע מאָל אַז איך הער אַזאַ שוואַכקייט אין זיין קול.

— געזשאַרעטער טאַרטער, — פרואווט ער זיך שפאַסן, און טייטלט מיטן פינגער אויף זיין געשוואָלענעם בויך. — זעסט, אַרטשע! איך בין געוואָרן אַ געשוואָלענער באַלעבאָס, — און זיינע ליפן מורמלען אונטער דעם ניגון פון טרויער־מאַרש.

— לייבע! — בעט איך זיך ביי אים, — זינג ניט דעם ניגון.

פאַרשטייט ער וואָס איך מיין און ליגט שוין מיט פאַרחתמעטע ליפן. זיין פנים קנייטשט זיך פון ווייטיק, די אויגן ווערן פאַרטונקלט און די ליפן פאַרשמאַכט.

מיט צוויי וואָכן שפעטער, שוין אין מאָונט סיני האָספיטאַל, ווענדט זיך לייבע צו מיר:

—אַרטשע! אַלע ווייסן, איך ווייס אַוודאי, און דו ווייסט אויך אַז...

— ער דערערדט ניט זיינע רייד, זיינע אויסגעלאָשענע אויגן קוקן צו מיר. — שרייב עפעס אָן נאָך מיר, — בעט ער זיך. — ווען גרויסע מענטשן שטאַרבן דאַרף מען ניט בעטן שרייבן, אָבער וועגן אַן אַרבעטער, — שטאַמלען זיינע ליפן, און זיינע אויגן ווערן געשלאָסן.

דאָס זיינען געווען זיינע לעצטע ווערטער, לייבעס לעצטע בקשה צו מיר. ביי דער לוויה, אין אוידיטאָריום פון די קאָאָפּעראַטיווע הייזער, האָט מען גערעדט וועגן דעם נפטר, וועגן זיין איבערגעבנקייט צו דער באַוועגונג, זיין טיפן גלויבן אין אַ בעסערער מענטשהייט און אַ בעסערער וועלט. — לייבע האָט זיכער כשר פאַרדינט די שבחים.

גאָר אַנדערע צייטן געוואָרן

מיינע הויכע שכירות אַלס „דעזיינער" זיינען פלוצלונג ווי פאַרשוואונדן. די פאָדערונג אויף מיינע „הענט" איז שוין ניט ווי געווען. עס נעמט אַ לענגערע צייט ביז איך הויב אָן ווידער אַרבעטן.

די באַלעבאַטים זיינען פאַרביסענע שונאים פון דער „טרייד יוניאָן יוניטי ליעג", זיי פאַרפאָלגן יעדן פּראָגרעסיוון אַרבעטער אין דעם שוךפאַך. עס ווערט פאַר מיר אוממעגלעך צו קריגן אַרבעט אין אַ גרעסערער פאַבריק, ווייל זיי זיינען אַלע קאָנטראָלירט פון דער „באָסעס אַסאָסיאיישאָן", און איך פאַל אַריין ווידער אַמאָל אין דער קאַטעגאָריע „שלימזלניקעס". דערצו דערטראַכטן זיך די באַלעבאַטים פון דער „אַססאָסיאיישאָן" צו עפענען דעזיינינג שולן, כדי צו האָבן מער פון דעם מין „הענט" אין פאַך. די נייע מאַשינען אין דער שיך אינדוסטריע פאַרגרעסערן די אַרבעטסלאָזיקייט אין אַלע אַנדערע טיילן פון מיין פאַך.

די אַרבעטסלאָזע זיינען פול אין דער יוניאָן, אין די גאַסן, זיי זיצן אין די קאַפעען, אין פאַרק, און אַוודאי זיינען זיי פול אויף יוניאָןסקווער. דאָרט שוויבלט און גריבלט. לכתחילה האָבן נאָך איניקע אַרבעטער געהאַט אָפגעשפאָרטע געלטער פון די מלחמה פּראָספּעריטי־יאָרן, זיי זיינען נאָך געווען געוואוינט צו פאַרדינען גוט, האָבן זיי זיך איינגעשפאַרט, ניט געוואָלט אַרבעטן פאַר ביליגער. צו דער גרויסער ריי אַרבעטסלאָזע קומען שוין ממילא צו אַ סך געוועזענע סאָלדאַטן, וועטעראַנען, וועלכע האָבן ערשט מיט אַ צענדליק יאָר צוריק געקעמפט פאַר „דעמאָקראַטיע און פרייהייט", און זיי נעמען זיך דערמאָנען אַז „זיי זיינען ניט געגאַנגען אויף דעם שלאַכטפעלד צו פאַרגיסן בלוט פאַר די פּראָפיטן פון די באַלעבאַטים.

די וועטעראַנען האַלטן אַז מ'דאַרף פאָדערן די בלוטיק פאַרדינטע באָנוסעס פון דער רעגירונג און זיי לאָזן זיך טאַקע הערן. די אַרבעטערקריוודעס וואַקסן. סאַקאָ און וואַנזעטיס טויט אורטייל איז נאָך פריש ביי אַלעמען אין די געדאַנקען, מ'פאָדערט די באַפרייאונג פון טאָם מוני און בילינגס, מ'פאָדערט בטול צו מאַכן דעם אורטייל איבער די סקאַטסבאָראָ יינגלעך. די אַלע קריוודעס זיינען געמישט און געבונדן מיט די גוטע נייעסן פון סאָוועטן־לאַנד, וואו די אַרבעטער־מאַכט וואַקסט, און דאָס גיט צו מוט דעם אַרבעטער איבער דער גאָרער וועלט צו קעמפן.

פאָליציי שלאָגט אויף די פיקעט־לאַינס, מען מזיקט אויף די דעמאָנסטראַציעס און מ'אַרעסטירט פירער פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי, פון דער פּראָגרעסיווער אַרבעטערשאַפט אין שטעט און שטעטלעך פון אַמעריקע.

די אַמעריקען פעדערעישאָן אָוו לעיבאָר, די יידישע געווערקשאַפטן, צוזאַמען מיטן „פאָרווערטס" זיינען קעגן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד, קעגן דער פּראָגרעסיווער אַרבעטערשאַפט, קעגן דער קאָמוניסטישער פאַרטיי און דער „טרעיד יוניאָן יוניטי ליעג". די באַלעבאַטים וואַרפן אַרויס די לינקע פון דער אַרבעט, און דער „פאָרווערטס" גיט זיי גערעכט... ער איז ספּעציעל פאַרביטערט, ווייל די „פרייהייט" וואַקסט אין איינפלוס און ווייל די יידישע מאַסן ווערן קאַמפּסלוסטיק און פּראָגרעסיוו.

די אַרבעטסלאָזיקייט וואַקסט. די באַלעבאַטים זיינען זיך נוקם אין אונדז, זיי לאָזן זיך וואוילגיין מיט נייע שיינע היימען, מיט גרויסע שיינע אויטאָמאָבילן, פאָרן אין רעזאָרט־פּלעצער, אין די פאַבריקן בייטן זיי די אַלטע מאַשינען אויף נייע, כדי צו פּראָדוצירן גיכער און ביליקער זייערע סחורות, כאָטש דער קריזיס פייפט שוין אין אַלע ווינקלען פון לאַנד.

איך וואַרף זיך אַהין, אַהער, ווי אַלע טוען. מיינע קינדער זיינען שוין אויסגעוואַקסן און זיי מוזן זיך שטעלן אַליין אויף די פיס, צושלאָגן זיך צו עפּעס פאַר זיך, ווייל זיי פילן מיינע שוועריקייטן מיט דער אַרבעט. איין זון זוכט אויפן געביט פון מאָלעריי, דער צווייטער זוכט אַ מלאכה. זייער געמיט איז אַ שווערער, זייער שטימונג אַ געדריקטע, ווי ביים שכן, ביים פריינט, און דאָס וואָרט„ קריזיס" טראָגט זיך פון מויל צו מויל. יונגוואַרג פּראָטעסטירט אויף מאַסמיטינגען, נעמט אָנטייל אין גאַסן־דעמאָנסטראַציעס, וועלכע קומען פאָר פון צייט צו צייט אויף יוניאָן־סקווער, אויף מעדיסאָן סקווער און אין מעדיסאָן סקווער גאַרדן. די וועטעראַנען שטורעמען. זיי איז ביטער ווי דער טויט. פיל פון זיי זיינען באַשעדיקט געוואָרן אין דער מלחמה, ליידן פון קראַנקהייטן, וואָס שטערן זיי אַרבעטן נאָרמאַל. פיל פון זיי זיינען היימלאָז, שלאָפן אין די פאַרקן, אין סאָבוועי סטאַנציעס. אַנדערע באַזעצן זיך אין פעלד, הינטערן שטאָט אין „הואווערווילס", ווי זיי רופן זייערע „וואוינונגען". די רייכע, פון זייערע פענצטער אין דער הויך, קוקן אַראָפּ צו די פאַרשמוציקטע וועטעראַנען, און עס שטערט זייער „עסטעטישן געשמאַק". זיי זיינען מלא רציחה און שרעקן זיך. און אַז די וועטעראַנען מאַרשירן קיין וואַ־

שינגטאָן און פֿאָדערן זייערע באָנוסעס, שיקט מען קעגן זיי אַרויס די אַרמיי און מען צעשיסט זיי...

דער קריזיס — אָדער ווי מען רופֿט עס, די „דיפּרעשאָן" — ווערט אַלץ טיפֿער. בויער קענען שוין זייערע הייזער ניט פֿאַרקויפֿן, עס פֿעלן שוין אוים קונים אויף מעבל, אויף שיך, אויף בגדים. הערט מען אויף בויען, פּראָדוצירן און שאַפֿן, די באַלעבאַטים אַליין הויבן שוין אָן קרעכצן.

קלענערע באַלעבאַטים ווערן איינגעשלונגען פֿון גרעסערע, שפּעטער שלינגען איין די גאָר גרויסע אַלע אַנדערע. באַנקען קראַכן מיט טראַסק און געפֿילדער, אין וואָל סטריט איז אַ פּאַניק. נערוועזע מענטשן קוקן מיט שטאַרע אויגן צו דער ברעט פֿון דער בירזשע, מיט מורא פֿאַר זייער סוף. אַ סך פֿון זיי ענדיקן מיט זעלבסטמאָרד.

די אַלרייטניקעס וואַרפֿן די גאַנצע שולד אויף די יוניאָנס, אויף קאָמוניסטן. זיי רעדן מיט שנאה וועגן די הונגער־פּאַראַדן קיין וואַשינגטאָן. זיי קוקן מיט שרעק אויף רוסלאַנד, וואו ס'איז ניטאָ קיין סימן פֿון קריזיס.

מיין אַרבעטסלאָזיקייט דערלויבט מיר מער ניט פֿאַרבלייבן אין ניו יאָרק. דער גורל פֿאַרטראָגט מיך אין ניו ענגלאַנד. איך אַרבעט אין הייווערהיל און פֿאָר אָפֿט צו קיין באָסטאָן און אומגעגנט.

אין הייווערהיל פֿאַרבלייב איך אָבער ניט לאַנג און איך פֿאָר צוריק צו מיין פֿאַמיליע און פֿריינט אין ניו יאָרק.

מיר פֿאָרן אַרויס אין סאָוועטן-לאַנד

די „וואָירלד טוריסט" איז אַ מין שוועסטער אָרגאַניזאַציע פֿון דער „טעכניקאַל אייד סאָסייטי", וועלכע איז, אַגבֿ, געשלאָסן געוואָרן, ווייל סאָוועטן פֿאַרבאַנד נויטיקט זיך שוין ניט אין הילף פֿון יחידים. מיט רוזוועלטן אַלס פּרעזידענט, ווערט דער סאָוועטן־פֿאַרבאַנד ענדלעך אָפֿיציעל אָנערקענט דורך אַמעריקע. פֿאָרן טאַקע פֿאַרשיידענע האַנדלס־פֿאַרטרעטער, שליחים פֿון קאָמונעס, פּראָפֿעסאָרן, שרייבער און לאַנדסלייט אַ קוק טאָן אויף די סאָוועטן. די טוריסטן ביוראָ איז שטענדיק פֿול מיט מענטשן.

אינם קליינעם שטעטל הייווערהיל האָב איך אַ סך געטראַכט, געהאַט גענוג צייט צו באַאָבאַכטן דעם קליינבירגערלעכן לעבן פֿון די

יידן דאָרט, און דאָס לעבן פון די האָרעפּאַשנע אַרבעטער פון מיין פאַך: מאַן, ווייב און קינדער אַרבעטן ביי דער זעלבער מלאכה, מען וואוינט אין ענגע וואוינונגען, אין אַ ביטערער אָרעמקייט, אין דער פרייער צייט זיצט מען אין סאַלון, אָדער מ׳שפּילט קאָרטן אין דער היים, אַבי צו פאַרטרייבן די צייט. שווער צו פאַרגלייכן דאָס דאָזיקע לעבן מיטן לעבן אין סאָוועטן פאַרבאַנד, וואו איין פינף יאָר פּלאַן נאָכן צווייטן מאַכט דאָס לעבן כסדר בעסער און אינטערעסאַנטער.

דערווייל קומען מיר אָן בריוו פון מאָסקווע פון פריינט אַז די שווערע אינדוסטריע בויט זיך דאָרטן מיט ריזן־טריט, אָבער די סאָוועטן פּלאַנעווען אויך וועגן דער לייכטער אינדוסטריע, ווי קליידער און שיך און אַנדערע זאַכן פון טעגלעכן געברויך. קאָמיסיעס פון סאָוועטישן האַנדלס־קאָמיסאַריאַט קומען אין ניו יאָרק צום „אַמטאָרג״ צו באַקענען זיך מיט דער אַמעריקאַנישער מאַשינעריע און טעכניק. מיט איניקע פאַך־לייט פון דער קאָמיסיע האָב איך זיך געטראָפן פרייער אין מאָסקווע. זיי עצהן מיר פאָרן קיין מאָסקווע. און ביי מיר בלייבט ווידער אַוועקצופאָרן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. אָבער שוין ניט אַלס גאַסט, נאָר צו אַרבעטן דאָרטן. צוזאַמען מיט מיר פאָרט דאָס מאָל אויך מיין פרוי.

אין דער „וואָירלד טוריסט״ ביוראָ באַשטימען מיר דעם מאַרשרוט דורך לאָנדאָן קיין לענינגראַד. נאָך אַ לאַנגן געזעגענען זיך מיט די קינדער און פריינט איז ניט פריילעך אויפן האַרצן, די שטימונג בייט זיך אָבער ווען מיר זיינען שוין אויף דער שיף „איל דע פראַנס״. עס פאָרן אַלערליי מענטשן, ס׳רוב טוריסטן. דער טור איז אַראַנזשירט פאָראויס, איינגעצאָלט פאַר עסן, טרינקען, האָטעלן, באַנען און אַפילו טעקסיס, זיינען די חברה זאָרגלאָז, פריילעך. די טעג גייען שנעל. איך בין צופרידן וואָס מיין פרוי, ווי איך, וועט זען די נייע סאָוועטישע וועלט.

לאָנדאָן אין 1934.

די ערשטע צו באַגעגענען אונדז אין ענגלאַנד זיינען געווען מחנות ווייסע ים־פויגלען. גרינג, ווי אין פוכענע הימלען, שוועבן זיי מיט זייערע פליגל, און זיי דרייען זיך אַרום אונדזער שיף, און ווען מיר שטעלן זיך אָפּ אין דעם פּלימוט־האַפן דאַכט זיך ווי די פויגל וואָלטן

אָפּגעטאָן זייער גאַסטפריינטלעכע אַרבעט. רוען זיי זיך אָפּ אויף שטיינער, אויף שיפן און אויפן וואַסער, און אַנדערע פויגל פליען שוין ווייט צום ים, אויפצונעמען אַנדערע שיפן.

פון פּלימוט פאָרן מיר מיט דער באַן קיין לאָנדאָן, וואו מיר דאַרפן זיך זעצן אויף אַ סאָוועטישער שיף. די באַן טראָגט זיך. גרינע פעלדער שפּרייטן זיך פון ביידע זייטן, עס זעען זיך מויערן, שפּייכלער און שטאַלן מיט איינגעפונדעוועטע באַלעבאַטישקייטן. שאָף, בהמות און פערד פּאַשען זיך אויפן גראָז, מענטשן אַרבעטן אַרום הויז, שטאַל און גאָרטן, ווי שותּפים צו זייערע שאָף און רינדער.

געדיכט געפּאַקט אין טעקסי, פאַרוואַלגערט מיט פּעק, פאָרן מיר שוין איבער די לאָנדאָנער גאַסן. איך דערקען די געבריליקטע לאָנדאָנער פּאָליסלייט מיטן רימענדל אונטערן גאָמבע און קורצן שטעקעלע אין האַנט; מענטשן, ניט צו פאַרפּוצט, פילן אָן די גאַסן, אָבער זייער טעמפּ איז אין פאַרגלייך מיט ניו יאָרק אַ לאַנגזאַמער, אָט ווי זיי וואָלטן זיך צוזאַמענגערעדט ניט צו איילן זיך. דער האָטעל וואו מיר שטעלן· זיך אָפּ איז אַ דריט־קלאַסיקער. פונם אַלטן טעפּיך שלאָגט אַ ריח, אויף אַ טישל אַ קרוג וואַסער און אַ שיסל, מעבל פון אַמאָליקע יאָרן. וועדליק פאַר דער לאָנדאָנער וועסט־סאַיד איז דאָס נאָך פאָרט גרויסאַרטיק.

די שטאָט האָט זיך, דאַכט זיך, ניט געביטן. עפּעס איז לאָנדאָן ווי ענלעך צו פילאַדעלפיע. צוויי־דריי־שטאָקיקע הייזער, מיט געשייערטע האַלקעס אין די טירן און מיט עטלעכע מאַרמאָרנע טרעפּלעך אַרויף.

— אַ מערקווירדיקע זאַך דער מענטשלעכער מאַרך, — טראַכט איך. עס איז גענוג בלויז זיך דערמאָנען אָן דרייסיק יאָר צוריק, און עס שווימט אַרויף די אַמאָליקע לאָנדאָן, און מיר דוכט זיך אַז איך זועג און מעסט אויף דער דלאָניע יענע לאָנדאָן און די איצטיקע, און איך זע יענע לאָנדאָן מיט אַלע פּיטשעווקעס.

מיר גייען גאַס איין, גאַס אויס, און דער היינט איז ווי נעכטן. די סאַלוועישאָן אַרמיי זינגט און כמעט די זעלבע צאָל מענטשן ווי אַמאָל הערן זיך איין. אַ שאַרמאַנקע צעשפּילט זיך ערגעץ, מיט ניגונים פון יענע יאָרן. צי לאָנדאָן האָט זיך געעלטערט, אָדער, זיך גאָר ניט געביטן און איז פאַרבליבן אויף שטענדיק, ווי אַמאָל?

די צוויי גאָרנדיקע אויטאָבאָסן האָבן זיך ניט געענדערט. די זעלבע שילדן דערמאָנען מיר די ריכטונג: קאָממווירשעל ראָוד, אָקספאָרד,

ווייטשעפּל. אָט זיינען די צוויי רעדלדיקע דראָזשקעס, א ספּעציפיש לאָנדאָנער דערשיינונג, מיטן הינטערביידל פאַרן אָנטרייבער. די אָרעמע הוימלאָזע שטייען נאָך אַלץ אָנגעשפּאַרט, זיצן אַרום טראַפאַלגאַר סקווער און די סטאַטועס דאָרט שטייען ווי אַמאָל, אין טיפערן שימל, דוכט זיך, און פאַרשטיינערט ווי געווען.

אויפן דריטן טאָג פון אונדזער פאַרברענגען אין לאָנדאָן האָט זיך אונדז פאַרוואָלט באַזוכן די געגנט וואו מיר האָבן געוואוינט. איך געדענק מיין דירה אויף גרעיט גאַרדען סטריט, מיט דער גאַז־רער, וואָס האָט, ווי מיר האָט זיך דאַן געדוכט, אַזוי יום־טובדיק באַלויכטן דעם צימער און איבער וועלכער איך האָב אַמאָל גאָר אַ סמאָליע געטאָן אַ קיפּערד הערינג, וועלכער האָט דאַן געהאַט טויזנט טעמים. טאַקע דערביי אין שכנות האָט געוואוינט מיין קרוב, מענדל פּלאַטקין אין זיין אייגענער צווייגאָרנדיקער הויז. איך דערמאָן זיך אַז ווען ער האָט מיך באַגעגנט באַלד נאָכן אַרונטערקומען פון שיף, האָט ער אָנגעוויזן זיין ווייב אויפן „גרינעם", יחיאל אייזיקס זון פון „חזיר־לאַנד", אַזוי האָט ער באַצייכנט די אַלטע צאַרישע רוסלאַנד.

מיר שטייגן אַרונטער אין ווייטשעפּל. טאַקע דערביי איז גרעיט גאַרדען סטריט. דאָס געסל, דאָס הויז, וואו מיין דירה איז געווען, איז זייער אַלט. פּלאַטקינס הויז דערביי, געווען אַמאָל ניי, איז שטאַרק פאַרעלטערט. איך קלאַפּ אָן מיטן קליינעם העמערל, די טיר עפנט זיך און אַ פרוי, די האָר איינגעקלאַמערט אין שפּילקעס, ווי ערשט פון באָד אַרויס, ענטפערט טרוקן אַז זי ווייסט ניט פון קיין פּלאַטקין, כאָטש זי וואוינט שוין דאָ זייער לאַנג. איך נעם זיך צעפרעגן ביי שכנים. ענדלעך, אין אַ דערבייאיקן געוועלב, פאַרגלאָצט אַן עלטערע פרוי די אויגן, ווי זי וואָלט גענישטערט אין אירע געדאַנקען און פרעגט: האָט ער עפּעס אַ מום? איך דערמאָן זיך אַז צייטנווייז פלעגט פּלאָטקין אַ שלעפּ טאָן מיט אַ פוס, און טו אַ זאָג: דוכט זיך אַ פוס איז ביי אים ניט מיט אַלעמען.

— איז דאָס ער! — טוט זי זיך פלוצלונג אַ כאַפּ, און זי דערציילט מיר, אַז זיין ווייב איז אים, נעבעך, געשטאָרבן, מיט די זין האָט אויך עפּעס פּאַסירט, און ער איז, דוכט זיך, זייער אָרעם געוואָרן און וואוינט זייער ווייט פון דאַנען.

עס געדויערט אַ ווײַלע און די פרוי קריגט פאַר מיר זיין אדרעס און טעלעפאָן.

— העללאָ, מר. פלאָטקין! — רוף איך אויפן טעלעפאָן און איך וואָלט שווערן אַז איך דערקען זיין קול ווען ער ענטפערט:

— ווער? ווער, זאָגסטו?

— יחיאל אייזיק דעם מלמדס זון, — חזר איך איבער עטלעכע מאָל, און איך הער ווי ער ווערט נתפעל.

— אַרטשע? דער הויכער יינגל?

— איך בין שוין אַ טאַטע פון צוויי זין, — ענטפער איך כדי אונטערצושטרייכן מיין סטאַטוס, און הויב אָן נאָכפרעגן וואָס ער מאַכט אין געזונט. ער זאָגט, אַז ווען ער וועט מיך זען מאָרגן וועט ער אַלץ דערציילן.

— איך מוז אָבער היינט אָפּפאָרן, — זאָג איך אים אָן. נעמט ער זיך צעפרעגן וואוהין איך פאָר און פון וואַנען איך קום.

— איך קום פון אַמעריקע און פאָר אין סאָוועטן פאַרבאַנד, — ענטפער איך און הער ווי זיין קול בייט זיך, און ער בייזערט זיך: — איך האָב דאָך דיר אַנומלטן געראָטן דו זאָלסט ניט פאָרן צוריק. וואָס ווייסט דאָרט דער גלח, ווי רופט מען אים, גאַפּאָן, דוכט זיך? — שרייט ער שוין צו מיר. דאָס מיינט ער דעם יאָר 1905. ווען איך דערמאָן אים, אַז דאָרט איז איצט אַ נייע וועלט געוואָרן, לאַכט ער: — ניט ביים גלח... איך ווינטש אים „גוד באַי” און האָב רחמנות אויף מיין קרוב פאַר זיין אָפּגעשטאַנענקייט.

קיעל קאַנאַל און דייטשלאַנד

אין אַ זונטיק נאָך מיטיק קומען מיר צו צום לאָנדאָנער האַפן, וואו עס איז מאָדנע שטיל, אָט ווי עס פּאַסט פאַר זונטיק. אויף דער סאָוועטישער שיף „סמאָלני” איז אָבער לעבעדיק. טוריסטן האַלטן אין קומען. מיר אַלע וואַרטן, אַז אָט אָט וועט מען אַרויפלאָזן אויפן שיף. דערווייל באַטראַכט איך די שיף, וועלכע איז לענגלעך און שמאָל, אַ סך קלענער פון דער „איל דע פראַנס” מיט וועלכער מיר זיינען געקומען קיין פלימוט.

אויפן העכסטן מאַסט פון דער שיף הענגט די רויטע סאָוועטישע פאָן, און אָט לאָזט מען אונדז ענדלעך אַרויף אויף דער שיף און מיר זיינען שוין מיט ביידע פיס אויף סאָוועטישער טעריטאָריע. דער קאַפּיטאַן און די מאַנשאַפט באַגריסן אונדז, און די רוסישע שפּראַך קלינגט

אַזוי וואַרעם און היימיש. עס קומען מיר אויפן צונג אַלע ווערטער, יעדער זאַץ, און איך דערפיל זיך באמת היימיש און פריילעך.

שפעטער, ביים מיטאָג פילן מיר זיך אַלע ווי איין גרויסע משפחה. עס אַרט שוין ניט ווי לאַנג דער וועג וועט געדויערן. דער ים איז שטיל און רואיק, און דער אָוונט איז פון די וואָס באַרואיקן די נשמה און עפענען די אויגן צו ווייטע האָריזאָנטן.

גאַנץ פרי גיי איך אַרויס פון מיין קאַיוטע. דער ים איז ווי איינגעשלאָפן. אונדזער שיף קוים וואָס זי גייט. דער קאַפיטאַן זאָגט מיר, אַז מיר דערנענטערן זיך צו נאַצי־דייטשלאַנד, וואו היטלער מיט זיינע פאַשיסטישע אַרויסהעלפער האָבן באַזיגט דאָס גאַנצע פאָלק. מיר ווערט טרויעריק אויפן האַרצן. אין מיינע אויערן קלינגט איצט ווי אַ טרויער מאַרש דאָס דייטשע געזאַנג פון „ראָט פראָנט". עס ווילט זיך נישט גלויבן, אַז אַלץ איז אָפגעווישט געוואָרן און פאַרשוואונדן אין אַ לאַנד, וואָס האָט אַמאָל פאַרמאָגט אַזעלכע מענטשן, ווי קאַרל מאַרקס און ענגעלס, בעבעל, קאַרל ליבקנעכט און ראָזע לוקסעמבורג. מיינע אויגן פאַלן אויף די אָנקומענדיקע דייטשע פאַטרול שיפלעך. עס זעט זיך דייטלעך די שוואַרצע, ווערימדיקע סוואַסטיקא, דער האַקנקרייץ פון די פיראַטן. איך זע שוין אויך דייטשן אין פאַשיסטישע מונדירן, מיט געשולטע באַוועגונגען פאָכן זיי מיט די פענדלעך. אונדזער שיף שטעלט זיך אָפ. דער קאַפיטאַן שרייט עפעס אַראָפ, נעמט אויף עפעס אַ באַפעל. אין אַ ווײַלע אַרום שטייגן אַרויף נאַציִשע באַאַמטע, וואָס פירן די שיף דורכן קיעל־קאַנאַל. עס זעען זיך שוין שיפלעך געדיכטער, פראַכט־שיפן, מוראדיקע קרייצער־שיפן, און איבער אַלץ דער ווערימדיקער האַקנקרייץ.

אָט בליבן מיר שטיין. דייטשישע באַאַמטע, ווי געקליבענע, געזונטע, שטאַרקע, ציען זיך אויס ווי סטרונעס. די מענער, קינדער און פרויען ביים האַפן שווייגן און קוקן מיט אַ מאָדנער פרעמדקייט צו אונדז. אַנדערע קומען גאַנץ נאָענט צו דער שיף, באָטן אָן סחורות צו פאַרקויפן. וואָס פאַרקויפן זיי ניט? אַפילו אַמעריקאַנער ציגאַרעטן „קעמל", בלויז אַכט סענט אַ פעקל, כמעט אַ העלפט די פרייז וואָס מיר צאָלן דערפאַר אין אַמעריקע. צוליב דעם באָיקאָט אויף דייטשע סחורות אין אַמעריקע זינט די נאַציס האָבן פאַרברענט דעם רייכסטאַג, זינט זיי האָבן גענומען מאָרדן רעכטס און לינקס אַלע פראָגרעסיווע מענטשן און יידן בפרט קויפן מיר דאָ גאָרניט. אַ יונגער בחור, אַ טוריסט דערציילט זיי די אמתע מעשה הויך אויפן קול, אַז

מיר באָיקאָטירן זיי פאַר דעם קאָנפיסקירן פון יידיש האָב און גוטס. די דייטשן שיקן צו אונדז זידל־ווערטער „פאַרפלוכטע יודן". בײַ די וואָס שווייגן שפּריצן די אויגן מיט שנאה.

צוויי שעה זיינען מיר געשטאַנען אין האַפן. מיר ווילט זיך הערן און זען וואָס עס טוט זיך. אַמעריקאַנער בירגער זיינען מיר, שטייגן מיר עטלעכע מענטשן אַרונטער. דאָס שטעטל, ווי יעדער דייטשיש שטעטל, איז ציכטיק, ריין, אָבער די אַרבעטער אין האַפן, אַזוינע האָרעפּאַשנע מענטשן, שווייגן ווי אין שטילן טרויער. אַנדערע דוכט זיך, שמייכלען פריינטלעך און קוקן זיך אום מיט מורא עמעצער זאָל עס ניט באַמערקן. איך ווייס אָבער ניט וועמען פון זיי צו גלייבן. איך זע באַשיינפּערלעך אַנדערע מענטשן אין זיי, קיין פרייע מינע, קיין לעבעדיק וואָרט, און איך קען קיין איינעם פון זיי ניט פאַרגליכן מיטן רוסישן מענטשן אַפילו אונטערן צאַר, אונטער ביטערער רעאַקציע. ווי ערנסט, דיסציפּלינירט און אונטערטעניק די דייטשן זיינען, גרייט אויספאָלגן אַלץ וואָס היטלערן וועט איינפאַלן. מענטשן בייטן זיך ניט איבער נאַכט, מן־הסתם איז היטלער די אייטערדיקע מכה אינם בלוט און פלייש פון ס'רוב דייטשן...

אונדזער שיף פאָרט ווידער לאַנגזאַם מיטן קאַנאַל. אונדזער קאַפּיטאַן זאָגט אונדז אַז דאָס וועט אַזוי געדויערן אַכט שעה צייט.

דאָס שטילע וואַסער; די דייטשע באַלעבאַטישקייט פון ביידע זייטן קאַנאַל, מיט מויערן פון רויטע ציגל און קאָלירטע דעכער; די גרינע גראָזן, שאָף און בהמות און פערד, זאַט געפּאַשעט; די גוט ברוקירטע וועגן וואָס לויפן דורך די שטעטלעך; די שווערע פערד געשפּאַנט אין גרויסע וועגענער; די יונגע און עלטערע מענטשן אויף וועליסאָפּעדן שאַפן דעם איינדרוק פון אַ רייך בירגערלעך לעבן.

אַ מאַטראָס פון אונדזער שיף, וואָס זעט ווי איך שטיי אויפן דעק און קוק אַזוי לאַנג אַרום און אַרום, זאָגט צו מיר:

— דער קאַנאַל איז פאַר מיליטערישע צוועקן. דאָס זעלבע די ברוקירטע וועגן. די שיינע, רייכע הייזער, די גוטע באַלעבאַטישקייט פון ביידע זייטן קאַנאַל איז מיט אַ כיוון אויסגערעכנט זיך צו באַרימען פאַר דער וועלט, און אויך באַוואָרענען, אַז קיין פּשוטע אַרבעטער זאָלן ניט באַוואוינען די געגנט אַרום.

די מיליטערישע האַנט פילט זיך איבער אַלץ.

צפֿון-שײַן און ליכט

אָוונט צו. אונדזער „סמאָלני” גייט שוין שנעלער, דער דיזל־מאָטאָר קלאַפּט און טראָגט פֿאָראויס די שיף. מיט יעדער שעה דערנעענטערן מיר זיך צו לענינגראַד. די טעג ווערן גרעסער, די נעכט קלענער און עס זעען זיך אויפֿן הימל פֿאַנטאַסטישע קאָלירן, וועלכע שיסן ווײַט, ווי פֿון טיפֿן ים אַרויף, ווי רעגנבויגנס שפּילן צווישן הימל און ים, און דער וועג איז באַלויכטן אויף מײַלן ווײַט. מײַן פֿרוי איז נתפּעל. זי האַלט אין אײַן ווײַזן אין אַלע זײַטן. — קוק! ווי שיין! ס'אַראַ פּראַכט! — קליינע און גרעסערע סאָוועטישע שיפֿן גייען פֿאַרבײַ, אַ סימן אַז מיר דערנעענטערן זיך צו סאָוועטישע ברעגן.

— צו דער רעכטער זײַט, גאַנץ ווײַט, זעט זיך עסטאָניע, — זאָגט מען מיר, — און ווײַטער צפֿון־צו ליגט פֿינלאַנד.

מיר האָבן זיך אַלע פֿאַרקליבן אין גרויסן ביבליאָטעק־צימער, מיט פֿענצטער פֿון אַלע זײַטן, הערן אַ לעקציע וואָס דער קאַפּיטאַן וועט געבן פֿאַר דער מאַנשאַפֿט און אויך די פּאַסאַזשירן, אויב זיי ווילן הערן. די פּאַסאַזשירן האַלטן אין אײַן פֿרעגן וועגן דער פּראָדוקציע אין סאָוועטן לאַנד, וועגן דעם לעבן פֿון די אַרבעטער, צי ווערט עס טאַקע בעסער. וואָס פֿרעגט מען ניט? קלײַבט זיך דער קאַפּיטאַן שוין ענטפֿערן אַלעמען אויף אַ מאָל.

דער קאַפּיטאַן, אַ מענטש אין מיטעלע יאָרן, פֿעסט געבויט, האָט אַ ליבן שמייכל אויף די ליפּן. ער איז אַלע מאָל אויפֿגעלייגט אויסצוהערן עמעצן און ענטפֿערן. פֿון אַ שמועס מיט אים דערוויס איך זיך אַז ער אַליין איז געווען אַ קראָנשטאַטער מאַטראָס, ער האָט געהאָלפֿן שטורעמען דעם קייסערלעכן פּאַלאַץ, ער און אַנדערע מאַטראָסן האָבן באַוואַכט לענינען אין סמאָלני אינסטיטוט, געהאָלפֿן אײַנשטעלן די באָלשעוויסטישע מאַכט און די סאָוועטן. איך דערוויס זיך ווי נאָך דער רעוואָלוציע האָט אָט דער קאַפּיטאַן זיך אַרײַנגעוואָרפֿן מיט לײַב און לעבן אין לערנען זיך און העלפֿן בויען דאָס לאַנד. אין דעם קאַפּיטאַן, אין דער מאַנשאַפֿט זע איך פֿאַר זיך געשולטע, אויסגעפּרובירטע מענטשן, וועלכע זײַנען באַערט געוואָרן מיט דער פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט צו פֿירן שיפֿן אין ווײַטע וועגן. די מענטשן פֿון דער מאַנשאַפֿט, ווען זיי ריידן, זאָגן: אונדזערע פֿאַבריקן, אונדזער

לאַנד, אונדזער סטאַלין. די מאַנשאַפט, די פרוי־דאָקטאָר, די שפייז באַרוואַלטערין, אַלע אויפן שיף זיינען ווי איין משפחה.

נאָך דער לעקציע שיטן מיר זיך אַלע אַרויס אויפן דעק און, ניט באַמערקטערהייט, מיט איין שפרונג, זיינען מיר שוין אַריבער די נאַכט. דער זייגער איז ערשט צוויי פאַרטאָג, און עס איז שוין טאָג. עס דוכט זיך אַז די זון איז אָט ערשט אַריין אין ים, זיך אויסגעבאָדן און באַלד אַרויס צוריק, אַן אויסגעוואַשענע. איך, מיין פרוי, די טוריסטן, קיינער וויל ניט גיין שלאָפן, ווי מיר וואָלטן אין דער אמתן אָפגענאַרט די נאַכט. און אָט דערזעען מיר שוין פון ווייטנס לעניגראַד.

עס נעמט ניט לאַנג און מיר זיינען שוין אַראָפ פון דער שיף. איך פיל זיך ווי ביי זיך אין דער היים. איך באַטראַכט דעם האַפן. די ניעוואַ ליגט צעשפרייט ווי אַ קלאָרער, ווייסער ליילעך, מיט שיפן און שיפעלעך און גרינע גראָזן ווייט אַרום. וואוהין ס'וואַרפט מיט אַן אויג זעט זיך שטאָט, פון אַלע זייטן. ביים וואָקזאַל אַריינגאַנג שטייט לענינס אַ ריזיקע סטאַטוע, מיט דער האַנט אויסגעשפרייט איבער זיין סאָוועטן־לאַנד.

אין דעם גרויסן האָטעל, וואו מיר שטייען איין, איז זייער ריין און שיין. דער רעסטאָראַן איז אויפן סאַמע דאַך. מיר עסן אונטערן פרייען הימל. די שטאָט זעט זיך ווי אויף דער דלאָניע. צוויי נאָדל־שאַרפע שפיצן, באַגילדעטע, זעען זיך: פון איין זייט די אַדמיראַל־טעט־געביידע, פון דער צווייטער זייט די פעטראָפאַוולאָווער פעסטונג, וואו מ'פלעגט אַמאָל האַלטן די פּאָליטישע אַרעסטירטע. פון דער נעוואַ ציען זיך קאַנאַלן, ווי אָדערן, דורך די גאַסן פון שטאָט. גאַנץ הויך זעט זיך אַרויס דער איסאַקיעווער סאָבאָר. וואו מ'וואַרפט נאָר אַן אויג זעען זיך אַלטע קלויסטערס.

לעניגראַד איז פול מיט לעבן און אימפעט. די זאַוואָדן און פאַבריקן נעמען אַריין און שיקן אַרויס די אַרבעטער פון און צוריק צו זייערע היימען. די טראַמווייען זיינען פול געפאַקט, די גאַסן זיינען פול מיט האָרעפאַשנע מענער, פרויען און יונגוואַרג. איך טראַכט: שוין זיבעצן יאָר נאָך דער רעוואָלוציע. קינדער אין דעם עלטער, צו אפילו עלטערע פון זיי, בחורים און מיידלעך, ווייסן גאָר ניט פון אַ צאַרישער מלוכה. זיי זיינען געבוירן געוואָרן פרייע מענטשן, צוזאַמען מיט דער רעוואָלוציע.

מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער האָב איך באַזוכט די גרויסע שיך־פאַבריק „סקאָראָכאָד", וואו מ'האָט דעמאָלט פּראָדוצירט אַרום פינף און דרייסיק טויזנט פּאָר שיך אַ טאָג פאַר מענער, פרויען און קינדער. די אַרבעט ווערט געטאָן אויף אַ העכסט מעכאַניזירטן אופן, מיט אַ „קאָנוועיער" סיסטעם, אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב. די פאַבריק איז אַ שטאָט פאַר זיך. דאָרטן געפינען זיך לאַבאַראַטאָריעס, באַסיינען אָנגעפילט מיט כעמישע פליסיקייטן צו פּראָדוצירן פון די רויע פעל ווייכע און האַרטע לעדער. דאָרט פאַרבט מען און מ'טריקנט די פעל. די אַרבעטער אין די אָפּטיילונגען קריגן ספּעציעלע קליידער, ספּעציעלע ברילן און הענטשקעס. אַזוי ווי די אַרבעט איז אַ שווערע, קריגן די אַרבעטער דערפאַר נאַרהאַפטע שפּייזן אין גרעסערע פּאָרציעס און אַפילו ווין און קאָניאַק צום שטאַרקן זיך. ספּעציעלע בעדער זיינען איינגעריכטעט, כדי אַראָפּצוואַשן די כעמישע שטאָפן, פאַרהיטן דעם פּנים, די הענט. דאָרטן, ווי ביי אַלע שווערערע אַרבעט־פאַכן אין סאָוועטן פאַרבאַנד, אַרבעט מען קורצערע שטונדן. די אַרבעטער אַליין זיינען אין דער פאַרוואַלטונג. צווישן די פאַרוואַלטער האָב איך באַגעגנט מענטשן, וועלכע מ'האָט פאַר דער רעוואָלוציע פאַריאָגט און פאַרטריבן פון דער פאַבריק פאַר סטרייקן און אַפילו פאַר ניט אַרונטערנעמען די היטל פאַרן דירעקטאָר, און אַנדערע אַזעלכע חטאים. איצט זיינען די אַרבעטער אַליין די פאַרוואַלטער, דירעקטאָרן און מייסטערס.

איך האָב שוין אויך געזען פּעטערהאָף, דעם זומערדיקן קייסערלעכן פאַלאַץ, ניט ווייט פון שטאָט, מיט פאָנטאַנען, סטאַטועס און פלאַנצונגען. אַן אמתער גן־עדן. איצט קומען אַהער אַרבעטער אין יום־טובדיקע טעג זיך פאַרוויילן און אָפּרוען.

איך האָב אויך געזען „מאַרסאָוואָיע פּאָליע", — דעם מאַרסנפעלד, — אַ גרויסן סקווער אין לענינגראַד, וואָס איז פול מיט זכרונות וועגן דער רעוואָלוציע פון 1917. דאָס איז דער בית־עולם פון מאַרטירער, אַכט און פערציק אין צאָל. ברידער־קברים. זיי ליגן גרופּנווייז. דאָ ליגן וואָלאָדאַרסקי און וואָסק. צוזאַמען געקומען פון אַמעריקע, געקעמפט און געפאַלן... דאָ ליגן אוריצקי און אַנדערע. אַרום די קברים שטייען מאַרמאָרנע שטיינער, אין וועלכע עס זיינען אויסגעקריצט שבחים צו די העלדן. איך און מיין פרוי זיינען לאַנג געשטאַנען מיט געבויגענע קעפּ, אַרונטערגעקוקט צו די קברים און אין מיין זכרון האָב איך געזען וואָלאָדאַרסקין מיט זיינע פלאַמיקע אויגן.

איך האָב דוכט זיך געהערט זיין שטימע, דעם רוף צו אַ בעסערער וועלט, צו אַ שענערער מענטשהייט.

מיט פּאַרכאַפּטן אָטעם קלעטערן מיר שפּעטער אַרויף, צוזאַמען מיט אַנדערע טוריסטן, דורך געדרייטע שטיינערנע טרעפּ, אין סאַמע שפּיץ פון איסאַקיעווסקי-סאָבאָר. פון דאָרטן זעט זיך די שטאָט ווייט און ברייט. עס זעט זיך דער רויט-ציגלנער צאַרישער פּאַלאַץ, מיט די פּענצטער צום טייך ניעווא. ווייטער אַ ביסל דער שיינער גרויסער גאָרטן, וואו מאַמעס מיט קינדער שפּילן זיך אין די אַלייען. טראַמווייען שלענגלען זיך, פון אויבן קוקן זיי אויס ווי שפּילצייג. איך בין זיך משער די אַרבעט צו שאַפן אַזאַ ריזיקע געביידע אַמאָליקע יאָרן, אָן הויב-מאַשינען, אָן מאָדערנע געצייג. אַזעלכע שווערע שטיינער, אַזעלכע מאַסיווע זיילן, און דאָס האָבן די האָרעפּאַשנע מענטשן אויפגעטאָן כמעט מיט די הוילע הענט.

די לאַנגע זומערדיקע טעג לאָזן כמעט ניט קיין אָרט פאַר די נעכט. שלאָפט זיך טאַקע ניט, דאָך פיל איך ניט פאַרמאַטערט. אדרבא, עס קומען פרישע כוחות און שטויסן צו זען מער און מער פון לענינגראַד, ווייל אַלץ איז אַזוי היסטאָריש אַריינגעוואַקסן אין דער נשמה.

מיר לאָזן זיך צו דער פּעטראָפּאַוולאָווער פעסטונג. מיינע זכרונות זיינען צוגעבונדן, ווי מיט לעבעדיקע אָדערן, צו יענעם קליינעם ביכעלע, דעם אומלעגאַלן, פון מיין יוגנט, „דאָמיק נאַ וואָלגע”, וואו מען האָט געשילדערט סאָפיע פּעראָווסקאַיאַ, וויערא פיגנער, כאַלטורין, העסי העלפאַנד און נאָך... יענע מאַרטירער, וועלכע זיינען אַריינגעפאַלן פאַרמוטשעט צו ווערן און זיינען אומגעבראַכט געוואָרן, ווער דורך הענגען און ווער דורך פוילן אין די **פּעטראָפּאַוולאָווער** קאַזעמאַטן. זייער זעלטן ווער ס'איז פון דאָרטן אַרויס אַ לעבעדיקער. די פינצטערע טוכלע קאַמערן זיינען אָפּגעהיט, ווי זיי זיינען געווען אַמאָל. שימל-פלעקן פון נאַסקייט באַדעקן די מוראַדיק דיקע שטיינערנע ווענט, און דעם פאַרקוילעכיקטן סופיט, וואָס מאַכט אויסזען די קאַמערן שווער און מאַסיוו, ווי טונקעלע קברים. די קליינע פענצטער-לעכער, געמאַכט מיט אַ כיוון צו פאַרשטעלן זון און ליכט. פיגורן פון יענע מאַרטירער זיצן אָדער ליגן דאָ אין די איינצל-קאַמערן, אויפן אייזערנעם בענקל מיטן אייזערנעם בעטל. אַ מורא צו טראַכטן ווי מענטשן האָבן דאָ געלעבט. צענדליקער אַזעלכע קאַזעמאַטן זיינען צעוואָרפן איבער די פינצטערע, געשלענגלטע קאָרידאָרן.

שווער צו פאַרבלייבן לאַנג אין די קאַזעמאַטן. עס ווילט זיך וואָס גיכער אויף דער פרישער לופט אין דרויסן, עס ציט צו דער ליכטיקער זון. אָבער ערשט ווען מ׳גייט אַוועק ווערט עס נאָך טיפער איינגעקריצט אין זכרון, אַזוי אַז מ׳קאָן דאָס שוין אַ לעבן לאַנג ניט פאַרגעסן.

מאָסקווע אין 1934.

בלויז איין נאַכט מיטן באַן קיין מאָסקווע. ערשט מיט זיבן יאָר צוריק בין איך אָנגעקומען קיין מאָסקווע אין אַ קאַלטן, פראָסטיקן דרויסן, די מענטשן זיינען דאַן געווען אָנגעפּעלצט ווי בערן. גאַנץ אַנדערש קוקן אויס די מאָסקווער אום זומער. פון די סאָסנאָווע וועלדער אַרום שטאָט קומען פרישע ריחות און, כאָטש די זון איז שוין גאַנץ הויך, איז דאָך קיל אַ מחיה. די מענטשן גייען אָנגעטאָן אין ווייסע לייוונטענע העמדער אַריבער די הויזן, אַרום די לענדן אַ גאַרטל. די האָר זיינען נידעריק געשאָרן, דער פּנים גלאַט ראַזירט, אַ סך האָבן אינגאַנצן געגאָלטע קעפּ. פרויען גייען נאָך לייכטער געקליידט, עס זעען זיך הוילע אָרעמס, העלדזער. די פיגורן זיינען פעסטע, פאַרקיילעכיקטע און זיי שפּאַנען זייער גרינג.

מיר פאָרן אין אַ טעקסי צום האָטעל. איך מערק נייע, מאָדערנע הייזער, גאַנצע ווענט מיט פענצטער, לייכטע עטאַזשן הויך און העכער, ניט צו פאַרגלייכן מיט די אַלטע שווערע מויערן. אַ סך לאַנגע באַלקאָנען אַרום די טירן, אַרומגעזעצט מיט בלומען. דאָס זיינען די נייע מאָסקווער „טענעמענט" הייזער.

מיר פאָרן פאַרביי שפּיטאָלן, נייע אין פאָרם, מיט רייען פענצטער אָנשטאָט שטיינערנע ווענט. קיך־פאַבריקן, בעקערייען, — ווייזט אָן דער טעקסי־מאַן. — זעט, — ווייזט ער ווידער, — מיר בויען שוין אַ מעטראָ (סאָבווי). — מענער און פרויען אין הויזן אַרבעטן, שלעפּן, גראָבן, באַוועגן זיך פיבעריש. — פלאָשטשאַד נאָגינא! — רופט אויס דער טעקסי־מאַן, און איך זע שוין מער נישט קיטאַי־גאָראָד מיט דער שווערער שטיינערנער וואַנט אַרום, מיט טויערן אַריין און טויערן אַרויס. די וואַנט איז אַראָפּגענומען, עס זיינען גלייכע גאַסן, דער שטח אַרום איז ברייטער. — גאָר אַן אַנדער אויסזען, ווי מיט עטלעכע יאָר צוריק.

איבערן בריק פון דער מאָסקווע־טייך קומען מיר צום האָטעל „נאָוואָמאָסקאָווסקאַיאַ". אין טוריסטן האָטעל איז לעבעדיק און פריילעך, אַ מין זאַמל־פונקט פון פילע פעלקער, מיט רייד אויף אַלע שפּראַכן. אויסלענדישע יוניאָן־דעלעגאַטן, לערער, פאָלקס־מענטשן. ווער עס איז געקומען שטודירן, ווער אויף אַ וויזיט, צו זען משפּחה, זען לענינגראַד, מאָסקווע, כאַרקאָוו. מ׳רעדט אויך וועגן קאַווקאַז. אויטאָבוסן וואַרטן אויף די טוריסטן, ווייזן זיי די שטאָט, דעם קרעמל, דעם באַרימטן פּאַרק פון קולטור און אָפּרו. טוריסטן איילן זיך, ווילן אומעטום זיין, אַריינגערעכנט אויך זייער אייגן שטעטל, וואוהין זיי ווילן צופאָרן אַ קוק טאָן. זיי קוקן נייגעריק צום קרעמל אַריבערן טייך אַנטקעגן. זיי שטייען אויפן בריק, און קוקן אין טייך אַריין ווי זיי וואָלטן קיין מאָל קיין וואַסער ניט געזען, און דאָס שנעלע וואַסער פון מאָסקווע־טייך טראָגט זיך, ווי עס וואָלט זיך געסטאַרעט אָנהאַלטן די סאָוועטישע טעמפּאָ... טוריסטן זיינען באַשעפטיקט מיט קויפן סוווענירן, אַנדערע קוקן אַריין אין די מאַפּעס און שטודירן זייער ווייטערדיקן מאַרשרוט — קיין קרים, פאָרן מיט דער וואָלגאַ, אָדער צו די קאַווקאַזער בערג. דער עלעווייטאָר איילט צו די צימערן אויף די הויכע גאָרנס, צום רעסטאָראַן אין דער סאַמע הויך, און צוריק אַרונטער אין לאַבי. מ׳באַקאַנט זיך, מ׳טיילט זיך מיט מיינונגען. ביי אַלעמען אויף די ליפּן איז „די שיינקייט, די פּראַכט פון מאָסקווע".

דאָס זיבעצן־יאָריק לאַנד איז פול מיט רייץ און חן. איך רוף אין טעלעפאָן, רעד מיט פריינט. וואָלאָדיאַ מאָושאָוויטש בעט אונדז קומען אין זיין נייער דירה, אין דעם נייעם מלוכה־הויז. — דאָס איז כמעט מיטן האַנט צו דערלאַנגען, פון איין בריק־צום צווייטן, מיטן ברעג טייך,ביים צווייטן עק קרעמל־וואַנט, — גיט ער מיר צו פאַרשטיין ווי צו קומען.

מיינע אַלטע פריינט זיינען צופרידן מיט מיין קומען צוריק. זיי דערציילן וועגן די פינף יאָריקע סאָוועטישע פּלענער, וועלכע בייטן שנעל דעם אויסזען פון מאָסקווע און וועלן איינגיכן אויסבעסערן דאָס גאַנצע לאַנד. זיי זיינען צופרידן און פול מיט האָפענונג: — דאָס לאַנד וואַקסט ווי אויף הייוון. איך באַמערק, אַז די באַוועגונג אויף די מאָסקווער גאַסן האָט זיך שטאַרק פאַרשנעלערט. עס טראָגן זיך „אמא" אויטאָמאָבילן, ענלעך אויף די אַמעריקאַנער פאָרדס; לאַסט־אויטאָמאָבילן פול געלאָדן; טראַמווייען, פאַרמאַכטע און אָפענע,

צו צוויי, דריי צונויפגעטשעפעט טראָגן זיך פאַרביי מיט אַ קלאַנג, פול געפאַקט מיט מענטשן.

מיין ווייב איילט זיך קיין כאַרקאָוו זען איר משפחה, איך פאַרהאַנדל מיטן „קאָזש־טראָסט" וועגן גיין אַרבעטן אין דער „פאַריזער קאָמונע", די שיך־פאַבריק, וואו מ'פראָדוצירט אַרום זיבעצן טויזנט פאָר שיך אַ טאָג. איידער איך שטעל זיך אַרבעטן באַנוץ איך זיך דערווייל מיט אַ בילעט, וואָס אַ פריינט גיט מיר, אַריינצוגיין אין דעם קאָלאָנען־זאַל, וואו עס קומט פאָר דער אַלוועלטלעכער שרייבער־צוזאַמענפאָר. דער צוזאַמענפאָר וועט אָנהאַלטן אַ צען טעג, אָדער צוויי וואָכן.

אויפן אינטערנאַציאָנאַלן שרייבער צוזאַמענפאָר

איך האָב מיט טעג פריער געלייענט אין די צייטונגען וועלכע באַוואוסטע גרויסע שרייבער עס וועלן דאָרטן זיין, רוסישע שרייבער מיט מאַקסים גאָרקין אין שפיץ, אוקראַאינישע, ווייסרוסישע, יידישע שרייבער, שרייבער פון גאַנצן לאַנד אין צענדליקער שפראַכן, אַ גרויסע צאָל באַרימטע אויסלענדישע שרייבער ווי אַנרי באַרביוז און שרייבער פון דער גאָרער וועלט...

אין זאַל, וואו מ'וואַרפט אַן אויג זיינען אַלע שרייבער. דאָ זיינען פאַרטראָטן אויך אַרבעטער שרייבער פון פאַבריק און זאַוואָד, רויט אַרמייער שרייבער, פויערים־שרייבער, אַפילו אַזעלכע שרייבער — פון די קליינע פעלקער — וואָס קאָנען נאָר אויסזינגען, אָבער נישט אָנשרייבן זייערע לידער. איך קען מיינע אויגן נישט אַרונטערנעמען פון מאַקסים גאָרקין. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל וואָס איך זע אים פנים אל פנים. איך האָב זיך נישט פאָרגעשטעלט אַז ער איז אַזוי הויך און גרויס. זיין פנים האָב איך דערקענט פון די בילדער, דער ברייטער נאָז עטוואָס פאַרריסן אַרויף מיט אָפענע נאָזלעכער. ער מאַכט דעם איינדרוק פון אַ געזונטן מענטשן, חוץ זיין סוטולעוואַטער פלייצע און איינגעפאַלענער ברוסט, ווי עס טרעפט מיט הויך געוויקסיקע.

אָט זע איך פון ווייטן שכנא עפשטיין, געוועזענעם רעדאַקטאָר פון דער ניו יאָרקער „פרייהייט". איך זע פּרץ מאַרקישן, איך דערקען איייניקע שרייבער פון אָדעס, דעם אוקראַאינישן שרייבער קוליק און אַנדערע.

איך האָב געלייענט זייערע ביכער, איצט וועל איך זיי אויך הערן ריידן. און אָט הער איך טאַקע פון דער בינע קלאָרע דיבורים, כמעט דעם ערשטן מאָל אַזוי שאַרף, קעגן דעם וואַקסנדיקן פאַשיזם און נאַציזם וואָס האָט זיך באַפעסטיקט אין דייטשלאַנד.

— פאַשיזם, — רעדט מען פון דער בינע, — איז די שאַרפסטע פאָרמע פון טעראָריסטישן קאַמף פון קאַפיטאַל קעגן דעם האָרעפאַשנעם מענטשן, קעגן דעם אַרבעטער־קלאַס. ניט נאָר ווילן זיי אויסנוצן דעם אַרבעטערס פראַצע, אים פאַרשקלאַפן פיזיש, זיי ווילן אים אויך גייסטיק פאַרשקלאַפן. דאָס טוען ספעציעל די פאַשיסטן, וועלכע שטרעבן אויפצוברענגען די יוגנט ווי געצייג אין זייערע הענט.

אין זעלבן זין רעדן אַנדערע רעדנער. זיי וואָרענען צו גרייטן זיך באַצייטנס, ווייל די געפאַר איז אין דער לופטן, עס גרייט זיך אַ וועלט־מלחמה...

די שיך פאַבריק „פאַריזער קאָמונע״

איך הויב אָן אַרבעטן אויף דער שוך־פאַבריק „פאַריזער קאָמונע״. גלייך צו דער מינוט קום איך אַריין מיטן שטראָם אַרבעטער, מענער און פרויען. אין דעם אָפענעם טויער ווייזט יעדער זיין צייגניש, אפילו „נאַטשאַלסטווע״, פון דירעקטאָר, אינזשענער און אַנדערע, דאָס הייסט פונם פשוטן אַרבעטער ביז צום העכסטן באַאַמטן, מוזן עס טאָן. עס איז אַ מלוכה־פאַבריק, שטייט אַ וואַך אין טויער. מאַלע וואָס עס קאָן פאַסירן. מען דאַרף זיין אויף דער וואַך. אַזוי פיל דעקלאַסירטע מענטשן, אַזוי פיל „געוועזענע״, קולאַקעס און פאַרשידענע טונקעלע פאַרשוינען, וועלכע קענען זיך ניט צוגעוואוינען צום געדאַנק אַז כדי צו האָבן וואָס צו עסן מוז מען אַרבעטן. מוז מען אויף אַלץ האַלטן אַן אויג.

די באַציאונג צו מיר, אַלס אַמעריקאַנער איז זייער אַ גוטע. אַמעריקע האָט ערשט אָנערקענט דאָס סאָוועטן־לאַנד. אַמעריקאַנער אינזשעניערן העלפן בויען די סאָבוויי, אַמעריקאַנער אינזשעניערן האָבן געהאָלפן בויען דעם דניעפראָסטראָי. דאָס האָרעפאַשנע סאָוועטישע פאָלק האָט אַ וואַרעמען געפיל צו די אַרבעטזאַמע אַמעריקאַנער. פון די אַמעריקאַנער קאָן מען לערנען ווי צו פראָדוצירן בעסער און גיכער און רייכער מאַכן דאָס וואַקסנדיקע לאַנד.

איידער איך הויב אָן אַרבעטן מאַכט מען מיר קלאָר די אָנגענומענע געזעצן אין פאַבריק און מ׳הערט מיך אויס וואָס איך האָב צו זאָגן.

מיין אָפּטיילונג איז נאָך מיין ספּעציאַליטעט נאָך: אַ מאָדעליר. מיינע פּלענער זיינען: פון ווינציקער לעדער אויסשניידן מער שיך; ניט בויען קיין שיך ווי הייזער, נאָר שיך וואָס זאָלן האָבן פאַסאָן און חן, די קלעצלעך — מאָדערניזירן, אַרומהובליען; געבן דעם לעדער דעם ריכטיקן קאָליר, דער רעגן זאָל נישט אָפּוואַשן די פאַרבן, און אַזוי ווייטער... מענערישע שיך זאָלן צושטיין צום פוס, זאָלן זיך ניט קנייטשן אין דער וועלט אַריין. דאָס קינדערישע שיכל ווידער מוז האָבן די ריכטיקע מאָס. אָט אַזוי ברענג איך אַרויס מיינע מיינונגען. די נאַטשאַלניקעס זיינען גוטמוטיקע, קלוגע חברה, אייניקע זיינען אַלטע שוסטער, אַנדערע זיינען יונגע אינזשעניערן, שוין געשולטע אַריין אין דער פאַבריק. זיי פאַרשטייען מיך און זיינען גרייט צו קאָאָפּערירן מיט מיר.

דער געדאַנק פון בויען סאָציאַליזם, וואָס איז אַריין אין זייערע ביינער, שליסט איין יעדע קלייניקייט פאַר דעם ענדגילטיקן צוועק. אָט זיצט דער חבר פון פאַרטקאָם (פאַרטיי קאָמיטעט), דער חבר פון פּראָפעסיאָנעלן פאַראיין (יוניאָן). זיי זיינען אַ טייל פון דעם „דריי־עק", פון דער פאַבריק־פאַרוואַלטונג, וואָס באַשטייט פון דעם דירעקטאָר, דער פאַרטיי־פאַרשטייער און די יוניאָן־פאַרשטייער. ווען מיר ריידן וועגן אָנטאָן אַ נייעם פאַסיקל מיט אַ קאָלירטן שטעפּ אויף אַ לאַקירענעם שוך, אָדער אַרויפליגן אַ נעזל, כדי צוצוגעבן פאַסאָן, באַטראַכט דער פאַרטיי־פאַרשטייער דעם ענין ווי אַ פּאָליטישע אויפגאַבע. אַזוי אויך די פאַרשטייער פון דער יוניאָן. איך זע באַשיינפּערלעך ווי דער שוך, דער בגד, און אַלץ וואָס איז צום בעסטן פאַרן האָרעפּאַשנעם אַרבעטער גייט אין לעבן דער אַרבעטער־רעגירונג. די ערנסטקייט צו דער אַרבעט איבערראַשט מיך און איך פיל זיך דערהויבן פון דעם. איך נעם זיך פאַרטראַכטן וועגן דערנויטיקייט פון מאַסן־פּראָדוקציע, וועגן דעם ווי אַלעמען וואָס גיכער צו באַשוכן. די שוסטעריי, וואָס איך קען, דוכט זיך מיר, אַזוי גוט, — ווערט אין מיינע אויגן מיטאַמאָל גאָר אַ ריזיקער מיטל איבערצובויען אַ וועלט...

דער דירעקטאָר פון פאַבריק איז אַ מאַן מיט וויסן. ער איז אויך אַ מיטגליד פון שטאָטישן סאָוועט. טאָג און נאַכט איז ער פאַרנומען מיט אַלע פּרטים פון דער שוך־פּראָדוקציע, אָבער ווען ער קומט ביינאַכט אין גרויסן קלוב־צימער איז ער דאָ אַ פּאָלקאָמענער מלוכה־מענטש. אין זיינע באַריכטן פון סאָוועט נעמט ער אַריין די לעצטע אויסבעסערונגען אין דער „אמא" אויטאָמאָביל־פאַבריק; די „פּאַריזער קאָמונע" איז פאַרבונדן מיט די אייזנבאַן־אַרבעטער פון דעם ראַיאָן, מאַכט ער שוין אין

איין וועג באַמערקונגען וועגן דער בעסערער טראַנספּאָרטאַציע אין דער נאָענטער צוקונפט, און אַזוי ברענגט דער דירעקטאָר אַריין די נייעס וועגן דעם פּראָגרעס ביים בויען דעם סאָבוויי, און גיט צו מיט שטאָלץ: — דעם שענסטן און בעסטן אין דער וועלט. די צוהערער, אונדזערע שוסטער, אַפּלאָדירן, פרייען זיך, ווייל די גאַנצע באַלעבאַטישקייט פון לאַנד, פילן זיי, איז אויך זייערע.

דער „טעכנאָרוק″, דער פּראַקטישער פירער פון דער פאַבריק, לערנט אין אַ צווייטן קלאַס מיט די אַרבעטער פון פאַבריק פּאָליטישע עקאָנאָמיע. דער חבר פון פּאַרטיי־קאָמיטעט איז זייער באַשעפטיקט מיט אַ קלאַס אין אויסטייטשן „פּראָדוקציע אַלס מיטל צו ברענגען שנעלער דעם סאָציאַליזם″.

די פאַבריק איז פילגאָרנדיק און היפּש גרויס. די אַרבעט גייט אָן, און עס קומט אויס, אַז ווען איין שיכט אַרבעט, איז אַן אַנדער שיכט פאַרנומען מיט לערנען, און אַלע מאָל איז די פאַבריק פול מיט לעבן. אין ביבליאָטעק לייענט מען, מ'בייט ביכער. אין קלוב גרייט מען זיך צו דער קומענדיקער פאַרוויילונג. אין דעם גרויסן עס־זאַל דערביי, אָפן פאַר פרישטיק, וואַרמעס און צובייסן, איז תמיד געפּאַקט.

דאָס שטרעבן פון די אַרבעטער אַלץ צו קענען און אַלץ צו וויסן איז זייער גרויס. זיי לערנען זיך אויך ווי צו פאַרטיידיקן זיך אין צייט פון מלחמה, אין פאַל פון אַן אָנפאַל אויפן פאָטערלאַנד. זעט מען טאַקע כמעט ביי יעדן אַרבעטער אויפן לאַץ אַ וואָראָשילאָוו־צייכן פאַר גוט שיסן. פאַבריק־אַרבעטער, געוועזענע פּאַרטיזאַנער, זיינען די לערער ווי צו האַלטן אַ ביקס אין האַנט.

אַמאָל אין צאַרישן רוסלאַנד, און איצט אין אויסלאַנד, שרעקט מען זיך צו זען געווער ביי די אַרבעטער אין די הענט, אָבער דאָ אויף דער פאַבריק, ווי אויף אַלע סאָוועטישע פאַבריקן און זאַוואָדן, איז דאָס געווער אַ מיטל, הלוואי זאָל מען אים ניט דאַרפן, אויף אָפּצושלאָגן דעם שונא.

די סאָוועטישע מוסטער אויסשטעלונג אין דער שיך אינדוסטריע

אין דער פאַרוואַלטונג פון פאַבריק פאַרהאַנדלט מען וועגן אַ מוסטער־אויסשטעלונג. מ'וויל זען, וואָס מ'האָט שוין דערגרייכט, כדי זיך צונויפצורייִדן וועגן ווייטערדיקן פּראָגרעס, ווי צו באַשוכן די ברייטע מאַסן.

די מלוכה שליסט איין אין אירע פֿלענער שיך און קליידער און אַנדערע נויטיקע זאַכן פֿאַרן טעגלעכן געברויך. די „פֿאַריזער קאָמונע", וואו איך אַרבעט, באַשליסט זיך דורכשרייבן מיטן „סקאָראָכאָד" אין לענינגראַד, מיט ראָסטאָוו, קיעוו, כאַרקאָוו, טיפֿליס, אַלץ שטעט אין וועלכע די שיך־פֿאַבריקן גרייטן זיך צו דער שוך־אויסשטעלונג, וואָס וועט פֿאָרקומען אין מאָסקווע, אין דעם שוסטער־אינסטיטוט, ענדע 1934. בלויז דריי חדשים זיינען פֿאַרבליבן אויסצואַרבעטן די נייע מוסטערן צו דער אויסשטעלונג. אונדזער לאַבאָראַטאָריע גרייט צו לעדער־ערזאַצן, אַלערליי געוואַנטן, ווייל אין לאַנד איז נאָך אַ דוחק אין לעדער. מ'גרייט אויך צו פֿאַרשיידענע פֿאַרב־מוסטערן און נייע סינטעטישע זוילן.

איך בין שטאַרק באַשעפֿטיקט. מיין הויפּט־געצייג — אַ בליישטיפֿט און מיין קליין מעסערל מיט וועלכן איך שנייד דעם לעדער. מיינע מוסטערן הייבן אָן וואַקסן, יעדן טאָג קומען צו נייע. צו אַ לאַקירענעם שיכל טשעפּע איך צו אַ קאָלירט פֿאַסיקל, טו עס אַ שטעפּ אויס מיט רויטן זייד, אַמאָל ניי איך גאָר אָן אַ בלימל אויסגעשניטן פֿון לעדער. די פֿרויען אַרבעטאָרינס געפֿעלט עס זייער און ווינטשן זיך אַליין האָבן אַ מוסטער שיכל אויפֿן פֿוס אין זייער פֿרייען טאָג, ווען זיי גייען אַרויס שפּאַצירן.

קוראָטשקין, דער קאַפּול־מאַכער, שניצט אויס די קאַפּולן. ער מאַכט זיי דינער, איידעלער, שניידט אַרום דאָס פֿאַרביקע האָלץ, טרייבט צו צום פֿאַסאָן, שניידט אָפּ די לאַנגע נעזער שפּיצן, און אַז מ'טוט אַריבער די לעדער איבערן קאַפּול פֿון דעם מוסטער שוך זאָגן טאַקע אַלע אַז עס זעט אויס גוט, „פּאָ אַמעריקאַנסקי".

אַלע אַרבעטער אין פֿאַבריק ווייסן וועגן די נייע מוסטערן. אין עס־צימער ביים מיטאָג רעדט מען וועגן דעם, אין די היימען רעדן זיי וועגן דעם מיט די שכנים, און דערציילן וועגן דער אויסשטעלונג וואָס דאַרף פֿאָרקומען. די צייטונגען שרייבן וועגן דעם. ענלעכע נייס לייענט מען אויך וועגן אַנדערע פֿאַכן. דער „מאָסקוואַ־שוועי" פֿלאַנעוועט שיינע, באַקוועמע קליידער מיט נייע ענדערונגען. די שוי־פֿענצטער פֿון „מאָסטאָרג" און „גאָסטאָרג" בלענדן די אויגן מיט די שיינע האַנטאַרבעט און פֿאַבריק־מוסטערן און זאָגן אַז גאָר אינגיכן וועט מען דאָס אַלץ פּראָדוצירן אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב.

עס וואַקסט דאָס לאַנד. אָט ערשט איז מען מקנא געווען אויסלאַנד, דעם גרויסן וואונדער פֿון מאַשינען, וואָס פֿאַרהיטן מענטשלעכע

כוחות און שאַפן אַלץ לרוב, און אָט איז שוין מיטן האַנט צו דערלאַנגען. מ׳בויט אַליין גיגאַנטישע זאַוואָדן, פאַבריקן, סאָבווייען. דערביי פאַרגעסט מען ניט צוגעבן: — דעם שענסטן, דעם קינסטלערישסטן סאָבוויי. די ווענט זיינען ממש ווי קונסט־מוזייען. דער סופיט פון יעדער סטאַנציע איז אַ קונסטווערק.

די עקספערימענטאַלנע און די אודאַרניקעס

אין אונדזער מוסטער־צימער איז לעבעדיק. די סאָוועטישע אַרבעטער זיינען זייער דערפינדעריש. זיי האָבן גוטע איינפאַלן ביי דער אַרבעט, מאַכן כסדר אויסבעסערונגען. די פאַרוואַלטער גלויבן אַז די „פאַריזער קאָמונע" וועט געווינען דעם פרייז ביי דער אויסשטעלונג.

פון דער טעכנישער שוסטער־שול קומען יונגע סטודענטן, אינזשענירן, מ׳באַראַט זיך, מ׳טוישט אויס מיינונגען וועגן דער קומענדיקער אויסשטעלונג.

— חבר מאָדעליאַר! — ווענדט מען זיך צו מיר פון דער רעדאַקציע, — שרייבט עפעס אַריין אין דער וואַנט־צייטונג פון דער פאַבריק וועגן דער אַמעריקאַנער שיך אינדוסטריע. — אַנדערע צייטונגען בעטן איך זאָל שרייבן ווי צו מאַכן די אַרבעט שיין און גוט פאַר מאַסן־פראָדוקציע. איך שרייב, דערצייל, און חברה זיינען דאַנקבאַר פאַר אויסטוישן זיך מיט געדאַנקען, וואָס פאַרלייכטערן די אַרבעט. די אַרבעט אין פאַבריק גייט האַנט אין האַנט מיט דעם געדרוקטן וואָרט, מיט דער טעאָריע.

אין די ניי־געבויטע מוסטער־שאַפעס שטייען שוין די בלישטשענדיקע, פאָלירטע לאַקירענע און זאַמשענע מוסטערן. מענער־שיך שטייען באַזונדער. פרויען שיך קוקן אַרויס דורך די שויבן, און די אַרבעטער, אין זייער איבעררייס, קומען צו אָנקוקן די שיינע מוסטערן.

עס גייט די אַרבעטער אין לעבן אַז די „פאַריזער קאָמונע" זאָל זיין פון די ערשטע.

טאָג־טעגלעך קומען פויערים פון דאָרף צו ווערן אַרבעטער אין די פאַבריקן, שטעטלדיקע מענטשן פאַלן אויך אַריין אין די פאַבריקן ביי פאַרשיידענע מלאכות. נאָך דער אַרבעט ווערן זיי איינגעטיילט אין קלאַסן: ערשטנס, מוז מען ליקווידירן עם־הארצות; צווייטנס, גלויבט מען אַז דער קלאַסן־באַוואוסטזיין מוז ווי געהעריק אַנטוויקלט ווערן.

אויף דעם גיט שוין אַכטונג דעם „פֿאַרטקאָם”. דער גאַנצער אַקטיוו פֿון לערער און לערערינס, פֿירער פֿון דראַם־קרייז און פֿאַרוואַלטער פֿון כאָר־געזאַנגען, אַלע אַרבעטן אין איין ריכטונג — צו אַנטוויקלען די נייע צוגעקומענע אַרבעטער אין דער פֿאַבריק.

צו זיין אַ „שלאָגלער” אויף אַ פֿאַבריק איז אַ גרויסער כבוד. וועגן די שלאָגלער שרייבט מען אין דער וואַנט־צייטונג, אין דער געדרוקטער פֿאַבריק־צייטונג שטעלט מען אַרויס זייערע בילדער, מ'גיט אָן זייערע נעמען און ביאָגראַפֿיעס. אין די פֿאַבריקן קריגט מען בילעטן פֿאַר טעאַטער־פֿאָרשטעלונגען, אָפּערעס, אילוזיאָנען, אָט די בילעטן ווערן אין דער ערשטער ריי פֿאַרטיילט צו די שלאָגלער פֿאַר זייער גוטער אַרבעט. די שלאָגלער זיינען אין פֿאָדערגרונט פֿון פֿאַבריק און אויך אומעטום. שטרעבן טאַקע די אַרבעטער זייער שטאַרק צו זיין שלאָגלער. בלויז די סאַמע אָפּגעשטאַנענע ווערן ניט פֿאַרכאַפּט מיטן אימפּעט פֿון שאַפֿן און בויען דאָס נייע לעבן.

די פֿאַבריק און דער סאָוועטישער קאַלענדאַר.

די סאָוועטישע פֿאַבריק שפּיגלט אָפּ דאָס לעבן פֿון לאַנד. די היסטאָרישע געשעענישן פֿון דער רעוואָלוציע זיינען, ווי פּערל, אָנגעשנורעוועט אויפֿן פֿאָדים פֿון דערגרייכונגען אין לאַנד און דערמאָנען כסדר צו לערנען און צו פֿאַרבעסערן דאָס נייע לעבן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין אָקטאָבער 1917.

מ'ציילט און מ'היט אָפּ די יום־טובדיקע דאַטעס: פֿעווראַל, ווען די רויטע אַרמיי איז געבוירן געוואָרן; מ'היט דעם יום־טוב פֿון דער באַפֿרייטער פֿרוי אין מערץ; די ערשטע מאַי־פֿייערונג; דעם יום־טוב פֿון דער סאָוועטישער קאָנסטיטוציע; דעם ספּאָרט־טאָג פֿאַר דער יוגנט אין יולי, דעם גרויסן אָקטאָבער יום־טוב, א. אַ. וו. אויף דער פֿאַבריק ווערן לכבוד דעם דורכגעפֿירט אונטערנעמונגען און פֿאַרווײלונגען, אין וועלכע די אַרבעטער אַליין שפּילן די הויפּט־ראָל.

אונדזער שיך־פֿאַבריק „פּאַריזער קאָמונע” טראָגט אַ נאָמען פֿון דער געשיכטע פֿון פֿראַנקרייך. צו דעם יאָרטאָג פֿון דער פּאַריזער קאָמונע, דעם 18־טן מערץ, יובלט די פֿאַבריק און די אַרבעטער זיינען די הויפּט־מחותנים. צו דעם ספּעציעלן אָוונט קומען געסט, פֿאָרשטייער פֿון אַנדערע פֿאַבריקן, מיט וועמען מ'איז פֿאַרבונדן. עס קומט אַ לעקטאָר,

וועלכער דערציילט וועגן דעם היסטאָרישן זינען פון יענעם גרויסן קאַמף אין פראַנקרייך. מען שטרייכט אונטער אַז דעם קאַמף פון דער פּאַריזער קאָמונע האָבן אויפגעכאַפּט די רוסישע אַרבעטער און פּויערים און זיי וועלן שוין פאַרווירקלעכן יענע גרויסע אידעען ביזן סוף.

מיר קומען אויף מיינע געדאַנקען יענע מאַרטירער, וועמענס אָנדענק עס איז פאַרבליבן אַרום די ווענט פון דעם פּאַריזער בית־עולם, די דערשאָסענע און באַגראָבענע ביים פּאַרקאַן. און איך באַגרייף בעסער דעם ווערט פון דעם גרויסן נאָמען „פּאַריזער קאָמונע”. דאָס וואָס איך האָב געזען אין פּאַריז און זע איצט, זעט מיר אויס ווי איין רויטער פּאָדעם פון לאַנגן קאַמף, וואָס ציט זיך דורך דורות און דורות.

די מוסטער אויסשטעלונג און דער פּרייז

די שיך־אויסשטעלונג געדויערט אַ גאַנצע וואָך צייט. מ׳קומט אין וואָליקעס, אין שיך און שטיוול, און דער עולם פרייט זיך מיט די נייע מוסטערן, ווי מיט יום־טובדיקע שיך און שטיוול, וועלכע מ׳וועט אינגיכן קענען טראָגן אויך אין דער וואָכן. אָט ליגן זיי דאָך שוין אין די הונדערטער, מוסטערן פאַר אַלע צייטן פון יאָר. דער פאַקט וואָס די רעגירונג האָט עס אַריינגערעכנט אין אירע פּלענער איז אַ גוטער באַווייז אַז עס וועלן שוין זיין שיך פאַר אַלעמען.

דער מלוכה־פּרייז פון פינף און זיבעציק טויזנט רובל ווערט אויסגעטיילט דער „פּאַריזער קאָמונע”. דאָס איז דער צווייטער גרעסטער פּרייז. דעם ערשטן פּרייז האָט געוואונען די לענינגראַדער „סקאָראָכאָד”־פּאַבריק וואָס איז, אַגב, די גרעסטע שיך־פּאַבריק אין לאַנד. אַלע פרייען זיך — אונדזער פּאַבריק האָט געוואונען אַ פּרייז! באַגריסן מיר איינע די אַנדערע. — מיר האָבן געוואונען אַ פּרייז!

די פּאַבריק איז אָפן צום לאַנד און צו דער גאָרער וועלט. פון פּאַבריק קוקן מיר צו די אייזערנע פויגל אין הימל, אויף דער סאָוועטישער אַוויאַציע, וועלכע האַלט זיך אין אַנטוויקלען. כמעט יעדער אַרבעטער איז אַ מיטגליד פון אַן „אָסאָוואַכים”־קלוב (אַ קלוב פאַר פליעריי און כעמישער פאַרטיידיקונג) איבערן לאַנד. אַלע פרייען זיך מיט דעם „מאַקסים גאָרקי”, דעם שטאָלענעם פויגל וואָס איז בכוח צו פירן אין דער לופט איבער זעכציק פּאַסאַזשירן.

דאָס גרויסע סאָוועטישע האַרץ פון די אַרבעטער פרייט זיך מיט אַלע דערגרייכונגען. מ׳פרייט זיך מיטן פּאַרק פון קולטור און אָפּרו אין

מאָסקווע גופא, מ'פרייט זיך מיטן „דניעפרבוי" אין אוקראַאינע, און מיט דעם נאָך ווייטערן טראַנס־סיבירער וועג, מ'פרייט זיך וואָס מ'פאַראייניקט די וואָלגאַ מיט דעם מאָסקוואַ־טייך, מיט די נייע סאָבווייען וועלכע פאַרענדיקן זיך אינגיכן, און מיט אַלע אַנדערע דערגרייכונגען.

די סאָוועטישע מענטשן זיינען גרויסע ליבהאָבער פון אַרומפאָרן. זיי ציט צו די בערג און וועלדער, זיי ווילן פאָרן אויף דער וואָלגאַ, מיטן שוואַרצן ים קיין קרים און צו די קאַווקאַזער בערג. קאַווקאַז און קרים זיינען אגב פול מיט אָפרו־הייזער, סאַנאַטאָריומס, קוראָרטן, וואָס זיינען זייער גוט צו דערהוילן און אונטערהאַלטן דאָס געזונט פאַר ווייטערדיקער אַרבעט.

יעדע פאַבריק זאָרגט פאַרן געזונט פון אירע אַרבעטער. יעדע גרעסערע פאַבריק בויט אירע אייגענע רעזאָרט־פלעצער און שיקט אַהין אירע אַרבעטער. יעדער אַרבעטער איז באַרעכטיקט צו פולע צוויי וואָכן רו נאָך אַ יאָר אַרבעט, פאַר וועלכע ער קריגט באַצאָלט. אַנדערע פאַראַנטוואָרטלעכע, שווערע אַרבעטער קריגן אַ חודש אָפרו. די מערסטע פון די חודשדיקע קריגן אויך מעדיצינישע באַהאַנדלונג.

אָבער אויפן פאַבריק איז ניט אַלעמאָל פרייד. האַנט אין האַנט מיט פרייד קומט אויך לייד...

פאַראַן נאָך שוואַרצע כוחות, וועלכע שפילן אַריין דעם שונא אין האַנט; טונקעלע פאַרשוינען, וואָס לעבן נאָך אין שאָטן פון די צאַרישע צייטן. טראָצקיסטן זוכן אַרונטערצורייסן די פלענער פון בויען די שווערע אינדוסטריע, זיי זיינען קעגן דער אייניקייט פון אַרבעטער און פויער. הינטערן טראָצקיזם באַהאַלטן זיך אַלע פינצטערע כוחות פון לאַנד, בלוטיקע שונאים פון דער אַרבעטער רעגירונג. מ'דערקענט זיי דורך זייער צינישן ווינקען מיטן אויג אַז „ס'איז נאָך זייער ווייט צום בעסער ווערן", אָדער אַז „ס'ווערט כסדר ערגער"... די טראָצקיסטן קריכן אַריין אין רעגירונגס־אַנשטאַלטן, אין די פאַבריקן, און זוכן צו סאַבאָטאַזשירן זיי. די מלוכה האַלט אויף זיי אַן אויג, און אין פאַבריק שאַנעוועט מען זיי אויך ניט.

דער גרויסער טרוים אויפן פאַבריק

סיי אין 1927, ביי מיין ערשטן וויזיט אין סאָוועטן פאַרבאַנד, סיי זינט יולי 1934 האָב איך נישט געוואוסט פון קיין סאָוועטישע טרויערטעג. מיטאַמאָל, אין אָנהויב דעצעמבער 1934, האָט ווי אַ שטורעם,

ווי אַן ערד־ציטערניש אויפגעטרייסלט מאָסקווע און מיין פּאַבריק וואו איך האָב געאַרבעט: „קיראָוון *) האָט מען געהרגעט״, האָט די ראַדיאָ אָנגעזאָגט, און די גרויסע שוואַרצע ראַמען אין די צייטונגען שטרייכן אונטער דעם טרויעריקן אָנזאָג וועגן קיראָווס טויט. אַ פינצטערער שאָטן האָט זיך פאַרצויגן אויף די פּנימער, אַלעמענס אויגן צוגעגליווערט צו די טרויער־מעלדונגען, וואָס האָבן ווי געוואָרנט וועגן דער גרויסער געפאַר, וואָס לויערט איבער דער פּראָלעטאַרישער מלוכה.

אַ ספּאָנטאַנער איבעררייס אין דער אַרבעט אויפן פּאַבריק. אין אַלע צעכן קומען פּאָר מיטינגען. מ'נעמט אָן רעזאָלוציעס, וואו מען פאָדערט אויף די רעגירונג צו געפינען די שולדיקע. ס'איז קלאָר, אַז די שונאים, וואָס האָבן געטראָפן קיראָוון, האָבן געמיינט די גאַנצע באָלשעוויסטישע רעגירונג, די גאַנצע סאָוועטישע סיסטעם.

אין אָוונט, נאָך דער אַרבעט, ציען זיך גרויסע שערענגעס מענטשן, אַרבעטער פון גאַנץ מאָסקווע צום קאָלאָנען־זאַל אָפּגעבן דעם לעצטן כבוד דעם באַליבטן קיראָוון, וועמען מ'האָט ערשט געבראַכט פון לענינגראַד צו באַערדיקן אים אין דער קרעמל וואַנט.

איך האָב זיך דערמאָנט וואָס דער סטאַראָסטע מיט זיין שוואַרצן טיכל אויף איין אויג האָט מיר אַמאָל דערציילט לעבן דעם לענין־מאַוזאָלעאום, ווי מ'איז געשטאַנען אין דעם פּראָסטיקן, שרעקלעך קאַלטן דרויסן צו זען דאָס לעצטע מאָל וולאַדימיר אילאיטשן. — אַ גאַנצע נאַכט אין טרויער געשטאַנען, — קלינגען מיר זיינע ווערטער. איך זע פאַר זיך איצט אַן ענלעך בילד: אַ קאַלטער דעצעמבער דרויסן, אַ מוראַדיקער פראָסט, און עס שטערט ניט דעם עולם קומען און קומען, זען צום לעצטן מאָל דעם באַליבטן חבר קיראָוון. איך האָב געטראַכט וועגן דער אייניקייט פון פאָלק, וועגן זיין אייניקייט סיי אין פרייד און סיי אין טרויער...

די טרויער־טעג פאַרגייען. אין ווינטערדיקן דרויסן שליטלען זיך קינדער, צערויטלט פון פראָסט, און שטיפן אַרום. צום פּאַרק פון קולטור און אָפּרו גייען אַרבעטער פון פּאַבריק, די ספּאָרטסלייט, בחורים און מיידלעך, מיט די לאַנגע, שמאָלע גליטשערס צוגעבונדן הינטער די רוקנס.

---

*) קיראָוו דער סעקרעטאַר פון דער לענינגראַדער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, אַלטער באָלשעוויק, סטאַלינס נאָענטער פריינט און מיטאַרבעטער.

— חבר מאָדעליער! — ווענדט מען זיך צו מיר, — קומט מיט אונדז הנאה האָבן פון אונדזער שיינעם ווינטער, קומט זיך גליטשן אין די טיפע קלאָרע שנייען.

מיליאָנען זונען־שטראַלן און מיליאָנען שנייעלעך שימערירן מיט בריליאַנטענעם שמייכל, און דאָס סקריפען פון טריט איז ווי אַ מין נייע ווינטער־מוזיק.

— חבר מאָדעליער! — מונטערט מען מיך פון ווייטן, איך זאָל חלילה ניט אָפשטיין פון עולם. מיר איז אַזוי וואַרעם אַז עס ווילט זיך צעשפּיליען דעם מאַנטל און אַרונטערנעמען די וואַרעמע היטל. עס ווילט זיך זיין גרינגער אויף די פיס. איך טראַכט: וואו נעמט מען פליגל? ווען איך קען זיך טראָגן אַזוי גרינג ווי זיי!

ניט באַמערקט לויפט די צייט. איין חודש פאַרבייט דעם צווייטן.

וואַקאַציעס און אָפרו-הייזער

ווינטער־צייט זיינען די אָפרו־הייזער אין מאָסקווע און אויסערן שטאָט פול מיט אַרבעטער און אַרבעטערינס. וואָס קומען אַהין אָפרוען. די אָפרו־פּלעצער געפינען זיך אין די בעסטע געוועזענע פּריצישע און גבירישע מאַיאָנטקעס, געביידעס מיט גרויסע ליכטיקע צימערן, מיט פאַרוויילונג־זאַלן, לייען־צימערן און באַזונדערע צימערן צום שפּילן שאַך און רויכערן. אין פילע פון די הייזער הענגען גוטע מאָלערייען אויף די ווענט מיט שיינע טאַפּעטן. די פענצטער זיינען כמעט אַזוי גרויס ווי טירן.

קוראָטשקין, דער קאַפּול־מאַכער פון אונדזער פאַבריק, איז אין איינעם פון די אָפרו־הייזער. ער האָט שווער געאַרבעט אויף די מוסטערן, האָט ער געקראָגן צוויי וואָכן און ער קען זיך לאָזן וואוילגיין.

— דאָס אָפרו הויז איז ווי אַ קוראָרט, — באַרימט זיך קוראָטשקין, ווען ער דערזעט מיך קומען. ער רעכנט אוים די גוטע מאכלים וואָס ער קריגט דריי מאָל אַ טאָג, אַ סך מילך צום טרינקען. עס איז די אָפרו־שעה, נאָכן גוטן וואַרמעס, טראָגט קוראָטשקין אַ ספּעציעלן כאַלאַט, ספּעציעלע שיכלעך הענגען אים אויף זיינע פיס. ער זיצט אויף זיין בעטל האַלב אָנגעשפּאַרט, מיט אַ בוך אין האַנט. ער רייסט איבער זיין לייענען און טוט אַ זאָג: — מיר לעבן פּאָ בורזשויסקי! — זיין ברייטער פנים שמייכלט, זיינע טונקעלע, געלבלעכע ציין ווייזן זיך, און מ׳קען

דערזען אויף זיי יענעם ספעציפישן קאָליר פון זיין פריערדיקער אַרבעט, ווען ער איז נאָך געוועזן אַ מעכאַנישער שוסטער און פלעגט מסתמא האַלטן אַ פולן מויל מיט אייזערנע טשוועקעלעך, כדי מיט די פינגער זיי גיך דערלאַנגען צום האַמער, אַריינקלאַפן זיי מעכאַניש אין אַ זויל אַריין.

מערסטע אַרבעטער פון פאַבריק, די יינגערע, ווילן אָבער בעסער נעמען זייער וואַקאַציע זומער־צייט. דאַן קענען זיי וואַנדערן איבער די סטעפעס, קלעטערן אויף בערג, פאָרן מיט דער וואָלגאַ, אָדער גאָר וואַנדערן איבער קרים, אָדער קאַווקאַז. מיך ציט קיין קאַווקאַז, צום „סאָטשי־מאַצעסטאַ״ קוראָרט, זיך באָדן דאָרט אין די שוועבל־קוואַלן. איך דאַרף עס האָבן צוליב מיין געזונט. דער וועג אַהין ליגט פאַרביי כאַרקאָוו, וועל איך זיך שוין דאָרטן אָפשטעלן, זען זיך מיט מיין ווייבס משפחה. מיין ווייב אַליין איז שוין אַוועקגעפאָרן צוריק קיין אַמעריקע, פאַרבענקט זיך נאָך די קינדער. איך וויל אויך זען ראָסטאָוו, וואו איך בין אַמאָל געוועזן, נאָך פאַרן צאַר. ס׳איז אויפן וועג קיין סאטשי.

סאטשי-מאצעסטא און כאַרקאָוו

די לענינגראַד־קאַווקאַזער באַן שטעלט זיך אָפ אין מאָסקווע. מיין בילעט באַרעכטיקט מיך צו אַ פלאַץ אין קופע, אויבן צום שלאָפן און זיצן אויף דער אונטערשטער באַנק, וואו עס איז דאָ פלאַץ פאַר צווייען. די זייט קעגנאיבער איז אויך אַזוי, די קופע איז פאַר פיר פאַסאַזשירן. אין דרויסן איז אַ ליבע זומערדיקע וואַרעמקייט. אַלע פאַסאַזשירן זיינען געקליידט אין ווייסן און זיינען יום־טובדיק געשטימט. אַ גאַנץ יאָר, ווייס איך, אַרבעטן זיי שווער, אָבער פאַר זייער וואַקאַציע שפאָרן זיי ניט קיין געלט און לאָזן זיך וואוילגיין אויף אַ ברייטן אופן.

אין מיין קופע געפין איך נאָך דרייען: אַ פאָר פאָלק און איין אַרמייער. דער אַרמייער פאָרט אין דעם וואָראָשילאָוו־הויז, אין סאָטשי, דאָס פאָר פאָלק פאָרט אין „נאַרקאָמזעם״־הויז, אויך אויף קאַווקאַז, וואו אַ סך רעגירונגס־אַנשטאַלטן האָבן דאָרט זייערע אָפרו־הייזער ביים שוואַרצן ים. דאָס מיינט אַז מיר אַלע פאָרן אין דער זעלבער ריכטונג.

די ווייבל, אַ לעבעדיקע, אַ פריילעכע, איז אַפנים זייער צופרידן פון איר רייזע, זי איז אין אַ גוטער שטימונג און רעדט אַ סך, וואָס אויפן לונג, דאָס אויפן צונג.

שפּעטער, ווען מיר פֿאָרן אָפּ אַ שטיקל צייט, טוט דער מאַן אַ פֿרעג: אַן אַמעריקאַנער? דערצייל איך זיי ווער איך בין.

— אַוודאי ווייסן מיר וועגן דער „פֿאַריזער קאָמונע”. מיר האָבן געלייענט וועגן דער אויסשטעלונג.

דאָס ווייבל קוועלט גאָר אָן פֿון אירע נייע שיך, פֿאַרפּאַקט אין טשעמאָדאַן, כדי אַרויסצוגיין שפּאַצירן אויף דער ריוויעראַ ווען זי וועט קומען אַהין. אַ ווײלע האַלט אָן דער געשפּרעך וועגן נייע פֿאַסאָנען. די ווייבל איז ווי אַ פֿיש אין וואַסער, ווען זי רעדט וועגן שיך און קליידער. זי איז זייער נייגעריק צו וויסן ווי מ׳קליידט זיך אין אַמעריקע און צו קריגט מען וואָס מ׳דאַרף, ניט שטייענדיק אין קיין „אָטשערעד” (ריי). דער אַרמייער וויל וויסן צו דער אַמעריקאַנער איז פֿריינטלעך צום סאָוועטן לאַנד. דער מאַן אינטערעסירט זיך גאָר מיט דער פּיצוכט אין אַמעריקע, די פֿאַרשיידענע תבואות און די אַגריקולטורעלע באַלעבאַטישקייט אין אַלגעמיין, ווייל ער איז אַן אַגראָנאָם.

ווען מיר נעמען רעדן וועגן מלוכה־ווירטשאַפֿט ווערט דאָס ווייבל ווי גאָר אַן אַנדערע. עס ווייזט זיך אַרויס אַז זי קען גוט דאָס דאָרף, די פּויערים, אַ סימן — זי אַרבעט אין „נאַרקאָמזעם” שוין היפּשע עטלעכע יאָר.

די באַן שטעלט זיך אָפּ אויף סטאַנציעס און די פּאַסאַזשירן כאַפּן זיך אַרויס פֿאַר אַ שפּאַציר, אָדער זיי איילן צום בופֿעט עפּעס צובייסן. אַלע זיינען פֿונעם זעלבן סאָרט מענטשן, בירגער, בויער פֿון אַ ניי לעבן, מלוכה־אַרבעטער ביים גרויסן סאָוועטישן פֿאָלק. עס פֿאַרדריסט מיך זיך צו שיידן מיט מיינע מיטפֿאָרער. מיר ריידן אָפּ זיך טרעפֿן שפּעטער אין סאָטשי, ווייל איך דאַרף אַרונטערגיין אין כאַרקאָוו אויף אַ פּאָר טעג.

מיין ווייבס משפּחה

מיין ווייבס ברודער, שמעון, דערקען איך גלייך, כאָטש איך האָב אַ סך יאָרן אים נישט געזען. ער איז אַ סך עלטער געוואָרן. זיין אַמאָליקע ברייטע בלאָנדע באָרד איז אַרונטערגעשאָרן און פֿאַרקיילעכיקט. קענטיק אַז ער גיט גוט אַכטונג אויף זיך.

שמעון האָט מיך אָפּגעוואַרט אויף דער סטאַנציע. נאָכן אַרומכאַפּן זיך, נעמען מיר אַן איזוואָשטשיק און פֿאָרן צו זיין הויז. כאַר־

קאָוו זעט מיר אויס ווי אַ גאָר נייע שטאָט, אין פֿאַרגלייך מיט דעם, ווי איך געדענק זי פֿון אַמאָל:

— עס האָט זיך דאָס אַ בּוי געטאָן! די שטאָט וואַקסט ווי אויף הייוון, — באַרימט זיך שמעון פֿאַר מיר מיט זיין שטאָט.

עס איז טאַקע קענטיק דער פֿרישער קאַלך אויף די הייזער, וואו מ׳טוט אַ וואָרף מיטן אויג איז רעשטאָוואַניעס, מ׳בּויט נייע הייזער, מויערן. די טראַמווייען זיינען געפּאַקט, אויטאָמאָבּילן יאָגן, איזוואָשטשיקעס פֿאָרן און מענטשן איילן מיט אימפּעט, ווי אין אַ הויפּט־שטאָט.

— דאָ הויבּט זיך אָן דער שטאָט־גאָרטן, — ווייזט מיר שמעון. מיר פֿאָרן פֿאַרבּיי אַ פּרעכטיקן גאָרטן מיט אַלעען. אין קילן שאָטן זיצן מענטשן, קינדער מיט אַמען, מיט מאַמעס שפּאַצירן, געקליידט אין אוקראַאינישע פֿיל־קאָלירטע קליידער. אין אַ געוועבּ פֿון בּלומען וואַקסט דער סערפּ און האַמער. אויפֿן סקווער שטייט אַ סטאַטוע פֿון דיכטער שעווטשענקאָ, אַנדערע סטאַטועס פֿון אוקראַאינישע דיכטער און קעמפֿער זיינען צעשפּרייט איבּערן פּאַרק. קיילעכדיקע קיאָסקן מיט אַפֿישן פֿון טעאַטער און מואוויס זאָגן אָן וואָס מ׳שפּילט דאָרט. עס הערט זיך רוסיש און אוקראַאיניש. רויט אַרמייער מאַרשירן פֿאַרבּיי. זיי זינגען די בּאַקאַנטע היימישע לידער.

אָט איז דער גרויסער רעגירונגס־סקווער מיט רעגירונגס־געבּיידעס, הויך און העכער, גאָר ניט ענלעך אויף אַמאָל, גאָר ניי אין אויסדרוק, שטייען מאַיעסטעטיש און טיילן זיך אויס פֿון ווייטנס.

הויך אין קלאָרן הימל פֿליען עראָפּלאַנען. ווען מיר קומען נעענטער צום הויז, מערקן מיר פֿון ווייטן דאָס גרויסע לופֿט־פֿעלד, פֿון וואַנען די עראָפּלאַנען הויבּן זיך אויף און וואוהין זיי קומען אַרונטער אויף לייכטע פֿליגל. שמעון זעט זיי יעדן טאָג, ווי זיי פֿליען, פּראַקטיצירן. ער זעט ווי זיי שפּרינגען אַרונטער פֿון די עראָפּלאַנען. ער דאַרף מיר צופֿיל ניט דערציילן, ווייל אָט זע איך שוין אַליין ווי פֿון יענעם לופֿט־פֿעלד הויבּן זיך אויף עראָפּלאַנען ווי מחנות פֿויגל און פֿון די עראָפּלאַנען נעמען פֿליען, ווי גרויסע קישנס, פּאַראַשוטן מיט שפּרינגער, וועלכע קומען אַרונטער ווי אויף פֿליגל. די זונען־שטראַלן שפּילן, און דאָס מאַכט די פּאַראַשוטן אויסזען ווי קלאָרע, צעבּרעקלטע וואָלקנס אַרום און אַרום.

— מאַסן־שפּרינגען, — שמייכלט שמעון און קען די אויגן ניט

אָפּרייסן פון הימל. ער קוקט מיר אַריין אין די אויגן, צי ווער איך אַזוי נתפּעל ווי ער.

פון קליינעם שטיבל לאָזן זיך אונדז אַנטקעגן בייטשע שמעונס ווייב, איר טאָכטער, מיט אַ קינד אויף די הענט. בייטשע פאַלט מיר אויפן האַלדז, מיר צעקושן זיך. ווען איך קוק זיך איין דובט זיך מיר אַז זי איז די זעלבע ווי געווען. אירע שוואַרצע אויגן שיינען פון פרייד. זי וויינט און לאַכט. אירע שוואַרצע האָר פאַלן אַרונטער ביי די זייטן, פּאַסן גרויע האָר זעען זיך פון בײדע זייטן, ווי ווייסע לענטעס. אין מיינע זכרונות גייען דורך יענע יאָרן פון דער אונטערערדישער באַוועגונג, ווען בייטשע פלעגט מיט איר גאַסטפריינטלעכקייט און מיט דער פולער האַנט שפּייזן די חברים, און איר אָרעמער דירה. צייטנווייז פלעגט זי העלפן אַריבערטראָגן פּראָקלאַמאַציעס, זיי באַהאַלטן אין אירע ברייטע קליידער מיט פאַלדן.

מיין גוטער שוואָגער שמעון פלעגט קוועטשן מיט די פּלייצעס און מורמלען: בייטשע איז בייטשע, ער האָט אַפילו קיין צייט ניט געהאַט באַמערקן וואָס אין הויז טוט זיך. שטייענדיק טיף אין סטרוזשקעס, פלעגט ער אַרבעטן ביי זיין סטאָלעריי ביז שפּעט אין דער נאַכט, האַלטן אין איין פאַרענדיקן אַ שאַפע, אַ טיש, אַ בעט. ער איז געווען אַ גוטער סטאָליער און געהאַט אַ סך אַרבעט. ביי דער אַרבעט פלעגט ער זיך איינהערן ווי זיין קליינע שרהקעלע שפּילט אַזוי באַטעמט אויף דער גיטאַרע און זינגט אוקראַאינישע און יידישע לידער.

איצט, זע איך, איז יענע שרהקעלע שוין אַ מאַמע, מיט אַ שיין קינד אויף די הענט. איר מאַן, פּערלמאַן, איז אַ פאַרוואַלטער פון אַ מלוכה־קראָם.

דאָס שטיבל איז פאַרפּוצט מיט בלומען, מיט לייוונטן אין אַלערליי געוועבן. טאַקע דערביי, אין אַ צווייטן געסל, וואוינט זייער ייִנגערע טעכטערל, אויך פאַרהייראַט. און זיאמע, דער מיטלער זון, איז פּשוט אַ מחיה צו קוקן אויף אים, אין זיין רויט אַרמייאישן מונדיר. דער טיש אין מיטן שטוב איז געגרייט צום עסן.

— טייערע בייטשע, — שפּאַס איך, — אויפן אויוון קאָכט זיך גאָרנישט ?

לאַכט זי. זי האָט אַפּנים זיך דערמאָנט אָן איר באַלעבאַטישקייט אַמאָל. זי שעמט זיך בלומרשט אונטער און ענטפערט:

— שוין נישט אַמאָליקע יאָרן.

זי קען זיך גאָר ניט אָפּלויבן פון דער נייער אָרדענונג. ווען די קינדער וואָלטן זי געלאָזט רעדן וואָלט זי מסתם מיר קלאָר געמאַכט די גאַנצע סאָוועטישע קאָנסטיטוציע. דערווייל קומען אַריין די מענער פון דער משפחה: זיי זיינען אמתע יאַטן פונם נייעם דור, ווערט עס טאַקע לעבעדיק. אויפן טיש באַווייזן זיך וואַרעמע קאַרטאָפל, הערינג, מילך, פוטער, אייער, סמעטענע און גרינסן. מ׳רופט צום טיש. דער ביטערער טראָפּן איז שטאַרק, עס ווערט אַזש פּסחדיק אויפן צונג.

שמעון, אַ גוטער בעל־מלאכה, איז אַן אויפזעער אין אַ מעבל־פאַבריק: — אויף דער עלטער זיך אַרויפגעאַרבעט, געוואָרן אַ מלובה־מענטש, מיט לייטן גלייך. — און זיין פּנים שמייכלט מיט אַלע קנייטשן.

סיי שמעון, סיי די יונגע זיינען גוט באַקאַנט מיט די זאַוואָדן און פאַבריקן פון שטאָט, זיי דערציילן מיר אויך וועגן דער כאַרקאָווער שיך־פאַבריק, וועלכע באַשוכט שוין די באַפעלקערונג אַ סך מער ווי פריער, און זיי פרייען זיך ווי זיי וואָלטן שוין אַלץ געהאַט לרוב. אויפן צווייטן טאָג ווילן חברה מיר ווייזן דאָס גרויסע פעלד הינטערן שטאָט, וואו פערדלעך לויפן. זיי דערציילן מיר אַז ס׳זיינען פאַראַן געווען מענטשן, וואָס האָבן ליב איינצושטעלן עטלעכע רובל אויף אַ גוט פערדל. דורך די צייטונגען ווייסן שוין די חברה די נעמען פון יענע פערדלעך.

נאָך די ספּאָרט־שעהן, ווען עס ווערט שוין טונקל אין דרויסן, צעשפּרייט מען זיך איבער אַלע טיילן פון גאָרטן, וועלכער איז באַלויכטן מיט פּראָזשעקטאָרס. די מוזיק שפּילט, פלינקע פּאָרלעך טאַנצן, פאַרווילן זיך ביז שפּעט אין דער נאַכט.

אויפן דריטן טאָג געזעגענען מיר זיך, און איך פּאָר אָפּ קיין סאָטשי־מאַצעסטאַ.

אַרום די קאַווקאַזער בערג

אַן אַנדער באַן פון זעלבן סאָרט, לענינגראַד־סאָטשי, כאַפּט מיך אויף און טראָגט זיך ווי פייל פון בויגן. אין מיין קופּע זיצן נאָך דרייען. אין דעם מיטל געוויקסיקן מאַן מיט די טיפע שוואַרצע אויגן, און שנעלן ענערגישן באַוועגן זיך דערקען איך יענעם אינזשינער, מיט וועמען איך האָב זיך צופעליק געטראָפן ביי דער דערעפענונג פון דער אונטערערדישער באַן אין מאָסקווע. דער אינזשינער האָט דע־

מ׳האָט מיט באַגייסטערונג אויפגעקלערט דעם עולם אַרום און פֿאַרזיכערט, אַז די מאָסקווער „מעטראָ״ (סאָבווייַ) איז בעסער, שטאַרקער און שענער ווי אַלע אויסלענדישע אונטערערדישע באַנען. ער האָט געראָטן צו באַטראַכטן יעדע סטאַנציע באַזונדער, ווייל דאָס איז אמתע קונסט, יעדער מאָזאַאיק שטיינדעלע האָט זיין פּלאַץ — ער האָט גערעדט ווי אַ פאַכמאַן און אַ קינסטלער.

די אַנדערע צוויי פּאַסאַזשירן זיינען מיטליאָריקע מענטשן מיט טיפע שפּורן פון שווערער אַרבעט. ביי איינעם אויפן געזיכט זעט מען טיפע קנייטשן, ביים צווייטן זיינען די סוטולעוואַטע פּלייצעס און מאָזאָליסטע הענט, ווי מעדאַלן און עפּאָלעטן ביי אַן אַלטן גענעראַל. מ׳דאַרף זיי ניט פרעגן וואוהין זיי פאָרן, זיי פאָרן אין דער ריכטונג צו סאָטשי.

מיט סאָוועטישע מענטשן נעמט ניט לאַנג זיך צונויפצורעדן. דער אינזשינער צעפרעגט זיך וועגן מיין אַרבעט און וועגן דער „פּאַריזער קאָמונע״, איך ענטפער און פרעג זיך נאָך אויף לאַנדסלייט אינזשינערן פון אַמעריקע, וועמען איך קען גוט פון ניו יאָרק. ער האָט אַ הויכע מיינונג וועגן זיי און איז זייער צופרידן מיט זייער מיטאַרבעטערשאַפט אין בויען די מעטראָ ווי אויך מיט זייער חברשאַפט אין טאָג־טעגלעכן לעבן. די אַנדערע צוויי, ווען זיי הערן זיך איין וועגן וואָס מיר ריידן, זאָגן אַרויס זייערע האָפענונגען אויף דער נייער פריינטשאַפט פון אַמעריקע צום סאָוועטן פאַרבאַנד און לויבן די אַנדערע אַמעריקאַנער אינזשינערן אויפן דניעפּראָסטראָי און אַנדערע אונטערנעמונגען אין לאַנד. מיר פאָרן פאַרביי סטאַנציע נאָך סטאַנציע, וואו עס וואַרטן פויערים און פויערטעס פון אַרומיקע דערפער. יינגלעך און מיידלעך, וועלכע העלפן אַפנים אַרויס זייערע טאַטעס און מאַמעס, פאַרלויפן דעם וועג מיט קאָשיקעס אייער, געבראָטענע און געפרעגלטע הינער, קאַווענעס און אוגערקעס, און וואָס ניט? איך, ווי אַלע אַנדערע, צייל ניט דעם וויפלטן מאָל איך עס. דער אַפּעטיט, קיין עין הרע, אַרבעט, אויף אָפּרו פאָרט מען דאָך בלויז איין מאָל אין יאָר, פאַרזיכערט איז מען, לאָזט מען זיך טאַקע וואוילגיין.

מען דערציילט זיך מעשיות צום לאַכן און צום קייכן, מען קוקט אַרויס דורך די פענצטער אויף די רחבותדיקע סטעפּעס, די וועלדער מיט די מחנות בוימער, די גרינע סטעפּעס. מיר טראָגן זיך פאָראויס און שלינגען דעם שטח.

אָט איז ראָסטאָוו אויפן דאָן. איך געדענק די שטאָט, מיט דער לאַנגער סאַדאָווער גאַס, וועלכע ציט זיך אַזש צו נאַכיטשעוואַן; דעם טייך דאָן, — דאָרט אויף טורגעניעווסקאַ, לעבן טייך, האָט געוואוינט זשעניע רייכס מוטער און שוועסטער, וואו איך בין איינגעשטאַנען אַ קורץ שטיקל צייט.

איך גיי ניט אין שטאָט אַריין. פון סטאַנציע זע איך אויף אַ גרויסן שטח אַרום רעזערוואַרן פול מיט נאַפט און אייזערנע רערן, ווי אָדערן, אין וועלכע עס פליסן שוואַרץ־פעטע פליסיקייטן פון די קאַווקאַזער אויל־קוואַלן.

— דערגרייכונגען אויף שריט און טריט, — דערציילן מיר מיינע מיטפאָרער. זיי דערציילן וואָס פון דער נאַפט־שטאָט באַקו איז געוואָרן, ווי מ'האָט די שטאָט אינגאַנצן געענדערט און געביטן, מיט גערטנער און פלאַנצונגען, וואָס פאַרטרייבן די שלעכטע נאַפט־ריחות. דער מאָסקווער אינזשינער האָט דאָרט אַליין געאַרבעט.

אונדזער באַן שלענגלט זיך אין אַ זיג־זאַג. רעכטס ליגט, ווי אין אַ טיפן טאָל, דער שוואַרצער ים, לינקס זעען זיך שוין דורך די פענצטער די ערשטע סימנים פון די קאַווקאַזער בערג. פון ווייטנס ווייזן זיי זיך הויך און העכער, און אָט קומען מיר גאָר נאָענט צו די בערג, כמעט מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. די גאַנצע לינקע זייט פון וואַגאָן ווערט ווי מיטאַמאָל פאַרשטעלט פון דער שטיינערנער וואַנט, און אַז מ'קומט אַרויס דורכן פענצטער זעט מען אַפילו ניט אַרויס דעם הויכן שפיץ.

טונעלן איין, טונעלן אויס. ריזיקע שאָטנס פון די בערג פאַלן אויפן וואַסער, אָבער דאָרט, ווייטער אין ים, שימערירן די זונענשטראַלן מיט אַ בלענדנדיקער ליכטיקייט, ווי אין אַ מין כישוף־וועלט. די הייסע לופט נעמט אַרום אַלע גלידער, ווייל מיר דערנעענטערן זיך שוין צום האַלב טראָפישן קלימאַט. איך קען מיינע אויגן ניט אָפרייסן פון די מוראַדיקע בערג. ווי ריזן שפאַרן זיי זיך צום הימל, ווי מיט לאַנגע שטאַרקע הענט האַלטן זיי אונטער די וואָלקנס. אין די טיפע שפאַלטן צווישן בערג שווימען אַרום סודותדיקע שאָטנס, וואָס קריכן פון די לעכער. דאָ און דאָרטן טריפן וואַסער־ריטשקעלעך און שלענגלען זיך אַרונטער די באַרגן־ווענט ווי זילבערנע לענטעס. עס קומען נאָך העכערע בערג, משופּהדיק אָפּגעהאַקטע, אָנגעוואָרפן, אָנגעשליידערט, ווי אין גרויס איילעניש, אין מאָדנע ריזיקע קופּעס. אין דעם געמיש פון ריזיקע בערג, טיפע טאָלן, הויכן הימל און ווייטן ים

דערפילט מען זיך ווי אַ מין זיבעלע־קינד, אַ זעמדעלע, און עס דוכט זיך אַז די משופהדיקע, איבערגעבויגענע בערג וועלן זיך באַלד אַרונטערלאָזן און אונדז צודריקן ווי מוראַשקעס.

מיט אַ טעקסי קומען מיר צו דעם האָטעל ריוויעראַ. פון דעם האָטעל פירן ברייטע, שטיינערנע טרעפ צום ים אַרונטער און אויך צום גרויסן, שיינעם רעסטאָראַן, וועלכער איז געבויט אויפן וואַסער, מיט וועראַנדעס אַרום. די דריי מאָלצייטן אַ טאָג אויף די וועראַנדעס, ביי געדעקטע טישן, זיינען אַן אמתער פאַרגעניגן. פון ים בלאָזן ווינטעלעך, פישער־שיפלעך פאָרן פאַרביי, מ'זעט אויך פאַסאַזשיר־שיפן, וועלכע קומען פון קרים אין דער ריכטונג פון פאָטי און באַטום. דער האָטעל איז פראַכטפול שיין און גרויס. אַהער פלעגן אַמאָל קומען די רוסישע אַריסטאָקראַטן, גענעראַלן און מאַגנאַטן. אַרום דעם האָטעל וואַקסן שיינע שטאַלטנע פאַלמעס און טראָפּישע פלאַנצן. צווישן דעם האָטעל און ים שפרייט זיך אַ ריזיקער גאָרטן מיט דיקע ביימער און פאַרשיידענע טראָפּישע בלומען. אין די אַלעען שטייען בענק און ווייכע שטולן, די פאָנטאַנען שפריצן, עס הערט זיך אַ פויגל געזאַנג, אַ האַרמאָנישער געמיש פון פאַרב און קלאַנג.

ביים האָטעל אַריינגאַנג איז דאָ אַ קליין סקווערל, מיט בענק צעשטעלט אין אַ האַלבן קרייז הינטער די פאַלמעס, וואו די געסט רוען אָפּ אין זייערע לייכטע קליידער פון לייוונט, אָדער זייד.

די רעזאָרט געסט באָדן זיך אינדערפרי און נאָכמיטיק, פאַרן דריטן מאָלצייט. דורכן טאָג ליגט מען ביים ברעג ים אונטער קאָלירטע שירעמס.

אַ ביסל אָפּגעטראָטן פון האָטעל ריוויעראַ שטייט דער מאָדערנער, גרויסער רעזאָרט מויער, ערשט ניט לאַנג אויסגעבויט, מיט צימערן פאַר יחידים, מיט פענצטער און באַלקאָנען צום אָפענעם ים. נאָך ווייטער שטייען באָד־צימערן, ריין און ציכטיק, מיט הייסע און קאַלטע ים וואַנעס און וואַסער שפריצן פאַר די וואָס באָדן זיך ניט אין אָפענעם ים.

געסט קומען און גייען, מען באַגעגנט דאָ יעדן טאָג נייע מענטשן פונעם גאַנצן לאַנד. אַרבעטער־שלאָגלער, דערפינדער, אַרכיטעקטן, אינזשינערן, מעכאַניקער, אַקטיאָרן און זינגער, מאָלער, שרייבער און פאָעטן, מוזיקער און קאָמפּאָזיטאָרן. אַ סך אונטערנעמונגען און יוניאָנס האָבן אייגענע אָפּרו־הייזער, ווי „סאָוועט־פלאַט", פאַר מאַטראָסן, „וואָראָשילאָוו־הויז" פאַר מיליטער־לייט, און אַזוי ווייטער.

דער ברעג ים איז ברייט און גרויס, און די אָפּרו־הייזער מערן זיך וואָס אַ יאָר. דער חודש אָפּרו אין סאָטשי נעמט שוין אַריין מעדיצינישע הילף, מיט מאַסאַזשן, מינעראַל־בעדער אין מאַצעסטאַ. די מלוכה זאָרגט שוין פֿאַר אַלעמען.

אינדערפֿרי, פֿאַר אָנבייסן, שטייען מענער און פֿרויען אין שווים קליידער און מאַכן איבונגען. נאָכן אָנבייסן קומען אויטאָבוסן, טעקסיס, פֿירן די געסט, ווי זאָגט מען דאָ, „אין באָד אַריין", צו די הייל־וואַסערן מאַצעסטאַ. די מאַצעסטאַ־וואַסערן האָבן אַ ספּעציפֿישן שוועבל ריח, מ'קומט אַהער פֿון גאַנצן לאַנד און אַפֿילו פֿון אויסלאַנד זיך באָדן אין די וואַסערן.

מיילן ווייט פֿירן די אויטאָבוסן איבער אַ גלייכן וועג פֿאַרביי די אַלע אָפּרו הייזער. אָט הויבט זיך אָן דער טראָפּישער, שיינער גאָרטן, מיט פֿאַרשיידענע פֿלאַנצונגען און בלומען. די אַלע פֿלאַנצונגען האָט אַ מיליאָנער, צו וועמען דער גאָרטן האָט אַמאָל באַלאַנגט, אַריבערגעבראַכט פֿון יאַפּאַן און פֿון אַנדערע לענדער. איצט איז דאָס דער מלוכה־גאָרטן פֿון סאָטשי. אין די אָוונטן איז דער גאָרטן באַלויכטן, מוזיק שפּילט, עס ווערן געגעבן קאָנצערטן. איך האָב דאָ געהערט צימבאַליסטן שפּילן, ער מיט זיין פֿרוי אַלמאַ גלוק, זיינען געקומען אַהער אויף זייער וואַקאַציע, האָט ער אונדז מכבד געווען מיט אַ קאָנצערט. מלוכה־אַקטיאָרן, זינגער, כאָר־געזאַנגען — קיין זאַך איז ניט צו גוט פֿאַר דעם אַרבעטער!

איין מאָל פֿאַסירט אַז ביים עסן אויף דער וועראַנדע, ווייזט מיר אָן מיין מאָסקווער אינזשינער אויף אַ צווייטן טישל דערביי. — זעט! דאָרט זיצט דער אינזשינער ר. — לכתחילה פֿאַרשטיי איך ניט וואָס ער מיינט, באַלד כאַפּ איך זיך אַז דער נאָמען ר. איז מיר באַקאַנט, איך האָב געלייענט וועגן אים אין די צייטונגען, מ'האָט אַ סך געשריבן וועגן אים, איך דערמאָן זיך ווי מען האָט אים געמשפּט און, דאַכט זיך, אַפֿילו פֿאַרמשפּט צום טויט איך ווער נתפּעל. ווי קומט אַזאַ פֿאַרשוין אַהער?

ווי מיר ריידן אַזוי, זע איך ווי מיין אינזשינער גריסט זיך מיט יענעם זייער העפֿלעך. ווען ר. וואַרפֿט אַ בליק אין אונדזער זייט. איך באַטראַכט אים: אַ מיטליאָריקער, מיטל־געוואַקסענער מענטש, אויסערלעך אַ פּשוטער מענטש, ווי אַלע אַרום. אין קאָפּ עקבערט מיר אָבער יענער משפּט איבער אים. מיין אינזשינער לאָזט מיך לאַנג ניט טראַכטן.

— אָט דער ר. איז אַ גרויסער דערפינדער. דאָס לאַנד נויטיקט זיך זייער אין אַזוינע אינזשינערן, האָט אים די רעגירונג מוחל געווען זיינע זינד און אים געגעבן אַ מעגלעכקייט אויסצוקויפן זיי דורך אַרבעט פאַרן לאַנד.

ער דערציילט מיר, אַז ניט נאָר האָט די רעגירונג פאַרגעבן נאָכן משפט, דעם אינזשינער ר. נאָר אַ סך אַנדערע פון דעם סאָרט מענטשן. די רעגירונג האָט זיי פשוט געגעבן אויף אויסקלייבן — די וועלט אָדער יענע...

איך באַגעגן אין סאָטשי אַ סך ספעציאַליסטן אינזשינערן, פראָפעסאָרן און געלערנטע פון דעם אַלטן רוסלאַנד. איך דערוויס זיך וועגן די היפשע שכירות וואָס מ׳צאָלט זיי, כדי זיי זאָלן דינען דער פראָלעטאַרישער מלוכה, און זאָלן זיי קאָנען הנאה האָבן פון לעבן אויף זייער שטייגער. אַזוי באַציט מען זיך אויך צו אַנדערע, אויסלענדישע „ספעצן”, וועלכע קריגן באַצאָלט פאַר זייער אַרבעט אין אויסלענדישער „וואַליוטא”, און עס פעלט זיי ניט פון פויגל־מילך.

די צייט אין סאָטשי שטייט ניט אויף איין אָרט, די דרייסיק טעג וואַקאַציע קומען צו אַן ענדע. דער אינזשינער פאָרט צוריק, דאָס פאָרל, וועמען איך האָב באַגעגנט אין וואַגאָן קערן זיך אום קיין לענינגראַד. די באַן אויף צוריק גייט, דוכט זיך, שנעלער, אָט ווי זי וואָלט זיך געאיילט וואָס גיכער צו שטעלן צו דער אַרבעט די אויסגערוטע אודאַרניקעס.

איך דערקען די דייטשן נאָך נעענטער

צוליב פאַמיליע אָנגעלעגנהייטן מוז איך אין אָקטאָבער 1935 זיך צוריקקערן קיין אַמעריקע. מיר ווילט זיך פאָרן דווקא דורך דייטשלאַנד, זען דאָס היטלער־לאַנד, ווייל עפעס גלויבט זיך מיר נאָך אַלץ ניט אַז דייטשלאַנד איז אינגאַנצן פאַרווילדעוועט געוואָרן. מיין מאַרשרוט איז דורך פוילן — וואַרשע־בערלין־ פאַריז, און פון דאָרט קיין ניו יאָרק.

פאַרן פוילישן גרענעץ געזעגן איך זיך מיט פריינט אין מינסק, און איך זע אין זיי אַלעמען די אומרואיקייט צוליב די פאָר שכנים — פוילן און דייטשלאַנד. זיי געדענקען נאָך די צרות פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. זיי בעטן מיך: — גיט איבער די אַמעריקאַנער אַר־

בעטער און יידן בפרט, זאָל מען וויסן און זיין אויף דער וואַך קעגן די שוואַרצע כוחות, וועלכע גרייטן אַ נייע וועלט־מלחמה.

די פוילישע גרענעץ איז כמעט מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. אָט איז שוין ניעגאָרעלאָיע. די פוילישע גרענעץ־באַאַמטע טשעפּען זיך געוויינלעך צו פּאַסאַזשירן, וועלכע פאָרן פון סאָוועטן פאַרבאַנד. איך און צוויי אינזשינערן, וועלכע פאָרן אויך צוריק קיין אַמעריקע, באַשליסן ניט אָפּשטעלן זיך אין פוילן, כדי אויסצומיידן די פוילישע באַאַמטע. אַז די פוילישע גרענעץ־באַאַמטע דערזעען מיין אַמעריקאַן עקספּרעס טשעק ביכל וואַסערט זיי דאָס מויל. אָבער דער אַמעריקאַנער פּאַספּאָרט מאַכט זיי, נעבעך, פאַרבויגן דעם עק און זיי טרעטן אָפּ פון אונדז.

דער וואַרשעווער וואָקזאַל, טראַכט איך, איז ווי אַמאָל, גרויסשטאָטיש, פול מיט מענטשן. איך דערקען די וואַרשעווער סוחרים, די הענדלער און האָטעל־קעלנער, וועלכע לאַדן איין איינשטיין ביי זיי אַ טאָג אָדער מער, און גלאַט מענטשן, וועלכע קומען אויפן וואָקזאַל, באַגעגענען און באַגלייטן דורכפאָרער. דערצו נאָך די זשאַנדאַרן און שפּיאָנען. עס שוויבלט און גריבלט מיט זיי.

לכתחילה גייען זיי פאַרביי די וואַגאָנען, קוקן אַריין אין די פענצטער, אָבער ווען מיר שטייגן אַרונטער, ווייל די באַן שטעלט זיך אָפּ אויף אַ היפּשער וויילע, רינגלען אונדז מענטשן אַרום און מ׳שטעלט שוין פראַגן: וואָס הערט זיך דאָרט אין סאָוועטן־לאַנד? מענטשן זיינען אונדז מקנא וואָס מיר פאָרן גלייך קיין אַמעריקע און בעטן איבערגעבן גרוסן צו זייערע קרובים... אַ מחיה מיט אונדזערע יידן. עס נעמט ניט לאַנג און מ׳זעט שוין ווי זייערע נשמות רייסן זיך אין צווייען, אייניקע וואָלטן וועלן זיין אין סאָוועטן לאַנד, אַנדערע ווינטשן זיך צו זיין אין אַמעריקע, אָבער קיינער פון זיי ווינטשט אונדז ניט צו פאַרבלייבן אין פוילן... איך באַמערק איין יידן. אַ ייד מיט באָרד און פּיאות, זיינע ליפּן זיינען צעטריקנט, ער באַלעקט זיי אָפּט; זיין קליין היטעלע זיצט הויך איבער זיין שטערן; די הענט האַלט ער פאַרלייגט אויף הינטן, אונטער די עקן פון זיין שוואַרצן סורדוט. איך זע אַז ער הלשט מיר עפּעס זאָגן. ער וואַרט אַפנים ביז ער וועט זיין מיט מיר אויג אויף אויג, קענען ריידן. איך טו אַ טראָט אין זיין ריכטונג און גיב אים אַ פרעג: — ווי גייט עס אייך, רב ייד? — דער ייד איז זיך פשוט מחיה.

— וואָס הייסט עס גייט? — פרעגט ער מיך צוריק, און ענטפערט באַלד: — אויף די פֿאַנעם און היטלערן געזאָגט געוואָרן.

ער נעמט פאַנאַנדער די הענט. איין האַנט ציט ער אויס צום מזרח די צווייטע — צו מערב. באַלד ציט ער די הענט לאַנגזאַם צוריק און טוט אַ זאָג: — אָט די צוויי ריזן... — ער פאַרקוועטשט ביידע פויסטן, ווי ער וואָלט וועלן אויסדריקן ווי שטאַרק ער מיינט זייער צוזאַמענבונד זאָל זיין. — כ'מיין, — פינטלט ער מיט אַן אויג, — אַז אַמעריקע און דער סאָוועטן פאַרבאַנד, זאָלן צודריקן און דערשטיקן די היטלער דייטשלאַנד, מיט די פוילישע אַנטיסעמיטן, וואָלט מען שוין געקאָנט לעבן...

מיר שטייגן אַריין אין באַן. דורכן פענצטער פון וואַגאָן זע איך ווי הענט הויבן זיך, שיקן אונדז אַ זיי געזונט און דער ייד וואָס וויל אייניקייט צווישן סאָוועטן לאַנד און אַמעריקע, קוקט מיך שטאַרק נאָך, צי האָב איך אים ריכטיק פאַרשטאַנען.

עטלעכע שעה פאַרגייען. מיר דערנעענטערן זיך צום דייטשן גרענעץ. פאַסאַזשירן ווערן אומרואיקער, נידעריקער ווי גראָז, יעדער יחיד פאַר זיך. עס יאַווען זיך דייטשע באַאַמטע. יונגע, הויך געוויקסיקע, אין נייע מונדירן, מיט גאווה, אַזוינע פאַרשייטע, פאָדערן מיר זאָלן זיי ווייזן דאָס געלט וואָס מיר פירן, די פאַפיראָסן, טאַבאַס, די פאַספאָרטן. זיי נעמען זיך פאַר אונדזערע פעקלעך. איך דערלאַנג איינעם מיין פאַספאָרט און פאַר דעם צווייטן עפן איך אויף די טשעמאָדאַנען.

אין וואַגאָן איז אַ געדריקטע שטימונג. אויף וויפיל איך פאַרשטיי די דייטשע שפראַך הער איך קיין אַנדערע רייד ניט חוץ וועגן עסן און וועגן וועטער. אין שלאָף־וואַגאָן פאָרן ניט קיין אַרבעטער. די פאַסאַזשירן זיינען, ווייזט אויס, סוחרים, הענדלער, זייערע פרויען זיינען שיין פאַרפוצט, מיט פאַרצווייגענע ליפעלעך. די צוויי אינזשינערן און איך רעדן ענגליש צווישן זיך, בלויז ענגליש. אונדזערע מיטפאָרער וואַרפן מאָדנע בליקן אין אונדזער זייט.

מיינע אינזשינערן שטעלן זיך אָפ אויף אַ טאָג אין בערלין. איך שטייג אויך אַרונטער זען די סטאַנציע „פרידריך שטראַסע", ווייל די באַן שטייט דאָ אַ פופצן־צוואַנציק מינוט. איבער דעם אַריינגאַנג הענגט אַ מוראדיק גרויסע פאָן מיט דער סוואַסטיקאַ. דער ווינט בלעזלט די פאָן, דער האַקנקרייץ ווערט נאָך קרומער, און דרייט זיך ווי אַ שלאַנג אַרום זיך.

די סטאַנציע איז גאַנץ הויך איבער די גאַסן. איך דערקען די פֿרידריך שטראַסע, וועלכע פֿאַלט דאָרט ווייטער אַריין אין אונטער דען לינדען און אין אַנדערע גאַסן. אַ פֿרוי מיט אַ יונגער פֿריילין, קענטיק מוטער און טאָכטער, קומען מיר אַנטקעגן. איך גרים זיי פֿריינטלעך און ווייז זיי מיטן האַנט אויף דער גרויסער סוואַסטיקאַ, וועלכע שלענגלט זיך אין ווינט. איך האָב געוואָלט זען מיט וועלכע אויגן זיי קוקן אויף דעם. ביידע האָבן אַרונטערגעלאָזט די אויגן, ניט געוואָלט אַ קוק טאָן אין יענער זייט. די באַן איז גרייט אָפּצוגיין, און איך בין שוין אין וואַגאָן.

צו מיין באַוואונדערן, געפֿין איך מיין קופּע, אויף די ליידיקע פּלעצער, וואו די אינזשינערן זיינען געזעסן, די מוטער און די טאָכטער, זיי שמייכלען צו מיר ווי צו אַ באַקאַנטן. מיר האָט זיך געוואָלט אָנהויבן רעדן, אָבער אויף דעם מאָמענט קומט אָן אַ פּערטער. די קופּע איז פֿאַר פֿיר פּאַסאַזשירן. זיין פּלאַץ איז לעבן מיר. עס נעמט ניט לאַנג און ער וויל וויסן, אויף אַ „פֿריינטלעכן" אופֿן, צי פֿאָר איך צוריק קיין אַמעריקע, ווי לאַנג איך בין געווען אין רוסלאַנד, ווי געפֿעלט מיר מאָסקווע? איך וואונדער זיך פֿונוואַנען ער ווייסט אַז איך בין געווען דאָרטן און איך ענטפֿער ניט, מאַכנדיק זיך, ווי איך פֿאַרשטיי ניט קיין אַנדער שפּראַך אויסער ענגליש. אויב ער וויל רעדן זאָל ער רעדן ענגליש. מוטער און טאָכטער וואַרפֿן אַ בליק צו מיר. די פֿריילין, באַמערק איך, טוט אַ לייג אַ פֿינגער צו די ליפּן, ווי איינע זאָגט: ענטפֿערט אים ניט.

דער דייטש סטאַרעט זיך רעדן רוסיש. איך ענטפֿער ניט. מוטער און טאָכטער, זע איך, שמייכלען אין זיך. איך פֿיל אַז זיי טוט הנאה מיין שווייגן.

דעם דייטש ווערט אַפּנים לאַנגווייליק, ווייל קיינער רעדט ניט צו אים, און אינגיכן פֿאַרשווינדט ער. איך בין צופֿרידן וואָס איך בין פּטור געוואָרן אויף אַ ווײַלע פֿון אַ שלעכטן שכן און איך טו אַ זאָג: געסטאַפּאָ? די יונגע פֿריילין לייגט ווידער צו איר פֿינגער צו אירע ליפּן. איך פֿאַרשטיי אַז זיי האָבן מורא צו רעדן. איך קוק אַרויס דורכן פֿענצטער, אָבער קיין סטעפּעס, ווי אין סאָוועטן לאַנד, זע איך ניט, איך זע בלויז שטעט און שטעטלעך, אָפּגערוקט איינע פֿון דער צווייטער אויף אַ קליינעם שטח און אָנגעפּיקעוועט מיט פֿאַבריקן און זאַוואָדן. דער זייגער ווייזט אַז עס איז שוין שפּעט נאָך דער אַרבעט,

פונדעסטוועגן זעט מען נאָך אַלץ ווי דייטשן זיינען פאַרנומען מיט דער אַרבעט אַרום זייערע הייזער און גערטנדלעך.

אין מינכען שטייגן מוטער און טאָכטער אַרונטער און קיינער זאָל ניט הערן שעפּטשען זיי „אַדיע". זייער פריינטלעכער שמייכל דערפרייט מיך. איך טראַכט: ס'זיינען נאָך פאַרבליבן מענטשן אין דייטשלאַנד. אָבער באַלד קומט אין קופּע ווידער אַריין יענער געסטאַפּאָ חברה־מאַן, וועלכער האָט נאָך אינדערפרי געוואָלט אַלץ דערגיין בּיי מיר, מיט אים איז אַריינגעקומען נאָך איינער מיט אַ פּרעכער צורה און זיך אַוועקגעזעצט גלייך אַנטקעגן מיר. דער ערשטער הויבט צו מיר אָן, ווי פריער, רעדן רוסיש. איך שווייג ווידער ווי איך וואָלט אָנגענומען אַ מויל מיט וואַסער און לאָז זיך ניט אַריין אין קיינע געשפּרעכן. דער צווייטער, דער יינגערער, ווענדט זיך שוין צו מיר אין געבראָכענעם ענגליש. ער וויל וויסן, צי האָב איך געוואוינט אין מאָסקווע, ווי לאַנג, צו רעד איך רוסיש און צו געפעלט מיר די נייע סיסטעם. ער קוקט מיר גלייך אין די אויגן. איך זאָג אים אַז איך פאַרשטיי ניט זיין ענגליש, און אַזוי אַרום ווער איך ענדלעך פּטור פון אים אויך.

איך דערמאָן זיך אויף מיין שווייגן אַמאָל בּיי די זשאַנדאַרן, אַפילו ווען מ'האָט מיך געשלאָגן מכות רצח כדי אַרויסצוקריגן פון מיר אַ וואָרט, און איך נעם זיך אָן מיט מוט אויף ווייטער. צו גרינג קומט מיר מיין שווייגן ניט אָן. איך מוז אַרויס און אַריין, זיך כלומרשט צוליגן שלאָפן, און זיי לויערן איבער מיר, עסן מיך פּשוט אויף מיט די אויגן. אָט פאַרלויפן זיי גאָר דעם וועג אין רעסטאָראַן וואַגאָן און ווילן נישט אַנדערש ווי עסן מיט מיר בּיי איין טיש, איך דריי זיך אויס און זעץ זיך צו מיט אַנדערע פּאַסאַזשירן בּיי אַ ליידיק טישל. מיט גנבהשע שטיק סטאַרען זיי זיך האַלטן לעבן מיר, מיר כלומרשט באַהילפיק זיין. מיר ווערט דערעסן דער עסק. און אגב, ווער איך שוין באַאומרואיקט. צו מיין גליק דערנעענטערן מיר זיך צו אַ גרענעץ־סטאַנציע.

ערשט אויף דער פראַנצויזישער גרענעץ דערוויס איך זיך פון אַ יידן וואָס איז אויפן וועג אַריין אין וואַגאָן אין וואָס פאַר אַ געפאַר איך בין געווען. דער ייד שמייכלט צו מיר פיל באַדייטנדיק, און טוט אַ זאָג:

— זייט צופרידן, וואָס איר זייט ענדלעך פּטור געוואָרן פון יענע צוויי פאַרשוינען, — און ער קוקט מיט האַס אין דער ריכטונג וואוהין די נאַצישע שפּיאָנען זיינען פאַרשוואונדן.

עס ווייזט זיך אַרויס אַז דער ייִד וואוינט טאַקע בײַ דער גרענעץ און פֿאָרט איצט קיין פּאַריז. ער קען גוט די צוויי געסטאַפּאָ־לייט, וועלכע האַלטן זיך אין איין יאָגן נאָך רוסיש־רעדנדיקע וועלכע פֿאָרן דורך דייטשלאַנד. ער פֿאַרטרויט מיר אַז זיי זוכן „קאָמוניסטן” און פֿאַרזיכערט מיר, אַז איך האָב גוט געטאָן וואָס איך האָב זיך מיט זיי ניט אַריינגעלאָזט אין קיין געשפּרעכן.

מיר ווערט פֿריילעכער אויפֿן האַרצן

אַריבער די פֿראַנצויזישע גרענעץ, דערפֿיל איך זיך מיטאַמאָל פֿריי. איך קען נאָך אַלץ מיינע אויגן ניט גלויבן אַז איך בין פּטור געוואָרן פֿון ביידע נאַצישע ווערים.

אין קופּע, קעגנאיבער מיר, איז אַריין אַ יונג פּאָרל. זיי האָלירבען זיך, קושן זיך. אַנדערע קומען אַריין, רעדן הויך, לאַכן אויפֿן קול און אין וואַגאָן ווערט געדיכטלעך. קיינעם אַרט ניט וואוהין איך פֿאָר און איך פֿיל זיך ווי אין מיין אַמעריקע, ווי למשל איך פֿאָר פֿון ניו יאָרק קיין פֿילאַדעלפֿיע. דער שיינער דרויסן זעט זיך דורכן פֿענצטער, די גרינע פֿעלדער, ווי אין זומער צייט, זיינען צעשפּרייט אויף מיילן און מיילן.

אין פּאַריז בין איך שוין ווי אַ פֿיש אין וואַסער. איך זוך אָפּ מיינע פֿריינט, וואָס זיינען צופֿרידן, וואָס איך בין בשלום דורכגעפֿאָרן דייטשלאַנד. געשיכטעס, וואָס מען הערט זיך אָן וועגן נאַצי דייטשלאַנד זיינען אין דער אמתן גרוילזאַמע. אַ סך דערוויסט מען זיך פֿון די אַנטלאָפֿענע דייטשן און ייִדן, וועלכע האָבן זיך קוים געראַטעוועט מיטן לעבן. די פֿראָגרעסיווע פֿראַנצויזן פֿילן, אַז אין דער נאָענטער שכנות מיט נאַצי־דייטשלאַנד איז מען ניט זיכער מיטן לעבן. די מורא פֿון די פֿראַנצויזן איז ניט קיין איבערגעטריבענע, ווייל אין פֿראַנקרייך גופֿא זיינען דאָ אַ סך פֿאַשיסטן, דעפּוטאַטן אין פּאַרלאַמענט, באַאַמטע, רעגירונגס־מענטשן און, וואָס איז שייך פֿראַנצויזישע קאַפּיטאַליסטן, זיינען זיי ווי שוועסטער און ברידער מיטן נאַציזם. אָבער גלייך הויבט מען אָן רעדן וועגן דעם „פֿאַראייניקטן פֿראָנט” אין פּאַריז און איבערן גאַנצן לאַנד. די פֿראַנצויזן זיינען זייער אויפֿגעבראַכט אויף די רוסישע ווייסע גוואַרדייער, וועלכע זיינען פֿול אין פֿראַנקרייך און חברן זיך מיט אַלע טונקעלע פֿאַרשוינען פֿון לאַנד,

זיי שטייען אַפילו אין נאָענטער באַרירונג מיט די נאַציס אין דייטשלאַנד גופא. — שפּיאָנען! שותפים צום פאַשיזם!

עס ווערט שווער אויפן האַרצן פון געשפּרעכן מיט יידן, וועלכע זיינען אַמאָל געלאָפן פון די צאַרישע פּאָגראָמען.

— זיך קוים געראַטעוועט מיטן לעבן, — דערציילן זיי, — און איצט נעמען זיך ניט די הענט צו פירן געשעפטן. די פראַנצויזישע און דייטשע כוליגאַנעם זיינען ניט בעסער פון די צאַרישע פּאָגראָמשטשיקעס.

אין האָטעל קומען אָן אַמעריקאַנער טוריסטן — לערער, לערערינס, סטודענטן און אַנדערע, וועלכע ווילן זיך אומקערן קיין אַמעריקע מיט דער „נאָרמאַנדי", די נייסטע שיף, וואָס מאַכט ערשט די צווייטע רייזע איבערן אַטלאַנטיק.

אייניקע פון זיי האָבן געוואַגט זיך אָפּשטעלן אין דייטשלאַנד און זיי האָבן דאָרטן פאַרזוכט דעם אמתן טעם פון דער געסטאַפּאָ, באַליידיקט און אַפילו אַרעסטירט געוואָרן, די מערסטע טוריסטן איילן זיך צו געפינען מציאות, וואָס מער צו קויפן פאַרן ביליקן פראַנק, ווייל דער אַמעריקאַנער דאָלאַר איז נאָך אַלץ זייער הויך, און קומען צוריק אין האָטעל אָנגעלאָדן מיט שמאָכטעס, און פרייען זיך מיט דעם ווי קליינע קינדער מיט זייערע „מציאות".

צווישן די טוריסטן, וואָס פאָרן אָפּ מיט דער נאָרמאַנדי געפינען זיך אַ פּראָפעסאָר און אַ פּאָר לערערינס. זיי זיינען נעגערס און האַלטן זיך באַזונדער פון אַלע טוריסטן.

דער פּראָפעסאָר איז אַ מיטליאָריקער, מיטלגעוואַקסענער, מיט דינע ליפּן און אַ גלייכן נאָז, בלויז זיין הויט איז עטוואָס טונקעלער. די לערערינס זיינען שלאַנקע, הויכע, מ'קען זאָגן, שיינהייטן, אָנגעטאָן מיט אמתן געשמאַק. איינע איז אַ מולאַטין, די אַנדערע צוויי שטאַמען קענטיק פון דעם אינטעליגענטערן קלאַס נעגער. אָט די טוריסטן מוז יעדער איינער באַמערקן צוליב זייערע פיינע מאַניערן און טאַקע צוליב דעם אינטעליגענטן איינדרוק וואָס זיי מאַכן. מיר דערקענען זיך; נאָך אין סאָטשי, אויף דער קאַווקאַזישער ריוויעראַ זיך געטראָפן, ווען זיי זיינען נאָר וואָס געהאַט געקומען אַהין. איך האָב זיך באַגעגנט מיט זיי אין אַן אָוונט ביי צימבאַליסטס קאָנצערט, אין טראָפּישן גאָרטן, וואו מיר האָבן זיך געביטן מיט אַ פּאָר ווערטער. הייסט דאָך עס אַז מיר זיינען שוין אַלטע באַקאַנטע, פאָרן צוזאַמען אַזאַ ווייטן וועג, אַזש קיין ניו יאָרק.

מערי, די מולאַטין פון דער סאַוט, די מער רעדעוודיקע פון זיי אַלע, מיט אַ זידלעכן אַקצענט אין איר עטוואָס דין קולכל, האַלט אין איין דערציילן אַז די סאָוועטישע קינדער דערציאונג וועט גייסטיק באַרייכערן די צוקונפטיקע דורות. די אַנדערע צוויי מיידלעך זיינען באַגייסטערט פון דער באַציאונג צו די מינדערהייט־פעלקער אין סאָוועטן פאַרבאַנד. דער פּראָפעסאָר הערט זיך מערסטנס צו וואָס אַנדערע רעדן. ענדלעך גיט ער אויך צו אין געציילטע פאָרזיכטיקע ווערטער:

—מיר געפעלט דאָרט שוין דער מוסטער אַליין פון אַן אַרבעטער רעגירונג, וואו אַלע זיינען באמת גלייך.

אָבער אָנדייטנדיק אויף אַמעריקע גיט ער צו:

— עס וועלן זיך פאָדערן איבערמענטשלעכע כוחות אויסצוראָטן דעם ראַסן־האַס, די מיאוסטע, שרעקלעכסטע שאַנד, פון דער מענטשהייט, — און אין זיינע דינע קנייטשן אויפן שטערן, וואָס ציען זיך ווי שנירעלעך, זעט מען זיינע באַהאַלטענע געדאַנקען וועלכע מאַטערן אים.

מערי איז ניט איינגאַנצן איינפאַרשטאַנען מיטן פּראָפעסאָר. זי דענקט אַז עס וועט שוין ניט נעמען לאַנג און אַלע פעלקער וועלן זיין פריי, ראַסן־האַס וועט פאַרגעסן ווערן.

איך גיב איר צו מוט און טו אַ זאָג: — דאַן וועט מיר אויך בעסער ווערן. זיי פאַרשטייען מיך און מיר פילן זיך נאָך נעענטער צווישן זיך.

וואו מ׳גייט און וואו מ׳שטייט — נייע ראשי תבות

עס דויערט אַ ביסל ביז איך געוואוין זיך צוריק צו מיין ניו יאָרק. זינט איך בין פון אים אַוועקגעפאָרן קיין מאָסקווע זיינען אים צוגעקומען די נייע ראשי תבות „ען אַר עי", מיטן אָדלער עמבלעם אויף יעדער שטיקל סחורה. די ראשי תבות „דאָבליו פּי איי" זאָגן צו באַזאָרגן אַרבעטסלאָזע מיט אַ מינימום אַרבעט.

אָבער דאָס לאַנד איז פול מיט אַרבעטסלאָזע. וואו זעט מען זיי ניט? זיי זיינען פול אין די גאַסן. אין רעכטן מיטן העלן טאָג זעט מען זיי, זיי זיצן אויף די סקווערן, אין די פאַרקן אויף בענק, אייניקע דרעמלען, מסתמא פאַרמאַטערט פון זוכן אַרבעט, אַנדערע פאַרחלשט פון שלאָפלאָזע נעכט אין די סאָבוויי און עלעווייטעד סטאַנציעס, וואו זיי פּרואוון צושפּאַרן דעם קאָפּ.

מיינע קינדער, ווי אויך שכנישע אַרבעטסלאָזע קינדער, האַלטן אין איין זוכן אַרבעט און זיי שלאָגן אָפּ די טירן פֿון דער „דאָבליו פּי איי". — איבערפּראָדוקציע, — קלאָגן זיך מענטשן און הויבן אָן אויסרעכענען אַז עס איז דאָ „צופֿיל" שיך און קליידער, די קראָמען זיינען איבערגעפֿילט מיט סחורות. שפּייכלערס זיינען פֿול מיט כּל־טוב, נאָר מענטשן האָבן קיין געלט ניט צו קויפֿן.

יוניאָן סקווער און קאָלאָמבוס סוירקל שפּיגלען אָפּ דאָס לעבן פֿון שטאָט מיט אירע אַרבעטסלאָזע מאַסן, וועלכע שטראָמען אַהער, אַפּנים זיך אַראָפּריידן פֿון האַרצן. אָט שטייען זיי דאָ, גרופּעסווייז, אין געדיכטע קרייזן. פֿאַרווילט זיך עמעצן עפּעס אַרויסזאָגן, שטעלט ער זיך אויף און הויבט זיין קול. דאָ דערמאָנט מען ווי מ'האָט באַהאַנדלט די וועטעראַנען אין וואַשינגטאָן, ווי מ'האָט זיי צעמזיקט ביים הונגער־מאַרש, ווען זיי האָבן געפֿאָדערט אַרבעט אָדער ברויט. מען רעדט דאָ וועגן היטלערס דייטשלאַנד מיטן נאַציזם, וועגן מוסאָליני־פֿאַשיזם און וועגן די היימישע פֿאַשיסטן פֿון אַמעריקע.

קאָמוניסטן שטייען ניט אָן אַ זייט. זייער שטימע לאָזט זיך הערן. מ'זעט זיי אָפּט צווישן עולם. מענטשן הערן זיך צו — פֿאַר און קעגן סאָוועטן פֿאַרבאַנד, פֿאַר און קעגן קאָמוניזם. פֿראַגן און ענטפֿערס קומען פֿון אַלע זייטן און עס קאָכט אַ ביסל, מ'שרייט אויפֿן קול, מ'מאַכט מיט די הענט, מ'וואַרפֿט מיט די אויגן.

„קאַגליניסטן", „טראָצקיסטן", „לאַווסטאַניסטן", „טאָמאַסיסטן", לאָזן זיך הערן צווישן דעם עולם. מיט זידל־ווערטער רעדט מען קעגן דעם „דעילי וואָרקער", קעגן דער „פֿרייהייט" און ספּעציעל קעגן דעם סאָוועטן־פֿאַרבאַנד און מען שעלט סטאַלינען.

דער „פֿאָרווערטס" און זיינע נאָכפֿאָלגער זיינען די הויפּט־צושטעלער פֿון די מיאוסע מעשיות וועגן די סאָוועטן צווישן די יידן און ברענגען אַריין אַ געפֿערלעכע צעטומלעניש צווישן די אַרבעטער מאַסן. די קאַגליניסטן שפּרייטן ראַסן האַס, סם המות קעגן פֿרעמדע, ספּעציעל קעגן יידן אין אַמעריקע... דייטשע „בונדיסטן" פֿילן זיך אין ניו יאָרקער יאָרקוויל, ווי אין בערלין. עס איז „פֿריילעך" אין אַמעריקע...

אין מיין פֿאַבריק וואו איך אַרבעט שוין ווידער, און אין דער יוניאָן רעדט מען אַלץ אָפֿטער וועגן פֿאַשיסטן און אַנטי־פֿאַשיסטן. טאָני, דער איטאַליענישער שוסטער אין מיין פֿאַבריק גרויסט זיך מיט זיין יינגערן ברודער, דזשימי, דעם אַנטי־פֿאַשיסט, וועלכער קעמפֿט

איצט אין שפאַניע קעגן פראַנקאָ און קעגן מוסאָלינין, וואָס האָט הרוב געמאַכט זיין היימלאַנד איטאַליע.

קעללי, דער צושניידער, דערגייט היגינסן די יאָרן הלמאי די ענגלישע רעגירונג חנדלט זיך צו די פאַשיסטן אין שפאַניע און פאַרשוויגט היטלערן און מוסאָלינין זייערע מערדערלעכע מעשים. היגינס וואַרפט צוריק קעללין אַז די אַמעריקאַנער רעגירונג מיט איר געווערעמבאַרגאָ קעגן די שפאַנישע לאָיאַליסטן העלפט פראַנקאָן ניט ווינציקער ווי ענגלאַנד. קעללי גיט צו, אַז אין אַמעריקע זיינען נאָך פאַרבליבן אַ סך פון די אַמאָליקע ענגלישע טאָרים... ער הויבט אָן דערציילן וועגן זיינעם אַ פריינט וואָס האָט זיך אָנגעשלאָסן אָן דער לינקאָלן בריגאַדע צו קעמפן קעגן די שפאַנישע טאָרים. ער באַטאָנט די ווערטער: „שפאַנישע טאָרים”...

טאָג טעגלעך חזרן זיך איבער די דיסקוסיעס. קריגן די לאָיאַליסטן די אויבערהאַנט זינגט טאָני אָפטער און די אַנטי־פאַשיסטן פרייען זיך. געווינט פראַנקאָ, איז אין פאַבריק שטיל און טרויעריק. אויף טאָנים פנים פאַרציט זיך אַ שאָטן, ער פאַרטיפט זיך אין דער אַרבעט און ער איז מלא רציחה אויף דער גאַנצער וועלט.

.... אָט אַזוי האָט מיין אַמעריקע געפילט דעם אָנקומען פון דער וועלט־קאַטאַסטראָפע, פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

אינהאַלט:

זייט
אַריינפיר, פון משה כץ — 7
פאָרוואָרט — 13
מיין אָרעמע היים — 14
מיין נייער באַלעבאָס — 20
אָרעמקייט איז ניט קיין שאַנד — 22
מיינע אויגן נעמען זיך עפענען — 24
דער ערשטער אַרבעטער-קרייזל — 27
צרות צוליב באָנצע שווייג — 30
דער יאַט פון יאַטן-לאַנד — 33
אין קיעוו — 37
פאַרשיידענע ריכטונגען — 42
גאָלאָסעיעווסקער וואַלד — 44
דער אַרעסט אין שול — 47
לוקיאַנאָווסקע טורמע — 51
אונטער דער פּאָליציי-אויפזיכט — 59
מען וויל מיך פאַר אַ סאָלדאַט — 61
אויפן שיף איבער דעם דניעפּער — 63
באָריסקע פאַרשטייט אַן עסק — 69
דער סטרייק — 71
צוריק אין קיעוו — 73
די „איסקראַ” און „טשטאָ דיעלאַט” — 74
אונטער פּאָליציי-אויפזיכט אין אָדעס — 80
פּעטיאַ — 83
דער אַרעסט אין מאַריופּאָל — 86
נייע באַקאַנטשאַפטן — 89
איך ווייס וועגן גאָרניט — 94
איך פאָר אַוועק קיין ראָסטאָוו — 98
איך פאָר קיין אויסלאַנד — 103
אויף לעקציעס אין לאָנדאָן — 119
יידישע עמיגראַנטן אין לאָנדאָן — 124
דער יידישער אַרבעטער-טעאַטער — 127
יום כיפור אין לאָנדאָן, 1904 — 129
גרוסן פון רוסלאַנד — 131
אין אָדעס אַרום דעם פּאָטיאָמקין אויפשטאַנד — 135
מיכאַילאָווסקע אוטשאַסטאָק — 146

זייט
צוריק אין דער היים — 153
די קאָנסטיטוציע און פּאָגראָמען — 155
בוליגינס געמישטע קאָמיסיע — 164
די רעאַקציע — 166
אין וואַרשע — צו י. ל. פּרצן — 168
אין קיעווער לוקיאַנאָווקע — 177
אין יעקאַטערינאָסלאַוו — 183
אויפן וועג קיין אַמעריקע — 187
די שיף „דאָמיניאָן” — 189
די ערשטע טריט אין אַמעריקע — 191
„ליפּע די לויז” — דער פּאָרמאַן — 196
גערשונים ברענטש אין אַרבעטער רינג — 203
רחלע אין אַמעריקע — 216
אין בראָנזוויל — 218
פּרעזידענט ווילסאָן און די מלחמה אין אייראָפּע — 220
אין דער שיך-אַרבעטער-יוניאָן — 222
אין אַטלאַנטיק עוועניו — 225
אַמעריקע אין מלחמה — 229
די רוסישע קאָלאָניע אין ניו-יאָרק — 230
דער יאַט פון יאַטן-לאַנד — 231
פעברואַר 1917 — 232
כמעט אַ פאַראייניקטער פראָנט — 233
אין מיין פאַבריק — 236
פערער שול אין סטעלטאָן-קאָלאָניע אין 1917 — 237
די אָקטאָבער' רעוואָלוציע — 241
ברעסט ליטאָווסק און די רוסישע קאָלאָניע אין ניו-יאָרק — 245
אַרבעטער ווילן העלפן — 246
מאַרטענס, דער ערשטער סאָוועטישער געזאַנדטער אין אַמעריקע — 249
דעלעגאַטן פון לאַנדמאַנשאַפטן — 250
שלום און רעוואָלוציעס — 251
עס האָט מיך שטאַרק פאַרדראָסן — 253

זייט

אַ קאַמף אין דער יוניאָן — 255
די רעכטע, די לינקע און די פּאַלמער איבערפּאַלן — 257
1921—1927 — 261
דעלעגאַטן שרייבן — 262
שלימעזאַלניק אין יוניאָן סקווער — 264
אָפּענע שיך — 268
די פּאַרטיי רעדט — 272
קאָמונאַרן פאָרן — 274
איך האָב די אויגן געעפנט — 277
אין „קינדערלאַנד” — 278
סאַקאָ און וואַנזעטי — 281
איך פאָר באַזוכן דעם סאָוועטן-פּאַרבאַנד — 283
פּאַריז אין 1927 — 291
אויפן וועג קיין מאָסקווע — 298
מאָסקווע אין 1927 — 301
דער אַלטער באָלשעוויק מאָיסעי-מאָווישאָוויטש (וולאַדימיר) — 306
רעוואָלוציע-מוזעאום אין מאָסקווע — 308
צו גאַסט ביי מיין לערער דיווילקאָווסקין — 309
אַ באַזוך אין קרעמל — 313
משפּחה-קינדער און מיינע אייגענע אין מאָסקווע — 318
אין אַ סאָוועטישער שוך-פאַבריק — 320
מינסק אין 1927 — 322
דאָס שטעטל סטאַרע דאָראָגע — 334
מיין היים-שטאָט באָברויסק — 341
ווידער אין קיעוו — 351
אָדעס ביים שוואַרצן ים — 358
קאָמאינטערן קינדער שטעטל אין אָדעס — 361
רוטענבערגס לוויה און דער ערשטער מאַי — 363
דער ערשטער מאַי אין מאָסקווע — 364
פּאַריז — די פּאַרפּוצטע — 367
ווידער אין אַמעריקע — 370
ליבעס טויט — 372
גאָר אַנדערע צייטן געוואָרן — 376
מיר פאָרן אַרויס אין סאָוועטן-לאַנד — 378
לאָנדאָן אין 1934 — 379
קיעל קאַנאַל אין דייטשלאַנד — 382
צפון-שיין און ליכט — 385
מאָסקווע אין 1934 — 389
אויפן אינטערנאַציאָנאַלן שרייבער-צוזאַמענפאָר — 391
די שיך-פאַבריק „פּאַריזער קאָמונע” — 392
די סאָוועטישע מוסטער-אויסשטעלונג אין דער שיך-אינדוסטריע — 394
די עקספּערימענטאַלנע און די אודאַרניקעס — 396
די פאַבריק און דער סאָוועטישער קאַלענדאַר — 397
די מוסטער-אויסשטעלונג און דער פּרייז — 398
דער גרויסער טרוים אויפן פאַבריק — 399
וואַקאַציעס אין אָפּרו-הייזער — 401
סאָטשי-מאַצעסטאַ און באַרקאָוו — 402
מיין ווייבס משפּחה — 403
אַרום די קאַווקאַזער בערג — 406
איך דערקען די דייטשן נאָך נעענטער — 411
מיר ווערט פריילעכער אויפן האַרצן — 416
וואו מ'גייט און וואו מ'שטייט — נייע ראשי תבות — 418.